

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM MEDII RECENTISQUE AEVORUM

SERIES NOVA
REDIGUNT ANTONIUS PÍRNÁT ET LADISLAUS SZÖRÉNYI

JOHANNES DE THUROCZ
CHRONICA HUNGARORUM

I. TEXTUS

EDIDERUNT
ELISABETH GALÁNTAI ET JULIUS KRISTÓ

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

JOHANNES DE THUROCZ

CHRONICA HUNGARORUM

EDIDERUNT

E. GALÁNTAI ET J. KRISTÓ

(Bibliotheca Scriptorum Medii
Recentisque Aevorum. Series Nova,
Tomus VII)

Opus Johannis de Thurocz Chronica Hungarorum inscriptum inter ea monumenta chronicorum medii aevi Hungariae numeratur, quae maximi momenti sint. Complectitur enim omnia, quae a historicis medii aevi Hungaricis de prioribus temporibus tradita sunt, de rebus autem altera dimidia parte saeculi XV gestis pro primario fonte nobis est.

Editio Chronicorum novissima anno MDCCLXVI impressa est, neque adhuc ullam editionem operis criticam habemus, quae postulatis scientiae hodiernae respondeat.

Primo volumini textum continenti accedunt duo volumina commentariorum subtili doctrina compositorum fontes operis tractantium atque ipsa Chronica recenti ratione et disciplina historiae interpretantium iudicantiumque, de quibus rebus multa per lustra feliciter exquirendis Elemér Mályusz optime meritus est.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

**BIBLIOTHECA SCRIPTORUM MEDII RECENTISQUE
AEVORUM**

CONDITA A LADISLAO JUHÁSZ

SERIES NOVA

TOMUS VII.

CONSILIUM EDITORUM

ST. BORZSÁK, T. KLANICZAY, P. KULCSÁR, L. MEZEY,
G. SZÉKELY

REDIGUNT

ANTONIUS PIRNÁT ET LADISLAUS SZÖRÉNYI

INSTITUTUM LITTERARUM
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
SECTIO LITTERARUM RENASCENTIUM

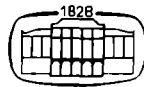
JOHANNES DE THUROCZ

CHRONICA HUNGARORUM

I. TEXTUS

EDIDERUNT

ELISABETH GALÁNTAI ET JULIUS KRISTÓ

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1985

Iz. kot.
113,634.

ISBN 963 05 3625 0

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1985 Elisabeth Galántai et Julius Kristó

Printed in Hungary

CONSPECTUS RERUM

Praefatio	7
Litterae gravissimae	12
Abbreviationes et signa	12
Chronica Hungarorum	13
Index nominum	295
Abbreviationes in indice usitatae	297

PRAEFATIO

Auctor operis *Chronicae Hungarorum*, Johannes de Thurocz (secundum formam Hungaricam nominis saeculo XV usitatam: Johannes Thwroczy, secundum formam Hungaricam hodie usitatam: Thuróczy János) circa annum 1435 in familia nobili est natus, quae possessiones in regione septemtrionali-occidentali Hungariae medii aevi, maxima ex parte in comitatu Thurocz sitas habuit. Johannes de Thurocz in Hungaria studiis se dedit. Ipse annis 1465—1466 procurator causam monasterii de Saag (hodie Šahy, ČSSR) ordinis Praemonstratensium apud iudicem curiae defendebat. Tum praedio familiari discessit, et inter annos 1467—1470 in cancellaria iudicis curiae munere notarii fungebatur. Ne post mortem quidem iudicis curiae, quem patronum habuit, ad res rusticas administrandas reversus est, sed in monasterio de Saag officium notarii loci credibilis suscepit inter annos 1470—1475. Protonotario Stephano de Hassagh (Haserhag) adiutore anno 1475 in curiam regiam rediit, ubi iterum, usque ad annum 1486 notarius iudicis curiae erat. Hoc anno rex Matthias personali praesentiae regiae Thomam de Drag praefecit, qui alterum protonotarium suum Johannem de Thurocz creavit. Quoniam aestate anni 1488 mentio ultima de eo protonotario facta est atque aestate anni 1489 iam alius protonotarius novus in fontibus memoratur, Johannem de Thurocz anno 1488 vel anno 1489 obiisse veri simillimum credi potest.

Partes *Chronicae Hungarorum* diversis temporibus conscriptae sunt. Pars prima, in qua historia Caroli Parvi tractatur — capita 186—194 editionis nostrae —, mandatu Stephani de Hassagh ineunte decennio nono saeculi XV e carmine Laurentii de Monachis composita est. Thomas de Drag auctorem nostrum ad cogitationem adduxit, ut res gestas Hungarorum accurate et copiose perscriberet. Huic adhortationi Johannes de Thurocz secunda parte anni 1486 satisfecit, cum historiam Hunnorum in fontibus vetustioribus adnotatam accuratius rescripsit — capita 3—26. editionis nostrae —, partem sequentem operis, res a tempore ingressus secundi Hungarorum usque ad mortem Caroli Roberti gestas — capita 27—129. editionis nostrae — conscribens auctor noster textum chronici saeculo XIV compositi ante oculos habuit, historiam autem aetatis Ludovici I. scribens commentarium vitae Ludovici I. a Johanne dicto Apród conscriptum in opus suum — capita 130—185. editionis nostrae — transtulit. Res a tempore obitus Caroli

Parvi usque ad aetatem suam, accuratius ad oppugnationem Civitatis Novae (hodie Wiener Neustadt, Austria) anno 1487 factam gestas — capita 195—262. editionis nostrae — Johannes de Thurocz anno 1487 perscripsit.

Autographum *Chronicae Hungarorum* nobis notum non servatum est. Editio princeps operis die 20 mensis Martii anno 1488 Brunae prodiit (Johannes de Thwroc: Chronica Hungarorum. In civitate Brunensi 1488, quae in editione nostra nota compendiaria: **b** assignatur). Die 3 mensis Iunii anno 1488 Augustae Vindelicorum iterum editum est (Johannes de Thwroc: Chronica Hungarorum. Auguste 1488, in editione nostra: **a**). Editio Augustana duas variantes habet, quarum altera — **a** — textum cum textu editionis Brunensis congruentem continet, in altera autem (**a**₂) res, quae ad dominationem Matthiae in Austria pertinent, omittuntur. Duae variantes nonnisi in textibus paragraphorum 1., 8. et 1019—1024. inter se discrepant. Itaque in apparatu critico lectiones variantes editionis **a**₂ tantum apud hos paragraphos observatae sunt.

Chronica Hungarorum saeculis XVI—XVIII in editionibus compluribus prodiit: Jacobus Bongarius: Rerum Hungaricarum scriptores varii historici et geographici. Francofurti 1600. pp. 1—177., in editione nostra: **Bo**;

Ioannes Georgius Schwandtnerus: Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini I. Vindobonae 1746. pp. 39—291.,

Ioannes Georgius Schwandtnerus: Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini I. Tyrnaviae 1765. pp. 61—481.,

Joan. Georgius Schwandtnerus: Scriptores rerum Hungaric. veteres ac genuini I. Vindobonae 1766. pp. 47—366., nota compendiaria harum posteriorum in editione nostra: **Sch** est.

Si tamen respicimus editionem novissimam quoque saeculo XVIII proditam esse, non sine causa est, ut textus criticus *Chronicae Hungarorum* edatur. Quoniam quaedam ex variis partibus insertis chronicae Johannis de Thurocz in conscriptionibus diversis quoque notae sunt — sic compositio chronici Hungarici saeculi XIV in volumine I. operis Scriptores rerum Hungaricarum (edendo operi praefuit Emericus Szentpétery, Budapestini 1937. pp. 239—505., in editione nostra: **SRH I.**) atque commentarium vitae Ludovici I. a Johanne Apród conscriptum, quod in editione Chronici Budensis anno 1473 facta (Chronica Hungarorum. Finita Bude Anno Domini MCCCCLXXIII in uigilia penthecostes per Andream Hess. Budapest 1973. — phototypice impressum —, nota compendiaria: **B**) et in codice Chronici Dubnicensis continetur (codex Chronici Dubnicensis in tabulario Bibliothecae Nationalis Széchényianae invenitur, signatura eius: CLMAe 165 est, nota autem compendiaria: **D**) — ad textum Johannis de Thurocz constituendum etiam harum compositionum ratio habita est. Commentario Elemér Mályusz ad chronicam Johannis de Thurocz conscripto adhuc autographo usi sumus, quod brevi in serie nova *Bibliothecae Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* (tomi VIII—IX) ad prelum mittetur. Quia in hoc opere et nonnulli loci Sacrae Scripturae allati et fontes ceteri tractantur, atque interpretationes accuratissimae copiose continentur, translatio horum in editione nostra omissa est a nobis.

In nostra editione componenda haec principia secuti sumus: scriptio fidei palaeographicae accuratissime accommodata nonnisi nominum propriorum servata est. In scriptione nominum communium litterae *u* et *v* secundum orthographiam Latinam hodie usitatam distinguuntur, item litterae *i* et *j* in initiis vocabulorum scriptae. Praeterea, ubi in exemplaribus veteribus figurae litterarum *ii/ij* leguntur, quae secundum orthographiam Latinam tantum littera unica *i* scribuntur (exempli causa: *hiis, hiistoria*), nos quoque usum scribendi aetatis nostrae (*his, historia*) secuti sumus. Varias lectiones, quae nonnisi orthographice haud congruunt, formae variantes non habitae sunt, et harum mentio in apparatu critico omissa est. Proprietates quaedam orthographiae in editionibus Brunensi et Augustana adhibitae his exemplis aliquot illustrantur: formis nominum *Scitia, Turringi, Ewropa* editionis Brunensis compares sunt in editione Augustana usque ad finem hae formae nominum: *Scythia, Turingi, Europa* etc. In textu numeralia ordinaria a nobis plerumque puncto omissa scribuntur. Item memorentur proprietates quaedam ad linguam in ambabus editionibus eiusdem temporis usitatam pertinentes! In textu editionis Brunensis saepe — praesertim in usu verborum deponentium — infinitivus activi haud recte derivatus pro infinitivo passivi invenitur (exempli causa: forma *agredere* pro forma *aggredi*, quae in editione Augustana scripta est). In ambabus editionibus haud raro usitata est forma verbi *extitit* pro forma *est* in forma composita verbi praesentis perfecti passivi (exempli causa: *extitit tumulatus, extitit confessus* etc.). Et in enuntiationibus interrogativis obliquis et in enuntiationibus consecutivis apud usum coniunctionis vel modorum inconsequentia observari potest (exempli causa: *quanto turbine agitatum est . . . quantasque pertulerim procellas . . .*, in tantum creverat, *quod pavitabant; ita, ut curem*).

Editio nostra textum editionis **b** potissimum sequitur, varians textus editionis **a** in apparatu critico legi potest. Varians textus editionis **a** tunc in textu primo profertur, si ille rectior est, quam **b**, id est, si ipse textus rectius intellegi potest. Textus editionum **B, D, Bo, Sch, SRH I.** nonnisi tunc observati sunt, si ad textum rectum constituendum illis uti necesse fuit. Textus e fontibus editionibusve aliis correcti tantum typis inclinatis demonstrantur. Ex his rationibus editores textum Johannis de Thurocz potissime constitutum lectoris in usum tradituri sunt. Textus secundum editiones Brunensem et Augustanam in capita divisus est, paragraphi autem capitum singulorum ab editoribus constituti sunt.

Denique restat, ut gratias quam maximas agamus viro doctissimo Elemér Mályusz, cuius sine admonitu auxilioque multimodo haec editio vix perfici potuerit. Item animo grato memoramus Petrum Kulcsár, qui textum prelo paratum recognovit, et Paulum Pelle, qui praefationem Latine reddidit.

Litterae gravissimae ad *Chronicam Hungarorum* pertinentes

Toldy, Ferenc: Turóczi' krónikája' különféle kiadásai (= Editiones variae chronicae Johannis de Thurocz). In »Új Magyar Múzeum« (= Novum Museum Hungaricum) 1/2. (1850—1851) pp. 386—393.

Varjú, Elemér: A Turóczi-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött példányai (= Editiones chronicae Johannis de Thurocz et exemplaria eius in bibliotheca Hungarici Musei Nationalis servata). In »Magyar Könyvszemle« (= Conspectus librorum Hungaricus), nova series 10. (1902) pp. 362—402.

Kaszák, József: Thuróczy János élete és krónikája. Bölcsészetdoktori értekezés (= Vita Johannis de Thurocz et chronica eius. Dissertatio inauguralis philosophiae). Művelődéstörténeti értekezések (= Dissertationes historiae humani cultus civilisque) 22. Budapest 1906.

Mályusz, Elemér: Thuróczy János krónikája (= Chronica Johannis de Thurocz). Értekezések a történeti tudományok köréből (= Dissertationes scientiarum historiae) XXVI. 3. Budapest 1944.

Kardos, Tibor: Thuróczi János Magyar Krónikája (= Chronica Hungarorum Johannis de Thurocz). In »Thuróczi János: Magyar Krónika« (Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum), Monumenta Hungarica I. Magyar Helicon (= Helicon Hungaricum) 1957. pp. 7—37.

Mályusz, Elemér: A Thuróczy-krónika és forrásai (= Chronica fontesque Johannis de Thurocz). Tudománytörténeti tanulmányok (= Studia historiae scientiarum) 5. Budapest 1967.

Abbreviationes et signa

add. = addit

om. = omittit

[] = textus superfluous

< > = expletio textus ab editoribus inserta

JOHANNES DE THUROCZ

CHRONICA HUNGARORUM

<Dedicatio>

Ad egregium dominum Thomam de Drag
personalis presentie serenissimi principis domini Mathie
Hungarie, Bohemie etc. regis Austrieque ducis cancellarium
5 Prefatio magistri Johannis de Thwroc 2
in primum librum Chronice Hungarorum foeliciter incipit

Iugi otio his annis nobis eque simul torpentibus varii rerum ordines cum inter 3
occurrissent, suaves interdum lites media inter colloquia surrexere, et levia 4
disputationum sepius emerunt iurgia. Dum rebus Hungarice nationis de 4
10 primevis deque parte mundi, que Hungaros aut germinavit aut in hanc regionem,
que antiquitus Pannonia, nunc vero Hungaris ab eisdem Hungaria dicta est, fudit,
variis utamur sententiis, experiendi tandem gratia placuit dudum super his rebus 5
contextas revolvere historias. Quas equidem dum diligenti lectione perlustravimus, 5
15 obmissa aut neglecta seorsumque aliorum autorum a positionibus conscripta
apparebant. Enimvero et magni regis Atilae gestarum gloria rerum stili *pravitate* 6
comprehensa digno laudum preconio non minus quasi subterfugere videbatur. Nec 6
crimine de hoc Hungarorum vetustas arguenda est, quod suarum recordia rerum
altum oblivionis in pelagus defluere permisit. Hoc genus hominum ipsarum etate 7
20 rerum armorum potius strepitu quam literarum scientia sese exercitabat. Nam et
hoc nostro evo pars nationis eiusdem quedam Transsilvanis regni posita in horis
caracteres quosdam ligno sculpsit, et talis sculpture usu literarum adinstar vivit.
Externarum nationum invidiam exactis per ipsum Atilam regem victoriis 7
25 nominis dempsisse puto, neque per ipsum gestarum rerum in decus quidpiam
preterquam illatas per ipsum eis miserias planctuosi carminis adinstar scripsisse
inveniuntur. Unde Paulus Orosius suarum ultimo libro historiarum Hunorum de
eruptione mentionem faciens: Tredecimo, inquit, anno imperii Valentis radix illa

4 Austrieque ducis b: Austrieque ducis a: *om.* a₂

7 inter *om.* a

9 sepius iurgia b: iurgia sepius emerunt a

9—10 rebus primevis b: de primevis Hungarice nationis rebus a

15 aliorum positionibus b: ab aliorum auctorum positionibus a

16 *pravitate*: parvitate b a

18 recordia b: memoriam a

20 sese exercitabat a: vacabat b

25 dempsisse a: demisse b

27 Orosius a: Orosii b

miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit. Et Anthoninus ⁸
 Florentinus archiepiscopus in secunda parte sui chronici operis: Ipsa, ait, gentis
 barbaries me silere faceret, nisi illud famosum Galliarum et Italiarum excidium me
 loqui cogeret. Nemo mundanam miseria absque aliena adeptus est gloriam. Ninus
⁵ Assyriorum rex, regna quod in aliena violentas iniecit manus, universarum
 originem historiarum peperit, et, nisi quondam Agamemnon Grecorum imperator
 Troianum Ilium evertisset, Magnus quoque Alexander tristibus armis orbem
 vastasset, illorum nomina pariter cum corporibus cecidissent. Sciticas igitur partes, ⁹
 regis quoque Atile evum ingentium facinorum pre magnitudine immortalitate
¹⁰ dignum ampliori stilo ut describerem, simulque et subsequentium Hungarie regum
 historias olim editas percursitarem, et in illis, si quid negligentia scriptorum
 viciasset, castigarem, tuis animatus persuasionibus rem meis viribus haud parem
 aggredi presumpsi. Dulce enim tuum et admodum delectabile eloquium me vicit, ¹⁰
 quamvis tantarum magnitudo rerum maiori sit digna vate, tua tamen persuasio
¹⁵ cum erga me vim habeat mandati, tibi que nondum persuadenti paruerim,
 persuadenti eo magis omnem vim meam dedicavi. Enimvero in presumente, ut ¹¹
 arbitror, hec presumptio invidia auctrice ludibrium pariet, et lingua, que parcere
 scit nemini, in detractionem illius dissolvetur. Noscimus, inquit, hunc hominem.
 Verum quidem iuxta evangelicam lectionem nullum sua acceptat patria. Cum
²⁰ tamen rebus in his ex me fecerim nihil, veteres in omnibus secutus sum historias, et
 sententias autorum transgressus sum in nullo. Partes quidem Scitiae et illarum situm, ¹²
 Atile quoque regis gesta pluribusronicis operibus eapropter indagatis stilo paulo
 ampliori, quam priores Hungaricarum historiarum effecerant autores, illorum
 undique positiones intermiscendo conscribere ac ceterorum divorum Hungarie
²⁵ regum historias debilis mei operis infra limites, puta quondam Karoli regis nequiter
 interfecti Miserabile usque ad Carmen, quantum mei est ingenii, diligenter castigare
 curavi. Altiusque istud alta me iuvent ordinare numina celi! Tu quoque suscipe ¹³
 nautam altas pelagi voragine absque temone temperieque ratis ac remigis officio
 tua ad desideria sulcantem! Suscipe, inquam, tue tantum voluntati satisfacere
³⁰ volentem, et suscipe me non ex me, sed ex veterum has res describentium
 voluminibus autorum gratum, velut florem viridibus lectum de cespitibus tue
 offerentem dominationi! Vale!

1 Anthoninus a: Anthonius b a₂

6 Agamemnon Bo: Agamenon b a a₂

13 aggredi a: agredere b

15 paruerim b: pervenerim a

19 acceptat b: accepta a

23 effecerant a: efficerant b

29 inquam a: non omni b

<2.>

Soliloquium

14

Olim antiqua autorum vetustas Hunorum sive Hungarorum diversimode originem descripsisse invenitur, quibus tam modernorum quam preteritorum temporum homines diversos sensus acomodantes non parva in hac re discrepatione
5 dissentiunt. Duo enim volumina cronici operis propaginem simulque et gesta illorum elucidantia, a ceteris autoribus ac etiam in seipsis maxime in declaratione illorum germinis dissidentia, temporibus quondam divorum Karoli et Lodowici Hungarie regum, ut dici presumitur, edita reperiuntur, quorum alterum super libri
Genesis X, alterum super XI capitulis suas fundaverunt origines. Cum autem huic,
10 quod post diluvii vindictam universa caro a Noe et eius filiis, puta Sem, Cham et Iaphet, novam receperit generationem, universalis Christiane religionis natio cedat, alienarum preter Hungaricam, quod voluminibus in eisdem declaraverunt, generationem superfluitati potius quam necessitati ascribi debere dinoscitur. Unde
ne ipse ex se huic operi quidpiam addidisse reprehendar, illorum sequens
15 voluminum autores meis propositis idem principium pono.

<3.>

Exordium narrationis in primam partem Chronice Hungarorum

16

He sunt generationes Noe et filiorum illius Sem, Cham et Iaphet, de quibus post diluvii cladem LXX due generationes, puta de Sem XXVII, de Cham XXX et de
20 Iaphet XV, processisse perhibentur. He generationes disseminate sunt in orbe terrarum, et secundum quosdam Sem Aziam, Cham Affricam et Iaphet Ewropam sortiti sunt. Secundum vero Hieronimum de Hebraicis questionibus necnon et Iosephum filii Iaphet possedissee dicuntur septentrionalem regionem e Thauro et Imao montibus Scitie usque ad fluvium Thanaim, qui eandem mediam scindit.
25 Unde primus filius Iaphet Gomer, a quo nominati sunt Galatee, postea Galici, quos
nostra etas a quodam Francone filio olim Paridis filii Priami ultimi regis

5 dissentiunt a: fore b

7 dissidentia a: desidentia b

8 libri: libro b a

10 vindictam a: vindicta b

18 He a: Hee b

20 He a: Hee b

24 Imao Bo: Imano b a / Thanaim a: Thanaii b

25 Gomer a: Gomor b / Galatee b: Galathe a / Galici b: Galli a

18 Troyanorum, duce videlicet eorum, denominatos Francos vocat. Hic Franco post
 Troyane urbis excidium in Pannoniam, que olim Magni Alexandri evo superior
 Grecia vocabatur, magno cum populo venisse et sub monte Sycan secus fluvium
 5 Ister, qui et Danubius dicitur, civitatem amplissimam edificasse et illi nomen a
 monte Sycan predicto Sycambriam imposuisse et tandem orientalium metu
 nationum abinde ad partes occidentales declinasse et regionem circa fluvium
 Sycana occupasse illamque a prefato Francone duce eorum Franciam appellasse et
 regione in eadem civitatem condidisse et illam in memoriam paterni nominis Paris
 19 denominasse traditur. Secundus filius Iaphet Magog, a quo descenderunt Scite
 10 secundum sanctum Hieronimum; et Madaii, a quo dicti sunt Medi; Iauan, a quo
 Greci; et Tubal, a quo descenderunt Hispani; et Mosoch, a quo derivati sunt
 Capadoces, unde et nunc habent civitatem nomine Masechab; et Thyras, a quo
 nominati sunt Traces. Gomer autem genuit Assenes, a quo Troyani. Iauan genuit
 20 Elisa, a quo Elisei et postea Eolides; et Tharsis, a quo Cilices descendisse
 15 perhibentur, unde et nunc civitas illorum metropolis hoc vocabulo Tharsis
 denominatur. In hac civitate natus fuit beatus Paulus apostolus, prout habetur in
 Actibus apostolorum capitulo XXI. Et subdit beatus Hieronimus: Ab his, inquit,
 21 divide sunt insule gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam
 et familias suas in nationibus suis. Quod dictum ipse beatus Hieronimus anticipasse
 20 invenitur, nam hoc postea tempore confusionis linguarum actum est. Filii autem
 22 Cham: Chus, a quo et Ethiopes, unde in Hebreo Ethiopes Chus nominantur; et
 Mesraim, a quo Egyptii, in Hebreo enim Egyptus Mesraim dicitur; Phuth, a quo
 Phuthei, est enim in illorum regione fluvius quidam, qui etiam modo Phuth
 25 vocatur; et Chanaan, a quo dicti sunt Chananei, quorum terra postea filiis Israel
 data fuit. Filii autem Chus: Saba, a quo Sabei; Euila, a quo Gentiles; et Sabatha, a
 23 quo Sabatheni processisse perhibentur. Ex his postea longevi evi irremiscibilem
 seculorum propter vetustatem mutata sunt plurima, paucaque in se vel in sibi simili
 aut propinquo permanserunt. Et iterum subiungit beatus Hieronimus: Porro Chus
 30 genuit Nemroth. Iste Nemroth fuit, qui induxit posteritatem Noe ad edificandum
 turrim et civitatem contra dominum. Unde Iosephus in libro de Antiquitatibus
 24 rerum: Dum, inquit, prescripte tribus Sem, Cham et Iaphet una et eadem Hebraica
 uterentur lingua, ducentesimo primo post diluvium anno Nemroth gigas cepit

4 Ister a: Hiister b

10 Iauan Bo: Ianan b a

12 Masechab a: Mesechab b

13 Gomer a: Gomor b / Assenes a: Asenech b / Iauan Bo: Ianan b a

22 Mesraim a: Mesariim b / Mesraim a: Mesarim b

24 Chanaan a: Chanan b

25 Sabatha a: Sabbata b

26 Sabatheni a: Sabbatani b / postea b: propter add. a / longevi b: longi a

27 seculorum propter om. a / paucaque a: pauca si que b

29 edificandum a: difficandum b

turrim construere cum omni cognatione sua periculum diluvii attendendo, ut, si
 contingeret diluuium iterari, turris in refugio ultionis evadere possent iudicium,
 divini tamen iudicii sententia, cui humanus non valet resistere intellectus, sic
 illorum mutavit et confudit loquelam, ut proximus a proximo non intelligeretur,
 5 tandemque non consumato in diversas dispersi sunt regiones. Hanc grandem et 25
 cunctis seculis admirandam turris edificationem alii inter Nubiam et Egyptum
 fuisse ac illius antiqualia per hos, qui ab *Memphis* in Alexandriam irent, usque
 hodie cerni, alii vero in Caldea ad flumen Ewfraten, illo videlicet in loco, ubi postea
 multas post etates Semiramis cunctarum famosissima reginarum urbem illam
 10 celeberrimam Babilonem primi imperii genitricem condidit, extitisse et a Babel turri
 quondam propter confusionem linguarum denominata non tantum solam
 civitatem sed et Caldeam ipsam totamque Assyriam et Mesopotamiam magnam
 propter imperatorum illam inhabitantium facinorum gloriam Babilonis nomen
 accepisse tradunt. Multa et admiratione digna huius urbis de conditione et edificio 26
 15 *Cresius* et Clitharcus, item Erodotos necnon Dyodorus Siculus scripsere, que
 postmodum per quosdam turri prenotate appropriata inveniuntur. In uno enim
 dictorum duorum voluminum Iosephum referre posuerunt, quod Nemroth in turri
 ipsa ex auro purissimo deorum fecisset templa, palatia ex lapidibus preciosis
 edificasset, et columnas aureas in illis erexisset, plateasque illius diversi coloris
 20 lapidibus pavimentasset, cui haud adhibenda est fides. Nam post non diu tunc 27
 preteritum universale diluuium nondum tantum auri in usu fuisse credi potest, quod
 de illo et templa edificari et colonne erigi potuissent, et nec tunc deorum erat cultus,
 quibus ipsa templa edificari debuissent, cum multa post secula rex Assyriorum
 25 auro patri simile fecisse simulacrum illudque tam ipse coluisse quam etiam cunctum
 sui regni per populum coli mandasse et non post multum temporis in illud
 simulacrum immundum spiritum intrasse et petentibus responsa exhibuisse
 exindeque cunctam idolatrie perniciem originem cepisse multe doceant scripture.
 Tandem sequitur: Et turris ipsa in quadrum sublevatur ab uno angulo in alium 28
 30 habens longitudinis passuum mille XV, latitudinis totidem, quantitas vero
 altitudinis finita erat nondum, sed illorum proposito lunarem usque ad circulum
 sublevari debebat, grossitudo autem fundamenti trecentorum erat passuum,
 paulatim quidem sublevando artabatur, ut preeminens pondus grossitudo
 fundamenti levius sustineret. Et rursus in Genesi capitulo, ubi supra, dicitur: Ipse 29
 35 videlicet Nemroth cepit esse potens in terra, nam per potentiam alios sibi
 subiugabat, et ad turris opus nolentes compellebat, et ideo subiungitur: et erat

4 confudit a: confundit b

7 *Memphis* Sch: Inphis b a

12 Mesopotamiam a: Mesopotaneam b

15 *Cresius*: Ethesios b a

22 edificari: edificare b a

31 finita nondum b: nondum finita erat a

34 sustineret a: sustinent b

robustus venator, id est oppressor hominum coram domino, et exinde proverbium illud exivit: quasi Nemroth. Dum enim postea aliquis oppressor hominum videbatur, dicebatur alter Nemroth vel similis Nemroth. Fuit autem secundum sanctum Hieronimum initium regni eius Babilon et in terra Sennar.

<4.>

5 De generationis Hunorum sive Hungarorum origine 30

Hunc Nemroth quidam voluerunt Hunorum sive Hungarorum fuisse prothoparentem. Nam in uno dictorum voluminum positum est, quod Nemroth gigas post linguarum confusionem in terram *Euilath*, que nunc Persyda vocaretur, intrasset, et ibi ex coniuge sua Enech vocitata duos generasset filios, quorum alter Hunor, alter 10 vero Magor denominati extitissent, ex quibus tandem universi Huni sive Hungari ipsorum generationis recepissent propaginem. Dicitur etiam, quod idem Nemroth 31 plures preter Enech uxores habuisset, ex quibus preter Hunor et Magor plures filios procreasset, hi et eorundem posteritates Persydem regionem predictam inhabitarent statura et colore similes Hunis, tantummodo in loquela, velut Saxones et 15 Turringi, modicum differentes. In altero autem voluminum predictorum subditur, 32 quod Hunor et Magor patres Hunorum sive Hungarorum non fuissent filii Nemroth, qui fuit filius Chus, qui fuit Cham, qui fuit a Noe genitore suo maledictus, tum ex eo, quia ipse Nemroth nunquam iuxta fluvium Thanaim habitasset, tum vero quia, ut supra dictum est, quod a Magog filio Iaphet descendissent Scite, et 20 cetera. Nam subditur ibidem: Ergo, inquit, ut Sacra Scriptura et sancti doctores 33 dicunt, Hungari descenderunt a Magog filio Iaphet, qui post diluuium anno quinquagesimo VIII, prout sanctus Sigilbertus episcopus Anthyocenus in chronica orientalium nationum refert, intravit terram *Euilath*, et ex coniuge sua Enech genuit Hunor et Magor supradictos, a quibus Huni et Magyari generati et denominati 25 fuissent.

<5.>

Aliud capitulum de eodem tractatu 34

Anthoninus autem Florentinus archiepiscopus, de quo superius mentionem me fecisse recolo, Sigilbertum et Vincentium sequens in secunda sui cronici operis parte Hunorum originem in antiquorum historiis se sic legisse ponit: *Filimer*, inquit, rex

3 dicebatur a: dicebant illum b

6 Hunc b: Nunc a

8 *Euilath* Bo: *Eiulath* a: *Eiulak* b

18 *Thanaim* a: *Thanai* b

22 quinquagesimo b: L a / *Anthyocenus* a: *Anthyothenus* b

23 *Euilath* Bo: *Eiulath* a: *Eiulak* b

29 *Filimer*: *Silimer* b a

Gothorum alias Getharum filius magni Gaderici post egressum Sycantie insule
 Scitie iam quinto loco tenens principatum cum terras Scitie cum sua gente intrasset,
 quasdam *magas* mulieres in populo reperisset, quas sermone Gethyco alirumnas
 vocassent, easque habens suspectas de medio sui perturbasset, longeque ab exercitu
 5 suo fugatas in solitudine coegisset errare. Quas tandem silvestres homines, quos 35
 nonnulli faunos sicarios vocant, quod genus quondam sancto Anthonio, dum
 heremi pervagabatur solitudinem, obviasse legitur, cum deserti per devia errare
 vidissent, in illarum amplexus pariterque et coitum se comiscuissent. Exhincque
 hoc ferocissimum ac pavendum et terribile hominum genus edidissent, quod
 10 primum inter Meotidas paludes fuisset. Cumque in gentem crevissent, mox in 36
 vicinorum agros se ingerentes vastitates edidissent, obstantesque, quos forsitan
 ferro non superassent, sui vultus terribilitate fugassent. Qui et in pignora sua prima
 die nata desevisent, nam maribus ferro genas secassent, ut, antequam suavia lactis
 nutrimenta perciperent, vulneris cogerentur subire tollerantiam. Tali ergo, inquit, 37
 15 stirpe procreati Huni exigui quidem forma sed arguti, moribus expediti, ad
 equitandum promptissimi, scapulis lati ac arcus sagittasque tractare parati,
 cervicibus firmi et superbia semper erecti cunctis vicinis gentibus horrore pariter et
 formidini erant. Hec Anthoninus. Iordanus autem et quidam alii Hunos ab
 20 *incubonibus* demonibus et quibusdam mulieribus originem sumpsisse dixerunt. 38
 Invidia auctrice Iordanus hac ducitur sententia. Nam cum Gothorum de genere,
 quos Hungari propriis expulere de sedibus, suam ducat originem, progenitorum
 iniuriamque pre corde ferens hoc obprobrio Hunorum affecisse generationem credi
 potest. Sacra etiam hanc sententiam reprobatur Scriptura, cum evangelice lectiones
 nostrum canant protulisse salvatorem: Quod enim, inquit, est de carne, caro est,
 25 quod autem de spiritu est, spiritus est. Et rursus: Spiritus carnem et ossa non habet.
 Contrarium igitur veritati et credere est erroneum, quod spiritus, quibus naturalia, 39
 que vim et officium habent generandi, concessa non sunt, generare possent.
 Diodorus vero Syculus Scitarum gentem apud Araxim flumen originem habuisse
 parvamque ab initio ac modice terre cultricem fuisse, deinde rege nactam potenti et
 30 bellicoso ac militari virtute precipuo patriam ampliasset montanam usque ad
 Caucasum, campestem vero usque ad oceanum Sciticum et paludem Meotidem
 flumenque Thanaim sui historici laboris tertio in libro posuit. Et tam ipse Diodorus 40

3 *magas* **Bo**: *magnas* **b a**

6 sancto Anthonio **a**: sanctus Anthonius **b**

7 errare **a**: errarere **b**

10 primum **b**: primam **a**

15 quidem **a**: quidam **b** / arguti **a**: arguiti **b**

16 promptissimi **a**: promtissimi **b**

18 Anthoninus **a**: Anthonius **b** / Iordanus **a**: Iordanis **b**

19 *incubonibus*: incubis **b a**

22 iniuriamque **b**: iniuriam **a**

26 credere erroneum **b**: erroneum est credere **a** / quod **a**: ut **b**

28 Diodorus **Bo**: Dioderus **b a**

30 montanam **a**: mantanam **b**

31 oceanum **a**: occianum **b**

ibidem quam Herodotus in sua chronica libro quarto fabulam inducunt quandam
 dicentes, quod, cum olim Hercules prior illo, qui postmodum res Troyanas
 turbavit, Gerionis vaccas custodivisset, et in terram, quam nunc Scitiam vocat,
 tunc omnino desertam devenisset, deprehensus tandem vehementi pluvia et gelu
 5 substrata sibi pelle leonina obdormivisset, interim eque illius a curru per
 pascua errantes disparuissent, qui expergefactus omnem illam regionem perlu-
 strans easdem non invenisset, ultimam cum in terram quandam, que Hylea
 dicitur, devenisset, ibidem quandam virginem de telure natam ancipitis nature,
 humane videlicet ac serpentine, supra femora quidem feminam, inferius autem
 10 viperam reperisset, eamque conspicatus atque admiratus, si alicubi suas vidisset
 equas, interrogasset, illa se easdem scire, sed interim, donec cum ipsa concumberet,
 ipsas sibi reddere nolle respondisset. Hercules igitur sub ea mercede cum illa 41
 concubivisset. Illa vero cum Hercule ampliori cupiens uti concubitu eidem equas
 non restituisset, donec ab illo se gravidam comperisset. Tandem restitutis Herculi
 15 equis mulier illi dixisset: Has ego tibi equas, que huc venerant, servavi. Tu quidem
 mihi *servationum* illarum premium persolvisti. Concepi enim ex te filios tres, qui ubi
 nati fuerint et adoleverint, de illis quid sim factura, mihi dicito, an hic debeant
 habere domicilium, ipsa enim huius regionis teneo imperium, an illos ad te mittere
 debeam, qui pater illorum es. Cui Hercules arcum unum, duos enim deferebat, ac 42
 20 baltheum, ad cuius commissuram aurea dependebat fiala, dedisset, et, antequam illi
 hec dona assignasset, arcum tetendisset, et baltheo se precinxisset, dixisset illi:
 Quem illorum hunc arcum ita tendentem et hoc baltheo sicut me precinctum
 videris, eum tu regionis istius incolam effice, qui autem his operibus, que ipse
 precipio, impar erit, illum ablegabis. His igitur locutis Hercules abisset. Post hoc 43
 25 enixa mulier illa filiis uni Agathirso, alteri Gelono, novissimo autem Scite nomina
 imposuisset. Qui cum in virilem adolevissent etatem, mulier ipsa mandatorum
 memor ea, que sibi iuncta erant, peregisset, et filiis temtatis ultimum, puta Scitam
 paternis preceptis equatum fore comperisset, quare duobus, Agathirso videlicet et
 Gelono ablegatis Scitam sui regni heredem constituisset, a quo tandem tum populus
 30 tumque reges Scitarum processissent, ipsaque regio nomen accepisset. Item Trogus 44
 Pompeius Scitas cum Egyptiis tanquam homines gentiles, qui semper mundum sine
 initio stetisse putarunt, de generis vetustate contendisse fatur. Dixere enim Egyptii:
 Terrarum quidem alia solis premitur ardore, alia vero frigoris algore riget in
 tantum, ut ne quidem homines vel animantia generare possent, verum et advenas

4 devenisset a: devenissent b

8 devenisset b: devenissent a / ancipitis a: aucipitis b

9 quidem a: quidam b

11 concumberet a: concuberet b

16 *servationum*: serva ius cum a: serva cum ius b

22 sicut a: sic ut b

24 locutis b: dictis a

25 Scite: Scita b a

31 Pompeius a: Pompeus b / mundum a: nondum b / sine a: suc b

necat, Egyptus vero adeo aeris beneficio foret temperata, quod nec estivi solis
 ardores neque hiemalia frigora illius offenderent incolas. Preterea Egypti tam
 45 fecundus esset ager, quod in procreatione alimentorum illa terra feratior esset nulla,
 unde de iure homines prius natos ibi videri debere, ubi facilius educari possunt.
 5 Econtra Scite respondissent, quod celi temperamentum propositae questioni nullo
 argumento foret, quippe cum primum natura caloris et frigoris incrementa
 regionibus divisit, statim ad locorum aurem tolerantiam queque animalia generavit.
 Unde et salamandram ignis et ceteros vermes anima vitali vegetantes antiquae nives 46
 gignere pariter et nutrire perhibentur, eodem modo arborum atque frugum
 10 varietates pro regionum conditione natura produxit. Quanto enim Scitis aura est
 asperior quam Egyptiis, tanto et corpora et ingenia Scitarum sunt duriora. Ceterum
 si mundi primordia vel aquarum illuvies tenuit, vel ignis, qui et mundum genuisse
 credebatur, possedit, utrumque Scitis potius priorem prestare originem potuerunt.
 Nam si ignis primas res possedit, nonne paulatim extinctus septentrionali agro, qui 47
 15 supra omnes terras hyberno frigore alget, aeris temperiem dedit, Egyptus vero et
 totus oriens, qui et nunc torrenti solis calore estuant, post extinctum primevi ignis
 ardorem tardissime temperamentum aeris recepere. Si vero aquarum inundatio
 omnes terras submersit, profecto decurrentibus aquis altior terrarum pars prius
 detecta fuit, humilibus autem terre in partibus aqua diutissime immorata est, et,
 20 quanto prior queque pars terrarum aut ab igne liberata aut ab aquis siccata sit,
 tanto prius animalia generare cepit. Porro Scitia adeo altior omnibus terris est, ut 48
 cuncta flumina ibi nata in mare Meoticum, deinde in Ponticum et deinde in
 Egyptium decurrant. Egyptus vero si ab aquarum in eam per vim decurrentium
 incursum multis molibus aggerum munita non fuisset, coli aliter nisi exclusis Nili
 25 fluctibus non valisset. His igitur argumentis superati Egyptii, Scite antiquiores visi
 fuere.

<6.>

Continuatio narrationis

49

Qualicumque a cardine ortus Huni sive Hungari processerint, preclarum tamen
 illorum laudis preconium lata mundi per climata pre gestarum magnitudine rerum
 30 longe diffusum illos et catholicam fidem non minus amplecti, probitatis titulo
 fulgere grataque vigere morum honestate, tum vero militari prestantia et armorum
 virtute ceteras nationes longe evadere ubique clamat. Ex hac generatione nedum
 reges verum etiam et plebee conditionis homines cathalogo sanctorum ascripti se
 super ethera conscendisse letantur. Nec ille magnus Atila suam, quomodocunque 50

18 aquis a: aliquis b

19 immorata b: immemorata a

30 amplecti a: amplectere b

33 plebee a: plebe b

34 conscendisse a: constenscisse b

deprehendi potest, neglexisse nationem. Nonne nepotem magni Nemroth suo in titulo se scripsisse invenitur, et in secundo libro cronici operis Hungaricarum rerum, dum de illorum secundo tractatur ingressu, ipsi Hungari sue originis propaginem per generationis lineam ad magnum Nemroth deduxisse reperiuntur?

5 A Magog vero filio Iaphet Scitas, qui prius Gethe, postea Gotti sunt vocati, quos Huni propriis expulere sedibus, ut infra dicitur, tum Isidori documento tum vero certis ad id accedentibus scripturis processisse negari non potest. Unde ipsarum Hungaricarum cronicarum in primordiis sequitur: Dum enim Hunor et Magor Nemroth essent primogeniti, a patre eorum separatim in thabernaculis habitabant.

10 Accidit tandem una dierum, cum venandi causa ad campum processissent, et illis in deserto una cerva occurrisset, quam cum fugientem insequentes in paludes Meotidas devenissent, et cerva eadem in crebris silvarum saltibus evanisset, ipsi eandem diutius perquisitam potuerunt invenire minime. Peragratis tandem paludibus eisdem cum illas armentorum pro pascuis optimas fore conspexissent, redeuntes ad patrem ab ipso licentia impetrata cum omnibus ipsorum rebus in ipsas paludes Meotidas intraverunt ibidem moraturi. Hanc paludem regionem esse et Perside provincie vicinam fore Pontoque illam in giro vallari unum tantum vadum habere aditumque illic et exitum difficilem prebere, herbis, silvis, piscibus, volucribus et bestiis copiari in chronica posuere Hungarica. Dionisius autem paludem hanc matrem Ponti appellavit. Multas enim famosissimorum annium aquas in illam devehi ac tandem easdem ipsam paludem in mare Ponticum emittere dicit. Paludes ergo Meotidas Hunor et Magor adeuntes quinque annis ibidem immobiliter permanserunt. Anno vero sexto exeuntes dum per desertum vagarentur, sonitum simphonie audierunt, et scrutinii gratia ulterius procedentes uxores ac filias Bereka sine maribus in thabernaculis manentes ac festum tube colentes et coreas ducentes casu reperierunt, quas celeri rapina comprehensas simul cum earum rebus in paludes Meotidas deduxerunt. Contingit autem eosdem in hac rapina inter ceteras Dule principis Alanorum duas filias virgines forma preclaras comprehendere, quarum unam Hunor, alteram Magor in uxores receperunt. Ex quibus mulieribus tandem omnes Huni sive Hungari originem sumpsisse perhibentur, et hanc quidem rapinam cunctarum preclararum primam nonnulli fuisse dixere. Factum est autem, cum diutius paludibus in eisdem permansissent, in gentem creverunt validissimam ita, quod palus ipsa eosdem capere ac eisdem nutrimentorum alimenta prestare nequiret. Subtilissima igitur quadam astutie calliditate excogitata in Scitiam ipsis vicinam exploratores destinaverunt, qui redeuntes cum terram Scitie amplam pro armentisque pascendis valentem esse

16 Meotidas SRH I.: Meotidos b a

17 Perside b: Persido a / in om. b

19 copiari b: abundare a

23 exeuntes a: exuntes b

24 procedentes a: precedentes b

31 quidem a: quidam b

dixissent, mox cum omni generatione ac rebus et armentis ipsorum illam intraverunt, ibidemque quosdam Alprosuos, quos in prioribus cronicis Hungarorum nunc Ruthenos vocari scripserunt, invenisse perhibentur. Deletis igitur eisdem et expulsis ac sub iugum redactis regnum illud invitis vicinis possidere dicuntur
 5 usque hunc diem. Anthoninus vero Florentinus archiepiscopus Hunos ad limites Meotidis paludis habitasse affirmat. Dicit enim, quod, cum venatores Hunorum sequentes vestigia cervi per paludem Meotidam, quam prius inviam esse putabant, transivissent, et Sciticam regionem diligenter explorassent, ac quicquid ibidem vidissent, Hunis omnia nunciassent, et ad transeundum ipsas paludes eos
 10 animassent, tunc Huni horum venatorum ducatu paludibus ipsis pertransitis velut quidam turbo Gottis in ipsa Scitia manentibus incubuissent, ac eos, qui ceteris imperabant et preminebant, bello victos de propriis sedibus expulissent. Paulus Orosius etiam, ut in presentis opusculi prohemio dictum est, in suarum historiarum libro ultimo de Gottorum expulsionem mentionem faciens: Gens, inquit, Hunorum
 15 diu inaccessis seclusa montibus erumpens repentina rabie percita exarsit in Gottos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Multa et varia de his Gottis in Romanorum scribuntur historiis. Magna hec et antiqua generatio fuit, et multas concussit sui terrore orbis partes. Unde idem Paulus Orosius primo suarum historiarum libro Alexandrum Magnum Gottos evitandos fore pronun-
 20 ciasse, Pirrhum Epiri, Tesalie Macedonieque regem exhorruisse, Cesarem vero, qui cuncta armis stravit, declinasse ait. Hi igitur Gotti, qui multas gentes, ut Vincentius in historiis capitulo centesimo duodecimo scribit, suo subdiderant servitio, Hunorum subditi sunt imperio. Nam qui Gotti serviebant, expulsis Gottis Hunorum parebant principatui, et sic Huni omni pene Scitia potiti ceteras Scitarum nationes
 25 fortitudine et principatu preminebant.

<7.>

Descriptio Scitiae secundum priores historias Hungarorum

60

Hanc Scitiam Hungaricarum primevi autores historiarum in Europa posuere, illamque versus orientem extendi et ab uno latere Ponto aquilonari, ab alio Ripheis
 30 montibus, ab oriente vero Asia et ab occidente fluvio Ethewl, quem et Don vocari dixerunt, includi scripsere, gentesque in illa procreatas vanitatibus deditas ocia amplecti, actibus venereis intendere, rapinas amare et generaliter coloris plus nigri

- 4 invitis a: invitus b
- 5 usque b: in *add.* a / Anthoninus a: Anthonius b
- 7 inviam a: perviam b
- 13 Orosius a: Orosii b
- 15 montibus a: mentibus b
- 18 Orosius a: Orosii b
- 25 preminebant b: premebant a
- 28 Scitiam b: Scythicam a

quam albi esse dixerunt. Preterea Sciticam regionem una cingi comprehensione, sed 61
 in tria regna, Bostardiam scilicet ac Dentiam et Magariam dividi centumque et octo
 provincias, in quas olim per filios Hunor et Magor ob centum et octo progenies
 eorundem, que de illorum egressse fuissent femoribus, cum de paludibus Meotidis in
 5 eandem introissent, divisa extitisset, habere ab orienteque Scitico regno Iurianorum
 regnum et post hec Tarsiam, tandem Mangaliam iungi ibique et Ewropam
 terminari et rursus ex plaga estivali subsolari gentem Corosminam et Ethiopiam,
 que minor India vocaretur, vicinari inter meridiemque et cursum Don fluvii
 10 desertum immeabile esse ibique propter intemperiem aeris illius zone serpentes
 diversi generis et ranas velut porcos fore basiliscosque ac plura toxicata animalia
 necnon unicornem ibidem generari. Preterea in Scitia grandem fluvium Don 62
 vocatum oriri et illum ab Hungaris Ethewl nuncupari et hunc fluvium montes
 niveos, qui Scitiam cingerent, transcurrere et amisso nomine Ethewl Don vocari
 iuxta ipsumque versus meridiem gentem Kiitanorum et gentem Alanorum iacere et
 15 fluvium eundem tribus ramusculis in mare Rotundum cadere. Alterum quoque 63
 fluvium Togatha dictum valde magnum in regno nasci Scitarum illumque per silvas
 desertas paludesque et montes niveos, ubi sol nunquam luceret, discurrere, tandem
 in Hircaniam intrare et ibidem in mare Aquillonis vergere longitudinemque Scitie
 patrie trecentis et sexaginta, latitudinem vero centum nonaginta stadiis extendi,
 20 situm etiam eiusdem tam munitum, quod in uno tantum loco parvissimo introitus
 illac reperietur, existere et rursus ab oriente Scitie Bessos ac Comanos albos vicinari
 ac circa mare Aquillonis ab occidente usque Susdaliam desertum esse silvestre
 humano generi immeabile et illud ad magnum spatium extendi ibique per novem
 25 menses continuam nubium iacere densitatem et menses per eosdem ibidem solem
 nisi tantum in mensibus Iulio, Iunio et Augusto a sexta solum hora usque ad nonam
 cernere minime posse ibidemque in montibus huius deserti griffones nidificare et
 aves legisfalck, que vulgo kerecheth vocantur, pullos generare posuerunt.

<8.>

Alia descriptio Scitie secundum autores

64

30 Universis autoribus, quorum cure fuit partes describere orbis, hec Scitie
 descriptio contraria esse videtur. Cum Scitia illorum iuxta positiones non unum
 tantum sit regnum, sed magnam mundi partem suis ambiat limitibus, nec enim
 negari potest Scitiam *et in Ewropa* esse, nam Iisidorus illam maximam fore

7 estivali Bo: estuali b a

9 serpentes b: serpentis a

26 nidificare a: nidificari b

27 que a: quo b / vocantur a: vocatur b

31 magnam b: magnum a

32 *et in Ewropa*: et Ewropa b: in Europa a

regionem partemque eius superiorem in Asia, inferiorem vero in Ewropa ponit. Sed 65
 quod in illa sit fluvius Ethewl sive Don ac ab oriente Iurianorum regno, post hoc
 Tarsie, tandem Mangalie Corosmineque genti et Ethiopie vicinetur, quodque Scitia
 alium fluvium Togatha nomine habeat, si ceteris autoribus, qui de his rebus
 5 scripsere, locus est dandus, multum ab illorum positionibus hec descriptio dissidet.
 Cum ipsi in eorum voluminibus de quopiam regno, quod Iurianorum esset, aut de 66
 fluminibus Ethewl sive Don et Togatha in Scitie vel totius orbis descriptione nullibi
 mentionem fecisse reperiantur, aut si Scitia tantummodo in Ewropa est, quomodo
 Ethiopia, que meridionalis est, ac Tharsia et gens Corosmina, que regna sunt
 10 Asiatica, illi vicinari possunt? Enimvero Scitia, ut autoribus placuit, partim in Asia
 partim in Ewropa est, eamque Thanais fluvius Ripheis in montibus ortus
 nobilissimus amnium, qui et Asiam ab Ewropa dividit, vastas per solitudines
 decurrens mediam intersecat, tandem in paludem Meotidam lapsus illius undas
 auget. Diionisius et Paulus Orosius Scitiam tantummodo *in* Asia intra et extra 67
 15 *Imaum* montem, hoc est himum Caucasum collocant, et inter ceteras nationes
 Hunos in illa sedem natalis soli habere dicunt, et ipse Diionisius Hunos eosdem cum
 Caspiis et Albanis vicinari populosque feroces et bello aptos esse ponit. Ptholemeus 68
 vero ac Strabo et Plinius Asiaticam Scitiam ab oriente flumine *Rha*, ab occidente
 autem Tanaii amne claudi fatentur, et illi ab oriente Seres populos locant, quos
 20 Iulius Solinus arborum frondes aquarum aspergine humidare ex hocque frondibus
 in eisdem teneras nasci lanugines et ipsos Seres easdem depectere ac exinde sericum
 illud, quod iam in usum communem damnose vanitatis admissum est, facere dicit,
 ex quo serico nunc humana ostenduntur potius corpora quam vestiuntur. Deinde 69
 25 vero Scitie Asiaticae meridie tenus Candesia, Mardia, Hircania, Apia, Decerbia et
 Bactria regiones, dictis sicut placuit autoribus, conterminae sunt. Quicquid autem
 Germania ad oceanum Septentrionalem et flumen Tanaiim Meotidemque paludem
 seiungit, Ysidorus omnino partem Scitie inferiorem dicit, et illam, ut supra dictum
 est, in Ewropa collocat, ac illi circa mare Ponticum Traciam vicinam esse in
 30 eademque parte Scitie Alaniam, Gotiam, Datiam, Retiam regna hominibus nociora
 ponit. Hanc partem Scitie Trogus Pompeius pro tota Scitia posuit, et illam ab uno
 latere Ponto, ab altero Ripheis montibus, a tergo Asia et Phasi flumine clausam esse
 arbitratus est.

- 4 habeat a: habebat b / si a: sed b
 14 Orosius a: Orosii b / in Asia Bo: et Asia b a
 15 *Imaum* Sch: Imanum b a / himum: lege imum
 17 Ptholemeus Bo: Ptholomeus b a
 18 *Rha* Sch: Rab b a
 20 humidare a: hunidare b
 22 communem a: commune b
 24 meridie Bo: meredie b a
 26 oceanum a: occianum b

De gentibus Scitiae interiora incolentibus et de ritibus
earundem deque auro et lapidibus preciosis in illa
habundantibus et de fluminibus illam irrigantibus

70

Varias gentes autores ima Scitiae incolere posuerunt, quas inter ceteras tum Iulius
5 Solinus de mirabilibus mundi scribens tum vero Pomponius Mella clarius
exprimunt. Ponunt enim in parte Scitiae Asiaticae Newros eosdemque estatis
temporibus in lupos transformari et reliquo anni cursu rursus in pristinam faciem
reverti Martemque pro deo et enses pro simulacris colere diisque pro victimis
homines immolare. His propinquos Gelonios ipsosque de inimicorum cutibus et 71
10 sibi ipsis indumenta et equis tegmina facere. Iuxta hos Agatirsos homines ceruleo
pictos colore et, qui ceteris digniores sunt, hos magis hoc colore uti. Tandem
Antropophagos, inter quos et Esedones connumerant, quibus execrandi cibi
humana dicuntur esse viscera, propterea illis nullam gentem contiguari, sed ob
nepharium illorum ritum cunctas finitimas nationes ab illorum finibus profugisse et
15 ob hoc totam terre partem usque ad mare, quod Thybin vocant, per longitudinem
illius ore, quae estivo orienti subiacet, usque ad Seres in vastam solitudinem
redactam absque homine esse. Eosdem etiam Esedones parentum funera 72
solennibus prosequi cantibus et victimis congregatisque proximis eadem dentibus
laniare ac ovinis cum carnibus miscendo sibi ipsis escas facere, capita quoque cute et
20 carnibus nudata auro circumdare et illa gloriosis pro poculis deferre. Chalibes vero
et Dacos a ceteris Scitiis crudelitatis immanitate modicum aut nihil discrepare,
Scitotauros, sicut et Newros, pro hostiis advenas cedere, Saccos quoque et
Nomadas vicinis infestari pabulaque pecorum sequi. In parte vero Scitiae Ewropea 73
Georgianos agros colere, Asiaces vero nec sua diligere nec aliena furari et ideo nec
25 sua custodire nec aliena attingere. Satharcos autem usum auri et argenti aspernari
et, avaricia quid sit, ignorare et eosdem, cum proximi sint Ripheis montibus, pre
assidua hyemis austeritate in speluncis et sub fossis terraneis habitare totumque
corpus ac etiam ora preter solum visum vestire ponunt. Fatentur etiam preter has 74
30 Arimaspos gentem unoculam et post hos ac iuga montium eorundem partem mundi
damnatam et in illa continuarum casum nivium esse asserunt ita, quod hec pars
orbis eterne nubis caligine obsessa sola sit terrarum, quae non novit vices temporum,
nec aliud de celo accipiat nisi tantum hyemis rigorem sempiternum, neque est

8 colere **Bo**: colore **b a**

11 hoc **Bo**: hec **b a**

12 Antropophagos **Bo**: Antrophagos **b a**

23 pabulaque **Bo**: papulaque **b a**

24 Asiaces: Asiacos **b a**

28 corpus **a**: corpns **b**

30 Arimaspos: Arismapsos **b a**

31 continuarum **Bo**: continuorum **b a**

homo, qui, hos niveos post montes et hanc perpetuam post caliginem si quippiam
 terre aut humi sit, dicere queat, cum illa pars mundi mortalibus ignota cunctis esse
 perhibeatur. Nonnulli autores et maxime Strabo Gnosius oceanum *Borealem* vel 75
 Sciticum propter frigoris continuam intemperiem concretum ac in perpetuam
 5 glaciem versum et preterea innavigabilem fore putaverunt. Plinius tamen
 Veronensis dicit, quod Indice naves commercii causa navigantes tempestatibus
 ventorum arrepte in Germanicis litoribus invente ac per regem Sweuorum Metello
 Gallie proconsuli donate fuissent, et super his Cornelii Nepotis utitur testimonio,
 quod accidere minime potuisset, si Septemtrionale pelagus congelatum et
 10 innavigabile fuisset. Ferunt etiam in Asiatica Scitia terras auro et argento esse
 locupletes, sed inhabitabiles, nam, cum auro et argento ac gemmis affluant, griffes
 pertinax sevimque genus animalium et alites ferocissime illas custodiunt, nec
 quempiam illac adire paciuntur. Quippe illac attingere sathagentes cum vident,
 15 mox ultra omnem rabiem sevientes illos discerpunt, quamobrem advenis difficilis et
 rarus aut nullus accessus illac datur. Lapides etiam preciosos, cristallum videlicet ac 77
 cereauneum ceruleo choruscantem colore, item smaragdam peroptimum, cui
 Teofrastus inter lapides preciosos tertiam dedit dignitatem, eedem partes Scitiae
 gigni perhibentur. Non tamen ad hos sine discrimine pervenitur, cum et eosdem ipsi
 griffes custodiant, propter quod dictos *Arimaspos* homines monoculos cum illis
 20 decertare dicunt. Scite quanto magis interiores tanto asperiori magis ritu dediti 78
 incultioresque esse, bella preterea et cedes amare ac consuetudinem bellantibus
 cruorem illius, quem primum interemerint, recenti de vulnere ebibere pluresque se
 interemisse enarrare, maximam illis gloriam afferre, inter epulas quoque, quis
 eorum quot interfecerit, mentionem sepius letissimam facere et his, qui plures
 25 interfecerunt, sessiones superiores et vina pocula dare, expertes vero necis suos inter
 socios inferiores esse idque illis inter iurgia maximo pro obprobrio ab aliis obicere,
 pacis autem condimenta et federa mutui et permixti sanguinis degustatione stabilire
 traduntur. Immensis montium culminibus ima Scitiae ad septentrionem vergentia 79
 30 Thanais Ripheorum montium in latere natus multas saxosas Caucasi montis per
 valles immurmurans brumali parte ingentes glacierum moles secum trahens
 mediam per Scitiam decurrit, ac Asyam ab Ewropa dividit, tandem plurimorum
 fluminum recipiens aquas ingens et mitior paludes ingreditur Meotidas. Preterea in 80
 35 hoc pisces egregii saporis, quibus nulla teneras preter cartilagineas essent ossa,
 nutrire, Hyppanem quoque amnem omnium Sciticorum amnem nobilissimum et

3 *Borealem* Bo: korealem b a

4 *continuam*: contiguam b a

9 pelagus a: palagus b

12 sevimque a: senumque b

14 discerpunt a: disserpunt b

19 *Arimaspos*: Arismaspos b a / monoculos a: monuoculos b

20 quanto a: quantum b

35 hoc a: hunc b

ceteris limpidiorem potuique saluberrimum, a quibusdam Sciticorum amnium principem denominatum ac etiam Pantecapem, Gerrum, Phasim et Iaxartem flumina Scitie satis celeberrima illius intra terminos decurrere illamque inter cunctas terre partes aqua piscibusque ac virentium herbarum campis necnon
5 arborum frondosis silvis et nemoribus fecundissimam esse perhibent supra dicti autores.

<10.>

De laude Scitarum et de gentibus de Scitia ortis

81

Magna autores de Scitia scripsere, sed multo maiora scripsissent, si illam aut hostilis manus pervagari potuisset, vel barbarice gentis illam incolentis plus quam
10 humana ferocitas mundi partes lustrantibus illac tutum iter prebuisset. Summus enim pontifex Pius in suarum libro historiarum inquit: Ignota esset nobis terrarum maxima pars, nisi Romanorum principatus et Magni Alexandri potentia orbem apperuisset. Strenua enim fuit semper Scitarum manus, nec illam Romanorum
15 dominatio aut Alexandri Magni vel cuiusvis imperii potestas concussisse legitur, et si limites Scitie quispiam hostium adisse inveniatur, non tamen illius ad interiora aliquis extraneorum principum sua extendere valuit arma. Darius rex Persarum Scitis bellum intulit, ad intimaque illorum pervenire sathagens avem, murem, ranam et sagittas quinque pro munere recepit, et tandem turpi fuga e medio submotus est. Thomiris Scitarum regina Cyrum Persarum regem cum omni pene
20 exercitu delevit, et amputato illius capite in utrem humano sanguine plenum proiecit inquiens: Humanum qui semper sitivisti sanguinem, ad ultimum de illo sufficienter bibe. Sophirianum Magni Alexandri ducem Scite cunctis illius cum copiis seva morte trucidarunt, Vesoimque Egyptiorum regem omni bellico apparatu spoliatum Scite suis de limitibus repulerunt, et magno cum dedecore
25 fugam capescere coegerunt. Arma quoque Romanorum magis audierunt quam senserunt. Scitica quidem arma virumque maior pars orbis experta est, quocumque gladius extensus, sagitta quoque Scitarum porrecta est, non sine vulnere rediit. Scite primi omnem Asyam armis domitaverunt, ac per mille quingentos annos usque Nini regis Assyriorum ad tempora principatu eius potiti illius tulerunt census, et,

4 cunctas Bo: cunctos b a

8 multo Bo: multa b a

11 nobis b: nobilis a

13 apperuisset b: apparuisset a

15 quispiam a: quippiam b

17 murem b: murum a

22 Sophirianum a: Sophirianam b

23 seva a: sevo b

27 Scite b: Scythie a

29 ad om. a

nisi huic genti invidia stilum subtraxisset, propterea primi imperii nomen sortiri digna fuisset. Multas gentes claro dignas nomine hec regio enixa est. Parthi enim et Bactriani, ut antiquitas voluit autorum, Scitarum sunt soboles. Amazones quoque feminas brachio fortes, quarum ultimam Troyanum bellum expertum est virtutem, Scitia peperit. Quid autem de Gothis per Hunos, ut dictum est, de Scitia expulsis dicendum est, qui et Alanos una secum trahentes omni Occidenti infestissimi fuere? Hi sunt, ut historie tradunt, qui Romana fortia transcenderunt menia, tanteque urbis solis sacris reservatis omnem gazam converterunt in predam. Romano insuper imperio terrori extitere, illorumque pars alia Italicis in oris, alia occidentem versus ferocibus armis sibi regnum effecit. Unde hi, occiduas qui occupaverunt terras, rite Gothi-Alani tanquam ex Gothis et Alanis simul militantibus nominati vocari debuissent, nunc qui Cathalani vocitantur. Hi quamvis homines tunc bello apti fuerint, nostra tamen etate, puto, quod vicino et inbelli permixti sanguine olim patrie moribus oblitis labioque mutato ab armis dissidere noscuntur, cum nulla de illis celebris per orbem pro presenti resonet fama piraticam solum preter vitam, que potius fame offensio quam nutrix est. Hunorum sive Hungarorum genitricem esse Scitiam nullus dubitat, quorum et in principio exitus de Scitia virtus milicie preclara efferbuit, et nunc hoc nostro evo gladius illorum contrarie gentis supra capita nitet. Wandali etiam Scitarum sunt genus, qui post Hunos sive Hungaros paternis de habitationibus egressi partem mundi Affricanam et ecclesiam persecuti sunt, tandem multos belli sevicieque post strepitus orbis parte in eadem regnum sortiti sunt. Voluere nonnulli, maxime frater Martinus, qui Romane historie compendium generavit, quod he tres nationes, puta Huni, Gothi et Wandali una eademque essent generatio, et eiusdem fuissent labii sive lingue, tantummodo nominibus differrent. Nulla hec ratio admittit, nec illi, quibus hec placuere, evidenti suam intentionem documento probant. Nam Huni Gothos propriis de sedibus expulissent minime, si Huni et Gothi eadem generatio fuissent. Preterea Gothi priores Hunis, dum nec Hunorum audiebatur strepitus, Romano imperio infesti fuere. Wandali autem longe post Hunorum egressum Sciticis de partibus erumpentes, ut iam dictum est, Affricano in agro sedem sibi fecere. Multas preter has Scitia gentes suo in gremio enutritas fudit, quarum novissimi Thurci esse perhibentur, quamvis nonnulli illos Troyano de genere propaginem ducere et nomen a Thewcro rege, qui Troyani belli in fervore ruiture urbi auxiliaturus venerat, nomen non Thurci, sed Thewcri recepisse putent. Cum tamen Troyanos ab Italis derivatos etatem mundi circa tertiam Frigeas adisse oras regnumque sibi ibidem pariter et Troyanam urbem, que mundo multas peperit fabulas, condidisse et rursus post illius excidium tum magnum illum Eneam patrem et auctorem Romanarum rerum tum vero

1 sortiri Bo: sortiti b a

2 regio b: regia a / Parthi Bo: Parti b a

8 urbis a: verbis b

23 he a: hee b / Huni b: Hnni a / eademque Bo: eadem b a

24 eiusdem b: eisdem a / differrent Bo: differrent b a

37 Romanarum Bo: Romanorum b a

Anthenorem Paduane urbis et Acquilegie conditorem rursus in Italiam, tanquam
 unde exissent, redisse multe historie tradant. Thurci, ut Heticus philosophus
 tradidit, in Asiatica Scitia ultra Periceos montes et Tracontas insulas contra
 acquilonis ubera sedes genitricis habuere. Otto autem historicus Frisingensis 91
 5 episcopus tradit, quod, imperantibus Grecis et regnante apud Francos Pippino rege
 Thurci Caspiae, prout autem summo pontifici Pio multarum historiarum lectori
 placuit, Caucasias egressi portas quid fecerint, vicinarum fatetur miseria regionum.
 Hi antiquum tum in amictu tum vero in armis, Scitica quem eduxerunt de patria, 92
 tenent modum. Multa de hac gente deque eius familia ac luciferis illius successibus
 10 Nicolaus Secundinus stilo perbreui usus ad Eneam Senarum episcopum scribens
 denotavit. Cum autem ad presens non de eorum agatur rebus, id, quod illorum
 framea his nostris seculis satis nota sit in orbe, me de illis dixisse sufficiat.

<11.>

Argumentum, quod Scitia, de qua egressi sunt Huni 93
 sive Hungari, sit in Asia

15 Paulum Orosium et Dionisium Alexandrinum philosophum supradictos sequi
 idque, quod Huni sive Hungari primam in Asiatica Scitia natalis soli sedem
 habuerunt, me referre non pudet. Anthoninus etiam, qui tum Sigilbertum tum
 Vincentium in his rebus imitatus est omnemque, qui mundanarum rerum, in
 quantum suus comprehendere potuit stilus, seriem conscripsit, Hunos ducentibus
 20 venatoribus Asiatica de Scitia in Ewropam migrasse et Gothos Scitie partibus de
 Ewropeis deque propriis illorum sedibus expulisse, denique aucta tum audacie tum
 armorum virtute in Pannoniam venisse, ad alias quoque nationes terroris manum,
 ut infra scribetur, extendisse inane posuisse creditur minime. Nec priores 94
 Hungarorum historie huic sententiae contradicunt, cum Hunos sive Hungaros
 25 primum in Persyde, tandem in palude Meotida commorasse ac duce cerva terras in
 alienas, ut supra dictum est, transmeasse tradant. Zelyobrem olim Hunorum in
 Asiatica Scitia manentium regem Chosroe Persarum regi contra Iustinianum
 Romanorum imperatorem cum viginti millibus Hunorum in auxilium venisse
 Romane commemorant historie. Pius etiam Romanus pontifex in suis historiis 95
 30 Hunos Meotidis palude transmissa in Ewropam migrasse omnemque barbariam

10 Secundinus Sch: Secunduri b a / Senarum: Senorum b a

15 Orosium a: Orosii b / supradictos b: supardictos a

17 qui a: quod b / Sigilbertum b: Sigibertum a

18 mundanarum a: mundarum b

22 alias a: alios b

23 posuisse Bo: potuisse b a / priores a: primores b

27 Chosroe Bo: Chosdre b a

30 barbariam b: barbariem a

inter Thanaim et Danubium occupasse tradit, et rursus idem dicit se hominem Verona ortum, qui hoc nostro evo Sciticas lustrasset partes, allocutum fuisse illumque sibi affirmasse, quod in Asiatica Scitia ad ortum Thanaii amnis homines eiusdem lingue cum Hungaris Pannoniam incolentibus invenisset, tandemque
 5 rediens cum plerisque Sacre Pagine professoribus, viris religiosis de ordine sancti Francisci, qui linguam illorum novissent, illac proficisci et sanctum Christi evangelium, cum idolatrie forent dediti, predicare voluisset, sed dominus de Mozqua, qui Grece perfidie subditus est, Asiaticos Hungaros Romane coniungi ecclesie ac sacris imbui ritibus egre ferens ipsos illac transire prohibuisset.

<12.>

10

De egressu Hunorum de Scitia

96

Anno igitur incarnationis domini trecentesimo septuagesimo tertio, diebus Valentis imperatoris, ut dictum est, et Damasii primi, Romane ecclesie pape, in sexta etate seculi Huni sive Hungari in Scitia habitando magnum creverunt in populum, suadentibusque eis venatoribus supradictis in unum congregati occiden-
 15 tales invadere regiones decreverunt, ac capitaneos, puta *Belam filium* Chele de genere *Zemen ortum*, *Keme* et *Kadicham* fratres eiusdem, *Atilam*, *Kewe* et *Budam* filios *Bendegicz* de genere *Kadar* eligentes sibi prefecerunt, omni quoque cetu sue nationis computato de centum et octo tribubus decies centena et octoginta millia, de unaquoque tribu decem millia armatorum virorum connumeraverunt, hosque
 20 manu uti et hostem, si occurreret, opprimere, feminas quoque illorum ac familiam popularemque gentem cunctam, quam secum ducebant, pariter et armenta extraneo ab insultu tueri deputaverunt. Unum preterea rectorem nomine *Kadar* 97 virum sapientem et ad id idoneum, quod lites sopiret dissidentium, furesque ac latrones castigaret, inter se constituerunt edicentes nihilominus decreto generali, ut,
 25 si rector ipse immoderatam diffiniret sententiam, communitas illam in irritum revocare errantemque rectorem tum corripere ac pariter et capitaneos, dum vellet, deponere posset. Edictum etiam fuit, quod, cum res communitatem equa sorte tangentes occurrerent, aut generalis expeditio exercitus incumberet, ut mucro sanguinis aspergine tinctus media Hunorum per habitacula castraque deferetur,

6 novissent a: novisset b

11 trecentesimo b: tricentesimo a

15--17 *Belam filium ortum Kadicham fratres Atilam et Budam filios* Sch: *Bele filio orto Kadicha fratibus Atila de Buda filiis* b a

18 octoginta a: octoaginta b

19 unaquoque a: unoquoque b

20 opprimere a: apprimere b

23 dissidentium a: desidantium b

27 Edictum a: Editum b

vexque subsequeretur preconica dicens: Vox dei et preceptum unitatis
 universe, ut unusquisque in tali loco — eundem designando locum — armatus vel
 qualiter potest, compareat unitatis consilium simul et preceptum auditurus.
 Hec consuetudo inter Hunos sive Hungaros usque ad tempora Geysae ducis filii 98
 5 ducis Toxon filii Arpad inviolabiliter extitit observata, et multos generatione de hac
 perpetuam redegit in rusticitatem. Nam sancitum erat, ut transgressores huiusce-
 modi mandati, nisi rationabilem assignarent excusationem, cultro media per
 viscera dividerentur, aut in desperatas causas vel communem immisericorditer
 redigerentur in servitutem. Hec sanctio alios ex Hunis plebee perhibetur effecisse
 10 conditionis. Nam cum una et eadem fuerint generatio, et a quodam Hunor et
 Magor unanimiter processerint, aliter fieri nequisset, ut alter dominus, alter
 servus vel rusticus effici potuisset. His tandem compositis capitanei supradicti 99
 communi voto cum omni ad hec deputato populo ingentia moventes agmina, non
 ergo sedibus soli natalis vacuis relictis, sed illis extraneo ab incursu idonea firmatis
 15 custodia, quamprimum, ut supra dictum est, in venatorum ductu transitus
 paludibus Meotidis ac Gothis gente robusta et famosissima propriis de sedibus
 expulsis, deinde aucta potentia animoque elati nihil sibi ob stare posse arbitantes
 tanquam turbo vehementissimus omnia evertentes Bessos ac Chumanos albos,
 tandem Susdalos, dehinc Ruthenos crudeli sub dominatione pertranseuntes in
 20 nigram Chumaniam, que nunc Moldavia fore creditur, devenerunt, perdomitis
 nihilominus in transitu ipsorum a Tanai flumine universis barbaricis regionibus
 tandem venerunt in Pannoniam, et ad rippas alvei Titie stativa fixerunt castra.

<13.>

De ingressu Hunorum in Pannoniam et de bello eorundem in campo Tarnokwelgh commisso

100

25 Hec regio olim panis ab ubertate Pannonia denominata esse traditur, que nunc
 ab Hungaris ipsam incolentibus mutato nomine Hungaria vocatur, regionum
 nobilissima, famosissimorum annuum decursu irrigua, campis pariter et montibus
 mixtim decora, auri et argenti necnon ceterorum metallorum ac salis peroptimi
 genitrix fecundissima, terrarum fertilissima, vino habundantissima silvarumque et
 30 pascuorum frequentissima, pro maiori sui parte undique aut ingentium molibus

6 sancitum a: sanctitum b

9 perhibetur Bo: perhibentur b a

10 una et a: et om. b

11 nequisset b: nequisset a

18 turbo a: tubo b

19 dominatione Bo: domitacione b a

21 flumine a: inceptus add. b

22 stativa a: statina b

27 annuum b: annum a

alpium aut potenti fluminum decursu clausa. Hanc regionem plurime nationes 101
 incoluisse feruntur, et semper potentior superveniens generatio agri fertilitate
 allecta infirmiolem aut expellebat nationem aut subdebat. Nam et Dacorum
 populus certam eiusdem regionis partem olim inhabitasse, tandem non sine
 5 turbatione secessisse ac relicto pingui Pannonie tellure marittima loca *Noruegie*
 proxima occupasse et sibi ibidem perpetuam fecisse sedem perhibetur. Conspicua
 igitur hac regione omni Hunorum cetui ulterius non incedere, sed cum uxoribus et
 familia ac armentis bigisque et thabernaculis, cum quibus de natali solo
 10 descenderant, terra in eadem permanere placuit. Incolebant eisdem temporibus 102
 Pannoniam Longobardi, gens advena, ac Almani et Italici cum illis, et tetrarcha
 quidam Matrinius vel autem, ut quibusdam placuit, Martinus nomine, natione
 Longobardus, de Sabaria oriundus, tum eidem regioni tum vero Messie, Achaye,
 utrique Tracie, Dalmacie et Macedonie de Romanorum gratia preerat, homo armis
 bellicis informatus. Hic cum immensam multitudinem ignote gentis intra sui 103
 15 dominii limites penetrasse et ad rippam *Ticie* castra posuisse manumque in
 dirreptionem rerum sui populi extendisse audivit, totus contremuit, nec illos sui
 regiminis cum gente aggredi ausus fuit, Romanorum igitur petiuit auxilium. Eadem
 tempestate Detricus de Verona natione Almanus Romanorum principum de
 20 voluntate omni Germanie presidebat. Iste Detricus per Romanos in Matrini
 auxilium delectus est. Quamobrem Detricus congregato ingenti Germanico 104
 Italicoque ac aliarum permixtarum gentium exercitu descendit in Pannoniam, et in
 Zazhalom castra metatus est, dehinc ad civitatem Potentianam, ubi Matrinius
 congregata Longobardorum multitudine residebat, venit. Erat enim hec civitas, ut
 25 situata, ad quam cum venit Detricus cum Matrino, consiliabantur, si transito
 Danubio Hunos in illorum descensu et thabernaculis invadere deberent, vel ad
 committendum bellum alium competentem locum eligerent, quisque modus cum
 tam ignota gente in conflictu esset servandus. Hac igitur consilii disceptatione inter 105
 Detricum et Matrinum diutius protracta Hunis eosdem contrarias ipsis res
 30 disponere ignotum erat minime, quare magna parte sue gentis ad prelium disposita
 ceteris in primevo descensu pro custodia rerum remanentibus venerunt secus
 Danubium. Quos licet Detricus et Matrinius sibi propinquos esse sciant, non tamen
 illos propter interstantiam Danubii timebant, cum eos omnino navium carere
 35 flumine a se disiunctum metuebant. Huni vero, plurima qui iam flumina post
 discessum ipsorum a Scitia in utrumq; officio transnatare asueverant, noctis
 tenebroso sub silentio utribus eisdem inflatis se illorum navigio commiserunt.
 Transnatato itaque infra Sicambriam Danubio in ea parte, ubi nunc villa
 Kelenfewld locata est, propter quod et eadem hoc vocabulo denominata fore

5 *Noruegie* Bo: *Nouergie* b a

7 omni Hunorum a: Huni omni b

11 quidam a: quidem b / autem om. a

15 *Ticie* Bo: *Cicie* b a

dicitur, irruerunt tandem hostilem super exercitum in campo secus civitatem
 Potentianam, quem illa sua intra menia capere non poterat in tentoriis quiescentem. 107
 Ingens exuberat vociferatio, cedesque maxima committitur. Nam Matrini et Detrici
 exercitus ex subita invasione attonitus nedum in sui defensionem armis uti valeret,
 5 verum, ad quam partem fugere deberet, ignorabat. Perimebantur ergo per Hunos
 velut errabunda pecora, nec illis quepiam fuga vitam redimebat. Quare omni ea
 parte Lombardici pariter et Almanici ceterarumque gentium exercitus, que extra
 muros civitatis erat, fuge intenta et per Hunos crudeliter trucidata et deleta Huni,
 postquam dies illuxit, in campo Tarnokwlg descenderunt. Detricus autem per hanc 108
 10 invasionem admodum turbatus una cum Matrino et residua parte exercitus, que
 tum in civitate Potentiana tum vero in castris ad Zazhalom constituta erat, irruiit
 super Hunos. Bellum igitur committitur acerrimum, hinc inde cadunt cadavera
 mortuorum, magna strages fit parte in utraque. Solis tandem circa occasum Hunis
 tum precedentis noctis insomnia tum continuis belli laboribus fatigatis Romano-
 15 rum exercitus fit superior. Sed cum non minorem quam Huni accepisset stragem,
 illos fugientes persecutus est minime. Illi quidem fugientes transnato rursus
 Danubio pervenere ad suos. In hoc prelio Kewe capitaneum interisse, de Hunis 109
 quoque centum et viginti quinque millia, ex Detrici vero et Matrini exercitu
 demptis illis, quos nocturna in tentoriis pugna peremit, ducenta et decem millia
 20 corruisse antique Hungarorum tradunt historie. Altera vero die Detricus et
 Matrinus cede gentis eorum connumerata timentes, ne altera vice similes fierent
 victores, ut tantum propriis reservatis personis soli, si possent, in castra redirent,
 cum cuncta ipsorum exercitus residuitate versus Tulnam civitatem processerunt.
 Hec civitas nostro evo ducatu Austrie subiecta est, et tres rastas distat a Vienna.
 25 Illa autem civitas ea tempestate erat Latinorum, interque civitates Pannonie 110
 computabatur. Cum autem Huni hostem retrocessisse cognoverunt, ad campum
 certaminis sunt reversi, cadaveraque suorum et Kewe capitanei recolligentes more
 Scitico iuxta stratam communem decenti cum honore condigne tradiderunt
 sepulture, et nihilominus tante rei perpetua pro memoria ibidem statuam sive
 30 columnam lapideam solennem erexerunt, locumque illum Keweoza vel Kewehaza
 vocaverunt. Nostra quoque etate locum eundem corrupto vel mutato vocabulo,
 prout id apud Hungaros fieri solet, Keazo appellari haud absurdum est arbitrari.

7 exercitus **Bo**: exercitu **b a**

10 que **a**: eque **b**

12 acerrimum **a**: adcerrimum **b**

14 insomnia **a**: insomno **b**

16 persecutus **b**: persecutos **a**

25 ea *om.* **b**

32 appellari **a**: appellare **b**

De bello ad locum, qui Kesmawr dicitur, commisso

111

Post hec Huni sive Hungari animositate armorumque directione Romani exercitus experta renovato exercitu partes Pannonie Transdanubiales invaserunt, et illis obtentis ac sub iugum redactis totaque familia in eosdem transducta versus
5 Tulnam civitatem, ubi ipsorum hostes congregati manebant, processerunt. Detricus vero et Matrinus cum omni apparatu Romani exercitus, quem habere poterant, in campo Kesmawr illis occurrerunt. Acri ergo concursu mutuo ambo hostes contrarias irruerunt in turmas. Huni vero magis mori quam pugne cedere
10 preoptantes Scitica consuetudine clamores edentes horribiles et timpana pulsantes
112
10 omni armorum genere, maxime innumerabilium emissione sagittarum in hostem utebantur. Turbatis eapropter undique Romanis agminibus Huni maximam in illis cedem efficiebant. Post bellum tandem mane inchoatum et horam usque nonam acri certamine continuatum Romanus exercitus devictus post immensam sui stragem terga vertit. Quos Huni insequentes in sortem et vindictam suorum per illos in
15 campo Tarnokwlgie occisorum acriter perimebant. Cecidit prelio in hoc Matrinus Hunorum ense interfectus, et Detricus sagitta in fronte vulneratus tanti sanguinis evasis diluvium, cuius tandem sagitte truncum ipse Detricus urbem ad Romanam dignitatis imperatorie in curiam pro documento certaminis per ipsum cum Hunis
20 commissi in fronte detulisse et propter hoc immortalitatis nomen usurpasse
114
20 narratur, Hungarorumque in idiomate halalthalon Detreh dici meruit presentem usque in diem. Hunc Detricum galeam quandam habuisse et illam, quanto magis
114
25 memoratam detulerunt, et ibidem condigne tradiderunt sepulture. Quanti autem Romano de exercitu corruerunt, pro comperto valet dicere nemo. Sufficit tamen certamine in hoc tantam ipsos cladem accepisse, quod peramplius illos contra Hunos congregari nullus omnino hominum persuadere potuit.

2 Romani a: Romanu b

20 idiomate Bo: ideomate b a / halalthalon b: halathalon a

21 galeam a: galliani b

De electione Atilæ in regem deque illius moribus et armorum 115
gestaminibus, quibus in hostem utebatur

Cum post hæc pacifica possessione Pannonice regionis potiti, dominice incarnationis quadringentesimo primo, ab ingressu vero eorum in Pannoniam anno
5 vigesimo octavo, ceteris capitaneis, ut supra dictum est, vita functis, Atila duntaxat,
qui Hungarico idiomate Ethele dictus est, et Buda fratre eiusdem superviventibus
eundem Atilam super se unanimi voto pariter et consilio regia dignitate extulerunt.
Competebat huic homini hæc dignitas, cum omnium Hunorum peracri fuerit 116
ingenio, robore quidem animi et laborum tollerantia disciplinaque rei militaris ac
10 industria et ambitione omnibus superior, in hoste fallendo insidiisque opprimendo
ac dolis struendis versutus et percalidus, corpore strenuus, animo fortis pariter et
audax, in voluntate quidem magnanimus et in preliis astutissimus, persona
egregius, pectore et humeris latus, colore teter sive fuscus, intuitu austerus, barbam
quidem longam deferebat, venerens quoque admodum fuisse traditur. Atila 117
15 principatu adepto, tanquam regio de germine natus, omnia sui regiminis negotia
serie peroptima et gloriosa composuit. Nam se expeditionemque suam armis politis
premunit, multa quoque ingenia, machinas videlicet et cetera tormenta ad
frangendas civitatum et castrorum munitiones preparare pariter et adaptare fecit.
Decem præterea falcatorum curruum millia habuisse fertur, et cum his suis ubique
20 exercitus muniebatur. Thabernacula quidem ac papilliones et tentoria illius iuxta
diversarum regionum ritum et consuetudinem variis modis contexta habebat. Ex 118
quibus unum pro personali eiusdem residentia sericeis contextum de pannis
auroque splendenti ac lapidibus preciosis intermixtim adornatum et tam mirifice
coniunctum et solidatum fuisse traditur, ut extendentibus illud et recolligentibus
25 faciles præberet labores. Columne vero eiusdem tentorii auro ductili fabrefacte, in
illarum iuncturis lapidibus ornate preciosis fuisse dicuntur. Sua etiam maristalla, 119
quam suis exercitualibus in expeditionibus deferebat, pro maiori parte de purpura
ceterisque sericeis pannis erat preparata. Hæc licet diversarum regionum equorum
genere sæpius fuerit repleta, non tamen largus princeps illorum gaudebat de
30 pluritate, sed illos tum principibus exercitus sui tum vero suis militibus
habundanter distribuebat in tantum, quod aliquando duos vel tres proprio
equitandi pro usu vix habebat. Selle quidem et ceteri equitandi apparatus multo
resplendebant auro et gemmis, mensa quoque, tum vero coquinaria vasa aurea

- 6 idiomate **Bo**: ideomate **b a**
11 strenuus **a**: strennuis **b**
13 fuscus **a**: fustus **b**
14 venerens **Bo**: venerens **b a**
16 peroptima **a**: prooptima **b**
18 frangendas **a**: fringendas **b**
27 purpura **a**: purpure **b**
30 pluritate **b**: pluralitate **a**

fuisse dicuntur. Thalamus quidem et stratum regale, quibus suis in expeditionibus 120
 propria utebatur pro quiete, non sine auro gemmisque ac ceterorum preciosorum
 metallorum genere erant in tantum, quod ambasiatores extranei, illius campestria
 dum veniebant ad hospicia, eadem conspicientes, his, a quibus venerant, redeuntes
 5 mirabundi referre non valebant. Iste rex non tantum in his sed in cunctis seculi
 pompis habundans et gloriosus erat. Quamvis severus fuerit peregrinis, tamen a
 nationibus suam propter liberalitatem multum diligebatur. Confluebant enim ad 121
 illum mundi de cardinibus, bellum quorum cure erat, extraneae nationes, quibus ille
 in magna rerum distributione liberaliter respondebat. In expeditione vero sua
 10 decies centena millia Hunorum extraneas preter nationes, que innumerabiles erant,
 habere perhibetur, et cum unus de ipsis decies centenis millibus bello vel morte
 deficiebat, alter in illius locum mox dirigebatur. Nolebat enim tantus princeps, ut
 suus exercitus quandocumque eclipsim pateretur. Arma quidem tutricia Hunorum 122
 de Scitia secum apportata ex corio ferroque desuper polita fuisse feruntur, arcusque
 15 et sagittas ac lanceas peracutissimas ad offendendum hostem gestabant, ac clipeo
 vel scuto tecti et cultroque ad femur accincti, vultu horridi, barba crinibusque
 indispositi, pellibus vestiti, cuncto populo terrori pariter et formidini erant. Ipse
 quoque Atila rex, quamvis ad subiectas sibi gentes liberalis fuerit, propter innatam
 tamen sibi severitatem suique intuitus austeritatem a suis nimium timebatur. Suis 123
 20 quoque bellicis pro insigniis tum scuto tum in vexillo avis imaginem ad modum
 austuris depictam, coronam in capite habentem gestari faciebat. Hec quidem
 insignia per Hunos, sive Hungaros usque ad tempora ducis Geyses filii ducis Toxon
 gestata fuere. Titulus autem suus hanc formam continebat: Atila filius Bendekucz,
 nepos magni Nemroth, nutritus in Engadi, dei gratia rex Hunorum, Medorum,
 25 Gothorum, Danorum, metus orbis et flagellum dei.

<16.>

Quomodo rex Atila Budam fratrem suum sui regni 124 effecit participem

Postquam autem Atila in regie dignitatis gloriam sublimatus extitit, Romanaque
 destitit se protegere manus, ipse Atila sedem sibi in civitate Sicambria superius
 30 nominata elegit, tandem ex innata sibi ambitione vicina constituit invadere regna.
 Quamobrem, ne ipso absente hostilis quippiam suo in dominio efficeret manus,
 Belam fratrem suum sui regiminis effecit participem, et illum a flumine Titie usque
 ad amnem Tanai super universas barbaras sibi subiectas nationes principem et

- 6 Quamvis b: etiam *add.* a
- 14 polita b: polito a
- 16 tecti a: tectiti b / et *om.* a
- 17 cuncto a: cuncti b
- 26 Atila a: Atilia b
- 27 effecit a: efficit b

rectorem constituit. Post hec sue potentie fama undique diffusa et validis nationibus 125
ad illum concurrentibus provincias circumstantes, Messiam scilicet ac Achayam,
Macedoniam et utramque Traciam invasit. Tulerant enim he regiones Matrino
contra Hunos auxilium, et regi Atila propterea easdem quam primum invadere cure
5 erat. Quibus tandem regionibus rex Atila perdomitis et sub iugum sui principatus
redactis victor rediit Sicambriam. Hec regis Atila victoria multas orbis per partes
diffusa Marcianum, Romanorum et totius Orientis imperatorem territavit. Nam 126
statim postquam tantarum terrarum Atila triumpho est potitus, timuit, ne eo magis
sui imperii penetraret ad interiora, cum Persys, qui tunc illius fines acriter
10 perurgebant, treugas fecit. Hac etiam regis Atila sorte maxime partes mundi
pulsate, multe nationes, potissime ille, quarum dirreptio rerum animi erat, sponte
illi se subdiderunt, inter quas Walmer, orientalium rex Gothorum nobilissimus
Ardaricusque, Gepidarum rex famosissimus, preterea Marchomani, Sweui, *Quadi*,
Eruli et Turringi populi ex innata milicie virtute perstrennui regi Atila in servitutum
15 pariterque et societatem sponte se dederunt.

<17.>

De memorabili et magno Atila regis bello 127
in campis Cathalanicis commisso

Rex igitur Atila tantarum superbus imperio nationum tantarumque viribus
fretus gentium omnia, que cogitabat, se facile perficere posse arbitratus est. Quare,
20 ut dictum est, in Sicambriam rediens cunctis sui domini principibus solennem
curiam se celebraturum promulgare precepit. Edicto igitur regio magnas
circumstantium regionum per partes divulgato et ipsa curia multorum advenarum
nobilium adventu tumescente tandem Detricus de Verona, qui prius hostis erat,
regis benivolentia pariter et liberalitate auditis cum multis Germanie principibus
25 tanti regis venit in curiam, et non minus ceteris se illi exhibuit gratum et familiarem.
Rex vero Atila multa liberalitate illi ceterisque principibus cum illo existentibus 128
respondit. Cum igitur Detricus principem erga se benivolum esse sensit, persuasit
illi, ut regiones occidentales Romano imperio subditas invaderet. Aiebat enim,
quod omnium armorum essent destitute presidio, et, si rex illas aggrediretur, non
30 sine magni honoris nomine exinde rediret. Quapropter rex Atila consilio Detrici
ductus ingentem movit tum sue tum extranee gentis expeditionem. Egressus tandem 129
de Sicambria primo Illiricos dicitur invasisse. Deinde omni pene Germania
pervagata ac cunctis civitatibus et castris, que occurrebant, subversis intravit
tandem in regnum Constantie, ubi rex Sigismundus eiusdem terre princeps circa
35 Basileam magno cum exercitu illi dicitur occurrisse. Quo per regem Atilam cum

3 he a: hee b

13 *Quadi* Sch: Sgnadi b a

21 se om. a

omni expeditione sua contrito et fugato post hec, dum idem rex Sigismundus ad
 arcendum hostem se viribus imparem vidit, Atila dominio cum omni sua se subdidit
 gente. Deinde rex Atila secus Renum transeundo Argentinam civitatem munitissimam, 130
 5 expugnavitque, et cuncta, que in illa erant, dirripuit ac muros illius in multis locis
 diruere fecit, ut cunctis intransitibus in illam liber et sine difficultate preberetur
 introitus, edicens nihilominus firmissime, ne illius murus rege ipso vivente
 quodocunque repararetur, ut non Argentina, sed propter viarum pluralitatem,
 10 Luxonium, Bizantium, Chalom, Masticon, Ligonem, Burgundiam et Lugdunum
 civitates munitas ac fortes operibusque et viro divites expugnando dirripere ac
 humo tenus destruere fecit. Tandem per omnes Gallias discurrendo omnia
 evertibat, nec aliquam civitatem vel castellum aut opidum a manu illius *quepiam*
 tutare potuit munitio, sed velut seiva quedam tempestas in igne et gladio omnia
 15 consumpsit. Inter hec ignorabat rex Atila Ethium Romanum patricium cum
 innumerabilibus occidentalium nationum copiis ad Galliarum subsidium advenisse.
 Tertiam ergo partem sui exercitus contra soldanum Mirmammon denominatum 132
 principem potentissimum, qui tunc Gallicie dominabatur, destinavit, quos dum
 soldanus contra se venire persensit, cum esset ad committendum conflictum
 20 imparatus, de urbe Sibile fugiens ante illos brachio maris, quod strictum Sibile
 dicitur, transnavato in Marochiam se recepit. Atila vero Rodano flumine tenus
 progrediens et omnia demoliens tandem urbem Aurelianam obsedit, in cuius
 obsidione patricium predictum contra se armari gentesque conducere audivit. Ne 133
 25 *iungerentur*, sibi que ex hoc hostilis manus gravior fieret, timuit. Quamobrem
 astutia quadam amicum Gothis se simulans ad Theodoricum, illorum regem
 nuncios destinavit, et se cum illo amicitiam servare velle, tantummodo cum
 Romanis sibi agere debere intimavit. Ethius vero patricius in hac re Atila solertior
 prius regem Theodoricum adortus est, illique antiquas Hunorum inimicitias, quas
 30 in suam gentem in eiusdem de propriis sedibus expulsionem intulerant, reducens in
 memoriam eundem ab Atila amicitia discindens suam contraxit in societatem. Atila 134
 autem cogitans, quanto magis differret bellum, tanto magis inimica manus
 augmentaretur, quapropter Aureliane civitatis ab obsidione suis copiis remotis, ut
 hostem minus promptum adoriretur illac, ubi hostis manebat, accelerare festinabat.

- 3 transeundo a: transiendo b
 9 Straspurg a: Stospurg b
 10 Bizantium Bo: Bizantium b a
 13 *quepiam* Bo: quippiam b: quepia a
 14 quedam a: quidam b
 15 Atila a: Atilia b
 21 transnavato Sch: transnavato b a
 25 *iungerentur* Bo: inugerentur b a
 31 discindens a: discidens b
 32 bellum a: bello b

In transitu autem, cum quidam heremita vite idonee in montium abruptis repertus et ad Atilam regem adductus, quodque futura predicere sciret, accusatus fuisset, rex Atila illum humane suscipiens suarum rerum eventum ab illo sciscitatus est. Ille multam post taciturnitatem infesto regi dixit: Maxime princeps, hominem ignarum 135
 5 divinam cogis exprimere voluntatem. Quid putas in me esse de celestibus, qui vermiculus sum terre? Sed ut a potentia dei mei, quem tu ignoras quemque persequeris, te nihil tenere aut me tibi de futuris dicere aliquid non posse arbitreris, magis, ut deberem, in lingue ministerio dissolutus ad te hec verba facio. Tandem 136
 10 austeritatis gladium tuas dedit in manus. Tu enim es flagellum dei, et tua severitate a sua declinantium iusticia impietatem ipse deus corrigere voluit, recipiet tamen hunc gladium a te, dum voluerit, et illum alteri tradet. Ut autem scias bello cuncta vincere non humanitatis, sed divinitatis esse potentiam, hac vice Romanis prelio inferior eris, non tamen infra tempus tibi prefixum tuis de manibus persecutionis gladius 137
 15 cadet, nec tuum hac vice omnino extinguetur imperium. Stupefactus admodum rex Atila in heremite relatione illum amovens ac sub custodia teneri precipiens universos *aruspices* et divinatores, quos adinstar paganorum magna futurarum rerum dicendi pro spe secum deferebat, ad se vocari iussit, et illos, si heremite sequerentur iudicia, temptavit. Illi quidem extis pecorum, ut barbarorum erat 20
 consuetudinis, prospectis aliarum etiam rerum ad id idonearum scrutiniis diligenter examinatis dicta heremite approbarunt, nihilominus tamen contrarie partis summum ducem in prelio casurum predixerunt. Rex Atila cum omnium principum 138
 esset superbissimus, omnia, que predicta erant, in se contingere quam fuge presidio se et suum populum salvum efficere *preoptavit*. Heremita tum contubernia Atile 25
 tum munera refugiente per Atilam in pace dimisso, ipse Atila cum cuncta sua expeditione *Cathalanicos agros*, ubi Romanus congregatus erat exercitus, devenit, munitusque castris curruum falcatorum hostem expectabat, sed cum *Ethium* patricium multo extranearum nationum presidio gaudere audivit, mox illum tertiam partem sui exercitus contra soldanum misisse penituit. Astutissimus 139
 30 princeps adinventa occasione a patricio sub pace fienda inducias pugnandi petebat, non ut terga verteret, sed ut dimissa sui exercitus pars interim ad illum remearet. Cognovit patricius regis Atile astutiam et inducias se daturum negavit. Ingenti enim tum Romani exercitus tum vero extranearum nationum armata expeditione

3 humane **a**: humave **b** / sciscitatus **a**: suscitatus **b**

11 recipiet **b**: accipiet **a**

16 relatione **b**: relationis **a**

17 *aruspices* **Sch**: *auruspices* **b a** / quos **b**: ad *add.* **a**

19 barbarorum **a**: barbororum **b**

24 *preoptavit* **Bo**: *peroptavit* **b a**

26 *Cathalanicos agros* **Bo**: *Cathalanici agri* **b a**

27 *Ethium* **Bo**: *Ehium* **b a**

gaudebat, antique enim Hungarorum historie cum illo decem reges occidentales
cum cuncta illorum potentia fuisse tradunt. Anthoninus vero et Sigilbertus 140
prefatum Gothorum regem, Theodoricum, Burgundiones quoque ac Alanos,
Francos cum rege ipsorum *Meraueo*, Saxones, Ripariolos, Lambriones, Sarmatas,
5 Brittones, Luterianos ac pene omnem populum solis ad occasum manentem Ethio
patricio auxilio fuisse, Atilam vero regem cum quingentis millibus de Pannonia
egressum exitisse suis posuere in cronicis. Et quamvis ipse Atila divinationibus
predictis admodum turbatus fuerit, tamen quia supremum ducem hostilis exercitus
in prelio moriturum predixerant, de interitu Ethii patricii, cum ille totius Romani
10 exercitus esset dux, cogitabat, nam illius necem, cum sibi supra omnes molestus
foret, permaxime optabat. Hac ergo intentione Atila etiam cum interitu sui populi 141
bellum committere non formidabat. Convenerunt igitur uterque hostis in campis
Cathalanicis, qui in longitudine ducenta et in latitudine septuaginta ad miliaria
extendi perhibentur, et dum sibi distarent, levibus usi sunt certaminibus. Tandem
15 ventum est ad locum, ubi certamen amplius differri nequibat. Atila vero rex tum
heremite tum divinatorum responsa pre mente ferens de exitu belli dubius
occasionem dedit, ut hostem maturo die conveniret, ut, si viri armorumque inferior
esset presidio, saltem superveniens nox illi adiutorio fieret. Quapropter advespera- 142
scente iam die omnis multitudo utriusque partis commota est. Concurruntque hinc
inde fortissime nationes, bellum inchoatur asperrimum, quale vix ulla narrat
20 historia, clamoribus tubarumque ac timpanorum resonantiis et ensium tinitibus
alta resonant aera, multa millia hominum hinc inde *prosternuntur*, omnisque illa
campi planicies cadaveribus adeo repletur, ut necesse esset pugnantibus super
occisorum corpora decertare. Tanta ibi hominum equorumque multitudo corruisse 143
25 tantusque sanguis effusus exitisse traditur, ut rivulus exigui momenti medium
certaminis decurrens per campum ex hominum equorumque occisorum cruore
tantum inundationis cepisset incrementum, quod cadavera secum traheret
peremptorum. Cecidit in hoc prelio rex ille Gothorum, prestantissimus Theodori-
cus inter fortissimos hostium cuneos interfectus. Preterea ex utraque parte centum
30 octoginta millia hominum per historicos, qui bello de hoc scripsere, quasi una vocis
consonantia in hoc turbine belli perisse traduntur. Et quamvis in chronicis 144
Hungaricis Atilam victorem fuisse ceterosque reges, qui Ethio patricio in subsidium
venerant, audita morte regis Theodorici fugisse posuerint, Sigilbertus tamen ac
Anthoninus et quasi universa Romanorum opera historiarum Atilam bello
35 inferiorem fuisse narrant. Dicunt enim Sigilbertus et Anthoninus, quod cum diu

2 Sigilbertus b: Sigibertus a

4 *Meraueo*: *Me'raueo* b a

13 Cathalanicis a: Cathalonicis b

15 nequibat a: nequiebat b

22 *prosternuntur* Bo: *prostrantur* b a

30 octoginta a: octuaginta b / vocis a: votis b

33 Theodorici a: Theodorice b / Sigilbertus b: Sigibertus a

35 Sigilbertus b: Sigibertus a / cum *om.* b

equo Marte hostem inter utrumque pugnatum fuisset, tandem exercitus Atilae
 cecidisset, et se plaustorum inter munimenta continuisset, sequenti vero die
 Thorismundus, Theodorici regis Gothorum filius, qui cum patre contra Hunos
 pugnatus in subsidium patricii venerat, patris mortem Hunorum sanguine
 5 vindicare Atilaeque castra cum suis Gothis expugnare disposuisset. Quod postquam 145
 Atilae innotuisset, idem dum omnino de victoria iam desperaret, de equitum sellis
 struem componi iussisset inquit: Si hostem prevalere videbitis, hanc ipse struem
 ascendam, vosque ignem supponite, elegi etenim potius a vobis, qui mei estis,
 cremari quam hostium gladiis interire aut captus, qui rex tantarum sum nationum,
 10 in manus Romanorum vel Gothorum devenire et illis ludibrio fieri. Ethicus autem
 patricius Thorismundi voluntatis conscius timebat, ne deleto Atilae exercitu ipse
 Thorismundus victoria superbus illi, cui nunc auxilio est, hostis fieret, armaque in
 Romanos vertens illos de facili opprimeret, quapropter Thorismundo quasi de
 rebus sibi necessariis consulens ait: Thorismunde, et patrem vindicare et hostem
 15 opprimere, cum ad hec unanimi voto congregati simus, esset optimum, sed cum
 paterna tuaque obsequia animum meum in bona voluntate tibi annexerunt, vellem
 tibi de tuis rebus admodum placentibus aliquid persuadere. Scis etenim genitorem 146
 tuum iam vita esse functum et te germanum domi habere hominem regnandi
 peridoneum. Timeo igitur, ne audita morte patris regnum sibi usurpet. Tu quoque,
 20 si Hunos aggredieris, qui heri vicisti, cum belli dubius sit exitus, hodie vinci poteris,
 et post hec fractis viribus domesticum gerere bellum tuo germano impar eris,
 acerbiusque tibi cum tuis quam cum alienis erit dimicandum. Age igitur et festina,
 ut potius prevenias, quam preveniaris, Thorismundus quasi salubre et sibi
 25 residuus Romanus exercitus simul cum auxiliariis dispersus est. Tertia quoque pars 147
 exercitus Atilae, quae huic bello interesse non poterat, ipso vivente Pannoniam redire
 ausa fuit nunquam, sed ibidem Cathalanicis in oris permansisse et eiusdem terre
 incolatum recepisse, ipsos autem Hunos, quos rex Atila contra zoldanum
 30 destinaverat, praeter extraneas nationes sexaginta quinque millia fuisse et horum
 quidem capitaneos ipsorum lingua hispanos vocatos extitisse et exinde Hispaniam
 nomen accepisse tradunt.

1 Marte a: morte b

6 innotuisset b: innotuisset a

10 devenire a: de venire b

20 vinci a: vici b

22 acerbiusque a: acerbisusque b

24 se om. a

28 ipsos Hunos a: ipsi autem Huni b

Quomodo Atila rex flagellum dei se vocari iussit,
et de destructione Remensis civitatis

148

Post hec rex Atila, cum vidit Romanorum exercitum dilabi, maiori severitate intumuit, arbitratusque amplius Romanos cum illo congredi non audere dixisse
5 fertur: Stella cadit, tellus tremit, en ego maleus orbis. Seque iuxta heremite dictum flagellum dei iussit appellari. Tandem tantas belli post fatigas in campo prelii supradicto aliquos per dies commoratus est, deinde movens agmina, populus enim adhuc restabat infinitus, iterum maiori cum rabie Gallie civitates aggressus est. Demum igitur Treca venit, ubi sanctus Lupus erat episcopus. Hic cum Atilam 149 appropinquare audivit, pontificali mox indutus habitu cum omni sui cleri cetu illi obviam processit, cumque coram illo venisset, et ad illum admissus fuisset, ait episcopus: Tu quis es, qui terram dissipas et conculcas? Cui Atila: Ego sum, inquit, Atila, rex Hunorum, flagellum dei. Ad quam vocem sanctus Lupus episcopus portas civitatis iussit aperire, et ad regem ait: Bene venerit flagellum domini mei. 15 Introduxitque illos in civitatem. Illi vero aut humanitate ipsius episcopi exigente vel, ut quidam volunt, divino obumbrante numine absque cuiuslibet offensione mediam transierunt per civitatem. Deinde in Tholosanam venit civitatem, in quam 150 per cives eiusdem honorifice et summa cum laude susceptus est, propter quod cives ipsi tum in personis tumque in rebus gratiam illius meruerunt. Post hec Remensem civitatem, urbem Gallorum capitalem obsedit. Ingentem enim rex Atila hanc contra civitatem conceperat iram, propterea quod cives eiusdem illi in Cathalanicos campos eunti vehementer restiterant. Depopulata igitur universa illi circumstanti 151 regione acri illam obsidione circumveniens, adhibitis cunctis tormentorum generibus, que sua ducebat expeditio, muros illius diruere faciebat, sagittariorum preterea multitudo menia illius densissimis sagittarum casibus inundabat ita, quod 25 nedum homo ibidem sui ad protectionem assistere verum et minutissima sine vulnere avicula illac evolare non valuisset. Erat civitate in hac episcopus sancte vite Nicasius nomine, vir maximis insignis virtutibus, et sororem Ewtopia denomina-

4 arbitratusque a: est *add.* b

5 Stella tremit a: Stelle cadunt, terra tremet b

6 fatigas b: fatigationes a

7 movens a: monens b

9 Demum a: Dum b / igitur b: ad *add.* a / Treca a: Trahas b

12 dissipas a: discipas b

16 obumbrante B: obumbrate a: obumbrati b

19 rebus a: rebes b

20 urbem a: urbom b

21 propterea a: propter b

22 eunti a: enuti b / restiterant a: resisterant b / circumstanti b: circumstante a

25 densissimis a: densissimus b

26 minutissima a: munitissima b

tam virginem specie et forma preclaram habebat, que suam deo dedicaverat
 pudiciam. Iste episcopus simul cum sorore assiduis tempore obsidionis vacabant
 orationibus. Acrius igitur Hunis civitatis expugnationi insistentibus, cum miseri 152
 cives nullam salutis opem, sed tanti discriminis solam mortem esse redemptricem
 5 conspiciunt, lachrymantes cum mugitibus et suspiriis ad sanctum dei cucurrerunt,
 illumque in oratione repertum his verbis pulsavere: Subveni, inquit, pater sancte,
 subveni, aut consule nobis, si gentium servituti se subiciamus, aut pro fide proque
 civitatis salute usque ad interemptionem decertemus. Vir dei ante hec ex divina
 10 revelatione urbem penitus subvertendam fore cognoverat. De oratione igitur 153
 elevatus, quasi de gravi somno evigilasset, civibus cum magna constantia ita
 respondit: Indignationem hanc iusto dei iudicio vestris sceleribus exigentibus vestra
 super capita pronotatam non ignoravi, quapropter flagella dei, que ipsimet
 provocavimus, patienter et non inviti sub bona spe et devotissime etiam cum mortis
 15 periculo suscipiamus, ut ipsa mors tantum corporis sit supplicium, eterne autem
 vite fiat remedium. Attendite me pastorem vestrum, si ipse pro illo, qui suarum me
 constituit pastorem ovium, ad mortem paratus sum, et vos, si oves meo estis de
 ovili, quas cognoscit pastor, vestrum imitari pastorem non negligatis, sed parati
 sitis omnia, que occurrerint, pro amore Christi tollerare, sic enim, fratres
 20 charissimi, itur ad astra. Instantius igitur non tantum pro corporum liberatione,
 quantum pro animarum, quas illecebrosa vita polluimus, salute, pro inimicis 154
 quoque nostris illorum tanquam amicorum salutem optantes oremus. His verbis vir
 dei cives usque ad mortem turbatos consolabatur, nec minus sancta virgo Ewtropia
 expansis in celum manibus cives ipsos ad suscipiendam instantem martyrii coronam
 25 animabat. Inter hec Huni dissolutis civitatis munitionibus per ipsam civitatem
 discurrentes furibundi omne vivens, quod illis occurrebat, gladio vastabant.
 Nicasius vero episcopus simul cum Ewtropia sorore sua ad valvas basilice
 gloriosissime virginis Marie, quam idem vir dei in arcem sedis episcopalis eiusdem
 civitatis fundaverat, hymnis et canticis spiritualibus vacantes cucurrerunt, moxque,
 ut ferratas acies sanctus presul vidit, manu silentium indicens ait ad illos: O divine
 30 voluntatis ministra fortitudo, quare contra naturam humane conditionis victoriam
 vestre dignitatis sevissimam in rabiem convertitis? Verus namque quondam 155
 nobilium bellatorum iuris titulus subscriptus erat: humilibus parcere et debellare
 superbos. Ecce plebs Christiana deo suo humilis et devota vestris in conspectibus
 prostrata usque ad mortem obediens veniam petit. Si enim oves meas perseverante

2 sorore a: sororere b

3 expugnationi a: expugnationem b

7 servituti b: servitute a / se b: te a

8 Vir b: autem add. a

9 revelatione a: relatione b

10 evigilasset a: evigalasset b

17 imitari a: imitate b

20 illecebrosa a: illecebri b

29 indicens b: indicentes a

34 petit a: peccit b

impietate queritis, me primum pro ipsis victimam divine maiestati libate. His dictis
 cum pater sanctus rursus ad orationem prostratus hunc versiculum diceret: Adhesit
 pavimento anima mea; continuo gladiatoris sequitur ictus, et vir dei capite
 truncatur. Non ergo ab ore decollati verbum sanctitatis destitit, sed immortalita- 156
 5 tem, quam semper optabat, impetravit dicens: Vivifica me, domine, secundum
 verbum tuum! Sancta autem virgo Ewtropia videns circa se omnem impietatis
 illorum severitatem mitigatam et suam pulcritudinem quasi paganorum libitus
 cognoscens reservari, malens mori potius quam illis asentire et in illorum
 contubernio vivere, ad interfectorem episcopi ait: Heu, tyranne infidelis, magnum
 10 dei virum indignis manibus iugulasti, et me tibi abutendam reservas, propter quod
 divina iam te sententia damnat; et mox his dictis non feminea virtute, sed divina
 ultione saltu repentino in illum insiliens raptis illius palpebris oculos eius vindex
 evulsit, et continuo gladios persequentium in se provocavit, ac cum fratre ceterisque
 sibi adherentibus illico palmam martyrii promeruit. Traditur etiam in quibusdam 157
 15 historiis, quod post completam martyrii cedem Hunos ipsam civitatem depopulan-
 tes terror subitus invasisset, vidissent enim quasi acies celestes dimicantes, ipsa
 quoque basilica horribili sonitu reboasset, propter quod ipsi Huni relictis civitatis
 spoliis aufugissent. Post hec ipsa civitas diu absque homine solitaria angelica sub
 custodia simul cum martyrum corporibus permansisset, ardentiaque luminaria in
 20 noctium obscuritate a remotis visa, celestis etiam cantus armonia audita fuisset, et
 tandem eiusdem urbis cives, qui per fuge presidium ipsorum servaverant animas,
 remoto hoste urbem in eandem redissent, ipsorumque martyrum corpora condigne
 sepelivissent.

<19.>

25 **De passione sanctarum undecim millium virginum
 et de Buda per Atilam fratrem suum interfecto** 158

Inter hec rex Atila quendam sui exercitus prefectum nomine Julium vel Gywlam
 cum magna parte sue expeditionis ad obsidionem civitatis Coloniensis, que prius
 Agrippina vocabatur, destinavit, qui dum eiusdem civitatis vacaret in obsidione, et
 cetus ille undecim millium virginum preclarissimus, nullum sibi a seculorum
 30 primordio habens similem, duce sancta Ursula Brittanorum regis filia simul cum

4—5 immortalitatem b: immortalitem a

10 abutendam b: abuteudam a

14 sibi a: ibi b

17 reboasset a: roboasset b

18 aufugissent a: affugissent b

20 armonia: lege harmonia

22 ipsorumque a: ipsorum b

28 obsidione Bb: obsedione b a

30 primordio a: premordio b

illustri duce Ethereo Anglorum regis nato, sponso suo ac Cyriaco papa multisque
 aliis spiritualium et secularium dignitatum personis navigii officio Reni fluminis alta
 sulcantes illac advenisset, mox dictus prefectus quorundam Romanorum ducum
 gentilitatis errore infectorum consilio simul cum Hunis obsidioni dicte civitatis
 5 insistentibus ingenti cum clamore et feritatis austeritate in tam sacrum virginum
 collegium truculentus velut hostis irruit, omnesque usque ad interitionem delevit.
 Harum sanctarum virginum passionem plures describunt historie, et quamvis de 159
 cladis illarum tempore discordent, tamen, quia nulla Hunorum potentia preter
 Atilanam aliquando Coloniam obsedissem traditur, ob hoc hanc sanctarum virginum
 10 passionem eiusdem Atilæ regis temporibus factam fuisse admitti condignum est.
 Rex autem Atila post expugnationem civitatis Remensis omnem Galliam et
 Flandriam demolens deinde venit in Turringiam, ibique apud Isinacum civitatem
 pro extollentia sui nominis, ac si Romano ab exercitu suus nullum passus fuisset
 populum detrimentum, sollemnem curiam celebravit, ad quam nonnulli vicini
 15 principes ex assecuratione Atilæ regis confluisse feruntur. Desiderabant enim illius 160
 vultum, qui tanto sui terrore orbem concuteret, intueri, quos rex Atila magna cum
 liberalitate suscipiens multiformibus donorum muneribus honoratos quæta sub
 tranquillitate remisit. Tandem super Dacos, Normanos, Frisones, Lythwanos et
 Prutenos delectos capitaneos et exercitum copiosum destinavit, et eosdem sue subdi
 20 fecit ditioni. Audivit post hec Atila Romanos et Gottos rursus contra ipsum copias
 adunare et armatam congregare manum. Quapropter timuit, ne post tantorum 161
 bellorum laborem milite fesso per illos circumveniretur, relictis Galliis festinanter
 venit in Pannoniam, et cum Sicambrie demoraretur, Buda frater suus terminos sui
 rectoratus sibi per Atilam deputatos transgressisse et illius in absentia regnum sibi
 25 usurpare voluisse erga illum accusatus est. Et his rebus id, quod rex Atila suo in
 recessu Sicambriam urbem Atilæ preceperat vocari, Buda vero illam vocabulo sui
 nominis Budawara denominaverat, apud Atilam magna comprobatione erat.
 Quare ipse rex Atila eundem fratrem suum dolo circumventum captivavit, et
 propriis suis manibus occidit, cadaverque illius in Danubium demergi fecit. Quo 162
 30 interfecto licet ipse rex Atila institerit, et rursus novo sub edicto statuerit, quod ipsa
 Sicambrie civitas non aliter, sed urbs Atilæ debeat appellari, Huni tamen sive
 Hungari interdictum minus observantes illam Budawara vocaverunt, vocantque O
 Buda usque in hunc diem. Theutuni vero edictum regis transgredi magis
 35 vocavere, sic et modo illam eodem nomine vocant. Tandem rex Atila fratre
 interfecto Sicambrie quinque annis quævit. Voluit tamen, ut, quicquid mundus

- 3 ducum b: ductum a
 9 Atilanam a: Atilianam b
 10 Atilæ a: Atilie b
 19 sue b: sui a / subdi b: subditi a
 22 fesso a: fessus b
 29 demergi b: dimergi a
 33 transgredi a: transgredere b

ageret, ipse conscius fieret. Quare speculatores ad cunctas sibi necessarias partes, prout suis expediebat rebus, ordinasse dicitur. Quorum una statio Colonie in 163
 Germania, altera in Lythwania, tertia iuxta fluvium Tanay et quarta in Jadria
 Dalmacie civitate constitute erant. Et harum stationum cuilibet homines relatu
 5 digni a locis supradictis inceptus usque ad Sicambriam continue in tanti distantia
 spacia locati et constituti erant, ut dum alter eorum de novis rebus regi referendis
 clamaret, propinquior illi id competenter audiret, et rursus ad alterum sibi
 viciniorem reclamaret, quo dum novi rumores, si qui forent, ad regem pervenirent,
 et rursus voluntas regia, prout illi placebat, partibus in predictis declararetur.
 10 Preterea rege quieti dato non ergo quiescebat cursitandi asueta Hunorum feritas, 164
 quin contiguarum provinciarum depopulationi dediti, maxime provincias Mes-
 sias, Macedoniam, Achayam, Thessaliam et utrasque Tracias armis infestis et
 continuis incursibus gravabant. Quapropter *non solum* earundem regionum sed
 etiam Pannonie civitates per ipsos Hunos crebris insultibus fatigate, cum tantam
 15 nequirent continuam tollerare vexationem, iugumque domini regis barbari exosum
 haberent, natali solo derelicto ab ipsoque rege Atila licentia impetrata dimissis
 armentis, solis Walachis, ipsorum qui erant pastores, sponte in Pannonia
 remanentibus, per mare Adriaticum in Apuliam se transtulerunt.

<20.>

De expugnatione Aquilegie civitatis

165

20 Cunque rex Atila onerosa post bella in Germania Galliaque et ceteris supradictis
 regionibus, maxime in campis Catalanicis peracta quinquennem peregisset
 quietem, interea semper Romanum per exercitum insidiose sibi illata de iniuria
 reminiscebatur, totoque vindictam appetebat corde. Quapropter omni sui exercitus
 defectu tum armis hostilibus deleto tum in partibus Catalanicis ex causa superius
 25 memorata remanente in armis et novo milite reparato, curia tandem solenni
 celebrata egressus est de Paronia per Stiriam ac Carinthiam et Dalmatiam, et has
 quidem regiones crudeli furore magna cum depopulatione pervadens apud
 Salonam et Spaletum civitates mari Adriatico se coniunxit, et has quidem civitates
 contrivit dirripuitque pariter et succendit. Dehinc iuxta mare progrediens 166
 30 Traguriam, Sardoniam, Sibinicum, Jadriam, Nonam, Sceniam, Potentiam, Polam,
 Chapisteriam, Terrestrinam similiter civitates rebus pariter et populo non minus

4 harum a: horum b

11 quin b: et add. a

12 Thessaliam et b: etiam add. a

13 *non solum* Bo: om. b a

20 Cunque b: Aunque a

21 quinquennem a: quinquemine b

26 Carinthiam Bo: Chorinthiam b a

decoras murisque et armis firmatas, multa preterea opida in montibus situata
 demolivit, suamque ac suorum in direptionem convertit, et velut leo turbatus
 insaniens suam iniuriam a Romano susceptam exercitu Romani populi in sanguine
 vindicabat, propter quod omnia, que illi occurrebant, quasi ingentium inundatio
 5 aquarum, sui exercitus in profundum submergi faciens, tandem pervenit ad
 Aquilegiam. Hec enim civitas in introitu Italie situata et a quondam Anthenore 167
 Troyanorum duce, ut Padwa, originem accepisse dicitur. Urbs erat magna et ob
 metum Atilæ tum vallibus tum vero muris militeque et armis admodum communita.
 Atila rex conspecta illius magnitudine cunctisque munitionibus quasi ad resisten-
 10 dum sibi preparatis totus incaluit, et sue confusioni ascribi posse iudicans, si post
 tantarum civitatum expugnationem illam solam quasi territus intactam relinqueret.
 Obsedit igitur illam, et multis machinarum ceterorumque ingeniorum ad 168
 frangendum murum aptis generibus illius munitionibus adhibitis, quia cives
 eiusdem illam in multo suarum tumque hostis discrimine personarum protegebant,
 15 trienni obsidione in illius vacuum expugnatione, et cum tantus populus tanti
 temporis per spacium universas circumstantes terras maxime in rebus ad cibum
 necessariis spoliasset, ac omnia, que vicina erant, ex longa obsidione adinstar
 locustarum consumpsisset in tantum, quod obsidentes non minori quam obsessi
 20 penuria laborarent, id regis Atilæ animum, ut ab illius obsidione recederet, sepius
 monebat. Elatum tamen principem innata sibi superbia a proposito desistere non
 sinebat. Quapropter cum una dierum ipse rex sui exercitus cum principibus 169
 conscensis equis civitatem eandem circumambularet, et muros illius, unde sibi
 opportunior civitatem ipsam invadendi daretur facultas, conspiceret, ciconiam, que
 25 alto unius turris eiusdem civitatis in culmine nidificaverat pullosque procreaverat,
 unum ex pullis suis rostri ministerio capere ac ad arundinetum ipsi civitati
 propinquum deferre et rursus post alium redire ac in ceteris pullis suis idem, quod in
 primo fecerat, facere vidit. Quo viso rex illis, qui eum comitabantur, ait: 170
 Aspici-
 ave futurorum presciam. Sentit enim civitatem nostras per manus ruituram, et ne
 cum civibus interiret, se et pullos salvare satagens locum mutat habitationis. Simus
 30 igitur fortes in bello, ne hec sola civitas dicere valeat, que nulla per nos obsessa
 dicere valuit. His igitur verbis rex Atila omnem sui exercitus animum ad ipsius
 civitatis expugnationem fortius irritavit. Quapropter die crastina ingens fit
 concursus agminum, omnique cum impetu infelix civitas vexatur. Cives vero illius, 171
 35 in ipsius civitatis et sui protectione mori malentes menis civitatis insistentes acriter
 dimicabant, et Hunos ab ingressu civitatis eo magis arcebant. Cunque rex Atila eo

- 6 quondam b: quodam a
- 10 iudicans a: indicans b
- 19 penuria a: penuriam b
- 24 procreaverat b: procreaverat a
- 25 arundinetum a: arundinetum b
- 29 Simus a: Sumus b
- 34 vident b: viderent a

die se nihil proficere potuisse conspexit, die altera aliud genus periculi in ipsam
 civitatem excogitavit. Precepit enim, ut omnis sue expeditionis innumera multitudo
 sellas de quattuor dumtaxat equitibus unam afferrent, et illas iuxta muros obsesse
 civitatis proicerent. Fit igitur ingens sellarum congeries, cui tandem ipse rex ignem
 5 supponi mandavit. Quibus ardentibus civitatis eiusdem murus ex ignis vehementia 172
 in ea parte debilitatus et precipiti ruine datus fuisse dicitur. Quibus visis rex ipse
 rursus cooptato ad bellum innumerabili populo miseram et pavitantem civitatem
 aggreditur. Perdurante quoque pugna in ipsius civitatis expugnatione fessis
 agminibus recentia ingerebat, ex quo obsessis universaliter in sui defensionem
 10 laborantibus nulla dabatur requies. Tandem fera Hunorum multitudo prevaluit,
 intravitque in civitatem, ac omne vivens, quod humanum erat, senes et iuvenes
 absque sexus discretione crudeliter trucidavit, omnes insuper tante civitatis divicias
 direptioni mancipando solas feminas, quas illarum a morte redimebat pulcritudo,
 reservavit. Erat tunc civitate in eadem femina quedam tum parentum ab ortu tum 173
 15 vero fidei religione pudicitiaque nobilis, pulcritudinis vero forma non minus
 cunctas eiusdem civitatis feminas excellens, nomine Digna. Huius femine domus
 supra rippam fluvii civitate in eadem defluentis erat. Hec cum audivit hostem solas
 tantum feminas forma dignas a morte preservare, ingemuit, et potius mori quam
 carnalis ludibrii facinore tam a seva natione contaminari preoptans statim,
 20 postquam illorum strepitum sue domui appropinquare persensit, altioem sue
 domus in arcem conscendens involuta capite et oculis dicti fluvii in alveum preceps
 se deiecit, mortuaque ibidem expiravit.

<21.>

De origine Venetorum

174

Hec regis Atilae severitas Venetiarum civitatem nostro evo multi populi
 25 dominatricem, auri et agri possessione opulentam, ut veteres canunt historie,
 fundavit. Nam cum rex ipse Italiam aggressus toti Occidenti terrori esset,
 Venetorum populus tempore in eodem, ut Anthoninus refert, in diocesi, que
 Castellum dicitur, civitatem edificabat. Tandem postquam regem Atilam Aquile-

- 3 afferrent **Bo**: afferrent **b a**
- 5 murus **a**: muris **b**
- 7 cooptato **a**: coopto **b**
- 10 fera **a**: fora **b**
- 12 discretione **a**: discretionem **b**
- 14 reservavit **a**: reservantes **b**
- 18 tantum *om.* **a**
- 20 persensit **b**: perfensit **a**
- 25 opulentam **Bo**: epulentam **b a**
- 27 Anthoninus **a**: Anthonius **b**
- 28 postquam **a**: preterquam **b**

5 giam obsidione gravasse audierunt, simul cum quampluribus Aquilegie civibus, qui
 sibi ante civitatis obsidionem de salute providerant, cum preciosa suppellectili
 omnique familia ob metum Atilae propriis sedibus derelictis in quandam insulam
 Aquilegie vicinam, que nunc Vetus Venetia vocari dicitur, intraverunt, et cum nec
 10 ibi tutam sibi mansionem esse arbitrarentur, rursus navibus oneratis se ad insulam,
 que Rivus Altus dicebatur, transtulerunt, seque ibi ab impetu Hunorum, quibus
 non erat copia navium, illesos permanere posse cogitantes sibi mansiones
 15 munierunt, et ex communi prioris agri vocabulo Venetias appellaverunt. Licet
 quorundam fuerit opinio Venetos de Sabaria duxisse originem, tamen, quia
 20 Sabariam Latinos, Longobardos inhabitasse in illaque tam ipsis Longobardis
 quam ceteris nationibus scolam generalem multis philosophorum, poetarum ac
 ceterarum artium dogmatibus luculenter illustratam fuisse et illam per Allaricum
 quondam Gothorum regem diurna obsidione fatigatam, minime tamen captam,
 tandem vero per regem Atilam expugnatam extitisse et post eiusdem expugnatio-
 nem per regem Atilam factam cives illius in Italiam se transtulisse et in civitate
 25 Papia iuxta flumen Ticinum fundata incolatum recepisse tradunt historie: ob hoc
 Veneti, in quantum Aquilegie illos comitati sunt cives, potius Troyani, quam de
 Sabaria oriendi dici merentur.

<22.>

De optentu et de ditione civitatis Rauenne

20 Capta igitur et incinerata ac humo tenus destructa Aquilegie civitate rex Atila
 nondum vindicte satur circumstantes urbes aggressus omnia velut fulgur quoddam,
 queque illi occurrere, demolitus est. Quamprimum enim Concordiam in districtu
 Fori Iulii situatam, dehinc in ducatu Longobardie Pictaviam, que nostra etate
 Padwa vocitatur, post hec Veronam, Vincentiam, Brixiam, Cremonam, Man-
 25 thwam, Pergamam et Ferrariam civitates magnarum abundantia rerum affluentes
 cepit, et sue subdidit ditioni. Dehinc *venenoso* gladio in agrum Emilianum se
 ingressit, et illius civitates adinstar aliarum post multarum direptionem rerum in
 deditionem recepit. Tandem Rauennam ad civitatem appropinquavit ipsam eadem
 30 austeritate domiturus. Erat civitate in hac eisdem in diebus archipresul quidam
 Johannes vocitatus, Arriana perfidia polutus. Hic in sedis apostolice pariterque et
 fidei Christiane contrarium duodecim cardinales sue secte imitatores constituisse
 thesaurumque ingentis copie habuisse narratur. Archipresul iste adventanti regi

16 fundata a: fundatam b

18 oriendi b: oriundi a

20 Aquilegie b: Aquilegia a

21 aggressus a: aggressas b / quoddam a: quidam b

25 affluentes a: affluentes b

26 *venenoso* Bb: venoso b a

27 et a: in b

28 eadem a: cadem b

Atile suo simul cum clero albis amictus stolis obviam venit, ac illum, ut civitati
 pariter et civibus parceret, supplex deprecatus est, promittens nihilominus illi, si sue
 adhereret fidei, Christianosque persequeretur, quod ipse efficeret, ut rex Atila
 omnem Italiam ac urbem Romanam pariterque et Affricam sine difficultate
 5 gentisque sue sine interitu sibi subiugaret. Rex vero Atila magis dominandi 178
 cupidine, quam ut sectam illius sequeretur, permotus ad archipresulem ita dixit:
 Parcere quidem humilibus bonum est, sed ne cives tui de consilio aut viribus, quibus
 nostre pararunt obstare potentie, gloriantur, volumus, ut repagula portarum
 civitatis deponantur, nobisque in ipsam civitatem introitus pateat, et simul nostri
 10 exercitus equorum ungule nobis intransibiles illa conculcent. Placuit Rauennanis
 civibus regis voluntas. Quapropter dissolutis undique eiusdem civitatis portis regem
 ipsum cunctumque illius exercitum civitatem in eandem intromiserunt. Transivit
 igitur omnis Hunorum exercitus cuiusvis hominum absque offensione per
 civitatem, et ipse rex in illa suum ad beneplacitum commoratus est. Abinde moto 179
 15 exercitu in Liguriam transiens Mediolanum ac Ticinum urbes nominatissimas
 aggrediens contrivit, ac post in illis habitantium civium captivitatem vel
 occasionem direptioni dedit. Novissime tandem tanquam humani sanguinis
 effusione rerumque preda saciatus eo in loco, quo Minutius fluvius Padum amnem
 influit, stativa firmavit castra, revolvens die tenus in mente, an Romanam deberet
 20 aggredi urbem, sed Alarici Gothorum regis exemplum semper pre corde preque
 oculis ferens, qui capta pariter et expoliata urbe Romana amplius non supervixit,
 illac ire differebat.

<23.>

De adventu Leonis pape ad Atilam regem

180

Omnes Italie per fines, maxime in Romana urbe regis Atilae perstrepuerunt voluntas,
 25 quare ingens timor universos invasit. Romani ergo consultantibus, quid facerent,
 ultimatim considerata regis erga Rauennensem episcopum habita benivolentia
 Leonem papam ipsis apud eundem gratiam obtinere posse arbitrantes illum
 adierunt, apud eumque haec verba fecerunt: Sanctissime pater, divina ultio ire
 nostris exigentibus demeritis propinqua est, nec aliter illam preterquam per te
 30 evadere posse cogitamus. Subveni igitur ovibus tuis, pro quibus Christus
 sanguinem fudit, et mestam trepidantemque pre metu urbem civium illius cum

- 3 adhereret a: adheret b
- 11 eiusdem a: eiusdem b
- 13 offensione a: offensione b
- 14 moto a: motu b
- 19 stativa a: statina b
- 20 aggredi a: aggredere b
- 24 Omnes b: itaque add. a
- 25 Romani a: Romanam b
- 26 erga a: ergo b

occisione ne deseras incinerari. Tu solus es, qui nobis gratiam invenire poteris, si
 Atilam regem pro nobis adire non recusas. Ito igitur, alme pater, et si non aliter,
 etiam cum nostrorum exhibitione censuum illum nobis placatum redde. Inter hec 181
 rex Atila magna parte sui exercitus coaptata proficiendo illi capitaneum Zoward de
 5 genere Zoward oriundum illum in Apuliam destinavit; qui omnem Apuliam
 necnon Terram Laboris pariter et Calabriam usque ad Regionem et civitatem
 Cathonam olim a Chatone philozopho, ut dicitur, fundatam percursitantes
 demoliti sunt, magna quoque cum preda ad regem redierunt. Tandem Leo papa
 cum cleri multitudine multoque apparatu ecclesiastico divinis illum precedentibus
 10 vexillis ad Atilam venit. Cui rex Atila obvium se prebuit. Et dum convenerunt,
 dignos rex illi exhibuit honores. Equis igitur insidentes colloquio usi sunt, et licet 182
 petitiones apostolice Atilae regi displicuerint, per omnia tamen Leo papa suam erga
 illum assecutus est voluntatem, et non tantum urbi Romane quin et omni Italiae
 salutem reportavit. Et cum rex Atila pape licentia data illum dimisisset, suis cunctis,
 15 qui secum erant, de honore per ipsum pontifici exhibito petitionibusque tam
 faciliter admissis stupentibus et ipsum, cur extra solitum in papam benignitatis
 officio usus fuisset, interrogantibus Atila ita respondit: Non ego, inquit, illius, qui
 ad me venerat, personam honoravi, alter ibi astabat vir sacerdotali habitu amictus,
 forma et intuitu severus venerandaque canicie perfusus, qui gladium evaginatum
 20 sua tenebat in manu fremensque et dentibus stridens in me, nisi petita admitterem,
 mortem instantissimam et triste persone mee exitium mihi minabatur. Post hec rex 183
 Atila dissolutis castris Rauennam est regressus, ubi archipresulem Arrianorum
 supradictum pape sequens consilium simul cum cunctis sue secte sequacibus
 captivare, exactis tandem ab illis sexaginta marcarum auri millibus ipsum
 25 archipresulem iugulare fecit; cum cuncta post hec sui exercitus copia ingenti mole
 Italicarum opum onerata reversus est in Pannoniam, et nondum Pannonie fines
 attigerat, cum eunuchus Honorie sororis Valentiniani imperatoris, quam idem
 imperator ob dotem pudicitie districtius servabat, ad ipsum venit idque, ut ipsam
 rex Atila a fratre sibi coniugem expeteret, detulit. Rex vero Atila cum iam Italiae
 30 fines excessisset, nec nisi fatigato exercitu rursus ad Italiam redire poterat, nuncii
 verbis motus ad Valentinianum imperatorem legationem misit, utque sororem
 suam in coniugium simul cum imperii dimidietate sibi traderet, aut occidentale
 imperium rursus devastaturus rediret, illi intimavit, quod et fecisset, si sibi longior
 vita superfuisset.

2 Ito a: Ite b

12 apostolice a: apostolici b

15 ipsum a: ipsium b

16 faciliter b: facile a

24 exactis b: exactisque a

25 fecit b: et add. a

26 nondum b: autem add. a

27 attigerat a: attigeret b / eunuchus a: eumichus b

De novis regis Atilæ nuptiis et de morte eiusdem

184

Rex Atila in Pannoniam rediens post tantorum tedium laborum Sicambria intrata illic, licet membra multis bellorum strepitibus affecta quietem optaverint, ipseque sui regalis sceptri nomen et gloriam in altum sustulerit, et illius fama
 5 cunctas orbis per partes diffusa remotas etiam terras et regiones rigoris sui terrore concusserit, ambiciosus tamen princeps cupiditate glorie fervens magnis maiora appetens se ad maxima ingeri non formidabat, et qui iam sui imperii manum in magnas mundi partes longe lateque quasi universas Ewrope per regiones extenderat, ut gladius suus in Asiatico pariter et Affricano agro notus esset, mare
 10 transire ac Egeycios, Assyrios ceterasque illis adiacentes regiones invadere et suo principatui subiugare suo in animo disponebat. Aliter tamen iudicia disponunt divina. Nam cum rex ipse plurimarum contoralium suarum, quarum numerus non erat, contubernio contentus minime virginem quandam supra omnem humanam formam et pulchritudinem speciosam, ut fertur, Bactrianorum regis natam, cui
 15 nomen Mykolth fuisset, sua ad connubia adduci fecisset, tandem gloriosis nuptiis celebratis, dum rex ipse in convivio usui vini inque thoro Veneri suarum supra virium potentiam se exhibuisset, utroque hoste senex fatigatus resupinus obdormivit. Cuius tandem de naribus sanguis egressus in os et guttur illius ingrediens coagulatus illum suffocavit. Mulier autem illa ad latus ipsius iacens de
 20 somno evigilans, dum in dominum suum amplexibus uti voluisset, corpus exanime rigidum pariter et infrigidatum tangendo persensit, et cum pluries tactum motum non redidisset, iuvenis puella perterrita ingenti cum clamore magnos dissoluta in ululatus regis acclamabat cubicularios. Illi clamore mulieris excitati lucernis accensis regem ipsum exanimem reperiunt. Proh dolor, gloria mundi superis
 25 disponentibus quo dirigitur calle! Rex, qui multarum fudit sanguinem gentium, inimicus sibimet ipse proprio sanguine suffocatus est. Ingens rumor omnem per Pannoniam excitatur, et ipsa Sicambria multo planctu usque ad ethera resonavit. Sepelierunt tandem illum regie dignitatis cum honore circa statuam memoratam cum Kewe, Kadycha et Bela ceterisque capitaneis supradictis. Eadem etiam nocte,
 30 qua Atila mortuus est, imperator Marcianus tunc in urbe Constantinopolitana commorans sopori deditus in somno Atilæ regis arcum fractum vidisse ex hocque mortem illius agnovisse perhibetur. Postquam autem Huni Ticie applicuerunt,

- 5 orbis **Bo**: orbi **b a**
- 13 contubernio **a**: contuberno **b**
- 15 fuisset **b**: fuit **a**
- 20 dominum **a**: dominium **b**
- 26 inimicus sibimet *om.* **a**
- 27 resonavit **b**: resonabat **a**
- 31 vidisse **b**: vidisset **a**

usque ad prelium Keesmawr fluxerunt anni quinque, a prelio autem Keesmawr usque ad regnum Atile evolutus est annus unus. Atila vero regnavit annis quadraginta quattuor, ducatum tenuit annis quinque, vixit autem centum et viginti quattuor annis. Post ingressum vero Hungarorum in Pannoniam septuagesimo
5 secundo, ab incarnatione autem domini quadringentesimo quadragesimo quinto anno diem clausit extremum.

<25.>

De bello post mortem Atile regis inter filios eiusdem gesto
et de reditu Chabe filii regis Atile in Scitiam

188

Divulgato regis Atile obitu cuncte nationes, quarum intererat, non modico
10 pavore perstreperunt, et, si illius de morte dolere vel gaudere debeant, ignorabant, cum illi filiorum esset multitudo, ex quibus aliquem patre severiorem genitoris regno potiri cogitabant. Erant tunc Sicambrie principes Germanie multi regi Atile ob metum illius coacta servitute alligati, inter quos Detricus de Verona excellentiam habebat non ultimam. Et cum inter filios Atile duo essent in locum patris tum animi
15 virtute tum vero etatis maturitate succedere ceteris prestantiores, alter Chaba denominatus ex Honorii Grecorum imperatoris filia progenitus, alter vero Aladarius de illustri prosapia Germanie ducum orta domina Kremheylch vocitata susceptus, hos tum Huni tum nationes extranee, unusquisque suum iuxta libitum, sequebantur, quilibet illorum suam partem preponere satagens. Detricus vero et
20 ceteri Germanie principes erga Hunos recto non erant corde. Hi Aladario tanquam ipsorum patrie cum paucis Hunis adheserant, utque Hunos unius animi homines scindere ac intestinam in discordiam deducere possent, omni intentione laborabant. Nec illos ipsorum fefellit opinio. Nam utrisque filiis regis in discordia regnantibus,
25 Detrico suggerente ambos inter fratres ingens exorta est dissensio. Quapropter horrendum instauratur prelium, magna tantarum agmina gentium Sicambrie civitatis stricta inter menia necnon adiacenti illi in agro preliantur. Ingens cedes committitur. Huni quoque, qui extranearum nationum de ruina gaudebant, adinstar armatorum, qui olim draconis ex dentibus per Iasonem, dum aurei velleris pro obtentu laborasset, seminatis exorti fraterna cede consumpti fuisse dicuntur,
30 perempta prius omni Germanica ceteraque extranea natione mutuo se bello delevere. Scribitur enim in antiquis Hungarorum chronicis, quod hoc fratrum certamen, hec intestina tanti populi clades vix dies per quindecim consummata
fuisset, tantusque ibidem maxime extranearum nationum sanguis effusus extitisset, quod, si id Theutuni Hungarorum ob odium non celarent, dicere possent, ut

189

190

191

5 quadringentesimo Bo: quadringetesimo a: om. b

24 dissensio a: dissessio b

28 Iasonem a: Iosonem b

33 extranearum Bo: extraneorum b a

Danubius secus Sicambriam defluens ex Germanica ceterarumque nationum cede in ipsum decurrenti sanguine in tantum permixtus fuisset, quod neque homines neque animalia a Sicambria inceptus usque ad Potentianam aquam illius puram sine sanguine potare valuissent. In hoc etiam prelio semper Chabe partem superiorem 192
5 fuisse tradunt. Tandem ad ultimum Chaba cum suis per artem Detrici devictus fuisse dicitur. Quapropter Chaba cum fratribus suis etate illo iunioribus sibi adherentibus, qui sexaginta fuisse feruntur, necnon quindecim millibus Hunorum de ipsa cede residuis ad Honorium imperatorem avunculum suum in Greciam fugisse perhibetur, quem ipse honorifice susceptum licet sui regni participem et 10
10 Grecie incolam facere voluerit, ille tamen natalis patrie dulcedine ductus post tredecim annos, quos in Grecia dicitur peregrisse, Scitiam moraturus repetivit. In 193
quam tum propter magnam illius distantiam tum vero longevi itineris gravitate detentus vix unius integri anni infra revolutionem devenit. Adita igitur Scitia Chaba Bendegwz avum suum vivum et incolumem, multo tamen senio confectum 15
15 invenisse et de illius consilio consortem sibi non de Scitica natione, sed de Corosmanorum Scitie vicina generatione duxisse fertur. Ex hac tandem uxore sua Chaba genuit filium nomine Edemen et fratrem illius Ed, et donec supervixit, semper Pannonie pingui de tellure reminiscens sue generationi, ut rursus Pannoniam repeterent, persuadebat.

<26.>

20

Capitulum de Siculis

194

Hos etiam preter Hunos, qui Chabam comitati sunt, tria millia virorum eadem de natione prelio de predicto per fuge presidium erepti in Pannoniam remansisse et quam primum in campo Czyglamezew vocato sibi sedem fecisse, tandem occidentales nationes, quibus vivente Atila infesti erant, metuentes ad Erdewelwe, 25
25 confinia videlicet Pannonice regionis se transtulisse et non Hunos sive Hungaros, sed, ut ne illorum agnoscerentur esse residui, Siculos, ipsorum autem vocabulo Zekel se denominasse perhibentur. Hi Siculi Hunorum prima fronte in Pannoniam 195
intransium etiam hac nostra tempestate residui fore dubitantur per neminem, cum in ipsorum generatione extraneo nondum permixta sanguine et in moribus 30
30 severiores et in divisione agri ceteris Hungaris multum differre videantur. Hi nondum Sciticis literis obliti eisdem non incausti et pappiri ministerio, sed in baculorum excisionis artificio dicarum adinstar utuntur. Hi etiam postea in gentem non modicam excrescentes Hungaris rursus de Scitia in Pannoniam venientibus,

1 ceterarumque a: ceterorumque b

8 Honorium a: Hunorium b

14 incolumem a: incolumen b

26 ut om. a

29 nondum a: mundum b

cum de illorum adventu rumor ad eosdem delatus fuisset, magno cum gaudio in
 Ruthenia occurrerunt. Post hec autem Hungaris ex novo regno Pannonie potitis in 196
 conquestratione eiusdem iidem Siculi eandem ipsius regni, quam antea propriis pro
 sedibus elegerant, Hungaris volentibus partem sortiti fuere. Isti Siculi Chabam in
 5 Grecia perisse putarunt. Nam et nunc vulgus illorum ad sui alterum viam
 capescentem trefatice dicere solet: Tunc redeas, dum Chaba de Grecia revertetur.
 Chaba vero legitimus Atile fuit filius, ut dictum est, ex filia Honorii Grecorum
 imperatoris generatus, et cum rediens in Scitiam nobilitate genitricis sue se in
 communi extolleret, Hunorum nobilitas illum spernendo contemptui habebat, et illi
 10 id, quod non esset verus Scitie alumnus, sed quasi permixto de sanguine natus,
 obiciebat, et nec minus Scitis Chabam generatione de aliena consortem sibi duxisse
 opprobrio erat. Cum autem Hungari rursus Pannonie solum repecierunt, filium 197
 Chabe in Scitia remansisse, Edemen verò fratrem eiusdem magna cum familia
 Hungaros usque ad Pannoniam comitasse et ex illo Abe generationem processisse
 15 tradunt, sed haud dignam huic traditioni decet adhibere fidem, potissime quia
 Hungari Atile post mortem tantis annorum curriculis evolutis rursus in Pannoniam
 venisse perhibentur, quod evum nepotis illius tanta ad tempora durare potuisset
 minime. Fidelium tamen lectorum arbitrium detinet nemo, si id quispiam fieri posse
 iudicat, propria, ut vult, utatur voluntate. Postquam autem tanti populi 198
 20 multitudinem mutuus in discordiam deductus gladius aut delevit aut dispersit,
 Pannonicus ager tante humane cedis post cruentationem habitus exosus longa per
 tempora sine rege stetisse dicitur. Cum autem Hungari rursus in Pannoniam
 redierunt, quendam principem nomine Swathepolug filium Marothy, natione
 Polonum, Bulgaris, Messianis tumque in Pannonia ab Atila tanquam optimo leone
 25 domatis regionibus imperitantem reperierunt. Hunc variorum exhibitione mune-
 rum, ut series infrascripte historie plenius exprimet, allectum pariter et exploratum
 Hungari subita irruptione in quodam opido circa pontem Bani, cuius antiqualia
 hunc usque in diem durant, circumventum omni sue milicie cum virtute delevisse
 perhibentur. Voluere tamen nonnulli, quod Hungari in secundo ipsorum introitu 199

- 1 adventu a: adventn b
- 2 ex b: de a
- 3 iidem Bo: idem b a
- 6 trefatice b: derisorie a / revertetur a: reverteretur b
- 7 Honorii a: Honori b
- 11 Scitis a: Sctis b
- 12 repecierunt a: sed add. b
- 14 comitasse b: comitatum fuisse a
- 15 sed a: et b
- 16 Atile post b: post Atile a
- 17 tempora a: tempore b
- 18 quispiam a: quippiam b
- 23 Marothy Bo: Morothy b a
- 24 leone a: leo b
- 27 Bani SRH I.: Boni b a
- 29 perhibentur a: peribentur b

non Zwathepalug, sed Marotum patrem illius in Pannonia invenissent dominantem. Hos eorum oppinio haud fallit. Nam cum filius sene patre militari virtute prestantior esset, ipse Marothus ultima sue etatis parte laborans omne sui principatus pondus filio velut viro bellicum ad onus habilitiori cesserat. Iste
5 Marothus eadem tempestate in castro Wezprem denominat morabatur, qui cum filium viribus Hungarorum pariter et morti simul cum cuncto suo populo succubuisse audivit, vehementi pre dolore vita excessit.

Finit prima pars Chronice Hungarorum.

<27.>

Incipit Prologus in secundam partem
Chronice Hungarorum

200

10

Digestis in prima parte operis huius Hunorum sive Hungarorum generationis exordiis felicibusque et sinistris eorundem preliis, quociensque loca mutaverunt, quique finis primi eorundem regni obtigit, nunc videndum est, quo tempore rursus in Pannoniam redierunt, et qui redeuntium fuerunt capitanei, ac quantus numerus
15 armatorum in exercitu illorum fuit, et qualiter de novo Pannonico potiti agro in illo regnent hunc usque in diem.

<28.>

Narratio secunde partis Chronice Hungarorum rursus
in Pannoniam redeuntium deque capitaneorum,
ducum et regum illorum post sese subsequentium vita
et gestis sequitur foeliciter

201

20

Porro Eleud filius Vgek ex filia Enodbilii in Scicia genuit filium, quem ex eventu Almus denominavit. Nam mater illius dum esset gravida, vidit in somnis avem quandam in forma austuris ad se venire suoque in gremio caput reclinare, quodque ex utero illius torrens persplendidissimus ortus fuisset, decurrensque in terra aliena
25 extitisset multiplicatus, quod et factum est. Nam postea de lumbis eius gloriosi reges

1 Marotum a: Moratum b

3 sui a: sue b

4 onus a: unus b / cesserat b: concesserat a

6 simul suo a: suo simul cuncte cum b

7 succubuisse a: succumbuisse b / dolore a: dolori b

12 loca a: loco b / mutaverunt b: mutaverint a

19 post om. a

propagati sunt, qui postmodum in terra aliena hac in Pannonia ingentem
 populorum super multitudinem summa cum gloria regnavere. Quia autem 202
 somnium Hungarico idiomate alom dicitur, et illius nativitas per somnium fuit
 prenosticata, ideo ipse vocatus fuit Almus, qui fuit Vgek, qui fuit Ed, qui fuit
 5 Chaba, qui fuit Ethele sive Atila, qui fuit Bendekuz, qui fuit Turda, qui fuit Scemen,
 qui fuit Ethei, qui fuit Opos, qui fuit Kadicha, qui fuit Berend, qui fuit Sulthan, qui
 fuit Bulchu, qui fuit Bolug, qui fuit Zambur, qui fuit Zamur, qui fuit Leel, qui fuit
 Leuente, qui fuit Kulche, qui fuit Ompud, qui fuit Miske, qui fuit Mike, qui fuit
 Beztur, qui fuit Budli, qui fuit Chanad, qui fuit Buken, qui fuit Bondofard, qui fuit
 10 Farkas, qui fuit Othmar, qui fuit Kadar, qui fuit Beler, qui fuit Kear, qui fuit Keue,
 qui fuit Keled, qui fuit Dama, qui fuit Bor, qui fuit Hunor, qui fuit Nemroth, qui
 fuit Chus, qui fuit Cham, qui fuit Noe. Almus tandem genuit Arpad, Arpad genuit
 Zoltan, Zoltan genuit Toxun. Anno igitur ab incarnatione domini Iesu Christi 203
 septingentesimo quadragésimo quarto, a morte vero Atilae regis anno CCC primo
 15 vulgariter Magyarum sive Huni, Latine vero Hungari tempore Constantini quinti
 imperatoris et Zacharie pape denuo ingressi sunt Pannoniam. Transeuntes igitur
 per regnum Bessorum, alborum Cumanorum, Susdaliam et civitatem Kiiio
 nominatam, deinde transierunt alpes in quandam provinciam, ubi viderunt aquilas
 innumerabiles, et ibi propter aquilas easdem manere non potuerant, quia de
 20 arboribus tanquam musce descendebant aquile, et consummebant devorando
 pecora eorum et equos. Volebat enim deus, ut citius descenderent in Pannoniam.
 Exinde montes transcendunt per tres menses, tandem devenerunt in confinium
 regni Pannonie ad terram, que nunc Erdel vocitatur, invitis gentibus memoratis.

<29.>

De septem capitaneis Hungarorum et de septem castris eorundem

25

204

Cunque terram in eandem descendissent, irruptionem circum adiacentium
 gentium formidantes universum cetum armorum, quem ducebant, in septem
 exercitus dividerunt, et unicuique exercitui capitaneum specialem preficientes
 centurionesque ac decanos more solito constituerunt, et unusquisque exercitus
 30 triginta millia virorum armorum necnon octingentos quinquaginta septem
 continebat. Nam in secundo eorundem de Scitia egressu de centum et octo tribus 205
 ducenta et sedecim millia, de unaquaque scilicet tribu duo millia armorum

3 idiomate Bo: ideomate b a

9 Budli SRH I.: Rudli b a

10 Farkas SRH I.: Farkas b a / Kadar SRH I.: Radar b a

14 CCC b: trecentesimo a

17 Kiiio SRH I.: Riio b a

26 terram eandem a: terra in eadem b

excepto familie numero eduxisse perhibentur, et his quidem septem capitaneis ac singulis exercitibus eorundem ductui deputatis pro conservandis uxoribus et rebus ipsorum septem castra terrea prepararunt, in quibus tandem castris aliquamdiu permanserunt, et ex hinc secutum est, quod pars terre eadem a Theutunis
5 Sibenburg, id est septem castra vocatur usque in hunc diem.

<30.>

De primo capitaneo ac de albo equo necnon sella
et freno deauratis

206

Fuerat autem ex istis capitaneis ditior et potentior Arpad filius Almus, filii Eleud, filii Vgeg. Huius autem pater Almus in patria Erdelew occisus est, non enim potuit
10 in Pannoniam introire. In Erdelew igitur quieverunt, et pecora sua recreaverunt. Audientes autem terre utilitatem de habitatoribus, quod optimus fluvius esset Danubius, et melior terra in mundo non esset partibus illis, accepto itaque communi consilio miserunt nuncium nomine Kusid filium Kund, ut iret et totam
15 terram prospiceret, habitatoresque terre agnosceret. Cum ergo Kusid venisset in
20 medium Hungarie, et circa partes Danubii descendisset, vidit locum amenum et circumquaque terram bonam ac fertilem, fluvium bonum et pratum; placuit ei. Deinde venit ad ducem provincie, qui regnabat post Atilam, vocatum Zwatapolug, salutavitque eum de suis, et causam, pro qua venerat, manifestavit. Hec audiens Zwatapolug gavisus est gaudio magno. Putabat enim illos esse rusticos et venire, ut
25 terram eius colerent, propter hoc nuncium delicatum remisit. Kusid autem de aqua Danubii lagenam implens et herbam periarum ponens in utrem et de terra nigri zabuli accipiens ad suos reversus est. Cunque narrasset omnia, que audierat et viderat, valde placuit eis; et lagenam aque, terram et herbam eis presentavit, de quibus ipsi sapiendo bene cognoverunt terram optimam esse et aquam habere
30 dulcem et pratum cum herbis fenilibus, que nuncius eis recitavit. Arpad vero cum
208 suis de aqua Danubii cornu implens ante omnes Hungaros super illud cornu omnipotentis dei clementiam rogavit, ut dominus eis terram in perpetuum concederet. Finitis his verbis omnes Hungari clamaverunt: Deus, deus, deus, tribus vicibus, et ibi inventus est usus iste, et servatur apud Hungaros usque modo. Deinde
30 eommuni consilio apud predictum ducem eundem nuncium miserunt, et ei equum album magnum cum sella deaurata auro Arabie et freno deaurato miserunt pro terra sua, quo viso dux ipse magis gavisus putabat, quod ei pro terra quadam

14 habitatoresque b: habitoresque a

19 et ut a: ut venirent et b

24 cognoverunt a: quod add. b / terram esse a: terra optima sit b / habere a: habebat b

26 implens a: et add. b

27 in perpetuum a: imperpetuum b

29 apud b: ad a

hospitalarii misissent. Nuncius ergo impetravit ibi a duce terram, herbam et aquam. Dux vero subridens ait: Habeant, quantumcumque volunt pro hoc munere, et sic nuncius ad suos reversus est. Arpad autem interim cum septem ducibus Pannoniam intravit non sicut hospites, sed sicut terram iure hereditario possidentes. Tunc nuncium alium ad ducem miserunt, et ei hanc legationem mandaverunt: Arpad cum suis tibi dicit, quod super ista terra, quam a te emerunt, diutius nullo modo stes, quia terram tuam cum equo emerunt, herbam cum freno, aquam cum sella, et tu propter emphiteosim, id est inopiam et cupiditatem terram, herbam et aquam concessisti. Cumque duci dicta esset legatio, subridens dixit, equum illum malleo ligneo interficiant, frenum autem in pratum proiciant, sellam vero deauratam in aquam Danubii abiciant. Cui nuncius: Et inde, domine, quid damni habebunt, si equum interficis, canibus suis victualia dabis, si frenum in herbam proicies, homines sui, qui fenum falcant, aurum freni invenient, si vero sellam in Danubium abicis, piscatores illius aurum selle super litus exponent, atque domum reportabunt. Si ergo terram, herbam et aquam habent, totum habent. Dux ergo ille his auditis exercitum cito congregavit timens Hungaros, et auxilium ab amicis impetravit, et omnibus coadunatis eis obviam venit. Illi autem interdum prope Danubium pervenerunt, et in campo pulcherrimo summo diluculo pugnam inierunt. Fuit autem auxilium domini cum Hungaris, a quorum facie dux sepedictus se in fugam convertit, persecuti suntque eum Hungari usque Danubium, et ibi pre timore in Danubium se iactavit, in quo pre aquarum vehementia suffocatur. Retradidit autem dominus Hungaris Pannoniam, sicut tradiderat filiis Israel tempore Moysi terram Seon regis Amorreorum et omnia regna Chanaan in hereditatem. Dum ergo capitaneus iste Arpad uteretur speciali quadam dignitate in Scitia, et hanc haberet ipsa generatio consuetudinem Sciticam legitimam et probatam, ut unus in expeditione gradientibus debeat anteire, in redeundo vero retrocedere, ipse pro eo alios capitaneos in Pannoniam adeuntes fertur precessisse. Eoque Zwatapolug, ut superius dictum est, debellato et occiso, Arpad cum ceteris Hungaris castra fixit in monte Noe prope Albam, et ille locus est primus, quem Arpad sibi elegit in Pannonia, unde et civitas Alba per sanctum regem Stephanum, qui de ipso processit, fundata est ibi prope.

6 ista terra **b**: istam terram **a**

14 reportabunt **a**: reportabant **b**

17 interdum **b**: interea **a**

20 usque **b**: ad *add.* **a**

21 aquarum **a**: quarum **b** / Retradidit **b**: Retradit **a**

27 in *om.* **a**

27—28 Zwatapolug Hungaris **a**: Arpad Zwatapolug cum ceteris Hungaris, ut superius dictum est, debellato et occiso **b**

<31.>

Secundus capitaneus

212

Zobolch vero alius capitaneus, unde Chaak oritur generatio, descendisse dicitur in ipso campo et loco, ubi Chakuara nunc iacet dissoluta. Illud etenim castrum Zobolch fundavit capitaneus, quod postmodum Chak ipso mortuo suo nomine a suis cognatis et familia iussit appellari. Primo quidem Zobolch dicebatur. Illud etiam castrum temporibus Andree, Bele et Leuente filiorum Zaar Ladislai per commune consilium Hungarorum est confractum.

<32.>

Tertius capitaneus

213

Tertius vero capitaneus Gywla fuit, unde Gywla filius Ladislai derivatur. Eratque iste Gywla dux magnus et potens, qui civitatem magnam in Erdelew in venatione sua invenerat, que iam pridem a Romanis constructa fuerat. Habebatque filiam nomine Sarolt pulcerrimam, de cuius pulcritudine provinciales duces diutius loquebantur, quam Geysa dux consilio et auxilio Beliud, qui terram Kulam possederat, traduxit in uxorem legitimam. Isti Beliud Kulam dedit filiam suam, ut contra fratrem suum Keam bellaret, et post obitum suum terram suam idem Kulam Beliud hereditavit. Tandem cum Gywla Hungaris in Pannonia habitantibus infestus esset et multipliciter aggravatus, per sanctum Stephanum regem in Pannoniam est deductus. Non tamen iste Gywla capitaneus, sed ab illo tertius.

<33.>

Quartus capitaneus

215

Quarti siquidem capitanei vocabulum fuerat Cund, cuius filius Kusid et Cupan, qui prope Nyr fixere sua castra, ibique post baptismum monasterium fundavere.

3 Chakuara Sch: Chaknara b a / dissoluta a: dissolutam b

13 terram a: terra b

14 possederat a: possiderat b

15 bellaret a: debellaret b / Kulam om. a

17 aggravatus b: molestus a / Stephanum a: Stephanm b

<34.>

Quintus capitaneus

216

Sed quintus Leel est nominatus, qui Messianos, scilicet Bohemicos de partibus Golgate expulit, ibique diutius castra metatus fuisse perhibetur. Ex isto quidem Zuard oritur generatio sive prosapia et origo.

<35.>

Sextus capitaneus

217

Sextus capitaneus Uerbulchu nomen habuit, qui circa Palatinum sua tabernacula fixisse probatur.

<36.>

Septimus capitaneus

218

Septimus capitaneus Urs dicitur. Istius siquidem generatio circa Seyo locum
10 habebat. Alie vero generationes, que genere sunt istis pares et consimiles,
acceperunt sibi locum et descensum ad eorum beneplacitum. Cum igitur codices
quidam contineant, quod isti capitanei septem Pannoniam introierint, et Hungaria
ex ipsis solis edita sit ac plantata, unde ergo venit generatio Akus, Bor, Abe
aliorumque nobilium Hungarorum, cum omnes isti non hospites, sed de Scitia
15 descenderunt? Assignant enim hanc rationem solam, quam vulgus dicit: VII
Hungaros. Si ergo septem soli sunt Hungari cum familia, et non plures familie,
uxores, filii, filie accipi possunt, servi et ancille, nunquid enim cum tali familia regna
possunt expugnari? Absit! Accidit autem temporibus ducis Toxun Hungarorum 219
exercitum versus Galiam pro accipiendis spoliis ascendisse, qui cum in reditu Reno
20 transmeato divisi essent in tres partes, due sine honore, una cum honore in
Hungariam descendebat, quam dux Saxonie apud Ysinacam Turringie civitatem
sine VII Hungaris omnes interfecit. Septem autem ex ipsis reservatis amputatis
auribus misit in Pannoniam: Ite, inquit, ad vestros Hungaros taliter enarrantes, ut
25 amplius non veniant in hunc locum tormentorum. Due vero partes iam Sweuiam
introierant, audito, quod acciderat eorum sociis et cognatis, dimiserunt spolia
accipere in Sweuia, et quicquid eis occurrit a flumine Illirici usque flumen Saar sive

19 exercitum a: exercicum b

20 essent a: forent b

21 Ysinacam a: Ysmacam b / Turringie Bo: Turringine b a

22 sine b: demptis a / omnes om. a

24 partes b: que add. a

25 quod a: ut b

Leytah, occiderunt ab homine usque ad pecus. Hungaris autem VII sine auribus pro 220
 eo, ut vivi redierunt, et se occidi cum sociis non elegerunt, communitas talem
 sententiam dedisse perhibetur: Omnia, que habebant, amiserunt tam in re stabili
 quam mobili, ab uxoribus et pueris illos separantes, pedites sine calceis, proprium
 5 nil habere permiserunt, semper etiam insimul de tabernaculo in tabernaculum
 mendicando, usque dum viverent, ire compulerunt. Qui quidem septem ob
 offensam huiusmodi Margyorkak et Gyoze sive Lazari sunt vocati. Ex istis itaque sic 221
 quodammodo proprium mundanorum arrogantie plausum plus de se assumere
 10 quam ex alienis componere, ideo isti capitanei VII de seipsis cantilenas fecerunt
 inter se decantari ob plausum secularem et divulgationem sui nominis, ut quasi
 eorum posteritas his auditis inter vicinos et amicos iactare arrogantia se valerent.
 Constat itaque non tantum VII capitaneos Pannoniam conquiescisse sed etiam
 15 alios nobiles, qui de Scitia descenderunt. Unde in ipsis venerari potest nomen
 dignitatis plus aliis et potentie, nobilitatis vero equaliter. Cum ergo quidam sint 222
 hospites ipso tempore nobilitate pares Hungaris, inquirendum est, quare istud esse
 habuit, cum Hungari numero ad implendam Pannoniam suffecissent. Geycha
 namque dux inter alios divino premonitus oraculo convertere cepit Hungarorum
 20 gentem ad fidem Christianam, et dum monitu illos convertere non posset
 paganismis ritibus deditos et intentos, oportebat quosdam armis edomare, ad quod
 faciendum, quia plures fuere fidei repugnantes quam adherentes, necessarium
 habuit desiderium suum divulgare regibus et principibus Christianis. Quo auditio
 huiusmodi desiderio non solum iuvamen transmiserunt, sed etiam personaliter
 adierunt, quibus fuerat Hungarorum crudelitas nociva ac exosa.

<37.>

25 **De pluribus generationibus postmodum regnum Hungarie** 223
intransibus et primo de generatione Tata

Intravit ergo primo Deodatus de comitibus Sancti Seuerini de Apulia, qui
 fundator extitit monasterii de Tata et parator. Iste etiam cum sancto Adalberto
 Pragensi episcopo sanctum regem Stephanum baptizavit. Cuius quidem monasterii

- 2 ut b: quod a / talem b: penalem a
- 3 perhibetur b: nam add. a
- 4 mobili b: et add. a / pedites a: pedite b
- 7 huiusmodi a: huiusmodi b
- 8 sit a: sic b
- 10 componere a: componentes b / VII b: septem a
- 13 VII b: septem a
- 16 nobilitate a: nobilitati b
- 17 suffecissent a: sufficissent b
- 21 quam a: quoniam quippe b
- 29 Pragensi b: Pragengensi a

nomen pro eo Tata appellatur, quia, cum beatus rex Stephanus ipsius nomen ob
reverentiam non exprimeret, sed eum Tata appellaret, abolitum est nomen Deodati,
et Tata extitit vocatus. Unde etiam ipsius monasterium taliter est vocatum. Huius
quidem generatio in Pannonia non habetur, quia, quamvis uxorem habuisset,
5 tamen sine heredibus finivit vitam suam.

<38.>

Generatio filiorum Hedrich

224

Post hec de Almania Volphgerus cum fratre suo Hedrico de comitibus *Heinburg*
ortus cum trecentis dextrariis falleratis introivit. Cui dux Geycha montem Kiscen et
insulam Danubii circa Iaurinum dedit pro descensu eterno, ubi castrum ligneum
10 faciens, fecit quoque in eodem monte cenobium, ubi et est tumulatus. De istis
Hedrici generatio derivatur.

<39.>

Generatio Wenczellini de Almania sequitur

225

Ascendit quoque de Bauaria Wencellinus, videlicet de Vazunburg, qui cum
sancto Stephano in Symigio Cupan ducem interfecit, capitaneus enim exercitus
15 extitit illo die. Ex istis Iako nascitur principium et origo.

<40.>

Generatio Hunt et Paznan

226

Adierunt etiam istis diebus Hunt et Paznan, qui sanctum Stephanum regem in
flumine Garam gladio Theutonico more accinxerunt. Istorum namque generatio ab
istis nominibus distare non videtur. Istorum itaque comitum dux Geycha cum
20 sancto rege Stephano filio suo fretus auxilio et divino potius quosdam rebelles
armorum terroribus, nonnullos voluntarie converterunt ad baptismum. Quos 227
quidem comites tam dux Geycha quam filius suus latis et amplis hereditatibus pro
ipsorum serviciis ditavere, prout apparet nunc manifeste. Qui quidem temporis in
processu Hungaris per contractus matrimoniorum sunt immixti. Istorum etiam

3 et a: sed b

7 *Heinburg* SRH I.: *Hemburg* b a

18 namque b: quoque a

19—20 cum auxilio a: fretus auxilio et sanctus rex Stephanus suus filius b

consilio et auxilio super Hungaros rex est constitutus, pluresque nobiles Hungari duci Cupan adherentes, baptismum fidemque respuentes ad turpia servitia sunt detrusi. In illis nanque rebus gerendis iudicatus erat nobilior, qui fidei Christi citius adhesisset.

<41.>

Generatio Poth

5

228

Poth vero generatio a Conrado de Altenburg derivatur, qui temporibus regis Salomonis filii Andree regis venit in Pannoniam. Hic Hernistus est vocatus, sed propterea Poth fuit appellatus, quia internuncius erat inter imperatorem Conrardum et Andream ac Salomonem reges. Poth enim Theutonice, Latine nuncius
10 sonat.

<42.>

Generatio Merse et Gregorii

229

Merse autem et Gregorii generatio de Frantia est ex consanguinitate Gwillermi dicti *Cornes*. Kyquini quidem et Renoldi origo est de Hispania cum regina Margaritha, coniuge Bele regis filii Zaar Ladislai, Pannoniam adeuntium. Hic enim
15 Bela primo uxorem de Polonia habuit.

<43.>

Generatio Guthkeled

230

De generatione autem Guthkeled plura enarrantur, sed pro certo per Petrum regem, dum idem fugit ad Heinricum cesarem, in adiutorium sunt ei adducti, de castro Stoph sunt exorti de Sweuia, unde imperator Federicus ortum habet. Ista
20 enim generatio de primatibus Sweuie extitit. Pauperes enim sunt hereditatibus, sed probi et valentes sunt in patria memorata. Istius siquidem Guthkeled generatio temporibus Salomonis regis, Ladislai et Geyche ducum extitit exaltata. Nam tunc ipsa generatio in duas partes divisa fuit, quidam ducibus adherentes, quidam vero Salomoni et specialiter Wyd, quem Salomon exaltasse perhibetur super alios de
25 generatione supradicta.

3 In rebus a: Illis nanque in b

6 qui om. b

13 *Cornes* SRH I.: comes b a

22 Salomonis a: Solomonis b / tunc a: ten

23 adherentes b: adherebant a

<44.>

Generatio Oliuerii et Ratoldi

231

Post hec intrant Oliuerius et Ratoldus tempore regis Colomani, qui de regno Apulorum de Caserta ortum habent. Illi vero de Sambuck de comitibus Campanie ex Frantia oriuntur.

<45.>

Generatio Hermanni de Almania

232

Hermanni etiam generatio cum regina Keisla introivit, liberi homines sunt de Nuremburg, hereditatibus pauperes.

<46.>

Generatio Buzad

233

De generatione quidem Buzad est dicendum. Huius enim generatio per regem Stephanum filium secundi Bele in Hungariam adducitur in adiutorium regis memorati. Ex comitibus enim Orlamundi fuit. Primitus enim qui venit, Hadolth est vocatus, cuius filius similiter Hadolth et Arnoldus. Ex istis origo procedit Buzad bani. Hic enim Hadolth exprimi non potuit, sed paralogizando Hoholt dicitur. Generatio quidem Chaak cum aliis quibusdam generationibus conspiraverunt
15 contra istum regem, quas per Hoholdum et suam miliciam, quam cum ipso adduxerat, dicitur contrivisse.

<47.>

Generatio Keled

234

Stephani, Ladislai et Gregorii filiorum Keleed prosapia de provincia Meysnensi ortum habet. Stephanus enim filius fuit sororis Meysnensis marchionis filii comitis
20 de Herfold, qui occiso Turingie lantgravio in Frangkfurt in solenni curia, ubi

1 Oliuerii **a**: Oliuey **b**

2 qui *om.* **b**

11 Hadolth **Sch**: Hadolch **b a**

12 Hadolth **Sch**: Hadolch **b a**

13 Hadolth **Sch**: Hadolch **b a** / paralogizando **a**: peraloyzando **b**

imperator eligi debuit, per eum ac per alios, dum reoccidenti sententia per Alamanie principes contra ipsum lata esset, diebus Geyche regis filii secundi Bele descendit in Pannoniam cum dextrariis falleratis sexaginta, et a rege predicto receptus solenniter optimis et latis possessionibus investitur, prout patet, ipso in Meysnensis regionis proscriptionis penam intrante. Eorum vero, qui dicuntur de Bobocha, de Samberg descendit in Pannoniam generatio.

<48.>

Generatio Symonis et Michaelis

235

Symonis autem et fratris eius Michaelis generatio quidem Mortundorff nominatur, temporibus Andree regis filii Bele tertii descendit de Hispania. Castra quidem multa habet in Hispania illa generatio, ex quibus unum, quod melius est, Boyoth dicitur. Huius quidem Symonis avus, dum cum rege Aragonum annis pluribus contendisset, tandem per eundem regem captivatus in carcerem detruditur. Quod Symon comes et Bertramus formidantes, cum secunda uxore prefati regis Andree, que fuerat de Campania, in Hungariam intraverunt. In Hispania enim nulla generatio in scuto suo aquilam ferre audet nisi Symon et Michael eapropter, quod exercitum zoldani de Tunisio, qui Maioricam et Minoricam *insulas* per naves intrando et classes occupaverunt, ceteris militibus regis Aragonie deficientibus eorum generatio fertur expulisse. Unde regis et communitatis militie decreto est statutum, quod prius *signum*, quod fuerat totum rubeum sine aliqua expressa figura, in aquilam mutaretur.

<49.>

De introitu diversarum nationum in Hungariam

237

Preterea intraverunt vi Hungariam tam tempore regis Geyche et sancti regis Stephani quam diebus regum aliorum Bohemi, Poloni, Greci, Hispani, Hismahelite seu Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Turingi, Mysnenses et Renenses, Cumani,

1 eligi **a**: elegi **b**

4 Meysnensis regionis **b**: Meysnensem regionem **a**

8 autem **a**: enim **b**

9 nominatur **b**: et *add.* **a**

12 contendisset **b**: contendisse **a** / carcerem **Bo**: carcere **b a**

15 enim **b**: quidem **a** / scuto **a**: scuta **b**

16 Maioricam **Bo**: Maioritam **b a**

17 Minoricam **Bo**: Minoritam **b a** / *insulas* **Sch**: in silvas **b a**

19 prius *signum* **Sch**: priori signo **b a**

22 vi *om.* **a** / sancti **a**: sancte **b**

24 Cumani **b**: et *add.* **a**

Latini, qui diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum diversorum contractus Hungaris immixti nobilitatem pariter et descensum sunt adepti.

<50.>

Continuatio narrationis

238

5 Postquam autem Zwatapolug per Hungaros, ut superius dicitur, est necatus, et Hungari descenderunt in Pannoniam, per sex annos eorum arma et equos meliorare curaverunt. Anno igitur VII Morauiam et Bohemiam, in quibus eo tempore dux Wratisslaus regnare videbatur, crudeliter spoliaverunt. Exinde cum victoria redeuntes treugis ordinatis cum prefato duce uno anno quieverunt. Post hec
10 Carinthiam hostiliter adeuntes, ultra castrum Leopach dux Meranie Gothfridus nominatus et dux Carinthie Eberhardus necnon Gregorius Aquilegie patriarcha ipsis occurrentes insimul atrociter pugnaverunt. Et quamvis ex Hungaris plures ibi
15 occidissent, tamen ambos duces Hungari occiderunt patriarcha tantum per fugam evadente. Abinde spoliata Carinthia, Corniola et Stiria cum maxima preda sunt reversi. Cesar igitur Conrardus audiens, quod Hungari imperii sui confinia intrassent, ducesque memoratos occidissent, decrevit venire in Hungariam. Et cum
20 exisset de Italia, venisset Augustam Sweuie civitatem, ut deinde in Pannoniam inuasurus Hungaros descenderet, inter Romanos bellum generatum est interea intestinum, propter quod ipsum retrocedere oportebat. Inter hec Hungari immobiliter annis tribus ad nullas partes perrexerunt.

<51.>

Hungari devastant Bulgariam

240

Anno autem quarto Hungari Bulgariam invaserunt, ac ex ea thesaurum et armenta innumerabilia abduxere castra ipsorum occupantes et civitates eorum destruentes, que domino concedente et nunc habent et possident. Postquam autem
25 memorata regna devicerunt, per Forum Iulii usque in marchiam Longobardie intraverunt, ubi civitatem Padwam igne ac gladio consumpserunt. Exhinc intrantes Lombardiam Linthar, Vercelline civitatis episcopum, imperatoris Karoli consiliarium fidelissimum occidentes ex ipsius ecclesia thesaurum maximum rapuerunt, totamque pene Lombardiam spoliantes cum maximo spolio in Pannoniam cum

7 VII b: septimo a

15 Conrardus b: Conradus a

17 venisset b: -que add. a

22 ex om. a

23 abduxere Bo: adduxere b a

29 totamque a: totoque b / Lombardiam a: Longobardiam b

victoria redierunt. Post hec decem annis repausantes anno undecimo Saxoniam, 241
Turingiam, Sweuiam Francosque orientales et Burgundos demoliti in confiniis
Bauarie ultra castrum Abah citra Danubium Alemanorum exercitus ipsos in reditu
oneratos invaserunt ex abrupto, quos Hungari in fugam turpiter converterunt cesis
5 multis millibus ex eisdem. In quo quidem conflictu ex Hungaris tria millia virorum
perierunt, qui vero evaserunt, ad propria redeuntes annis sedecim immobiliter in
Hungaria permanserunt.

<52.>

De morte Leel et Bulchu capitaneorum

242

Regnante vero per Alemaniam Corrado primo decimo octavo anno Hungari
egressi quibusdam partibus Theutonie devastatis, cum ad urbem Augustam
10 pervenissent, Vlrico episcopo cum civibus et Sweuie primatibus resistentibus,
tandem cum Hungari eandem obsiderent civitatem, obstinati, nolentes de urbe
recedere, missis nunciis ad Corradum memoratum, ut celeriter urbanis succurre-
ret, idem non ommisit venire. Hungaris igitur se incaute circa obsessionem civitatis
ingerentibus Alamanicus et Italicus exercitus illos invasit ex abrupto, ut, si fugere
15 voluissent, non potuissent, ex una parte fluvius, qui illis diebus per canales
mirabiliter inundaverat, impedimentum faciens, ab altera vero exercitibus predictis
circumvallantibus sicut muris illosque constringentibus. Sic itaque artati ab 243
hostibus, quidam captivati ab eis, aliqui crudeliter sunt necati. In quo loco Leel et
Bulchu illustres capitanei captivati sunt, et ducti coram cesare. Quos cum cesar
20 requireret, quare Christianis essent sic crudeles, dicunt: Nos sumus ultio summi dei,
ab ipso vobis in flagellum destinati. Tunc enim per vos captivamur et occidimur,
cum persequi vos cessamus. Quibus imperator: Eligite vobis mortem, qualem
vultis. Cui Leel ait: Afferatur mihi tuba mea, cum qua primum buccinans postea
25 buccinandum, ipsum cesarem sic fortiter in fronte cum tuba fertur percussisse, ut
illo solo ictu imperator moreretur. Dixitque ei: Tu preibis ante me, mihi que in alio 244
seculo eris serviturus. Est namque fides Sciticorum, ut quoscumque viventes
occiderent, in alio seculo ipsis servire teneantur. Detentique sunt sine mora, et

4 oneratos a: honoratos b / abrupto a: obrupto b

10 devastatis a: devastantis b

14 obsessionem b: obsidionem a

15 ingerentibus b: gerentibus a / abrupto a: obrupto b

16 fluvius b: fluvio a

17 faciens b: faciente a

24 Afferatur b: Auferatur a / postea a: hec *add.* b

25 tuba ci b: ci tuba a

27 moreretur a: moriretur b

Ratispone patibulo suffocati. Alius autem exercitus Hungarorum, in quo erant bene virorum armatorum milia quadraginta, qui castra metati sunt longe ab Augusta civitate sencientes socios suos tam crudeliter artari, captivari et occidi, seorsum in quamdam silvam se receperunt expectantes, ut se ab invicem imperatoris exercitus separaret. Et dum maior pars cesaris exercitus iret versus Renum. Hungari in campo quodam illos invadentes sagittis primitus illorum equos occiderunt, tota die ipsos nec descendere nec quoquam fugere permittendo. Tandem vero se movere dum non possent, captivari se dederunt, cum quibus socios suos Ratispone detentos redemerunt. Ipsi vero exinde reversi tali fortuna eis occurrente, monasterium de Vltia combusserunt, ubi multum de auro haurientes, abinde Reno transpassato Lothoringensem ducatum igne et gladio vastaverunt. Ubi circa Strazburg, que in Latino dicitur Argentina, in quodam prelio Erhardum ducem Lothoringie et Bertoldum ducem Brabantie, qui ei venerat in auxilium, captivantes decollaverunt. Inde vero Galliam atrociter affligentes, crudeliter in ecclesiam dei severientes Mettenseque, Treuerense et Aquisgranense territorium igne devastantes, deinde per abrupta montium Senonensium populos exterminantes et viam sibi gladio apperientes paraverunt, ubi siquidem Segusam Taurinamque civitates destruxerunt. Montesque prefatos perforantes planum Lombardie cum vidissent, totam pene provinciam concitis cursibus vastavere, et ita ad proprium regnum cum victoria revertuntur, annisque viginti immobiles in regno permanserunt.

<53.>

De obsidione Constantinopolitane urbis

Vicesimo autem primo anno egressi in Bulgariam intraverunt, et inde Idropolim venientes ipsa expugnata Constantinopolim tandem obsederunt. In obsidione igitur urbis memorate Hungaris constitutis quidam Grecus sicut gygas emissus de urbe ad luctandum cum eo duos Hungaros impetebat altricari dicens, quod, si ambos non devinceret, Grecorum imperator censu Hungaris teneretur. Qui cum

2 milia quadraginta **b**: quadraginta milia **a** / qui *om.* **a** / metati sunt **b**: metatus est **a**

3 civitate **b**: qui *add.* **a**

5 exercitus **a**: tendentes *add.* **b** / iret **a**: irent **b**

6 invadentes **a**: coniungentes **b**

7 vero **b**: dum *add.* **a** / movere **a**: monere **b**

8 dum *om.* **a**

9 redemerunt **a**: redimerunt **b**

11 Strazburg **a**: Strozburg **b**

13 Bertoldum **Bo**: Pertoldum **b a** / Brabantie **Bo**: Barbantie **b a**

15 Aquisgranense **a**: Aquigranense **b**

16 abrupta **a**: obrupta **b** / exterminantes **a**: eterminantes **b** / et *om.* **a**

22 in *om.* **a**

23 Constantinopolim **b**: Constantinopolim **a**

Hungaris infestus esset ultra modum, unum contrarium ei invenerunt, qui
 oppositus Greco ita ait: Ego, inquit, sum Bothond, rectus Hungarus, minimus
 Hungarorum, adiungas tibi duos Grecos, quorum unus conservare debeat animam
 tuam exituram, alter vero cadaver tuum subterrandum, quia certissime censualem
 5 faciam Grecorum imperatorem genti mee. Unde capitaneus Hungarorum nomine 248
 Opour, qui illi exercitui de communi voluntate fuerat constitutus, iussit Botond
 cum dolabro suo pergere contra portam urbis, que erat metallina, et in porta
 declarare vires suas cum dolabro. Veniens autem usque portam talem ictum et
 cesuram in ipsa porta fecisse perhibetur, quod puer annorum quinque per ipsum
 10 foramen exire et intrare satis large potuisset. Facto itaque spectaculo Hungarorum
 et Grecorum, parata area ad certandum ante portam urbis parva hora nimium
 simul dimicantes, Grecus in terram per Hungarum est detrusus, et statim sine mora
 spiritum exalavit. Quod factum et casum Grecorum imperator, qui stabat in urbis
 15 propugnaculo cum coniuge sua, pro ingenti verecundia reputantes averterunt facies 249
 suas pergentes in palatium. Verumtamen cum Hungari census repetissent, pro quo
 certamen commissum fuerat et pugnatum, dum risum faceret Grecorum imperator
 de censu postulato, recedentes Hungari de obsidione civitatis depopulati sunt totam
 Greciam haurientes ex ea aurum, gemmas et armenta infinita, sicque ad propria
 sunt reversi. Communitas itaque Hungarorum cum suis capitaneis sive ducibus hec
 20 et alia huiusmodi usque ad tempora Toxum ducis gessisse perhibetur.

<54.>

De generatione et regno sancti regis Stephani, primi regis Hungarorum

250

Porro Toxun genuit Geycham et Michaellem. Michael vero genuit Calvum
 Ladislaum et Uazul. Geycha vero divino premonitus oraculo anno dominice
 25 incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in legenda sancti
 Stephani regis scriptum est, genuit sanctum Stephanum regem ex Sarolth filia
 Gyule. At rex Stephanus plures quidem genuit filios, sed inter alios habuit unum
 filium nomine Emericum, deo amabilem et hominibus honorabilem, cuius memoria
 in benedictione est. Hic autem per inscrutabile divini consilii inditium raptus est de
 30 medio, ne malicia mutaret intellectum eius, et ne fictio deciperet animum eius, 251
 quemadmodum de immatura morte scribitur in libro Sapientie. Ut ergo acta ne
 agamus, et exposita ne exponamus, quot et quantis virtutibus floruerit, et quam

8 usque b: ad *add.* a

10 itaque a: namque b

13 exalavit: *lege* exhalavit / et casum *om.* a

27 Gyule Bo: Gyula a: Gynla b

31 quemadmodum b: quemadmndum a

fervens in dei servitio sanctus confessor Christi Emericus dux fuerit, scribere supersedimus. Quisquis enim hoc scire voluerit, ex legenda eiusdem beatissimi confessoris plenam sanctissime conversationis eius notitiam habere poterit. Nos ea potius, que ab aliis scriptoribus pretermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus.

<55.>

De bello sancti regis Stephani contra Cupan ducem Symigensem

252

Sanctus autem rex Stephanus iam pridem in adolescentia sua contra Cupan ducem fortem et potentem gessit bellum gloriosum. Erat autem Cupan filius Calvi
10 Zirind, qui etiam vivente Geycha duce patre sancti Stephani regis ducatum tenebat, mortuo autem Geycha duce Cupan voluit matrem sancti Stephani regis sibi per incestuosum copulare connubium et sanctum Stephanum occidere ducatumque eius sue subdere potestati. Hic fuerat dux Symigiensis. Stephanus autem sanctus convocatis proceribus suis per interventum beatissimi Martini confessoris divine
15 misericordie imploravit auxilium. Postmodum vero congregato exercitu perrexit 253 obviam hosti suo, et ad amnem Goron primitus accinctus est gladio. Ibiq; ad custodiam corporalis salutis sue duos principes, Hunt et Paznan constituit. Totius autem exercitus sui principem et ductorem Vencellinum hospitem Alamanum genere prefecit. Commisso itaque prelio inter utrumque diu et fortiter est
20 dimicatum, sed divine miserationis auxilio beatus Stephanus dux gloriosam obtinuit victoriam. In eodem autem prelio Vencellinus comes interfecit Cupan ducem, et largissimis beneficiis a beato Stephano tunc duce remuneratus est. Ipsum 254 vero Cupan beatus Stephanus in quatuor partes fecit mactari, primam partem misit in portam Strigoniensem, secundam in Wesprimiensem, tertiam in Iauriensem, quartam autem in Erdel. Beatus enim Stephanus dux votum, quod tunc voverat, deo fideliter reddidit. Nam universum populum in provincia Cupan ducis degentem, decimas liberorum, frugum ac pecorum suorum cenobio sancti Martini dare perpetuo iure decrevit. Predictus autem Vencellinus genuit Radi, Radi vero genuit Misca, Misca vero genuit Cupan et Martinum.

11 Stephani *om.* a

27 liberorum **B**: librorum **b** a

De pugna sancti regis cum Gyula duce Transsiluano

255

Porro beatus Stephanus, postquam regie celsitudinis coronam divinitus est adeptus, famosum et lucrosam bellum gessit contra avunculum suum nomine Gyulam, qui tunc temporis totius Ultra Siluam regni gubernacula possidebat. Anno itaque domini M II beatus rex Stephanus cepit Gyulam ducem cum uxore et duobus filiis suis, et in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit, quia sepissime amonitus a beato rege Stephano nec ad fidem Christi conversus, nec ab inferenda Hungarie iniuria conquievit, universum vero regnum eius latissimum et opulentissimum monarhie Hungarie adiunxit. Dicitur autem regnum illud Hungarice Erdeelu, quod irrigatur plurimis fluviis, in quorum arenis aurum colligitur, et aurum terre illius optimum est.

De exercitu sancti regis Stephani contra Bulgaros et Slavos sequitur

256

Post hec autem movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum et Sclauorum, que gentes loca naturali situ munitissima inhabitant, unde etiam multis laboribus et bellicis sudoribus predictum ducem vix tandem devicit et occidit, et inestimabilem copiam thesaurorum et precipue in auro et gemmis ac preciosis lapidibus accepit, et locavit ibi unum proavum suum nomine Zoltan, qui postea hereditavit illas partes Transiluanas, et ideo vulgariter sic dici solet: Erdelii Zoltan. Erat enim ille antiquissimus, qui vixerat usque tempora sancti regis, et ideo voluit ipsum esse super gentes opulentas. Ex hac itaque gaza multiplici sanctus rex Stephanus plurimum locupletatus Albensem basilicam, quam ipse fundaverat, aureis altaribus, crucibus quoque et calicibus, indumentis etiam pontificalibus contextis auro purissimo et lapidibus preciosissimis ditavit, vasa quoque ministratoria et cetera utensilia eidem basilice necessaria necnon et aliis ecclesiis dei regali donavit largitate. Inter cetera vero dedit eidem Albensi ecclesie quedam donaria sempiternae memorie digna, duo scilicet rationalia, quorum utrumque habebat oram contextam septuaginta quattuor marcis auri purissimi et lapidibus preciosis, que beatus Benedictus sancte Romane ecclesie pontifex ad preces sancti Stephani regis tante autoritatis privilegio insignivit, ut quicumque in celebrando missam eis uteretur, legitime posset regem inungere, coronare et gladio accingere. Et quia pecunia illius Gyule fuit male acquisita, ideo ipsa ecclesia frequenter est passa incendium, in

1 regis b: Stephani *add.* a
9 Erdeelu SRH I.: Erdeeln b a
13 sequitur *om.* a

eadem autem ecclesia ipsum avunculum suum cum tota familia sua absque velle compulit baptizari, sed postea honorifice tenuit sicut patrem. Regina vero Keisla, uxor sancti regis dictam ecclesiam aureis crucibus, fusoriis, tabulis, calicibus, gemmis et ornamentis ultra modum ditavit.

<58.>

De edificatione ecclesie Veteris Budensis

5

259

Deinde sanctus rex venit in civitatem, que Vetus Buda vocatur, una cum filio suo sancto Emerico et regina. Et cum ibi non invenisset aliquod pium opus in Christo, in quo possit laudari creator omnium, statim sanctissimus rex de thesauro predicti Kean ducis Bulgarorum et Sclauorum, quem occiderat, cepit in medio civitatis edificare grande cenobium in honore apostolorum Petri et Pauli, ditando illud multis prediis et simili libertate Romane ecclesie fulciendo, in memoriam et honorem curie Romane, quam corporaliter visitarat. Dum igitur edificaretur, magistri lapicide de Grecia ducti erant, et sanctissimus rex cum regina ratione devotionis ibidem debebant. Regina autem cruces, tabulas et ornamenta procurabat. Quia vero illud grande opus inceptum multos annos conduxerat, ideo vivente sancto Stephano rege illud cenobium non potuit consumari, sed volente deo post multum temporis sanctissimus rex Ladislaus nepos eiusdem beati Stephani illud opus consumavit, ut scilicet possit adimplere votum proavi sui, sicut inferius plenius declarabitur. Consuetudo autem sancti regis Stephani maior ista fuit, quod omnes ecclesias, quas ipse fundaverat, in quolibet anno ad minus tribus vicibus visitabat, et dum ad ipsas ecclesias devenisset, primo ad omnia altaria pergebat, et singulis singulas preces effundebat, tandem exeundo totam ecclesiam illam circuibat, et fracturas sive scissuras parietum ac tectorum perspicacibus oculis et morose inspiciebat, et statim remeliorari procurabat, nec a loco illius civitatis aut ville recedebat, nisi prius vidisset renovari. Quo experto regina Keisla, dum ad aliquas ecclesias in Hungaria devenisset, omnes apparatus in domo domini existentes sibi presentari faciebat, et renovanda tam in sindone quam in bisso omni anno renovabat. Filius autem ipsorum beatus Emericus proprias vestes purpureas ante altare deponebat pro altaribus induendis, sicut patet in ecclesiis regalibus usque modo. Pater vero sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat refertam denariis puri argenti, et dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat, et propriis manibus eis providebat. Illius ideo dextera misericors est in corpore exterius coram oculis Hungarie usque in hodiernum diem.

5 Veteris a: Veteri b
27 faciebat b: feciebat a
29 patet b: pater a

Incidentia

262

Anno domini M XXII in multis locis incendia multa et magna facta sunt. Ingens etiam terre motus contigit IIII Idus Maii decima hora diei. Sexta feria post ascensionem domini quasi duo soles visi sunt decimo Kalendas Iulii.

De morte sanctissimi Emerici ducis. Et de orbatione oculorum Wazul

5

263

Postquam autem magnificavit dominus misericordiam suam cum beato rege Stephano vertendo dorsa regum in fugam a facie gladii eius et dominio eius principatus atque potestates subiciendo omnium exterarum nationum circum
10 adiacentium, deliberavit sanctus rex Stephanus et firmiter statuit, ut omnibus pompis mundane glorie calcatis et temporalis regni diademate deposito solius dei servitio semet ipsum manciparet, et ab exterioribus curis expeditus contemplativam vitam, tranquillam pacem perageret, coronam vero regie celsitudinis filio suo duci Emerico sanctissimis moribus divinitus instructo se daturum disposuit. Erat enim
15 beatus Emericus in primevo adolescentie flore, supra communem naturam hominum divino munere sublimatus, iustitia, prudentia, fortitudine, temperantia, sapientia, scientia, mansuetudine, misericordia, benignitate, largitate, humilitate et patientia armatus ceterisque catholicis atque politicis virtutibus adornatus, similiter et sanctus Stephanus pater suus. Cum itaque sanctissimus pater
20 sanctissimo filio curam administrationis et gubernandi regni sollicitudinem intenderet committere, beatus dux Emericus propria morte preventus est. Flevit autem eum sanctus rex Stephanus et universa Hungaria inconsolabiliter planctu magno valde. Tanta vero doloris acerbitate sanctus rex Stephanus exacerbatus in gravissimam incidit infirmitatem. Et post multos dies vix qualemcumque vite
25 reparationem recepit, sed pristine sanitati numquam plene potuit restitui. Nam et pedum doloribus urgebatur, et tristitia ac gemitibus afficiebatur, presertim propterea, quia nullus videbatur de consanguineis suis idoneus ad hoc, ut eo mortuo regnum in fide Christi conservaret. Pronior etenim erat gens Hungarica

- 3 IIII b: quarto a / Idus a: Idus b
- 8 dominio a: divino b
- 9 exterarum a: exterearum b
- 13 vitam b: et *add.* a
- 18 politicis a: policitis b
- 19 et b: ut a
- 20 sollicitudinem a: solitudinem b

ritui paganismo inclinari quam fidei Christiane. Interim vero viribus corporis cepit destitui, et languore gravissimo se gravatum sentiens misit festinanter nuncium, scilicet Budam filium Egruth, qui Vazul patruelis sui filium, quem recluserat rex propter iuvenilem lasciviam et stulticiam, ut corrigeretur, de carcere Nitrie educeret et ad se duceret, et eum, antequam moreretur, regem constitueret. Audiens autem hoc Keisla regina iniit consilium cum Buda viro nephando. Et festinantissime misit nuncium nomine Sebus, filium ipsius Buda ad carcerem, in quo Vazul detinebatur. Sebus itaque preveniens nuncium regis effodit oculos Vazul, et concavitates aurium eius plumbo obturavit, et recessit in Bohemiam. Post hunc autem veniens nuncius regis vidit Vazul oculis orbatum, in eisdemque oculis vulneratis duxit ad regem, quem sanctus Stephanus rex videns tam miserabiliter destructum in nimias erupit lacrimas, sed impediende egritudinis molestia debitam penam malefactoribus inferre non potuit. Convocatis itaque filiis Calvi Ladislai patris sui, scilicet Andrea, Bela et Leuenta, consuluit eis, ut quanto citius possent, fugerent, ut sic sibi salutem et corporum suorum servarent integritatem. Illi igitur salubri consilio sancti regis acquiescentes a facie malorum et dolorum in Bohemiam fugerunt.

<61.>

De morte sanctissimi regis Stephani.
Et de electione Petri regis

Beatus autem rex Stephanus sanctitate et gratia plenus secundum quosdam quadragesimo sexto, secundum autem hystorie in eiusdem laudem ab ecclesia edite veritatem tricesimo septimo sui regni, dominice autem incarnationis millesimo tricesimo octavo anno, in festo assumptionis beatissime Marie semper virginis a presenti seculo nequam eripitur, et sanctorum angelorum consortio adiungitur. Sepultus est autem in basilica Albensi, quam ipse in honore sanctissime genitricis dei semper virginis Marie construxerat, ubi multa signa et miracula fiunt intervenientibus meritis eiusdem sanctissimi regis Stephani ad laudem et gloriam domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. Confestim quoque tocus cithara Hungarie versa est in luctum, et omnis populus regni tam nobilis quam ignobilis, simul in unum dives et pauper planxerunt super mortem sanctissimi regis, piissimi patris pupulorum lacrimis uberrimis et ululatus plurimis, iuvenes et virgines pre tristitia et merore scaldis induti per triennium choream non duxerunt, et omnia genera musicorum dulcisona siluerunt,

1 paganismo b: paganorum a

2 languore a: langore b

8 aurium b: aurim a

27 benedictus a: benedietus b

32 musicorum a: delinitima add. b

planxeruntque eum planctu cordis fidissimi, eratque planctus magnus et inconsolabilis. At regina Keisla cum Buda satellite scelerum Petrum Alamanum vel potius Venetum, fratrem regine regem proficere statuerunt hoc intendentes, ut regina Keisla motus sue voluntatis pro libitu suo posset complere, ut regnum Hungarie amissa libertate Theutonicis subderetur sine impedimento. Wilhelmus autem pater Petri regis fuit, frater Sigismundi regis Burgundiorum, sed post interemptionem sancti Sigismundi venerat ad imperatorem, quem imperator collocavit Veneciis, et dederat ei sororem suam nomine Gertrud in uxorem, de qua genuit Keislam reginam. Mortua autem Gertrud, Wilhelmus duxit in uxorem sororem sancti regis Stephani, de qua genuit Petrum regem.

<62.>

De sevitia Petri regis

Postquam autem Petrus factus est rex, omnem regie serenitatis benignitatem abiecit, et Theutonico furore seviens nobiles Hungarie aspernabatur, bona terre superbo oculo et insaciabili corde cum Theutonicis beluina feritate rugientibus et cum Latinis yrundinum garrulitate murmurantibus devorabat, munitiones, presidia et castella Theutonicis et Latinis custodienda tradebat. Erat enim ipse Petrus nimium lascivus, nullusque eo tempore tutus esse poterat de pudicitia uxoris sue vel filie seu sororis virginitate pre insultu satellitum regis, qui eas impune violabant. Videntes igitur principes Hungarie mala gentis sue, que contra deum eis inferebantur, communicato consilio rogaverunt regem, ut preciperet suis a tam detestabili opere desistere. Rex autem fastu superbie inflatus pestiferum preconcepti veneni fetorem in propatulum effudit dicens: Si aliquamdiu sanus fuero, omnes iudices tam clarissimos et spectabiles quam pedaneos, centuriones ac villicos omnesque principes et potestates in regno Hungarie Theutonicos constituam, et terram eius hospitibus implebo, et eam universaliter in potestatem Theutonicorum redigam. Et dicebat: Hoc nomen Hungaria derivatum est ab angaria, et ipsi debent angariari. Hec itaque fuerunt fomenta discordie inter Petrum regem et Hungaros.

1 planctu a: plantu b

3 regem om. a

6 interemptionem a: interemtionem b

15 yrundinum: lege hirundinum / garrulitate a: garulilitate b

17 pudicitia a: pudicia b

19 que a: qui b

De expulsionem Petri regis. Et de electione
Abe in regem. Electio Abe regis

272

Anno igitur regni Petri tertio principes Hungarorum et milites consilio
episcoporum convenerunt adversus Petrum regem, et solícite querebant, si aliquem
5 de regali progenie in regno tunc invenire possent, qui ad gubernandum regnum esset
idoneus, et eos a tyrannide Petri liberaret. Cunque neminem talem in regno invenire
potuissent, elegerunt in semet ipsis quendam comitem nomine Abam, sororium
sancti regis Stephani, et eum super se regem constituerunt. Aba vero congregato
Hungarorum exercitu contra Petrum regem processit preliaturus. Petrus autem rex
10 videns se Hungarorum auxilio destitutum, vehementer expavescens transfugit in
Bauariam Herrici regis Theutonicorum adiutorium imploraturus. Petro itaque per
fugam de manibus Hungarorum elapso Hungari sceleratissimum Budam barba-
tum, omnium malorum intentorem, cuius consilio Petrus Hungariam afflixerat, in
frusta concidentes interfecerunt, et duorum filiorum suorum oculos effoderunt.
15 Sebus autem, qui oculos Uazul eruerat, con fractis manibus et pedibus peremerunt.
Quosdam vero lapidibus obruentes, alios autem in manganis ferreis vastantes
occiderunt. Aba vero regali potestate sublimatus consecratus est in regem. Omnes
autem constitutiones et creationes, quas Petrus rex secundum consuetudinem suam
constituerat, Aba rex in irritum revocavit. In his autem rebus gerendis tres de
20 principibus regni precipui fuerunt. Unus vocabatur Uisce, secundus Toiizlan,
tertius vero Pezli, qui libertatem gentis sue querebant, et regnum regali semini
restituere fideliter nitebantur. In tertio vero anno regis Abe Petrus cum Herrico rege
Theutonicorum descendit cum exercitu magno contra Abam regem. Rex igitur Aba
audiens Petrum ab Hungaris derelictum et ab Herrico rege Theutonicorum benigne
25 susceptum, anno domini M XLII misit nuncios ad cesarem, ut perquireret, an
inimicaretur ei pro eo, quod Petrum de regno expulerat, an etiam pacem stabilem
cum eo posset habere. Cui cesar in respondendo se inimicum esse ostendit dicens:
Quia meos iniuriis lacessunt, quid vel quantum possum, ipse sentiet. Rex Aba his
auditis intellexit, quod cesar intenderet Petro regnum restituere, inflammatus in
30 iram congregato exercitu magno invasit Austriam et Bauariam, et ex utraque parte
Danubii fluminis bipartitis alis pugnatorum fortium percussit eos in ore gladii. Tulit
itaque spolia eorum et plurimos captivos ex eis secum trahens a flumine, quod
vocatür Traisama, pertransivit captivando usque ad civitatem Tulnam, in qua
pernoctavit. Factum est autem hoc secunda feria a crepusculo usque ad noctem.
35 Mane autem facto cum innumerabili multitudine captivorum in Hungariam reversi
sunt gaudentes. Post hec misit bellatores fortes in Karinthiam, qui plurimos

5 esset a: esse b

14 frusta a: frustra b

29 inflammatus b: -que add. a

captivos receperunt, et in Hungariam redierunt. Gotfridus autem Austrie marchio
 circa *Petouiam* insultum faciens super eos, eorum spolia fertur abstulisse. Tunc
 enim Austria non duces, sed habebat marchiones. Eo autem tempore cesar Pascha 276
 domini Colonie celebravit, et cum principibus suis consiliatus est, qualiter regno
 5 suo iniuste illatam ab Hungaris iniuriam deberet vindicare, qui concorditer
 consulerunt ei, ut Hungaros, qui sine causa regnum suum hostiliter irruperant,
 armis invaderet, et captivos suos ab eorum servitute liberaret. Movit itaque
 expeditionem ingentem, et consilio Uraczlai ducis Bohemorum ex aquilonari parte
 10 Danubii venit ad confinium Hungarie. Legati vero Hungarorum promiserant
 cesari, quod Hungari in omnibus starent ad mandatum eius, nisi quia Petrum in
 regem non susciperent, quod tamen cesar supremo opere perficere affectabat.
 Obligatus enim erat Petro promissione, quod ei regnum restitueret. Hungari vero
 nullatenus consenserunt et missis muneribus data quoque fide, quod captivos
 15 ducis Lothoringorum, filii ducis Gozzilonis.

〈64.〉

De adventu cesaris in subsidium Petri regis in Hungariam

277

Sequenti anno Aba rex missis legatis ad cesarem, que pacis sunt, querebat
 promittens captivorum dimissionem, quos habebat, eorum autem, quos reddere
 20 non poterat, condignam compensationem. Cesari vero noluit componere, donec in
 Bauariam veniret, ut, qui per Hungaros iniuste lesi fuerant, compositioni pacis
 interessent. Venit ergo cesar ad terminos Hungarie, et in crastinum expugnare
 disposuit obstacula, quibus Hungari fluvium Rabcha concluserant. Interim vero a
 legatis Abe regis rogatus est cesar, ut competentem terminum figeret, in quo omnes
 25 captivos ei remitteret, et donaria insuper ei donaret. Cesari itaque allectus 278
 muneribus et aliis gravioribus negociis prepeditus rediit Bizantium, quod est
 opidum Burgundie. Ex hinc itaque rex Aba securitate accepta factus est insolens, et
 cepit crudeliter sevire in Hungaros. Arbitrabatur enim, ut omnia communia essent
 dominis cum servis, sed et iusiurandum violasse pro nihilo reputabat. Nobiles enim
 30 regni contemnens habuit semper cum rusticis et ignobilibus commune. Hungari
 vero nobiles nolentes ei id sustinere, exacerbationem eius moleste ferentes

1 in *om.* a

2 *Petouiam* SRH I.: *Petomam* b a

10 Petrum in a: Petrum iu b

13 muneribus b: munere a

14 permitterent a: promitterent b

21 qui a: que b

23 Rabcha b: Rabeha a

30 habuit a: habens b

31 ei *om.* a / sustinere b: et *add.* a

conspiraverunt et coniuraverunt, ut ipsum occiderent. Quidam autem ex ipsis
 notificavit regi in necem eius coniuratos, ex quibus eos, quos potuit, captos fecit
 interfici sine iudicii examine, quod in magnum detrimentum regis versum est. Cum 279
 enim rex quadragesimam Chanadini celebraret, in eadem quadragesima circiter
 5 quinquaginta viros nobiles sub pretextu consiliandi in quadam domo conclusit, et
 ab armatis militibus fecit eos obruncari nec contritos nec confessos. Unde beatus
 Gerardus Chanadiensis episcopus canonica severitate regem corripuit, et sibi
 periculum imminere predixit. Quidam itaque ex coniuratis propter hoc magis
 incitati fugientes venerunt ad cesarem, et oblocuti sunt contra Abam dicentes, quod
 10 pro nihilo iuramentum reputaret, nobilesque, qui eum regem super se constitue-
 rant, contemneret, et cum rusticis ignobilibus ederet, equitaret et continue
 loqueretur. Quibus dixit imperator: Ista etenim consuetudo non est nobilis
 hominis, sed eius oppositi. Ipsum ergo cesarem efficaciter instigaverunt, ut super 280
 Abam regem iniuriam vindicaret, quia nec captivos suos remiserat, sicut cesari
 iuraverat, nec illata damna resartiret. Cesar itaque animatus instigationibus
 15 Hungarorum cum exercitu Norico et Bohemico et falangis aulicorum suorum venit
 in marchiam Austrie dissimulans se intraturum in Hungariam, simulans autem se
 pactum ab Aba rege exacturum et reversurum. Tunc legati Abe regis venientes ad
 cesarem repetebant Hungaros, qui ad cesarem fugerant, conquerentes et dicentes,
 20 quod ipsi essent predones et latrunculi regni Hungarie et precipui intentores
 guerrarum et discordie inter Hungaros et cesarem, qui cesari fideliter obsequen-
 tur, ideoque huiusmodi seminatores discordie tradi oportere in manus Abe regis
 Hungarorum. Quod cesar nullo modo se facturum respondit. Concitato itaque 281
 cursu invasit fines Hungarie intrans per Supronium. Et cum vellet per Bobuth
 25 Rabtha pertransire, fluvium Rabtha stagnantibus aquis et densissimis nemoribus et
 scaturientibus paludibus impermeabilem transire non potuit. Hungari ergo, qui
 erant cum cesare et Petro rege, duxerunt exercitum tota nocte equitantes sursum
 iuxta fluvios Raba et Rabtha, quos illucescente sole facili modo transierunt.
 Occurrit autem ei Aba rex in Menfew iuxta Iaurinum cum magna multitudine
 30 armatorum nimium presumens de victoria, quia Bauari quidam intimaverunt ei,
 quod cesar cum paucis super eum veniret. Et, ut dicitur, Aba rex victoriam
 habuisset, nisi quia Hungari quidam amicitiam Petro regi reservantes super terram
 sua vexilla proiecissent et fugissent. Tradiderunt autem Theutonici, quod, cum ad 282

8 imminere a: invenire b

9 oblocuti a: oblocati b

14 Abam a: Albam b

16 aulicorum a: anlicorum b

17 dissimulans Bo: dissimilans b a / intraturum a: intracturum b / in om. a / simulans Bo: similans b a

21 Hungaros et cesarem b: cesarem et Hungaros a

22 seminatores a: semiatores b

26 impermeabilem a: impermeabile b

27 duxerunt a: dixerunt b

33 cum a: tum b

prelium appropinquassent, cum celesti signo nebula tenuis apparuit, turboque
 vehemens divinitus incitatus terribilem pulverem obtutibus ingessit Hungarorum,
 quos iam pridem, ut dicitur, quia Petrum suum regem dehonestaverant, dominus
 apostolicus anathemate damnaverat feriendo. Commisso itaque prelio inter
 5 utrumque diu et acriter pugnatum est, sed tandem cesar divino fretus auxilio
 felicem obtinuit victoriam. Aba vero rex devictus fugit versus Tisciam, et villa
 quadam in scrobe veteri ab Hungaris, quibus regnans nocuerat, crudeliter
 iugulatur. Cuius quidem corpus est sepultum in ecclesia, que fuerat prope ipsam
 villam. Post aliquot autem annos, cum esset effosum de sepulcro, sudarium et ipsius
 10 vestimenta invenerunt incorrupta et loca vulnerum resanata, tandem sepelierunt
 corpus in proprio monasterio in Saar. Cesar autem reversus ad castra ante
 sacrosanctum lignum salutifere crucis se humiliter ac devote prostravit, discalciatus
 pedes, cilitio ad carnem indutus, una cum omni populo suo misericordiam dei
 glorificavit, quod ipsum illo die liberavit de manibus Hungarorum. Ex Theutonicis
 15 illo die in loco ipso infinita corrui multitudo. Itaque idem locus usque hodie
 Ferlorum Paiier in lingua eorum, in lingua autem nostra Vestnempti nominatur, ob
 fetorem namque mortuorum per duos menses homo non poterat bono modo per
 partes illas transire, sagittarii enim occiderant eos. Interea Hungari congregati
 20 supplices venerunt ad cesarem veniam et misericordiam implorantes. Quos cesar
 placido vultu et benigne suscipiens, quod rogabant, concessit. Indeque cum omni
 multitudine sua Albam venit, que Theutonice Weyzinburg dicitur, que est
 principalis sedes regni Hungarie. Ibi ergo cesar imperiali honore et latissimo
 preparatu ab Hungaris honoratus Petrum regem regali corone plenarie restitutum
 et sacris insigniis sancti regis Stephani more regio decoratum in regali throno manu
 25 sua deducens in basilica gloriose genitricis dei semper virginis Marie regaliter sedere
 fecit, et ibidem regem Hungaris et Hungaros regi reconciliavit. Concessitque
 petentibus Hungaris Hungarica scita servare et consuetudinibus iudicari. His
 itaque taliter ordinatis cesar Petro rege cum presidio suorum in Hungariam relicto
 cum optata prosperitate Ratisponam rediit.

<65.>

30 De reditu cesaris in Hungariam et de duello
 ducis Bele in Polonia

285

Sequenti vero anno reversus est cesar in Hungariam, cui Petrus rex in ipsa sancta
 Paschali solennitate regnum Hungarie cum deaurata lancea tradidit coram
 Hungaris simul et Theutonicis. Multis etiam insuper et magnificis muneribus cesar

7 scrobe Bo: scoobe b a

9 aliquot a: aliquos b

17 fetorem Bo: fectorem b a

21 venit, que a: venit, qui b

honorificatus a rege ad propria rediit cum gloria. Interea Endre, Bela et Leuente, qui fugerant Bohemiam, inde propter paupertatis inopiam transierunt in Poloniam, et a Misca duce Polonie benigne sunt suscepti et honorati. Tunc vero Pomorani annuas pensiones duci Poloniorum, cui tenebantur, reddere recusarunt. Dux vero censum sibi debitum a Pomoranis armata manu cepit exigere. Pomoranis itaque paganis et Polonis Christianis communiter placuit, ut duces eorum duello confligerent, et, si caderet devictus Pomoranus, consuetam persolveret pensionem, si vero Polonus, tantummodo damna fieret. Cum igitur Misca dux et filii eius horrerent duellum assumere impositum, Bela se ipsum per verbum interpretis in medium introducens sic dicebat: Si vobis Polonis et domino duci placet, quamvis sim nobilior quam paganus ille, tamen pugnabo pro regni vestri commodo et honore ducis. Placuit itaque tam Pomorano quam Polonis. Cunque armati cum lancea se iunxissent, tam viriliter Pomoranum fertur Bela de suo dextrario detrusisse, ut de loco suo se movere non potuit, et gladio perfosum prostravit. Confessusque est ipse dux Pomoranus se culpabilem. Quo viso Pomorani duci Polonie humiliter subditi solitum tributum sine contradictione persolverunt. Dux vero inde revertens cum victoria per Belam acquisita, audatiam et potentiam valoris in Bela duce collaudans cum toto censu Pomoranico ei tradidit filiam suam in uxorem, et universa, que sibi necessaria fuerant, sufficienter et copiose ministrari precepit, et eum in omnibus honoratum in ducatu suo tenuit, ac bona quantitate de terra eundem hereditare non omisit.

<66.>

De Bela duce Benyn dicto et de reductione
 Andree et Leuente in Hungariam, et quomodo Hungari
 in fide apostataverunt

Bela vero dux ipse in Polonia duos genuit filios, quorum unus Geysa, alter autem Ladislaus nomine avi sui est vocatus. Displicuit autem Endre et Leuente, quod per Belam apud ducem Polonie quasi apendices degerent, dedignatique sunt occasione sui nominis in ducis curia permanere, et accepta a duce licentia, Bela fratre suo ibidem relicto euntes iverunt ad regem Lodomerie, qui ipsos non recepit. Cumque non haberent, ubi caput suum reclinarent, abinde ad Cumanos perrexerunt. Videntes autem ipsos Cumani optime personatos arbitrati sunt, ut eorum terram advenissent explorare. Et nisi captivus Hungarus illos cognovisset, revera

2 fugerant: fugi erant b: fugerant in a
 11 quam b: et a
 14 gladio a: gladium b
 24 apostataverunt: apostotaverunt b a
 29 iverunt a: inerunt b / recepit a: recipit b

occidissent, et sic postmodum aliquo tempore ipsos tenuerunt. Abhinc postea in
 Rusciam sunt profecti. Eo tempore quidam magnates Hungarie desolationem regni
 gementes et liberationem Hungarie a tyrannide Petri cupientes Endre, Bele et
 Leuente, qui de genere sancti Stephani regis progeniti erant, intemeratam
 5 fidelitatem servabant, et eis per nuncios bona, que habere poterant, mittendo
 fideliter serviebant. Erant autem isti magnates Uisca, Bua et Buhna et alii eorundem
 cognati, qui semper cum suspiriis et gemitibus expectabant oportunum tempus,
 quando Andream, Belam et Leuentam possent reducere in Hungariam, et regnum
 generi sancti Stephani regis, qui eos dilexerat et exaltaverat, omnibus viribus suis
 10 restituere laborabant. Petrus vero rex per potestatem regis Theutonicorum elatus
 non iam regnabat, sed potius tyrannidis sue crudelitate Hungariam deprimendo
 flagellabat. Quibusdam autem perfidis, Buda scilicet et *Deuecher* suggerentibus
 290 audivit Petrus, quod predicti nobiles Hungarie, scilicet Visca, Bua et Buhna et
 eorum cognati cogitabant, qualiter regnum regio semini possent restituere et
 15 Andream, Belam atque Leuentam contra Petrum regem in regnum reducere. Petrus
 vero rex vehementi furore succensus fecit eos comprehendi et in eculis suspensos
 interfici, quosdam autem effosis oculis tormentari et totam Hungariam tam magnis
 afflixit angustiis, ut magis eligerent mori quam ita miserabiliter vivere. Tunc nobiles
 291 Hungarie videntes mala gentis sue in Chanad in unum convenerunt, consilioque
 20 habito totius Hungarie nuncios miserunt solennes in Rusciam ad Andream et
 Leuentam dicentes eis, quod tota Hungaria eos fideliter expectaret, et universum
 regnum eis sicut regali semini libenter obsequeretur, tantummodo ipsi in
 Hungariam descenderent, et eos a furore Theutonicorum defenderent. Hoc etiam
 eis iuramento firmaverunt, quod statim, ut ipsi in Hungariam introirent, omnes
 25 Hungari unanimiter ad ipsos confluerent, et eorum dominio se subderent. Endre
 vero et Leuente timentes palliatas insidias clanculum miserunt nuncios in
 Hungariam. Cum autem venissent ad Novum Castrum, quod rex Aba construxe-
 rat, ecce universa multitudo Hungarorum catervatim confluerunt ad ipsos, et
 instinctu diabolico inflammati pervicaciter petierunt ad Endre et Leuente, quod
 30 permetterent universum populum ritu paganorum vivere, episcopos et clericos
 occidere, ecclesias destruere, Christianam fidem abiicere et idola colere. Permiseruntque eos secundum desideria cordis eorum, ut irent et perirent in adinventioni-
 bus antiquorum patrum suorum. Aliter enim non pugnabant contra Petrum regem
 pro Endre et Leuente. Primus autem inter Hungaros nomine Uatha de castro Belus
 35 dedicavit se demoniis radens caput suum et cincinnos dimittens sibi per tres partes

7 suspiriis b: suspiris a

8 quando b: quasi a

12 *Deuecher* SRH I.: *Denecher* b a

14 cognati a: coguati b

26 clanculum a: claraculo b

28 catervatim a: caternatim b

29 pervicaciter a: pernicaciter b

35 cincinnos a: cintinos b

ritu paganorum, cuius filius nomine Janus multo postmodum tempore ritum patris
 sequendo congregavit ad se multos magos et phitonissas et *aruspices*, per quorum
 incantationes valde gratus erat apud dominos. De multis autem deabus suis una
 nomine Rasdi capta fuit a Christianissimo rege Bela, et tam diu in carcere fuit
 5 reclusa, donec recederet pedes proprios, ibi denique moreretur. Est autem
 scriptum in antiquis libris de gestis Hungarorum, quod omnino prohibitum erat
 Christianis uxorem ducere de consanguineis Vatha et Ianus, qui sicut Dathan et
 Abiron in veteri lege seditionem moverant contra dominum, sic et isti tempore
 gratie Hungaricum populum a fide Christi averterunt. Tunc itaque detestabili et 294
 10 execrabili ammonitione illius Vathe omnes populi libaverunt se demoniis, et
 ceperunt comedere equinas pulpas et omnino pessimas facere culpas, tam quippe
 clericos quam laicos catholice fidei servatores interfecerunt, et quamplures ecclesias
 dei destruxerunt. Deinde contra Petrum regem rebellantes universos Theutonicos et
 Latinos, qui in officiis diversis perfecti per Hungariam sparsi fuerant, turpi neci
 15 tradiderunt mittentesque in Petri castra in equis velocissimis nocte tres precones,
 qui deberent proclamare edictum et verbum dei, Endre et Leuente, ut episcopi cum
 clero sint necati, decimator trucidetur, traditio resumatur paganisma, penitus
 abolenda *sir* collecta cum suis Theutonicis et Latinis, Petri pereat memoria in
 eternum et ultra. Mane igitur facto sciscitatus est rex rei factum, et certissime 295
 20 experiens, quod isti fratres redissent, eorumque intuitu sui perfecti per Hungaros
 fuissent trucidati, non se ostendit perterritum de rumoribus, sed letum se
 demonstrans et suo castro de loco remutato transivit Danubium in *Sitiateu* Albam
 cupiens introire. Hungari autem prescientes eius velle prevenerunt occupantes
 campanilia et turres civitatis, et seratis ianuis illum excluserunt. Inter hec autem
 25 Endre et Leuente cum eadem multitudine procedentes per medium Hungarie
 appropinquaverunt ad portum, qui vulgo dicitur Pesth. Quo audito Gerardus,
 Beztricus, Buldi et Benetha episcopi et Zonuk comes de civitate Alba egressi sunt
 obviam Endre et Leuente ducibus, ut eos honorifice susciperent. Cumque
 festinanter predicti episcopi ad locum venissent, qui dicitur Gyod, ibi in ecclesia
 30 sancte Sabbine, priusquam ad dominos irent, missam audire voluerunt.

1 multo **b**: multum **a**

2 *aruspices* **SRH I**: *auruspices* **a**: *aurispites* **b**

7 qui **b**: quia **a**

10 libaverunt **a**: liberaverunt **b**

16 edictum **a**: editum **b**

17—18 traditio abolenda **b**: paganismus abolitus resumatur **a**

18 *sir* **SRH I**: sic **b** **a**

21 perterritum **a**: perteritnm **b**

22 *Sitiateu*: *Sitiaten* **b** **a**

24 campanilia **b**: campanalia **a**

27 Beztricus **SRH I**: Beztritus **a**: Beztertus **b**

De martyrio sancti Gerardi episcopi

296

Beatus itaque Gerardus episcopus sacerdotalibus vestibus ad celebrandum missam indutus exhortationis gratia locutus est eis dicens: Fratres et coepiscopi mei et omnes alii fideles, qui adestis, scitote nos hodie ad dominum nostrum Iesum
5 Christum cum corona martyrii in eterna gaudia perventuros. Ego enim notum facio vobis arcanum dei, quod mihi in hac nocte revelatum est. Vidi enim dominum nostrum Iesum Christum in pluteo sanctissime matris sue semper virginis Marie sedentem nobisque ad se vocatis de manu sua corporis et sanguinis sui eucharistiam communicantem. Beneta vero episcopus cum ad eum accessisset, retraxit ei
10 Christus eucharistiam, unde ipse hodie martyrii nostri consortio privabitur. Post hec autem beatus Gerardus admonuit eos, ut confiterentur alterutrum peccata sua, et audita missa orationi incumbentes et certa spe eterne beatitudinis per martyrium adipiscendum letificati omnes communicaverunt. Deinde perrexerunt pariter versus portum Danubii in Pesth. Beatus autem Gerardus episcopus, cum esset
15 brevis statura, omnesque vires suas in servitio dei funditus consumpsisset, curus subvectione utebatur. Cunque ad predictum portum venissent, ecce viri impii, scilicet Vatha et complices sui demonibus pleni, quibus se ipsos dedicaverant, irruerunt in episcopos et in omnes socios eorum, et lapidibus eos obruebant. Beatus vero Gerardus episcopus eos, qui se lapidabant, indesinenter crucis signo
20 insigniebat. At illi hoc viso multo magis sevientes impetum fecerunt in eum, et everterunt currum eius in rippam Danubii, ibique abstracto eo de curru eius in biga positum de monte Kelenfeld submiserunt, et, dum adhuc palpitaret, in pectore lancea percussus, ac deinde super unum lapidem contriverunt cerebrum eius. Sicque gloriosus martyr Christi ab erumnis mundi huius ad eternam beatitudinem transiit.
25 Danubius sepe redundans super molem lapidis, in quo contritum est caput sancti Gerardi, non potuit sanguinem diluere per septem annos, donec recollectus est a sacerdotibus. Et lapis ille nunc est Chanadini in superficie sui altaris. Nunc in
30 eodem loco, ubi contritum est caput eius, in honore beati Gerardi martyris ecclesia sub monte apparet fabricata. Hic siquidem Gerardus monachus de Rosatio natione Venecensis, qui in Pannoniam veniens primus in Beel vitam ducens heremiticam, tandem in Chanadiensem cathedram in episcopum est translatus. Buldi quoque episcopus lapidibus obrutus transiit ad gloriam. Beztricus autem et Beneta cum

3 exhortationis a: exortationis b

11 peccata b: petam a

20 insigniebat a: insignebat b / in a: iu b

23 ac deinde om. a

26 recollectus a: recoligatus b

30 Beel b: veniens add. a

32 Beztricus a: Beztritus b

transissent Danubium navigio ad Endre et Leuente, heretici, qui in ulteriori littore
erant, Beztricum episcopum vulneraverunt, qui tertia die postmodum mortuus est.
Endre autem dux interim superveniens Benetam episcopum a manibus eorum
liberavit. Et sic prophetia sancti Gerardi impleta est. Omnes enim preter Benetam
5 martyrisati sunt. Zonuk quoque comes super dextrarium suum Danubio insiliens
natabat, quem in navi veniens quidam nomine Murthmur levavit in navim, ut eum a
morte liberaret. Erat enim iste Murthmur baptizatus a comite Zonuk. Qui cum
predictum comitem salvare vellet, ceperunt ei heretici mortem comminari, nisi ipse
Zonuk comitem interficeret, quorum minas Murthmur metuens ipsum comitem in
10 navi gladio interemit. Tanta ergo multitudo clericorum et laicorum pro Christi fide
eodem die martyrium pertulit, ut eorum numerus deo tantum et angelis est
cognitus.

<68.>

De morte Petri regis

Petrus autem rex videns Hungaros unanimiter adhesisse ducibus Endre et
15 Leuente, ipse cum suis Theutonicis fugam iniit versus Musun, ut abinde in Austriam
pertransiret, sed evadere non potuit. Interim enim Hungari portas et exitus regni
primo occupaverunt, sed et legatus ducis Endre revocavit Petrum regem sub
pretextu pacis et honoris sibi congrui. Qui credens ei vertebatur, ut dicitur, sed
maxime coacte, quia exercitum sibi iam absconditum cognoverat, et volebat reverti
20 festinanter in Albam. Qui cum divertisset in villam Zamur, predictus legatus insidiis
voluit eum capere et vinctum ad Endre ducem ducere. Petrus autem prenoscens hec
collegit se in quandam curiam, et per triduum viriliter dimicando semet ipsum
defendebat. Tandem milites eius omnes a sagittariis sunt interempti, ipse vero vivus
302 captus est et obcecatus, Albamque ductus pre nimio dolore vitam in brevi finivit,
25 sepultusque est Quinqueecclesiis, quam ipse fundaverat in honore beati Petri
apostoli, anno regni sui secunda vice tertio.

- 2 Beztricum **b**: Beztrikum **a** / vulneraverunt **b**: vulneratum **a**
- 3 superveniens **a**: superveniens **b**
- 4 prophetia **a**: prophetica **b**
- 8 comminari **a**: comminare **b**
- 14 adhesisse **a**: adesisse **b**
- 15 Musun **SRH I.**: Mussim **b a**
- 19 cognoverat **a**: cogoverat **b**
- 21 vinctum **a**: victum **b**
- 24 obcecatus **a**: obsecatus **b**

De coronatione Andree regis primi Endre dicti

303

Porro dux Andreas a perturbationibus hostium securus effectus in regia civitate Alba regalem coronam est adeptus a tribus tantum episcopis, qui in illa magna strage Christianorum evaserant, coronatus est anno domini M XLVII. Precepit
 5 itaque universe genti sue sub pena capitalis sententie, ut deposito ritu paganismo prius eis concesso ad veram Christi fidem reverterentur, et in omnibus secundum legem illam viverent, quam sanctus rex Stephanus eos docuerat. Leuente vero in
 10 eisdem diebus mortuus est, qui si diutius vixisset, et regni potestatem obtinisset, sine dubio totam Hungariam paganisma idolatria corrupisset. Et quia ipse Leuente
 15 catholice non vixit, ideo circa villam Toxum ultra Danubium est sepultus, ubi iacere dicitur Toxum avus suus, more paganismo. Tradunt quidam istos tres fratres filios fuisse Vazul ducis ex quadam puella de genere Tatun et non de vero thoro ortos esse
 20 et ob hanc coniunctionem illos de Tatun nobilitatem accepisse. Quod falsum pro certo est et pessime enarratum. Absque hoc namque sunt nobiles, quia isti filii sunt Calvi Ladislai, qui uxorem de Ruthenia dicitur accepisse, ex qua tres isti fratres generantur. Iste quidem rex Albus Andreas et Catholicus est vocatus. Tribus enim
 25 annis Polonos, Bohemos et Australes Hungaris suis armis fecit censuales. Rex autem hic Andreas fratre orbatus misit in Poloniam ad alterum fratrem suum Belam, cum magna dilectione vocans eum et dicens: Nos, qui quondam penurie
 30 participes fuimus et laborum, rogo te, dilectissime frater, ut ad me non tardes venire, quatenus consortes simus gaudiorum, et bonis regni corporali presentia gaudentes communicemus. Neque heredem enim habeo, nec germanum preter te, tu sis mihi heres, tu in regnum succedas. His itaque verbis Bela adlimitus cum omni familia sua venit ad regem. Quem rex videns gavisus est gaudio magno, quia
 35 fraterno fulcitus est robore. Post hec autem rex et frater eius Bela habito consilio diviserunt regnum in tres partes, quarum due in proprietatem regie maiestatis seu potestatis manserunt, tertia vero pars in proprietatem ducis est collata. Hec igitur prima regni huius divisio seminarium fuit discordie et guerrarum inter duces et reges Hungarie. Eo tempore rex Andreas iuxta lacum Balatini construxit
 40 monasterium in honore sancti Aniani in loco, qui dicitur Tyhon. Duxit autem sibi in

5 ritu *om.* a / paganismo a: paganismo b

9 paganisma b: paganismo a / corrupisset a: corrumpisset b

11 paganismo b: pagano a

12 thoro a: choro b

13 Quod *om.* b

15 accepisse b: accipisse a

16 generantur b: geverantur a

23 adlimitus b: admonitus a

25 habito a: habitn b

26 seu b: sue a

uxorem filiam ducis Ruthenorum, de qua genuit Salomonem et Daud, de concubina autem, quam habuit de villa Moroth, genuit Georgium. Porro dux Bela in Polonia genuit liberos Geysam et Ladislaum, in Hungaria autem genuit Lampertum et filias, vivebantque rex et dux in magna pacis tranquillitate.

<70.>

De adventu cesaris sive regis Theutonorum in Hungariam

5

307

Eo tempore Theutonicorum rex cum magno exercitu obsedit castrum Posen volens iniuriam Petri vindicare et Hungariam suo dominio subiugare. Extruxit autem multas machinas bellicas ad expugnandum castrum, et per octo hebdomadas obsidendo nihil profecit. Venerat enim predictus rex navigio ad obsidendum castrum Posen. Tunc Hungari, qui in castro erant, natatorie prudentissimum
10 invenerunt hominem nomine Zothmund, quem noctis in silentio ad naves imperatoris miserunt, qui sub aqua veniens omnes naves perforavit, que subito aqua plene facte sunt, et potentia Theutonicorum contrita est, et sic effeminati enervatique viribus reversi sunt ad propria. Multi enim milites erant in Posen, sed
15 precipui erant Moyotech, Endre, Vilungard, Vrosa et Martinus, qui quotidie cum Theutonicis dimicabant acriter. Sequenti vero anno cesar cum magna multitudine bellatorum ob easdem causas venit in Hungariam iuxta fontes rivorum Zala et
308 Zelice, sed et naves victuales oneratas per Danubium misit in Hungariam, prefecitque eis episcopum Gebarth fratrem. His auditis Andreas rex et dux Bela omnes acervos segetum et tirsos herbarum igne combusserunt, habitatoresque cum
20 universis animalibus eorum de partibus illis, per quas cesar erat transiturus, procul abduxerunt. Cumque cesar intrasset ad Hungariam, et venisset in regiones combustas, neque militibus suis invenire potuit victualia, nec equis; et nesciebat, ubi naves eius essent, nullumque subsidium ex eis poterat habere. Transiens autem
25 silvas appropinquavit montibus Bodohath omnium victualium penuria laborans. Interea autem Gebarth episcopus venit in Iaurinum, et mittens epistolam ad Herricum cesarem sciscitabatur ab eo, ubi deberet ipsum expectare. Is autem, qui
309 ferebat litteras, deo sic volente captus est a latrunculis Andree regis et ad eum ductus. Cumque Nicolao episcopo intérpretante tenorem litterarum percepissent, rescripserunt episcopo Gebarth litteras, quas per quendam hospitem eidem
30 miserunt. Ille autem simulans se a cesare missum obtulit litteras Gebarth episcopo talia continentes: Noveris, optime frater Gebarth episcope, quod magna et ardua

2 concubina a: concubia b

5 Theutonorum b: Theutonicorum a

8 expugnandum a: pugnandum b

13 effeminati a: effemenati b

27 Is a: His b

28 ferebat a: ferebant b / litteras a: litteram b

negocia nostri imperii nos ab Hungaria in Theutonium ire compellunt, nam inimici
 nostri imperium nostrum hostiliter occuparunt. Ergo age festina, et destructis
 navibus, quam citius poteris, nobis Ratispone occurras; nec enim tibi tutum est
 5 fugit in Hungaria commorari. His itaque cognitis Gebarth episcopus festinanter 310
 frustratus ad mortem cepit agere. Similiter et universus exercitus eius cum equis et
 subvectoribus miserabiliter fame periclitabantur. Insuper etiam Hungari et Bissen
 singulis noctibus acriter eos infestabant, toxicatis sagittis eos interficiendo et funes
 extendentes inter panpiones eorum, quamplures aliqua servitia facientes
 10 rapiebant. Pre timore autem imbrum sagittarum, quibus Theutonici compluebantur
 et consumebantur, fodiebant sibi terram, et desuper insertis clipeis etiam vivi
 cum mortuis iacebant in sepulchris. Nam sepulchrum quod mortuo fodiebatur, 311
 vivus iacebat in eo de nocte, et, quod vivo fodiebatur pro nocte, mortuus sibi
 vendicabat de die. Cesar ergo videns tot et tantis periculis se esse perplexum misit ad
 15 Andream regem et Belam ducem rogans perpetue pacis firmitatem. Dicebat enim,
 quod, si rex Andreas securum ei iter preberet ad revertendum, et exercitui suo fame
 oppresso subsidia vite largiretur, ipse nunquam Andree regi et successoribus eius
 inimicaretur, et nunquam ammado regem Hungarorum dictis vel factis aut consilio
 20 arma moveret, indignationem omnipotentis dei incurreret, et perpetuo eius 312
 anathemati subiaceret. Filiam quoque suam Sophiam nomine Salomoni filio regis
 Andree daret in uxorem, quam primitus filio regis Frantie cum maximo dederat
 sacramento propter perpetue pacis federa firmiter roboranda. Hec autem omnia
 25 Andreas et dux Bela magis amatores pacis quam discordie seminatores esse volentes
 pacem cum cesare composuerunt. Cesar autem in propria persona sua iureiurando
 confirmavit omnia, que dixerat, fideliter facturum. Tunc rex Andreas solita regum 313
 Hungarie largitate utendo misit cesari quinquaginta corpora immensorum usonum
 et duo milia lardorum, mille thaurus in grates, de panibus autem plus, quam secum
 30 ferre poterant. Oves quoque et boves seu pecudes pascuales et vini copiam
 supereffluentem. Plurimi etiam Theutonicorum de immoderata ciborum *ingestione*
 et potus ingurgitatione crapulati et infusi mortui sunt, residui vero a faucibus
 35 mortis miseratione Hungarorum liberati relictis tentoriis et clipeis et universis
 superlectilibus suis abiectis adeo concitato cursu in Theutonium redire properarunt,
 quod nec retro prospicerent. Ex hoc autem eventu locus ille, unde Theutonici tam
 turpiter dedecorati abiectis clipeis fugerunt, usque hodie Wertes hegie nuncupatur,
 Theutonici vero locum eundem Schylperg vocant.

6 cepit a: incept b / agere a: egere b

16 exercitui a: exercitu b

19 bellandum b: debellandum a

24 iurisiurandi a: iusiuranda b

29 in grates a: ingrates b

31 supereffluentem b: superfluentem a / ingestione Bo: gestione b a

34 properarunt Bo: propararant b a

De coronatione regis Salomonis et de nupciis eiusdem

314

Postquam autem cesar Hericus cum tanto dedecore fugit in terram suam de Hungaria, rex Andreas mittens ad eum legatos petivit ab eo, ut Sophiam filiam suam Salomoni filio suo matrimonio copulandam, ut promiserat, concederet. Cesari autem, quemadmodum iureiurando promiserat, fideliter complevit. Regalibus itaque nupciis iuxta fluvium Morua celebratis et federibus pacis firmiter roboratis cesar et rex cum gaudio sunt reversi. At rex Andreas post hec cito incidit in paralysim, et tam hiemali quam estivali tempore super traham ferebatur. Post mortem itaque sancti regis Stephani transacti sunt anni undecim menses quattuor usque ad annum primum imperii Andree regis. Interea vero Petrus Theutonicus vel verius Venetus primo et secundo regnavit annis quinque cum dimidio, Aba vero regnavit annis tribus. Quia vero carnalis amor et consanguineitatis affectio solet impedire veritatem, vicit amor filialis in Andrea rege iusticiam, et rupto federe sue promissionis, quod in regibus esse non deberet, filium suum Salomonem infantulum adhuc quinque annorum super totam Hungariam anno imperii sui duodecimo confectus senio in regem fecit inungi et coronari. Simulabat enim, quod pro perditione regni hoc faceret, quia imperator filiam suam filio suo Salomoni non dedisset, si eum non coronaret. Cum autem in coronatione Salomonis caneretur: Esto dominus fratrum tuorum, et hoc per interpretem Bele duci innotuisset, quod Salomon infantulus sibi dominus constitueretur, graviter est indignatus. Dicunt alii, quod Bela duce et filiis eius, Geycha scilicet et Ladislao cunctisque regni optimatibus consentientibus Salomon unctus esset in regem, postmodum seminarium discordie quorundam instigationibus ortum est inter eos. Sursuratores enim, quales nostris temporibus complacent, precipue suggerebant regi non posse regnare Salomonem nisi fratre suo Bela extincto. Ab alia vero parte duci persuadebant Bele, quod tempus oportunum esset regnum acquirere, dum Salomon puerulus esset et pater eius senio confectus ac invalidudinarius. Venerunt itaque rex et dux in Uarkun. Rex autem cognoscebat, quod filius suus absque voluntate ducis post obitum suum regnare non posset, vocavit ad consilium suum duos fideles suos, cum quibus consilium iniit dicens: Volo attentare ducem et in duobus interrogare, si vult habere coronam vel ducatum. — Fecitque rex ei coronam iacere ante se super rubeum stramentum et gladium iuxta, qui ducatum designat. — Si ducatum dux

o estivali a: estivali b

18 eum non a: non eum b

19 hoc a: hec b / interpretem Bo: interpetrem b a

22—23 seminarium a: seminatorium b

23 quorundam om. b / Sursuratores b: Susurriones a

27 invalidudinarius a: invalidudinarius b

28 cognoscebat b: cognoscens a

29 suum om. a

cum bona pace habere voluerit, habeat, si vero coronam, statim vos duo principes
 surgite, et eodem gladio ducem Belam decollate! Et illi promiserunt se facturos.
 Cum autem hoc consilium inirent, comes preconum Nicolaus tenens ostium palatii
 de foris hec omnia audivit. Cunque ducem ad regem vocassent, et in ostio intraret,
 5 dixit citissime duci comes preconum: Si vitam optas, accipe gladium; et plus dicere
 non potuit. Cum autem dux intraret, vidit coronam iacentem cum gladio ante
 regem, et mirabatur. Statimque cum sedisset, rex iacens se levavit, et in lecto sedens
 dixit: Dux, ego coronavi filium meum non tamen causa cupiditatis, sed cavens
 perditionem regni, que nudius tertius ab imperatore acta fuit. Sed tu voluntatem
 10 tuam liberam habeas, si vis regnum, accipe coronam, si ducatum, accipe gladium!
 Ex his aliud concedas filio meo, sed corona cum iusticia tua est. Statim dux cognovit 318
 de verbis Nicolai comitis et dixit: Habeat filius tuus coronam, qui unctus est, et da
 mihi ducatum; statimque gladium accepit. Rex itaque inclinavit se ad pedes eius,
 quod raro factum est. Putabat enim de eadem simplicitate dedisse coronam filio
 15 suo, sicut sibi Leuente dederat, sed dux pre timore hoc fecerat. Tandem sinistris
 suggestionibus malorum hominum rex et dux discordaverunt. Dux autem erat sicut
 sagacissimus, precavens sibi ab insidiis regis cum omni familia sua secessit in
 Poloniam ad socerum suum. Quod audiens rex Andreas timens illius machinamen-
 ta filium suum Salomonem transmisit ad imperatorem socerum suum. Secuti sunt
 20 autem eum plurimi primates Hungarie. Interea dux Bela omnem iniuriam, quam ei
 frater suus rex Andreas intulerat, notificavit socero suo duci Polonie. Dux autem 319
 Polonie auxiliatus est ei fideliter et efficaciter. Dux itaque Bela tribus agminibus
 soceri sui munitus reversus est in Hungariam. Rex autem Andreas prenoscens eum
 cum exercitu intrasse in Hungariam, ab imperatore Theutonicorum duos duces,
 25 videlicet Wilhelmum et Poth in auxilium suum fecit adduci. Ducem quoque
 Bohemorum, qui consanguinitate eidem attinebat, mercede conduxit, et confidebat
 in multitudine conductorum. Hungaros autem non multos habebat. Quamplurimi
 enim Salomonem filium suum secuti fuerant, et ex his, qui in regno manserant,
 plurimi ad ducem Belam confluerant. Nunciatum est autem Bele duci, quod rex 320
 30 Andreas maximam haberet multitudinem conductorum, elegitque magis mori in
 bello quam sine pugna ab exercitu regis declinare. Tunc intrepidus concitatum duxit
 exercitum super Andream regem versus Tysciam. Wilhelmus vero et Poth duces
 Theutonicorum furore concitati cum agminibus suis festinanter Tysciam transie-
 runt, et commisso prelio ab utraque parte fortiter est pugnatum; sed adiuvante deo
 35 dux Bela victoriam obtinuit fere omnibus Theutonicis ibidem interfectis et ducibus
 eorum comprehensis. Porro Hungari, qui erant apud regem Andream, videntes 321

1 vos a: nos b

3 ostium a: hostium b

4 ostio a: hostio b

14 raro est b: tamen nunquam vel raro solebat facere a / de om. a

24 duos a: duas b

29 Nunciatum a: Nunciatum b

victoriam fecisse ducem Belam dimisso rege Andrea versi sunt ad ducem Belam. Rex autem Andreas fugit versus Theutoniam, sed evadere non potuit. Captus est enim ad portas Musun, et negligenter detentus in silva Bokon ad *curtem* suam, que dicitur Stircz, mortuus est. Sepultus est autem in monasterio sancti Aniani confessoris, quod idem rex construxit in Thihon iuxta lacum Balaton. Sed et dux Bohemorum captus est, et sine scitu ducis Bele exoculatus. Wilhelmus vero et Poth duces adducti sunt ad Belam ducem, qui eos liberos abire permisit.

<72.>

De coronatione et vita regis Bele primi
et exercitiis eiusdem

322

10 Dux igitur Bela vocatus Benym victor cum triumpho venit in civitatem Albam, ibique regali diademate inungentibus eum episcopis feliciter est coronatus. Tenuit autem regnum pacifice sine molestatione hostium, et quesivit bona genti sue. Inter cetera siquidem peritiae sue argumenta fecit fabricari nummos magne monete ex purissimo argento, et precium rerum venalium secundum certam quantitatem iusto moderamine discrete rationis constituit. Non enim permittebat mercatores et nummularios per detestabilem avaritiae voraginem a simplicibus et rusticis 323 superfluum lucrum congregare. Hec est enim causa, que maxime solet populos paupertatis et inopie periculis obvolvere, sed *secundum* statutum precium unusquisque vendebat et emebat sine iniuria et circumventionem. Iste etenim omnia 20 fora die sabbati constituit pro vendendo et emendo. Bizantiosque misit currere per districtum regni sui. Argenteos etiam denarios, ut supra scriptum est, cudere fecit, quorum quadraginta Bizantius census erat, unde et nunc denarii numero quadraginta aurum appellantur, non quod sint aurei, sed quod tot denarii Bizantium valere illo tempore videbantur. Omnibus enim diebus vite sue in tota 324 Hungaria non est mutata moneta. Multa etiam alia fecit sempiterna digna memoria. Omnium enim, qui secuti fuerant Salomonem regem, uxores et filias et omnia, que habebant, integra et illesa fecit custodiri, ut ad eum sponte reverterentur, bonis suis in pace degerent, unde plurimi de illis facti fideles redierunt. Alleviavit hic etiam affectu pietatis onus Hungarorum a debito servitio,

3 Musun a: Musim b / *curtem*: crucem b a

11 eum a: cum b

18 *secundum* Bo: om. b a

25 moneta a: mutata add. b

28 reverterentur b: et cum add. a

29 affectu om. b / onus a: honus b

relaxans eis consuetas et antiquas exactiones. Quapropter Hungaria quamplurimum locupletata super omnes circumadiacentes regiones caput extulit eas divitiis vincens et gloria, tunc in ea pauperes locupletabantur, et divites gloriabantur.

<73.>

Hungari rursus in fide apostatare conati

325

Misit etiam rex clementissimus per totam Hungariam precones, ut de singulis villis vocarentur duo seniores facundiam habentes ad regis consilium. Quo audito non tantum hi, qui vocati fuerant, sed etiam omnes rustici et servi cum universa plebe Hungarie venerunt ad regem in Albam. Rex autem et episcopi cunctique proceres videntes immensam multitudinem timuerunt, ne forte irruerent in eos, et intrantes civitatem observaverunt eam. Plebs autem constituit sibi prepositos, quibus preparaverunt orcistrum de lignis, unde ab hominibus possent videri et audiri. Prepositi vero miserunt ad regem et ad proceres nuncios dicentes: Concede nobis ritu patrum nostrorum paganismo vivere, episcopos lapidare, presbyteros exterminare, clericos strangulare, decimatores suspendere, ecclesias destruere, campanas confringere. His auditis contristatus est rex, et petivit inducias dierum trium ad deliberandum super negotio. Interim vero prepositi plebis in eminenti suggestu residentes predicabant nephanda carmina contra fidem, plebs autem tota congratulanter affirmabat: Fiat, fiat! Cum autem tertia die responsum expectarent, milites armati ex precepto regis irruerunt super eos, et aliquos ex eis obruncaverunt, prepositosque eorum ab altis precipitando contriverunt, reliquos autem ligatos duris verberibus flagellaverunt, et sic occidendo, ligando, flagellando seditionem eorum milites vix edomuerunt. Postquam enim sanctus rex Stephanus convertit Hungariam ad Christum, bis ad paganismum versa est, semel tempore regis Andree, secundo tempore regis Bele, sicut nunc scriptum est. Piissimus autem rex Bela completo regni sui anno tertio in Demes regali allodio coruente solio confractus corpore irremediabiliter cepit egrotare, duxeruntque eum seminecem ad rivulum Kanisa propter quasdam regni necessitates, et ibi migravit a seculo. Sepultus est autem in monasterio sancti Salvatoris, quod ipse construxerat in loco, qui dicitur Zewkzard. Hic enim Bela erat calvus et in colore brunus, propterea suum monasterium ad suam dispositionem Zewkzard appellavit.

3 vincens a: vicens b / locupletabantur a: locuplebantur b

4 apostatare Bo: apostotare b a

11 orcistrum b: orcistrum a

13 ritu a: ritum b / nostrorum b: in add. a

15 confringere a: confrangere b

19 precepto b: preceptu a

22 edomuerunt a: edomaverunt b

26 irremediabiliter Sch: irremedialiter b a

27 Kanisa a: id est add. b

De adventu imperatoris cum rege Salomone genero suo

328

Rex autem Salomon audiens mortem Bele regis accessit ad socerum suum imperatorem Theutonicorum, rogavitque eum, ut regnum Hungarie sibi restitueret. Cuius precibus imperator libenter acquievit, et cum illo nobili Romane artis exercitu et illustri cetu imperialis glorie Salomonem in Hungariam reduxit. Interim Geysa filius regis Bele, sicut erat prudens et circumspectus, cum duobus fratribus suis adolescentibus assumpsit se seorsum in partes Polonie, non enim poterat impetum Salomonis et Theutonicorum tunc sustinere. Rex itaque Salomon cum imperatore sine difficultate intravit in Hungariam rege orbatam, et securus venit in civitatem regiam Albam, ibique ab omni clero et populo totius Hungarie honorificentissime susceptus est. Concionatus est autem imperator ad universum cetum Hungarorum pro genero suo rege Salomone, pacemque inter eos reformatam iurisiurandi religione interposita confirmavit. Regem autem Salomonem in paterno solio gloriose coronatum cum assensu et acclamatione totius Hungarie sedere fecit. Ipse vero imperator divite gaza Hungarie a rege Salomone largissime remuneratus prospere rediit ad propria. Statim autem, ut imperator discessit, Geysa illinc, quo se caute contulerat, in Hungariam accessit. Rex autem Salomon tanquam novus et non expertus et necdum in regno roboratus timens, ne forte Geysa cum exercitu Polonico super eum irrueret, paulisper retrocessit cum suis, et in castro Moson munitissimo tuta statione resedit. Porro episcopi et alii viri religiosi instanter satagebant inter eos pacem componere, maxime autem Desiderius episcopus delinitivis amonitionibus et dulcibus allocutionibus suis mitigavit animum Geysae ducis, ut Salomoni quamvis iuniori regnum cum pace redderet, et ipse ducatum, quem pater eius prius habuerat, pacifice teneret. Cuius salubribus persuasionibus Geysa deposito rancore paruit. In festo autem sanctorum Fabiani et Sebastiani martyrum rex Salomon et Geysa dux coram Hungaria in Gewr pacem firmaverunt. Deinde festum dominice resurrectionis ambo simul cum plena curia Quinqueecclesiis celebraverunt, ubi rex Salomon ipso die Pasche assistentibus regni proceribus per manus Geysae ducis honorabiliter est coronatus, et in regiam beati Petri principis apostolorum basilicam ad audiendam missam gloriose deductus. Universa ergo congregatio Hungarorum videntes pacem regis et ducis et mutuam inter eos dilectionem laudaverunt deum pacis amatorem, et facta est letitia magna in populo. Nocte autem secuta pronosticum future discordie et turbationis provenit. Totam enim ecclesiam illam et omnia palatia ceteraque edificia ei

12 genero a: genere b

13 iurisiurandi a: iusiurandi b

14 acclamatione a: clamatione b

18 necdum a: nedum b

20 tuta a: tutan b

21 satagebant a: satagebat b

32 dilectionem b: dilectioem a

appendentia flamma corripuit, et universa vastante incendio corruerunt. Accepit
autem omnes timor pre nimia concussione flammaram stridentium et terribili
furore campanarum ex turribus ruentium, nec sciebat quisque, quo se diverteret.
Rex et dux vehementi stupore attoniti et suspitione mali doli perterriti quantotius in
5 diversa se transtulerunt. Mane autem facto per fideles nuncios et in veritate rerum
cognoverunt, quia nihil mali ex utraque parte perniciose fraude fuerat excogitatum,
sed forte inopinatum evenerat incendium, rex et dux cum bona pace iterum
conveniunt. Misit itaque rex Zolomerus Dalmacie, qui sororius Geyse erat, nuncios 332
ad regem Salomonem et ducem Geysam, et rogavit eos, ut propria persona eorum
10 contra adversarios suos, scilicet Carintheos ipsum adiuvarent, qui tunc marchiam
Dalmacie occupaverant. Rex igitur et dux collecto exercitu iverunt in Dalmaciam,
et ablatam sibi restituerunt integre. Regi ducique dona regalia ac preciosa palacia,
aurum et argentum multum donavit. In reversione autem eorum Atha palatinus
5 Jacobi edificaverat in Zelyz, interessent, quod et factum est.

<75.>

Quod rex Salomon et David frater eius liberos non habuerunt

333

Rex autem Salomon et David frater eius liberos nunquam habuerunt, et in ipsis
semen regis Andree deffecit, quod ideo divinitus factum esse credimus, quia,
20 quando Andreas primo in Hungariam reversus est cum Leuente fratre suo, propter
hoc, quod ipse regnum posset optinere, permisit Vatam prophanum et alios
pessimos sanctum Gerardum et multos Christianos interficere. Dux autem Geysa
genuit Colomanum et Almum ac filias. Viguit autem tranquilla pax inter regem et
ducem circiter annos tredecim. Interim autem Bohemi superbia inflati irrumperunt
25 versus urbem Trenchen, et magnam predam hominum et ceterorum animalium
rapientes abduxerunt. Rex autem et dux pro magna iniuria hoc reputantes cum suis 334
exercitibus Bohemiam invaserunt, et Bohemis ad conflictum venire non audentibus
Hungari fere totam Bohemiam igne et gladio vastaverunt. Ibi Bator Opus Martini
filius quendam Bohemum instar gygantini magnitudinis corpus habentem in
30 certamine singulari viriliter prostravit, propter quod memorabile factum semper

1 corripuit a: corrupuit b

5 nuncios a: nuncios b

8 nuncios a: nuncios b

10 Carintheos: Corintheos b a

11 iverunt a: inerunt b

12 integre a: integere b / Regi b: igitur add. a

30 singulari a: singuli b / quod om. a / memorabile a: memoriale b

postmodum apud regem et omnes optimates Hungarie gloriosus emicuit. Rex itaque et dux iniuriam suorum super Bohemos graviter vindicantes cum maxima preda captivorum Bohemorum in Hungariam gaudentes sunt reversi.

<76.>

De irruptione Cunorum in Hungariam. Et de bello regis
Salomonis et ducum Geysae ac Ladislai cum eisdem

335

5

Post hec autem pagani Cuni a superiori parte porte Meses ruptis indagibus irruerunt in Hungariam, totamque provinciam Nyr usque ad civitatem Byhor crudeliter depredantes infinitam multitudinem virorum ac mulierum ceterorumque animalium secum trahentes per amnem Lapus et fluenta Zamus inopinabiliter
10 transeuntes remeabant. Rex igitur Salomon et dux Geysa cum fratre suo Ladislao collecto exercitu festinantissime acceleraverunt per portam Meses transeuntes, priusquam Cuni montes transcenderent, in urbem Dobuka pene per totam septimanam ibi adventum paganorum expectarunt. Quidam autem de speculatoribus nomine Fanciska, qui erat de Novo Castro, certificavit regem et duces in quinta
15 feria, quod exercitus Cunorum appropinquaret. Rex autem et duces cum exercitu equitaverunt illuc usque properantes, et in nocte illa descenderunt prope Cunos. Surgentes autem somno diluculo sexta feria omnes eucharistie communionem se ipsos muniverunt, et ordinatis agminibus suis ad configendum contra paganos perrexerunt. Quod cum vidisset princeps militie paganorum nomine Osul, qui fuit
20 serviens Gyule ducis Cunorum, sicut erat plurimum inflatus superbia ac nimium de se presumens, inquit suis: Vadant iuvenes super inermes Hungaros, et cum eis ludi simile bellum committant! Nullos enim credebat esse, qui cum eis congregi
25 exercitu Cunorum festinanter collegit se in supercilium montis altissimi, putans hoc sibi fieri pro maximo tutamento. Est enim ascensus gravissimus montis illius, qui ab incolis vocatur Kyrieleys. Congregatus est autem universus exercitus Hungarorum

336

337

3 sunt a: sint b

6 Cuni om. a

12 Dobuka SRH I.: Debuka b a

15 quod om. a

16 nocte b: oocte a

21 inermes: lege inermes

23 Procedentes a: Procedens b

24 perpropere a: perprope b / renunciaverunt b: renuncianerunt a / coadunato a: coadunato b

25 supercilium b: supercilium a

ad radicem montis eiusdem. Milites enim regis Salomonis omnes pariter gestabant
 vexilla sua facta de syndone. Pagani autem in cacumine montis iam collocati 338
 fuerant, ex quibus fortiores et audaciores sagittarii descenderunt in medium devexi
 montis, ut Hungaros ab ascensu montis procul arcerent. Ceperunt itaque
 5 tempestuosos ymbribus densissimarum sagittarum in turmas legionum regis et ducis
 desevire. Quidam autem incliti milites Hungarorum irruerunt super illos sagitta-
 rios, et quamplures ex eis in latere eiusdem montis occiderunt, et valde pauci equos
 suos arcubus suis verberando urgentes vix ad socios ascendere potuerunt. Rex
 10 autem Salomon acerrime animositatis audacia fremebundus per gravissimum
 ascensum cum agmine suo quasi reptando ad paganos ascendit, qui super eum
 densissimos sagittarum imbres effundebant. Dux autem Geysa, sicut erat semper 339
 providus, per leviolem ascensum ascendens sagittis irruit super Cunos, cuius frater
 Ladislaus quatuor ex fortissimis paganorum primo impetu interfecit, et a quinto
 eorum sagitta graviter est vulneratus eodem mox ibidem interfecto. Postmodum
 15 divina miseratione a vulnere illo cito est sanatus. Pagani ergo atrocissima mortis
 illatione ab Hungaris coartati miserabiliter fugiebant, quos Hungari celerius
 persequentes acutissimos gladios suos sitibundos in sanguinibus Cunorum
 inebriaverunt. Capita quippe Cumanorum noviter rasa, tanquam cucurbitas ad
 20 maturitatem nondum bene perductas gladiatorum ictibus disciderunt. Vidit denique 340
 beatissimus Ladislaus dux unum paganorum, qui super dorsum equi sui ducebat
 unam puellam Hungaram speciosam. Sanctus ergo Ladislaus putans illam esse
 filiam episcopi Waradiensis, et, quamvis esset graviter vulneratus, tamen illum
 celerrime persecutus est super equum illum, quem Zug nominabat. Cum autem
 25 attingeret, ut eum lancearet, minime poterat, quia nec equus eius celerius currebat,
 nec equus illius aliquantulum remanebat, sed quasi brachium hominis erat inter
 lanceam et dorsum eius, clamavit itaque sanctus dux Ladislaus ad puellam et dixit:
 Soror speciosa, accipe Cunum in cingulo et iacta [te] in terram; quod et fecit.
 30 Cumque beatus Ladislaus dux procul illum lanceasset in terra iacentem, voluit eum 341
 interficere, quem puella valde rogavit, ne eum interficeret, sed ut dimitteret. Unde in
 hoc notatur, quod fides in mulieribus non sit, quia forte amore stupri illum liberare
 voluit. Sanctus autem dux cum eo diu luctando et abscisso nervo illum interfecit,
 sed illa filia episcopi non fuit. Rex igitur et gloriosi duces fere omnibus paganis
 interfectis et omnibus Christianis a captivitate liberatis una cum felici embola tocius

- 1 regis b: reges a
- 2 facta a: factn b
- 3 devexi a: denexi b
- 5 ymbribus: lege imbribus
- 8 socios a: socis b
- 11 densissimos a: densissimus b
- 13 quatuor a: quattnor b
- 17 sitibundos a: siccibundos b
- 24 equus om. b
- 33 felici b: felice a

Hungarie cum triumpho victoriae gaudentes redierunt. Facta est igitur letitia magna in tota Hungaria, et hymnis et confessionibus benedicebant deum, qui dedit eis victoriam.

<77.>

De irruptione Bysenorum in Hungariam. Et de obsidione Albe
Bulgarice per regem et duces et de captione eiusdem

342

5

Factum est autem tertio anno post adventum Cunorum, Bisseni per Albam Bulgaricam venientes transnaverunt flumen Zaua in campum *Buzias*, et non modicam gentem captivorum et predarum diripientes in suam terram abduxerunt. Rex autem et dux imposuerunt crimen traditionis Albe Bulgarice eo, quod pace defraudata voluntarie permisisset latrunculos Bessorum depredari Hungariam. Collectis itaque exercitibus convenerunt in Zalankemen, ubi consilio deliberantes decreverunt Albam traditricem obsideri oportere et expugnari. Inde castra moventes descenderunt circa flumen Zaua in directo Nandorfeyerwar. Exiit autem edictum a rege et duce, ut universus exercitus Hungarorum quantocius transiret fluvium Zauam in Bulgariam. Greci autem et Bulgari navigantes in celonibus suis per ingenia sufflabant ignes sulphureos in naves Hungarorum, et eas in ipsis aquis incendebant. Victi sunt autem ignivomi Greci ab Hungaris pre multitudine navium, quibus flumen operuerant. Fugientibus autem Grecis ac Bulgaris transierunt Hungari et terminos Bulgarorum occupaverunt. Rex autem et dux secunda feria transierunt Zauam, et mane facto ordinaverunt acies suas, et plenis manipulis suis universaliter per turmas suas insertis umbonibus obsederunt civitatem. Greci igitur et Bulgari timentes ex obsidione periculum sibi imminere, rogaverunt Bissenos per clandestinos nuncios, ut sine pavore venirent in adiutorium ipsorum eo, quod nec rex nec dux civitatem eorum obsedisset, sed tantum comes Uid cum Bachiensibus militibus eos invasisset. Bessi ergo fraudulentibus verbis eorum seducti festinanter venerunt in adiutorium ipsorum, et cupiditate prede allecti, cuius de comite Uid devicto sperabant se esse participes, irruerunt super agmina Soproniensium, quorum rector erat comes Jan nomine. Hic autem insultus Bessorum viriliter et fortiter cum Soproniensibus superavit plurimis eorum ibidem in ore gladii prostratis, residuis autem eorum in captivitate subactis, princeps Bissenorum nomine Kazar cum paucissimis fugiendo manus Hungarorum vix evasit. Rex igitur et dux eidem militi Jan munera regalia condignasque grates liberalitate regia

343

344

345

7 *Buzias* SRH I.: *Bazias* b a

13 Nandorfeyerwar b: Nandorfeywar a

14 edictum a: editum b / universus a: universas b

23 clandestinos a: clam destinatos b

26 cuius a: quam b

27 participes a: precipites b

29 ibidem om. a

contulerunt eo, quod ipse multa milia Bissenorum tanquam lapis limpidissimus
 vasa fictilia contrivisset, priusquam rex et dux cum exercitu suo de gentaculis capita
 levassent. Regi autem et ducibus Geysa et Ladislao super rupem, que eidem civitati
 proxima est, residentibus ceperunt Hungari presentare captos Bissenos et capita
 5 interfectorum ac equos et superlectilia, que in quarta feria a mane usque ad
 inclinationem meridiei plene perficere non potuerunt. Hoc autem ideo factum est, 346
 ut Greci et Bulgari, qui obsidebantur, videntes Bissenos, in quibus sperabant, tam
 crudeliter ab Hungaris obruncatos timerent, et semet ipsos cum civitate regi et
 ducibus contraderent. Porro rex et duces ad expugnandum civitatem convenien-
 10 tiora loca prospicientes preceperunt carpentariis, ut ibi turres ligneas octo
 altitudinem murorum duplo superantes fabricarent, unde milites in medium
 civitatis lapides et sagittas super homines iacularent. Inter turres vero totidem
 tormenta ad destruendum muros erexerunt, longos etiam pluteos ad defendendos
 introitus turrium ceteraque instrumenta bellica composuerunt. In quibusdam
 15 itaque locis destruxerunt muros eius usque ad fundamentum, sed civitatem ipsam
 capere non poterant, quia eam intrinsecus fortissimi bellatores defendebant.
 Obsederunt itaque civitatem duobus mensibus, infra quos sepius congressi sunt 347
 cum Saracenis de civitate egredientibus, et ex eis alios occiderunt, alios autem
 fugaverunt. Post hec tres Saraceni fortissimi et audacissimi de urbe prosiliunt
 20 iaculis, lanceis et sagittis duram plagam Hungaris propinantes. Salomon autem
 balistarius regis unum illorum ictu baliste fulminavit, cuius cadaver Hungari
 nitebantur rapere, socii vero eius de predictis acriter dimicantes defenderunt. Rex
 autem et dux videntes eorum conflictum, circumstantibus aiunt militibus: Utinam
 25 sanguis et cor Machabeorum efferbesceret in militibus, qui defensarent Hungaros
 ab his Saracenis pre munitione arcis audacter pugnantibus, ut Hungari cadaver
 Saraceni raperent. Hoc audito Opus, Georgius et Bors milites bellicosi concitato 348
 impetu in modum fulguris irruerunt super illos. Quos quidem Opus nimium
 audacter persequens usque ad urbis portas fugavit, pugnatores iactabant lapides et
 sagittas de pugnaculis civitatis. Opus tamen sine lesione rediit. Interea autem
 30 Georgius et Bors exhortati sunt Hungaros, qui corpus Saraceni rapuerunt, et in
 turpitudinem proiecerunt. In tertio vero mense obsidionis quedam puella
 Hungarica olim illuc per captivitatem abducta in quarta feria civitatem succendit.
 Flabat autem subsolanus vehementissime, cunctaque edificia occupaverunt
 35 per tormenta iam corruerant, et Grecos, Saracenos atque Bulgaros crudeliter
 trucidarunt, qui autem residui fuerant, cum Nicota duce eorum fugerunt in arcem.
 Hungari vero capta civitate sequenti die, postquam ignis resederat, videntes scrobes
 Grecorum descendentes tulerunt exinde aurum multum et argentum, lapides

9—10 convenientiora a: conventiora b

29 pugnaculis b: propugnaculis a / Interea a: Interea b

30 exhortati a: exortati b

36 fugerunt a: fugierunt b

38 descendentes a: discendentes b

preciosas gemmasque prelucidas et thesaurum fere inestimabilem, in cuius partitione orta est discordia inter regem et ducem, nullusque fuit ex Hungaris, qui ibi locupletatus non fuisset. Porro in arce reclusi rogaverunt regem et duces, ut eis vitam et libertatem donarent, arcem et universa sibi vendicarent. Manibus itaque regis et ducum in fidei pignus extensis, quod eos amplius non lederent, omnes, qui in arce erant, descenderunt. At dux Nicota portans argenteam iconam sanctissime genitricis dei semper virginis Marie cum magna multitudine populi veniens in potestatem ducis Geyse se contulit. Sciebat enim Geysam ducem devotum deo et captivos seu afflictos misericordie visceribus refoventem. Ad manus autem regis Salomonis pauci venerunt, quia noverant ipsum esse austum et pessimis consiliis Vid comitis in omnibus auscultantem, qui Vid deo et hominibus detestabilis erat. Cumque vidisset rex plures ad ducem ex illis confugisse, paucos autem ad se, plurimum indignatus est. Cum autem reversi essent cum thesauro inestimabili, venerunt in villam Buzias in predium Vyd, volebatque dividere thesaurum et captivos et illos etiam, qui ad fidem illorum venerant de castro, *duce* autem regi in hoc contradicente dividere non potuerunt. Hec ergo causa fuit malorum et seminarium discordie inter eos. Sed preterea thesaurum cum dividerent, rex cum consilio Vid et Franck episcopi et Radoan filii Bugar et Jlia generi Vid in quattuor partes divisit, deditque quartam partem duci, ut de reliquis tribus sibi unam haberet cum omnibus militibus, secundam autem Vid, tertiam autem Jlia, unde dux valde molestatus est.

<78.>

De discordia regis Salomonis et ducum Geyse et Ladislai

Interea imperator Grecorum audita liberalitate ducis Geyse misit ad eum nuncios ad firmandam pacem et amicitiam. Dux autem remisit ei omnes captivos et omnes, qui ab arce descenderant. Ad regem autem Salomonem nequaquam misit rex Grecorum, unde rex Salomon super Geysam ducem invidie facibus magis ac magis exarsit. Comes etiam Vid pervicaciter instigabat regem, ut ducem Geysam

6 argenteam a: argentum b

7 Marie a: Maria b

9 afflictos b: afflitos a

13 Cum b: Eum a

15 *duce* Bo: dux b a

16 *contradicente* Bo: contradicens b a

17 Sed om. a / thesaurum cum b: cum thesaurum a

19 divisit a: et *add.* b / deditque om. b / ut sibi a: de tribus partibus ut b

20 omnibus om. a

25 nequaquam rex a: rex nequaquam misit b

26 rex b: ex a / ducem a: magis *add.* b / facibus a: faucibus b / magis ac a: magis om. b

27 pervicaciter a: pernicaciter b

expelleret, et ducatum eius sibi vendicaret. Et hoc facile fieri dicebat eo, quod rex 353
multo plures milites quam dux haberet, nec hoc differendum, sed magis
accelerandum esse suggerebat, seducebatque regem hoc proverbio, quod: Sicut duo
gladii acuti in eadem vagina contineri non possent, sic nec vos in eodem regno
5 conregnare potestis. Rex ergo venenosis verbis comitis Vid tragefactus odium et
rancorem concepit. Exinde itaque querebat oportunitatem aut capiendi ducem
Geysam per insidias aut debellandi. Dissimulabat tamen rex, et simulata amicitia
dimisit ducem abire in ducatum.

<79.>

De dolositate regis bellisque duobus ducum contra 354
regem et de victoriis eorundem

10

Post hec itaque misit rex ad utrumque ducem, ut ambo simul ad regem venirent,
et cum exercitu super Niis castrum Grecorum proficiscerentur. Rex enim dolose
intendebat eos perdere, ut, si ambos improvisos capere posset, de cetero securus
fuisset. Duces autem insidias regis perquirentes aut percipientes sibi caute
15 consuluerunt. Ladislaus cum medietate exercitus in partibus Niir remansit. Geysa
vero cum rege profectus est, nec ausi sunt quidquam molestie ei inferre, quia
Ladislaum in manu valida fratris ultorem fore non dubitabant. Interea viri de Niis 355
multum in auro et argento et preciosis palliis regi et duci habundanter obtulerunt,
deinde revertentes ab urbe Keue rex et dux ad invicem sunt divisi. Ladislaus autem
20 consilio fratris sui de civitate Byhor ivit in Rusciam querere auxilium amicorum
suorum, ut contra machinamenta regis sese premuniret. Iam enim omnibus
innotuerat iniuria et discordia regis et ducum. Post hec collectis exercitibus, nuntii
frequenter missis tandem rex et dux venerunt Strigonium, ibique ex condicto
25 utrique eorum tantum cum octo hominibus inter episcopos et principes navigave-
runt in insulam civitati proximam ad colloquendum, ubi diu semet ipsos incusantes
et excusantes tandem roborato federe pacis Geysa rediit in ducatum. Rex autem 356

1 sibi a: de levi posset *add.* b / vendicaret a: vendicare b

3 hoc *om.* a

4 vos a: nos b

5 tragefactus b: infectus a

7 debellandi a: bellandi b / simulata a: simulata b

14 perquirentes aut *om.* a

15 consuluerunt a: consulerunt b

18 multum a: multam b

19 Keue SRH I.: Kene b a

22 nuntiis a: nunccis b

23 condicto Sch: conducto b a

venit in Albam. Post hec misit rex ad Geysam ducem Vid deo detestabilem et Ernei
 mansuetum, quos Geysa fecit caute custodiri pre timore traditionis Vid. Misit etiam
 dux ad regem episcopum Waradiensem et nequam Vatha, quos et rex fecit similiter
 custodiri. Rex autem de villa Megyer ivit versus flumen Rapcha in occursum trium
 5 ducum Theutonicorum, quos in auxilium sibi contra ducem Geysam expectabat.
 Quia vero dux nec fratrem suum presentem habebat nec amicorum auxilium, misit
 Vid et Ernei ad regem data treuga a festo sancti Martini usque ad festum sancti
 Georgii, quo audito rex remisit Vatham et episcopum Waradiensem. Porro eo 357
 tempore rex natale celebravit in loco, qui dicitur Geminum Castellum. Deinde venit
 10 Zalam, ubi Marcharth dux Theutonicorum et Vid instigaverunt regem, ut ducem
 debellaret. Suggerebat enim Vid regi hoc et huiusmodi: Ecce nunc facile potes et
 indubitanter ducem devincere, quia destitutus est omni auxilio, et, si distuleris eum
 aggredi usque ad datas inducias, erit spes evadendi. Cunque rex Salomon venisset
 ad Zegzard, et castra metatus esset super locum Kestelci, venit audire vespas in
 15 monasterio sancti Salvatoris, post vespas vero in monasterio Vid et alii
 consulerunt regi dicentes: Domine, noveris, quod Ladislaus in Rusciam ivit et
 Lampertus in Poloniam conducere exercitum fratri eorum duci Geysa. Sepe 358
 consulimus tibi et nunc, veniamus super ducem, qui venatur in Ingwam, noctis in
 silentio impetum faciamus super eum, capiamus eum, et oculos eius eruamus, et
 20 cum Ladislaus et Lampertus venerint, vel exercitum secum duxerint, contra nos
 stare non possint. Et cum hec audierint, etiam regnum intrare non audebunt, et
 potestis facere, quia omnes consilarii sui tibi fideles sunt, et ducatum mihi dabis, et
 ita confirmabis coronam tuam. Rex autem hoc audito promisit se cogitaturum
 usque ad matutinas, et placuit consilium ante oculos eius. Abbas autem eiusdem
 25 loci nomine Villermus Latinus, qui erat in abscondito loco clausus quasi deum
 precans in monasterio, audivit consilium, quando factum est. Qui statim nuncium 359
 misit ad ducem et litteras, ut sibi de rege caveret. Cum autem nuncius ad ducem
 venisset, erant ibi iniqui consilarii et ipsius ducis traditores, Petrud scilicet, Zounuk
 et Bykas, qui dixerunt: Domine dux, ne timeas, quoniam abbas ebriosus est, et in
 30 ebrietate sua ad vos nuncium misit, et nescit, quid loquatur. Hoc autem dicebant,

1 rex *om.* **b** / Geysam **a**: Heysam **b** / ducem **a**: rex *add.* **b**

2 custodiri **a**: custodire **b**

4 custodiri **a**: custodire **b** / occursum **b**: cursum **a**

7 treuga **b**: trauga **a**

8 remisit **a**: misit **b**

14 metatus **a**: mecatus **b**

18 veniamus **a**: veniatis **b**

19 eius **a**: eins **b**

25 Villermus **SRH I.**: Villerinus **b a**

26 quando **b**: quod **a** / nuncium **a**: nunccium **b**

27 nuncius **a**: nunccius **b**

30 nuncium **a**: nunccium **b**

quia volebant tradere ducem in manus Salomonis. Dux autem in illis confidens
 ibidem, scilicet in Ingwam venabatur, sed fratrem suum Ladislaum misit in
 Bohemiam, quia iam tunc reversus erat de Ruscia sine subsidio, ut rogaret
 Othonem ducem Bohemorum, ut ipsis in necessitate positus auxiliaretur. In eodem 360
 5 mane, quando rex se cogitaturum statuerat, cum venisset ad matutinas, abbas idem
 abscondit se in monasterio, ut audiret consilium eo, quod fidelis erat duci, quia filius
 fundatoris ecclesie sue fuerat. Cantatis igitur matutinis cum omnes exivissent, rex et
 Vid ibidem remanserunt, et tale consilium statuerunt, sicut Vid regi facere
 laudaverat. Hoc autem predictus abbas audierat, monachalem statim deponens
 10 habitum et laicalem induens gladiumque accingens ascendit equum, et venit
 citissime ad ducem, quem mane dormientem invenit, et excitavit eum dicens ei:
 Fuge dux, et, si non fugeris, statim milites Salomonis ad capiendum te
 appropinquant. Dux vero collecto exercitu suo voluit, ut citissime iret in partes
 Bohemie pro fratre suo Ladislao, sed rex obviam ei veniebat. Regebat autem Vid sic 361
 15 regem sicut magister discipulum, eratque sibi de iure, sine omni iure subditus, quod
 cavendum est omnibus hominibus, sed maxime regibus. Lactatusque est pessimo
 Vid perfidi consilio, movit exercitum super ducem. Dux vero cum exercitu suo
 obviavit regi in Kemey. Principes autem ducis immo traditores miserunt clanculo
 nuncios ad regem dicentes, quod, si rex eos in dignitatibus teneret, et in gratiam
 20 susciperet, ipsi in bello relicto duce ad regem confluerent. Rex autem certificavit eos
 super hoc prestito iuramento, et securus tunc transivit Tysciam glaciata super
 ducem. Cumque appropinquassent ad prelium, rex apud ecclesiam filii Nog armavit
 se, et coadunavit agmina sua ad dimicandum, et impetum fecit super ducem, ac
 ducem auxilio suorum fraudulenter destitutum superavit. Principes autem Geyse 362
 25 Petrud et Bykas in ipso prelio cum tribus agminibus castrorum verterunt se ad
 Salomonem, sicut sibi promiserant. Dux vero Geysa, quamvis maxima parte
 exercitus sui esset destitutus, non tamen abhorruit uno tantum agmine stipatus
 contra triginta Salomonis agmina sevisimum prelium committere. Traditores
 autem fugientes levabant clipeos suos in signum, quod regi dederant, quemadmo-
 30 dum Iudas traditor, qui dederat signum, ne milites regis eos persequerentur.
 Exercitus autem regis ignarus proditionis signi et videns agmina ducis fugere

- 6 monasterio b: manasterio a
 9 monachalem b: -que add. a
 11 citissime b: citissima a / ei om. a
 13 Dux b: Dum a / ut om. a / iret b: ire a
 16 Lactatusque est b: est om. a
 19 nuncios a: nuncios b
 21 prestito a: prescito b
 24 Principes b: Princeps a
 28 sevisimum a: senissimum b
 30 dederat a: dedereat b
 31 videns Bo: videntes b a

persecutus est ea usque ad interemptionem ita, quod vix paucissimi ex illis
 traditoribus mortem evaserunt, et utinam ex eis nullus evasisset, qui dominum
 suum benefactorem sceleratissime tradiderunt. Omnibus autem militibus suis 363
 pereuntibus declinavit dux a bello, transivitque Tysciam in Chotoyd, et Georgium
 5 Nigrum capellanum suum ad fratrem suum Ladislaum transmisit, ut quam citius
 posset, ad eum festinaret. Juancam vero clericum suum litteratum misit ad
 Lampertum. Cunque Geysa equitasset usque Vaciam, obviavit fratri suo Ladislao
 et Othoni duci sororio eorum cum auxilio valido venientibus. Cunque dux Geysa
 10 vidisset fratrem suum Ladislaum, pre nimio dolore flebat, quia bonos et fideles suos
 amisisset, et de traditoribus conquerebatur. Ladislaus autem animo fortis fratrem
 suum confortabat, ne fleret, sed potius omnipotentis dei clementiam exoraret, ut
 victorem victis subiugaret, quemadmodum forma bellorum est. Rex autem et dux 364
 ante Quadragesimam pugnaverant in Kemey quarta feria post dominicam, qua
 cantatur *Exsurge*. In hoc autem bello Opus filius Martini de genere Vecellini, miles
 15 gloriosus militem ducis nomine Petrum audacissimum super equum submirteum
 ceterosque precedentem radiante lorica et deaurata galea perspicuum atque ad
 conflictum milites provocantem singulari certamine superavit. Nam de agmine
 Salomonis ad predictum militem solus Opus super gilvum equum in lorica cucullata
 20 evulsus, in modum fulminis ictu lancee rupta lorica Petrum per medium cor
 transfixit. In eodem autem bello tantam stragem crebris ictibus gladii sui fecit Opus,
 quod pre nimia reciprocatione ictuum dextra eius obriguerat, et capulo gladii sui
 adheserat. Rex autem Salomon et maxime Theutonici mirabantur de potentia et
 audacia Opus in prelio. Rex victoriam potitus transivit Tysciam congelatam in 365
 Choroyd, et descendit in curia filii Petri, ibique audivit Geysam obviasse Ladislao et
 25 Othoni ducibus cum valida multitudo pugnatorum ad se venientem. Vid vero
 detestabilis urgebat regem his verbis: Noviter exercitum eius confecimus, nobiliores
 occidimus, timorem ei immisimus, et nunc servos congregavit, messorum coaduna-
 vit, et eorum agmine se stipavit. Nihil ergo de eis debemus dubitare, quin eos in
 momento devorabimus. Bohemicum vero agmen omnibus consodalibus in eis
 30 acquiescentibus ego cum Bachiensibus premature mortis periculis afficiam. Erney 366
 autem semper pacis amator cum hoc audivit, flebat, quem cum Salomon vidisset
 flere, dixit: Comes Erney, videtur mihi, quod tu fidelis sis duci, tantummodo apud

- 1 paucissimi b: paucissimi a
- 2 nullus a: nullus b
- 3 sceleratissime a: scelerantissime b
- 14 *Exsurge* SRH I.: *Exurge* b a
- 15 submirteum a: submirceum b
- 17 conflictum a: conflictuum b
- 18 cucullata Sch: cutullata b a
- 21 pre Bo: pro b a
- 23 Rex b: igitur *add.* a / potitus b: potius a
- 24 Choroyd: Thoroyd b a
- 27 congregavit a: congregavit b
- 29 in eis b a: meis SRH I.
- 30 acquiescentibus a: aquiescentibus b

me simulatus manes. Cui Erney respondit: Nequaquam, domine, sed nollem, quod cum fratribus tuis pugnares, et ut milites interficerent se adinvicem, filius patrem vel pater filium. Deinde Wid comiti dixit Ernei: Tu laudas domino pugnare cum fratribus et dicis, quia falcatores et furcantes coadunasset. Vide, quia mille falcantes
5 quod incidunt, decem milia furcatorum congregare non potuerunt, et absque deo numerare non valebunt. Nobis aptum est pro rege mori, sed esset melius, ut potiori uteremur consilio. Rex ergo in verbis Vyd confidens festinavit cum exercitu suo, et
in quarta feria descendit in Rakus, sed et duces Geysa, Ladislaus et Otho ac totus exercitus Hungarorum, qui erat cum eis, descenderunt circa Vaciam. Fuit autem ibi
10 magna silva, et nemo in ea manserat preter unum heremitam nomine Vacz sancte vite, ex cuius nomine dux Geysa illi civitati postea ibi constructe nomen imposuit. Cum igitur exercitus predictus Salomonem contra se expectaret, duces quodam mane in equis causa consiliandi stabant in loco, ubi modo est capella lapidea beati Petri apostoli, tractantes, qualiter sint pugnaturi, et dum ibi starent, clara die vidit
15 beatus Ladislaus visionem de celo, et ait ad Geysam ducem fratrem suum: Vidisti aliquid? Qui respondit: Nihil. Tunc beatus Ladislaus subiunxit: Dum staremus hic
in consilio, ecce angelus domini descendit de celo portans coronam auream in manu sua, et impressit capiti tuo, unde certus sum, quod nobis victoria donabitur, et Salomon exul fugiet debellatus extra regnum, regnum vero et corona tibi tradetur a
20 domino. Cui Geysa ait: Si dominus deus fuerit nobiscum, et custodierit nos ab inimicis nostris, et visio hec fuerit adimpleta, edificabo hic in loco isto ecclesiam sacratissime virginis Marie genitricis sue. Hoc dicto castra moverunt, et descenderunt in allodio, quod dicitur Zingota. Mons autem quidam nomine Moniorod interiacebat exercitu, et lucescente quinta feria volebant preliari, sed
25 densissima obscuritas supervenientis nebule eos impedivit. Nocte vero insequenti dextrarios suos per habenas in manibus tenentes ortum solis prestolabantur. In diluculo autem sexte ferie rex ordinatis agminibus suis equitavit trans verticem
montis Moniorod, et precepit salmariis, ut in latere eiusdem montis remanerent, quatenus hostes videntes turmas illorum non sarcinas, sed in presidio constitutos
30 esse putarent. Uyd autem dicebat: Statim, ut exercitum nostrum viderint, fugient. Sed et duces summo mane suas acies ordinauerunt. Cunque Ladislaus se armaret, in terram se prostravit, et omnipotentis dei clementiam postulavit, et beato Martino votum vovit, ut, si dominus ei victoriam concederet, in eodem loco ecclesiam in honore beati Martini construeret. Quod et factum est. Et in medio siquidem
35 Bihoriensi agmine Ladislao locato ex sinistra parte, Othonem vero ex dextera constituerunt, Geysam vero in Nitriensi agmine in medio collocaverunt, preterea ex utraque parte ter tria agmina quaternatim connectendo conservaverunt. Cunque

2 adinvicem b: invicem ■
26 dextrarios a: dexterarios b
28 salmariis b: salinariis ■
29 sarcinas b: sarcina ■
35 vero om. ■

rex de monte descenderet, exercitus Geyse, qui inferiori loco erat, videbatur
 elevatior cunctis exercitibus Salomonis. Quo viso dixit Erney ad comitem Vyd:
 Mirum est, si agmina ista fugiant a facie nostra, quia Danubium post dorsum
 eorum non dimisissent, sed puto, quod ipsi proposuerunt vincere sive mori. Dux
 5 autem Ladislaus ante exercitum suum super arduum equum residens gratia
 exhortandi suos et animandi in girum flexit habenas. Cumque tetigisset veprem
 lancea, quedam hermellina albissima mirum in modum lancee eius insedit, et super
 ipsam discurrendo in sinum eius usque devenit. Cum autem commissum esset
 10 prelium, comes Vyd et Bachienses in primo ictu a Bohemis miserabiliter sunt
 prostrati. Ladislaus autem dux commutaverat signa sua cum vexillo ducis Geyse ea
 intentione, quod Salomon audatius invaderet illud agmen, in quo signa Geyse
 gestabantur, putans esse agmen Geyse, quem nuper devicerat. Dux autem
 Ladislaus affectabat custodire fratrem suum Geysam ducem ab insultu Salomonis,
 et ideo primos impetus belli in se maluit experiri. Rex itaque cum venisset ad agmen
 15 Ladislai, ipso cognito timore eius perterritus precepit signiferis declinare agmina
 super agmina ducis Geyse. Ladislaus autem videns regem pre timore divertisse a se,
 ipse primus omnium irruit super agmina regis, cunctique milites sui impetum
 fecerunt super eum a tergo. Sed ex adverso Geysa dux cum suis acriter invasit
 eosdem. Milites autem Ladislai agmina Salomonis, tanquam in cortinis retro
 20 respicientia, terribili tinitu gladiatorum sauciata in morte concluderunt crudeli. Sed ex
 traverso milites Geyse pocula dire mortis eisdem propinarunt. Ceduntur Theutoni-
 ci, fugiunt Latini locumque fuge non inveniunt, et cadunt ante Hungaros ut boves
 in macello. Rex autem Salomon fere omnibus suis interfectis aufugit, et in Zigetfeu
 Danubium transiens cum Opus Martini filio venit tandem in Moson ad matrem et
 25 uxorem, persecutusque est eum et suos exercitus ducum a mane usque ad vesperam.
 In prefato nanque prelio non solum Theutonici aut Latini ceciderunt, sed maior
 pars milicie regni Hungarie dicitur corruisse. Duces autem Geysa et Ladislaus
 triumpho victorie divinitus sublimati super cadavera interfectorum deo ter laudes
 30 proclamaverunt. Dux autem Ladislaus, sicut erat semper eximie pietatis, videns tot
 millia interfectorum, quamvis inimici eius fuissent, qui occisi erant, tamen
 commota sunt omnia viscera eius super illos, et flevit eos amare scindens sibi genas
 et capillos planctu magno tanquam mater in funere filiorum. Postea de spoliis
 eorum constructa est ecclesia de Moniorod. Marcharth vero dux Theutonicorum et
 35 Sentepolug dux Bohemorum capti sunt, militibus suis interfectis et ipsis graviter
 vulneratis. Cunque Ladislaus perambularet gemens in cadaveribus mortuorum,
 videns cadaver Erney comitis statim de equo prosiliit et ipsum amplexatus est, cui

- 1 qui: que **b**: qui in **a** / loco **b**: loca **a**
 2 elevatior **SRH I**: elevatior **b**: elegantior **a**
 4 quod **a**: ut **b** / sive **a**: sine **b**
 21 traverso **b**: transverso **a**
 23 Zigetfeu: Zigetfen **b a**
 24 cum **a**: ante **b**
 32 magno **b**: mogno **a**
 36 cadaver **Bo**: cadavera **b a**

flens dicebat: Erney comes, pacis amator, doleo super te quasi super fratrem meum, quia cor tuum et consilium tuum pace plenum erat. Quem manu propria levans osculatus est eum, precepitque militibus suis, ut eum *Vacie* honorifice sepelirent. Cumque idem Ladislaus ex alia parte ambularet, vidit cadaver Vyd, et ait: Doleo 374
5 super morte tua, quamvis nobis semper inimicus fuisses, utinam vixisses et conversus fuisses et pacem inter nos firmasses. Sed miror, quia de genere ducum non fuisti, cur ducatum volebas, nec de propagine regum, quare coronam optabas; video nunc, quia cor, quod ad ducatum anhelabat, lancea perforatum iacet, et caput, quod coronam optabat, gladio scissum est. Sed et ipsum sepelire precepit.
10 Milites ergo Geyse et Ladislai, qui in bello de consilio Vyd exorto de morte fratrum vel filiorum amaritudine complexi fuerant, statim de equis descenderunt, et pectus cum cultello scindentes ad oculos suos diverterunt, et terram in oculos eius proiicientes dixerunt: Nunquam oculi tui rebus et nobilitate saciati sunt, nunc autem oculos tuos et pectus terra saciet. Dux autem Bohemorum Otho, qui animam
15 suam pro eis posuerat, copiose remuneratus repatriavit. Cunque Salomon venisset 375 ad Moson, videns mater eius flevit super eum, sicut debet super unicum filium suum, qui tantis bonis a deo privatus fuerat, et increpabat dicens: Fili charissime, numquam consilium meum audisti, nec consilium Erney, nec consilium aliorum fidelium tuorum, sed semper acquiescebas consilio Vyd, et ecce destruxisti te et tuos, nonne semper laudavi et dixi, quod sufficit tibi corona Hungarie, et ut dares ducatum in pace fratribus tuis, nunc autem Vyd dux esse non potuit, nec tu amplius coronaberis. Quo audito rex iratus voluit matrem suam in faciem percutere, cuius manum uxor sua retinuit. Iam enim cognoverat rex Salomon, quod non auxiliaretur ei dominus in bello, et in eadem nocte collegit se festinanter in Moson et
20 Posen, que castra iam pridem muniverat, matrem quoque et uxorem suam, quando
25 in prelium ivit, illic reliquerat. Ob quam causam victus in prelio ob timorem *ducum ibi se recepit*.

〈80.〉

Quomodo devicto fugatoque Salomone rege rex Geysa 376
primus extitit coronatus

30 Porro duces Geysa et Ladislaus cum exercitu Albam venerunt. Deinde Castrum Porte, Bobuch et Albam et alia castra fortissimorum militum presidio munientes dimissoque exercitu habitabant in Hungaria. Tunc Geysa dux Magnus compellen-

- 3 *Vacie*: *Bacie* **b a**
5 fuisses **a**: *fuisset* **b**
10 in exorto **a**: *consilio Vyd in bello* **b**
11 equis **a**: *equo* **b**
12 cultello **a**: *cutello* **b**
24 auxiliaretur **b**: *auxilieretur* **a**
27 *ducum ibi se recepit* **SRH I.**: *om.* **b a**
30 Geysa **b**: *Gaysa* **a**

tibus Hungaris coronam regni suscepit. Post coronationem autem veniens in locum, ubi facta visio fuerat, et ceperunt cum fratre suo Ladislao proponere de loco fundamenti ecclesie ad honorem virginis matris fabricande. Et, dum ibi starent iuxta Vaciam, ubi nunc est ecclesia beati Petri apostoli, apparuit eis cervus habens
5 cornua plena ardentibus candelis, cepitque fugere coram eis versus silvam, et in loco, ubi nunc est monasterium, fixit pedes suos. Quem cum milites sagitarent, proiecit se in Danubium, et eum ultra non viderunt. Quo viso beatus Ladislaus ait: 377
Vere non cervus, sed angelus dei erat, et dixit Geysa rex: Dic mihi, dilecte frater, quid fieri volunt omnes candeles ardentem *vis* in cornibus cervi. Respondit beatus
10 Ladislaus: Non sunt cornua, sed ale, non sunt candeles ardentem, sed penne fulgentes, pedes vero fixit, quia ibi locum demonstravit, ut ecclesiam beate virgini non alias nisi hic edificari faceremus. Ut autem locus prime visionis non sit sine edificio, a Geysa rege et suis fratribus decretum est, ut ibi capella in honore beati
15 Petri principis apostolorum fundaretur. Rex igitur Geysa fundavit ecclesiam Vaciansem, et dotavit eam prediis multis et possessionibus, non solum ecclesiam illam verum etiam Budensem, cui constituit tributum de Pesth et tres villas in Simigio ac ornamenta preciosa. Eo tempore Bisseni unanimiter rogaverunt regem 378
Geysam, ut, si eos libertate donaret, ipsi insultus regis Salomonis omnino coercerent ita, quod nec auderet exire de Moson et Poson ad tentandam
20 Hungariam. Rex autem Geysa se petitioni eorum condescensurum promisit, si ipsi hoc, quod promiserant, adimplerent. Bisseni itaque cum principe eorum Zultan nomine equitaverunt super regem Salomonem. Rex autem Salomon marchionem Theutonicorum promissa pecunia in auxilium ascivit. Cumque obviam ageret Bissenis marchio, videns horribiles aspectu et terribiles, timuit presertim, quia subiit
25 in mentem sibi, quam miserabiliter perierant per Hungaros Villermus et Poth et Marchard duces. Dixitque regi simulatorie, quod in quadragesimali tempore bellum non committeret. Sed si rex vellet, confligeret, et si Bisseni prevalerent, tunc ipse indubitanter regi auxiliaretur. Et sic ascendit cum suo exercitu in montem 379
Bachy, et inde prospiciebat conflictus preliantium. Cum autem venissent ad conflictum, Bisseni fugerunt a facie Salomonis, sicut fluit cera a facie ignis, et multis ex eis interfectis, aliis in stagno *Ferteu* submersis pauci cum Zultan fugiendo evaserunt. Victis itaque Bissenis marchio pecuniam petivit a Salomone, cui ille nihil dedit, ipse autem minabatur ei, quod eum ante imperatorem accusaret, quia pre
30 timore se ostendere non esset ausus vilissimis Bissenis. Marchio itaque predictus nomine *Hernuch* iratus voluit venire super Salomonem, sed timens imperatorem cessavit, et tristis reversus est ad propria.

2 facta visio **b**: visio facta **a** / ceperunt **b**: cepit **a**

9 *vis* **Sch**: in se **b** **a**

19 coercerent **a**: cohercerent **b** / de *om.* **a** / Moson **a**: Mason **b**

27 committeret **a**: committerent **b**

31 aliis **a**: alios **b** / *Ferteu* **SRH** I.: *Fercen* **b** **a**

35 *Hernuch* **SRH** I.: *Hermich* **b** **a**

De adventu imperatoris in auxilium regis Salomonis

380

Postea autem rex Salomon metuens Geysam regem et ipsius fratres cum rebus et familia Stiriam introivit, et in claustro Agmund matre et uxore derelictis in Moson est reversus volens collecto exercitu invadere fratres suos. Cunque de die in diem
 5 Salomon deficeret, sed illorum processus reciperet felicia incrementa, confusus ad cesarem direxit gressus suos, ut ei auxilium tribueret in Hungariam revertendi. Et licet pecuniam dedisset affluenter pro militibus solidandis, Theutonici tamen et Latini cum ipso ob metum non venerunt Hungarorum. Rex autem Salomon
 381 conquerebatur cesari de amissione regni dicens, quod de regno suo violenter esset
 10 expulsus, et non tantum sibi, sed magis imperio cesaris hec iniuria esset illata, et dicebat: Tua quippe Hungaria, tuum regnum, in quo me regem constituisti, me regnante optima regni illius tue maiestati grananter offerebantur annuo censu, et secundum mandatum tuum tibi serviebat. Nunc autem hec omnia tibi denegantur ab his, qui imperio tuo detrimenta machinantur, quapropter venias in Hungariam,
 15 et tuam ulciscaris iniuriam super hostes tuos, et regnum tibi vendices. His igitur verbis imperator motus cum magno exercitu intravit Hungariam. Alimentum vero ad usum sui exercitus abunde navigio ferebatur in Danubio. Cunque venisset
 382 imperator ad flumen Vag, Salomon acceptis tribus agminibus equitavit de Sempte super Nitram. Exeuntes autem iuvenes conflegebant secum nunc his nunc illis
 20 fugientibus et diu sine vulnere certantibus. Opus miles electus ex militibus sedens super dexterarium suum irruit super portam civitatis, et unum de pugnantibus fulminavit. Nitrienses vero de morte socii sui turbati acriter ingemebant, et in Opus iaculantes lanceas dextrarium eius interfecerunt. Ipse autem fortiter eis resistens illesus evasit. Inde ergo revertentes Theutonici narrabant imperatori audaciam
 25 Opus et incredibilem eius potentiam in prelio. Imperator autem accersito eo magnis eum laudibus commendavit, et verbis dulcibus gratificavit, quesivitque a Salomone, si apud Geysam et Ladislaum essent multi tam boni milites. Salomon autem
 383 intendens laudare Hungaros impremeditate respondit: Multi sunt, inquit, etiam multo meliores. Cui imperator: Si ita est, talibus militibus repugnantibus non
 30 recuperabis regnum. Rex autem Geysa audiens imperatorem pervenisse Vaciam prudenti usus consilio iussit attentare et demulcere patriarcham Aquilegiensem, cuius consiliis imperator plurimum auscultabat, simul etiam omnes duces

3 Moson a: Meson b

11 dicebat a: in tanto add. b

17 abunde a: habunde b

22 sui b: tua a / et om. a

25 et eius a: eius et incredibilem b

29 meliores a: moliores b / est b: inquit add. a

32 auscultabat a: ascultabat b

Theutonicorum, promittens eis multam pecuniam, si imperatorem reverti facerent. Patriarcha igitur et duces muneribus illecti et auri amore capti satagebant variis figmentis inducere imperatorem, ut reverteretur. Patriarcha enim finxit se vidisse somnium, cuius coniectura manifestissime totum exercitum imperatoris divina
5 ultione presagiret periturum, nisi quam citius reverteretur. Sed et duces finxerunt
similiter se divinitus attonitos, conquerebanturque imperatori nescio quid opinari
mali imminere, si non cito reverterentur. Sequenti vero nocte duces Theutonicorum
instruxerunt quosdam astutos milites suos, ut ipsi vociferando et clipeos suos
alternatim percutiendo seditionem ortam in exercitu simularent. Quod cum
10 fecissent milites, magnus horror irruit super imperatorem et universum exercitum
excogitate fraudis et simulationis inscium. Factus est itaque tota nocte illa tumultus
magnus in castris. Mane autem facto convocavit imperator patriarcham et duces in
consilium, ut deliberarent, quidnam esset agendum. Patriarcha ergo et duces
pecunia corrupti modis omnibus consuluerunt ei, ut reverteretur. Cesar autem
15 ingeniis deceptus simulans se Salomoni in posterum auxiliaturum destructis
navibus in Theutonium reversus est.

<82.>

De fuga regis Salomonis

At rex Salomon spe fraudatus gemebundus ac mestus collegit se in Posen. Confortatumque est regnum in manu Geyse regis, et ex eo tempore vocatus est
20 Magnus rex, ducatumque dedit fratri suo Ladislao. Dux autem Ladislaus obsedit
castrum Posen multis diebus. Milites vero Salomonis de castro exiebant, et cum
militibus Ladislai decertabant. Salomon autem et Ladislaus aliquando exiebant
signa sua cambientes, et velut milites pugnabant. Contigit autem, ut Ladislaus in
meridionali silentio ad castrum veniret, vidit autem Salomon venientem, mutatis
25 armis ignorabiliter exivit ad eum, sed nec eum Ladislaus cognoscebat. Milites vero
Salomonis super castra sedentes illos aspiciebant. Putabatque Salomon illum esse
servientem, et propterea inierat decertare cum illo. Statimque, cum ad eum venisset,
et faciem eius respexisset, vidit duos angelos super caput ipsius Ladislai igneo gladio
volantes et inimicos eius minantes. Quo viso Salomon fugit in castrum, cui milites
30 sui dixerunt: Domine, quid est hoc, quod vidimus, nunquam te a duobus vel tribus
fugere vidimus, quid ergo nunc; quibus ipse dixit: Noveritis, quod homines non

4 somnium a: somnum b

5 presagiret om. b

6 opinari om. a

22 Ladislai b: Ladislao a

23 signa b: insignia a / cambientes b: mutantes a

24 venientem a: veninetem b

27 inierat a: inerat b

fugissem, sed iste non est homo, quia protegunt eum igneo gladio angeli. Quo audito mirabantur, unde ipsum magis timere ceperunt. Milites vero eiusdem Salomonis necessitate compellente ad Ladislaum veniebant, ipse vero eos ducali liberalitate et benignissima largitate refovebat, et ad dominum suum reverti libere permittebat. Rex autem Magnus eo tempore natale domini in Zugzard celebravit. Quo petente archiepiscopus Desiderius solennem missam celebravit, et sermone lucidissimo animum regis delinivit, et ad bonum pacis inclinavit. Celebrataque missa omnibus rite peractis precepit rex, ut omnes egrederentur preter episcopos et abbates. Tunc rex cum lachrymis prostratus est archiepiscopo et aliis ecclesiasticis personis seu *prelatis*. Dicebat se peccasse, quia regnum legitime coronati regis occupaverat, promisitque regnum redditurum Salomoni cum pace firma hoc modo, quod ipse coronam iure teneret cum tertia tamen parte regni, que ducatus appropriata erat. Salomon quoque duas partes regni coronatus teneret, quas prius detinebat. Episcopi ergo letas deo gratias egerunt, quia regem spiritus sancti gratia visitatione compunctum et illustratum esse videbant. Tunc rex Magnus missis nunciis ad regem Salomonem explicavit ei per litteras modum pacis pretaxatum. Intercurrentibus itaque nunciis et super hac re diversis diversa sentientibus consumatio reconciliationis effectum sortiri non potuit. Interea rex Magnus in gravem egritudinem incidit, et VII Kalendas May viam carnis univarse virtutibus adornatus est ingressus. Erat enim fide catholicus, deo devotissimus et princeps Christianissimus. Regnavit autem tribus annis, et Vacie tumulatur in ecclesia beate virginis, quam ipse construxit. In primo etiam anno regni sui validissima fames regnum Hungarie afflixit.

<83.>

De coronatione sancti regis Ladislai primi fratris Geysae filii Bele similiter primi et de exercitiis eiusdem

Audita vero morte regis Magni convenit universa multitudo nobilium Hungarie ad fratrem eius Ladislaum. Et eum communi consensu, parili voto et consona voluntate ad suscipiendum regni gubernacula concorditer elegerunt, immo fere magis affectuosissimis precibus compulerunt. Omnes enim noverant ipsum esse vestitum consumatione virtutum, fide catholicum, pietate precipuum, largitate munificum, charitate conspicuum. Emicuit quippe quasi stella matutina in medio

1 fugissem b: fugissent a

4 liberalitate SRH I.: libertate b a

9 Tunc b: Tuuc a

10 prelatis SRH I.: preclaris b a / regis a: rege b

17 Intercurrentibus Bo: Incurrentibus b a

18 consumatio a: consumptio b

nebulæ fugans tedia tenebrarum et quasi luna plena lucens in diebus suis, velut etiam
 sol refulgens sic effulsit in populo suo, quasi adeptus separatus a carne. Et cum 390
 leonibus et ursis lusit quasi cum agnis ovium. Numquid non occidit gigantem, et
 abstulit obprobrium ex Israel? Convertit enim inimicos suos undique, et extirpavit
 5 adversarios. Erat enim magnus secundum nomen suum maximum. Nam si
 ethimologie nominis eius alludamus, Ladislaus quasi laus divinitus data populo
 dicitur. *Laus* enim populus interpretatur, *dosis* autem dans vel *datio* sive *datum*,
 prima enim sillaba nominis eius *la*us est per *paragogen*. Et quamvis ipsum Hungari
 10 posuit, propter quod potius celestem coronam optabat quam terrenam. Et vivi regis
 coronam, usque legitime coronaretur, habere noluit, proponens in eius animo, ut,
 si firma pax inter eos esse posset, regnum Salomoni redderet, et ipse ducatum
 haberet. Postquam autem divina dispensatione regni gubernacula suscepit, 391
 mundanam gloriam caducam et transitoriam, sed celestem patriam et divinam
 gloriam toto cordis affectu promereri studuit. Semper enim timorem domini pre
 oculis habuit in omnibus iudiciis suis et maxime in causis criminalibus, ubi ultio sive
 pena sanguinis irrogatur. Divina quidem inspiratione illustratus sciebat, quod rex
 non tam regat, quam regatur, unde in omnibus iudiciis suis mitigata legum
 20 severitate semper utebatur misericordie lenitate. Erat enim consolatio afflictorum,
 sublevator oppressorum, pius pater orphanorum, a cunctis enim regnicolis mutato
 proprio nomine Pius rex vocabatur. Qui etiam victor honoratus, inclitus, augustus
 extitit, non tam nominum proprietate quam rerum veritate. Aduxit enim
 25 rempublicam Hungarie. Ipse prius Dalmatiam atque Croatiam sue monarchie iure
 perpetuo subiugavit. Cum enim rex Zolomerus sine liberis decessisset, uxor eius
 392 soror regis Ladislai ab inimicis viri sui multis iniuriis pregravata auxilium fratris sui
 regis Ladislai in nomine Iesu Christi imploravit, cuius iniurias rex graviter
 vindicavit, et Croatiam atque Dalmatiam integraliter sibi restituit, quam postea a
 predicta regina suo subdidit dominio. Quod tamen rex non fecit propter
 cupiditatem, sed quia secundum regalem iusticiam sibi competeat hereditas,
 30 quoniam quidem rex Zolomerus in primo gradu affinitatis eidem attinebat, et
 heredem non habuit. Porro Salomon erat in Posen. Reverendissimi autem episcopi 393
 laborabant pacificare eos. Rex autem Ladislaus, quamvis sciret Salomonem nimis
 esse truem et impacabilem, victus tamen pietate et maxime iusticia compellente,
 quia ius legitimum Ladislaus non habebat contra eum, sed omnia ex facto fecit,

1 lucens a: lucet b

7 Laus Bo: Aus b a

8 paragogen b: peragogen a

9 numquam Bo: numque b a

16 sive Bo: sine b a

24 subiugavit a: subingavit b / rex b: rer a

27 a om. a

33 impacabilem a: impacibilem b / tamen b: tameu a

34 ex b: de a

non de iure, quarto anno regni sui pacificatus est cum Salomone donans ei stipendia
 ad regales expensas sufficientia. Optimates autem regni futura pericula bellice cladis
 caute precauentes non patiebantur regnum partiri cum Salomone, ne novissima
 fierent peiora prioribus. Salomonis autem cauteriatam conscientiam preconcepte
 5 iracundie amaritudo laniabat. Cepit itaque fremebundus estuanti animo machinari
 dolos in perniciem innoxii sanguinis Ladislai, sed incidit in foveam, quam fecit. 394
 Eodem etiam anno crux domini, que Albe constituta fuerat, percussa est a fulgure.
 Rex autem Ladislaus deprehenso flagitio cepit Salomonem, et in Wysegrad retrusit
 in carcerem. Erat autem apud Salomonem Bodus filius Bokon in carcere. Hoc
 10 autem non causa timoris fecit, sed pro consanguineitate regis, qui semper
 minabatur facere peiora prioribus, et ut furor illius paululum temperaretur. Ipse
 enim assidue pro Salomone orabat, ut ad legem dei converteretur. Si vero Salomon
 conversus fuisset, veraciter regnum plenarie sibi restituisset, ipse ducatum sibi
 15 elegisset. Et quamvis Salomon in carcere fuisset, Ladislaus multo magis ei
 condolebat. Sed postmodum Salomon rex dimissus de carcere in elevatione 395
 corporis sancti Stephani regis et beati Emerici confessoris astitit regi paucis diebus,
 et tandem fugiens adiit ducem Cunorum, qui vocabatur Kutesk, cui iuravit, quod
 Transiluanam provinciam proprietario iure sibi traderet, et filiam eius in uxorem
 acciperet, si ille in auxilium eius super Ladislaum veniret. Dux autem Kutesk inani
 20 spe seductus cum magna multitudine Cunorum invadens Hungariam devenit usque
 ad provincias castrorum Vng et Borsua. Quo audito rex Ladislaus irruit super eos,
 et contriti sunt a facie eius, cecideruntque in ore gladii multa milia Cunorum. Rex
 autem Salomon cum Kutesk sicut anates avulsis pennis ab unguibus austuris
 fugientes evaserunt. Rex itaque Ladislaus tulit spolia eorum; et in hymnis et 396
 25 confessionibus benedicebant deum, qui dedit eis gloriosam victoriam. Fecit autem
 construi ibidem ecclesiam ad honorem dei omnipotentis ob memoriam victoriae,
 quam ibi adiutorio dei obtinuerunt. At rex Salomon cum latrunculis Cunorum
 invasit Bulgariam et confinia Grecie, ubi ab exercitu Grecie imperatoris
 miserabiliter sunt percussi, e quibus pauci valde evaserunt. Cum enim vidissent
 30 Cuni magnam multitudinem loricorum, timuerunt valde, ceperuntque festinare,
 ut transirent Danubium, priusquam ab hostibus concluderentur. Qui ergo loricis
 non habebant, celerius pre levitate precedebant. Salomon autem et sui atque alii 397
 loricati armorum pondere prepediti precedentes socios tardius sequebantur, et
 hyems erat, ningeabatque densissime, repleverantque nives oculos eorum, et

- 9 Salomonem **b**: Solomonem **a**
 18 iure *om.* **b**
 20 invadens **b**: innadens **a**
 21 Borsua **b**: Borsna **a**
 23 anates **a**: avates **b** / austuris **b**: asturis **a**
 25 benedicebant **b**: benedicebat **a** / eis **b**: ei **a**
 27 obtinuerunt **b**: obtinuerat **a**
 31 priusquam **b**: prinsquam **a**
 32 levitate **a**: lenitate **b**
 34 ningeabatque **Bb**: vingebatque **b**: ningebitque **a**

preoccupante nivium densitate non poterant videre socios suos, qui precesserant.
 Errantesque ferebantur per inania. Sed et hostes persequiebantur eos cominus.
 Cunque devenissent ad quoddam castrum desertum et vacuum, intraverunt illuc, et
 5 tota die et nocte ibidem manserunt, hostes autem circumdederunt castrum undique,
 obsessi vero videntes se periculo famis perire, elegerunt magis pugnando mori quam
 fame perimi. Summo itaque diluculo exierunt in hostes, et simul cum interfecto-
 10 suis interierunt, et quamplures ex eis occidebantur, qui eos interficiebant. Rex
 autem Salomon fugiens cum paucis vix evasit, et facili cursu transivit Danubium,
 quia glaciatus erat. Cunque venisset ad quoddam nemus magnum, dixit suis, ut pro
 15 recreandis equis paululum repausarent. Ipse vero deposito scuto finxit se confestim
 reversurum, et abiit in opacas partes silvarum, suis nihil tale opinantibus absentavit
 se ab illis, nec unquam ultra comparuit. Fractus quippe tot adversis visitatus a
 spiritu salutari, qui ex ipsis adversis non est effectus durior, nec contra iustissimam
 20 dei veritatem libero pugnans arbitrio, sed manum misericordissime corripientis dei
 sentiens in recordatione commissorum ingemuit, et quantum iuste humanitatis
 arbitrato pensari potest, cum cordis contritione et satisfactione de peccatis suis
 penituit. Vere felix necessitas, que compellit ad meliora, nam revera necesse est, ut,
 25 quem mundus odit, diligatur a deo. En nobile corpus Salomonis regis regalibus
 deliciis educatum iacet in pulvere et cinere fatigatum, et, qui prius pugnabat pro
 temporalibus, nunc solum intendit celestibus. Totum enim tempus vite sue in
 peregrinatione et oratione, in ieiuniis et vigiliis, in laboribus et obsecrationibus
 consumavit. Visus est etiam semel in Hungaria tempore regis Colomani, sed statim
 delituit, nec unquam amplius comparuit. Migravit autem ex hoc seculo ad
 dominum, et sepultus est Pole in civitate Jstrie, uxor autem eius et mater in Agmund
 requiescunt.

<84.>

De secunda irruptione Cunorum in Hungariam et de bello sancti regis Ladislai cum eisdem

Post hec autem quidam de Cunis nomine Copulch filius Krul cum valida manu
 intravit in Hungariam, eam ut debellaret, qui Ultrasilvanum regnum depredavit, et
 30 predam secum ducebat. Qui depopulata terra Transsilvana transiens venit ad

1 preoccupante *om.* a / nivium a: nimium b / densitate b: prepediente *add.* a

2 cominus a: cominos b

13 qui *om.* a

14 manum a: manu b

23 delituit a: dilicuit b

27 eisdem a: eiusdem b

28 Cunis b: cuius a

29 eam ut b: ut eam a

30 transiens a: trasiens b

Bihor, et circa flumen Vnsoer aliquantis diebus permoratus est. Deinde transiens
 Tysciam in Chocoyd exercitum suum in tria agmina divisit, duo agmina versus
 sabulum vastare proposuit, unum vero circa Tysciam debellare dimisit. Debellantes
 5 predantes venerunt in locum, qui dicitur Bechey, cum multitudine
 revertamur venando! Tantam ergo predam de Hungaria habuerunt, quantam 401
 unquam aliqua gens potuit habere, uxores etiam et filios nobilium secum in
 captivitate ducebant. Rex autem Ladislaus cum suis in Sclauonia fuerat. Cunque in
 reversione sua hec omnia nunciassent, citius, quam sciverat, reversus est, et cum
 10 suis militibus celeriter post eos equitavit, quos circa fluvium Temes invenit. Et illi
 putantes se omnino esse liberatos plus affectabant venationem quam bellum. Rex
 autem Ladislaus militibus suis dicebat: Utilius est mihi mori vobiscum quam uxores
 nostras et filios videre in captivitate. Hec dicens lachrimabatur, et primus vexillo 402
 rubeo impetum fecit in castra Cunorum, contrivitque dominus Cunos ante faciem
 15 Hungarorum. Rex itaque Ladislaus militibus suis clamabat: Non interficiamus
 homines istos, sed capiamus eos, et, si conversi fuerint, vivant! Kopolch vero et
 meliores mortui sunt, et alii quamplures capti sunt, et nemo ex eis evasit preter
 unum servientem nomine Escembu. Rex autem cum suis omnibus pro tanta victoria
 20 gratias egit omnipotenti deo, qui eripuit eos de manibus hostium suorum,
 nominavitque fluvium Pagani propter paganos usque in presentem diem. Hoc
 audientes Cuni de serviente illo, qui evaserat, valde contristati sunt, qui etiam
 403 coniurantes promiserunt se iniuriam Kopolch vindicatueros. Miseruntque ad regem
 nuncios, et captivos dimittere preceperunt, verbis superbis et contumeliosis regem
 25 deriserunt, et statuerunt diem in Hungariam intrandi. Cunque rex audisset, subrisit,
 et die, qua in Hungariam venire proposuerant, rex prius obviam illis equitavit
 timens depopulationem Hungarie, et quodam sabbato summo mane prope
 Danubium impetum super Cunos fecit. In primo autem impetu rex ducem
 Cunorum nomine Akus percussit, et Eusem, quem rex sibi infidelem putabat, in
 eadem die feliciter ac viriliter servivit. Contrivitque dominus Cunos ante faciem
 30 Hungarorum, et rex cum victoria et triumpho in Hungariam rediit.

<85.>

De expeditione sancti regis Ladislai contra Rutenos

404

Post hec autem rex gloriosus invasit Rusciam eo, quod Cuni per consilium eorum
 Hungariam intraverant. Cunque vidissent se Ruteni male coartari, rogaverunt regis
 clementiam, et promiserunt regi fidelitatem in omnibus, quos rex piissimus

6 Tantam a: Tandem d

8 fuerat a: fugierat b

14 Cunorum a: Cuvorum b

25 die a: diem b / qua a: quam b

28 Eusem: Ensem b a

gratanter suscepit. Deinde irruit in Poloniam. Poloni vero contra ipsum venientes pugnauerunt, sed Hungari iuvante deo victoriam habuerunt. Exinde Hungari castrum Krowk tribus mensibus obsederunt. Interim obsessi et obsidentes ceperunt egere. Rex autem et principes petierunt ab omnibus Hungaris, noctis
5 silentio ut portaret unusquisque ocream solam de terra plenam. Quod et factum est. Fece-
runt autem ante castrum montem magnum de terra illa, quem desuper cum farina cooperuerunt. Videntes autem obsessi, quia obsidentes habundarent victualibus, et quod diu possent manere ante castrum, arcem cum universis regi reddiderunt, et pacem ad voluntatem regis ordinauerunt seu composuerunt. At inde
10 transiit in Bohemiam, et multos captivos de Bohemis duxerunt impune in Hungariam, et sic rex victoriosissimus ad propria rediit cum gaudio.

<86.>

De constructione ecclesie Waradiensis et de electione regis in capitaneum passagii transmarini

Post hec in parochia castri Bihor inter flumen Kewres in venatione sua inuenit
15 locum, ubi angelico amonitu proposuit construere monasterium in honore virginis Marie, quem locum Warad nominavit. At rex Ladislaus in ampliora semper se
extendens et de virtute in virtutem proficiens non solum in Hungariam, sed in omnia regna Christianitatis sue respersit suavitatis odorem, unde mortuo Romanorum
imperatore duces et tetrarche Theutonicorum cunctique barones et optimates
20 communiter et concorditer rogauerunt ipsum, ut susciperet imperium. Quia vero
tempore suo non solum sua, sed que Iesu Christi sunt, querebat, et illud divinum oraculum mente sedula revolvebat: Non transgrediaris terminos patrum tuorum;
suis terminis contentus esse maluit quam supra mensuram iuris augere, alienigenarum itaque et ignotarum gentium regimen suscipere recusavit. Vix autem in
25 Hungaria deo pie ac fideliter serviendo et leges convenienti vigore sanciendo poterat remanere. Cumque celebrasset Pascha domini in Bodrog, ecce nuncii de Francia et de
Hispania, de Anglia et Britania ad eum venerunt, et precipue de Villermo fratre regis Francorum, et ei omnipotentis dei iniuriam se ulcisci manifestaverunt, et
sanctam civitatem et sanctissimum sepulcrum de manu Saracenorum liberare
30 pensaverunt, unde gloriosum regem rogauerunt, ut eis rector et gubernator in exercitu Iesu Christi existeret. Rex autem hoc audiens gavisus est gaudio magno, et

5 plenam **b**: plevam **a**

9 reddiderunt **b**: tradiderunt **a**

17 Hungariam **a**: Hungaria **b**

23 suis **a**: itaque *add.* **b** / augere **a**: affectans *add.* **b**

24 itaque *om.* **b**

25 sanciendo **a**: sanctiando **b**

in eadem festiuitate a nobilibus Hungarie licenciatus est, tristabaturque tota
 Hungaria propter eum, sed ipse, quod inceperat, nullo modo dimittebat. Misitque
 nuncium ad Conrardum ducem Bohemorum filium Otthonis, et peccit ab illo ac
 precepit, ut secum ultra mare ire pro iniuria Iesu Christi prepararet. Ille autem
 5 libenti animo promisit. Interim cognatus Conrardi ducis nomine Sentapolug noctis
 silentio Pragam veniens ipsam civitatem cepit. Mane facta ab episcopo Pragensi in
 solio ducali sedit, et a quibusdam honorifice susceptus est. Conrardus autem ad
 gloriosum regem avunculum suum venit, et, que ei acciderant, narravit, et regem in
 10 auxilium sibi venire in propria persona rogavit. Rex autem consensit ei ita, quod de
 servitio dei dux non remaneret. Et, quia consanguineitatis vinculo illi iungebatur,
 etiam memor actionis ducis patris eius, qui sibi in auxilium contra Salomonem
 venerat, promisit se in propria persona eum adiuturum. Habebat rex secum fratres
 suos, filios Geyse regis Colomanum et Almus, pronosticatusque ita erat rex de
 Colomano, quia fusor sanguinis fieret. Voluit enim Agriensem episcopum eum
 15 facere. Qui eadem nocte secessit in Poloniam audiens, quod pater eius et avus
 Polonie honorifice suscepti essent, secuti sunt eum de Hungaria Marcus et Vgra et
 alii. Rex autem congregato exercitu suo cepit ire contra Bohemos propter iniuriam
 nepotis sui. Cum autem pervenisset in confinium Bohemorum, gravis infirmitas
 20 Marcellum prepositum et Petrum comitem, ut ad Hungariam reverteretur. Beatus
 autem Ladislaus sic ordinavit, ut post ipsum Almus regnaret, qui sincera
 simplicitate ductus honoravit fratrem suum Colomanum preferendo sibi coronam
 regni, tanquam cui iure primogeniture videbatur competere. Si quem autem scire
 delectat, quot et quanta bona genti sue beatus Ladislaus fecit, de gestis eiusdem
 25 plenam poterit habere noticiam. Sanctitate igitur et gratia plenus transiit ad
 consortia angelorum anno regni sui XIX, et sepultus Waradini in monasterio suo
 anno domini M XC V. III Kalendas Augusti feria I.

4 prepararet b: propararet a

5 animo a: se add. b

6 Mane b: autem add. a

9 consensit a: concedens b

11 memor a: sue add. b

12 adiuturum a: adiuuaturum b

13 ita om. a

15 Qui a: Audiens b

16 secuti b: -que add. a

27 III b: tertio a / I b: prima a

De coronatione regis Colomani filii regis Geyse primi
filii Bele regis similiter primi

411

Colomanus itaque filius regis Geyse de Polonia festinanter rediit et coronatus est, et duci Almus ducatum plenarie concessit, in cuius etiam temporibus multa mala sunt perpetrata, ut inferius patebit. Erat namque habitu corporis contemptibilis, sed astutus et docilis, hispidus, pilosus, luscus, gibosus, claudus et blesus. Cumque predicti peregrini Iesu Christi audissent de morte gloriosi regis Ladislai, valde condoluerunt, ac inde miserunt nuncios ad regem Colomanum, ut quemadmodum gloriosum Ladislaum rogaverant, ita et de ipso petierant, putantes ipsum esse de eadem pietate, quia ipse de eodem sanguine fuerat. Colomanus autem rex hoc audiens non solum non ire cum eis promisit, sed etiam per terram suam viam illis minime concessit. Exercitum autem contra eos misit, ut ad regnum introire non permetterent, putans ipsos esse tyrannos et non peregrinos. Illi autem spem in deo ponentes et, cuius signum portabant, Iesu Christi, in illo confidentes Hungariam audaciter intraverunt, et ex Hungaris multos interfecerunt. Hoc audito rex congregavit exercitum suum circa Temes, et illos simulata pace ire dimiserunt. Cumque ad Zemlin pervenissent, se in pace esse sperantes castra metati sunt. Castrum autem Zemlin ceperunt, quod rex alias insidias non faceret, et peiora prioribus non fierent. Deinde Marchiam illam totam devastabant propter victum, et, quicquid rapere poterant, ad castrum portabant. Rex autem in Temes utiliori consilio usus pacem cum illis firmavit, et multis muneribus et victualibus eos honoravit, et in pace ire dimisit. Illi autem peregrini proficientes ceperunt Anthiochiam, et adiuvante deo Hierusalem abierunt. Cunque rex ad propria reverteretur, et dux Almus ad ducatum iret, quidam iniqui diabolico freti consilio ceperunt inter eos accusare. Dicebant enim duci: Domine dux, rex insidiatur tibi, et capere vult te. Deinde regi dicebant: Dux tibi posuit insidias, et, si non custodieris te, scias procul dubio te moriturum. Hoc autem audientes ambo iuvenes et lascivi congregaverunt exercitum. Rex autem cum exercitu venit contra ducem in Warkun, et dux econtra venit prope Warkun, Tisciam autem inter eos dimiserunt. Fideles autem Hungari treugas ab ipsis petierunt, ut colloquium haberent, dixeruntque:

5 namque **b**: autem **a** / contemptibilis **a**: contemtibilis **b**

9 petierant **b** **a**: *pro* peterent

15 audaciter **b**: audacter **a**

17 pervenissent **a**: et *add.* **b**

18 quod **b**: ne **a** / non *om.* **a**

19 non *om.* **a**

23 Hierusalem **b**: Irusalem **a**

28 exercitum **b**: exercitus **a**

30 petierunt **a**: et *add.* **b** / haberent **b**: haberetur **a** / dixeruntque **a**: -que *om.* **b**

Quid est, quod nos pugnamus? Isti nos obpugnant, moriemur, et, cum ipsi
 evaserint, fugient, sicut nudius tertius patres nostri vel fratres cum patribus eorum
 vel fratribus pugnaverunt, et ipsi mortui sunt, nec nos videmus causam pugne, sed,
 5 eis si pugna placet, ipsi duo pugnent, et quis eorum prevaluerit, ipsum pro domino
 habeamus! Quo statuo consilio principes reversi sunt. Cumque Grack regi dixisset,
 quemadmodum statuerant et Ilia duci revelasset, absque voluntate eorum
 quieverunt. Post hec autem rex invasit Rusciam, et ducissa Rutenorum nomine
 Lanca venit obviam regi, provoluta pedibus obsecrabat regem cum lachrymis, ne
 10 disperderet gentem illam. Cunque regem non audientem instantissimis sollicitaret
 precibus, calcitravit eam rex et ammovit a se dicens: Non oportet regalem
 maiestatem fletu muliebri deturpari. Illa autem gemens reversa est retrorsum, et
 rogabat omnipotentis dei auxilium. Plurimi autem Kuni cum Mircode cum
 precibus venerant in auxilium Rutenorum. Qui de nocte consurgentes summo mane
 percusserunt castra regis, usque ad interemptionem dissipaverunt ea crudeliter.
 15 Nobiles autem Hungarie communierunt regem circumquaque, fueruntque regi pro
 muro inexpugnabili. Kuni vero persequentes comitem Euzem de genere Almasi
 virum fortem et alacrem interfecerunt eum, et omnes, qui cum eo erant, similiter et
 episcopos Cupan et Laurentium multosque alios bellatores fortes sagittarum
 20 transfixionibus ceciderunt. Unus autem ex Kunis nomine Monoch acriter
 persequabatur Hungaros, quem Matheus miles regis optimus volens comprehendere,
 impetum fecit in illum, ille vero fugiens missa post tergum sagitta pedem Mathei
 transfixit, et, nisi socii multi insertis clipeis illum protexissent, mortem non
 evasisset. Petrus itaque versus est ad Monoch. Cunque ad Petrum sagittasset,
 sagittare non potuit, et, usque dum aliam sagittam acciperet, Petrus latus Monoch
 25 perforavit, quem captum ad regem vivum perduxit. Tunc Iula comes in pedibus
 vulneratus evasit, de quo vulnere in Hungaria mortuus est. Rex itaque et omnes sui
 celeriter fugiendo venerunt in Hungariam, thesaurum autem regis et omnes, qui
 30 celeriter fugere non potuerunt, Kuni rapuerunt. Tanta strages ibi fuit, quod raro
 Hungari in tanta strage fuerunt. Qui autem ex Hungaris in silvis evaserant, pre
 necessitate famis soleas calciamentorum suorum assando comedebant. Quid plura,
 tanta tunc pericula facta sunt, que scripta non sunt, que dici non possunt. Rex
 autem de prima uxore genuit Ladislaum et Stephanum anno domini M C primo.
 Cumque rex esset in Dalmacia in civitate Zadur, et cogitaret civitatem succendere
 pro duricia gentis illius, dormierat in palatio suo, quod ibi edificaverat. Et ecce 418

5 statuo SRH I.: statuo b a

8 Lanca a: eiusdem regis add. b / regi: regis b: regi et eius a

11 fletu a: fletum b

13 nocte a: morte b

14 regis b: et add. a

16 Euzem SRH I.: Enzem b a

17 qui om. b

21 post tergum a: postergum b

25 captum a: captam b

sanctus N. Zaduriensis episcopus venit ad eum in horrido vultu, quem per capillos
 capiens traxit, et cum virgis laureis valde verberavit. Quem cum dimisisset et
 excitatus fuisset, illum non vidit, sed dolorem sentiebat, et ictus virgarum super
 corpus suum aspiciebat. Quapropter a molestatione civitatis pacienter cessavit.
 5 Deinde rex volebat ire in Rusciam. Anno domini M C VI reversus est dux Almus de
 Patauia, qui propter regis timorem illuc fugerat. Quem rex suscepit ad pacem.
 Deinde fugit in Poloniam, et accersito Polonorum et Hungarorum consilio et
 auxilio reversus est in Hungariam, et cepit Novum Castrum, et intravit illud. Rex
 10 autem hoc audito obsedit castrum. Cunque in crastinum pugnare vellet, ecce dux
 subito equum ascendens portas castri exiens citissime equitavit solus ad castrum
 regis, et, cum ad tentorium regis venisset, statim de equo descendens ad pedes regis
 venit, et in ore omnium se culpabilem proclamavit. Rex autem fraterna motus
 pietate duci indulisit. Nam et indignationem suam ab Hungaris, qui in castro erant,
 15 per intercessionem ducis amovit. Deinde dux Hierosolimam profectus est, et cum
 prosperitate rediens rex eum suscepit ad pacem. Delectabatur autem dux in
 venationibus, et assiduus erat in eis, et dabat ei rex omnia ad venandum necessaria.

<88.>

De constructione ecclesie Demesiensis

420

Dux autem construxit monasterium de Demes rogavitque regem, ut ad
 consecrationem veniret, et sic factum est. Postquam palatini accusabant ducem,
 20 quod insidias preparasset, ut interficeret regem in consecratione monasterii sui.
 Quod et forte fecisset, nisi amici regis ipsum vigilantissime custodissent. Rex autem
 iratus voluit capere eum, sed reverendissimi episcopi et alii boni principes scientes
 falsum esse, quod ex confictione inimicorum duci imponebatur, intercesserunt pro
 eo apud regem, et pacificaverunt eos iuramento, dimisitque ducem in pace, ut in
 25 Bokon venaretur. Misitque cum eo duos iobagiones sub pretexto honorandi eum,
 quos tamen clanculo instruxerat, ut animum ducis solercius explorarent, si dux
 adversus regem machinaretur, regi nunciarent. Cunque venisset dux in Chour, et
 asture misso cornicem cepisset, simplici animo dixit iobagionibus: Nonne cornix
 ista iuraret asturi, ut, si eam dimitteret, de cetero non vociferaret? Illi autem
 30 responderunt, quod nec astur dimitteret cornicem propter iuramentum, nec cornix
 iurare posset, cum sit animal irrationale. Eadem vero nocte verba ducis regi

11 descendens a: et *add.* b

19 sic a: sicut b

20 consecratione a: constructione b

23 confictione: confectione b ■ / imponebatur a: imponebantur b

26 dux b: quid mali *add.* a

27 machinaretur b: ut *add.* a

29 vociferaret b: vociferaretur a

nunciaverunt. Dux autem veniens in Bokon causa venandi statim absentavit se ab 422
illis, et fugit iterum ad Patauos regis Theutonicorum auxilium imploraturus. Anno
domini M C XII N. filius regis Colomani mortuus est. Et rex secundam duxit
uxorem de Ruscia, quam in adulterio deprehensam peccantem nec violenta
5 temeritate dimisit. Sciebat enim, quia scriptum est: Deus quos coniunxit, homo non
separaret, scilicet sine lege et absque ratione. Ideo non ipse ab ea se separavit, sed lex
ab ea eum separavit, quam reatus accusavit, culpa damnavit, maleficium coartavit.
Remisit ergo eam lex in terram suam. Que ex adulterio peperit filium nomine
Borich. Borich autem genuit Calamanum.

<89.>

10 Quomodo dux Almus et Bela filius eius fuerunt exoculati 423

Anno domini M C XIII imperator propter ducem Almus movit exercitum
ingentem, et venit in confinium Hungarie, ut colloquium cum rege haberet, et inter
eos pacem firmaret, quod et factum est. Rex autem imperatori plurima dona misit,
et sic honorifice repatriavit. Post hec rex reduxit ducem Almus ad pacem.
15 Confirmata autem pace tandem rex cepit ducem et filium eius Belam infantulum, et
obcecavit eos, sed et Belam infantulum preceperat castrare. Sed obcecator timens
deum et regni sterilitatem, castravit catulum, cuius testiculos tulit regi, et de
nobilibus regni obcecavit Uros, Uacha et Paul. Nihil tamen ei proficit innoxii 424
sanguinis profusio, quem divina ultione premature mortis deglutivit dira sorbito, et
20 punivit temporalis regni destructio. Unde dictum est: Non sic impii; in omnes, et
cetera. Ductus est autem dux Almus in monasterium suum in Demes. Post hec
autem rex cepit egrotare graviter, et habebat quandam medicum Latinum nomine
Draconem, cui nimium credebat, hic apposuit emplastrum super aures regis, qui
ex capitis dolore urgebatur, et per concavitates aurium vis emplaustri non modicam
25 extraxit partem cerebri eius. Remoto autem emplaustro, quod diucius tenere non
poterat, ostendit Othmaro comiti. Comes Othmarus inspiciens emplastrum vidit
in eo cerebrum extractum, dixitque regi: Domine expedit tibi, ut prepares te ad
viaticum. Quo audito timuit rex et ingemuit. Postea autem iniit rex consilium cum 425
sceleratissimis Mark filio Syma et Achille filio Jaco et cum aliis comitibus, quorum
30 consilio ducem et filium eius de gremio matris sue extractum excecaverat, misitque
ex eis quandam nomine Benedictum filium Both apprehendere ducem, ne forte

1 causa b: cansa a

3 duxit a: ducit b

8 Que a: in *add.* b

9 Calamanum b: Calomanum a

13 quod et a: et quod b

18 ei *om.* b / proficit b: profuit a

24 concavitates B^o: concavites b a / vis a: vib b

29 Jaco b: Jacob a

mortuo rege ipse ei succederet. Rex autem in morte precepit filio suo et principibus,
 ut ipsi post mortem suam super Rusciam ulciscerentur iniuriam, quam ipsi fecerant.
 Cumque autem Benedictus recessisset, dux ante monasterium sedebat plangens
 dolorem proprium. Qui cum audisset, quod equites festinanter venissent, presensit
 5 animo sibi periculum imminere, et fecit se introduci in monasterium, et tenebat
 manibus altare sancte Margarithe virginis, ut saltem pro reverentia dei et
 sanctorum eius eum inde abstrahere non presumant. Benedictus autem per 426
 antifrasim dictus sacrilegas manus iniecit in eum, et tenentem altaria violenter
 extrahebat. Dum quoque sic conaretur extrahere, divulsa est cutis manus ducis, et
 10 infectum est altare sanguine. Sacerdotes autem observabant hostia ecclesie, et
 volebant illum Benedictum capere. Ille autem hoc percipiens corde furibundo,
 quomodo potuit, exivit, et, dum festinanter equitaret per silvam Peliis, cecidit de
 equo, et cervice fracta mortuus est, et canes eius, qui sequebantur ipsum,
 devoraverunt carnes eius et ossa. Iste Colomanus, sicut quidam dicunt, fuit
 15 episcopus Waradiensis, sed, quia fratres, quos habebat, morte sunt preventi, ideo
 summo pontifice cum eo dispensante regnare compellitur. Qui ab Hungaris Cunues 427
 Calman appellatur eo, quod libros habebat, in quibus horas canonicas ut episcopus
 persolvebat. Iste Dalmacie regnum occiso suo rege Petro nominato in montibus
 Ptergozdia Hungarie adiunxit. Galeas quoque Venetorum et naves solidans et
 20 allocans pecunia maxima exercitum copiosum in Apuliam destinavit. Qui Apulia
 spoliata per tres menses permanserunt in ea. Ubi etiam Monopolim et Brundisium
 civitates expugnantes Venetis ad tenendum pro utilitate regis Colomani relique-
 runt, ipsi autem ad Hungariam abinde sunt reversi. Que quidem civitates per
 soldados Parisanorum missos per cesarem expulsis Venetis sunt rehabite. Regnavit
 25 autem annis XXV, mensibus VI, diebus quinque. Anno domini M C XIII tertio
 Nonas Februarii feria tertia migravit ex hoc seculo, cuius corpus Albe quiescit.

<90.>

**Mortuo rege Colomano Stephanus secundus filius eiusdem
 in regem extitit coronatus**

428

30 Potentiores regni Stephanum Colomani filium in regem coronaverunt. Erat enim
 adhuc impubes, sed spiritus eius in manibus eius. Anno autem IX regni sui intravit
 Dalmaciam, et a Dalmaciensibus honorifice est susceptus. Inde reversus missis
 exercitibus suis fines Polonicos devastavit. Placuit autem regno, ut rex Stephanus

3 autem *om.* a

9 conaretur a: canaretur b

14 devoraverunt a: devoravetur b

22—23 reliquerunt a: relinquerunt b

24 soldados b: solidatos a

25 quinque b: V a

cum duce Bohemorum colloquium haberet. Cumque venisset ad confinium
 Hungarie prope fluvium Orsoua, et dux Bohemorum obviam illi venisset, fluvius
 tamen eos interiacebat. Erat autem Solth semper inique cogitationis auctor, qui
 5 propter iniquitatem suam de Hungaria fuerat expulsus, qui tunc ibi cum Bohemis
 presens erat. Antequam vero rex cum duce colloquium haberet, misit Solth 429
 nuncium ad regem clanculo dicens: Fidelis sum domino meo, et, quod novi de
 Bohemis, sibi notifico, unde statim, cum colloquium habebit cum duce, dux eum
 capiet, quia audivit tuos venisse sine armis. At reversus idem duci dicebat: Statim,
 10 cum colloquium habueris cum rege, rex te capiet, sed potius arma tuos, et ita in
 castris sedeant. Bohemi ergo sicut furibundi et bibuli fecerunt, quemadmodum illis
 Solth laudaverat. Et alium nuncium misit ad regem dicens: Mittat rex sagittarios
 circa castra ducis, ne cito ad castra sua equitare prevaleant. Rex autem, ut fuit
 impetuus, fecit, sicut Solth dixerat, sine suorum consilio. Bohemi videntes 430
 15 sagittarios venire, sine dubio sciverunt veritatem esse, quod audierant. Qui
 impetum super sagittarios fecerunt. Bisseni atque Siculi vilissimi usque ad castrum
 regis absque vulnere fugerunt. Rex autem hoc audiens cum paucis celeriter equitavit
 versus Hungariam, quia sui absque armis venerant, et, qui arma habebant, armare
 se non poterant, quia inscii regis consilii erant. Putabatque rex in consilio equalem
 20 se Salomoni, in fortitudine Samsoni, in audacia David, sed illis equalis non erat.
 Bohemi autem acriter devastabant castra regis. Janus vero filius Vrosa et palatinus
 comes longe descenderant de rege. Qui cum audissent, silenter unanimiter suos
 armaverunt, et impetum super Bohemos, qui castra devastabant, fecerunt.
 Contrivitque dominus eos in ore gladii Hungarorum, et dira morte sauciavit. 431
 25 Misitque Janus post regem nuncium, et manifestavit illi victoriam, quam dominus
 sibi dederat. Rex itaque reversus gavisus est gaudio magno, sed valde doluit, quia
 Solth in eodem prelio mortuus non fuit, qui tanta mala mendaciis simulabat. Rex
 autem Stephanus legitimum volebat ducere uxorem, sed concubinis meretricibus
 iunctus erat. Quare barones et optimates dolentes de regni desolatione et regis
 30 sterilitate, duxerunt ei uxorem dominam nobilissimam filiam regis Roberti Viscardi
 de Apulia. Venit itaque dux Theutonicorum nomine Bezen ad regem, et conquestus
 ei est, ut frater suus eum de ducatu eiecisset, rogansque regis clementiam, ut in
 propria persona sua ipsum adjuvaret. Rex autem Stephanus volens iniuriam patris 432
 sui regis Colomani vindicare, promisit ducem adiuturum, et collecto exercitu ivit in

- 2 Orsoua SRH I.: Orsona b a
 14 sciverunt a: scinerunt b
 16 fugerunt a: fugierunt b
 18 Putabatque a: Putabaque b
 19 in fortitudine a: n fortitudine b
 20 et om. b
 26 simulabat Bo: similabat b a
 27 nolebat a: volebat b
 30 Theutonicorum: pro Ruthenorum
 31 ut frater b: quod frater a
 32 volens a: nolens b
 33 adiuturum a: adiuvaturum b

Rusciam. Cunque pervenisset, primus obsedit castrum. Contigit autem summo diluculo, quod predictus dux Bezen ambulabat circa castrum previdendo loca expugnandi munitiones. Obsessi vero exiverant de castro causa visitandi Hungaros. Cunque dux vidisset illos, impetum fecit super illos, qui viriliter pugnantes ducem
 5 usque ad mortem vulneraverunt. Cunque rex audisset de morte ducis, indignatus est valde, et precepit omnibus Hungaris, ut castrum obpugnarent, et eodem die eligerent munitiones possidere vel mori. Principes autem Hungarie habuerunt
 10 consilium et dixerunt: Quid et quare morimur, si ducatum vendicabimus, quem rex ex nobis constituet ducem, stabilitum igitur sit inter nos, quod nullus castrum obpugnet, et dicamus regi, quia hec omnia absque consilio suorum principum facit. Cum vero principes venissent ad consilium regis, omnes in duas partes se transtulerunt. Sed Cozma de genere Paznan erexit se dicens regi: Domine, quid est, quod facis, si cum multa morte militum tuorum castrum capis, quem ducem constitues, si inter principes tuos eligis, nullus remanet. Nunquid vos vultis regno
 15 relicto habere ducatum, nos barones castrum non obpugnabimus, si obpugnare vis, solus pugna, nos autem in Hungariam recedimus, et nobis regem eligemus. Unde ex precepto principum precones in castris clamabant, ut Hungari quam citissime in Hungariam reverterentur. Rex itaque cum vidisset se suorum auxilio iuste destitutum, reversus est in Hungariam. Post hec tertio anno fines Polonicos missis exercitibus devastavit. Deinde misit exercitum, solummodo falangas aulicorum suorum, partes Bulgarie et Seruie devastavit. Interea imperatrix Constantinopolitana filia regis Ladislai nomine Pyrisk nunciavit regi Stephano, quod imperator ipse, videlicet maritus suus in eius obprobrium ipsi regi improperaret dicens regem Hungarie esse hominem suum, quam etiam contradicentem imperator castigasset.
 20 Cum autem hec audisset rex, pro nimia reputavit iniuria, et collecto exercitu in impetu spiritus sui invasit partes Grecie, atque aliquas civitates Grecie igne et gladio devastavit, et cecidit timor super omnes civitates provincie illius. Timebantque
 25 omnes reges Stephanum regem tanquam ictum fulminis, unde infantes vagientes comminatione nominis regis Stephani quiescere compellebantur. Habebatque rex secum septingentos milites Francos, cum quibus Bulgariam devastabat, et per eorum ingenia muros castrorum Grecie destruebat. Ea de causa, quod imperator ad conflictum non veniebat ad ipsum, misit rex nuncium ad imperatorem Grecorum, et vituperavit eum dicens, quod non esset dignus vocari imperator neque rex, sed anus et vetula, quia sicut vetula semper est in ocio. Quo audito

7 eligerent a: elegerent b

9 sit a: sic b

13 multa a: multitudine b

20 aulicorum a: anlicorum b

21 suorum b: et *add.* a

24 suum b: seuum a

26 invasit a: invasis b / aliquas a: alias b

29 nominis a: nomine b

34 anus a: avus b / in ocio a: motio b

imperator respondit dicens: Indubitanter credat rex, quod sua in presenti anus
 simul cum umbilico virilia incidam. Ea de causa misit imperator exercitum
 ingentem in Hungariam in Haram, et Hungari aliquem impetum facere non
 potuerant. Quia Greci per ingenia inflammabant ignes sulphureos in naves 436
 5 Hungarorum, et eas in ipsis aquis incendebant. Misit itaque rex omne robur regni
 sui contra Grecos, quibus prefecit Sthephel. Qui venientes pugnaverunt cum Grecis
 ultra rivulum Karaso versus Boron. Fuitque manus domini cum Grecis, nec
 potuerunt Hungari resistere. Tanta ergo strages raro facta est, quanta ibi contigit.
 Rivulus enim Karasu humano sanguine in tantum mixtus fuerat, quod omnino
 10 sanguis esse putabatur. Iacebantque loricati homines in fluvio tanquam trunci,
 super quos fugientes et persequentes transibant rivulum quasi super pontem.
 Mactabantur autem Hungari tanquam boves, nec erat, qui redimeret eos de
 manibus Grecorum. Ciz vero comes et alii boni milites ibidem occubuerunt. Post 437
 hec imperator et rex per fideles nuncios convenerunt ad colloquendum navigantes
 15 in insulam, que civitati Boronch proxima est. Ibi vero inter principes suos diu se
 excusantes et incusantes tandem pace roborata redierunt ad propria. Rex itaque
 Stephanus multa mala faciebat, que non debebat, in impetu animi sui. Nam
 Christianam combussit, et super homines cocturas cum stercore equino faciebat
 fieri, cereos magnos ardentis in fundamentum hominis stillare faciebat.
 20 severitate regis Stephani minoris sui mediam capitis diminutionem passus fuerat.
 Quamvis fuisset obcecatus, tamen mortem timens de rege Stephano fugerat in
 Greciam. Qui ab imperatore honorifice susceptus erat, imposuit sibi nomen
 Constantinus, qui et ibi iam pridem edificaverat civitatem Constantinam in 438
 25 mortuo corpus eius precepto regis Fulbertus episcopus reportavit, et in Albensi
 ecclesia sepelivit. Bela vero filius eius in Hungaria occulte tenebatur a principibus
 propter furorem regis. Qui omnes inito consilio regi manifestaverunt, quem post
 execcationem mortuum credebat. Quem cum rex veraciter scivisset vivere a Paulo
 episcopo et Othmaro comite, quorum conscientia retentus erat, gavisus est gaudio
 30 magno, quia absque dubio sciebat se heredem non habere, statimque misit nuncios
 in Seruiam, et filiam Vros comitis magni in legittimam uxorem Bele traduxerunt,
 que non post multos dies procreavit Geycham. Quo audito rex gavisus est valde.
 Disposuerat eum rex vivere in Talna, et dabantur ei regalia stipendia. Antequam 439

- 1 anus b: anno a
 3 aliquem a: aliquod b
 11 transibant a: transiebant b
 15 Boronch SRH I.: Borouch b a
 17 Nam a: Domininam b
 20 sui capitis b: mediam capitis sui a
 21 obcecatus a: obsecatus b
 24 fugerant a: fugierant b
 25 precepto a: preceptu b
 28 execcationem Bo: execcationem b a
 31 Seruiam Bo: Serniam b a

vero rex Belam scivisset, coniuraverat regnum, ut post regem filius sororis sue
 Sophie nomine Saul regnaret. Contigit autem, ut rex incideret in gravem
 infirmitatem Agrie ita, ut omnes illi mortem imminere videbant. Bors vero comes et
 Juan inani spe ducti a traditoribus in regem electi sunt. Cum autem deo volente rex
 5 convaluisset, Juani caput decollavit. Bors vero comitem turpiter de curia reiecit in
 Greciam, et ita statutum est, quod de propagine sua amplius ad curiam regiam
 nullus dignus esse iudicaretur intrare. Propter hoc principes ausi sunt regem Belam
 manifestare, quia super hoc rex valde condolebat, qui sibi succederet. Rex autem 440
 Stephanus diligebat Cunos tunc temporis plus, quam decebat, quorum dux nomine
 10 Tatar, qui a cede imperatoris cum paucis ad regem fugerat, cum rege morabatur.
 Rex autem incidit in dissenteriam. Kuni vero, qui permissionibus regis fuerant
 asueti sceleribus, nec tunc minus seviebant in Hungaros. Hungari vero cum
 audissent, quod rex in mortis esset articulo, interfecerunt Cunos, qui eorum bona
 diripiebant. Tatar autem dux Cunorum conquestus est regi de nece suorum. Rex
 15 autem putabat se aliquantulum alleviatum esse ab egritudine. Cumque vidisset 441
 Tatar lachrymantem ceterosque Cunos circumfusos lamentantes, quia supra
 modum diligebat eos, infremuit et dixit: Si sanitati restitutus fuero, pro unoquoque,
 quem ex vobis interfecerunt, decem interficiam. Nunc de vita mea ne desperetis,
 quia convalui. Et his dictis extendit manus suas in Cunos. Qui precipites irruerunt
 20 ad osculandum manus eius, et pre nimia pressura defatigaverunt regem, unde etiam
 recidivo dolore corruptus sublatus est de medio. Sed, cum esset in articulo mortis,
 monachalem habitum relicto regno suscepit anno regni sui XVIII, et sepultus est
 Waradini. Migravit autem ab humanis anno domini M C XXXI.

<91.>

De regno secundi Bele Ceci filii ducis Almus filii
 Lamperti filii regis Bele primi

25

442

Regnavit autem post eum Bela Cecus filius ducis Almi ceci, omnemque numerum
 malorum devitans bonorum operum exercitationi humiliter adhibebat. Nec posuit
 carnem brachii sui in adiutorium, nec habuit fiduciam in homine, sed ad altissimum
 posuit refugium suum, et factus est dominus protector eius, et deduxit eum in

- 1 regem b: eum a
- 2 incideret a: inciderat b
- 4 inani a: inuani b
- 7 hoc b: autem add. a
- 9 decebat a: deceret b
- 11 dissenteriam a: dissentiam b
- 15 se a: anime b
- 16 Tatar a: Tartar b / circumfusos Bo: circumfulsos b a
- 22 relicto a: relecto b
- 28 fiduciam b: fiducia a

5 multitudinem misericordie sue, de fructu ventris sui posuit super sedem suam. In eo enim est completum illud propheticum verbum: Dominus solvit compeditos, dominus illuminat cecos. Et iterum: Inite consilium et dissipabitur, loquimini verbum et non fiet. Creverat enim puer cecus regnante Stephano filio regis Colomani. Confirmatum est ergo regnum in manu eius, et inimicos eius dedit dominus in opprobrium usque in presentem diem, genuitque quattuor filios, scilicet Geysam, Ladislaum, Stephanum et Almu. Quo regnante regina Elena habito consilio regis et baronum fecit congregationem generalem in regno iuxta Arad. Illa igitur die dicte congregationis, dum rex sedisset super solium regni sui, venit regina cum filiis suis, et sedit circa regem. Dixit autem ad populum universum: Omnes fideles, nobiles, senes et iuvenes, divites ac pauperes, audite, cum cuique nostrum deus visum dederit naturalem, volo audire, cur dominus noster rex suis oculis sit privatus, et quorum consilio hoc sit actum, modo mihi propalate, et eos fideliter in hoc loco vindicantes nobis de ipsis finem date! Ecce enim deus regi nostro pro duobus oculis dedit filios quattuor. Facta igitur hac voce irruit omnis populus super illos barones, quorum consilio rex obcecatus fuerat, et quosdam ex ipsis ligaverunt, quosdam vero detruncaverunt, sexaginta autem et octo prophanos ibidem crudeliter occiderunt, et omnes successores eorum tam viri quam mulieres eodem die sunt registrati. Insuper omnis illorum possessio ecclesiis cathedralibus est divisa. Et sic omnes ville conditionales de Hungaria donationes regum nominantur. Quia vero Hungari semper fluctuant iniuria sicut mare salsum, filii Leuiatan per nuncios invitabant Borich adulterinum, ut veniret, et eorum adiutorio regnum sibi vendicaret, credentes ipsum esse filium regis Colomani. Borich itaque ascito Ruthenorum Polonorumque auxilio venit in confinium Hungarie in directo loco, qui dicitur Seo. Rex autem collecto exercitu ibat obviam ei. Plurimi autem ex nobilibus in partem Borichii declinaverunt. Proceres autem Hungarie vocati sunt ad colloquendum cum rege. Interrogavit autem eos rex, si scirent Borichium adulterinum esse vel filium regis Colomani. Fideles autem regni responderunt, quod indubitanter scirent Borichium esse adulterinum et nullatenus dignum eum esse corona regis. Infideles autem et contradictores mussitabant inter se incerta, et titubantes in duas partes claudicabant. Rex autem et consiliarii eius, quantum in ipsis erat, segregaverunt edos ab agnis, et firmiter statuerunt, ut ibidem interficerent proditores, ne forte, si diutius differretur, traditores transferent se ad Borich, et hoc

3 dissipabitur **Bo**: discipabitur **b a**

6 opprobrium **a**: obrobrium eius **b**

21 filii **a**: namque *add.* **b**

22 invitabant **a**: invictabant **b** / adulterinum **a**: adulterum **b**

26 declinaverunt **a**: cessanter **b**

28 adulterinum **a**: adulterum **b**

29 adulterinum **a**: adulterum **b**

30 mussitabant **a**: musicabant **b**

32 interficerent **b**: interficerentur **a**

33 differretur **a**: defferent **b**

regni ne verteretur in periculum. Orta est igitur seditio, et ibidem ceperunt 446
Lampertum comitem. Quem cum extraxissent a rege, frater eius germanus cum
sedili quodam scidit per medium caput eius, et cerebrum per scissuram exivit.
Nicolaum comitem filium eius ibidem decollaverunt. Moynolth de genere Akus et
5 alios ibidem occiderunt. Residui vero ex traditoribus secesserunt in partes, et
collectis viribus suis volebant regem invadere. Fideles autem occurrerunt eis. Erat
autem caput traditorum Tyodor de genere Symad et Folcus ac Titus et precipuus
Sanson. Laudavit autem Sanson, qui erat pater comitum Thomas et Thurda, quod
iret in conventum regis, et ipsum coram multis vituperaret. Quo audito omnes
10 laudaverunt. Et ipse Borich inani spe seductus grates ei magnas retulit, et, quod
inceperat, hoc adimplere non simulavit putans eum de vituperatione regis regnum
habere. Rex autem descenderat prope fluvium Seo, et, cum sederet in papilione sua 447
cum suis principibus et militibus, ecce Sanson intravit, et regi dixit: Quid facis,
vilissime canis, cum regno, utilius est domino tuo Borich regnum habere, et tu vivas
15 in monasterio tuo, sicut vixit pater tuus. Cum vero principes regni subito commoti
fuissent, Johannes filius Othonis notarius regis, Symigiensis prepositus dixit ad
comitem Bud: Quid expectamus, quare non apprehendimus eum? Cunque
apprehendere voluissent, ille citissime equum ascendens fugiebat. Illi autem ad
presens equum non habebant, qui de circulo regis ad consilium pedites venerant,
20 sed tamen clamor magnus fuit. Cum autem serviens comitis Bud clamorem 448
audisset, equum sine sella ascendit, et ipsum cum lancea usque Seo persecutus est.
Tyodor autem et alii socii eius volebant navem intrare, illum citissime traducere, sed
usque huc non potuerunt. Sanson vero equitans cecidit in fluvium, quem persecutor
in fluvio lanceavit. Habebatque Sanson sub tunica panceriam, et pre gravamine
25 lorice natare non potuit. Borich autem cum magna multitudine Ruthenorum et
Polonorum castra metatus est prope ad regem. Proceres autem regni Hungarie
miserunt ad duces Ruthenorum et Polonorum, qui pro Borichio venerant
dicentes: Non decet vos contra iusticiam querere regnum homini adulterino. Nos
enim scimus, quod de iure regnum habere debeat Bela, et ipse regnat cum consensu
30 totius regni. His auditis duces Ruscie et Polonie destiterunt amplius adiuvare 449
Borichium, et reversi sunt singuli in suas provincias. Borich autem cum multitudine
populorum venit pugnare contra regem. Rex autem divino fretus consilio et auxilio
contrivit omne robur Borichii in prelio, et fugavit illum in gladio, conclusit
exercitum Polonorum in morte in ipsa festivitate Marie Magdalene accipiens spolia

1 ne om. a

8 Thomas b: Thome a / Thurda b: Thurdo a

11 eum a: enim b

14 domino b: dominio a

19 pedites a: pedes b

22 intrare b: et add. a

24 et a: qui b

27 Borichio a: Borochio b

31 Borichium a: Borichoni b

33 conclusit b: -que add. a

eorum, et reversus est cum magna victoria. In ipso autem prelio acriter et precipue pugnauerunt Myksa, Gaab et Bathur, et multos ex illis ceperunt et interfecerunt, eratque eorum lorica sanguine humano confecta. In hoc prelio Myksa cepit Tyodorium intentorem malorum. Vosos cepit Vitalem, Gaab vero fratrem comitis 450
 5 de Cracouia Polonum. Batur cepit Endre. Quos cum ad regem duxissent, grates multas retulit eis, et elegantissime remuneravit eos. Postquam autem regnum confirmatum est in manu regis Bele, utebatur ex vino multum, cuius aulici consueti erant, ut, quicquid in ebrietate regis petebant, habebant, et post ebrietatem rex recipere non poterat. Poch et Saul viros religiosos in ebrietate sua tradidit in manus 10
 10 inimicorum suorum, qui absque causa interfecti sunt. Regnavit igitur ipse Bela Cecus annis novem, mensibus XI, diebus duodecim. Migravit autem ad dominum anno domini M C XLI Idibus Februarii feria quinta, cuius corpus Albe quiescit.

<92.>

De coronatione regis Geyse secundi filii regis Bele Ceci 451
 primogeniti et de eiusdem gestis sequitur

15 Respexit autem dominus Hungariam, et dedit propugnatorem gradientem in multitudine fortitudinis sue. Dedit enim dominus regnum Geyse puero suo, qui in die sancte Cecilie virginis coronatus est, cuius dextram apprehendit et confortavit, subiiecitque ei gentes multas, et dorsa regum vertit in fugam a facie gladii eius. Rapolth vero miles Alamanus castrum Poson ex industria et probitate Iuliani 20
 20 comitis ceperat. Quod Hungari non pro modica habuerunt penuria. Sed rex adolescens ei non silenter acquievit. Duxit enim rex exercitum contra furorem Theutonicorum insultantium et Hungarie confinia devastantium. Quamvis enim 452
 25 cesar in propria persona non venerat super regem, universum fere robur regni Theutonicorum ad extirpandam Hungariam commoverat. Hericus autem quidam dux Austriae, principalis adversarius regis, omnes bellatores de Saxonia et de Bauaria secum adduxerat, erat enim tutor pupilli ducis Hericis Leonis, cui Saxonia et Bauaria hereditario iure competebant. Congregati sunt itaque Theutonici in multitudine fortitudinis sue confidentes, et sicut gygantes steterunt contra

3 eratque b: erantque a / lorica b: lorice a / confecta b: confecte a

7 consueti b: assueti a

8 erant, ut om. a

12 M a: millesimo b / Idibus a: Idus b

19 Alamanus b: Almanus a

21 ei Sch: ea b a / acquievit a: aquievit b

26 pupilli Bo: populi b a

27 iure om. b

Hungaros. Rex autem cum universo exercitu suo posuit spem suam in deo, et
 ordinatis agminibus cepit ire contra hostes suos. Sed et sacerdotes et levite
 cunctique clerici, qui aderant, in spiritu contribulato et corde contrito implorabant
 adiutorium domini nostri Iesu Christi et presidia sanctorum angelorum, et maxime
 5 invocabant clementiam dei genitricis virginis Marie, cuius patrocinio beatus rex
 Stephanus Hungariam specialiter commendavit. Rex autem accinctus est gladio, et 453
 gloria domini apparuit super eum, confortatumque est ilico cor eius divinitus, et
 ipse robustior factus quam prius, exhilarata est facies eius, et totus alacer ibat ad
 prelium. Cumque appropinquasset Guncel quidam autenticus, qui utramque
 10 linguam eorum bene noverat, nunciavit regi, quod exercitus Theutonicorum
 appropinquaret, et dixit optimum tempus esse regi, ut irrueret super eos, quia pauci
 sunt, et non omnes, quos in adiutorium vocaverant, venissent. Tunc rex cum omni
 exercitu suo acceleravit super eos trans metas Hungarie. Theutonici vero quasi
 15 gygantes obstabant in equis arduis et optimis, in superbia et abusione insultantes
 impetebant Hungaros, ut contumeliis suis terrorem eis incuterent. Hungari vero ex 454
 adverso appropinquaverunt ad prelium, et intonerunt buccinis, et clanxerunt
 classitis, et clamaverunt ad deum. Et clamor vociferantium ascendit in celum et
 belligerentium, et commissum est prelium. Bisseni vero pessimi et Siculi vilissimi
 omnes pariter fugerunt sicut oves a lupis, qui more solito preibant agmina
 20 Hungarorum. Tunc etiam, priusquam Hungari configere cepissent, quedam
 agmina Hungarorum perterrita sunt a furore Theutonicorum. Prevaluerunt
 Theutonici Hungaris in initio bellici conflictus, qui sicut heretici circa principia
 semper fervescent, et in fine tepescunt. Tunc avunculus domini regis Belus baŋ
 nominatus, gloriosus in milibus suis, irruens super agmina Theutonicorum
 25 percussit eos ex adverso graviter, et magnam stragem fecit in illis. Sed et electi 455
 milites regis impetum fecerunt in hostes, gravatum est prelium contra Theutonicos,
 et fortitudo eorum dissipata est, et corruerunt in ore gladii plus quam septem millia
 bellatorum, residui vero fugerunt. Salvavit igitur deus Hungaros in die illa de
 faucibus draconum crudeliter sevientium. Ibi usque adeo contritum est robur
 30 Theutonicorum, quod nec rusticis Hungaris in confinio eorum habitantibus
 aliquam iniuriam seu quodcunque gravamen inferre presumpserunt. Rex autem
 divina gratia felici potitus victoria simul cum universa gente sua benedixit et

6 accinctus a: acciuctus b

14 optimis superbia a: superbi b

17 classitis a: clascitis b

18 belligerentium b: belligerantium a

19 fugerunt a: fugierunt b

22 Hungaris a: Hungaros b

23 Belus SRH I.: Bele b a

25 Sed et a: et om. b

26 gravatum b: -que add. a

28 bellatorum b: bellaorum a / fugerunt a: fugierunt b

glorificavit deum. In eodem autem prelio comes Uros cepit comitem Rapolt Theutonicum, qui iam pridem nocturnis insidiis castrum Poson occupaverat, et Gabriel Ottonem. Post hec in diebus illis fames afflixit Hungariam, que magnam partem hominum in morte obsorbuit.

<93.>

5 Quomodo cesar Conradus per Hungariam
versus Hierosolimam ivit, sequitur

456

Circa etiam eadem tempora Conradus cesar iter fecit Hierosolimam per Hungariam. Hungarie vero non Christi peregrinus apparuit, in qua non pacem, sed potius iram tyranni et predonis exercuit. Nam petitionis simulatione inventa pro
10 aditu a regno Hungarie pecuniam non modicam extorsit ita, ut nulla mater ecclesia sive monasterium totius Hungarie remaneret, de quo pecunia non extraheretur, et peregrinanti cesari pre timore non offerretur. Cuius cesaris precessum egregius rex Francorum venerabiliter, et, ut decet Christi peregrinum, subsecutus a rege Geycha honorabiliter susceptus est, apud quem aliquamdiu commoratus compaternitatis
15 vinculo regi Geyche sociatur, et tali dilectionis nodo internexo multis muneribus a rege Geycha honeste conducitur, preter omnem regni molestiam Hungarie fines cum suo exercitu in Greciam penetravit. Postmodum autem rex Geycha referente
20 quodam milite suo nomine Gurk audivit, quod Borich adulterinus regis Colomani esset in comitatu regis Francie, misitque ad eum dicens: Non est bonorum reddere malum pro bono, nec insidiantem vite mee vestrum erat defendere. His auditis facta est contentio inter reges Francorum. Querebant enim milites eius, quisnam esset inter eos, qui mortem regis machinaretur, ut inventus ab his interficeretur. Borich autem venerat consilio quorundam Hungarorum, ut, si ipse regnum intrare posset,
25 cum talia audisset, statim ad pedes regis Francorum se prostravit vitam ab eo et veniam rogaturus, ut eum absque lesione extra regnum cum eo ire permetteret. Cumque rex Geycha audisset Borich esse apud regem Francorum, rogavit eum, ut pro amicitia sua Borichium ei vinctum remitteret. Cumque hoc rex Francorum

457

458

7 fecit a: faciens b

9 tyranni et a: tyrannidis b / pro om. b

10 mater om. a

14 aliquamdiu a: aliquamdin b

15 dilectionis a: dilectione b / nodo a: modo b

16 conducitur b: et add. a

18 adulterinus a: adulterius b

20 vestrum b: vestra a / erat b: erit a

27 esse om. b / rogavit a: rogans b

audisset, dixit: Noverit rex, quod domus regis est quasi ecclesia, pedes eius quasi altare, et quomodo possum reddere vinctum eum, qui ad domum regalem quasi ad ecclesiam et ad pedes regis quasi ad altare se prostravit. Cui nuncius ait, quoniam magistri nostri sic interpretantur, ut adulterinam progeniem ecclesia non
5 communicat. Borich autem videns sibi mortem imminere ea nocte rapuit unum dextrarium regis Ludowici et aufugit. Quidam autem de agazonibus occurrens ei
voluit eum tenere, quem Borich cum gladio percutiens a vertice usque ad medium
pectus eius discidit, et ipse manus sequentis evasit. Post hec autem rex Geycha dedit
10 ducales expensas fratribus suis Ladislao et Stephano, duxitque exercitum in
Rusciam super Lodomerium ducem, ut vindicaret iniuriam soceri sui Minosloy,
pro quo etiam iam pridem miserat exercitum, qui male tractatus fuerat a Rutenis et
Cunis. Regnavit autem annis XX, mensibus tribus, diebus XV. Migravit autem ad
dominum anno domini M C LXI pridie Kalendas Iunii feria quarta, cuius corpus
Albe quiescit.

<94.>

15 De coronatione regis Stephani tertii, filii Geyse secundi, 460
filii regis Bele Ceci et de usurpatione corone per ducem
Ladislauum, secundum filium eiusdem regis Bele Ceci

Loco eius coronatur Stephanus filius eius, et regnavit annis XI, mensibus IX,
diebus tribus. In cuius imperio dux Ladislaus filius regis Bele Ceci usurpavit sibi
20 coronam dimidio anno. Migravit autem ad dominum anno domini M C LXXII
Kalendis Februarii feria prima, cuius corpus Albe quiescit.

<95.>

De usurpatione corone per Stephanum quartum, 461
filium Bele regis Ceci

Post hunc autem Stephanus frater eius usurpavit sibi coronam mensibus
25 quinque. Coronatus est autem in tertio Idus Februarii in dominica Exsurge,
devictus est autem in festo sanctorum Geruasii et Prothasii feria tertia, ubi nobiles

1 est *om.* b

4 progeniem b: progeniam a

6 Ludowici b: Lodowici a / aufugit a: affugit b

8 discidit a: descidit b

18 XI b: undecim a / IX b: novem a

21 Kalendis a: Kalendas b

25 autem in b: in *om.* a / Exsurge SRH I.: Exurge b a

Hungarie corruerunt. Post hec expulsus est de regno. Obiit in castro Zemlen anno domini M C LXXIII tertio Idus Aprilis feria quinta, cuius corpus Albe quiescit. Idem vero rex Stephanus filius Geyse migravit ad dominum anno domini M C LXXIII quarto Nonas Marcii feria prima, cuius corpus Strigonii quiescit.

<96.>

5 De coronatione regis Bele tertii, fratris Stephani
similiter tertii, filii Geyse secundi sequitur

462

Postea regnavit Bela frater eius, qui fures et latrones persecutus est, et petitionibus loqui traxit originem, ut Romana habet curia et imperii. Qui coronatus est in diebus Ianuarii feria prima. Regnavit autem annis XXIII, mense uno, diebus
10 XIX. Obdormivit autem in domino anno eiusdem M C XC Kalendis Maii feria tertia, cuius corpus Albe quiescit honorifice tumulatum.

<97.>

De coronatione Emerici regis filii Bele regis tertii

463

Cui successit Emericus filius eius, et regnavit annis VIII. mensibus VII, diebus VI. Huius uxor Constantia filia regis Aragonie cesari Frederico per consilium apostolici
15 copulatur. Migravit autem ad dominum anno domini millesimo CC pridie Kalendas Decembris feria tertia, cuius corpus requiescit in ecclesia Agriensi.

<98.>

De coronatione regis Ladislai tertii, filii
regis Emerici

464

20 Post eum regnavit Ladislaus filius eius, et coronatus est VII Kalendas Septembris feria quinta. Regnavit autem mensibus sex, diebus quinque. Migravit autem ad dominum anno eiusdem millesimo CC primo Nonis Maii, cuius corpus Albe quiescit.

2 M C LXXIII b: millesimo centesimo septuagesimo a

4 M C LXXIII b: millesimo centesimo septuagesimo tertio a

10 Kalendis a: Kalendas b

14 apostolici Seb: apostolice b a

21 CC b: ducentesimo a / Nonis b: Nnnis a

De coronatione regis Andree secundi, filii regis Bele tertii,
patris sancte Elizabeth, qui Hierosolimitanus dictus est

465

Huic successit Andreas filius Bele tertii, qui Andreas coronatus est XXVII die post obitum regis Ladislai quarto Kalendas Iunii in Penthecostes. Cuius uxor fuit
5 domina Gertrudis de Almania, de qua genuit Belam, Colomanum, Andream et beatam Elizabeth. Sed proch dolor, humani generis inimico procul dubio suadente uxorem Bank bani magnifici viri domina memorata tradidit cuidam suo fratri hospiti deludendam. Quam ob causam idem Bank banus de genere Bor oriundus suum gladium in regine sanguine miserabiliter cruentavit, et diro vulnere sauciatam
10 anno domini M CC XII interfecit, cuius corpus in monasterio griseorum monachorum de Pelis tumulatur. Pro cuius nece vox flebilis insonuit in tota Pannonia, et in omni genere Bank bani execrabilis et horrenda sanguinis effusio subsecuta est.

De peregrinatione eiusdem in Hierosolimam

466

15 Post hec rex Andreas Terram Sanctam visitavit ad mandatum domini pape, quod mandatum acceperat, dum esset adhuc dux, sicut habetur extra de voto et voti redemptione: Licet universis. Quia ipse complevit et redemit votum patris, et ibi in Terra Sancta super exercitum Christianorum contra soldanum Babilonie capitaneus et dux preficitur, et mox victor efficitur gloriosus. Mansit autem tribus
20 mensibus, regali denique thesauro exposito diversorum sanctorum per ipsum reliquie comparantur, caput videlicet sancti prothomartyris Stephani et caput beate Margarithe virginis et martyris, dextera beati Thome apostoli et sancti Bartholomei, item de virga Aaron et una de sex idriis illis, in quibus Christus mutavit aquam in vinum, et alie multe, quas potuit tunc congregare. Reversusque in Hungariam
25 cum preciosis thesauris sanctorum regnum suum reinvenit in prospero statu, non tamen hoc suis meritis, sed sanctorum, quorum reliquias afferebat, ascribi voluit. In occursum ergo regis Benedictus filius Erga cancellarius regine omnes prelatos ecclesie compellebat. Modo autem illas reliquias sanctas specialiter ille ecclesie habent, quarum prelati regi venienti obviam occurrerunt. Transactis itaque novem
30 annis rex generosam Elizabeth filiam suam nobili viro Ludowico Thuringie lantgravio copulavit. Qui post multos annos similiter cruce signatus devote

467

5 Almania b: Almania a

7 cuidam b: cnidam a

13 est om. b

14 peregrinatione b: peregrinatiove a

25 regnum a: autem add. b

Hierosolimam pergens ibidem migravit ad Christum, cuius festum Hierosolimis devote celebratur. Migravit autem rex Andreas ad dominum anno domini millesimo CC XXXV, tricesimo anno regni sui, cuius corpus in monasterio de Egrus feliciter requiescit.

<101.>

5 De coronatione regis Bele quarti, filii Andree regis secundi 468
et de introitu Tartarorum primo
et de miserabili destructione regni Hungarie per eosdem

Rex Bela post eum filius eius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima, qua cantatur: Da pacem, domine; in cathedrali ecclesia beati Petri Albe, quam ipse
10 consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ense regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele vero duce Rutenorum equum suum ante ipsum summa cum reverentia ducente. Regnavit autem XXXV annis. Anno domini millesimo CC XLI ipso Bela regnante Mangali sive Tartari cum quinquies centenis millibus
15 armorum regnum Hungarie invaserunt. Contra quos Bela rex iuxta flumen Seo 469
prelians vincitur, in quo prelio fere extinguitur milicia regni Hungarie universa. Ipso vero Bela rege ad mare fugam faciente Tartari usque ibi ipsum crudeliter insequuntur. Manserunt enim ipsi Tartari in regno Hungarie tribus annis. Et, quia seminare illis temporibus non potuerunt Hungari, ideo multo plures post exitum illorum fame perierunt quam illi, qui in captivitate ducti sunt, et gladio ceciderunt.
20 Post hec autem rex Bela reversus est de maritimis partibus, et ducem Austrie Fredericum virum bellicosum ante Novam Civitatem gens occidit in prelio Hungarorum, et transfixit per maxillam. Licet tamen idem dux ceciderit in hoc bello, Bela rex prefatus triumphum cum Hungaris perdidit.

<102.>

De bello regis Bele cum Othocarum rege Bohemorum 470

25 Post hec idem rex anno domini M CC LX congregavit exercitum copiosum contra Othocarum regem Bohemorum circa Moraviam una cum filio suo Stephano et Alpra duce Cumanorum. Sed victus fugit circa Haymburg III Idus Iulii. Erat enim vir pacificus, sed in exercitibus et preliis minime fortunatus.

- 14 invaserunt b: innaserunt a
- 16 faciente b: facieute a
- 22 tamen om. a
- 23 Bela b: tamen add. a
- 26 Othocarum a: Othocarum b
- 27 III b: tercio a
- 28 sed b: et a

Quomodo populus se eiusdem regis in temporibus flagellabat

471

Ipsius etiam tempore anno domini M CC LXIII plebs flagellis se feriendo universaliter discurrebat. Obiit autem anno domini M CC LXX. V Nonas Maii feria sexta in festo inventionis sancte crucis in insula Budensi, et sepultum est corpus eius Strigonii in ecclesia fratrum minorum constructa ad honorem virginis gloriose, quam ipse dominus rex Bela adhuc vivens sumptuoso opere et pulcro fecerat inchoari, ubi cum domina regina consorte sua Maria nomine, filia imperatoris Grecorum et duce Bela filio suo charissimo feliciter requiescit, vir virtutibus plenus, cuius memoria quasi mel dulcorosum usque in diem hodiernum in ore omnium Hungarorum et aliarum plurimum nationum suavescit. Cuius corpus Philippus archiepiscopus Strigoniensis de ecclesia memorata auferri exhumando fecerat contra iura et in sua ecclesia cathedrali indebite tumulari. Super quo facto coram summo pontifice causa diutius ventilata fratres minores cum honore maximo rehabere ex integro meruerunt, et coram virginis ara gloriosius condiderunt. Ubi hi pulcri versus continentur:

Aspice rem charam, tres cingunt virginis aram:
rex, dux, regina, quibus assint gaudia trina!

Et sequitur:

Dum licuit, tua dum viguit, rex Bela, potestas,
fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.

De coronatione regis Stephani quinti, filii regis
Bele quarti

473

Post ipsum anno domini M CC LXX cepit regnare filius eius Stephanus super totam Hungariam, qui Otthocarum regem Bohemorum in Hungariam cum Bohemis, Australibus, Branburgensibus ac ceteris mixtis gentibus cum potentia venientem ante fluvium Rapcha devicit viriliter ac fugavit, preterea Budun civitatem Bulgarorum expugnavit, et Bulgaros superavit, regem eorum sibi compulsiit deservire. Regnavit autem duobus annis, et mortuus est in anno tertio regni sui in Magna insula, et sepultus est in ecclesia beate virginis in insula Budensi, in loco beginarum.

3 Nonas b: Nonis a
7 inchoari a: inchoari b
10 plurimum Bo: plurimum b a
19 rex Bo: res b a
29 in insula b: in om. a

De coronatione regis Ladislai quarti, filii regis
Stephani quinti, qui Kwn Laczlo dictus est

474

Cui successit Ladizlaus filius eius, et coronatus est eodem anno, quo mortuus est pater eius, videlicet anno domini M CC LXXVI. Qui imperatore adiuvante circa
5 Morauiam occidit regem Otthocarum supradictum in prelio. Postea cum anno domini M CC LXXXII Oldamur dux Cumanie congregato exercitu Cumanorum circa lacum Hood vocatum voluisset hostiliter regnum invadere Hungarorum, ut suo dominio subiugaret, contra eum rex Ladislaus ut fortis Iosue pro gente sua et
10 strenuus contra Cumanos lanceavit cum impetu virtutis sue, et laudabiliter percussit plurimos et prostravit. Postea cum prelium committeretur inter partes fortissimum, subito et inopinate ex divina clementia pluvia grandis exoritur contra faciem paganorum, et, qui in arcubus sperabant et sagitta, propter imbrium densitatem iuxta propheticum facti sunt ut stercus terre. Et sic rex Ladislaus
15 victoriam obtinuit divino fretus auxilio. Tandem postea pauci de ipsis Cumanis, qui evaserant, ad Tartaros fugerunt, quorum instinctu Tartari anno domini M CC LXXXV

De secundario introitu Tartarorum

476

secunda vice intraverunt in Hungariam, et usque Pesth universa miserabiliter
20 combusserunt. Iste enim rex Ladislaus filiam regis Karoli de Apulia in coniugium habebat. Sed spreto thoro coniugali filiabus adhesit Cumanorum, Ayduam, Cupchek et Mandulam vocatas ac alias quamplures in concubinas habebat, quarum amore cor eius est merito depravatum, et a suis baronibus et regni nobilibus odio habebatur.

7 voluisset a: volens b

15 auxilio b: De secundario introitu Tartarorum *add.* a

16 fugerunt a: fugientes b

18 De Tartarorum *om.* a

19 in *om.* a

20 coniugium a: coniugum b

23 depravatum a: deprivatam b

De adventu Firmani sedis apostolice legati

477

Hinc insuper contra eum, quia Cumanice et non catholice conversabatur, Philippus Firmanus sedis apostolice legatus advenit, qui barbas radere, crines detruncare contra mores Hungaricos et pileos Cumanicos, quorum usus in Hungaria iam in consuetudine habebatur, abicere demandabat, regem etiam anathematis vinculo feriens, ut paganos odiret, ritum Christianorum diligeret, et thoro viveret coniugali; sed nihil in rege proficiens repatriavit.

De subita nece regis Ladislai per Cumanos facta

478

Post hec in brevi ipse rex anno domini M CC XC feria secunda proxima ante
10 festum sancte Margarite virginis et martyris prope castrum Kereszeg ab ipsis
Cumanis, quibus adhesionem, est miserabiliter interfectus. Tempore enim istius regis
Ladislai cepit Hungaria a sua magnifica gloria reflecti, ut casus flebiles et eventus
inferius ostendent. Ceperunt namque in ea intestina bella consurgere, civitates
confringi, ville per combustiones ad nihilum redigi, pax et concordia penitus
15 conculcari, divites deficere et nobiles rusticari pre inopia paupertatis. Illo tempore
biga, scilicet duarum rotarum vehiculum a regni incolis currus regis Ladislai
dicebatur, quia propter continua spolia animalia vehicula trahentia defecerant in
regno, sed homines more pecorum bigis iuncti vices animalium impendebant.

De coronatione regis Andree tertii, nepotis Andree
20 regis secundi, qui et Venetus dictus est, sequitur

479

Post cuius regis mortem eodem anno XVIII die Andreas dux de Veneciis
coronatur, qui vivente adhuc Ladislao rege adductus in Hungariam fuerat. Cuius
Andree regis ortum et originem videamus, qua ratione meruit coronam regni
Hungarie accipere. Cum enim rex Andreas secundus, pater quarti Bele regis et
25 Colomani ducis, mortua prima uxore sua vel potius interfecta, ut superius dictum
est, mare ad mandatum ecclesie transfretasset in Terram Sanctam ad expugnandum

6 odiret b a: pro odisset

16 regni a: rege b

23 originem a: orginem b

24 Bele b: Belli a

26 expugnandum b: pugnandum a

pro sepulcro domini, ibi victor existens revertebatur feliciter cum honore. Tandem 480
 in Italiam applicuit, et quadam vice apud marchionem Estenssem est magnifice
 hospitatus. Ille vero marchio cognoscens regem esse viduum filiam suam excellenter
 pulcram et bene ornata[m] conspectui regis astare fecit. Rex vero videns eam pulcram
 5 et suis oculis gratiosam, cum absque hoc ducere vellet uxorem, cum eadem
 domicella eodem die contraxit matrimonium, et in Hungariam secum duxit.
 Mortuo vero rege Andrea domina ista volens redire ad parentes suos, convocatis
 principibus regni Hungarie, archiepiscopis et episcopis, se gravidam prole
 manifestis indiciis demonstravit, et sic est reversa in terram suam Esth vocatam, et
 10 ibi apud patrem suum puerum masculum peperit, quem in baptismo Stephanum
 vocaverunt, qui nutritus et educatus est sub hoc titulo, quod esset filius regis
 Hungarie. Tandem ad etatem ultimam deveniens usurpare dolose marchionatum 481
 voluit avi sui, sed idem avus suus prevalens ipsum remotius effugavit, et sic
 Stephanus fugiens abiit in Ispaniam ad Iacobum regem Aragonie, qui habebat in
 15 uxorem sororem istius Stephani filiam regis Andree regis Hungarie, et ibi
 aliquamdiu commoratus iterum in Italiam veniens electus est potestas a civibus in
 Rauenna, inde fugatus venit Venetias. Ibi autem vir quidam civis Venecensis
 civitatis potior et ditior cognoscens et sciens veraciter hunc esse filium regis
 Hungarie tradidit sibi filiam suam in uxorem, et omnium bonorum suorum
 20 participem eum constituit. Ex illa autem habuit filium Stephanum, quem Andream 482
 vocavit nomine patris sui. Qui Andreas auxilio et consilio avunculorum suorum,
 qui erant infinitarum divitiarum, vivente adhuc rege Ladislao in Hungariam
 subintravit eo, quod esset dux, qui deberet habere portionem in regno regis Andree
 titulo avi sui. Cum autem rex Ladislaus fuisset occisus, a baronibus regni Andreas
 25 dux feliciter coronatur. Qui anno secundo regni sui cum exercitu maximo Austriam
 debellavit. In cuius imperio quidam nobiles regni, Johannes scilicet et Henricus
 banus filii Herrici ac Vgemus filius Poch de Wylak aliique quamplures in
 preiudicium regis Andree a papa Bonifacio VIII. regem petierunt.

<110.>

30 **Quomodo in preiudicium regis Andree papa 483**
ad instantiam quorundam baronum puerum Karolum
in Hungariam destinavit

Quorum instantiam papa admittens quendam puerum XI annorum nomine
 Karolum anno domini M CC XCIX vivente adhuc Andrea rege in Hungariam
 destinavit. Cuius Karoli generatio et origo tali modo habetur. Rex Stephanus
 35 quintus, filius Bele quarti regis Hungarie inter alias filias habuit unam nomine
 Mariam vocatam, quam Karolo Claudio filio Karoli Magni, qui ex donatione

11 est om. b

13 prevalens b: prenalens a / effugavit a: affugavit b

23 deberet a: debent b

27 banus Bo: bavus b a

ecclesie fuit rex Sicilie, tradiderat in uxorem. Qui rex Karolus Claudus ex illa filia
Stephani regis genuit Karolum Martellum nomine. Karolus vero Marrellus ex filia 484
imperatoris Rodolphi Clementia nomine genuit filium, quem primo in terra sua
vocaverunt Carobertum quasi Karolum Robertum, in Hungaria autem ablato
5 Roberto ipsum Hungari Karolum vocaverunt; ut autem iste Karolus regnare
valeret et contra Andream regem potestatem accipere, papa legatos unum et alium
de latere suo contra regem Andream pro Karolo destinavit, qui nihil agere valentes
ad propria redierunt. Interim anno domini M CCC I in festo sancti Felicis idem rex
Andreas in castro Budensi requievit in domino, et sepultus est in ecclesia sancti
10 Johannis evangeliste apud fratres minores.

<111.>

De adductione Wenceslai ducis filii regis Bohemie 485
in obprobrium pueri Karoli et de coronatione eiusdem

Postea mortuo rege Andrea barones regni eodem anno in duas partes celerius
dividuntur ita, quod Matheus, Omodeus et Vgrinus potentissimi principes in regno
15 ac alii nobiles quamplures Karolo puero adhererunt, et eum regem nominabant
verbo, sed non facto. Dominicus vero filius Stephani dicti Porch magister
thavarnicorum quondam regis Andree, Demetrius filius Nicolai, Herricus filius
Herrici viri valde magnifici cum Iohanne archiepiscopo Colocensi et Andrea
episcopo Agriensi, Emerico episcopo Waradiensi, Haab episcopo Vaciensi,
20 Anthonio episcopo Chanadiensi, Nicolao episcopo Boznensi et Iacobo episcopo
Scepsensi, cui usque vitam fuerat concessus episcopatus, in mense Iulio versus
Bohemiā processerunt ad regem Wenceslaum, ut regni susciperet gubernacula
Hungarorum, ne regni liberi libertatem amitterent in susceptione per ecclesiam dati
regis. Ad ipsum autem regem Bohemie ob hanc rationem posuerunt gressus suos, 486
25 quia rex Otthacarus, qui per regem Ladislaum fuerat interfectus, sicut est superius
enarratum, habuit in uxorem filiam domine Anne filie Bele regis quarti, qui ex ea
genuit filium nomine Wenceslaum, qui regnavit in Bohemia patre mortuo multis
annis. Qui Wenceslaus venire noluit, sed filium suum ex filia imperatoris Rodolphi
procreatum et genitum nomine similiter Wenceslaum in quadam villa Godin vocata
30 circa Moruam ex parte Bohemie, quo prefati nobiles et episcopi convenerant, in
regem Hungaris tradidit naturalem, et ipsi confectis istrumentis litterarum et
roborato fidei firmamento unanimiter susceperunt. Abhinc Te deum laudamus 487
altissime proclamantes ad Albam civitatem regiam devenerunt, ubi Iohannes
archiepiscopus Colocensis cum episcopis aliis superius nominatis honorifice eum

2 Marrellum Sch: Marcellum b ■ / Marrellus Sch: Marcellus b ■
14 Vgrinus b: Vbrinus ■

coronarunt. Sedes namque tunc archiepiscopatus Strigoniensis vacabat. Inde Budam venerunt, ibique Iohannes archiepiscopus obdormivit in domino, et Iacobus episcopus Scepsensis quievit in pace. Tumulantur autem in ecclesia sancti Iohannis apud fratres minores.

<112.>

5 Quomodo rex Ladislaus sive Wenceslaus exivit de Hungaria,
et in Bohemiam reversus est

Postea rege iam dicto, quem Hungari Ladislaum vocaverunt, in Buda degente nullum castrum, nulla potentia seu potestas, nullum ius regale sicut Karolo puero ex parte baronum restituuntur, sed una pars regni Karolum, altera Ladislaum 10 regem appellabant nomine tantum, sed non re vel effectu regiminis seu potestatis. Tunc rex Wenceslaus pater Ladislai noviter coronati videns et considerans paliatas versucias Hungarorum, anno domini MCCCIII cum multitudine exercitus Pannoniam est ingressus, et iuxta Danubium circa Pesth aliquantulum residens, Ladislaum filium suum cum corona regni accipiens et Ladislaum filium Vernerii 15 rectorem seu iudicem Budensem in suum regnum in pace revertitur.

<113.>

Quomodo papa per quosdam Budenses presbyteros
extitit excommunicatus

Eodem tempore frater Nicolaus de ordine predicatorum episcopus Hostiensis cardinalis apostolice sedis auctoritate suffultus in Hungariam pro Karolo advenit. 20 Qui Bude residendo diebus aliquot videns se nihil posse proficere reversus est in curiam, et ibi mortuo Bonifatio VIII. in summum pontificem eligitur et creatur, et Benedictus appellatur. In suo autem recessu cives civitatis Budensis pro quodam casu in interdicto reliquerat. Interdictum quippe religiosis et plebanis stricte servantibus surrexerunt pseudosacerdotes et perfidi, qui manifeste divina populo 25 celebrabant, et sacramenta ecclesiastica ministrabant publice interdictis. Insuper malum malo cumulantes perniciosius convocato populo accensis lucernis summum pontificem, Christi vicarium, archiepiscopos et episcopos universos regni Hungarie ac viros religiosos communiter excommunicatos altis vocibus promulgabant. Hoc factum est castrum Budense quodam dicto Petermano regente, quem pro Ladislao 30 captivato rex prefecerat Wenceslaus.

2 venerunt a: venientes b

3 quievit b: quienit a

11 paliatas b: pallicitas a

23 in interdicto a: interdicta b

De introductione Otthonis ducis Bauarie in regnum
Hungarie contra puerum Karolum per quosdam barones
facta ac de coronatione, captivitate et expulsionem eiusdem

491

Interdum vero filii HERRICI et quidam alii nobiles Otthonem ducem Bauarie
5 subintroducunt in regem Hungarie. Qui veniens coronam regni a Wenceslao
ablatam petivit sibi dari, ac secum ferens anno domini M CCC V Albam Regalem
civitatem petiit, ut ibi coronaretur legitime in regem. Quem Benedictus episcopus
492 Vesprimiensis ac frater Anthonius episcopus Chanadiensis in regem inunxerunt, et
dicta corona regia coronarunt. Inde Budam veniens et in die solenni in decore regio
10 coronam sanctam habens in capite per omnes plateas et vicos incedebat eques cum
populo copioso, ut cunctis se esse regem legitimum publicaret. Qui in brevi terram
Erdelu cum Beke filio Thome censuit visitare, ubi Ladislaus wayuoda ipsum
captivavit, et in castro suo tenuit vinculatum multis diebus. Qui tam miserabili
fortuna sibi occurrente de regno expellitur Hungarorum.

De inventione regalis corone in via amisse sequitur

15

493

Nec hoc pretermittendum est, quod, cum sancta corona per dictum Otthonem
ducem ad Hungariam portaretur, propter timorem hostium fecit illam includi per
artem tornatoriam in flasconem. Cum autem equitaret cum suis sub noctis silentio
in strata publica, in qua plurimi viatores transibant, casu de sella corrigiis, ubi erat
20 flasco ille ligatus quasi vas vinarium, nullo vidente cecidit resolutus. Postmodum
vero luce clarescente, dum vidissent non esse thesaurum illum preciosum, quo citius
potuerunt, timore percussi retro celeriter cucurrerunt, quam coronam inter multos
transeuntes in terra iacentem in medio publice strate inventam a nemine repperunt.
Forsitan ceciderat in prima vigilia noctis, reinventa est autem sequenti die circa
25 tempus non dubium vespertinum. Mirum certe et miraculum non tacendum. Quid
enim per hoc, quod illa corona cecidit, intelligo, nisi quia dux ille usque vitam suam
portare non potuit hanc coronam, sed amisit de capite coronam ipsam pariter et

4 Interdum b: Interea a

5 veniens a: ad add. b

8 inunxerunt b: iniunxerunt a

12 Erdelu SHR I.: Erdeln b a / Beke SRH I.: Bele b a

19 ubi b: quibus a

20 ligatus b: resolutus add. a / cecidit resolutus b: collapsus est a

21 esse b: adesse a

22 quam b: atque a

23 repperunt b: reperierunt a

honorem. Quid est, quod a nullo inventa, sed ab ipsis, qui portabant, nisi quod ne Pannonia data sibi corona ab angelo privaretur. Quo facto in eisdem eventibus Ladislaus filius Vernerii de captivitate regis Wenceslai anno fere tertio liberatur, et cum Iohanne Chaak filio castrum Budense per portam, que est iuxta synagogam
5 Iudeorum, feria quinta post festum beate Petronelle virginis noctis in silentio subintravit, et quosdam cives Budenses suos adversarios et proditores invasit subito et destruxit. Peturmanus autem iudex civitatis nudus fugiens vix evasit. Duos enim 495
ex ipsis civibus, scilicet Martunherman et magistrum Martinum iuratos cives de duodecim in caudis equorum per vicos et plateas civitatis crudeliter trahi fecit et
10 eorum ossa ignibus concremari, bona eorum obtinuit et possedit; sacerdotes insuper illos perfidos superius nominatos manibus cathenatis et pedibus Thome Strigioniensi archiepiscopo destinavit, quos idem archiepiscopus carceri mancipavit, et in eodem tristem spiritum emiserunt.

<116.>

De adventu fratris Gentilis cardinalis in Hungariam
et de coronatione Karoli regis

15

496

Cum igitur puer Karolus absque regni solatio in Hungaria moraretur, frater Gentilis tituli sancti Martini in montibus presbyter cardinalis de ordine fratrum minorum ex auctoritate summi pontificis plenaria anno domini M CCC VIII Pannoniam intravit, uno siquidem anno in pace transacto anno domini M CCC IX
20 constitutione terribili promulgata nobiles regni anathematis vinculo innodavit. Pauperibus vero et divitibus universis divina strictius interdixit. Et hec fecit illis nobilibus, qui iura regalia et reginalia nolebant restituere regi Karolo supradicto, et qui eum regem minime appellarent. Ladislaum vero wayuodam Transsilvanum speciali excommunicatione feriens eo, quod coronam regni, quam ab Otthone duce,
25 dum eum captivaverat, receperat, indebite detinebat, et quia filiam suam idem Ladislaus tradiderat filio Stephani regis Seruie scismatico in uxorem. Quapropter 497
cum prefati nobiles extra cimiteria corpora iacentia conspicerent defunctorum, amaro spiritu perturbati anno domini M CCC X congregati in campum Rakus circa Pesth Karolum sepe dictum in regem concorditer susceperunt, et Albam
30 properantes feria quinta in octavis sancti regis Stephani solenniter cum letitia coronarunt cum sancta corona a Ladislao wayuoda restituta. Anno eodem papa Clemens quartus per cruciferos sancti Johannis inter Christicolos mundi huius

4 Chaak filio b: filio Chaak a / iuxta a: iuxtra b

17 presbyter a: prosbyter b

25 detinebat a: detenebat b

28 Rakus Sch: Raptus b a

29 Pesth Bo: Pesteh b a

31 wayuoda Bo: weyuoda b a

inestimabilem thesaurum fecit sagaciter procurari ad passagium generale pro Terra Sancta expugnanda. Tradens dictis cruciferis gratiam singularem, pecuniam largientes ab omnibus criminibus absolvendi usque ad continuos quinque annos, sed postea de illo tanto thesauro nihil factum vidimus effective.

<117.>

5 De bello Karoli regis prope civitatem Cassowiensem
contra Mattheum de Trynczino commisso

498

Anno domini M CCC XII, cum rex Karolus regale castrum Sarus vocatum a Demetrio filio Nicolai ex mandato Matthei potentissimi principis possessum suis viribus obsideret, idem Mattheus filius Petri de Trinchinio mille et septingentos
10 milites lanceatos conducticios et omne penitus suum posse contra regem in adiutorium Demetrii destinavit, ut ipsum regem de subcastro procul pelleret prepotenter. Principes autem exercitus Demetrium supradictum et Abam dictum Pulchrum sive Magnum constituit. Quorum adventum rex audiens putavit se non posse resistere, in Sepes se recepit. Cui Scepsenses equites pariter et pedestres
15 feliciter concesserunt, cum quibus rex hostes suos audacius est aggressus. Qui quidem interdum civitatem Cassa vocatam expugnare ceperunt pro morte Omodei palatini, quem in Cassa Cassenses Theutonici vel Saxones potius peremerant innocentem. Quibus cum exploratores clamarent regis adventum, dimissa civitate intrepidi obviam regio exercitui processerunt, et ad locum pugnandi magis
20 aptiorem rex et ipsi plurimum festinabant. Quem locum ipsi primitus occuparunt. Rex interim in quadam valle circa Harnad cum exercitu confessione sacramentali premissa et absolutione accepta susceptoque dominici corporis sacramento a cruciferis supradictis mori se per omnia paraverunt. At ipsi durissimi pacis hostes bellica arma induti de montis cuiusdam vertice vallem prefatam protinus certaturi
25 obviam regi descendebant. Et in latere dicti montis feria VI in festo sanctorum Viti et Modesti prelium durissimum est commissum, quale de tempore Tartarorum in Hungaria non contigit celebrari. In quo prelio de familia regis Kakas filius Stephani
30 Bereg preclari nobiles corruerunt. Gurke sub vexillo regis vexillarius existens occisus vexillo regis cadente sub vexillo cruciferorum rege pugnante. Ex parte vero altera Demetrius filius Nicolai et Aba principes exercitus ac duo filii Omodei mortis iaculo vulnerati prepropere ceciderunt, et alii quam plurimi letaliter sauciati ibidem et alibi mortis debita persolverunt. Licet ex parte regis plures ceciderunt, tamen rex
35 victoriam obtinuit gloriose. Quod factum a deo esse credimus et fatemur.

7 Sarus SRH I.: Sarub b a

18 clamarent a: cumclamarent b

25 VI b: sexta a

<118.>

De obitu domine Marie, prime consortis Karoli regis

501

Anno domini M CCC XV domina Maria, prima consors domini regis natione Polona, filia ducis Kazmerii tertio die post festum beate Lucie virginis et martyris in Themesuar vite cursum feliciter terminavit, et in Alba Regali in ecclesia beate virginis terre gremio commendatur. Anno domini M CCC XVIII accepit rex dominam Beatricem filiam regis Romanorum, sororem regis Bohemorum de terra Lucemburgensi, que in revolutione eiusdem anni obdormivit in domino, et Waradini in cathedrali ecclesia tumulatur. Eodem anno ecclesiam beate virginis Albensem, que frequenter incendio vastabatur, incepit rex tegere plumbeis tegumentis et cum gloriosa testudine decorare, insuper etiam columnis firmissimis stabilire. Eodem anno mortuus est Mattheus palatinus.

<119.>

Quomodo Karolus rex dominam Elizabeth filiam regis Polonie duxit in consortem

502

Anno domini M CCC XX accepit rex Karolus filiam Ladislai regis Polonorum Elizabeth nomine, de qua anno domini M CCC XXI habuit rex filium nomine Karolum, qui puer mortuus est eodem anno, quo natus est, et in Alba sepultus. Anno domini M CCC XXIII in Wysegrad in festo sancti Remigii de eadem regina rex genuit filium nomine Ladislaum.

<120.>

De fundatione claustrum in Lippa

503

Anno domini M CCC XXV inchoavit dominus rex fratribus minoribus edificare ecclesiam in Lippa ad honorem beati Lays novi sancti episcopi Tholosani et confessoris, qui fuit frater carnalis patris sui, scilicet primogenitus regis Sicilie, filius Marie regine filie Stephani regis Hungarie filii Bele quarti. professor voto et habitu ordinis fratrum minorum.

⁷ Lucemburgensi SRH I.: Lucumburgensi b a

De nativitate Lodowici filii regis Karoli

504

Anno domini M CCC XXVI tertio Nonas Marcii natus est eidem regi filius, quem nomine huius sancti confessoris consanguinei sui Lays pre gaudio appellavit. Anno domini M CCC XXVII feria quarta ante dominicam Ramis palmarum
5 ecclesia beate virginis de Alba Regali, quamvis plumbo tecta fuisset contra incendium, ut superius memini, tamen flebiliter est combusta, et tota plumbea materia in laminas producta de tecto eius a facie ignis vehementis fluxit liquide sicut
10 cera excepto uno campanili, quod supra sacristiam est, ubi sanctorum reliquie quam plurime apposite conservantur, quod nemo dubitat eorum meritis remansisse; sed nihilominus eandem ecclesiam postea iterum plumbo texit.

De nativitate Andree ducis filii eiusdem regis

505

Eodem anno in festo sancti Andree apostoli natus est ei filius, quem Andream appellavit.

De impietate et feroci sevicia Feliciani

506

15 Anno domini M CCC XXVIII mortuus est Ladislaus filius eius. Cum autem hisdem temporibus regnum Hungarie pacis optate tranquillitate gauderet, et securum esset ab hostibus circumquaque, pacis emulus et invidie seminator
diabolus misit in cor cuiusdam militis nomine Feliciani de genere Zaach, inveterati
dierum et canicie iam respersi, ut dominum suum regem Karolum et dominam
20 Elizabeth reginam et duos filios eius Lays et Andream occideret gladio uno die. Qui Felicianus per Mattheum de Trinchino quondam palatinum fuerat exaltatus. Tandem relicto Mattheo venerat ad regem. Quem rex regio favore diligens securo
507 ingressu regis ianua absque obice sibi patebat. Porro cum rex una cum regina et filiis
suis prefatis anno domini M CCC XXX. XV Kalendas May feria quarta post
25 octavas Pasche in suburbio castri Wysegrad in domo sua pranderet, ante regis

5 beate a: beati b

7 fluxit a: fulsit b

12 ei filius b: filius ei a

16 regnum b: regvum a

18 inveterati a: inveterato b

19 respersi a: respersum b

mensam clam subintrando idem Felicianus astitit, et evaginato acutissimo gladio
 vehementissimo impetu more canis rabidi immisericorditer regem, reginam
 filiosque voluit iugulare, sed misericordia misericordis dei prohibente, quod voluit,
 non potuit effectui mancipare, tamen regis manum dexteram leviter vulneravit, sed
 5 proch dolor, sanctissime regine dextre manus quattuor digitos, quos pauperibus et
 miserabilibus atque abiectis personis misericorditer in elemosynis extendebat,
 protinus amputavit. Cum quibus etiam digitis innumerabilibus ecclesiis paramenta 508
 varia consuebat, et altaribus sacerdotibusque ornamenta de preciosis purpuris
 trans mittebat et calices indefesse. Cum etiam pueros regios ibidem astantes vellet
 10 occidere, pedagogi puerorum, videlicet <Nicolaus> filius Gywla *de* Kenesich et
 Nicolaus filius Iohannis palatini se interponentes evadentibus pueris memoratis
 letaliter vulnerantur in capite. Tunc Iohannes filius Alexandri de comitatu
 Potokiensi bone indolis iuvenis, vicedapifer regine tunc existens in ipsum
 Felicianum quasi incruentam bestiam irrui, et cum bicello inter collum et scapulam
 15 fortiter feriendo transfixit, et ad terram deiecit. Hinc et inde per hostia gladiatores 509
 milites regis gladiis terribilibus membratim miserum laniantes quoddam quasi
 monstrum gladiis effecerunt. Caput eius Budam mittitur, manus et pedes aliis
 civitatibus destinantur, denique filius eius unicus adolescens et unus sibi fidelis
 famulus fugam capientes evadere minime potuerunt, in caudis equorum vite
 20 terminum perceperunt. Quorum omnium cadavera canes in platea cum ossibus
 corroserunt. Et dignum quippe erat, ut Felicianus, qui multos Christicolos membris
 suis feraliter mutilando privaverat, ipse membris omnibus iusto dei iudicio
 privaretur, et, qui fuerat tortor pauperum indefessus, a communi morte hominum
 25 exclusus canina et subitanea morte moreretur, ut quasi canis cum canibus 510
 perciperet portionem. Filia quoque eius Clara vocabulo virgo pulcherrima de aula
 regia extrahitur, et naribus cum labiis turpiter mutilatis, solum dentibus patefactis
 et octo digitis ambarum manuum amputatis, pollicibus saltem remanentibus, per
 plurimum civitatum vicos et plateas perducta in equo semiviva et misera proclamare
 compellitur in hec verba: Qui regi infidelis est, per omnia percipiat tallionem. Altera
 30 insuper filia ipsius Feliciani maior Sebe nomine cuidam nobili nomine Kopay
 matrimonialiter nupta ante castrum Lewa iussu Emerici dicti de Bechey castellani
 ipsius castris capite truncatur, et ipse Kopay in captivitate vinculo mortis debitum
 solvit. Filii eiusdem insuper in insulam marinam per cruciferos transportantur
 numquam terram nativam revisuri. Multi denique de ipsius genere Feliciani nobiles 511
 35 trucidantur. Sic igitur Felicianus infelix lese maiestatis crimen incurrit, turbavit
 regnum, extinxit semen proprium, suam gentem infamavit et perdidit, esca canum

6 elemosynis a: elymosinis b

8 purpuris a: purpnris b

10 pedagogi a: pedagagi b / *de* SRH I.: et b a

15 hostia: *lege* ostia

19 potuerunt b: et *add.* a

36 infamavit a: infaminavit b

effectus, solutus a seculo ligatus est in baratro, ac sepultus in inferno, mundo extitit fabula et infidelibus disciplina. Tam enorme factum uno die vix creditur accidisse. Hucusque, quo istud accidit, rex Karolus ventis prosperis navigavit, et crispantia maris equora sue fortune carina ad votum sulcavit. Sed iam fortuna vertibilis aversa
5 facie valefaciens terga vertit, quia undique bellis insurgentibus sua expeditio vincebatur, pedum etiam ac manuum dolore nimio torquebatur.

<124.>

De bello Karoli regis cum Bazarad wayuoda Transalpino
infeliciter gesto

512

In anno eodem, quo Felicianus indigne memorie periit, videlicet anno domini
10 M CCC XXX, cum rex copiosum exercitum congregasset, non tamen totum suum posse, quia ad confinia regni sui in diversas expeditiones contra adversarios eiusdem regni quam plurimos destinaverat pugnatores, ipse vero per *Zeurin* in mense Septembri transtulit se in terram Bazarad wayuode Vlachorum ad inductionem Thome wayuode Transsilvani et Dionisii filii Nicolai filii Iancha, que
15 terra est inhabitabilis genti ignote, ut de ipsa terra ipsum Bazarad rex expelleret, aut certe terram ipsius uni ipsorum insultantium traderet possidendam, cum tamen ipse princeps census debitum regie maiestati semper fideliter persolvisset. Cum autem
20 rex *Zeurin* et castrum ipsius recepisset, Dionisio tradidit memorato omnia cum dignitate *banatus*. Quo facto Bazarad regi sic mandavit nuncios per honestos: Quia vos, domine mi rex, laborastis in convocatione exercitus, laborem vestrum recompensabo VII millibus marcarum argenti. Ipsam etiam *Zeurin* cum suis
25 attinenciis, <que> nunc habetis pre manibus per potentiam, pacifice vobis tradam, insuper census, quo teneor vestre corone, fideliter persolvi faciam omni anno. Et nihilominus unum ex filiis nostris vestre curie ad serviendum deputabo cum meis
30 pecuniis et expensis, tantummodo revertimini in pace vestra, et personarum periculis precavete, quia, si veneritis ulterius, periculis minime evadetis. Quo audito
514 rex elata mente in tale verbum prorupit nunciis sic dicens: Sic dicite Bazarad, ipse est pastor ovium mearum, de suis latibulis per barbas suas extraham. Tunc quidam fidelis baro Donch nomine comes de Zolio et de Liptou sic ait regi: Domine, cum magna humilitate vobis et ad honorem vestrum ipse Bazarad loquitur, idcirco regie
benignitatis favorem et plenam dilectionem gratie sibi velitis per vestras litteras remandare! Tunc rex verbum superbie et comminationis superius propositum

- 7 Bazarad a: Bozorad b
12 Zeurin SRH I.: Zenrin b a
16 possidendam a: possidendum b
18 Zeurin SRH I.: Zenrin b a
19 banatus Bo: bonatus b a / Bazarad a: Bozorad b
21 Zeurin SRH I.: Zenrin b a / cum om. a
29 Liptou SRH I.: Lipton b a

iteravit, relicto consilio saniori protinus ultra pugnaturus processit. Et, cum sibi et
 suis in terra ignota et inter Alpes et montes silvarum victualia invenire nequiret,
 famis inedia ipse rex, milites et equi sui laborare protinus ceperunt. Quo facto 515
 treuga ordinata cum Bazarad et data fide, ut ipse regi pareret, et securitatem regi
 5 cum suis omnibus redeundi preberet, et iter rectum ostenderet, rex revertebatur
 securus confidens in fide perfidi scismatici. Venit in quandam viam cum toto
 exercitu, que via erat in circuitu et in utraque parte rippis prominentibus
 circumclusa, et ante, unde erat dicta via patentior, indagibus in pluribus locis
 fortiter fuerat circumsepta per Vlachos. Rex autem et sui omnes nihil tale quid
 10 penitus opinantes in rippis undique Vlachorum multitudo innumerabilis superius
 discurrendo iacula iacentes super regis exercitum, qui erat in fundo deprese vie,
 que nec via dici potest, sed quasi navis stricta, ubi propter pressuram cadebant
 dextrarii fortissimi cum militibus circumquaque, quia nec ad rippas utriusque
 lateris vie propter precipitium ascendere poterant contra Vlachos nec ultra
 15 procedere, nec fuge locum habebant propter indagines ibi factas, sed erant omnino
 sicut pisces in gurgustio vel in rethe comprehensi, cadebant iuvenes et senes,
 principes et potentes sine delectu. Duravit quippe sic iste miserabilis eventus a sexta 516
 feria usque ad secundam feriam. In quibus diebus collidebantur invicem milites
 electi, sicut in cunis moventur et agitantur infantes vel sicut harundines, que vento
 20 moventur. Facta est autem ibi strages maxima, et cecidit militum et principum ac
 nobilium incomputabilis multitudo. Feria VI in vigilia beati Martini et post in
 sequenti ibi etiam occubuerunt tres prepositi, videlicet magister Andreas prepositus
 Albensis ecclesie, vir valde venerabilis, vicecancellarius regie maiestatis existens
 cum sigillo regis periit, item Michel prepositus de Posega et Nicolaus prepositus de
 25 Alba Transsiluana, item Andreas plebanus de Sarus et frater Petrus de ordine
 predicatorum vir honestus dire mortis poculum acceperunt, quia in cerebra
 capitum eorum ligneos clavos miserabiliter affixerunt. Quidam etiam sacerdotes, 517
 qui erant capellani regis, sunt occisi. Cumanorum denique corrui inestimabilis
 multitudo. Cadavera enim omnium tam virorum ecclesiasticorum quam laicorum
 30 nobilium in loco certaminis ibidem tempus resurrectionis generalis expectant, nec
 cari eorum potuerunt suos dilectos propter hostium incursus aliquatenus rehabere.
 Tulerunt ergo Walachi multos captivos tam vulneratos quam illesos, et acceperunt
 plurima arma vestesque preciosas omnium elisorum, pecuniam in auro et argento et
 vasa preciosa et baltheos multa que marsupia grossorum et florenorum ac equos

1 iteravit **b**: et *add.* **a**

3 laborare **a**: labore **b**

9 et *om.* **b**

11 iacentes **b**: iacentes **a** / qui **a**: que **b** / erat **a**: erant **b**

12 *cadebant* **Sch.**: *cedebant* **b a**

16 gurgustio **a**: gurgustro **b** / rethe **b**: rethi **a**

17 delectu **Bo**: delictu **b**: delictu **a**

25 Sarus **SRH I.**: Sarub **b a**

34 marsupia **a**: marsubia **b**

multos cum sellis et frenis, que omnia portaverunt et tradiderunt ipsi Bazarad
 wayuode. Rex autem mutaverat armorum suorum insignia, quibus induerat Deseu 518
 filium Dionisii, quem putantes esse regem crudeliter occiderunt. Rex vero ipse cum
 paucis per tuitionem suorum aliquorum fidelium vix evasit. Stabant enim in circuitu
 5 eius quasi muri lapidei, magister Donch cum Ladislao filio suo et cum militibus aliis
 de familia regis et magister Martinus filius Berend, qui omnes ictus gladium et
 sagittarum super se recipiebant velut imbres pluviarum, ut regis vita a mortis
 impetu servaretur. Cadebant etiam in circuitu exercitus de canina multitudinem
 10 Walachorum quasi musce, qui perdididerunt suavitatem unguenti, cum Christianum
 populum et unctos Christi sacerdotes immisericorditer percusserunt. Quorum
 Walachorum numerum ibi per Hungaros occisorum subtilis solummodo infernalis 519
 compotista collegit. Rex autem cum tali eventu venit ad Temesuar, et sine mora
 venit deinde ad Wysegrad. Porro, cum Hungari fortissima et durissima prelia
 15 ubique gessissent, istud eisdem accidit, ne propter victoriam frequentem superbi-
 rent, vel certe post superbiam precedentem corriperebantur, ut humilitatem discerent
 et docerent, quatenus divine dilectionis gratiam per paterne correctionis flagella
 uberius mererentur, quia illos corrigit deus pater, quos diligit. Anno domini
 millesimo tricesimo tricesimo secundō in festo sancti Stephani regis habuit rex
 filium, quem Stephanum nuncupavit. Anno domini millesimo tricesimo 520
 20 tricesimo tertio egressus est rex de Wysegrad cum Andrea filio suo puero sex
 annorum in mense Iulii, et perrexit cum bona comitiva militum per Zagrabiam ultra
 mare, ut filium suum per voluntatem summi pontificis domini, scilicet Johannis
 vicesimi secundi et ad instantiam et petitionem inclitissimi Roberti regis Sicilie regni
 25 eiusdem coronaret in regem. In cuius regis comitiva profecti sunt Chanadinus
 archiepiscopus Strigoniensis, Andreas episcopus Varadiensis et Jacobus Longobar-
 dus phisicus, episcopus Chanadiensis et magister Donch supra nominatus et alii
 nobiles plurimi de regno. Qui rex rediit cum sospitate in mense Marcii et cum 521
 30 sanitate omnium suorum, qui ipsum fuerant comitati, filium autem suum ibidem
 reliquit non tamen coronatum, sicut optabat, sed sub tutamine et protectione regis
 Roberti patruelis sui. Qui rex Robertus erat rex regni Sicilie, vir magne scientie et
 sanctitatis, sed decrepitu iam etate volebat renunciare seculo et regie dignitati, ut
 contemplationi vacaret, et puer in regnum succederet memoratus. Sed interdum
 altiori us consilio noluit descendere de culmine, dum viveret, regie maiestatis,
 post mortem vero eius recipiat coronam regni puer de iure sibi succedens, quia

2 Deseu b: Deseo a

6 Berend SRH I.: Bereud b a

9 unguenti Bo: ungenti b a

23 inclitissimi a: regis add. b

27 rex om. a

30 regni om. a

32 puer b: memoratus add. a / memoratus om. a / interdum b: tandem a

33 altiori b: saniori a / descendere om. a / culmine b: culmini a / dum . . . maiestatis b: regie maiestatis
 cedere dum viveret sed a

34 vero succedens b: ipsius constituit puerum in regno successorem a

heredem, quem habuit rex Robertus, mortis debito prepropere obedivit. Anno 522
domini millesimo tricentesimo tricesimo quinto circa festum sancti Martini
Johannes rex Bohemorum cum Karolo filio suo et rex Polonorum venerunt ad
regem Karolum in Hungariam ad castrum Wysegrad pro perpetue pacis concordia
5 componenda, quod et factum est. Omni enim die ad prandium regis Bohemorum ex
magnificentia regis Hungarie expendebantur duo millia et quingenti panes et de
cibus regalibus copiose, pabulum etiam equis suis per singulos dies viginti quinque
garlete. Ad prandium vero regis Polonorum mille et quingenti panes, de cibariis
etiam habundanter. De vino autem expense sunt centum et octoginta tunnelle.
10 Remuneravit autem rex Hungarie regem Bohemorum diversis et preciosis clenodiis, 523
videlicet quinquaginta vasis argenteis, duabus pharetris, duobus baltheis et una
tabula pro scacis mirabili, duabus sellis inestimabilis precii, uno bicello valente
ducentas marcas argenti et una concha margaritarum mirabili opere composita.
Item quia rex Polonie erat regi Bohemorum censualis, et quia rex Hungarie Karolus
15 habebat sororem regis Polonie in uxorem, dedit ei rex Hungarie idem Karolus ad
redimendum eum regem de solutione censuali regi Bohemorum quingentas marcas
auri purissimi, et ibi ordinatum est, ut quemquam ipsorum regum vel regna eorum
hostis invaderet aliquis, ceteri debeant in sui adiutorium et iuvamen festinare. Et
istud fuit confirmatum inter eos cum magno federe iuramenti.

<125.>

20

Incidentia

524

Anno domini millesimo tricentesimo tricesimo octavo circa festum apostolorum
Petri et Pauli dominus Lochka dux Rutenorum venit in Wysegrad cum electo
populo militum suorum ad regem Karolum Hungarie promittens ei omnis amicitie
incrementum.

<126.>

25

Incidentia

525

Anno domini millesimo tricentesimo tricesimo nono Kazmyrus rex Polonie in
mense Iulii venit in Wysegrad ad Karolum regem [cum episcopis] Hungarie cum
episcopis et baronibus regni sui, et de consensu et voluntate omnium illorum
regnum Polonie libere resignavit domino Lodowico filio regis Karoli, filio sororis
30 sue eo, quod non haberet filium, et ad hoc confecerunt evidens instrumentum.

1 heredem: *pro heres*

2 millesimo tricentesimo b: M CCC a

3 Johannes b: Johannis a

16 eum b: eundem a

18 aliquis *om.* a

21 millesimo tricentesimo b: M CCC a

26 millesimo tricentesimo b: M CCC a

Incidentia

526

Anno domini millesimo tricesimo quadagesimo tribus annis subsequen-
videlicet quadagesimo primo et quadagesimo secundo infinita multitudo
locustarum ingressa est per Syrmiam in omnem partem regni Hungarie transiens
5 turmatim volitando et gradiendo in terra, super omnia virentia in arboribus
segetibusque ac graminibus potestatem accipiens preter folia vinearum. Post
triennium autem in circumiacentia regna, scilicet Polonie, Bohemie et Austrie
recedentes se diviserunt usque ad Italiam et Frantiam, et sic morte perierunt.

De morte regis Karoli

527

10 Heu me, quia huius mundi decus et gloria a primevo temporis spatio nunquam in
uno statu permanens, sed semper variando versaliter atque caduce se protendens in
nihilum tanquam aqua decurrens incedit. Nam omnia, que a terre gremio usque
circumferentias celi ambitu orbis continentur, dilabuntur in terram. Et, quia nec ulli
mors impia parcendo nullaque pacis tramite simulando miseretur, cadit vita
15 humana pre timore ipsius, dum stare putatur quasi flos, et protinus aret. O mors, 528
que per excessus delictorum veteris parentis prothoplasti, morsu pomi noxialis
diabolice fraudis instigante nequitia preconcepta, serpentino veneno virus
iniquitatis infundens in orbem terre, filios eiusdem prothoplasti impavida, non
timens neque verens, dolo fraudis repleta diripiendo ac devorando intrandi semitas
20 primitus queritasti, mirum est, quod tanta gulositate insaciabili, rapacitate
latrociniali cadavera mortuorum deglutiendo non saciaberis. Et cur de corpore
fetidissimo mortuorum quam vivorum congaudendo gratularis? Non enim ad 529
domum convivii et cuiuslibet solennitatis festum, sed ad locum luctus plus festinas
temere properare, neque casas pauperum neque aulas seu atria regum nullo nuncio
25 mediante adire formidas, necnon coniugatos ex vera dilectione matrimoniali
invicem copulatos divortionis vinculo innodare non pavescis, filium a patre, patrem
a filio separando. Nonne amaram, duram, crudelem et impiam te fore ostendebas, 530
dum anno domini millesimo tricesimo quadagesimo secundo sequenti die

2 tribus b: et duobus a

12 usque b: ad *add.* a

14 tramite b: conditione a

18 infundens a: inferendo *add.* b

27 impiam te b: impiante a

28 millesimo tricesimo b: M CCC a

divisionis apostolorum, XVII Kalendas Augusti castrum fortissimum inestimabilis
 altitudinis et muros eiusdem inexpugnabiles, cui nec vis nec potentia huius mundi
 poterat quoquo modo dominari, tue vulpine dolositatis astucia clandestine
 invisibiliter introire non expavens et ibidem hostilitatis arma in animam
 5 potentissimi principis domini Karoli dei gratia regis Hungarie, cuius potentiam
 altissimo taliter disponente Dalmatia, Croatia, Rama, Seruia, Gallicia, Lodomeria,
 Cumania, Bulgaria totaque Hungaria Salernaque ac mons Sancti Angeli, alia
 regna, puta Poloniense, Bohemiense, Austriense ac circumquaque adiacentiam
 trepidando abhorrebant, immittere non metuens ipsumque quadraginta duobus
 10 annis et non pluribus vite comitem regnare permisisti, sed acriter tua dolositate
 consueta de medio regnicolis manifeste cernentibus felicissime recordationis pium
 regem nostrum famosissimum ac potentissimum non gazis ac preciosis vestimentis,
 gemmis et preciosis splendidis margaritis adornatis auro et argento desuper
 contextis, sed spiritu vivificato spoliando subtraxisti, et ipsius splendentes honores
 15 in nihilum in terram humando obumbrasti. Novissime vero videntes ipsum 531
 regnicole esse pium et exaltatum sicut cedrum Libani transeuntibus et querentibus
 eum suis regnicolis, et ecce, non erat. Quapropter tuum grande factum nepharium
 omnibus revera dilectissimis catholice fidei cultoribus, pariter fidelitati semitarum
 adherentibus pium, ut ipsum dominum regem Karolum oporteat flere et ipsius
 20 obitum, proch dolor, lamentabiliter condolere. O quantus fetus, quanta lamenta
 prelatorum, procerum, baronum, nobilium, virginum, dominarum et cuiusvis
 status et conditionis hominum specialiterque domine Elizabeth serenissime regine
 charissime consortis eiusdem et domini Lodowici nunc regis ac Stephani ducis
 filiorum suorum, ploratus, eiulatus et ululatus prorupit in diem decessus ipsius
 25 ministrarunt. O quis considerasset et considerare antea premeditando debuisset, 532
 quod tam ineffabile gaudium et hilaritas vultus serenissime domine regine tam
 crudeliter asperitate lachrymarum sit iam mutatus, et rivulis gurgitum adinstar
 aquarum ab oculis eiusdem usque ad terram a tempore obitus ipsius incessanter
 currentibus humefactus et organica vox clamoris et gemitus eiusdem et suorum
 30 regnicolarum ad orbis celi summitatem perveniendo, ethera quasi eidem compa-
 ciendo, immo sol sui optimi coloris radios plurimum videbatur obfuscare.

4 in animam *om.* **b**

5 potentiam **a:** potentie **b**

7 alia **b:** quoque *add.* **a**

9 trepidando **a:** trepitando **b** / immittere **a:** imminere **b** / ipsumque **b:** -que *om.* **a**

11 regnicolis **a:** regnicolarum **b**

17 Quapropter **b:** Ideo propter **a**

19 ut **b:** est hunc **a** / oporteat *om.* **a**

20 obitum **b:** morti **a**

24—25 ploratus ministrarunt *om.* **a**

26 vultus **b:** scilicet *add.* **a**

27 sit **a:** sic **b** / rivulis **a:** rivulus **b**

29 et organica **a:** in organica **b**

30 eidem *om.* **a**

30—31 compaciendo **b:** compati compulerit **a**

31 immo **b:** in tantum ut **a** / obfuscare **a:** obfustare **b**

Tandemque die sequenti ob preceptum dicte domine regine archiepiscopis, 533
episcopis, prelatibus, baronibus, presbyteris, fratribus, clericis omnibus simul
convenientibus, lachrymabiliter processive perguntibus, quorum preexcellens
multitudo lachrymarum, ut dictum est, amarificata ad dictum castrum devenitur, et
5 preciosissimum caput eius iuxta decentiam regni sui honoris corona aurea
corpusque ipsius splendidissimum tunica scarletina ac etiam caligis solutaribus
gemmis preciosissimis contextis et desuper calcaria aurea pulcerrimis pedibus sue
excellentie annectendo induentes de predicto castro inexpugnabili in ecclesiam
parrochiam virginis gloriose in Wysegrad civitate constructam planctu magno
10 deferebant. Planxitque eum universus populus civitatis planctu magno valde. 534
Peractis autem ibidem divinis institutionibus et missarum sollempnibus corpus ipsum
super chymbam per decursus aque Danubialis in civitatem famosissimam Budam
videlicet est delatum. Antecedebat autem flebiliter ipsam multitudinem prelatorum,
baronum et regnicolarum vexillo triumphali miles famosissimus atque manu fortis
15 Laurentius Sclaus, cuius intererat tempore vite ipsius domini regis ex officio eidem
incumbenti vexilla regalia ferre loco oportuno. Ubi omnes cives dicte civitatis
famosissime, sacerdotes et clerici ac viri religiosi ipsamque inhabitantes alii
processive pergentes condolendo oculis lachrymantibus vestimenta lugubria
portantes obviam ipsius corpori usque ad Danubium processerunt. Et, dum in 535
20 dictam civitatem adduxissent, supra corpus ipsius cantica psallere et alia divina
officia, ut mos est pro exspiratis eorum, per totam noctem preces offerre
cantando non cessant summo creatori. Tertio autem die obitus ipsius in eadem
civitate medio temporis spatio, quousque divina officia vel misteria incepta et
missarum sollempnitates modo debito peragerentur, tres sollempnes dextrarii ipsius
25 domini regis Karoli suis fallerati purpureis coperimentis, super quos milites
strennui armis eiusdem domini regis induti sedebant, ante fores ecclesie steterunt,
quorum quidem militum unus armis tormentalibus regie excellentie convenientibus
erat ornatus et alter ad hastiludium aptus, tertius dextrariorum preciosior existens
cum armis bellicis ad intrandum etiam exercitus pro regia maiestate competendis.

3 convenientibus **b**: et *add.* **a**

3—4 quorum amarificata *om.* **a**

4 devenitur **a**: adeuntes **b** / et **b**: ubi **a**

5 iuxta **a**: iuxtra **b**

6 solutaribus **a**: sotularibus **b**

10 deferebant **a**: deferendo cum **b**

12 Danubialis **B**: Danubrilis **b** **a**

14 et **a**: in **b** / regnicolarum **b**: et *add.* **a**

22 autem **a**: namque **b**

25 coperimentis **b**: operimentis **a**

26 sedebant *om.* **b** / steterunt **a**: stantes **b**

27 unus **a**: super uno ipsorum dextrariorum tum **b**

27—28 convenientibus erat ornatus **a**: competendis **b**

28—29 dextrariorum competendis **b**: vero armis bellicis regie maiestati competentibus erat circumseptus **a**

Quorum quidem trium militum dictos tres dextrarios consedentium signa in galeis 536
 forma strutionis avis cum coronis aureis circumdatis, que per ipsum dominum
 regem vita sibi comite haberi et ferri consueverant, habebantur. Universa namque
 ferramenta streparum et habenarum seu rudibularum et alia eidem spectantia de
 5 argento aureato iuxta decentiam regie excellentie fabricata existebant, corrigiarum-
 que cinguli et frena ac similia alia cum atheniis et postenis serice substantie contexta
 fuerant. Nobilissimis namque picturis purpureis, gemmis et lapidibus preciosissimis
 dicti trini dextrarii et milites in persona et spiritu eiusdem domini regis super 537
 10 dextrariis tegebantur. Quos ut dum cuiuscumque conditionis homines aspiciebant
 transeundo, et dicta signa regalia intuebantur, eo quod idem dominus rex hactenus
 imperium regni Hungarie habitis premissis signis et dextrariis feliciter gubernaverit,
 mox prorumpentibus in fletus validissimis ethera ululatus propulsantes. Peractis
 tandem divinis institutionibus et missarum solennitatibus non more aliorum
 quorundam regum dudum defunctorum, quos felicissime recordationis scripture
 15 aliarum epistolarum venerabilis commendat autoritas, non velata facie, nec
 corpore eius alicuius diei spatio celato, prout abusiva consuetudo aliis vicibus
 quorundam regum funeribus perhibetur astruxisse, sed manifeste omnibus
 presentibus facie ad faciem manifeste cernentibus ad Albensem civitatem
 deferrebat dictum corpus tumulandum. Inde ferendo autem corpus ipsius ad 538
 20 quamcumque mansionem villam deveniebat, omnes homines, tam viri quam
 mulieres lachrymarum fletu condolentes clamore maximo in amaritudinem
 conversi ethera propulsando resonabant. Dumque ad Albensem civitatem dictum
 corpus perveniret nitidissimum modo, quo superius allegatur, prelati, presbyteri,
 clerici aliique regnicole ac cives dicte civitatis extra civitatem celeriter pergentes
 25 ipsumque corpus vivificato spiritu spoliatum amarissime circumspicientes in
 inenarrabiles fletus eo viso prorumpentes illud intra civitatem detulerunt. Illi
 quoque sacerdotes et clerici per totam noctem hymnos et psalmos deo decantantes
 in vigiliis pausando deduxerunt noctis prolixitatem. Dieque lucescente inceptis 539
 30 solennitates more debito eodem die peragerentur, antedicti trini dextrarii ipsius
 domini regis modo premissis fallerati purpureisque cooperimentis decorati, super

- 1 Quorum b: In quorum a / trium om. a / dictos b: dictis a
 1—2 tres . . . circumdatis: tres strutionis circumdatis b: regalibus equis insidentium galeis
 aureis coronis circumdatis insignia sub forma strutionis avis a
 4 eidem b: ad ipsum a
 5 aureato b: inaurato a
 6 atheniis: pro antheniis
 8 ipsis b: ipsos a
 9 dextrariis om. a
 10 transeundo om. a
 12 fletus a: et add. b
 13 non om. a
 19 ferendo autem b: autem ferendo a
 26 fletus a: se add. b

quos pretati milites strennui arma eiusdem domini regis induentes ante fores ipsius
 monasterii, ut est premissum, steterunt perdurantes. Et demum eisdem digne
 completis et consumatis, que in eodem die celebrari debebant, in summo
 monasterio, ubi sanctissimi regis Stephani et Emerici ducis filii sui sanctissima
 5 corpora diversis coruscantia virtutibus et miraculis in domino feliciter requiescunt,
 et summa pietatis opera ipsa benigne implorantibus misericorditer partiuntur, iuxta
 altare magnum in vestimento regali ad hoc sibi debito per predictos enarratos
 dominos et archiepiscopos, episcopos, prelatos et abbates sacris vestimentis indutos
 extitit tumultatum, et omnes unanimiter planxerunt eum simul in unum dives et
 10 pauper in tantum, ut marmorei lapides densitate lachrymarum plurimum fuerant
 humefacti. Tunc enim tam maximo clamore gemebundi omnium circumstantium
 fauces rauce facte sunt, oculique ipsorum pre tantis lachrymis visibus naturalibus
 15 fere defecerunt. Ubi etiam venerabilis in Christo pater dominus Chanadinus
 Strigoniensis archiepiscopus de obitu ipsius domini regis salubri ac pio sermone
 intentos animos et pia corda circumstantium linivit condecenter. Cuius quidem
 lachrymositatis, innumerabilis mestitie pretextu creditur eos, qui reges tumulari
 non conspexerunt, de acerbitate doloris instillationeque lachrymarum quasi
 20 imparticipes et inscios fore et extare. Attamen nimirum, quod omnes creature carne
 et pelle vestite, ut est pretactum, per lapsum veteris parentis prothoplasti in culpam
 sint morituri. Nam in omnem posteritatem moriendi legem condidisse videtur
 25 generalem et incommutabilem adeo, ut altissimus proprio filio suo licet deitate
 vestito parcere noluit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Non igitur quisquam
 indignando creatori propter factum mortis inevitabile et incommutabile potest
 obviare; et quod non est sapientia neque prudentia neque fortitudo neque
 30 consilium contra dominum, sed potius ferendus est gravis eventus necis patienter,
 quia, quod donaverat dominus, accepit, et in die illa surrecturum in ipso. Tunc
 ibidem predictum supremum monasterium cum aliis ecclesiis innumerabilibus
 muneribus regalibus et oblationum maximis quantitibus extitit donando
 35 remuneratum. Et tandem antedicti trini dextrarii solennes cum armis et coperimen-
 tis omnibus ipsorum gloriosissimis seu attinenciis, cum sartaneo curru seu mobili
 aut ostilario regnali signo regio desuper forma avis strutionis deaurato et gemmis
 adornato, cum septenis nodulis globaribus argenteis et similiter deauratis ob
 planctus memoriam ineffabilis et luctus amaritudinem iam dicti domini regis in
 posterum semper in memoriam revocandi cum innumerabilibus supradictarum
 35 quantitatum peccuniis dicto monasterio dati et concessi extiterunt. Cuius quidem
 donationis et oblationis maxima quantitas ibidem die tumulationis facta, data et

3 et *om.* **b** / consumatis, que **a**: consumatisque **b** / debebant **a**: debentibus **b**

15 linivit: *pro* lenivit

16 lachrymositatis **b**: et *add.* **a**

29—30 coperimentis **b**: operimentis **a**

30 sartaneo **Sch**: sartanea **b** **a**

31 strutionis **Bo**: scrutionis **b** **a**

concessa in presenti scriptura seriatim non ponitur, ne calamis scribentium
pariterque legentibus fastidium multiplicationis generaret sua prolixitate. Deinde 543
vero potentissimi regis obitum famosissimus rex Kazmyrus Polonie proximus
eiusdem et marchio Morauię in Wysegrad venientes condolenti animo celebra-
5 runt. Demumque triginta diebus completis quarta feria proxima ante assumptio-
nem virginis gloriose tricesimum diem ipsius regis Karoli cum magna solennitate
missarum altissimo domino omnium creatori, velut superius extitit enarratum,
prelati, episcopi cum baronibus quampluribus Albam, ubi corpus ipsius domini
10 regis Karoli solenniter in domino requiescens extiterat tumultatum, accedentes
et ibique Albe et in Wysegradiensi civitate domina regina cum filio suo Lodowico
tunc rege coronato sibi predilecto aliisque prelati, episcopis, presbyteris, baronibus
et plurimis Christi fidelibus funeris obsequias devotissime celebrarunt. Et totius 544
regni universales etiam in toto regno diffuse eodem solennitatis voto et missarum
solennitatibus dictum officium celebrantes compleverunt. Imploranda ergo est
15 unanimes consensu clementia dei omnipotentis pro eodem domino rege Karolo, ut
cum anima ipsius clementer dispenset eidem indulgendo et in numerum ipsius
animam ac cetum sanctorum confessorum omnium ac regum Stephani et Ladislai
dignetur collocare, et prout quod in presenti seculo regali triumpho vixerit, ita
etiam in futuro seculo cum angelis valeat exultare.

<129.>

20 Metra de morte Karoli regis 545

Supreme rex, Christe, finis hominis extitit in te,
ergo propitius sis nobis omnibus unus.
Tolle peccatum nostrum deleque reatum
et Karoli regis, qui cessit mensibus istis
25 Augusto primo, cum sol versatur in cancro,
sequenti festo, quod est divisio primo
atque die numerum complevit anima notum,
quod pepigit quisque rex, princeps, rusticus vere.
Tenetur modico hoc corpus tempore, dico,
30 non maius longum spatium trium quam dierum.
Sic feria sexta dominus sepelitur in umbra.
Suscepimusque, deus, regnum cepit Ludovicus,
anno milleno trecenteno fore noto
ita completo finit hic quadragintaque secundo.
35 Asilum suum scit rex supremus quoque regum.

5—6 assumptionem a: assumptionis b

7 altissimo velut b: peracturi ut a

17 animam a: anima b

20—35 Metra regum om. a

Incipit Prologus in Cronicam Lodowici regis

546

Rex regum et dominus dominantium universe terre, qui supra cuncta tenet in
 excelsis imperium, dat esse rebus, et dispensat, prout vult, culmina dignitatum, et
 sapientia et fortitudo eius sunt, et ipse mutat tempora et etates, transfert regna
 5 atque constituit, dominus fortis et potens, dominus potens in prelio, a quo omnes
 potestates velut ex sole radii derivantur, sub cuius imperio reges regnant et principes
 dominantur. Ipse quidem est exercituum dominus, acies instruens, roborans
 animos, docens manus ad prelium et iustificationes suas potenti virtute purificans,
 10 quos voluerit subiacere, subicit principum potestati. Oportet ergo principem
 ferialiter regnantem et victorioso triumphantem culminis potestate a deo fore
 exaltatum, odore bone fame exornatum, caterva militie decoratum, ut precelsi eius
 nominis fama dispersa per orbem et conscendens de gestis laudabilibus in excelsum
 laudari mereatur apud deum et extolli laudibus diversarum nationum. Hinc est,
 15 quod peritissimus princeps philosophorum Aristoteles in libro suo de Secretis
 secretorum ad Alexandrum ita scribit: Primum instrumentum intellectus est
 desiderium bone fame, quia qui vere desiderat bonam famam, famosus erit et
 gloriosus. Fama ergo principaliter et per se ipsam appetitur in regimine, quia
 20 regnum non appetitur propter se, sed propter bonam famam. Initium igitur
 sapientie et intellectus est desiderium bone fame. Et persuadendo subiungit: Stude
 igitur, o Alexander, et dilige desiderium bone fame, quia non est precium, non est
 thesaurus, qui sibi possit redimere bonam famam. Preterea etiam sapiens et
 facundissimus Uegetius in libro De re militari super omnia commendare videtur
 25 militiam et bellorum industriam. Hoc enim secundum ipsum est, quod Romani
 maxime exaltantur, quia maxime dederunt operam rebus bellicis, et summopere
 studuerunt, quomodo possent sibi subiicere nationes, propter quod secundum
 eundem hoc debet esse principalissimum in intentione principis, quod habundet in
 civili potentia, et quod per eam sibi subiciat nationes. Rursus alibi per quendam
 30 prudentem scribitur: Dum fortia laudanda ac digne memoranda principum ac
 militum gesta et bellicosa exercitia, triumphos, casus fortuitos et eventus ad
 bellicum promovemus, per quod virtuosos animos auditorum ad bellorum exercitia
 accendimus, ut hoc exemplo fortiores et ardentiores reddantur ad labores et bellicas
 35 passiones tollerandas, quia preteritorum exhibitio est instructio posterorum.
 Quamobrem de gestis illustrissimi principis domini Lodowici ex regum sanctissimo-
 rum prosapia oriundi dei gratia Hungarie et cetera et bellorum exercitiis sue gentis
 et militie, quamvis pauca ex pluribus, ne per neglectus incuria labantur in

14 Aristoteles Bo: Arhystotiles b a

25 subiicere a: subiacere b

36 incuria b: incuriam a / labantur om. a

oblivionem, ego Iohannes nunc archidyaconus de Kykullew in ecclesia Transsiluana, vicarius Strigoniensis in spiritualibus generalis, tunc, licet indignus, suorum secretorum notarius posteriorum notitie duxi commendanda ordine sequentium continuando per capitula et particulas terminatas sub certis titulis, ut in promptu
5 inveniatur, quod queritur, pro legentium utilitate et in quattuor particulas, ut infra, de qualibet particula per se posita clarius apparebit, dividendo seu distinguendo. Si quid autem minus recte inveniatur vel inconvenienter propositum, lector providus et benignus supplenda suppleat et corrigat, queso, sine iniuria, corrigenda.

<131.>

De coronatione ac vita et exercitiis Lodowici regis

551

10 Sane, cum idem rex Lodowicus glorioso principe Karolo rege Hungarorum et eius genitore beate memorie ex hac vita domino vocante migrante dominice incarnationis MCCC quadragesimo secundo, sue vero etatis decimo septimo anno, die dominico proximo post festum divisionis apostolorum in urbe Albe Regalis magnatum, procerum, baronum, militum ac communitatis nobilium regni
15 Hungarie voluntate unanimi et favore precedente solenniter et feliciter in regem coronatus extitisset, et eidem genitori suo in regni solio iure nature debito successisset, ac in iuvenili flore regnare cepisset, maturitatem iuventuti preferens crescendo bone indolis iuvenis, discretionis rationem amplexatus fuisset, magno virtutum crevit augmento reminiscens, quia multi viri fortes pro patria sanguinem
20 suum fundendum esse dixerunt, nec fundere dubitarunt, quod gloriam etiam apud posteros post mortem haberent, cogitare cepit et in animo discutere, quomodo et qualiter iura regni sui per confines vicinos et principes occupata ac per rebelles seu infideles de regno temeraria presumptione in preiudicium sacre corone distracta et usurpata ad statum debitum divino fretus auxilio revocaret et etiam reintegraret.

<132.>

De prima exercituali expeditione Lodowici regis contra Saxones sequitur

25

552

Interea accidit, quod quedam gens Saxonum in eius regno in partibus Transsiluanis quasdam commotiones fecisset, et censum consuetum ac iura regalia solvere denegasset. Copioso igitur motu exercitu idem rex cum suis baronibus,

6 apparebit **Bo**: apparebir **a**: apparebunt **b**
12 quadragesimo secundo **b**: XLII **a**
15 precedente **b**: precedere **a**
29 motu **B D**: motu **b a**

militibus, nobilibus et regnicolis ad conterendam ipsorum proterviam personaliter accessit, et eis refrenatis ac ad obedientiam reductis laudabiliter triumphando remeavit.

<133.>

De obedientia Alexandri wayuode Transalpini

553

5 Cum autem esset in partibus memoratis, quidam princeps seu baro potentissimus Alexander wayuoda Transalpinus ditioni eiusdem subiectus, qui tempore quondam Karoli regis patris sui a via fidelitatis divertendo rebellaverat, et per multa tempora in rebellione permanserat, audita pietatis ac etiam potestatis eiusdem Lodowici regis fama, ad ipsum sponte personaliter veniens circa confinia ipsarum partium ad
10 pedes regie maiestatis humo tenus est prostratus, et ad obedientiam ac fidelitatem debitam reductus et integratus solennia munera et exenia, clenodia prestando et suum dominium ac sanctam coronam recognoscendo cum gaudio et letitia ad propria remeavit, et ab illo tempore fidelitatem conservavit.

<134.>

De peregrinatione regine Elizabeth matris

554

15 Lodowici regis et de rebus per ipsam tum in curia Romana tum in Apulia gestis sequitur

Rex autem Andreas in Apulia nondum regnabat. Domina igitur Elizabeth regina Hungarie mater regum predictorum post mortem regis Karoli habens devotionem visitandi sanctorum reliquias et apostolorum Petri et Pauli honorandi limina, quam
20 non retraxit femineus sexus, nec terruit prolixus labor itineris, nec timorem incussit ei multiplex maris periculum, sed virili animo fulcita ac divino presidio rapta celestique desiderio incensa de Wysegrad in festo beatissime trinitatis anno domini milesimo tricentesimo quadragesimo tertio iter arripuit versus Italiam cum honesta familia et multitudine dominarum et nobilium puellarum, baronum, militum et
25 clientum cum multo et magno apparatu iuxta magnificentiam regiam ivit et processit, habens secum pro expensa viginti septem millia marcarum puri argenti et decem septem millia marcarum purissimi auri. Dominus autem Lodowicus rex 555

5 quidam a: quidem b

6 eiusdem a: eumsdem b

11 prestando a: preando b

21 presidio b: presidia a

23 milesimo tertio b: M CCC XLIII a

27 decem septem: pro septendecim

Hungarie filius suus misit post eam quattuor millia marcarum auri electi. Habuit
 etiam secum de florenis fere cum media garleta, de denariis vero parvis usque ad
 exitum regni multum. Cui regine etiam Veneti honestum valde et utile servitium
 prebuerunt, nam cum duabus galeis propriis sumptibus in toto transitu maris dicte
 5 domine diligentius famulati sunt. Transito autem mari multum pacifice pervenit in
 Apuliam, cui obviavit rex Andreas filius suus cum consorte sua domina Iohanna
 regina et dominam Elizabeth reginam cum magna solennitate et gloria receperunt,
 et ita Neapolim cunctis gaudentibus in vigilia sancti Iacobi apostoli perduxerunt. 556
 Cum igitur in Neapoli hec regina Hungarie resideret, ducto consilio ad apostolicam
 10 sedem solennes nuncios Nicolaum palatinum, Paulum comitem curie regie,
 Thomam Ruphum, fratrem Vitum episcopum Nitriensem, Thomam filium Petri
 necnon et archiepiscopum Beneventanum ac alios quamplures nobiles destinavit,
 ut dominus apostolicus sua benedictione dominum Andream regem faceret corona
 regia decorari. Interea domina Elizabeth regina volens conceptam devotionem ad
 15 deum et ad sanctos effectui mancipare, ad visitanda beatorum Petri et Pauli
 apostolorum limina in festo exaltationis sancte crucis de Neapoli egressa cum tota
 familia et archiepiscopo Neapolitano ac pluribus nobilibus de Apulia progreditur
 versus Romam. Transibat autem per civitates et castella cum magna tranquillitate 557
 et pace nullo suorum cuicumque violentiam seu iniuriam inferente. Audientes autem
 20 terrigene reginam Elizabeth virtutibus morum honestate et devotione continua ut
 sydus prefulgidum radiare ac suos cum omni modestia pertransire currebant in
 vicos et plateas ad ipsam aspiciendam et diligentius intuendam, et videntes eam cum
 admiratione et gaudio deum unanimiter collaudabant, quod tam nobilis domina et
 tam illustris regina relicto regno et domo venit a finibus mundi tanquam regina
 25 Sabba ad querendam et promerendam clementiam salvatoris. Cum autem Romam
 infra paucos dies feliciter pervenisset, commota est universa civitas in eius adventu,
 illi etiam de Columna ex una parte Tyberis et Vrsini ex alia parte receperunt
 reginam maximo cum honore. Vulgus autem reliquum ac populares magni et parvi, 558
 mulieres et puelle currebant, ubi transiebat regina, et alta voce clamabant: Vivat
 30 regina Hungarie; et resonabat terra in voces eorum, et propter rem alias insolitam
 videbant omnes populi communiter ex aspectu eius quendam spiritualem iubilum
 reportare. Perveniens autem ante fores ecclesie beati Petri apostoli, totum
 collegium Romanum recepit reginam processionaliter cum magna gloria et honore.
 35 Obtulit denique ad altare beati Petri apostoli et ad reliquias solennia munera in
 calicibus, ornamentis insignibus et florenis iuxta magnificentiam reginalem. Multa
 etiam monasteria, ecclesias et sanctorum limina visitavit, que largis donariis et
 offertoriis honoravit. Imaginem etiam Christi seu Veronicam bis per scalam 559

19 nullo suorum a: nulli suo b

25 Romam b: Romani a

28 Vulgus a: Wigus b

34 reliquias a: reliquia b

35 calicibus b: calcibus a / magnificentiam a: manificentiam b

ascendendo permissa est clarius visitare, ad quam cum devotione accedens summo honore et humiliter adoravit. His itaque gestis atque perfectis valefaciens infra octavas sancti Francisci reversa est Neapolim cum exultatione et gaudio, sua enim devotio cunctis claruit in exemplum. Cum igitur hec regina in Neapoli resideret, et vidisset nurum suam dominam Iohannam superbam et ambitiosam ac ultra humanum modum consuetum incedere, mundani honoris avidam, nec regi Andree marito suo exhibere honorem regium ac totum velle, immo ultra posse suum, visa est ipsum corona et regno privare, sicut postmodum exitus rei probavit, commota sunt omnia viscera eius acri doloris aculeo compungente. Cum itaque ambasiatores et nuncii longam moram contraherent in Avinione propter dissimulationem domini pape nolentis prebere consensum dicti regis coronationi, visumque est ipsi domine regine et suo consilio fore utilius repatriare, quam ibi incassum et frustra ac cum tedio permanere, anno domini millesimo tricentesimo quadragesimo quarto relinquens filium suum regem Andream in Apulia sanum et incolumem, circa festum sancti Matthie apostoli recessit de Neapoli cum omnibus suis versus Hungariam et divertens in Barum, adorato ibi beato Nicolao et donis et muneribus honorato circa medium Quadragesime pervenit Manfrediam, et propter defectum navium et galearum compulsa est festum Pasche ibidem solenniter celebrare. Sequenti autem die venerunt quattuor galee misse per regem Andream pro servitio illustris regine Hungarie matris sue, que in eis recepta cum omnibus rebus suis et familia ac aliis pluribus navibus mare Adriaticum transfretavit, et venit Visceniam domino concedente. Rediit autem regina de Apulia in Hungariam tempore supradicto, et pervenit in domum suam in Wysegrad in anniversario sui recessus, et receperunt eam filii sui, scilicet dominus Lodowicus rex Hungarie et dominus dux Stephanus ac proceres regni cum magna exultatione et gaudio. Interea nuncii domini regis Lodowici et domine matris sue apud dominum papam Clementem VI. Andree regis iura ecclesiastica ac leges civiles in consistorio proponentes ac coram aliis iudicibus delegatis per omnia iura probantes, quod regnum Sicilie iure successionis regalis ad dominum regem penitus pertinebat, laborantes tamen nihil de negociis profecerunt, et, quia non poterant, ut volebant, antedicti nuncii eorum ambasiatam per viam iustitie terminare, scientes, quod munera et dona alliciunt etiam animos sapientum, ignorantibus domino Lodowico et domina regina matre eius, sponponderunt dare se et iuramento firmiter constringentes ad cameram domini pape quadraginta quattuor millia marcarum, ut promeretur rex Andreas regni Sicilie gubernacula possidere. Currente autem hac relatione in Hungariam ad dominum regem et ad dominam reginam pervenit hoc pactum, qui hoc percipientes non modicum turbabantur, quia ius regni, quod ad ipsos secundum deum et iustitiam pertinebat, sibi per pecuniam vendicarent, sed ne malignis et perversis

7 exhibere **B**: exhiberi **b a** / immo **a**: imo **b**
 13 millesimo quarto **b**: M CCC XLIII **a**
 16 Nicolao **b**: Nicolao **a**
 30 et *om.* **a**
 31 ambasiatam **Sch**: ambasiata **b a**

hominibus daretur occasio et materia iniuste eos in aliquo iudicandi et nihilominus detrahendi, quod ad regium honorem per avaritiam et cupiditatem impenderent, solutionem antedictae peccunie fieri permiserunt, ne etiam nuncii crimine mendacii notarentur. Cucurrerunt igitur exactores ad omnes comitatus et villas regias et reginales, per totum regni circulum predictam peccuniam ex integro exegerunt, et exactam per certos nuncios ad cameram domini pape Clementis sexti fideliter transmiserunt, sperantes firmiter de coronatione regis Andree sine dilatione promissionis fieri complementum. Occupatis autem sepe dictis nunciis in Auinione circa causam eis commissam determinandam, interim dominus Lodowicus inclitus rex Hungarie decenti comitiva anno domini millesimo trecentesimo quadragésimo quinto transivit in Poloniam ad socerum suum, cuius filiam iam acceperat nomine Margaretham, et ducto consilio cum rege Polonorum antiquo et dicto socero suo predicti regis filio congregaverunt militiam fortem et validam, et circa festum beate Marie virginis transierunt pelagus super glacies uno die naturali contra Lithuanos paganos volentes eorum terram igne et gladio devastare, sed flante austro dissolvebantur glacies, et ex mora illis periculum imminabat, ideo quam citius retrocesserunt, et sine fructu vacui redierunt.

<135.>

De subsidio per regem Lodowicum regi Polonie facto

Item pro defensione regni Polonie in subsidium Kazmyrii regis contra excelsum principem dominum Johannem regem Bohemie cum magna potentia ipsum regnum et civitatem Cracouie invadentem strenuum militem Nicolaum de Zeech cum Petro Paharos et aliis militibus cum exercitu copioso transmisit, qui ab invasione ac impugnatione et devastatione eiusdem regis Bohemie regnum ipsum ac civitatem de obsidione liberando defensarunt, et in potestate eiusdem regis cum prosperitate revertentes reliquerunt.

2 et om. a

10 anno b: anuo a

10—11 millesimo quinto b: M CCC XLV a

11 Poloniam b: Polonia a

21 Nicolaum Sch: Nicomem b a

23 Bohemie b: Behemie a

De exercitu contra Tartaros

566

Item cum gentes Tartarorum in regnum Hungarie sevientes confinia partis Transsiluane et Siculos sepius infestarent, rex ipse strenuum et bellicosum virum Andream filium Laczk wayuodam Transsiluanum contra ipsos Tartaros cum
 5 Siculis nobilibus et valida gente destinavit. Qui terram, in qua habitabant, potenter subintrantes cum principe eorum nomine Athlamos ad resistendum eisdem cum magno exercitu in campo obviantes debellavit, et ipsum principem eorum decapitavit, ac multa banderia et captivos Tartaros regie maiestati in Wysegrad transmisit. Post hec etiam Siculi Tartaros sepius invaserunt, et cum magna preda ad
 10 propria redierunt. Qui autem ex ipsis Tartaris remanserunt, ad partes maritimas longe distantes ad alios Tartaros fugerunt.

De exercitu contra Croacos

567

Tandem communicato consilio suorum principum, militum et baronum disposuit contra suos infideles et rebelles Gregorium filium Curiaci et Niliptium
 15 Croacos, qui regna Croacie et Dalmacie ac magnam partem Sclauonie usurpando in preiudicium sacre corone detinebant, cum exercitu copioso et principibus aliarum partium specialiter cum magnifico et potente principe Stephano bano Boznensi, cuius preclaram filiam dominam Elizabeth nunc reginam postea duxit matrimonialiter in consortem, pro obtinendo et expugnando eodem regno Croacie
 20 processit, et usque opidum Byhegh pervenit, propeque supra caput rivuli Kolkothfew vocati castra metatus est. In quo loco diutius cum suo exercitu 568 pausando nec ulterius se movendo, iidem tyranni et rebelles Gregorius filius Curiaci et Jwan filius Nilipczii mortuo patre suo ad obedientiam sacre corone venire sunt compulsi. Et cum fidelitatem servare iurassent, aliquibus restitutis, rege cum suo
 25 exercitu ad propria redeunte, idem Gregorius filius Curiaci rebellavit, contra quem altera vice idem rex Lodowicus barones suos et milites cum exercitu ingenti transmisit, qui eiusdem rebellis proterviam conterendo ipsum cum aliis suis adherentibus regno Croacie restituto regie maiestati obedire et se gratie submittere compulerunt, et cum letitia ad propria remearunt.

10 maritimas a: maritinas b

11 fugerunt a: fugierunt b

22 iidem B: idem b a

27 eiusdem a: eisdem b

De exercitu contra Venetos in Dalmaciam

Consequenter tempore procedente idem rex ad expugnandum et recuperandum Dalmacie regnum, quod per Venetos a diuturno tempore detinebatur occupatum, exercitum movit copiosum, et cum multis principibus circumpositarum regionum ac baronibus, militibus et regnicolis suis usque civitatem Jadrensem pervenit, que se prius ad obedientiam reddiderat regie maiestati. Et quia Veneti eandem civitatem per suos stipendarios Theutonicos, Galicos et Latinos obsidebant, et contra ipsam quandam munitionem Scekach vocatam firmaverant gentibus armigeris in ipsa collocatis et diversis machinis et ingeniis tam in ipsa munitione quam etiam in galeis per mare ipsam civitatem Iadrensem fortissime expugnabant. Circa quam idem rex in campo cum suo exercitu sedit, et machinis et aliis diversis ingeniis applicatis et erectis ipsam munitionem Venetorum, volens obsidionem civitatis Iadrensis remove, fortiter expugnabat, et milites ac gentes regis continuis insultibus hostes aggrediebantur, et acerrime invicem pugnam committebant. Et, quia hostes intra munitionem erant inclusi, per ictus balistarum multos de gente regis vulnerabant, ac etiam gentes regis usque ad muros appropinquantes ipsis vices rependebant. Et, cum oportunitatem captabant, clam gentes Venetorum de munitione subito egressae cum militibus et gentibus regis dimicabant, et ex utraque parte multi corruerunt. Ubi etiam strenui milites Bartholomeus filius Laurentii Tot et Harsandorfer Theutonicus de parte regis in pugna sunt occisi. Quamvis autem exercitus regis ad expugnandum ipsam munitionem fortiter laborasset, ipsam tamen, quia nimium erat fortificata et munita, expugnare minime potuerunt. Et hoc videns idem rex non sine magno damno personarum et rerum cum suo exercitu ad propria reversus est. Gentes autem Venetorum tam in ipsa munitione quam etiam per mare in galeis obsidionem continuantes per traditionem aliquorum de civitate eandem civitatem obtinuerunt, et multos cives et nobiles de eadem decollaverunt, et diversis tormentis, cruciatibus et penis afflixerunt, multos tam viros quam etiam feminas nobiles et puellas Venetias in captivitatem deduxerunt. Et heu miserabiliter dum non verentes, nec etati nec sexui compacientes ipsas feminas et puellas et alios captivos in persona fame et siti solum vita ipsis miserrima reservata cruciarunt, et postea successive in carceribus et penis ipsos peremerunt. De quo facto idem rex anxie dolens se vindicaturum firmissime proposuit, dum tempus se adhuc offerret.

2 procedente a: precedente b

5 baronibus b: boronibus a / regnicolis a: regniculis b

11 suo b: sno a

20 parte regis b: regis om. a

21 nimium b: nimirum a

31 peremerunt a: perimerunt b

De morte Andree regis fratris Lodowici regis

572

Postea vero brevi tempore decurso, quia nihil pene in seipso manet stabile, sed
 currit tempus semper multas evolvens immutationes, quas neque prevedere facile
 est, neque predicere, et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, et bellum in media
 5 pace consurgit; accidit casus lamentabilis et enormis de morte quondam incliti
 principis domini Andree Hierosolym et Sicilie regis fratris uterini eiusdem Lodowici
 Hungarie regis, qui per sceleratum Corradum de Kathanciis et alios proditores ex
 procuracione militis Chensa in aula ipsius regis Andree morantis in civitate Auersa,
 que utinam fuisset submersa, extitit iugulatus et interemptus. Et factus est luctus et
 10 planctus magnus in Hungaria. Ipsi tamen proditores reatus sui penam et nepharie
 prodicionis sue premium sumpserunt. Quia potens et magnificus comes Nouelli 573
 cognatus regis et fidelis ipsos super currum ligari fecit et per omnes vicos comitatus
 protrahi, et eorum corpora cum forcipibus ferreis ignitis evelli fecit, carnificari et
 laniari morte turpissima extremo supplitio perimendo. Super quo eventu mortis
 15 fratris sui idem rex Lodowicus ultra modum dicendi vehementi dolore cordis
 sauciatus condolens et anxius cepit cogitare et tractare de vindicta, ne tam
 execrabile scelus impunitum pertransiret, et primo Nicolaum filium Laurentii Toht,
 qui postea Konth fuit cognominatus, ad tractandum cum magnatibus, comitibus et
 20 baronibus illarum partium illuc destinavit. Qui in Aquilam civitatem famosam
 superveniens cum Lallo viro prudente et de morte ipsius regis Andree multum anxio
 capitaneo ipsius civitatis habito tractatu dominium ipsius optinuit, et pertracta
 mora ibidem quam plurimos una cum ipso Lallo ad regis Hungarie obedientiam
 confortavit et perduxit, et [cum] eidem regi per litteras et nuncios intimasset.

De exercitu regis Lodowici in Neapolim

574

25 Rex congregato valido exercitu per partes Italie transitum faciens in qualibet
 civitate per dominos et communitates honorifice susceptus et largiflue in transitu
 suo hospitatus versus civitatem Neapolim festinavit. Ex quibus dominis civitatum
 dominus Maletesta de Maletestis, Franciscus de Furliuo, Philippus de Manthua et
 quidam alii cum pulcra gente armata ipsum usque Neapolim sunt secuti, et ab ipso
 30 honore et cingulo militari insigniti.

11 Quia B D: Qui b: Quoniam a

12 currum a: turrum b

13 forcipibus Bo: forcipibus b a

17 Nicolaum B D: Nicomem b a

23 et cum b: hec cum a

29 quidam a: quidem b

De fuga Iohanne regine et Lodowici eius mariti

575

Auditoque eius adventu Johanna regina cum Lodowico de Tarento eius marito, qui regem se gerebat, clamdestine fugientes in tribus galeis per mare versus provinciam Auinionem ob metum regis properarunt. Rex autem Lodowicus civitatem Neapolitanam intravit, ubi cum magna solennitate et gaudio susceptus est. Ex tunc titulo regnorum Hungarie, Hierusalem et Sicilie utebatur, et ibidem moram faciens cepit investigare, qui essent participes et culpabiles in morte fratris sui Andree regis prenotati, et capi fecit regulos infrascriptos ducem Duracii cum duobus fratribus suis Lodowico et Roberto, item etiam alios, videlicet principem Tarentinum et Philippum puerum fratris dicti Lodowici mariti regine Iohanne. Quem quidem ducem Duracii tanquam culpabilem in Auersa civitate in domo dicti regis Andree, in qua tunc habitabat et fuerat iugulatus et occisus, decollari fecit. Et dictos alios regulos in comitatu Karoli pueri filii predicti regis Andree in Hungariam per certos barones et milites destinavit pro eo, quia reos criminis lese maiestatis punire neglexerunt, presumebantur aliquo modo tanto sceleri consensum prebuisse iuxta illud: Non caret scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare. Qui deputati fuerunt in castro Wysegradiensi custodiendi. Et cum magna diligentia et honore bene et laute fuerunt conservati, sicut decuit sanguine coniunctos regie maiestati.

De reditu regis Lodowici in Hungariam

20

577

Demum idem dominus rex Lodowicus volens redire in Hungariam cum gente copiosa ibi magnificum et strenuum virum Stephanum filium Laczk wayuodam Transsiluanum capitaneum regni et Wolffardum de Wolffard Theutonicum capitaneum in civitate Neapolitana in persona sue maiestatis prefecit, et ad Hungariam remeavit.

De prelio et victoria Stephani wayuode

578

Post recessum autem regis quidam Neapolitani et ibidem milites Cappuani seditionem concitantes Wolffardum expulerunt predictum capitaneum, et superbia inflati ad expellendum ipsum Stephanum wayuodam insurgentes inter Auersam et

2 adventu a: adventum b

7 fratris a: fratres b

27 quidam a: quidem b

Neapolim habito congressu fortissimum prelium est commissum. In quo volente deo ipse Stephanus wayuoda cum exercitu domini regis victoriam obtinendo multos comites, barones, milites, nobiles et cives de Neapoli aliis interfectis captivavit, et spolia ipsorum maxima obtinuit, et gentibus regis cum largitate distribuit, et captivos in magna summa peccuniarum pactando liberos abire permisit. Fretus autem victoria in ipso regno securus permansit.

<144.>

De captivitate ducis Vernerii

579

Iterum aliquibus diebus transactis idem Stephanus wayuoda ducem Vernerium capitaneum exercitus Lodowici cum quingentis armatis societati ipsius adiunctis in civitate Kornechii captivavit.

<145.>

De pugna Stephani wayuode cum gente Lodowici mariti Iohanne circa Neapolim commissa

580

Post hec cum pars eiusdem Lodowici agregata sibi appreciate gentis multitudine et quampluribus dicti regni Sicilie infidelibus in suam societatem adiunctis ipsum Stephanum wayuodam exterminare cupiens, ante civitatem Neapolitanam dispositis aciebus conserto bello et sonis bellicis perflatis aggredi procuravit. Et, quamvis longe plures idem Lodowicus de Tarento pro parte sua gentes in suo exercitu haberet, et utrimque hostiliter ad invicem prelium commisissent, tamen idem Stephanus wayuoda zelo fidelitatis armatus volens potius post mortem vivere per fame gloriam quam terga hostilitati vertere victoriam obtinuit optatam. In quo quidem prelio idem Stephanus wayuoda quamplures comites, magnates et potiores multos captivavit, et communiter sepe sepius quamplures exercitus ipsius Lodowici debellavit, civitates plurimas expugnavit ac gravia homicidia, personarum pericula eidem Lodowico adherentibus irrogavit. Sicque potiores et nobiliores ipsius regni ad fidelitatem regis Hungarie adduxit et ipsius servitio applicuit, sicut hec et alia quamplura gesta sua et servitia etiam privilegio ipsius regis super donatione castrorum Oztrogo et Chakthornya vocatorum inter fluvios Draua et Mura existentium in remunerationem premissorum sibi concessio plenius continentur. Gentes etiam seu incole dicti regni quosque ex Hungaris comprehendebant, vivos excoriabant, et aliis tormentis severissime affligebant.

23 homicidia **b**: et *add.* **a**

25 applicuit **a**: applicavit **b**

28 continentur **a**: continetur **b**

<146.>

De reditu Iohanne regine et eius mariti

582

5 Medio autem tempore ipsa Iohanna regina et Lodowico de Tarento eius marito in Neapolim redeuntibus et regnum sibi subiugare nitentibus ipse Stephanus wayuoda dictum regem Hungarie ad defendendum ipsum regnum suum contra ipsos evocavit.

<147.>

De secundo introitu Lodowici regis in Apuliam

583

10 Qui quidem dominus rex sine aliqua retardatione, nec expectata exercitus congregatione cum quibusdam suis baronibus et militibus, inter quos erant principales Nicolaus filius Gileti palatinus cum Iohanne et Dominico militibus filiis suis ac Iohanne filio Gileti fratre suo, item Nicolaus filius Laurentii Toth cum 15 fratribus suis Leukes et Bartholomeo, item Stephanus et Georgius filii Bebeek, Nicolaus de Seech, Konia filius Thome wayuode, Andreas wayuoda cum fratribus suis, Nicolaus, Paulus et Michael filii Laczk. Item ex prelatiis reverendus in Christo 584 pater dominus Nicolaus episcopus Zagrabiensis, qui fuit ibi in civitate Auersana in episcopum consecratus, et venerabilis vir dominus Stephanus prepositus Budensis 15 cum fratre suo Iohanne strenuo milite filio Laurentii de Kanisa repente in Apuliam transfretavit, et ad portum Manfredonie applicuit, ipsam civitatem pacifice de consensu communitatis ingressus Theanum et Barletum subiugavit necnon civitatem Bari, ubi sanctus Nicolaus pontifex requiescit, obsidendo 20 obtinuit et intravit, ac castro civitatis munitissimo et fortissimo sibi restituto in eadem resedit, et stipendium soldatis Theutonicis numero quattuor millibus barbutorum, quorum capitaneus erat Corradus de Wolfhard frater dicti Wolfhard, copiose et largissime divisit.

<148.>

De prodicione facta per stipendarios

585

25 Interim autem gentes sue de Hungaria per navigia ad ipsum confluebant, et exercitus eius nimium multiplicabatur. Quod videntes Theutonici soldati absque voluntate eiusdem Corradi Wolfhard eorum capitanei ac aliorum principalium prodicionem et insultum fecerunt contra regem et gentem suam Hungaricam et civitatem volentes eam spoliare. Contra quos Hungari insurgentes et civitatenses 586

17 Manfredonie Sch: Manfrodonie b ■
29 et b: a ■

cum cathenis per vicos et plateas, que sub terra inter muros latebant, constringentes magnam multitudinem soldatorum inter cathenas comprimendo occiderunt, et multos ex eis decapitaverunt, equos, balistas, arma, balteos et res ipsorum abstulerunt, et, nisi unam portam ipsi soldati pro se occupatam et custoditam
5 habuissent, vix aliqui ex eis evasissent, sed tandem extra civitatem fugientes et in campo iacentes per multos nuncios interpositos gratiam sub tali pacto a domino rege obtinuerunt, ut de ipso regno omnes exirent, et adversariis regis nunquam adhererent. Et hoc suis litteris et instrumentis firmaverunt. Ex ipsis tamen aliquos dominus rex, qui sibi videbantur esse inculpabiles in seditione concitata, ad suum
10 servitium reservavit.

<149.>

De expugnatione castri Canosii

587

Postmodum rex, qui in processu exercitus singulis diebus continuatis inter cathervas militum in armis equitare solebat, ammoto exercitu castrum Canosii obsedit, et expugnando obtinuit vel potius restituendo. Sed ibidem, cum ipse
15 armatus per scalam ascendere festinaret, ictibus lapidum graviter percussus in fossatum est prolapsus gravem in corpore suo sustinens lesionem, de quo barones et milites sibi nimium improperabant, quod ad talia se ingessit, que non decent regiam maiestatem.

<150.>

De captivitate stipendariorum Lodowici de Tarento

588

Abinde certa castella occupans Lutheriam, cuius muri erant diruti, est ingressus, prope quam erat castrum fortissimum pro Lodowico marito Iohanne regine conservatum. In qua civitate rege existente Nicolaus et Paulus filii Laczk vix cum
20 quinquaginta stipendariis Hungaris centum et viginti soldados armatos gentis permixte Lodowici de Tarento in campo in pugna capientes ligatis post tergum
25 manibus equites armis indutos introduxerunt ante regem, quos rex illo die in refectorio fratrum in claustro hospitari fecit et refici in cena, ac die crastina ablatis equis et armis, sicut consuetudo est stipendariorum, abire permisit.

De obtentu Salerni et de obsidione Auerse civitatis

589

De qua civitate ulterius procedens deo auxiliante et vias eius in prosperitate dirigente Salernum et castellum Stafach obtinuit, et inde versus Neapolim opidum Sumpnia vocatum munitum, in quo multi erant brigancii pedites, expugnavit. Et dehinc recedens civitatem Auersam obsedit, que adhuc in muris non erat totaliter consummata, sed de die in diem per defencicula ingeniorum construebatur, et ad perfectionem deducebatur, ubi rex capitaneum exercitus Nicolaum Konth virum in consiliis prudentissimum ammoto Stephano wayuoda prefecit. Quod factum multis displicuit, et ipsum Stephanum wayuodam exacerbavit, ac processum negotiorum regis multum perturbavit.

De vulneratione regis circa civitatem Auersam
et de obtentu eiusdem

590

Cum autem ipsam civitatem Auersam rex cum suo exercitu expugnare cepisset, et se ad pugnam ingessisset, sagitta baliste in pede fuit letaliter vulneratus, et vix divino fretus auxilio et medicorum cura mortem evasit. Duravit autem obsidio bene per tres menses, et quotidie armati Theutonici soldati Lodowici de Tarento circa trecentas barbudas de civitate inopinate et repente exeuntes et insultum facientes cum gentibus regis Theutonicis et Hungaris pugnam committebant, et multis ex utraque parte vulneratis iterato ad civitatem fugiebant. Qua obsidione durante victualia in civitate defecerunt, et propter famis inedia multi expellebantur de eadem, et per exercitum regis capiebantur. Propter quod soldati ulterius durare non valentes civitatem una cum castro fortissimo, in quo erat capitaneus et castellanus Jacobus de Pinathariis sub pacto securitatis personarum et rerum suarum restituunt, et dominus rex castrum et exercitus civitatem ingressi extiterunt. In quo loco multas donationes in possessionibus baronibus, militibus et nobilibus secum existentibus in regno Hungarie fecit et continuavit, quorum agilitates et servitia in litteris donationum eis concessarum enarrantur. Tandem mora protracta rex bene convalescens recuperata sanitate audacem et bellicosum virum Andream wayuodam filium Laczk capitaneum generalem in regno, Nicolaum Drugerh fratrem Wilhelmi palatini capitaneum civitatis Salerni et fratrem Morialem militem ordinis sancti Iohannis Hierosolimitani priorem Aurane capitaneum in eadem

5 muris b: muros a

7 Nicolaum b: Niconem a

29 Nicolaum b: Niconem a / Druge/h B D: Drugech b a

30 Morialem B D: monialem b a

31 Aurane Bo: Anrane b a

civitate Auersana, qui postea infideliter agens eandem civitatem cum castro in potestatem Iohanne regine resignavit, in sua persona preficiens et ibidem dimittens propter annum iubileum zelo devotionis accensus versus Romam per civitatem Capuanam, in cuius porta est turris altissima ac solenni opere fabricata, et sub
5 Monte Cassino, cuius muri per terre motum corruerunt, et per Campaniam est profectus.

<153.>

De honore regi Lodowico in urbe Romana exhibito

593

Cui tribunus cum Romanis potioribus per quattuor milliaria Gallicana vestibus seu pannis purpureis ad hoc specialiter sub uniformitate aptatis solenniter
10 trummetis et diversi generis musicorum apparatus circa centum personas de una vestitura bene induti obviam venientes et eundem honorifice suscipientes ad urbem Romanam, cuius platee pannis pulcre strate et decorate fuerant, introduxerunt, et in dominum Romanorum susceperunt. Quod tamen rex acceptare recusavit. Qui
15 quidem in palatio domini pape hospitabatur. Singulis autem diebus tribunus cum potioribus Romanis ipsum visitabat, et reverentiam eidem exhibebat ad domos eorum ad convivia cum magno gaudio invitantes. Rex autem quotidie in basilica sancti Petri principis apostolorum missam audiebat, et eidem singulis diebus sudarium vultus domini ostendebatur ad magnam consolationem peregrinorum et
20 multitudinis gentium confluentium. Pluribusque diebus cum devotione sic deductis rex auctoritate domini pape absolutus super altare sancti Petri quattuor millia florenorum auri offerri fecit ac presentari.

<154.>

De reditu regis Lodowici in Hungariam

595

Exinde cum suo exercitu per partes Italie revertebatur, et in qualibet civitate gaudenter susceptus et honoratus in Veronam pervenit. Dimissaque ibidem gente
25 stipendariorum Theutonicorum quattuor millium barbutarum cum Wolffardo et Conrardo capitaneis, quia nondum erant stipendiis suis plene pagati, ad expensas ad regis rationem computandas ad Hungariam cum gaudio remeavit, et abinde stipendia ipsorum complete remisit, predictos vero Wolffardum et Conrardum capitaneos ad se vocavit, et pro remuneratione suorum obsequiorum largifluis
30 regis donativis ipsos exaltavit. Quorum gesta et servitia in privilegiis concessis explanantur.

2 persona a: persoua b

14 hospitabatur a: hospitatur b

15 exhibebat a: et *add.* b

26 pagati b: pacati a

De resignatione regni Sicilie ad manus domini pape

596

Cum autem fere tribus annis Andreas waywoda capitaneus regni generalis, Nicolaus Drugeth frater Wilhelmi palatini capitaneus civitatis Sallerni cum aliis militibus principalibus ac gente domini regis copiosa in regno et in partibus illis
 5 remansissent, multaque bella exercuissent, ac gentes Lodowici sepius debellassent et quasi anihilassent ita, quod solum in munitionibus et castris se inclusissent, sicut de gestis et exercitiis eiusdem Andree waywode, que causa brevitatis ad presens obmitto, in privilegio sibi super possessionum donationibus concessio poterit, qui voluerit, experiri, ut fides certius possit adhiberi. Dominus papa Innocentius
 10 quintus per suum legatum primo per reverendissimum in Christo patrem dominum Guidonem tituli sancte Cecilie presbyterum cardinalem de latere missum ac deinde pluribus vicibus per nuncios solennes viros pro liberatione dictorum regulorum transmissos et postea per dominum Bartholomeum similiter eius nuncium decretorum doctorem paternaliter salutaribus monitis institit apud regem, quod
 15 gentem suam de regno illo revocaret. Ad cuius instantiam tanquam devotus et obediens filius ipsum regnum necnon castra, civitates, munitiones et terras, quas tenebat, per suos ambasiatores, videlicet dominum Iohannem electum Wesprimiensem in iure canonico licenciatum et alios ad manus pape assignavit iure tamen suo in regno sibi competenti salvo reservato. Regulos etiam predictos, quos in castro
 20 Wissegradiensi tenebat, liberavit, et usque Venetias cum securo conductu honorifice destinavit ad propria remeantes. Qui cum magna letitia per mare in Neapolim transfretantes cum maxima solennitate et honore sunt recepti et ad ipsorum dominia et principatus ac ducatus restituti. Hoc non pretermissio, quod tam luculenter et clare rerum gestarum seriem per distinctiones annorum et dierum
 25 prepedientibus intervallis temporum disserere non potui, quia aliqua per me ipsum didici et aliqua per alios fide dignos excusanti, cum sufficiat rerum gestarum seriem enarrare. Cetera scribenda vel narranda illis relinquo, qui plura sciunt, quam hic scripta sunt, de gestis eius tam prosperis quam adversis scribere vel tractare.

3 Nicolaus b: Nicon a
 13 transmissos B D: transmissis b a
 21 remeantes a: remeandos b

De requisitione Venetorum super restituendo regno
Dalmatie

His itaque gestis et expeditis ad propositum cepte materie de regno Dalmatie et civitatum marittimarum est necessario redeundum. Cum enim rex principatus, 5 tenutas et dominia regni sui sacre corone subita vellet conservare et usurpata ad statum pristinum revocare, inclitum principem Andream de Angulo ducem Venetiarum per ambasiatores solennes litterasque et nuncios speciales pluries, ut zelator pacis, requisivit, et monuit ad restituendum sibi et sacre corone regnum Dalmatie et civitates marittimas in toto occupatas et detentas. Que quidem dux et 10 domini Venetiarum negarunt, et astruentes se opposuerunt, et resistere decreverunt regie maiestati.

De exercitu regio contra Venetos moto

Super quo facto rex cum suis vicinis consiliariis, principibus, regnicolis, marchionibus et ducibus contra ducem Venetiarumque communitatem de tali 15 iniuria graviter est conquestus, ne videretur eos indebite et iniuste impugnare, ad vindicandumque et propugnandum iniuriam sibi et regno illatam cum valida potentia pro recuperandis iuribus regni sui per ipsos a multo tempore occupatis versus Italiam contra ducem Venetiarum cum propria gente sua necnon comitibus, militibus Theutonicis extraneis sibi faventibus et auxilium prestantibus, quos 20 precipue Theutonicos idiomae eorum conscius multum diligebat, et eisdem de stipendiis ac donariis largiflue providebat, ex eoque ad ipsum libenter confluebant sibique fidelia servitia exhibebant, personaliter est profectus, et per terras ac tenutas Venetorum circa castrum Serawal transiens Coniiglanum obtinuit, et abhinc ad civitatem Teruisii veniens ipsam obsedit castra et terras suarum tenutarum, 25 specialiter Asulum cum Rotkauernis, ubi est abbatia, Crispiniacum, Kewerd, Gorgoniam et Forgoniam ac alias quamplures expugnando et gentes in eisdem collocando. Et sic in Hungariam dimisso sibi strennuo milite Thoma fratre venerabilis fratris domini Niconi archiepiscopi Strigoniensis pro capitaneo gentis sue armiger est reversus.

9 occupatas B D: occupatum b a

13 quo a: qno b

15 impugnare a: impignare b

16 illatam a: illatum b

19 prestantibus a: preantibus b

20 idiomae Bo: ideomatis a: ideamatis b

25 abbatia B D: albatia b a

De obsidione castri Castelfranck vocati

601

Postea vero magnificum et potentem virum Nicolaum Konth predictum tunc regni Hungarie palatinum ad partes illas transmisit. Qui castrum Castelfranck ducis et Venetorum cum magno exercitu obsedit, et continuatis ibidem pluribus diebus, quia castrum bene fortificatum et gentibus armatis munitum erat, nil proficiens in Hungariam est reversus ibidem dicto Thoma milite remanente. Qui quidem Thomas miles et gentes domini regis primo ante portam civitatis Teruisine et secunda vice in campo prope eandem cum gentibus armigeris Venetorum bellum et congressum habuerunt eis devictis et multis captivatis. Item tertia vice circa fluvium Brentha navigale contra Theutonicos et stipendarios Venetorum transpassato flumine super equos cum magno periculo propter fluminis profunditatem de mane subito irruentes eosdem stipendarios devicerunt, et captivos deduxerunt, quos secundum morem stipendariorum equis et armis receptis libere abire permiserunt. In quo flumine Paulus germanus Iohannis filii Cheel miles cum quibusdam aliis Hungaris sunt submersi. Quo quidem Thoma per regem revocato et Benedicto filio Hem milite illic transmissio eidem surrogato, idem Benedictus miles superveniens plurima bella contra gentes Venetorum continuavit, et eas superavit. Iterum autem dictus Thomas illic est transmissus, et viriliter ac potenter castra et terras aquisitas sub dominio regis conservavit tamdiu, donec expugnata et recuperata civitate Iadrensi, que per strennum militem Elderboh nomine Theutonicum cum gentibus domini regis quadam nocte muros civitatis ascendendo per pugnam maximam cum gentibus Venetorum armigeris Theutonicis et Gallicis durissime commissam, ubi idem miles letaliter extitit vulneratus, ex quo vulnere vitam finivit temporalem, comite Venetorum seu capitaneo in eadem constituto cum suis gentibus devictis et fugatis capta fuit et expugnata, et in partibus marittimis in Dalmatia regia potestas firmata extitit. Cuius regni Dalmacie et civitatum pleno regimine consecuto rex nolens ulterius occupata de tenutis Venetorum conservare castra et tenutas, quas tenebat, ipsis restituit gentes suas revocando et ipsas in pace dimittendo sub pacto iuramenti per duces et consiliarios Venetorum, quod neminem in terris eis per regem restitutis offenderent pro fidelitate regis vel punirent. Sed tamen postea ipsi Veneti milites, potestates et potiores terrarum ipsarum specialiter vero de Coneglano decapitaverunt et trucidaverunt iuramento predicto violato, ac bona eorundem confiscaverunt in displicentiam regie maiestatis. Preterea durante guerra inter eos et dominum regem duces eorum nomine Marinum in palatio ducale Venetiis cum pluribus suis consiliariis de adhesionem regis inculpantes suspenderunt,

10 navigale B D: novigale b a

19 expugnata a: expugnata b

21 ascendendo a: et add. b

27 tenutas B D: tenuta b a

28 ipsas B0: ipsis b a

et quamplures etiam Teruisinos propter suspitionem interfecerunt, et in exilium effugaverunt. Post restitutionem autem ipsarum terrarum civitas Teruisina demum per tractatus ad manus Lepoldi ducis Austrie cognati eiusdem regis se tradidit et subiecit. Cuius dominium ipse dux Lepoldus apprehendens per certa tempora
5 optinendo, tandem similiter per tractatus Francisco de Carraria domino Padwano assignavit sub certis pactis gentem suam de eadem revocando.

<159.>

De exercitu contra Lithwanos

606

Ceterum contra Lithwanos Christianis et maxime regno suo Ruscie insultantes personaliter cum exercitu copioso et militia sua propria necnon aliis nationibus ad
10 eum confluentibus personaliter profiscens terris ipsorum seu tenuis in magna parte devastatis duce eorum capto, sed in continenti sibi promissionem de fidelitate et obedientia faciente liberato feliciter ad Hungariam est reversus.

<160.>

De exercitu ad Ruteniam

607

Postea bina vice cum valida gente sua etiam extranea ad regnum Ruscie sacre
15 corone Hungarie subiectum pro defensione eiusdem regni contra Lithwanos est profectus, et fugatis hostibus ac fretus victoria potentes viros Petrum banum primo necnon venerabilem in Christo patrem dominum Emericum episcopum Agriensem ac Georgium Zudar consequenter fratres suos et post hec Emericum Bebek ac post
20 eum Iohannem de Capol ad regendum ipsum regnum wayuodas seu capitaneos prefecit, qui regnum predictum bene et laudabiliter defensantes sub titulo sancte corone et regimine eiusdem domini regis conservaverunt.

<161.>

De exercitu in subsidium domini pape trina vice destinato

608

Item ad instantiam summorum pontificum Romanorum Innocentii, Gregorii et
25 Urbani quinti beate memorie prima vice *Nicolaum* filium Laczk, qui multas civitates, oppida et castella ad obedientiam sacre Romane ecclesie reduxit, ac etiam

2 restitutionem a: restituttonem b

6 pactis om. a

25 *Nicolaum* B D: *Niconem* b a

rebellantes expugnavit ad manus domini Egidii cardinalis apostolice sedis legati assignando et post eum Symonem filium Mauriti, qui nihil profecit, et propter hoc displicentiam regie maiestatis incurrit, subsequenter etiam eundem Petrum banum tempore domini Urbani pape in defensione civitatis Bononiensis contra Barnabonem et Galiacium dominos Mediolanenses eandem civitatem impugnantes destinavit. Et idem Petrus banus civitatem eandem pro domino papa retinuit et defensavit, et cum honore ad regnum Hungarie remeavit.

<162.> \

De exercitu in subsidium ducis Austrie destinato

609

10 Postmodum autem in subsidium antiqui Alberti ducis Austrie Paulum filium Laczk ad obsidendum civitatem Turegum cum magno exercitu destinavit, quam per longam obsidionem obtinuit, et dominio eiusdem ducis subiugavit.

<163.>

De exercitu in partes Bozne et de amissione duplicis sigilli domini regis

610

15 Item ad terram Bozne similiter regie corone subiectam ad conterendam proterviam quorundam rebellantium magnificum virum Nicolaum Konth palatinum regni sui et venerabilem in Christo patrem dominum Nicolaum archiepiscopum Strigoniensem cum quibusdam aliis baronibus et militibus regni sui cum magno exercitu destinavit. Qui intrantes castrum Zrebernek obsederunt, sed minime capere potuerunt, ac cum magno damno personarum et rerum discesserunt.

20 In quo quidem exercitu quadam nocte de tentorio eiusdem domini archiepiscopi cancellarii sigillum domini regis duplex autenticum per quosdam filios Belial furtive est subtractum et post aliquot tempus per ipsos fures in Biztritia cuidam aurifabro venditum et confractum, sicut veraciter est compertum, de quo tamen facto ex fortuito eventu accidente rex minime curavit aliud sigillum autenticum preparari

25 faciendo et eidem domino archiepiscopo cancellario assignando, sub quo sigillo omnia privilegia seu litteras cum alio sigillo deperdito emanatas confirmavit.

15 Nicolaum B D: Niconem b a

16 Nicolaum B D: Niconem b: Nicomem a

18 obsederunt B: obsiderunt b a

De exercitu regis in Bulgariam

612

Post hec regnum Bulgariae sacre corone Hungarie subiectum cum magna potentia intravit, et Bodon civitatem capiens regnum sibi subiugavit, principem ipsius nomine Strachmerum, qui se imperatorem Bulgariae nominabat, capiens et in
5 Hungariam transmittens per aliqua tempora in castro episcopatus Zagrabiensis Gomnech vocato sub custodia decenter et honeste conservatum in Budonium ad regendum ipsum regnum sub nomine et titulo sue maiestatis sub certis pactis et servitiis cum gaudio remisit. Sicut tandem etiam idem princeps fidelitatem et obedientiam repromissam sue maiestati observavit.

De exercitu regis contra Karolum imperatorem

10

613

Item contra clarissimum principem dominum Karolum imperatorem pro quibusdam displicentiis rex personaliter cum magno exercitu et potentia versus metas Moraviae processit, ac ipsum dominum imperatorem per suas litteras diffidavit, et oppidum Trinchinium intravit, et exercitus circumquaque in campo et
15 pratis resedit. Interim vero diu, donec cum suo exercitu se moveret Moraviam invasurus, dux Sidnicensis cum certis baronibus et militibus ex parte imperatoris ad tractandum de pace in Trinchinium supervenit, treuga firmata ad concludendum de pace Nicolaus Konth palatinus, Stephanus Bebek iudex curie cum certis militibus in Brodam ad imperatorem, ubi cum magno exercitu et multis militibus se collegerat,
20 sunt transmissi, et interim exercitu regis disperso sine conclusione pacis revertuntur.

De exercitu in Moraviam

614

Postea etiam dominum Ladislaum ducem Opolie et Petrum banum cum gente satis valida in Moraviam destinavit, qui incendia et maxima damna ibidem
25 intulerunt, et ad propria revertuntur.

2 magna **b**: magva **a**

11 dominum **a**: dnminum **b**

15 moveret **b**: movere **a**

17 Trinchinium **B D**: Trinthinium **b a**

18 Nicolaus **b**: Nicon **a**

23 Opolie **B D**: Apulie **b a**

Quomodo rex Lodowicus in regem Polonie fuit electus
et coronatus

615

Item procedente tempore mortuo Casmerio rege Polonie avunculo suo cum
ingenti exercitu Poloniam intravit, ubi in regem ex iure successorio eiusdem
5 avunculi sui extitit feliciter coronatus.

/ De exercitu regis in partes Transalpinas

616

Item ipse rex personaliter per Bulgariam partes Transalpinas sacre corone
subiectas invadens, ex alia parte ultra terram Siculorum cum valido exercitu ac
nobilibus et Siculis partis Transsiluane transmisit *Nicolaum* wayuodam Transsil-
10 uanum cum Symone filio Mauriti et aliis ex potioribus militibus suis ad
invadendum partes Transalpinas contra Laiik wayuodam partium predictarum
regie maiestati rebellantem. Qui tunc circa Danubium cum magno exercitu ad
impediendum ingressum exercitus domini regis ex opposito regni Bulgarie
insidiando residebat. Qui quidem Nicolaus wayuoda cum exercitu predicto fluvium
15 *Jlumcza*, ubi fortalitia et propugnacula erant per Olachos firmata, potenter
expugnando pertransiens cum exercitu ipsius Laiik wayuode copioso, cuius
capitaneus erat comes Dragmer Olachus castellanus eius de *Domboiika*, bello
inchoato et certamine fortissimo commisso victoriam obtinuit, et ipsum capita-
neum multis interfectis in fugam convertit, sed postmodum incaute ulterius
20 procedens inter indagines et veprium densitates ac passus strictissimos conclusus,
per multitudinem Olachorum de silvis et montibus invasus ibidem cum strenuo
viro Petro suo vicewayuoda necnon Deseu dicto *Was* et Petro Ruffo castellano de
Kykyllewar, Petro et Ladislao Siculis viris bellicosis et aliis militibus quampluribus
et nobilibus potioribus extitit interfectus. Et, cum gentes Hungarorum de ipso
25 exercitu terga vertissent, et se in fugam convertissent, in locis lutosi et paludosi,
indaginosi conclusi multi ex eis per Olachos occisi extiterunt, et aliqui cum magno
periculo personarum et rerum damno evaserunt, et funus eiusdem Nicolai wayuode

9 *Nicolaum* B D: Niconem b a

11 *invadendum* B D: videndum b a

17 *Domboycha* B D: Domloiiika b a

18 *inchoato* B: inthonato b a

19 postmodum a: transeunt frequenter auxilio securitatis et in eiusdem pugne conflictu debiles effecti
interitus variabilis fortune impetus *add.* b

21 *invasus* b: *invasis* a

22 *Was* D: *Wos* b a

26 *Olachos* a: *Olachis* b

27 *funus* a: *finitis* b / *Nicolai* b: *Niconis* a

cum magna pugna de manibus Olachorum ereptum in Hungariam attulerunt ad
claustrum beate virginis in Strigonio tumulandum. Tandem huiusmodi infortunio 619
adversitatis accidente et fortuna iterum prosperante Nicolao de Gara bano de
Macho viro strennuo et bellicoso in manu potenti ipsum regium exercitum ultra
5 Danubium contra insultus bellatorum et sagittariorum ipsius Layk wayuode velut
imbres sagittas emittentium Olachorum per navigia meniis et fortaliciis firmata
transducente inimici in fugam conversi velut fumus evanuerunt, et residui totius
exercitus terram versus Zewrinum intraverunt, et eandem occupaverunt, et tunc rex
ibidem castrum Zewrin prima vice et post aliquorum annorum curricula castrum in
10 Brasso fortissimum Therch vocatum circa terminos Transalpinos edificavit, gente
armata briganciis et balestrariis Anglicis custodiam castrum muniendo in potestate
sua reservavit.

<169.>

De diversis regis Lodowici expeditionibus et de pietate 620
et ceteris virtutibus eiusdem

15 Item fere singulis annis vel in quolibet anno movit exercitum contra emulos et
rebelles, et sepius contra Rachenos et Moldauos omnimodam diligentiam
adhibendo et maxime circa regnum Rachie Dominicus filius Osl banus de Macho
cum Zemere vicebano suo et postmodum Nicolaus de Gara in iuvenili etate banus
constitutus multum agilis et strennuus ac in bellis circumspectus labores assiduos
20 impenderunt ad conservandum ipsum regnum sub regie ditionis potestate. Item
ipse rex prudens et largus admodum fuit, et bella multa feliciter gessit, multaque
regno suo recuperavit. Qui etiam post bellicam gloriam scientia litterarum clarus
fuit, in astronomia avidissime laboravit, et propter virtutum perfectionem etiam
apud barbaros summe dilectus nomen suum apud multas nationes exaltavit. Hic
25 pius in religione catholica, in pauperes munificus, iura servavit ecclesiarum, et
ecclesiastica officia plurimum honoravit.

<170.>

De his, que suo sub regimine acta fuere 621

Verum, quia iuxta sapientis assertionem bonorum laborum gloriosus est fructus
et recolenda memoria, que suo tempore ipso procurante cum pietatis studio sunt
30 peracta, hic digne nec immerito annectantur.

3 Nicolao b: Nicon a

6 firmata B D: firmatum a: firmant b

<171.>

De Iudeorum expulsionione

622

Ipse enim Iudeos ad fidem catholicam convertere et Christo lucrari tanquam zelator salutis desiderans et propter obstinatam duritiam ipsorum Iudeorum suum propositum ad effectum perducere non valens omnes Iudeos per totum regnum Hungarie licenciavit, et expelli mandavit, bona et res ipsorum per usure voraginem cumulatas ut lutum spernens noluit habere vel occupare. Et sic omnes de regno Hungarie in Austriam et Bohemiam recesserunt et dispersi extiterunt.

<172.>

De ordine heremitarum et de translatione corporis beati Pauli primi heremite

623

Denique ordo fratrum heremitarum beati Pauli primi heremite in regno Hungarie florere incepit et multiplicari. Item corpus eiusdem beati Pauli patris dicti ordinis de Venetiis ad Hungariam est translatum, et in claustro heremitarum apud beatum Laurentium prope Budam in vertice montis solenniter depositum, in quo loco et beati huius patris venerantur merita, et populorum laudantium deum concurrunt frequentia. Primo enim rex Karolus beate memorie pater ipsius regis fratres ordinis predicti introduxit, et paucos habebant conventus et loca, ut puta Sanctum Laurentium, Sanctam Crucem et Sanctum Spiritum et Sanctum Ladislaum in silva de Peliso, et in aliis locis manebant laici sub nomine heremitarum vagabundi.

<173.>

De constructione claustrum in Noztre

20

624

Idem rex Lodowicus pro ordine predicto claustrum solenni opere construxit in Noztre.

<174.>

De constructione claustrum in Lewed

625

Ceterum aliud claustrum pro ordine fratrum Carthusiensium in Lewed in Bokonio edificavit, et sufficienter dotavit.

9 heremite b: heremiti a

16 ordinis b: ordinis a

24 Ceterum b: Iterum a

<175.>

De fundatione duarum capellarum

626

Item unam capellam in Aquisgrani et aliam in Cellis ad beatam virginem pulcro et miro opere construxit, sufficienter et largiter dotavit, ac preciosis utensilibus ad cultum divinum vasis, calicibus, libris et ornamentis diversis ac calice de puro auro
5 decoravit. Post hec autem propter liberalitatem suam et boni exempli operationem multos traxit ad devotionis studium impendendum barones, milites, nobiles et quosdam ex prelatiis, qui loca dicto ordini heremitarum contulerunt, et claustra construxerunt et dotaverunt ad laudem dei et gloriam sancti Pauli.

<176.>

De conversione Chomanorum ad fidem

627

Hic etiam gentem Chomanorum ritui Tartarico involutam apud sedem
10 apostolicam devotius insistendo exemplo beatissimi regis Stephani, quem ad componendum nove fidei fundamentum in regno Hungarie providentia divina elegit, et, qui corda credentium post apostolos spiritualiter imbribus celestibus irrigavit ad laudem nominis divini, ut ampliaretur religio Christiana, ad fidem catholicam converti procuravit. Cui quidem genti iam in fide Christiana erudite
15 fratres de ordine minorum auctoritate eis a sede apostolica commissa curam animarum iura pontificalia et sacramenta ecclesiastica ministrant, et de die in diem in fide confortantur.

<177.>

De conversione Paterinorum in Bozna

628

Item Paterini de Bozna, qui nimium erant multiplicati et diversis erroribus implicati, per dominum Peregrinum episcopum Boznensem ordinis minorum virum magne devotionis et scientie ad fidem rege commoneante convertuntur et baptizantur.

5 decoravit b: decoravit a

6 barones, milites b: baronesimilites a

10 ritui a: ritu b

19 Paterinorum a: Patrinorum b

<178.>

De baptizazione quorundam Sclauorum

629

Item Sclai districtus de Lippua dure cervicis populus ad fidem erat conversus et baptizatus, cui sacerdotes katholici secundum translationem beati Hieronimi doctoris sancte matris ecclesie sacramenta ecclesiastica ministrabant, sed nunc, ut
5 narratur, in apostasiam et pristinum errorem sunt relapsi, et multo peiores effecti.

<179.>

Quomodo Moldauia, que prius deserta fuit, novum incolatum recepit

630

Huius etiam tempore Bogdan wayuoda Olachorum de Maramorosio coadunatis sibi Olachis eiusdem districtus in terram Moldauię corone regni Hungarie
10 subiectam, sed a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam clamdestine recessit, et quamvis per exercitum ipsius regis sepius impugnatus extitisset, tamen crescente magna numerositate Olachorum inhabitantium illam terram, in regnum est dilatata. Wayuode vero, qui per Olachos ipsius regni eliguntur, se esse vasallos regis Hungarie profitentur, ad Hungariam
15 obligantur censum solvere tempore consueto.

<180.>

De pestilentia, fame et terre motu

631

Item etiam tempore sui regiminis pestilentie per loca particularia et etiam per totum regnum Hungarie et <in> aliis regnis convicinis viguerunt, et fames diversis temporibus per locustas et mures spicas frugum et aliarum segetum corroderes
20 invaluerunt, et pluribus vicibus terre motus per loca factus est magnus.

- 2 Lippua B D: Lippna b a
5 apostasiam B D: apostosiam b a
7 incolatum b: nicolatum a
8 Bogdan a: tempore Bogdan add. b
13 Wayuode a: Wayuoda b
19 mures b: mnres a

De exemptione udwarnicorum et aliorum conditionariorum

632

Huius etiam tempore multi ex *oduarnicis* et aliis conditionariis curie ad diversas servitutes astricti sunt exempti et in cetum regni nobilium aggregati. quia donationibus possessionum gratus ad omnes largusque et benignus habebatur, et
 5 pro eo ab omnibus ultra modum diligebatur.

De consortibus et liberis regis Lodowici

633

Estimo etiam narratione fore dignum, quod prefatus rex Lodowicus duas coniuges habuisse dinoscitur. Primam videlicet preclaram Margaretham filiam excellentissimi domini Karoli tunc marchionis Moraue, qui postmodum ad imperium fuit sublimatus, et ista sine prole defuncta est. Aliam inclitam dominam
 10 Elizabeth filiam Stephani bani prenotati, ex qua tres filias generavit Katherinam, Mariam et *Aduigam*. Ipsa autem Katherina in puerili etate morte extitit preventa. Et, quia ad regalis propaginis stirpem clara sunt connubia exquirenda, *de quibus*
 15 *derivanda* successio claris fulgeat nature titulis insignita, ipsam Mariam claram
 20 augens prosapiam illustri principi Sigismundo marchioni Brandenburgensi in puerili etate utroque existente, quem de stirpe cesarea pater eduxerat imperialibus radiis *illustratum*, communicato consilio serenissimarum dominarum reginarum genitricis ac consortis suarum necnon prelatorum et baronum regni precedente in Ternauia presente imperatrice matre eius et suis baronibus de Bohemia cum magna
 25 solennitate et letitia matrimoniali federe desponsavit, et apud se nutriendum conservavit, qui nunc conregnant in regni solio sublimati. *Aduiga* vero post mortem
 635 patris in reginam Polonie extitit coronata, que postmodum per magnates, barones et nobiles regni Polonie potentissimo principi Liithuanorum Jagula nomine ad fidem catholicam converso et cum suis fratribus baptizato extitit matrimoniali
 25 federe copulata. Quem in regem Polonie solenniter per eos coronatum Ladislaum nominaverunt, qui similiter cum coniuge conregnat letanter regno in eodem.

2 *oduarnicis* B D: *oduranicis* b a

7 narratione b: narratiove a

12 *Aduigam* B D: *Adiugam* b a

13—14 *de quibus derivanda* B D: *om.* b a

14 *fulgeat* B D: *fulgebat* b a

16 utroque a: utraque b

17 *illustratum* Bo: *illustrata* b a

21 qui b: qni a / *Aduiga* B D: *Adiuga* b a

De pace et tranquillitate dierum Lodowici regis

636

Cum autem temporibus successivis idem rex amplissime potestatis esset, et
floreret in regni solio totam suam felicitatem ponens in deo, a quo cuncta bona
procedunt, ac suum principatum ac regiminis curam illi submitbens, non passione
ac voluntate cupiens principari velut custos iustitie existens, absque ratione et lege
5 nihil voluit attentare, quia vicens industria et regnativa prudentia virtualiter
dominatur gubernatione regni secundum rationem et legem diligentius circum-
specta. Pollens regimine naturali non instinctu humano, sed potius divino sui
desiderii propositum ad hoc inclinavit, ut sequens sanctorum regum predecessorum
10 et patris sui vestigia, in quibus peramplius et perfectius vigeat zelus fidei et religio
Christiana, regna sua, terras et subiectas sibi nationes in suis libertatibus,
consuetudinibus et legibus in bona pace et tranquillitate conservavit, maxime, quos
in fide domino regeneravit, et ab omnibus emulorum insidiis et incursibus, precipue
autem paganorum victoriosissime defensavit, necnon etiam ecclesias regni sui in
15 suis iuribus et libertatibus tenuit, et in temporalibus bonis augmentavit.

De vita regis Lodowici contemplativa

638

Considerans autem et advertens regna sua et dominia undique seu circumquaque
quieto et tranquillo statu florere, quamvis ex consuetudine et delectatione a pueritia
solitas venationes nimium frequentaret, ad ultimum tamen terrenarum rerum
20 occupationibus, quas difficile est absque peccatis ministrare, et curis postpositis
concupiscentiam carnalem calcare ac sibi subicere et divinis preceptis parere volens,
quia omnis caro fenum, et omnis concupiscentia eius tanquam flos feni,
contemplativam vitam a tumultu multitudinis hominum segregatus, ut piis
operibus insistere et orationibus vacare studiosius et devotius valeret, elegit et in his
25 perseverando.

De obitu et sepultura regis Lodowici

639

Tandem hanc vitam laboriosam derelinquens et ad vitam perpetuam aspirans
iuxta illud psalmiste: Mihi autem adherere deo bonum est, ponere in domino deo
spem meam; vocatione divina ex hoc mundo migravit XI die mensis Septembris, et

9 sequens a: sequens b

22 concupiscentia a: concupiscentiis b

parum ante cometa apparuit mirabilis. Tantus autem luctus eo mortuo in regno fuit, ut omnes quasi mortem suam deflerent. Et sepultus est in urbe Albe Regalis in capella, quam ipse in latere ecclesie beate virginis collegiate construxit, sed postea eius consors regina Elizabeth ipsam dotavit, sedecima eiusdem mensis die anno domini M CCC octuagesimo secundo. Regnavit autem quadraginta annis et mense uno et viginti duobus diebus. Fuit autem homo competentis proceritatis, oculis elatis, crinibus et barba crispis, sereno vultu, labiosus et aliquantulum in humeris curvus.

<186.>

<Dedicatio>

640

10 Ad egregium dominum magistrum Stephanum de Haserhag
iudicis curie regie prothonotarium

Prefatio magistri Iohannis de Thwroc in descriptionem

641

miserabilis casus Karoli regis cognomento Parvi

necnon lugubre factum reginarum Hungarie

15

feliciter incipit

locundum omnino haberetur alienam non expetere sortem, tempora variantur, rerum obducuntur ceca interdum fortuna exitus, et inopinato hominum spectacula quandoque fine clauduntur. Karolus duo maxima mundi regna tenens, qui totam terrore sui Italiam concusserat, propriis non contentus finibus infelix animam cum sanguine fundens, honore sepulcri postremo spoliatus, olentem exalans tabem, inhumatus longa per tempora nudo in cespite stetit, proch dolor, fata in reges altos dominosque mundi sic fulmant, et habenas principum Bernabos ille omnipotens sic temperat. Huius Karoli casum miserabilem, domine amantissime, ut describerem, rogatum me effecisti, meis maiorem viribus sarcinam humero meo debili imponis, haud idoneum pulsasti ingenium. Magnalia enim regum gesta exiguis autores non expostulant, nec alta humili stilo delectatur fama, morem tamen tue gerere optavi iussioni et tuis quedam mutua urbanitas votis potissime, ne apud te ingratus iudicer, me flectere cogit. Non omnium, solum tue ut satisfacerem voluntati, temere hec agredi ausus sum. Nec tamen meo invidum interpretem labori

642

643

2 Albe Regalis b: Alba Regali a

4 sedecima b: XVI a

5 octuagesimo secundo b: LXXXII a

20 exalans: lege exhalans

24 humero a: humori b

26 tue a: tuo b

27 optavi b: optatui b a / iussioni om. b

28 Non b: Von a / omnium b: enim nisi a

deesse spero. Unde hec, inquierent, presumptio homini indocto venit, ut carmina 644
 conderet, et prestantes stilo agresti res verteret? Omnem vitam humanam, etiamsi
 laudem mereatur, odii gratia detractio comitatur, et lingua maledica etati
 conditionive parcat nulli, commune tamen pondus, qualecumque sit, micus premit,
 5 et pena socios habens iniuriosa est minus. Huius regis Karoli lugubre exitium
 quidam Laurentius de Monach Venetus homo haud indoctus ipsa gestarum rerum
 etate compendioso pariter et metrico carmine perstrinxit. Quem in magna sui parte 645
 secutus maxime, ne ex me aliquid facere videar, ea, que ipse contexit, tum vero illa,
 meis iuvenilibus que in annis a viris etate pariter et fide plenis, qui se illius periculi
 10 procellis agitato aiebant, rege de pretacto audivi, amplius conscribere curavi.
 Legas igitur et discerne, exalta vel deprime, et, qui hominem ignarum insueta
 angariare presumpsisti sarcina, ipse laudis vel vituperii, quicquid referre videbor,
 particeps esto! Me autem ut planctuosum huius Karoli regis vite exitum et
 reginarum Hungarie flebile factum altius ordinare et longis animum sariare
 15 querelive mutatis in Ave altissimus iuuet, supplex oro.

<187.>

Sequitur exordium narrationis. Et primo de coronatione 646
 regine Marie et de odio subsequuto

Rex Lodowicus ima sui regiminis peragens inops stirpis virilis duas liquit natas,
 quarum altera in ordine geniture senior Maria denominata nondum thoro matura
 20 puero impubi Sigismundo marchioni Brandenburgensi filio Karoli Romani cesaris
 et regis Bohemie genitore adhuc in humanis agente tali pacto, ut, dum virgo nubiles
 veniret ad annos, nuptias simul et de sponso regem faceret, matrimoniali federe
 irretita est. Universis regni nobilibus hec conditio placuit. Fervebant enim illorum 647
 ante oculos recentia merita patris, multos siquidem tugurio de agresti ad summum
 25 culmen sublimaverat, alios ecclesiasticis, alios secularibus dignitatibus adornans
 nobilesque curiales ad diversa regalis domus servitia conditionaliter illaqueatos ab
 omni conditionis vinculo solvens eadem, qua meri nobiles fungebantur, ditavit
 libertate. Quid plura? Regnum in pace servavit, et Hungaros amplius quam antea
 gentibus externis tremendos amplamque illorum famam hinc inde diffusam sidera

2 verteret b: verteretur a

6 haud b: aut a

8 me a: se b

12 angariare a: angariarie b

15 mutatis a: mutans b / altissimus a: altius b

18 liquit a: linquit b

24—25 ad summum culmen a: culmine ad imum b

27 fungebantur a: fugebantur b

29 externis a: exterius b

Italicorum, genuum veneratur curvatione, deinde: Magna, inquit, salus sacre sit
 regie maiestati, quam prelati, barones proceresque regni Hungarie universi post
 ipsorum fidelitatumque eorum humilem recommendationem vestre serenitati me
 dicere mandarunt; simul et litteras multis munitas sigillis offert. Repentina de 656
 5 novitate rex stupet, paululumque oculis in pavementum defixis, insperatum que sors
 attulerit sibi nuncium, mirabundus cogitat. Rursusque luminibus in presulem
 elevatis, cum illum hilari vultu sibi astantem respicit, nil eundem mali portasse
 arbitratur, moxque oblatam in salutantes salutem reddidit, et, ut solus testibus
 remotis portatarum experiatur rerum, preter nuncium omnes de aula exire
 10 iubet, litterasque aperit. Dum in illis solum episcopum in legatione confisum,
 utque ei in dictis fides adhibeatur, se rogatum comperit, utrisque sessione penes sese
 recepta, ut nuncius utatur nunciatis, rex expetit. Antistes igitur antedictus ad regem 657
 Karolum ita verba fecit: Magnanime princeps, tuorum grata reminiscencia
 progenitorum apud nos nondum ingrata abolita per oblivionem nostros ad te
 15 dirigere recursus nos animavit. Te alto regum Hungarie de sanguine ducere
 originem et preter te nostri scepra regni competere scimus nemini. Es nostrorum
 virilis divorum propago regum, effrenam gentem femineum nequit regere
 imperium, levis sexus, quas suscitavit guerras, componere nescit; illam, quam
 quondam grata ubertate polentem vidisti, Hungariam sevo stat Marte lacerata.
 20 Atris concusse flammis edes nigras redacte in faces flebilis vestigia monstrant,
 dominorum cedes agros steriles cruentat, plebs malignas scissa in partes totis regni
 in viscera viribus sevit, seque omnes intestina rabie regnicole rodunt. Quid inquam, 658
 ignipedes veluti Fetontis equi spreta levitate vectoris per devia sparsi orbem
 quondam impleverant fivilis, sic gravibus regnum pestibus undique implevere.
 25 Fractum igitur ut componeres regnum, discordes unires duces, regnicolasque
 humiles tranquilla pacis amenitate gaudere faceres nostrosque subires, quos
 dirigere nequimus labores, et rex dominusque noster effici non recusares, te
 vocamus, tibi iure debetur regnum, tibi nos eternalis iugo fidelitatis bona fide
 subicimus, ut illos, tui quos amavere parentes, et tu amato. Tua itaque serenitas
 30 veniat, nos quoque illud, quod viatici et ad res componendas necessarium erit,
 fideliter efficiemus. Si etenim preiudicium sororis, quam, ut nosti, solio venerati
 sumus paterno, tue maiestatis morderet conscientiam, preter solitum et illam
 sublimavimus, nec dato oneri feminea sufficit sagacitas, maturi etiam etas viri tanto
 sub pondere sudat. Hungarie populus antiquo exposcente flagitio undique medios 659

7 hilari a: illari b

8 moxque b: mox quam a

12 Antistes a: Antistites b

14 nondum a: nundum b

17 virilis a: virilia b

20 faces a: fauces b

21 malignas b: manlignas a

23 Fetontis: fetantis b a

31 nosti a: nescis b

inter hostes positus est. Odiis preterea intrinsicis potentis adinstar pelagi fluctuat,
 et, ut peregrinis ab insultibus tueatur, marem expostulat. Quodque tanti habenas
 regni virgo temperet, ardua res est, rebus in talibus magnanimi manus viri interdum
 nutare videntur. Quid amplius disseram, tibi et illi moderamine adhibito sufficiet,
 5 latum enim est regnum Hungarie. Recepta hac oratione Karolus subticuit, et
 meditabundus relationem distulit, remissoque ad hospicium episcopo intra se nove
 rei eventum vertit. Cum igitur diutius cogitatione vacat, dira culminis Hungarici
 ambitione capitur, et mentem acre duellum premit, ratioque superatur, in regni
 cupidine victa cadit. Nec differt, reginam in penentralibus manentem agreditur, et ei 660
 10 sui morbum animi in hec verba pandit: Inesperata mihi novitas oblata est. Hungarie
 vocor ad regimen. Charissima coniunx, ire communemque natum ducere et
 dispositis rebus sibi diadema dare ac regimen cedere et rursus Italiam petere
 decrevi. Duros hac tempestate labores pertulimus, nedum autem ex illis respirasse-
 mus, verum graviora minantur. Severina domus nobis inimica est, et gravis summi
 15 pontificis in nos ira fulminat, Gallorumque populus livore tumidus, ut vitam pariter
 nobis et agri auferat possessionem, armatam aptat manum, et illam, que
 intrinsicus nos angit, pauperiem ipse taceo. Nostros si superi ad vota eventus
 perduxerint, et regni Hungarie habenas attigero, Hungaricis defectum viribus
 supplebimus, at tui sententiam animi, quantum tibi ipsa res placeat, mihi dicito. In 661
 20 verbis mariti tristes regina equoris similitudine palluit, turbataque, ac si illius mens
 malorum presaga illam stimulare, non tenuit lachrymas. Mesta suspiriis intermixta
 voce ad regem sic locuta est: Discordem dolis odiisque profanis gravidam, rex
 piissime, dimitte Hungariam, insidias, et ut vocantium te pars tibi inimica sit,
 suspicor, perfidiam gentis huius novimus. Heu, populo pollicita adulteranti, precor,
 25 ne te submittas. Res nobis contrarias omnipotens ille ab alto Ottonem Bauarie, qui
 principem multo milite fidentem et Ausoniam armis virisque calcantem ac populis
 et opibus superbum, te regno et anima spoliare volentem sine Marte stravit,
 variosque innumeris nostros cladibus hostes dispersit, ultro miserabitur, viamque
 30 quem estuans medulatum intestina ambitio succenderat, contendensque in semet
 ipsum: Feminis, inquit, disuasionibus alteram, que mihi sponte venit, fortunam
 non spernam, nec Hungarico natum culmine destituam. Regum enim fama latum
 per orbem volat, et me, ultro quam fata offerebant, sortem querule coniugis
 lachrymis liquisse decet? Accersito igitur episcopo se vocantum offert votis, utque
 35 ad reginam regia non deferatur voluntas, vehementer observare precepit.

3 ardua res est *om.* **b**

8 superatur **b**: superat **a**

17 angit **a**: augit **b**

31 alteram **a**: altera **b**

34 liquisse **a**: linquisse **b** / decet **a**: decent **b**

De fletibus et querelis consortis Karoli regis
in Hungariam venientis

663

Tempus erat, quo redolentium variis florum depictos coloribus, quos seva
aboleverat pruina, cespites terra novos germinaverat, ruptoque dire hiemis silentio
5 *philomela* insomnem ducens noctem et venturam dulci modulamine estatem
propinquare nuncians ceteras in rubenti aurora, cum dormientium oculi suavitate
capiuntur somni, ut sibi rigidi roris de austeritate evasisse congratularentur,
sonorosa voce aviculas excitabat, quo etiam ver posteros suorum graduum
propinquat ad limites, et impetuosius boreae flatibus interdictis fluctuantes equoris
10 undas pace tranquilla adunaverat ac tutum remigantibus salubreque iter
pollicebatur; cum rex Karolus res ad viam necessarias disponere pariterque et naves
onerari iussit, et simul vestigia ad urbem flectit. Hunc regina filiumque secum dum 664
transire videt, lachrymas, quas usque fuderat, vertit in iram, precibusque relictis
amens, Timbree virginis adinstar altis virum clamoribus insequitur, et in sue
15 amaritudine anime supplices manus iungens in eum his verbis usa est: Omnium
sevissime patrum, cur tecum manifestam ad necem natum trahis, si illam, quam
cuncti formidant, non pertimescis mortem solus, et, si tui non misereris, mei saltem
miserere, desolateque hunc parenti solatia linque, ipsa crinibus sparsis genas sevis
lacerabo unguibus, mediam in urbem ruens gemebunda, fletibus altis populi
20 auxilium vociferans implorabo, ut meum velut e faucibus baratri ereptum a te mihi
filium restituant. Tantis rex clamoribus perturbatus reginam, ut taceret, levi iurgio 665
increpabat. Que dum non parcat voci, ille totus excandescens in iram repentis sexus
non moderatur impetum, quin illam manibus pulsat, et ab urbe arceri iubet,
salsasque maris in aquas, nisi taceret, eam demergere minatur. Illa velut mente
25 capta exinde nimio incenditur furore, totoque corpore preceps, truculentis adinstar
apri alta clausi indagine frugiferos conantis evadere in lucos, estuans oculisque
favillans et labia concutiens ad egressum instat, et sui cordis conceptas dum nemini 666
habet exprobrare querelas, dolore torquetur nimio. Rex tandem Karolus coniugali
iusto stimulatus amore regine tum fletus tum iurgia visceribus totis recipit,
30 menteque attonitus longo tempore archano in pectore verba coniugis vertit, et inter
spem et metum medius fluctuat. Cor enim eius, quod tanto insaniebat furore, futuri
esse prescium mali cogitabat, sed truci captus ambitione nullis valluit dissuasioni-

3 depictos a: depictas b / quos a: quas b

4 novos a: novas b / germinaverat a: geminaverat b

5 *philomela* Bo: philomena b a

9 propinquat Bo: propinquant b a

20 auxilium a: auxilium b

23 arceri a: aceri b

26 lucos a: luthos b

bus a proposito evelli. Nihilominus tamen regine succumbens amori considerat
quantos genitrici absentia nati dolores pariat, et hunc quidem dulci promittit
linquere parenti. Regina licet tantis lucretur et eripiat filium lugubraminibus, erga
sortem tamen vicemque mariti angitur, et merore pre nimio dietim assidua
5 lachrymarum flumina fundit.

<190.>

De adventu regis Karoli in Zagrabiam

667

Inter hec rex Karolus cunctis moderata discretione sue domus et viatici rebus
paratis mestam in penetralibus lugentem reginam adiit, et nedum illam, ut optabat,
consolaretur, verum dum verba illius in presentia disseminat mitia, illi veteres
10 renovat dolores, fletusque fletibus crebris intermixtos singultibus addit. Maritali
tandem pectore motus coniugis pro parte placatis doloribus natum matri
commendat, ultimoque vale non parvis regine et suis cum lachrymis dicto properat
ad naves. Iam carbasa ventis exposita tendebantur, cum rex Karolus reginaque
15 simul marinum ad litus venerunt, et, antequam ab invicem separarentur, regina ad
regem ita dixit: Hominem irrevocabilem surdumque ad preces aure, sponte ad
interitum ruentem preter te magis vidi neminem. En transibis, ipsa habitum
reginalis amictus, quo te presente gloriabar, deponam, et vestes nigras viduanda
parabo, semper hominem novum expectabo, qui mortem tuam annuncians pavidas
20 gravi novitate meas aures vulneret, et tuas mestis urbes rumoribus impleat. Simul et
his dictis longa suspiria imo de pectore eduxit. Rex quoque conscensis navibus
Italicis sui regni primis eum comitantibus velis inflatis aquis se credidit, et optatis
ventis spirantibus alta maria sulcat, ubique fortuna obsecundante quousque
25 Segniense applicuit ad litus. Est enim Segnia maritima civitas in partibus Dalmatie
situata, in qua ipse rex Karolus concedenti hospitio acceptus est. Segnienses etenim
cives Italico de principe letabantur, nam ipsi Italica potius quam veteri patrie lingua
gariunt usque in hunc diem. Idem rex Karolus se vocantibus sceleris auctoribus, qui
illum in multa fortique militum manu expectabant, coniunctus est in eadem civitate,
30 ut artus maris navigatione lassati recreamine potirentur parva mora adhibita.
Optate enim rei, ut citius culmen adipisceretur, avidus princeps festinabat. Ab illic
igitur suorum movens agmina alpium conscensus asperitate minime tardatus ad
civitatem Zagrabiensem venit, ubi illum eiusdem civitatis episcopus in multarum
affluentia rerum grata hospitalitate receptum fovit. Placuit igitur regi Karolo
interim, donec sui Hungariam per omnem fama diffunderetur, civitate in eadem
670 spectare; suas suorumque preterea aures, quantum plebi eius placeat adventus, ut

4 angitur a: augitur b

20 conscensis a: consensus b

27 illum a: illam b

34 spectare: pro exspectare

audiret, undique laxat, et ambages, ut suasionibus regem femineum erga populum
spretum redderet, cunctas regni ad partes mittit. Altos insuper, quos persuasio
corrumpere nequibat, regnicolas auro et muneribus subordinatos corruptionis vitio
inficiebat. Alios pollicitis velut quondam Orpheus, vocis qui dulcedine animalia
5 simul et arbores movisse fertur, paucis fidelibus simulata fronte fide in pristina erga
partem regine remanentibus oneratos ad se trahebat. Humiles quoque quid
facerent, nisi ut faveant, nobiles, colla quorum regi Karolo adherentes domini gravi
mole premebant.

<191.>

De nuptiis marchionis Sigismundi et de introitu Karoli
in Budensem civitatem

671

10

Cum hec erga Karolum regem aguntur, cesareus natus rumoribus novitatum
propulsatus fide pariter et thoro prius conductas nuptias firmavit. Hic enim rege
Lodowico superstite, ut in futurum regnaturus Hungarico informaretur idiomate,
simulque et mores hominum acciperet, per parentes domo de imperiali regine in
15 aulam translatus erat. Ne igitur insidiis advenientis tyranni connexique illi furia
populi circumveniretur, deserta coniuge patrios ad fines fugit. Harum nuptiarum
dum fama ad Karolum delata est, spem eius res secundas aspicientem magna in
parte minuit. Cesarem enim nati preiudicio excitari et in suas res vim et arma inferre
672 cogitabat. Nec reginas callida Karoli latebant machinamenta. Quapropter
20 novarum velut inscie rerum nuncium ad eum mittunt, et utrum hospes an hostis
veniat, sciscitantur. Ille pectoreum nephas falsa grate pietatis imagine velare
conatus, nuncio ita respondit: Illas, quas quondam ob genitoris nostri nequiter
perempti amorem rex Lodowicus, cuius merita nostris semper vigilant in visceribus,
in amplo censu viribusque magnis exegit, penas haud ingrato animo reminiscimur.
25 Stimulo preterea charitatis fraterne et dilectionis intime, quam erga sororem
nostram pleno clementie pectore gerimus, ad id pungimur, ut regnum eius guerra
fractum, sicut ad nos delatum est, [ut] componeremus, discordes regni nobiles
uniremus, et pacatam plebem sorori redderemus. Nostris adventus causa hec est. Iste
673 reginarum nuncius Karoli spem propter nuptias Sigismundi colapsam reedificavit.
30 Nam intimata arbitratus reginas credere et occasione ficta, quam se gloriabatur
adinvénisse, motus iter concitum versus Budam vertit. Regine autem, licet regia
intimata non credant, vera tamen esse fronte velata testibus coram se credere
simulabant, venientemque innumeris stipatum iniquis regnicolis hostem cum vi

3 subordinatos a: subornatos b

13 idiomate Bo: ideomate b a

14 de om. a / regine a: regina b

26 nostram a: vostram b

33 simulabant Bo: similabant b a

repellere non posse vident, illum ad facinus optatum sponte tutius admittere putant. Quadam enim regine fiducia, que rebus in adversis humanas iuxta sortes sepe pendere solet, capte ultricem sibi fortunam interdum reverti cogitabant. Quare propinquanti Karolo graves deglutientes dolores in curru deaurato pompaque
5 procerum se comitantium superba ambe regine occurrunt, eumque accipientes secum intra civitatem veniunt. Et licet per reginas petatur, non tamen, ut eo amplius iniquitatem contereret, castrum intrare voluit, sed reprehensionis cavens a crimine
10 omnino, donec aptius ad sui voti complementum sibi tempus preberetur, a regalibus tectis abstinuit. Cum igitur hospitium subintrassent, et Karolus inter reginas medius sederet, senior regina ad regem Karolum ita verba fecit: Charissime fili, dulcis est tua humanitas magna gratuitatis pietate referta, qui quondam regis Lodowici antiqua tuo defers in pectore beneficia, nec oblitus sanguinis tui, regnum pariter reginamque et natos linquens Hungaricos tumultus sedare et nostros levare labores tantis de terris venisti. Nos tante mercedi ac laudibus altis sufficimus
15 minime, attamen omnipotens tibi pro nobis talia penset. Circa hec simul et tacita inspiria sequuntur. Ille modesta circumspectione intuitu subducto ad regine verba ita respondit: Parens veneranda, vivax quousque spiritus nostros arthus diriget, ingentia magnanimi regis Lodowici merita semper cordi nostro herebunt. Post hec regine ingrato hospiti valedicto regalia, unde exierant, intraverunt ad palatia,
20 abinceps novas a Karolo circa se res geri spectantes.

<192.>

De ingressu Karoli regis in castrum Budense et de luctu reginarum

Rex Karolus cum undique procerum chatervis se late stipari garulamque gentem sibi favere et reginas contumeliis palam afficere conspicit, calliditatis arte quoddam
25 gubernatoris sibi nomen usurpat, et nomine sub hoc castrum regale ingreditur. Pestiferi autem Karoli regis complices humiles regnicolas simul et popularis conditionis plebem masculei nomine regis ludentes aiebant: Hoc regnum affatim sanguine nostro respersum, edes igne late vastatas vidimus, igitur proprie non tantum publice rei, quantum nos movit profectus, desiderium in hunc Karolum, qui
30 de regum nostrorum prosapia derivatus est, nostrum deflectere refugium. Tantarum rerum pondus nostris humeris, fidem ad vos habentes, levare presumpsimus id, quod nobis placet, et vobis placere sperantes. In quantum autem tante sarcine sub gravitate deficeremus, illud vestro iuvamine suppleretur. Scitis etenim res nostras intestinis cladibus fractas, ad quas componendas et regnum ab
676
677

2 que a: quem b

6 civitatem b: curitatem a

23 stipari a: stipare b

extrinsecis incursibus ille magis quam femina tueri idoneus est. Hec illi affatim dicebant. Quapropter plebs ipsa seducta velut sibi ipsi congratulans loquebatur: Quo dum femineo prememur iugo? Rex, qui femina dicitur, periculi est. Hunc Karolum omnipotens ab alto nobis dedit, hunc marem volumus esse regem. His 678

5 proterva gens latratibus alta urbis palatia pulsabat, nec minus talibus reginarum aures ingratis rumoribus inficiebat. Quare regine formidine non modica attonite contremescentes regno pariter et vita spoliari timebant. Igitur regina senior eductis imo de pectore suspiriis in hanc vocem prorupit: Ha, quoniam ingrata reminiscen-
tia erga nos ducitur Hungaria, oblita ingentia quondam regis Lodowici merita, eius in natam impia retributione utitur. Simulque tum has tum alias multas post querelas prodeuntibus e luminibus lachrymis pallida ora rigat. Rex vero Karolus vulgi favore superbus Hungaricas habenas avidus invadit, et velut pacem facturus sub astu colloquium edicens nobiles universos ad castrum convocat, portasque castrum Latino presidio firmat. Nec abest facunde suggestioni in plebe locus, cum 679

15 fautoribus regis suadentibus preter paucos fideles totus vulgus corruptus Hungarica illi sceptrum tradere spondit, et ipsi fideles assensere metu. Quamobrem reginas tanto fervente discrimine acer nuncius impia iussa deferens aggressus est his verbis: De principatu, in quo hucusque deo et nobis volentibus gloriabamini, contente estote, amplius pacato animo corone pariter et regimini cedite. Nolumus 20 abhinc, ut femina nobis imperet. Nec iure debetur vobis regnum, femine estis, quas nunquam Hungaria preter vos nomine regio venerata est. Neque vestra sagacitas, ut tanti regni dirigat habenas, sufficit. Hec res virum decet. Etenim hac tempestate in gerendis rebus regni arduis, quantum sensus simul et manus sexus fragilis valeant, temptastis. Hec, que dixi, omnium voluntas est. Utile est igitur 25 communitatis cedere voluntati, potissime illi, que in aliud converti nequit. Regine 680 ad hec verba levitate muliebri mote sensu pariter et viribus deficiunt, et letali saucie formidine, ut non cadant, vix se continent. Matre quoque subticente filia lachrymas simul et hec verba fundit: Diadema paternum mihi iure datum refutare nolo, attamen vestre voluntatis quod est, eadem, qua incepistis, via agite, contradicere enim tante cohorti non feminee est potestatis, nec aliud, nisi ut me genitricemque 30 meam ob merita quondam genitoris mei, si que memoria sunt apud vos digna, servetis a morte, meque, ut Hungariam linquens ad expulsam vadam maritum, dimittite, quicquam rogo. Mater vero de filie relatione minime contenta nuncio ita 681 dixit: Fili charissime, gravi in nos novitate uteris. Quod tibi ita cito, ut velles,

3 Rex a: Grex b

12 Hungaricas a: Hungaricarum b / habenas a: rex add. b

13 edicens a: edicem b

14 presidio om. a / suggestioni a: suggestioni b

19 regimini b: regimivi a

24 temptastis a: tempestatis b

30 cohorti B0: coorhti b a / est om. b

33 dimittite b: dimitte a

responderemus, defectus muliebris rationis non exigit. Vade, et dicitis illis, qui te ad
 nos destinarunt, quoniam, que tibi commissa fuere, executus es. Karolum enim
 regem, de cuius rebus agit, et nos eadem servant palatia, ad quem ea, que dicture
 sumus, personaliter deferemus. Recedente nuncio regine in gemitus, quos eo
 5 presente vix tenebant, dissolvuntur, mutuosque ruentes in amplexus in multarum
 effusione lachrymarum fletibus insistunt. Utque vicissim loquantur, aut novas
 recentis doloris exprobrent querelas, singultibus pectora suffocantibus non
 admittuntur. Nec minus domicelle, quas reginale claudebat atrium, tum gemitibus 682
 tum lachrymis insudabant. Tandem multos post merores regina senior subticente
 10 filia ita verba fecit: O viduarum orphanorumque tutor omnipotens, cur tue
 oblivisceris iusticie, quare ab alto ingratum vindictam differs in predonem? Qui
 miserandas sui sanguinis feminas ut matrem et sororem culmine sacro venerandas
 soliis ab altis depellere et sceptro iure dato spoliare festinat pariter. Et his dictis
 nondum tersas fluentes e luminibus lachrymas duplicat. Et rursus post multarum 683
 15 genas inundantium flumina lachrymarum muliebris furoris sedato impetu natam
 assiduis vacantem fletibus alloquitur ita: Grata mihi, inquit, filia, iam tuum
 perfidus iste predo totis viribus regnum tenet, et prospero eventu tumescens palam
 diadema poscit, nostrumque innoxium minatur fundere cruorem. Ne igitur vulgus
 novo lusur principe repenti concitus ira semel ad regalia tecta ruat, et nos alterno
 20 madefacte sanguine simul regno vitaque spoliemur, res metu plenas liquentes
 venientibus potius cedamus malis! Hungarici enim furor vulgi spumantis apri
 rabiem ac potentem pelagi sevitiarum interdum transcendere solet, nec honor, neque
 sexus maiestatisque vel meritum respectus nobis veniam prestabunt. Gens enim 684
 ista humili cervicis sub imagine superbum defert caput, eapropter tanto in
 25 discrimine nostras qualitercumque tribulatas animas servare sufficit. Ad perdita
 regna alta obsecundante fortuna, si vita fuerit comes, redire potest, iusticia enim dei
 inultum non pretermittit quemquam. Ad hec filia rauca pariter et confusa voce ita
 respondit: Heu mihi, chara parens, regali genita de gremio, fastigiis iam venerata
 paternis iamque etatem agens adultam, quam aliena cognoscere tecta et quam
 30 sceptro vita magis peropto privari. Tunc iterum regina senior geminata emittens
 suspiria ad filiam ait: Regna, potestates et opes non veniunt cuiquam ad libitum,
 hec arridens fortuna ministrat. Exilium, vincula, paupertas, luctus et mortis 685
 innumere species humane sortis sunt dotes. Sors igitur omnipotens, que nobis
 prestat, equo toleremus animo interim, donec ad nos eadem, a qua non despero,
 35 alta fortuna revertatur. Et his dictis veste simul lachrymantia lumina siccans
 Karolum regem petit, eumque iocundo sermone orsa est: Hungariam, inquit,

1 Vade a: Vale b

7 exprobrent a: exprobrarunt b

8 domicelle a: dominicelle b

14 nondum a: nundum b

26 redire b: rediri a

33 innumere Bo: imminere b a

superbam et gentem effrenam feminea nequit regere manus, tuorum regna cape progenitorum, in te scepra cadunt, tuis rebus ea, qua duceris, libidine utere. Recens regine ad Karolum facta relatio extemplo in civitatem delata est, et, quod nata Lodowici regis sponte cessisset corone, falsa plateas per omnes fama resonabat.

<193.>

5

De coronatione regis Karoli

686

Karolus in regine admodum delectatus relatione amplius non differt, sed ut fraude raptam citius adipisceretur coronam, cetu procerum et turbis popularibus comitatus Albam Regalem properat. Est enim hec civitas humili in planitie situata. Hanc natura preter muros nescio per quem conditos, limosis vadis, stagnis
10 circumiacentibus simulque calamis et palustribus tuetur. Nec minus illam altum de lapide templum in medio decorat. Est templo in hoc quondam regis nostri Stephani, primitias regum Hungarie qui tulit, quique sacre fidei ad limina veterum extinguens simulacra deorum gentem Hungaricam convertit, venerabile corpus. Semper
15 templo in ipso primus honor et pompa novissima reges Hungarie extollere solet. Hoc templum Karolus, non ut veteres Hungarie reges, auro micantes togisque pacificis amicti intrabant, sed horrendis munitus armorum presidiis subiit. Assunt et regine dura ad spectacula vocate. *He* sancta prius altaria circuunt, post hec sepulcralem Lodowici regis capellam intrant. Dum marmoream pii regis conspiciunt figuram, corde scinduntur gelidoque diu adherentes saxo tristem deosculant
20 imaginem, et rubentem imbribus lachrymarum lapidem *inundant*. Pectore tandem sufficienti merore depasto iras simul et gemitus visceribus in intimis claudunt, madidasque lachrymis genas siccantes simul et altos dissimulantes ficta fronte dolores sublime fanum petunt. Ubi Karolus sacrata circumdatus veste medius
25 procerum stabat, nec minus clero mistica dei verba cantante summus Strigoniensis presul regale tenens pre manibus diadema voce ter levata de more plebem interrogat, si Karolus placet in regem. Aliis fautorum suggestu, aliis metu placere acclamantibus illum in regem ungit, et laudibus celebri sacerdotum guttore resonantibus sacrum illi diadema imponit. Sed, o mira res, que prius omnibus placere noscebatur, cum finem cepit optatum, nemini placere visa est. Nam mox
30 vulgus spoliatis reginis miseretur, primoresque, sceleris qui erant auctores, compuncti intrinseca conscientia rodi videbantur. Quare non leti strepitus, nec gloriosa, regalis que quondam coronationis pompas comitabantur, gaudia sequuntur, et ipsi reginarum fideles ingratum iugulare tyrannum sanctumque dei

15 togisque **b**: totisque **a**

16 intrabant **a**: intrabunt **b**

17 *He* **Bo**: *Hee* **b**: *Me* **a**

20 *inundant* **Sch**: *mundant* **b a**

22 dissimulantes **Sch**: dissimilantes **b a**

26 suggestu **a**: suggestu **b**

templum illius cruore fedare ac ultrices animas regis madefactas in sanguine per
 vulnera mille efflare ardebant. Nec desunt ostenta regi inimicantia. Nam dum de
 consuetudine sacre post misse solennia regali in fastu procerum caterva stipatus
 templum egreditur equum auro radiantem ascensus, insigne sancti regis Stephani
 5 vexillum, quo prima dies regni dudum freta fuit totque per annos pia religione
 futuris regibus servatum, illum precedens testudine valve tantum in partes
 frangitur, et regem sceptris fraude rapientem dedignatur. Cum vero securus castro 690
 in Budensi manens nova gloriaretur de dignitate, illum deus atris ab alto portentis
 territat. Diebus enim autumnis mediis nimbus oriente de subsole terribilis, qualem
 10 exacta per secula senes Hungarie meminere nulli, volumine magno emergens
 densissimos dissolutus in imbres turres altas elatasque domos impetuosis flatibus
 concuciens stridore et mugitu ingenti tremulari fecit, altaque tectorum cacumina
 evertens medias vertit per auras. Tremendum dictu, cum tam densi aquarum
 vapores et validi ventorum flatus triduana sevisent ira, in chaos eternum amplius
 15 putabant rediturum orbem. Et rursus sue regalis circa occasum pompe inopinatum- 691
 que eius vite prope ante ruinam innumera corvorum multitudo adventans, humana
 que vi aut arte nulla depelli potuit, regalibus tectis insedit, et turmatim volitando
 castris ferebatur per partes, horrendo crocitate sidera simul et aures attonabat
 humanas. Nihilominus rostris in vim et vulnera versis mutuos artus deplumabant,
 20 nigrasque pennas pariter et regalis culmen cubilis purpureo cruentabant sanguine.
 Movebant hec prodigia Karolum, et sentiens minitancia fata ipsum gravibus
 territari ostentis, spe tamen futura delusus se minime sentire dissimulabat.

<194.>

De nece et interitu Karoli regis Parvi

692

Inter hec regina Elizabeth tanto de vertice fastus deiecta gravi amaritudine
 25 torquetur, maiestatisque noviter abacte dulcedine capta ultrici ardens furore rem
 ceca fraude ablatam tectis revocare insidiis parabat. Nec palatini Garensis
 suggestio deest, reginis enim alto spoliatis honore magis compaciebatur nemo.
 Movebat hunc tum suarum pietas reginarum tumque illi quedam regis Lodowici
 merita cordi erant. Iste quantum in tam grandi facinore committendo feminea
 30 deficiebat magnanimitas, reginam Karoli ad necem impulit, seque hominem, qui

3 fastu a: fasto b

9 nimbus a: nivibus b

12 tremulari a: tremulare b

18 attonabat a: attonabit b

19 deplumabant a: depulmabant b

22 dissimulabat Bo: dissimilabat b a

27 suggestio a: suggestio b

28 quedam Bo: quidam b a

regem audax ferro agrederetur, habere aiebat. Erat etenim erga hunc palatinum 693
 homo conditione nobilis, viribus et animo fortis Blasius Forgach denominatus, de
 cuius prosapia dominos castri Gyms eodem cognomine insignitos nostra etas
 derivatos non dubitat. Hunc regina simul et palatinus in mortem Karoli
 5 convenerunt, et, ut quidam dicunt, quod castrum Gyms predictum eidem Blasio
 Forgach tante presumptionis precium fuisset. Postquam autem de rege aggrediendo
 inter reginam et palatinum clam conventum est, viam querebant, qua securius tanta
 res perfici posset. Quare palatinus caliditatis arte quadam ad nate sue in proximis
 celebranda connubia se pergere debere divulgans, novo honore simulato novis se
 10 militibus stipat, lateribus etiam extrinsecis fideles, quos suarum mordebat
 preiudicium dominarum, de rege novas res paratis armis spectare docuerat. Et cum 694
 se tantum ad nephas aptos viderunt, palatinus reginam instruit, ut regem sua ad
 penetralia ficta occasione adinventam vocaret. Erant enim tunc rigidi mensis
 Februarii dies, festo virginis sacrate, cui Christus rosas cum pomis suo misisse de
 15 rosario recolitur, propinquantes dominiceque incarnationis mille trecentos
 octoginta post annos quintus novo volumine currebat, cum regina Elizabeth illius
 diei circa occasum a marchione Sigismundo genero suo novas sibi allatas litteras
 regi Karolo intimavit, rogans ipsum, ut suam descenderet in domum, et
 dissolutionem simul et secreta litterarum intuerentur ac occulta, que secum haberet,
 20 conferre audiret. Infelix Karolus tetra peccati caligine obsessus cubili ab alto 695
 descendens Italicis comitatus aulicis reginale adiit hospitium. Eadem et palatinus
 Garensis hora, sic enim conventum erat, plurimam secum trahens cohortem
 castrum regale intravit suisque catervatim, prout illis commiserat, in portis castri
 remanentibus, ipse ad palatium, quod regem ac reginam simul tenebat, sequenti
 25 luce ad filie nuptias se transiturum dissimulans, ut domino domineque suis
 valediceret, coniuratum sub veste ense accinctum secum deferens intravit. Regina
 igitur et palatino regis ad latera sedentibus et variis tractatibus incumbentibus,
 Italicis sponte consilio cedunt, domoque egressi bini et bini, ut eorum moris est, per
 castrum feruntur. Dum ergo palatinus congestum ad facinus optatum tempus se 696
 30 exhibere vidit, Blasium Forgach, tantam rem audax qui susceperat, astantem
 obliquo lumine intuitus est. Ille accepto signo desub clamide mox rutilantem
 educens gladium illum in regem in tantum fulminat, et in suorum virtute
 brachiorum ipsum gravi ictu agrediens verticem simul et supercilium lumenque eius
 medium miserabili vulnere scindit, et scelere commisso aulam egrediens Italicis
 35 ingenti undique clamore et concursu invalescentibus ense cruentato palatiales

5 convenerunt a: querarunt b

6 aggrediendo a: egrediendo b

7 tanta a: tantam b

9 simulato Bo: similato b a

10 militibus a: militibns b

11 docuerat a: docuerant b

13 adinventam a: adiuventam b

25 dissimulans Bo: dissimilans b a / domineque a: domineve b

usque ad turmas sibi viam aperit. Rex vero Karolus tanti vulneris acritate suscepta
 minime cecidit, sed infelici surgens, in quo sedebat, de loco, lento nutantique gressu
 procedens per pavimentum cruore longa vestigia signabat, et cubile, a quo sanus
 descenderat, eger adiit. Regina autem Elizabeth insuete rei visu atonita sue domus
 5 amens corruit in medio. Palatinus vero conceptum nephas se peperisse letatus
 munimina castris intrepidus agreditur, portasque simul et arces Hungaricis reparat
 armis. Italici autem sine principe, sine armis medios se volvi inter hostes ac regem
 sanguinem fundere dum conspiciunt, fuge presidium ipsis tutius esse putant, et ut
 resumptis armis viroque potentes in vindictam regis redirent, castrum egressi totam
 10 percurrunt civitatem. Sed cum nullum regia moveri ultione acesque captas et
 hostili satellite se ab ingressu castris prohiberi advertunt, prime noctis sub tenebris
 regalibus comitati fautoribus fugientes Italicas tendebant versus oras. Eiusdem
 698 tandem noctis sub conticinio reginales et palatini complices non sine feritate regale
 irruentes ad cubile sublatisque postibus regem sautium extrahunt, et captum alte
 15 turri servandum tradunt. Heu, de genere humano quantis fortuna ludibriis
 triumphat, proch dolor, regem turris iniqua, excubias vigilantes nuper in qua
 solebat habere, carcerat. Cedente enim deo sua quemque crimina vasto pondere
 precipitant. Quisquis es, secundarum primam rerum frontem cur inspicis, cur
 gaudes de illis, cum incerta rerum sint momenta et sepe easdem fata adverso cardine
 20 claudant. Nec minus noctis eiusdem obscura sub profunditate finitimas reginarum
 gentes ad id servatas tantique avidas spectaculi in civitatem introducentes vix
 indubii adventum diei expectabant. Et cum titaneus axis rubentem advexit auroram
 et splendor ille solis aureus humentes depulit tenebras, cumulatis viribus plateas
 699 civitatis vagantur per omnes et regem regnare Mariam clamitant, ac ultrices per
 25 manus de Karoli fautoribus gravem tallionem exigunt. Irrumpentesque domos
 Italum congestas illorum gazas voraci prede exponunt nocentium undique
 sanguinem in multa rabie fundentes. Et, nisi ille Iohannes Horwathii banus in forti
 suorum Croacorum manu portam Sabbati cruento certamine sibi vindicasset,
 ibidem graves sui demeriti penas lisset. Rex postea Karolus tollitur, et celsam ad
 30 arcem Wissegradi servandus mittitur, ubi vulnere, ut quidam aiunt, venerata medela
 adhibita faucibus elisis et respiramine clauso mestam consumavit vitam. Nunc quid
 700 opes, quid regna, quid profuit altas reginas potentibus spoliare sceptris, dum
 fortuna illa omnipotens urbibus ex tantis ultimam sepulcri pompam cunctis
 mortalibus unam tibi negavit? In claustro enim sancti Andree infra arcem
 35 Wissegradiensem predictam constructo non paucos per annos tabidum in cadaver

8 sanguinem a: sanguine b

11 prohiberi B0: prohibere b a

12 fautoribus a: fantoribus b / oras a: horas b

18 rerum a: rarum b

26 Italum: pro Italarum / congestas a: congestans b

27 banus b: bonus a

28 vindicasset Sch: vendicasset b a

redactus intumulatus iacens erumne humane ingens spectaculum regibusque futuris
documentum et exemplum satis grande prebuiſti. Enimvero rex iſte ante hec
Romanam contra eccleſiam preſumens Sicilie de regno debitum annualis homagii
5 fiſcum illi negat, propter quod ſummus pontifex eum ſue calamitatis hunc paulo
ante diem anathematis vinculo innodaverat. Et hec fuit cauſa, regis membra iſtius
ſacratam que humum attingere vetavit.

<195.>

Incipit Prefatio in Chronicam Sigismundi regis et imperatoris
ſimul cum ceteris eiſdem geſtis

701

Innovare omiſſa hominum acta, ne negligentia emergente ſubripiantur, tuis votis
10 rationabili occurrente cauſa imo vetuſta nondum labefacta amicitia cogente
amplius, quam me rogatum effeciſti, parere duxi. Potiſſime ne impulſu tuo temere
incepto operi meo finis deſit; et tempora quondam noſtri principis regis Sigismundi
et Romani ceſaris, quem ſuperius Brandenburgensem nominavi marchionem, que
meo iam exacto labori quodammodo animo connexa eſſe proſpiciuntur, ne ſtilo
15 aliquali intacta humanis labantur ex recordiis, maiora meis viribus, ut dementium
moris eſt, aggredi preſumens ea, que a prefati regis Karoli triti exitu regni
Hungarie intra viſcera, infra preclarum moderni principis noſtri regimen geſta
fuerunt, maxime que immortalitatis honore ſunt digna, prout rebus de eiſdem per
magnificum dominum Michaelem Orzaag palatinum, quem prefatus ceſar non
20 claro ſine merito humilis nobilitatis de tugurio alta ſublimavit baronatus ad atria,
tum vero per quoddam regiſtrum eiſdem ceſaris diebus preſcriptorum temporum
ſuorum pro obſervatione conſcriptum edoctus, ſtilo prius excuſato et carmine
parviloquo perſtringere ac tibi, qui me tantillum languide Latinitatis hominem
huius operis ad primitias tuis artare ſcriptis non erubuisti, dedicare curavi. Vale!

4 negat a: negant b / hunc b: huuc a

5 innodaverat a: innodanerat b

11 effeciſti a: efficiſti b

14 quodammodo a: quod b / animo proſpiciuntur om. a

15 recordiis b: precordiis a

16 aggredi a: agredere b / exitu a: exita b

17 regimen a: regimene b

23 parviloquo a: parviloque b

24 erubuisti Sch: eruisti b: om. a

De vindicta per Iohannem Horwathii banum a reginis
et palatino exacta

702

Rege Karolo nequiter perempto et regni habenis rursus per reginas arreptis, regis Karoli qui erant auxiliarii, metu concuciantur non modico, et partes sibi tutas
5 queritantes non minus regem extinctum vindicare ardebant. Regine autem et palatinus omnia eis contraria ipso rege interfecto complanasse et devicisse arbitantes, illa parte anni instante, cum sol fervidus leonis ingrediens signum fervido messorum quassabat estu, infelices regine simul et palatinus dementia ductrice aulicorum tantum comitati cathervis Budam egrediuntur, et partes regni
10 lustrant inferiores. Et cum celeberrimo die festi beati Iacobi apostoli versus opidum Diako nulla insidiarum suspitione pulsati medium graderentur per campum, Iohannes de Horwath banus ingenti hostilitatis manu collecta ultrici estuans animo furibundus in agmina aulicorum irruit, grave certamen committitur hostes inter utrosque. Et, cum reginales palatinalesve gentes imparitate hostium se excedi
15 viderent, illi, qui nondum ceciderant, terga dantes precipiti fuge se commiserunt. Blasius vero Forgach, ut erat audax, primitias excipiens congressus ex impulsu hostilis lancee medios inter bellantes deiectus ab equo capitur, et intuentibus reginis decollatur. Garensis autem palatinus dum tanti discriminis presidium solam esse
20 mortem considerat, descendens ab equo et reginarum iunctus curru in hostes gladio utitur, seque ac reginas viribus deffendit totis. Sed quid proficuit solitarie manus deffensio, cum undique inimicum insistens brachium eum letalibus sagittarum ictibus sautiabat, quas ille suo infixas corpori, ne sibi feriens prepediretur manus, arundinum adinstar confringebat, et interim tante cohorti obstitit, donec per quendam militem reginali desub curru, unde non timebat, per
25 pedes arreptus in terram deiicitur, ac reginis et earum pedissequis future mortis metu stridenti clamore invalescentibus ibidem capite truncatur. Quo perempto et reginalibus aulicis aliis deletis, aliis fugatis feritas illa Croacorum honoris ignara reginales currus invadit pariter et evertit, ac reginas simul et domicellas earum sine
30 venia sexus et absque reginalis reverentia dignitatis curribus de eisdem extrahendo et multis afficiendo contumeliis captivas sui bani adducunt in presentiam. Quibus dum ille regis Karoli necem multis obprobriosis exprobrat dictis, regina senior mox genibus in humo defixis supplices manus elevat: Parce, inquit, mi bane, parce, et

703

704

705

4 et a: per b

14 excedi a: excedere b

15 viderent a: vident b / illi a: illum b

19 ab a: ad b / iunctus a: iunctas b

22 infixas B0: infixus b a

23 adinstar B0: abinstar b a / cohorti a: coorthi b

32 genibus a: gemibus b

illud, quod quondam a rege nostro Lodowico beneficium tulisti, reminiscere ac in
 natam eius innoxiam sevire noli! Ipsa perpetrati sceleris sum auctrix, alter nostrum 706
 eiusdem rei opifex, qui et me ad hunc perduxit finem, penas dedit. Sexui igitur fragili
 tui honoris gratia miserere, quoniam non absque causa deliqui. Et, cum regina
 5 ampliori vellet uti sermone, illius e conspectu ipse abiit. Dum autem nox
 superveniens illius diei fugata luce undique suas diffudisset tenebras, regina
 Elizabeth tollitur, et frenatis faucibus amnis Bozwitha altas demergitur in aquas.
 Reginalis vero atrii virgines tum nobilitate tumque pulcritudine insignes nocte
 eadem dedecoris lecto tractate *fuisse*, quod apud me vel habet fidem, perhibentur.
 10 Tandem diluculo propinqui ortum solis, diem qui efficit clariorem, nunciante sine 707
 mora consurgentes Croatiae versus suorum flectentes habenas equorum non sine
 festinatione transierunt iuniorum reginam secum captivam ducentes. Proch dolor,
 humana conditio quam variis fortune volvitur eventibus! Arridentem enim pridem
 reginis sortem tam cito res in adversas commutari quis putasset, ut recens exactam
 15 post vindictam inopinatum sui demeriti redderet tam parvo in tempore tallionem.
 Regine enim et palatinus de nece Karoli has penas dedere. Nam ille, qui cuncta
 creavit, cuncta et respicit, et suo intactum iudicio ommittit preterire nihil.

<197.>

De reditu Sigismundi marchionis ad Budam et de liberatione regine

708

20 Eadem tempestate, qua rex Karolus sanguinem simul et animam fudit, regina
 Elizabeth patrarum seriem rerum ad marchionem Sigismundum novi gratia
 gaudii conscribi faciens et, ut festinanter veniret, illum suos per nuncios rogatum
 effecerat. Quare ipse Sigismundus marchio enormis casus reginarum fama nondum
 audita cum Bohemorum armata manu plurima multis etiam illum partium regni
 25 Hungarie superiorum proceribus comitantibus intardus ad Budam descendit,
 sponteque ad arcem immittitur. Eisdem autem diebus regina iunior in castro Crupa
 denominato in partibus Croatiae situato tenebatur. Postquam Iohannes Horwathii 709
 banus marchionem Bude existere et proceres illi favere audivit, mente et animo
 debilitatus graves incidit in curas. Quare reginam adiens illi ita locutus est: De
 30 omnibus erga te et tuam genitricem, quamvis satis digne gestis, penitentia ducor,
 licet te eidem fini cui et genitricem tuam exponere in proposito habuerim, cum
 manifeste sciam, si tibi vita servabitur, eadem quodocunque mihi demetur. Sed ne
 manus mee sanguine benefactoris mei polluantur, te dimittere deliberavi, ita tamen,
 ut mihi fidele iuramentum prestes me nunquam tuam liberationem penitere. Sin
 35 autem incepta non minus perficiam, et omnia simul una et eadem, si oportuerit,

9 *fuisse* Bo: fore b a
 19 liberatione b: liberatione a
 35 una et a: et om. b

solvam talione. Et his dictis domum exivit. Superba vox tyranni intima regine 710
 pectoris scindit. Quare habundantes eius ex luminibus oriuntur lachryme pallidas
 per genas undique defluentes. Sufficientem tandem post merorem siccatis oculis
 illum ad se vocari petit. Qui dum adfuit, regina metu concussa non tantum
 5 iuramentum illi prestare, verum etiam, quia vitam illius servaverat, illum ut patrem
 erga se semper esse venerandum promittebat. Sancte igitur afferuntur reliquie, et
 omnia, que ipse banus exigebat, per reginam sacramento reali roborantur.
 Quapropter regine currus coaptantur, et ipsa regina velut e flumine erepta
 Budensem optatam deducitur ad civitatem.

<198.>

10 De coronatione regis Sigismundi

711

Hec omnia triennio vel paulo amplioris spatio temporis post regis Lodowici ob-
 itum crudeli impetu in multa sanguinis effusione multarumque direptione rerum
 transiere. Tandem nobiles regni, quam gravibus torqueri guerris, potius pacis grata
 amenitate gaudere preeligentes anno domini millesimo trecentesimo octogesimo
 15 sexto ea videlicet anni ipsius etate, cum ver suavi avicularum modulamine
 gratissimum posteros sui cursus propinquans ad limites venienti fervide estati
 rubentibus hospitium decoraverat rosis, geminique currum vehentes Phebi altiores
 eteris conscendebant ad gradus, ad magnum scilicet diem Penthecosten, in Albam
 Regalem convenerunt. Ubi regina Maria cuncto in unum convocato nobilium cetu 712
 20 media stetit inter illos, ablutisque prius genis lachrymarum rivulis non gravibus sine
 suspiriis ad populum hanc vocem fecit: Domini et fratres, qui mei genitoris
 reminiscentes merita in me benivolenti fuistis animo, et meum per vos mihi datum
 non labefactastis imperium, deo et vobis gratiarum immensas refero actiones.
 Nostis, quanto guerrarum turbine noviter elapsis diebus nostrum agitatum est
 25 regimen, quantasque ipsa pertulerim periculorum procellas, illa mihi vestri in
 conspectu referre aut vobis audire necessarium est minime. Omnia enim vel vidistis
 vel audivistis. Nec vestris de recordiis puto esse lapsum, quali pacto genitore meo

1 talione **Bo**: tallionem **b a**

2 ex **b**: e **a**

4 vocari **a**: vocare **b**

8 e flumine **a**: effulmine **b**

13 transiere **b**: transire **a**

14—15 millesimo sexto **b**: M CCC LXXXVI **a**

15 ver **a**: ille gratus *add.* **b**

16 gratissimum **a**: decantatus **b** / fervide **b**: fervidi **a**

19 cetu **a**: ceto **b**

22 benivolenti **a**: benivolentie **b**

23 vobis **Bo**: illis **b a**

27 audivistis **b**: audistis **a** / recordiis **b**: precordiis **a**

grate recordationis nondum sublato vestro ad id accedente voto huic principi, quem manu ibidem astantem ostendit, matrimoniali federe sim irretita. Credo etenim, quod illa, que tunc placuere vobis, et nunc placeant. Ecce igitur de sponso regem efficio, iusque regni pariter et diadema illi cedo, potissime cum nec femineum vos amare imperium, neque ad dirigendas tam impetuose gentis habenas factis testantibus illud sufficere animadvertam. Simul et cuncto coram populo marchionem iuxta se statuens ait: Hic dominus et maritus meus, hic rex vester est. Parcite igitur regno, et vestras mutua cede ne deleatis personas. Pax enim ubique terrarum optimum bonum est, et concordiam populi vicinum regnum metuit. Regine oratio astantibus placuit universis. Igitur celeberrimo die scripti festi Penthecostes instante ipse Sigismundus marchio etatis sue anno vigesimo ceterorum Hungarie regum adinstar magno cum tripudio in regem solenniter inunctus exitit pariter et coronatus.

<199.>

De penis a Iohanne de Horwath bano exactis

Rege Sigismundo regni Hungarie sceptro feliciter potito regina Maria dudum conceptam suscepte calamitatis estuans in vindictam regem Sigismundum, ut in offendentes manus ingereret ultrices, sepius alloquitur, et crebris illum non sine fletu suggestionibus fatigat, susceptaque per ipsam erumne mille species illi exprobrat. Eisdem diebus Iohannes de Horwathii banus castrum regale Posegawar appellatum sui capitis pre tutela subintraverat. Rex igitur Sigismundus assiduis coniugis motus querelis copias aptat, et illas Transdanubiales ad partes Bulgariam versus mittere dissimulans castrum predicti in obsidionem convertit. Obsesso igitur castro predicto, dum idem machinis bellicis acrius oppugnaretur, spesque de cita eius obtentione erga oppugnantes indubia esset, una noctium, dum tenebre ubique terrarum diffuse rebus furtim gerendis tempus prebent habile, Iohannes Horwathii banus ipso de castro ea parte, unde Stephanus filius Laczk wayuoda, alter Stephanus de Simonthorna regie dolosa sub fidelitate immixti expeditioni excubias tenebant, prosiliens fugiendi libertate potitus est, trans fluviumque Zawe eadem nocte, nescitur si navali officio vel arte natatoria vectus, in castrum Dobor denominatum in Bozne partibus, que Vzora vocitantur, situatum invasit. Ubi presulem Zagrabiensem Paulum pluresque sui facinoris complices invenit. Eisdem temporibus Boznenses, Dalmatini simul et Croaci eiusdem Iohannis bani et sue cohortis magnatum suasionem viciati a fidelitate, quam sceptro debebant Hungarico, defecerant, regni que in oras non parvas in igne et ferro vastitates edebant. Quare

18 suggestionibus a: suggestionibus b

22 dissimulans Bo: dissimilans b a / Obsesso a: Obsessio b

24 noctium a: noxium b

27 Simonthorna: Simothorna b a

rex Sigismundus copias copiis cumulando, ut ipsa regna suo flecteret principatui, illud quoque castrum, suos quod tutabatur infideles, expugnaret, magna vi armorum undique cinctus pretactum flumen Zawe transivit, et Boznense regnum potenter intravit. Iohannes vero banus regalis expeditionis territus magnitudine in
 5 illa, que sibi prius arriserat, fuga magis quam in dicti castris confisus munitione, antequam obsidione clauderetur, de ipso castro cum pluribus eadem peste infectis suis complicitibus exivit, et fugitivus per colles et montium abrupta ferebatur. Sed
 10 hec fuga proficuit sibi minime, nam per regem sibi ordinatas incidit *in* insidias captusque est. Rex autem Sigismundus prefato castro Dobor expugnato regeque Boznensi simul et regnis Dalmatie et Croatiae iugo fidelitatis annexis repatriavit, et Iohannem banum in civitate Quinqueecclesiensi genere exterminii horrendo, prout reginalis exposcebat furor, necare iussit. Primitus enim equi ligatus ad postera civitatis per plateas circumlatus est, tandem ignitis vexatus forcipibus, exposita quadripartitis et civitatis portis particulatim futurorum erudimento pro terribili
 15 appensus illam, quam in alios exercuit, severitatem consecutus extitit. Episcopus vero Zagrabiensis, quamvis multis aliis necatis non sit interfectus, nunquam tamen eiusdem episcopatus in sedem, quodum vixit, restitui valuit.

<200.>

De exercitu regis Sigismundi in Moldaviam

Hanc etiam ante tempestatem, dum res Hungarice femina duce gravi fluctuabant
 20 guerra, Molduani pariter et partes Transalpine reginali dedignato sceptro necdum resipiscentes regi Sigismundo favebant. Ille igitur quarto, postquam coronatus est, anno renovatis armis illos domandi gratia aggressus est. Eisdem temporibus quidam Stephanus wayuoda Molduanas moderabatur habenas. Hic, ut regis precluderet ingressum, omnem sue gentis vim commovit, alpesque et aspera viarum anfracta,
 25 rex unde ingredi habebat, tum indagibus tum sagittariorum munivit presidio. Et,
 719 cum rex insidiarum inscius alpes condescendisset, ingenti mox sagittariorum manu agreditur, tela nec minus homines equosque feriunt, et pene omnis densarum imbribus sagittarum regalis expeditio gravatur, regii autem milites vitam in forti brachio redimere conati de equis descendunt, in magnaque virtute bellandi

1 suo a: sue b / flecteret a: flectificaret b

3 flumen a: flumine b

5 munitione b: monitione a

7 abrupta a: per obrupta b

8 in Bo: om. b a

13 forcipibus Sch: forcipibus b a

16 Zagrabiensis a: Zegrabiensis b

17 quodum b: quodam a

21 resipiscentes a: rescipiscentes b

22 gratia om. b

irruentes in Valahos multis ex eis interfectis illos retrocedere cogunt, fugientesque
 alpium per abrupta gravi mortalitate afficiunt. Quare redempta sibi gladio via rex
 prefati Stephani wayuode usque ad habitacula penetravit. Ipse autem wayuoda, 720
 dum preterquam veniam sibi prodesse advertit nihil, ad regem venit, et sui gravis
 5 demeriti debitas ut non daret penas, rege coram sui domini Volahis cum potioribus
 in terram procidens regem his verbis deprecatus est: Gloriosissime princeps, tua
 nobis veniam petentibus regalis clementia ignoscat et illud, nostra quod protervitas
 contrarium fidelitati, quam debemus, temere presumpsit, grata expietur benignita-
 te, prostratis etenim parcere, quam duritiem conterere inobedientie regali dignitati,
 10 non minus glorie affert. Enimvero tuarum sumus pulvis plantarum. Tu rex et
 dominus noster es. Illam igitur, quam nostra non exposulant facinora, gratiam
 vestra nobis regalis pietas largiatur. Et his dictis universi simul humiles flectentes 721
 cervices regiam expectabant benivolentiam. Ad hec rex Sigismundus ita respondit:
 Nostre regalis celsitudinis offensa quamvis digna ultione pensanda esset, ne tamen
 15 crimine austeritatis nostre gloria fame vicietur, parcimus vobis pariter et
 ignoscimus, et vos in nostram recipimus gratiam in ante non delinquentes.
 Provoluti ergo regiis pedibus Stephanus wayuoda et sui regii oras amictus
 deosculantur, sincera post hec fidelitas et annualis census solutio promittuntur,
 omniaque fidei iuramento roborantur. Quapropter rex Sigismundus rediens milites
 20 simul et arma unius anni recreavit quiete.

<201.>

De exercitu regis Sigismundi in partes Transalpinas et de morte Marie regine sequitur

722

Post hec rex Sigismundus sexto sui regiminis anno gentibus Transalpinis arma
 intulit. Hec gens suis non contenta potentiis, ut se defenderet, validam Thurcorum
 25 conduxerat manum. Dum igitur regales copie alpius transitis illius terre ad plana
 descenderunt, aciebusque ordinatis ac signis bellicis collatis uterque hostis manu uti
 vellent, mox Thurci pariter et Volahii radiantium armorum, quibus regalis
 tegebatur expeditio, fulgore territi tutrici se fuge commiserunt. Regius vero
 exercitus, quodum potuit, illos persecutus est. Cadebant Turci et Valahii ad 723
 30 dextram et ad sinistram, et cadentibus multo plures additi fuissent, nisi regalium
 militum equi vasto pondere armorum ipsis insidentium depressi fugientibus pares in
 cursu fieri valuissent, et nox superveniens illis tutiorem Danubii transitum non
 prebuisset. Rex igitur Sigismundus contrariis fugatis copiis castrum Minus Nikapol

1 fugientesque a: figientesque b

2 abrupta Bo: obrupta b a

18 solutio a: solvere b

27 regalis a: insigne add. b

28 fulgore a: fulgere b

ardua cinxit obsidione. Tutabantur tunc illud Thurci simul et Walahii, crebriusque de muris erumpentes regio in exercitu tumultus non modicos edebant. Rex autem bellicis machinis adiunctis castrum idem in magna sui parte precipiti dedit ruine, expugnavit et eiusdem deffensoribus aliis interfectis, aliis captivatis illud Hungarico 724
5 commendavit presidio. Tandem genti partium earundem iugo obedientie imposito cum triumpho felix venit in Hungariam. Nondum tamen redierat, cum regina Maria gravi preventa egritudine regnum pariter et vitam liquit. Nec illius obitus regi Sigismundo parum cure peperit. Nam rex Polonorum Ladislaus defuncte regine sororem uterinam *Aduigam* denominatam matrimonialis federis grato in contubernio 10
habebat. Ipsam igitur coniugem suam sceptro mortue sororis potiri ratus contra regem Sigismundum exercitum copiosum movit. Et, nisi pater reverendissimus dominus Iohannes de Kaniisa archiepiscopus Strigoniensis multo armatorum cetu regni confinia munivisset, ambitiosus princeps absente rege Sigismundo regimen eius non minus turbare potuisset.

<202.>

15 De decollatione triginta duorum militum sequitur 725

Felices rerum eventus nedum reges, verum et humiles exigui census homines, quos conditio silere mandat, extra solitum rapiunt, et moribus mutant, variaque per illecebra ducunt. Dum enim humane sortes prospero tramite diriguntur, animum elevant prosperantis, nec minus illum arduis ingeri rebus cogunt Rex Sigismundus 20
quousque secunda comitatus fortuna solito magis animo tumidus quosdam suis de regnicolis nobilitate insignes ante hec, dum scilicet reginarum gubernamen calle sinistro vehebatur, in se et reginas graviter delinquentes aut grata sub fidelitate sibi iungere aut illos morte afficere satagebat, illi quidem dementi ducebantur protervitatibus obstinatio, et mori potius, quam ingrato sub principe vivere 25
preoptarant. Hi erant nobiles illi, nostra quos etas duorum et triginta militum 726 nomine vocat. Inter quos erat miles ille tam gloriosus Hungaros inter omnes magno laudis preconio insignitus Stephanus Konth denominatus dominorum de Hederwara alto de sanguine ortus, quem nostrum evum viribus et virtute non minus preclarum nedum loquitur, verum et resonanti lira canit. Isti milites dum vagabundi 30
regni per climata spatiantur, regique Sigismundo id obprobrii non modicum generaret, novas illos res agredi suspicatus statuit eos esse circumveniendos virumque non minus arte deceptorum, quam armis potentem Georgium Waydafii sibi fidum, illos ut vi aut fraude ad se duceret, constituit. Dum igitur milites hi secus 727

1 Tutabantur a: eo add. b
9 *Aduigam* Sch: *Adiuga* b a
16 exigui a: exigui b
17 mutant b: mutans a
28 evum a: enim b

fluenta Zawi hostilitatis suspitione sine omni campestrali hospitio dediti, preter
 Iohannem de Korpad, quem sopor rubentis aurore nunquam detinuisse fertur,
 advenientis diluculi dulci essent occupati somno, ipse Georgius Waydafii
 dormientes irruit super illos. Ipsi vero mox consurgentes arma capiunt. Instat ille
 5 pollicitationibus, et regem illis placatum reddere promittit, nihilominus armis
 militeque potentior terrori illis erat. Ipsi vero dum in hostem viribus uti impar esse
 cernunt, cedunt promissis. Cum autem in opidum Karum denominatum ventum
 est, diris creduntur vinculis, et Budensem ad civitatem in curribus delati sunt.
 Contulerant nobiles hi intra se, dum ducebantur, etsi regis venirent in presentiam, 728
 10 non tamen illum aliquo salutationis oraculo deberent venerari, quod et factum est.
 Nam cum rex Sigismundus suorum cinctus corona regnicolarum medius sederet, et
 ipsi nobiles illius respectui presentarentur, nullus ex ipsis in salutationem illius os
 suum aperuit, nec capitis aut genuum curvatione illi aliquam exhibuerunt
 honestatem. Hec ignominia regem Sigismundum in maiorem concitavit iram.
 15 Quapropter sui furoris ductus vehementia illos in ipsa civitate Budensi in platea
 sancti Georgii martyris fecit decollari. Aiunt quidam, quod dum Stephanus Konth 729
 ipsa decollationis pena plecti debuisset, resupinus vultu ferientis ictum versus
 decumbere preelegisset, seque plurimas imminentes sibi mortes intrepidus oculis
 conspexisse et hanc quidem non formidare, tum vero intueri velle dixisset. Hos
 20 etiam nobiles nonnulli unum et triginta fuisse tradunt. Cum autem exterminatis illis
 spatarius Stephani Konth Chowka vocatus irrevocabiles dissolutus in lachrymas
 fletibus vacaret assiduus, et rex illo conspecto dixisset: Compesce, fili, lachrymas, et
 flere desiste, en ipse dominus tuus, qui tibi plura donare potens sum, quam ille, qui
 decollatus est. Ad hec puerum respondisse ferunt: Ego, inquit, tibi velut scrophe 730
 25 Bohemicali serviturus ero nunquam. Qui tandem iussu regis eandem, quam
 dominus suus, sententiam subisset, et numerum adimplevisset predictum. Post-
 quam autem sanguinem animasque hi milites simul fudere, sacratam capelle nostri
 viatici in suburbio dicte civitatis habite cimiterii tellurem habitatione pro perpetua,
 donec angelus tuba canet, compressere. Horum mors militum illas, que postea inter
 30 regem Sigismundum et Hungaros flammis arserunt ingentibus, scintillas miro
 cinerum sub tegmine et nunquam illi suum ultimum infra diem tutum propterea
 regimen prebuit.

3 somno a: sumno b

14 ignominia b: ignomina a

19 intueri Sch: in turri b a

22 conspecto b: conspectu a

27 sacratam a: sacratum b

De bello regis Sigismundi sub castro Maioris Nicapolis
infeliciter gesto

731

Regnante feliciter quondam rege Lodowico inter Grecos ingens exorta dissensio
intestinis graviter fluctuabat discordiis. Duo enim erant Grecorum domini, etsi non
5 eisdem parentibus orti, uterque tamen se imperiali de parentela natum esse, et ex
hoc ius dominii ad se pertinere asserebat. Nec minus ceteri Greci hos quisque suo
pro libitu amabant pariter et sequebantur, pro incertoque imperatoris nomine civili
bello pugnaciter dimicabant. Et, cum alter horum suam partem deficere vidit,
ulciscendi libidine captus Amratem primum Thurcorum cesarem, postquam
10 regnare ceperunt, tertium ad suas partes adiuvandas precio pariter et promissis ex
Asia in Gretiam accersivit. Neque enim magne fuit difficultatis cesari id persuadere, 732
qui ad hec antea accensus totis viribus instabat. Hunc itaque et eius copias per mare
Helesponti cum ea conditione in Tratiam navali officio traduxit, ut confecto bello
rursus navigio remitteretur. Hoc pacto Thurcorum gens ex Asia in Europam
15 migravit. Hec transversa Grecorum opera rogam inextinguibilem Europeas per
partes assidue flagrantem succendit, nostrarumque miseriarum frutices nostris in
agris affatim pullulantes germinavit. Nam ipse Amrates non id, quod promisit, sed
quod sibi prodesse posse sperabat, animoolvebat. Semper enim bellum 733
conferendum per occasionem in dies protrahebat, ut Grecos mutua cede fractos ille
integer adoriretur, ac facilius superaret pariter et opprimeret. Nec illum sua fefellit
20 opinio. Ubi enim diuturno bello Grecos deficere domesticisque opibus evacuatos
sibi ipsis parvo iuvamine esse sensit, mox occasione adinventam in illos arma
convertit, occupatoque peropportune Gallipoli opido ad fretum Helesponti situato
cetera Greca opida obsidione petere agrosque vastare et cuncta passim invadere
25 non destitit, quousque magnam Tratie partem sue ditioni subiecit. Exhinc rebus
Thurcorum in dies augescentibus rege Lodowico vita functo habenisque Hungaricis
in Sigismundum regem devolutis, Pasaiithes et ipse cesar Thurcorum patre Amrate
peracri ingenio non minus idoneus et in temptandis rebus arduis magis audax brevi
spatio temporis Tratiam universam Thesaliamque ac Macedoniam, Phocidem,
30 Boetiam et Acticam tum vi, tum deditione capiens sui dominii fecit. Misos quoque, 734
quos nos Bulgaros vocamus, regis Sigismundi sub ditione constitutos armis infestis
agressus est. Ad hunc Pasaiithem rex suos caduceatores misisse, utque ab
invadendo regno sibi iuris vigore attinente desisteret, eidem intimasse, ille per
occasionem interim, donec tota Bulgarie terra potitus est, relationem distulisse,

3 dissensio a: dissessio b

5 et om. b

16 miseriarum a: miserearum b

21 diuturno a: diuturno b

23 Gallipoli Scb: Gallipali b a

32 caduceatores a: caduceatore b

tandem diversitatem armorum, framearum puta ac clipeorum, necnon faretrarum, quibus Thurci in hostes utuntur, singulos per parietes unius domus appendi fecisse, introductisque regiis caduceatoribus ad illos dixisse fertur: Revertimini ad regem vestrum, et dicite illi, quoniam et ego terram ad hanc, ut videtis, ius habeo sufficiens,
 735

 5 pariterque et illis in parietibus pendentia manu ostendit arma. Hec res Sigismundi regis animum non parum ulciscendi in timorem excitavit. Quapropter sui regni decimo, dominice autem incarnationis millesimo trecentesimo nonagesimo sexto anno commota universa sui principatus armorum virtute ingentem conflagavit exercitum. In quam quidem regiam expeditionem tam grandem dux Burgundie
 736

 10 inter alias nationes ac Francorum sive Gallorum populus arma non pauca fortiaque virorum bellatorum agmina advexerant. Quorum nobilitatis armorum insignia Bude in claustro sancti Nicolai confessoris erga fratres predicatorum tabulis arte pictoria inscripta ac parietibus affixa meos usque ad annos pro memoria steterunt. Mota igitur rex Sigismundus tam grandi sui exercitus congregatione Danubium
 737

 15 transivit, et nedum Thurcorum timeret cesarem, verum quidam ipsum dixisse ferunt: Quid, inquit, metuendus est nobis homo? Vastum si celorum super nos pondus rueret, ipsi illud nostris, quas gerimus, hastis, ne lederemur, sustentare possemus. Regno tandem Rascie crudeli furore in magna rerum direptione horribilitatisque strepitu nimio pertransito Bulgarie venit ad oras. Inde opidis
 738

 20 Oriszo et Bidinio aliisque partium earundem munitionibus nonnullis, Thurcorum quas tutabatur bellicosa manus, non *sine* sui et suorum multa sanguinis effusione expugnatis, ad ultimum ea ipsius anni etate, cum vites suis fructus dulciores cultoribus reddebant, circa festum videlicet sancti Michaelis archangeli in campo castris Maioris Nicapolis sua castra fixit. Thurci vero crebrius de castris erumpentes
 739

 25 regium exercitum in se provocabant, nonnullosque vulnerantes sepius vulnerati redibant. Cesar autem Thurcorum, quem nostri seniores Pasaiithem supradictum nominavere, Nicolaus autem Secundini de familia et origine Thurcorum ad Eneam Senarum episcopum scribens eundem Chalapinum fuisse posuit, dum regem grandi bellico cum apparatu sua in dominia penetrasse audivit, non minus omne gentis sue
 740

 30 robur in arma concitavit, et in forti suorum manu regie obsistere expeditioni conatus appropinquabat. Galli vero sive Franci advenientis hostis fama pulsati regem adeuntes et eum belli primitias, que maiori fervere solent atrocitate, illis in se excipere, ut annueret, rogatum effecere. Dum igitur cesar ipse frementibus undique
 741

 35 suis agminibus magnam vim paganorum secum trahens regiis opponi castris visus est, mox Franci precipiente pugne insolenti cupiditate capti, priusquam universe

2 Thurci a: Turi b / singulos a: singulas b

7 trecentesimo b: tricentesimo a

11 advexerant a: advexarant b

13 meos a: in eas b

17 lederemur b: luderemur a

21 *sine* B^o: om. b a

32 fervere a: fervore b

33 effecere B^o: efficere b a

regales copie instructis ex ordine aciebus signis collatis prelium inirent, e castris
 prosilientes et precipites ab equis, ut eorum moris est, pedites certaturi descendentes
 contrarias irruerunt in turmas. Diro itaque bello hostes inter utrosque vigente, cum 739
 Hungari sellatos Francorum equos cursu transverso regia petere castra conspi-
 5 ciunt, nondum enim illorum bellandi usus ipsis notus erat, illos omnino hostilem
 per manum extinctos fore credentes graves dissoluti in tumultus castra pariter et
 bellica relinquentes ingenia campo undique fusi hostibus acriter insistentibus in
 fugam convertuntur. Strages fit maxima, multi cecidere de Hungaris, et multi
 captivitate affecti. Et, nisi ipse rex navis ministerio sibi advenisset salutem, non
 10 celo, velut elatus princeps dixisse fertur, sed hostium armis ibidem obrutus fuisset.

<204.>

De inimicitii in regem Sigismundum conflatis
 et de captivitate eiusdem

740

Proch dolor, res humane noverca ductrice fortuna inoptatas per calles dum
 diriguntur, quam varias excitant inimicitias, quantumve pariunt odium, cum gratis
 15 etiam ex amicis maxime Hungarice generationis in prosapia interdum hostes
 efficiant. Rex Sigismundus hucusque genti sue amabilis post tam gravem sui populi
 cladem odio fuit. Enimvero timebat, ne illis, quos male duxerat, ut quondam rex
 Persarum Xerses post infelicem belli in Gretia gesti finem, sue improvisiois penas
 daret. Quapropter fugitivo similis altas Danubii et equoris per aquas remorum
 20 officio Constantinopolitanam ad urbem, inde ad Rodum, post hec regnorum
 Dalmatie et Croatiae ad horas navigavit. Comitabantur illum viri in regno potentes 741
 dominus Iohannes archiepiscopus Strigoniensis et Stephanus de Kaniisa frater
 eiusdem, nec minus per internuncios, regi quod esset optimum, apud primores regni
 operabantur. Inter hec autem superius nominati Stephanus filius Laczk wayuoda et
 25 alter Stephanus de Simonthornia antiquo scelere tumidi non ipsorum facinoris
 pluribus sine sociis, quorum cordi erat amplius regem Sigismundum non regnare,
 ad illustrem iuvenem Ladislaum natum regis Karoli eiusdem tempestatis non
 multos ante annos, ut superius dictum est, interfecti tunc Apulie in regno vices
 patris in regimine gerentem suos mittentes nuncios scepra regni Hungarici illi
 30 quam leviter tradere promittebant. Ille vero miseram sui genitoris sortem, qua 742
 Hungarico in regimine comitatus erat, pre oculis pre cordeque ferens, quamvis illi
 regem Sigismundum eliminare et regimen tranquillum sibi dare promitterent, ad

2 pedites a: pedes b
 10 hostium b: hostia a
 13 inoptatas b: inoptatos a
 21 navigavit a: navavit b
 29 regimine b: regimive a

capescendas res Hungaricas patre tardior fuit. Cum igitur illum graviter moveri
 animadverterent, non ergo ab inceptis destiterunt, sed ad ipsorum voluntatis finem
 facilius concludendum ipsi uterque Stephanus ab eodem rege Ladislao per
 internuncios iuramentum pariter et litteras receperant, ut quid illi vice eiusdem in
 5 regno operarentur, id sibi, dum sceptro potiretur, gratum fieret. Magnam partem 743
 nobilium hec conditio infidelitatis per devia traxit, multi fuere hac sceleris nota
 obfuscati, quorum propago etiam hac nostra etate perpetuam exinde assecutam
 deflet rusticitatem. Hec res clam dirigebatur, non tamen regem latebat. Dies
 consueto volumine transierunt sub hac tempestate quamplures, et ipse rex
 10 Sigismundus unum et medium per annos maritimis in partibus demoratus
 quorundam magnatum ope maxime archiepiscopi Strigoniensis ac dominorum de
 Kaniisa et Iohannis de Maroth bani regale restitutus extitit in solium. Et licet dictos
 utrumque Stephanum adversas sibi res machinari et componere sentiat, non tamen
 sibi coadunatam illis propter cohortem in illos vindicta uti par erat. Transiere 744
 15 rursus post redditum regis tres et medius anni, et semper inter hec in contrarias eius
 res coniuratorum crescebat numerus, et quasi totus Hungarie vulgus suggestione
 viciatus sinistro illum lumine intuebatur. Concitaverat maxime Hungaros contra
 illum in odium tum duorum et triginta mors militum, tum vero calamitosus
 Nicopolitane expeditionis exitus, nec minus ipse rex soluto thoro carnis dissolutus
 20 in lasciviam virginum violente deditus corruptioni Hungaris obprobrio erat.
 Valebat etiam preter hec in populo prefatorum utriusque Stephani crebra
 persuasio. Contulere igitur universi, quorum id animi erat, ut regem ipsum, dum se 745
 illis tempus ad id preberet idoneum, captivitati darent. Igitur millesimo quadrin-
 gesimo primo dominice incarnationis anno, ea scilicet parte anni eiusdem, cum
 25 ver illud fecundissimum tauro duce medios tepido sub estu ministrabat dies,
 arboresque rigida hiemis austeritate virentibus foliis floridis vescierat frondibus,
 videlicet die, qua mater ecclesia certaminis sancti Vitalis gloriosum decantat
 triumphum, barones regni dolo indute colloctionis gratia regia adeuntes palatia
 ipsum regem medium esse voluerunt. Qui cum adfuit, illi obiectis prius sibi universis 746
 30 facinorum causis, quas in illum excogitaverant, magno cum fremitu manus eorum
 in ipsum iniecerunt, et, nisi illorum, qui amabant eum, sibi inisset dissuasio, ibidem
 Iulii Cesaris adinstar multis vulneribus confosus sanguinem simul et animam
 fudisset. Erant diebus in eisdem Garenis in domo duo grate indolis iuvenes autore
 quondam Nicolao de Gara palatino, qui quondam reginarum ad latus interfectus

5 potiretur a: poteretur b

14 Transiere Bo: Transire b a

15 contrarias b: contrariis a

16 suggestione a: suggestione b

19 Nicopolitane Bo: Nicopalitane b a

20 corruptioni b: corruptiovi a

23—24 quadringentesimo b: quadragesimo a

25 illud fecundissimum a: ille fecundissimus b

34 Nicolao b: Nicon a

est, geniti, quorum alter est paternum nomen sortitus, alter Iohannes vocabatur. Hos iuvenes captores regis in illum gravem paternam propter necem, cum maxime propter illum penas dedisset, animum habere rati ipsum regem iuvenibus eisdem in castro eorum Soklos vocato servandum assignarunt.

<205.>

5

De liberatione regis Sigismundi

747

Rege Sigismundo captivitatis erumna affecto illi, qui in eundem amaro erant corde, abdite ante hec in illum conflatas insidias in lucem deduxerunt. Iamque nullo obice se votis eorum potiri cogitabant. Magna igitur in agmina palam convoluti
10
superba cervice gradientes elevato ipsius regis Ladislai vexillo regni per climata
ferebantur. Et, cum civitatem ad quamcunque ipso vexillo comite veniebant,
sacratu clerici ordo illis processionali cum veneratione obviam ire compellebatur.
Inter hec ipsi regi Ladislao se omnia ad vota illius complanasse, utque acceleraret,
intimavere. Dum autem ipse rex Ladislaus Sigismundum captum, suamque partem
15
invalescere audivit, quasi promptas res adepturus vocantium flectitur votis, et celeri
apparatu sumpto Hungariam versus iter continuavit. Rex vero Sigismundus
748
molesta captivitatis sub custodia castro in predicto lugubres ducebat dies,
regalibusque e luminibus crebro oborte lachryme pallidas illius inundabant
maxillas. Huius regis continuam cordis amaritudinem assiduosque lachrymarum
decursus iam dictorum iuvenum genitrix, custodia ipsius regis quorum cure erat,
20
cum sepius intuita fuisset, compassionis erga illum visceribus mota liquido ea
pectore, prout muliebris exigit natura, corde toto recipiens filios adiit, illosque ita
affata est: Grati mihi filii, an vobis in hoc homine maioris quam ceteris regnicolis
offense causa est, quod alii cura custodie eiusdem soluti vos soli illius tutam ad
conservationem invigilare debeatis? Maxime de quondam genitoris vestri recordor
25
me coram dictis. Aiebat etenim regem legitime coronatum, si etiam iumento
compararetur, non esse deserendum. Rebus in his quicquid fecerint alii, vos
expertes habere vellem. Nam si illum, prout in vobis sui sperant adversarii,
interfeceritis, nota effusionis regalis sanguinis vestre perpetue ascribetur hereditati.
Et, licet ceteri in adducendo novo rege novis semper sperent gaudere munificentis,
30
vos apud illum exosi eritis. Quid sceleris putatis regum fundere sanguinem? Que
dignitas, si hoc nephando crimine vestras pollueritis manus, vobis aut vestris
successoribus quandocumque in regno merebitur? Iste coronatus tantos per annos
pro rege habitus, ille pro cuius rebus agitur, non quod rex noster esset, verum

14 adepturus a: adipiscendus b

17 luminibus Bo: luminidus b a / oborte a: aborte b

19 decursus b: decnrsus a

23 soluti a: soliti b

nondum regnum novit. Desistite igitur, mi filii, si quid in necem huius hominis 750
 conspirastis, et tam altam vestre domus dignitatem hoc enormi facinore
 contaminare caveatis. Rege pro isto genitor vester, scitis, quam mortem subiit, nec
 vos non ignorare dubito istum, qui dicitur regis interfecti natum esse. Qui si regni
 5 Hungarie sceptrum capiet, an putatis illum de paterna nece maxime vestrum per
 genitorem procurata non recordari? Si vero captivus iste ulteriori regimine
 potietur, sique vos id feceritis, que ipsa persuadeo, vestris in rebus semper finis
 bonus sperabitur, et apud illum, pro quo genitor vester animam fudit, bene meriti
 eritis semper. Audiere hec iuvenes ipsi, et stupidi longa hora steterunt, dissoluti
 10 tandem materno de colloquio magnas inciderunt in curas. Illis igitur variis 751
 cogitationibus inde vacantibus, mulier illa sagax regem adiens Sigismundum ita
 locuta est: Rex Sigismunde, scito tuos adversarios novo de rege deque tua
 exterminatione curare. Moverunt me lachryme tue indesinenter tua per ora
 decurrentes, et fletus tuos continuos toto recepi corde, tueque iuvenili etati tanta in
 15 amaritudine fluctuanti compator. Ipsa sum mulier, que sola tua pro libertate
 laboro, sed res quedam de hoc me cogitantem territat, et sepius retrahit. Timeo
 etenim, si te liberavero, duos quos nosti natos meos amittere. Si tamen fideliter
 promiseris, cum de novo sceptro potitus fueris, meo de beneficio reminisci, ac illos
 et me non deserere, quam accuratissime tua curabo de libertate. Ad hec 752
 20 Sigismundus mox humo ad pedes illius provolutus expansisque brachiis ipsius ruit
 pedum in amplexus, tremebundaque ac flebili voce: Age, inquit, domina et mater
 mea, enimvero si regnum mihi redibit, si mihi vita comes erit, sique tibi aut filiis tuis
 quandocumque obliviscar, maiori calamitate, quam presens est, manciper, nec deus
 quandocumque per amplius mihi libertatem prestat. Ecce te in matrem, illos in
 25 fratres hac die adopto, fidelique sub iuramento hec tibi et illis servare promitto.
 Vicit post hec mulier ista crebris persuasionibus filios, et regem ipsum emitti
 facientes avido suorum adversariorum a spectaculo liberavit, clamdestinaque illum
 sub conditione marchionatus Moraue fecit deducere ad horas.

<206.>

De reditu regis Sigismundi in Hungariam

753

30 Rumor regie liberationis eiusdem adversariis non parvo terrori fuit, nec
 modicum erga secundas eiusdem res valuit. Nam hi, sua captio quorum tedio erat,
 principe libertate potito, quasi gravi de somno excitati, de eiusdem offensoribus
 vindictam exigere et regem ipsum altum reducere regni Hungarie in solium totis

1 filii a: filii b

7 sique a: sicque b / persuadeo a: persuasio b

11 adiens a: audiens b / Sigismundum a: illa add. b

12 locuta b: allocuta a

17 nosti a: nosci b

33 regem b: in add. a

viribus conati, vicos pariter et agros illorum, qui aliter sentiebant, ingenti depredatione vastabant. Inter quos erat vir ille inclemens, magno austeritatis rigore tumidus Iohannes de Maroth banus. Cuius vastitatis editionem nostre etatis 754 senectus nondum oblita est. Econtra pars altera tum in sui protectionem, tum 5 hostilem in offensam vires experiebatur. Ferventibus igitur undique guerris et rerum direptionibus magna in rabie invalescentibus rex Sigismundus tum armigere natalis soli gentis, tumque partium superiorum regni Hungarie procerum fortibus comitatus agminibus, nondum enim partes superiores ipsius regni Hungarie illius declinaverant a fidelitate, potenter adiutus rursus venit in Hungariam. Non enim 10 multe difficultatis erat regem de novo sceptro potiri, cum castrum Budense et quasi cuncta regni munimina suorum fidelium pre manibus habebantur. Eisdem diebus 755 rex Apulie vocantium crebris seductus pollicitationibus, ut rebus potiretur promissis, veniebat. Iamque Dalmatici regni venerat ad limites, cum regem Sigismundum sospitem Bude morari et rebus ad vota gaudere Hungaricis audivit. 15 Quare extemplo incepto desinens ab itinere terga vertit, et parentis petens regnum tum paterna tumque sua motus iniuria ad regem Sigismundum litteras scripsisse, et ipsum per easdem, ut illis, qui ipso superstiti de novo semper soliti sunt gaudere rege, condigne retributionis munere compensaret, rogatum effecisse ferunt.

<207.>

De penis per regem Sigismundum a Stephano wayuoda 756
et ceteris infidelibus exactis

Tanta calamitatis mole rex totiens gravatus, non statim suum post redditum delinquentium in personas gravitatis vindicta usus est. Solum etenim illorum auferebat predia, et suis collocabat fidelibus, non tamen in ipsos sibi sepius occurrentes seviebat, nec gratiam petentibus regie benignitatis clementiam 25 subtrahebat. Enimvero hamum dulcedine simulate benivolentie tinctum humilibus tendebat regnicolis, ut altos sue erumne vitio maculatos eo facilius comprehendere posset. Dissimulabat sagax rex graves animi dolores, et inter hec dietim numerus eius fidelium grande patiebatur augmentum. Quare rex ipse post hec animo 757 audatior fidelibus suis dietam universalem in oppido Kewrewsdwarhel denomi-

2 depredatione a: deprecatione b

9 adiutus a: adintus b

13 veniebat a: veniebant b / Dalmatici Bo: Dalmaci b a

14 morari a: morori b

23 in a: memet add. b

25 subtrahebat a: subtrahebant b / simulate Bo: similate b a

27 Dissimulabat Bo: Dissimilabat b a

28 grande a: grandem b

29 Kewrewsdwarhel: Rewrewsdwarhel b a

nato in partibus Sclauonie habito celebrandam indixit. Illaque constitutis diebus in magna nobilium tumultuositate fervente Stephanus filius Laczk wayuoda duce peccato aut regia in clementia aut in agminibus armatorum, que secum non minus quam rex advexerat, fidens illac venit. Una igitur dierum rex primoresque regni et ipse wayuoda simul eadem constituti in domo. ipse Stephanus wayuoda ibidem medios consilii inter tractatus captus pariter et decollatus est. Et, cum fama mortis eius ad suos delata extitit, mox vindicta tumidi ruunt in arma. Et fuisset ibidem procul dubio sanguinis effusio haud modica, nisi cadaver illius alta de domo precipitatum suis grave spectaculum ostendisset, et nisi etiam quidam ad illos tanto discrimini se subicientes exclamasset: Desinite, inquiens, miseri, desinite perituri, en videtis extinctum, gratia cuius arma capere deberetis. Quo facto rigor furoris illorum tepuit, et unusquisque eorum tutas sibi partes fugibundus queritavit. Hunc Stephanum wayuodam preter cetera infanda sua facinora in lesam regie dignitatis maiestatem perpetrata eadem tempestate, cum rex Sigismundus post cladem sub Nicapoli receptam maritimis demorabatur in partibus, tale scelus commisisse accusabant. Etenim illum ad cesarem Thurcorum Pasaiithem nuncios misisse filiamque illius regi Ladislao, quem inducere conabatur, ea conditione, ut illi contra regem Sigismundum adiumento fieret, iugo matrimoniali ducere spondidisse et in huius documentum ingentia Thurcorum agmina Hungaricas in partes inter flumina Zawe et Drawe situatas induxisse gravesque ibidem per eosdem depopulationes edidisse dicebant. Ante hec Thurci nondum Hungaricas lustraverant terras. Iste fuit ingressus Thurcorum in Hungariam primus, eo tunc illi ingentes, quas cernimus in civitatibus Sirimiensibus, edidere vastitates, quas civitates etiam nunc loca illarum suis orbata edificiis non parvas fuisse testantur.

<208.>

25 De electione regis Sigismundi in regem Romanorum
et de obsidione castri Galambocz infeliciter terminata

760

Postquam ipse Stephanus wayuoda sui reatus novissimas dedit penas, suique sodales alii morte, alii exilio damnati, universe in regem parate insidie undique tacuere, ipse quoque rex ab illic quieto potitus sceptro infra vite sue limites suo in regimine intestino tumultu turbatus est nunquam. Igitur cum tantis calamitatibus iuvenis princeps sepius agitatus moribus et vita melioratus esset, immobilique sui

- 9 ostendisset **Bo**: ostendissent **b a**
 10 perituri **b**: parituri **a**
 13 lesam dignitatis **a**: regie dignitatis lesam **b**
 14 maiestatem *om.* **b**
 18 spondidisse **a**: spospondidisse **b**
 20 Drawe **Bo**: Trawe **b a**
 28 exilio **b**: fuerant *add.* **a**

regni dominio etiam nationibus ab extraneis fungi prospiceretur, cum iam tres et
viginti in Hungaria regnasset annos, in regem Romanorum electus est. Quamobrem 761
rex tanti principatus magnanimitate motus vi non modica armorum conflata rursus
vires Thurcorum tentare aggressus est, arcemque Galambocz vocatam alta in rupe
5 supra decursum Danubii Rasceano in agro situatam tempestate eadem illis
subditam multo milite cinxit. Dimicabant utrique hostes simul et semper
Sigismundane copie superiores erant, donec ille cesar Thurcorum Chalapinus
oppressione suorum propulsatus bellico apparatu cum ingenti veniens rege hostis
potentior visus est. Quapropter rex ipse post non modicam suorum undique
10 decertantium stragem campum deserens Danubium transiit, et hostilem evasit
manum. In hoc prelio, licet multi occubuerint, vir tamen ille nominatissimus
Zauissa Niger appellatus virtute et armorum directione insignis ibidem cecidisse
nostrum ad evum nostri non sine turbatione animi memoratur.

<209.>

De origine Huzistarum

762

15 Nedum res mortalium in heteroclisim labantur, verum etiam divini cultus
dispositio cedente deo interdum eclipsim patitur. Supradictorum enim ipsius regis
Sigismundi temporum circa decursum ingens Christiana in religione orta est
dissensio, et tabes illa heretice pravitatis pestifera humanas inficiens mentes
auctoribus Johanne Wykleff in Anglia et altero Johanne Hwz in Bohemia sensim
20 diffusa crevit. Secte cuius imitatores maxime in Bohemia et eius partibus, cum nobis
sint propinquiore, Huzistas vocamus. Hanc preter catholice fidei emulam 763
enormitatem diebus in eisdem quidam infandus ordo, si ordinis nomen usurpare
queat, Adamitarum vocatus, nescio quo auctore institutus, emererat, suaque
polluta ad facinora utriusque sexus homines senes simul et iuvenes trahere non
25 parve facultatis fuisse dicitur, maxime, ut arbitror, ex eo, quod carnee voluptatis
libidine illis uti fas erat. Hunc enim ordinem sui imitatores summum creatorem
rerum circa originem instituisse omniaque communia fieri, et ut crescerent et
multiplicarentur, precepisse aiebant. Incedebant nudi, et speluncarum latebras
inhabitabant. Postque sacra, si sacra dicere fas est, que peragebant, extinctis

4 aggressus a: egressus b / rupe b: rupte a

8 rege a: regi b

12 *Zauissa*: *Zanissa* b a

13 ad *om.* a

15 heteroclisim a: etroclisim b / labantur b: collabantur a

16 Supradictorum B^o: Supradictarum b a

18 dissensio a: dissessio b

27 originem a: orginem b / crescerent et a: et *om.* b

lucernis tenebris se credebant, et seniore[m] suum Bohemico idiomate othecz, id est
patrem vocabant. Illud verbum: Crescite et multiplicamini! dicebatur, absque 764
discretion[e] etatis mutuos in amplexus pariterque ad explendum carnalis voluptatis
desiderium ruebant. In dilatationem etiam et augmentum suorum retium dia-
5 bolusque exhinc humano tetenderat generi, huic superstitione adinventioni tanto
auxilio fuisse perhibetur, ut dum huius cohortis senior inter cetera prodigia, que
faciebat, avibus alta sulcantibus aera vel feris atris in nemoribus latitantibus, ut
venirent, imperabat, mox aderant, inclinataque cervice illum venerabantur.
Volebat enim milleartifex illos, quos sui cultus voluptas non capiebat, saltem
10 prodigiorum irretire ostentis, quod et factum est. Nam hec pernicio[s]a sacre
religionis subversio paucis in diebus tantum ceperat incrementum, quod postmo-
dum per dictos Huzistas magna vi armorumque illatione non modica vix devicta
abolitaque est.

<210.>

De bellis Sigismundi regis contra Huzistas actis 765
et de combustion[e] Johannis Hwz

15

Rex vero Sigismundus, qui ex suscepti Romani regiminis officio fidem catholicam
tutare tenebatur, maxime autem, quia natalem eiusdem terram dicti Huziste
magnam in vim conglomerati vastabant sue secte alienos igne et gladio atrociter
dimicantes, contra eosdem armatum tum Hungarice, tum vero Germanice gentis
20 non semel suscitavit robur, soloque et populo hereditario non parcens magnas in
regno Bohemie edebat vastitates. Non ergo illi flectebantur, sed semper quasi in 766
nomine sanguinis Christi certaturi pro armorum insigniis in vexillis et scutis ac
clipeis aliisque bellicis utensilibus imaginem calicis arte pictoria scribi facientes,
duce quodam Siiska homine robusto et monoculo turmatim procedebant, et in se
25 sevientes acrius seviebant, et tum in religione, tum vero rebus in humanis confusio
regno in eodem erat ingens. Pugnatum est ea de causa partes inter utrasque cum
magno discrimine personarum sepius, maxime autem, cum una dierum uterque
hostis in campo non remote ad civitatem urburarum Kothumbaniia vocatam
convenissent, pars non cessit sine ingenti strage parti. Diu igitur populo in utroque
30 ancipiti bello fervente et multis ex utraque parte cadentibus ultimatim Siiska
superiore, rex campum deserens terga vertit, et simul cum suis, qui superstites erant,

1 seniore[m] suum a: cum a seniore sui, quem b / idiomate Bo: ideomate b a

3 ad a: et b

4 dilatationem b: dilationem a

6 auxilio a: axilio b

7 avibus a: avidus b

18 vastabant b: contra add. a

19 armatum a: armatam b

fugiens hosti tum res, tum animi ferocitatem reddidit. Cum igitur rex Sigismundus huius rabiem perfidie vi se compescere minime posse arbitratus est, universalis dogmate concilii tantam suffocare pestem satagens illam Constanciensem celeberrimam universalis Christiane religionis sinodum celebrare procuravit. Ubi prefatus Johannes Hwz et Hieronimus discipulus eiusdem, heresiarche videlicet predicti, consilio in eodem simul cum dogmatibus reprobati, damnati et ignis incendii supplitio exterminati fuere. Non ergo regno Bohemie in predicto per ipsos seminate pestis fomes cessavit hanc nostram usque ad etatem. 767

〈211.〉

De exercitu Hungarorum in partibus Bozne
debellato sequitur 768

10

Multa et varia bella huius regis in diebus non semper fine optato clausa strepuere. Sed quis tanti principis tot per annos regnantis eum stilo queat perstringere? Inter cetera enim bella, dominice incarnationis cum quindecim post mille quadringentos instaret annus, magna vis armorum gentis Hungarice adversus ducem Spalethii Herwoiia denominatum mota est. Dux enim iste ante hec regi fidelis, eisdem in diebus protervie stimulo ductus lapsus in perfidiam regno Hungarie vim inferre conatus ad suas partes roborandas ingentia Thurcorum agmina conduxit, et partibus regni Boznensis regi subiectis ingens predo fuit. Animaverat hunc hominem longeva regis absentia. Rex enim ipse eisdem sub annis in dicto Constanciensi concilio contra heresim iam dictam proque sacrarum Romani regiminis coronarum adeptione agebat. Viri igitur in regno potentes, quibus regia de commissione id cure erat, novarum rerum strepitu pulsati Johannem de Gara, alterum Johannem de Maroth, Paulum Chwpor de Monozlo banos, ceteros etiam quamplures viros prestantiores duces sui exercitus efficientes robor Hungaricum satis grande in regnum Boznense contra illum misere. Ille vero ex adverso tum sua, tumque conducta gente munitus illis campo se opposuit. Collatis igitur signis bellicis et *tubarum* vocibus utraque ex parte magno clangoris in sonitu tharatantarizantibus uterque hostis mutuam in ruinam sitibundus bellum ingreditur, et in magna virtute lacertorum viribus preliatur totis. Clamor ingens exuberat, franguntur lancee, et in earum fractione multi deiiciuntur ab equis, cadunt hinc inde cadavera mortuorum parte ex utraque. Sed quis Boznensium astutie se preferre valet? Cum Hungarorum vires illorum potentie eo in certamine multo superiores cernerentur, mox illi montium per culmina, qui ex eis ad id constituti erant, stantes 769

- 3 suffocare **a**: soffocare **b**
- 4 Christiane **a**: Christinane **b**
- 21 agebat **a**: agebant **b**
- 26 munitus **a**: munitis **b**
- 27 *tubarum* **Bo**: *turbarum* **b a**
- 28 sitibundus **a**: sitibundo **b**

ita docti Hungaros fugere proclamabant. Hec vox magnam Hungaris edidit
confusionem. Nam cum prelio viriliter insisterent, hoc rumore audito partem 771
ipsorum fuge datam arbitrati campum deserentes terga verterunt, propter quod et
magnam stragem et hostibus predam ibidem dedere. Nec duces ipsi tanti periculi
5 expertes fuerunt, quin alii ibidem capti, alii perempti. Johannes enim de Gara
captus et dire vinculatus, post multos sue captivitatis dies libertate potitus, pondus
feramentorum ingens, quibus vinctus erat, in monasterio de Batha ad gloriam
preciosissimi sanguinis domini redemptoris nostri pro illius, quod ibidem voverat,
redemptione voti futuram ad memoriam reliquit. Johannes vero de Maroth pro sui
10 libertate inimico magnam auri summam fudit. Et quid de Paulo Chwpor bano 772
dicendum est, qui bovinam crudam in pellem insutus ulteriorem duce ab ipso vitam
non meruit. Nam cum perfidiam ante hanc dux Herwoiia regi Sigismundo
obedientie iunctus officio eiusdem curiam frequentaret, et tum vita tumque
regimine morum brutalis cerneretur, ipse Paulus banus illum ludibrio habens, dum
15 illi obuius fiebat, dissolutus in trepham mugitu bovino pro salutationis veneratione
dignitatem illius deturpabat. Sic et ipse dux Herwoiia, cum idem Paulus banus ab
ipso vestimento dicte pellis bovine honoratus fuisset, aiebat: Qui in forma humana
voce bovis instar utebaris, utere iam et forma et voce eiusdem!

<212.>

20 De bello per Stephanum banum de Losoncz 773
in partibus Transalpinis commisso

Est etiam pugnatum huius regis in diebus Transalpinis in partibus pluries semper
illius gentis requirente rebellione. Maxime tamen prelium illud, quod duce viro
magnifico Stephano de Losoncz bano partibus in eisdem commissum est, quamvis
tristem habuerit finem, vivaci tamen memoria dignum. Erant enim diebus in illis
25 terra in hac duo principes, alter Daan, alter Merche, ambo eodem sanguine nati, qui
paritate confusa singulari uti dominio laborabant. Et cum Daan suas partes
debilitari agnovit, preceps Thurcorum quesivit subsidium, et illo potitus partem
alteram coegit in fugam. Merche vero, cum vires suas ad arcendum extraneum 774
hostem debiles sensit, regis Sigismundi petivit auxilium. In huius igitur succursum
30 Stephanus de Losoncz banus multis armatorum cum agminibus per regem missus
extitit. Qui tandem cruento commisso bello, dum hosti impar esset, post multam
partis utriusque stragem capitis sui damno vite pariter et bello ibidem finem dedit.
Nam post casum ducis ducti in fugam versi magnam inimicis rerum et personarum
predam dedere. Huius belli exitum ingens subsecutum est miraculum. Enimvero 775
35 cum post hanc cladem duo vel citra preterissent anni, et quidam visendorum ossium

15 trepham b: derisum a

17 aiebat a: aiebant b

18 eiusdem a: eisdem b

35 cladem b: claudem a

interfactorum gratia in huius campum certaminis accessissent, dumque mirabundi innumeras hominum pariter et iumentorum ibidem occisorum admirarentur costas, e vestigio vocem quasi humanam tenuem pariter et difficilem audierunt. Attoniti igitur huc atque illuc respiciunt, neminem tamen vident, quare se 5 fantasmate ludi arbitrantur, nec minus pavore perculti diu steterunt. Et cum vocem illam continuari interque rumores, quos audiebant, nomen celeste domini nostri Iesu Christi et eius genitricis gloriosissime Marie crebrius recitari adverterunt, in animum reversi inquirentes, quidnam hoc miraculi esset, ulterius processerunt. Tandem humana tabe spoliata ossa natis circumquaque virentibus herbis inter orta 776 solum caput integrum invenerunt. O celi regina gloriosissima, tuum quo laudum preconio sanctum magnificemus nomen, quas tibi gratiarum referamus actiones, qua te veneremur gloria, dum cuncte tuas in laudes humane sufficiant vires minime. Ille tuis cesset a laudibus, tuo sancto qui nomine invocato tuam non sensit benivolentiam, tua etenim petens suffragia et ad tua sancta confugiens presidia a te 15 derelictus est nemo. Magno nobis exemplo est, virgo sacrata, hoc ingens, quod homine in hoc nobis ostendisti, miraculum. Nam cum totum corpus exanimatum 777 tabidumque solum caput vivere et linguam loqui conspexerunt, stupidi ingenti capiuntur admiratione, tantos quod per dies estatis fervidus ardor hiemisque austerus rigor ac inedia et sitis totius corporis consumpta carne solum caput 20 reservavere. Admirantibus igitur illis: Quid admiramini, inquit, creatura dei et Christianus sum, qui si Christiani estis, illius pro nomine, propter vos in cruce qui mortuus est, querite mihi sacerdotem, ut confitear. Interrogatus tandem, quomodo 778 nanque illos usque ad dies vixisset, respondit: Gloriosissima virgo Maria me fovit pariterque ut sine perceptione ecclesiasticorum sacramentorum non decederem, me 25 vestrum usque adventum conservavit, et, nisi confitear, mori nequeo. Interrogatus rursus: Qua de ratione ipsa virgo gloriosa te tanto prosequitur beneficio? Respondit: Vigilias septem festivitatum illius semper in pane et aqua ieiunavi, et illius festivitates summa cum devotione celebravi, viteque et mortis omnis spes ipsa mihi fuit. Accersito tandem sacerdote et confessione ceterisque, que subsequi 30 debebant, peractis dissolutus quievit in pace.

7 recitari a: recitare b

9 inter orta b: intorta a

17 tabidumque a: tabidemque b

19 inedia a: media b

De bellis Nicoli Petherfii bina vice gestis

779

Multotiens evo eodem gens Thurcorum quietis impaciens et continue sitibunda rapine partes Cisdanubiales et terram nostro vocabulo Themeskez appellatam violentis irruptionibus tristavit. Quos vir strenuus magna agredi audax Nicolaus
 5 filius Petri de Macedonia amicorum auxilio et milite agregario adiutus binis profligavit vicibus, spolia tulit, et hostem in fugam pariterque et in predam convertit. Cum enim eadem tempestate Machumetes primus cesar autem
 780 Thurcorum quintus defunctis fratribus una secum ex quondam supradicto Pasaiithe alias similiter cesare Thurcorum generatis regnum adeptus, illud terra marique adauxisset, et quandam partem Mesie, quam nos superiorem Boznam vel
 10 vulgo vocabulo Werhbozaniia vocamus, suo subdidisset dominio, placuit illi, ut novum terra in hac regem crearet, igitur quandam tum parvi census tum humilis ortus pariter et fame hominem Ikach vocatum regem parvi census tum humilis
 15 et partes predictas predabundus invasit. Fumantibus igitur undique prediis et pre timore cunctis terre illius hominibus, evadendi facultas quorum erat, fugientibus Nicolaus filius Petri supradictus non equalis milite ad hostem militari ductus temeritate illi hostis fuit. Commisso enim prelio cum anceps certamen ferveret, et illi
 781 medios inter bellantes rex Ikach obvius fuisset, ille eo cognito mox equi sui in illum
 20 vertit habenas, et illum lancea sua tam viriliter agressus est, quod rex Ikach ex impulsu lancee eiusdem non obstantibus fidelibus armis suis graviter vulneratus preceps coruit ab equo. Non pepercit iratus miles homini prostrato, sed descendens de equo pectori illius armatum impegit pedem, et victi non curatis precibus illum
 782 ense nudo iugulavit. Quo viso cohors, quam ipse Ikach conduxerat, universa in
 25 fugam conversa est. Ipse vero Nicolaus filius Petri simul cum suis preda locuples rediit, et regi Sigismundo in signum victoriae banderia sive vexilla hostis hostemque captum haud modicum misit. Pugnavit et altera vice cum Thurcis confinia in
 30 predicta irrumpentibus miles iste. Et cum ad conterendum hostem viro pariter et armis illi impar esset, noctem sibi auxiliari arbitratus militem, quem potuit, c nregavit. Addidit insuper homo sagax militie equarum ceterorumque in agro depasantium iumentorum vagabundos greges, unicuique gregi tum timpanistas tum fistulatores et preterea homines, qui clamores ederent, preponendo. Tali
 783

1 Petherfii: Pethersii b a

3 partes b: eis *add.* a / appellatam Bo: appellatum b a

5 agregario b: aggedario a

8 quintus b: quiutus a

25 Nicolaus b: Nicons a

30 equarum a: equatiarum b

31 vagabundos a: vagabundas b / unicuique a: unicumque b

adiutus presidio in hostem hospitio campestrali nocturneque quieti datum irruit, turbavitque illum et affixit ac fuge precipiti dedit, victoriaque pariter et solenni potitus preda sue conditionis inter nobiles nostras usque ad dies memorabilis nomen optimum potitus est in evum. Dixere quidam, quod hoc in certamine miles
5 prenotatus sue gentis pro cognitione, ne nocturnis obumbrati tenebris sui milites alter feriret alterum, vocabulum Isten, Zenthmihal belli fervente atrocitate precepisset clamandum. Cunque pugna eiusdem noctis sub obscuritate fereret, et hostis hostem minus agnosceret, Thurci hoc vocabulum vel apud deum vel erga hostes sibi ipsis non minus auxilio esse cogitantes, cum acriter ab hoste
10 persequerentur, ingenti cum clamore omissio vocabulo Isten solum Mihal clamitassent.

<214.>

De coronatione regis Sigismundi in regem Bohemie

784

Rex Sigismundus quattuor et triginta annos regni Hungarie principatus gloria fretus millesimo quadringentesimo vigesimo dominice incarnationis anno regni
15 Bohemie in regem coronatus est. Hos enim ante annos post sublationem Wenceslai fratris sui ipse rex Sigismundus regno in eodem non regio, sed gubernatoris nomine fungebatur. Iste rex non solum humilis domus nobiles verum etiam plebee conditionis homines alte dignitatis ad culmen quamplures sublimavit, suoque in regno potentes fecit. Domus enim dominorum de Palocz et de Rozgon ac quondam
20 domini Michaelis Orzaagh palatini, de quo superius mentionem me fecisse recordor, ipso rege auctore amplam devenere agrorum ad possessionem, superstites quorum nunc in regno alto magnificentie titulo gaudent. Comes vero Pipo de Ozora
785 nullo sui sanguinis herede superstite defunctus et Mathko banus cum suis fratribus Frankone, Perkone et Zowano, posteris quorum paternis in rebus nunc haud
25 magnam habent portionem, Ragusiani fuerunt. Qui licet urbani status fuerint, magnam tamen huius regis benivolentiam habuerunt, auri que et agri possessione opulenti, quodum vixerunt, potentes in regno fuere. Medie autem eminentie nobiles, quos rex iste aut ex rure aut obscuro nobilitatis ex tugurio sustulit, mihi connumerare haud promptum est, legentibus quoque tedii fastidium, cum ad has
30 res nullius sint importantie, generare arbitror.

2 illum *om.* a

6 feriret a: ferret b

15 sublationem a: sublacione b

24 Perkone Sch: Perkone b a

28 sustulit b: sustulit a

De his, qui regis Sigismundi frequentaverunt curiam,
et quomodo dezpotus castrum Nandoralbense eidem cessit

786

Curia principis huius magna nobilium claritate illam frequentantium refulsit, ingentique advenarum inundatione semper gloriosa fuit, multi Germanie et Italie
5 proceres hanc frequentavere. Nec minus regis Portugalie natus multo sui regni
nobile cinctus occiduis terre de finibus pro tanti veneratione principis veniens curie
regis huius honori fuit. Is tum quod instante hiemis diro rigore Danubium
congelatum vidisset, admiratum extitisse et genitori suo maiori pro miraculo, quod
unquam peregrinarum partium in lustratione vidisset, nunciasse ferunt. Sigis-
10 mundo regi illustris princeps Georgius Rascie dezpotus summa obedientia fuit,
castrumque Nandoralbense inter concursus potentium amnium Danubii et Zau
situatum, quod abolito evo Taurinum, nostros autem per seniores Alba Bulgarica
vocatam extitisse perhibetur, suos per predecessores et ipsum illa usque ad tempora
inhabitatum domini millesimum quadringentesimum vigesimum quintum circa
15 annum mere fidelitatis pro obside eidem cessit. Hoc castrum postea rebus
Thurcorum invalescentibus agro Hungarico, ut infra stilo tangetur brevi, haud
parve utilitatis fuit. Rex vero Sigismundus illi propter hoc non minoris
munificentiam largitatis exhibuit. Nam in regno suo Hungarie castra Zalamkemen,
Kewlpen, Becheii, Wiilagoswar, Thokaii, Mwkach, Thaliiia, Regecz ac opida
20 Zathmar, Bezermen, Debreczen, Thwr, Warsan et alia nonnulla in civitateque
Budensi domum egregiam illius dignitati sufficientem pro descensu et hospitio
eidem donavit. Is etiam regalem frequentabat curiam, et apud regem apudque
Hungaricos gratus habebatur.

787

788

De vastitatibus per Blaskonem editis

789

25 Rex Sigismundus sanctam matrem ecclesiam tum armis tristatam tum vero
ingentibus scismatis et heresis procellis et turbinibus agitatam crebris vicibus
consolatus est, ruentemque erexit, et pro illa suos sepius thesauros suorumque
sanguinem simul et animam fudit. Tandem cum etas sua longas sibi moras
promittere videretur minime, ne morte preventus imperialis nominis honore
30 frustraretur, illa in toto orbe terrarum nominatissima Romani regni diademata
imperialisque dignitatis infulas suscipere satagens, dispositis in regno ex viris

5 Portugalie Bo: Portgalie b a

19 Regecz: Regeg b a

21 domum a: domnm b

22 Is a: His b

31 imperialisque b: imperialibusque a / dignitatis b: dignitates a

prestantioribus pro eiusdem tutela custodibus versus urbem Romanam suorum flexit habenas equorum. Sed hi custodes regnum Hungarie sui presentia principis orbatum haud bene protexere. Nam millesimo quadringentesimo tricesimo primo salutis anno ipso rege peregrinis in regnis res suas dirigente quidam Blasko exigui
5 tum census tum nominis ex colectivo milite Hungarico videlicet et Bohemico, quorum preda animi erat, ingenti manu conflata primum opidum Thernaue turribus altis muro coctili iunctis cinctum civibus eiusdem nocturna quiete soporantibus vi clamdestina subintravit, potitusque munitione arma auxit, et quasi turbo vehementissimus in partes regni superiores, quas nos terram Mattheie
10 vocamus, se ingerens rebus etiam divinis aut sexui vel etati parcens minime usque ad Danubium igne et gladio omnia vastavit, rapacique exposuit prede, et altius fecisset, nisi custodes predicti universa regni Hungarie congregata nobilium multitudo illius voracem appetitum compecuissent, et illum suis in rebus, quas aggressus erat, quoddam silentium pacis sub imagine tenere coegissent.

<217.>

15 De rusticis regibus in regno subortis

791

Hos ante annos in regno Hungarie duo rusticana bella autoribus quibusdam rusticis, altero Anthonio, altero vero Martino vocatis non tamen uno eodem tempore strepuere. Horum unus, puta Anthonius in Transsilvanis regni partibus, alter autem, videlicet Martinus in terra Niir et Zamoskewz magna rusticorum vi
20 collecta et nomine regio sibi usurpato ac vexillis elevatis ingentibus velut inundatio quedam erumpentes viribus et regnum ipsis subicere satagentes huc et illuc ferebantur, nobilesque universos sibi occurrentes interficiebant, ad villas vero et oppida, ut illis adhererent, nuncios cum sanguinolentis gladiis mittebant, nolentes vero inclinari prede pariter et morti exponebant. Et in tantum rusticana hec
25 potentia creverat, quod et armati illos aggredi pavitabant. Tandem multa procerum expeditione contriti et debellati sunt, penasque condignas dedere. Nam regibus ipsis morte mulctatis ceteros, qui evadere nequiebant, alios oculis, alios naso et labiis, alios vero manibus damnificavere.

20 ac a: hac b

25 aggredi a: agredere b

Quomodo rex Sigismundus primum in regem,
tandem in imperatorem Romanorum feliciter extitit coronatus

793

Inter hec rex Sigismundus partibus Tuscie et Lombardie perlustratis in civitate
Mediolanensi secunda Romani regiminis corona, cum primam ante hec in
5 Aquisgrano suscepisset, per principes et electores eiusdem dignitatis extitit
coronatus. Deinde continuato itinere Romanam venit ad urbem, ubi sacrarum
imperialis fastus infularum honore veneranda tanti principis canicies per
sanctissimum in Christo patrem dominum Eugenium papam quartum ingenti cum
solennitate laudabiliter extitit adornata. Propter quod ipse rex Sigismundus iam 794
10 non solum rex aut imperator sed rex et imperator a suis vocari dignatus est.
Reversus post hec per Italiam et Germaniam et rebus tam Romane ecclesie quam
suis sibi occurrentibus discretionis moderamine ad votum compositis venit in
Hungariam, que suam propter absentiam multis iniuriis undique lacessita et in sue
quietis statu gravibus affecta erat procerum discordiis. Figens igitur in civitate 795
15 Poseniensi residentiam et ad illum regni sui Hungarie principibus et proceribus,
quasi totum regnum representantibus pro visenda nova domini ipsorum dignitate
confluentibus omnem impetum et turbinem discordiarum, quibus regnum suum
sua regali presentia-viduatam interim agitatam extitit, sagaciter complanavit, et
insuper pro evellendis radicitus amplioribus regnicolarum discordiis proque pace
20 illorum standa novas in regno constitutiones novasque leges sui privilegii
patrocinio mediante perpetuo servandas statuit et roboravit.

De obitu imperatoris Sigismundi

796

Quia regnum Bohemie principe remoto non minoribus guerrarum ardebat
incendiis, maxime, quia Huziste Christiano rebelles regi catholicam fidem
25 subvertere satagentes res pariter et sanguinem secum dissentientium sitiebant, et
cum illis vis simul et habilitas conveniebant, non tantam Christianus in paganum,
quantam ipsi Huziste in Christianos sevitiā exercebant. Movit igitur Christianus
principem natalis regni discordia, nec illum sue etatis gravitas detinuit, quoniam
arrepto versus Bohemiam itinere, ut illis pacem conderet, disceptantemque populi
30 fidem uniret, Pragensem urbem intravit. Dum igitur senex princeps etate curisque 797
pariter et paralisis infirmitate laboraret, magna infirmitatis gravitate occupatur,

2 feliciter a: feliter b
6 sacrarum a: sacratum b
14 quietis b: quietis a

suamque senilem etatem extremos sue vite ad limites appropinquare sui corporis ex
 debilitate agnoscens Hungarorum potioribus, qui illum comitabantur, clam ad se
 vocatis illos ita affatus est: Chari mihi filii, summum rerum conditorem mee vite de
 diebus, ut ipse mei corporis sentio ex debilitate, contentasse arbitror, sique hic
 5 morte preventus fuero, timeo, ne Bohemi, qui me et vos semper odio habuere, in vos
 irruant, vosque et vestras res rapaci prede exponant. Sed qui hucusque vos dilexi, ut
 et nunc me vos intime diligere sciatis, maximam propter vos incidi in curam ita, ut et
 languoribus, quibus perurgeor et ceteris rebus obmissis solum vestra de libertate die
 noctuque curem. Quendam igitur vestre salutis viam inveni, per quam vos vestris 798
 10 laribus incolumes me reddere posse cogito. Cras enim barba et crinibus meis
 coadunatis caniciem capitis mei crinali adornate, locantesque me imperiali in sede
 simulque in feretro me ponite, et mediam per civitatem una mecum transeuntes me
 et vos e medio illorum, qui vestrum siciunt sanguinem, educite; pariterque post
 verba imperialibus e luminibus madide aborte lachryme suas defluxere usque ad
 15 maxillas. Placuit Hungaris imperialis benivola persuasio. Quamobrem subsequen- 799
 tis noctis tenebris, que stellas reddit clariore, per solis ortum fugatis altisque
 palliatorum cacuminibus titaneo radianti perfusis lumine Hungari universis ad
 viam necessariis preparatis omnia iuxta imperatoris consilium fecerunt. Et, cum
 senex princeps veneranda canitie tumque florido adornatus crinali mediam per
 20 civitatem ferebatur, undique sexus utriusque iuvenum senumque fit concursus, et
 lachrymantibus intuentes eum luminibus, quasi illum amplius non visuri, genuum
 curvatione pariterque et iocundo salutationis oraculo eum venerabantur. Ille
 circumquaque oculis intuitu depastis eisdem imperialis tantummodo capitis 800
 inclinatione respondebat. Egressus igitur Pragensi de civitate optatam venire ad
 25 patriam nequivit, sed in Znoiima, civitatem Moraue delatus domini millesimo
 quadringentesimo tricesimo septimo anno in festo conceptionis gloriosissime
 virginis Marie, etatis sue septuagesimo, regnorum autem suorum Hungarie
 quinquagesimo primo, Romanorum septimo et vigesimo, Bohemie decimo
 septimo, imperii vero anno quinto diem obiit. Qui postmodum suorum non sine
 30 uberrimo fletu in Hungariam portatus, et in ecclesia Waradiensi honorifice suorum
 predecessorum adinstar traditus est sepulture. Fuit imperator Sigismundus homo
 in sui vultus qualitate et persone quantitate satis idoneus, pulcra facie, crinibus
 crispis et glaucis ac sereno intuitu a summo rerum conditore adornatus. Hic in
 favorem Hungarorum quondam longas barbas deferentium prolixam barbam
 35 deferebat.

1 etatem om. b

4 sique b: sicque a

11 crinali b: crinalia a

25 nequivit b: nequinit a

De coronatione Alberti regis et de preda
in civitate Budensi facta

801

Liquerat imperator Sigismundus regni pro herede unicam tantum natam Elizabeth denominatam, quam ex illustri regina Barbara, nata quondam spectabilis
5 Hermanni comitis Cilie, secunda scilicet consorte sua genuerat. Hanc ipse imperator Alberto duci Austrie adhuc in humanis agens hac sub conditione, ut sibi gener pariter et filia in regno succederent, ritu Christiano legitima pro consorte locaverat. Et, cum hec dispositio populo Hungarico displiceret minime, imperatore tumulato ipse dux Albertus mox introductus est, primaque novi tunc subsequentis
10 die anni, dominice scilicet circumcisionis celebri in festo, domini autem millesimo quadringentesimo tricesimo octavo anno, eadem, qua primi reges Hungarie, glorie cum pompa feliciter extitit coronatus. Huius regis primo anno Budensi in civitate
ingens exortum fuit disturbium. Cum enim ipsa civitas ex bino populo, Hungarico scilicet et Theutonico habeat incolatum, Theutuni sui ideomatis principe tumidi
15 Hungaros omnino sue ditioni subdere et illam consuetudinem civitate in eadem ab olim observatam, quod videlicet altero annorum Hungarus, altero vero Theutunus in iudicem proficeretur, abolere satagentes, interdum cum illis tempus idoneum prestabatur, Hungaros tum obprobrium tum vero vi afficiebant. Hungari vero, qui ab antiquis in sui vindictam tarde moveri, sed aliquando tarditatem vindicte potentis
20 turbinis adinstar satisfactionis gravitatem in sui offensores exercere solent, omnia, velut quodam gravi somno occupati, dissimulabant, quidnam insulsa Theutonorum pareret presumptio, expectantes. Erat tunc civitate in eadem Hungarus
quidam Iohannes Ewthweus denominatus, homo prestantie non parve, nec ultimus in civitate, qui solus totius Hungarice plebis obprobrium preter omnes graviter
25 ferebat, et, quantum in illo erat, Hungarorum civium honorem voce et vi tutabatur. Cum igitur in oculis Theutonicorum admodum gravis haberetur, Theutuni opportunitate potiti illum furtim captivarunt, et captum domus eorum in penetralibus diversis tormentorum generibus affecerunt, tandem nimiam tormentorum per torturam mortuum alligato illius collo ingentis lapidis mole in Danubium
30 illum demerserunt. Tacuit hoc enorme scelus octavum infra diem, donec scilicet cadaver illius pondere solutum lapidis aqua suis exposuit rippis. Inventum igitur
corpus exanimatum et multas sue calamitatis exhibens cicatrices credibile de suis testimonium prebuit interfecto-
ribus. Eadem tempestate curia regis multo fervebat nobile. Quapropter Hungari hoc enormi scelere viso frementes unanimiter ingenti
35 clamore concrepuerunt, magnoque furoris cum impetu in sui vindictam in civitatem

802

803

804

- 3 Liquerat a: Linquerat b
11 tricesimo a: trecesimo b
21 dissimulabant Bo: dissimilabant b a
32 multas b: multum a
34 hoc a: hac b

irruentes, dum interfectores illius reperire nequeunt, illorum ingerunt se in pallatia, et *testudinum* ferrata confringentes hostia thesauros Theutunorum rapaci exponebant prede. Erat diebus in eisdem Budensi in civitate frater quidam nomine Iacobus, homo devotus et religionis perfecte, natione Italicus, ordinis sancti Francisci, quem Hungari predicationis in doctrina haud parum sequebantur. Hic ingentibus excitatus clamoribus cum eidem facti innotuit series, arrepta divina crucifixi imagine medius nudus pedibus inter Hungaros cursitabat, et Christi imaginem illis ostendens ac illos, ut ab inceptis pro illo, qui pro eis ita crucifixus est, desisterent, voce querulosa pariter et lamentabili rogabat. Illi eo magis clamoribus invalescentes dicebant: Deus etiam nobiscum est, direptionique rerum dediti de illius precibus curabant minime. Et, cum frater ille nil proficere, sed magis tumultum se facere agnovit, in claustrum sancti Iohannis euangeliste, unde exierat, reintravit. Hungari vero tali a Theutunis scelerati illorum facinoris exacta tallione, cum amplius res eorum invenire non valuerunt, a direptione earundem cessaverunt.

<221.>

15 De exercituali expeditione regis Alberti
contra Huzistas

Rex Albertus imperatore vita functo illi non solum in regimine successit Hungarico, verum etiam post impositam in Hungaria sibi coronam mox in regem Romanorum et Bohemie electus est. Cum igitur post imperatoris sublationem in regno Bohemie Huzistas eo acrius in catholicos severe audivit, ingentem Hungarici et Almani populi contra illos movit expeditionem. Illi autem licet et Polonicales manus habuerint in auxilium, tamen cum campestrum regis expeditionem ipsorum vires paritate potentiaque eminere adverterent, intra menia civitatis Thabor denominate se receperunt. Est enim civitas hec in Bohemia caput et nutrix Huzistarum, per ipsos dudum novella adhuc illorum crescente superstitione campestralibus eorum ex castris nova murorum edificatione in loco naturaliter forti condita, iuxta quam rex sua campestralia fixit castra. Illi autem sepius de civitate, regius vero exercitus de castris erumpentes vicissim gravi morte laborabant. Complevit hec dimicatio menses tres. Interim autem utraque de parte tum mutuo in conflictu tum vero excussione machinarum necati fuere plurimi. Et, cum rex Albertus solam famem hosti inimicam advertit, tanto populo escam demere et vias opem victualium ferentes illis se recludere non posse arbitratus, dissolutis castris hosti cessit, nobilisque illa expeditio illustrium ducum, comitum aliorumque

2 *testudinum* Bo: *testitudinum* b a

5 parum a: parvum b

23 adverterent a: adverterunt b

29 utraque a: ultraque b

potentum nobilium in evertendam Huzistarum vim et pravitatem conflata viroque et armis admodum potens dissoluta ipsis Huzistis locum cessit, animumque et spem maiorem, quam prius erat, dedit.

<222.>

De expeditione regis Alberti in Tiidewrew consummata
et de obitu eiusdem

808

5

Post hec anno regis Alberti secundo ingens exuberavit fama, quod Amrates Thurcorum cesar magnam sue gentis vim movisset, regnumque Hungarie invadere conaretur, propter quod rex Albertus sui regni procerum celebrata congregatione una cum eisdem conclusit hostem non debere spectare regni ad penetralia, sed esse
10 illi in forti brachio obviandum. Commota igitur totius regni Hungarie militari virtute magnum congregavit exercitum, et in loco vulgari appellatione Tiidewrew vocato sua tentoria locavit. Cesar vero Thurcorum regem in regni defensionem
15 sufficientibus militum armorumve presidiis gaudere audiens, expugnato castro Zendrew et omni pene Rasciano agro sue potentie subiecto dezpotoque regni eiusdem domino in Hungariam profugato frameam et omne suum robur in Grecos
20 convertit, ac illam amplissimam Thessalonicensem egregiam Grecie civitatem antlquitate, opibus ac populi celebritate et prestantia dignitateque civium insignem et nominatissimam vi cepit, et expugnatam penitus diripuit. Deinde Epirom et Etoliam provincias non obscuras agressus est, easque in deditionem recepit, et
25 reliquo regno addidit. Hungari vero ex longa campestralis hospitii mora tedio affecti, maxime cum multi ex illis sanguinis fluxu gravarentur, luppo iuxta antiquam ipsorum consuetudinem proclamato invito rege sparsim et confuse relictis regis castris recedentes abierunt. Rex autem Albertus veniens ad Budam
30 infirmitate preventus est. Et, cum in animo Wiennam intrare haberet, sue minime parcens debilitati versus Austriam continuabat iter. Tandem cum in villam Nessel in festo beatorum Simonis et Iude apostolorum descendisset, invalescente egritudine, postquam annum unum et menses novem diesque octo et viginti in Hungaria regnasset, millesimo quadringentesimo tricesimo nono domini anno ibidem, in villa eadem vita functus in ecclesia Albe Regalis suorum predecessorum
35 adinstar ultimo sepulcri honore regali in pompa extitit tumulatus. Erat rex Albertus homo competentis proceritatis, faciei plus ad nigredinem quam albedinem tendentis, mitium morum et petitioni suorum flexibilis.

1 pravitatem b: previtatem a

4 in Tiidewrew b: Tydewew a

14 Rasciano: Rasciane b a

15 frameam a: fremeam b

25 continuabat a: continuabit b / villam a: villa b

De introductione regis Wladislai et de rebus inter ipsum
et reginam Elizabeth actis

811

Defuncto rege Alberto regina Elizabeth pregnantis utero ab illo relicta de se deque regno cogitans, ut viduarum moris est, mestos ducebat dies. Habundabat tunc in regno magnatum copia humanitate preclara virtuteque tum consilii tum militie prefulgida. Ad hos regina de futuro rege sollicitos ita verba fecit: Domini et fratres, de rebus regni vobis non minus quam mihi cogitare incumbit. Ipsa sum, ut nostis, heres regni, non ergo ad dirigendas regni habenas meam sufficere arbitror virtutem. Si ad prolem ex me nascendam expectatis, feminea in quantum experiri valet natura, filiam magis quam filium me parturire arbitror. Querite igitur vobis principem, qui ad portandas tanti regni curas femina magis idoneus sit, nec minus mei genitoris beneficia pre corde preque oculis ferentes me in regno illius, a quo genita sum, expertem non faciatis. Et his dictis emissa suspiria lachrymantia simul lumina tersit. Hec regine oratio ingentem multos per annos in Hungaria ardentem facem peperit. Nam magnates ipsi ex his regine verbis quadam levitate consilii ducti de novo rege introducendo unanimi voto contulerunt. Erat tunc in regno Polonie princeps quidam iuuenis nomine Wladislaus, magnus dux Lithwanie, frater regis Kaziimerii. Huius morum peroptime virtutes dum in Hungaria commendantur, placuit ille cetui magnatum universo. Conuentum est igitur de illo, ut introducere-
tur et regnaret. Quapropter viri in regno potentes fama que honesti episcopus Tininiensis ac Mathko Dalmatie, Croatie et totius Sclauonie banus, Emericus filius Wayuode de Marchalii et Ladislaus de Palocz pro deferendo ad illum communitatis voto proque illo introducendo electi pariter et destinati fuere. Hi nondum ducem ad predictum ipsorum legationis detulerant officium, cum reginales per nuncios reginam filium peperisse nunciantes preventi pariterque, ne erga ducem suscepta uterentur legatione, prohibiti sunt. Illi autem quia Cracouiensis civitatis erant intra muros, regique Kaziimirio et fratri illius duci Wladislao, pro cuius rebus agebatur, illorum manifesta erat itineratio, absque executione ipsis commissi negotii reverti haud audebant. Postquam autem ad eundem ducem ipsorum usi sunt officio, mox iuuenis princeps ambitione regnandi captus est, nec differt, quin statim preparatis vie necessariis adunataque sibi Polonica militie decenti comitiva venit in Hungariam. Cui primores regni Hungarie, quorum de novo principe gaudere cordi erat, multis regnicolarum cum agminibus obviam venere. Eisdem in diebus Laurentius de Hederwara palatinus antiqua regni de consuetudine Budense castrum conservabat, qui venienti novo principi non minus obviam exivit, portisque castri eiusdem ultro patefactis illum regalia alta ad atria velut regem Hungarie introduxit.

26 prohibiti a: prehibiti b

28 manifesta a: manifeste b

34 Budense b: Budensi a

De nativitate et coronatione pueri Ladislai
et de asportatione corone

815

Volvebatur millesimus quadringentesimus quadragesimus dominice incarnationis annus, et celebre festum Penthecostes instabat, cum rex Wladislaus Budensem ad arcem introductus est. Non ergo regina Elizabeth, que his currentibus filium genuerat, ea, que suam ad partem pertinebant, dirigere negligebat. Multi enim magnatum, quorum in pectoribus imperatoris Sigismundi nondum tepuerant beneficiorum recordia, reginam sequebantur, et res novi regis displicebant illis omnino. Quapropter regina Elizabeth sua baronum cum parte Albam Regalem petiit, filiolumque suum nomine Ladislaum, qui nondum quattuor sue etatis menses compleverat, multis tonantem vagitibus in regem fecit inungi pariter et coronari. Cantabat clerus consuetas laudes, et regina assiduas fundebat lachrymas, nec minus baronum cetus illi assistens reginales fletus visceribus compassionis recipiens lachrymabatur. Interfuit huius infantuli intemporanee coronationi vir preclarus dominus Dionisius de Zeech cardinalis et archiepiscopus Strigoniensis, qui et puerulum ipsum sue dignitatis officio exigente inunxit, ac illi sacrum diadema imposuit. Erant etiam ibidem Matthias Wesprimiensis et Benedictus Iauriensis ecclesiarum episcopi, Vlricus comes Cilie et idem proximus regine adfuit, qui pro puero coronato adinstar aliorum regum Hungarie tempore coronationis pro observanda sue plebis libertate sacramentum prestantium reale prestitit iuramentum. Necnon et Nicolaus de Wiilak et Ladislaus de Gara bani Machowienses, Andreas Bothos de eadem Gara, Ladislaus et Hericus filii quondam Iohannis wayuode de Thamasii ac Thomas de Zech aliis cum pluribus regni nobilibus tanti spectaculi pro videnda gloria proque observanda regine et infantulo regi fidelitate adfuere. Postquam igitur talis coronationis peracta est solennitas, regina Elizabeth arcem ad Wysegradam, claves et conservatio cuius tunc dicto Ladislao de Gara bano credita erant, pro reponenda suo in loco regali corona iter suum direxit. Est enim castrum hoc natura loci tutum altoque in monte secus decursum Danubii delectabilique aspectu, digna murorum arte erectum, superioribus meniis liquidum aerem errantesque sub celo nubes, infima vero munitione decursus dicti fluminis tangens. Eapropter veteres quondam Hungarie reges hanc arcem corone tuta pro conservatione elegere. Ad hanc arcem postquam regina intravit, in repositione ipsius corone barones sibi circumstantes fefellit. Simulavit enim se illam suum in locum reponere, feminea tamen quadam astutia eandem surripiens erga se occultavit, et per barones ipsos antiqua tanti thesauri conservatoria suis vacua conservare solitis rebus sigillare fecit. Divertit tandem regina abhinc simul cum filio

816

817

818

14 lachrymabatur a: lachrymabant b / intemporanee a: intemperance b
29 delectabilique aspectu a: delectabili aspectuque b

et corona ad Fridericum Romanorum regem et Stiiirie ducem, frater enim puero erat, et utrumque, tum filium pro educatione tum coronam pro conservatione illi dedit.

<225.>

De dominis quibusdam novo regi adherentibus et de curia
pro parte eiusdem Bude celebrata

819

5

His habitis regina Elizabeth a rege Romanorum rediens suorum fautorum sub custodia per civitates et castra, que ad illam recto erant corde, ferebatur, multam tamen non tantum a rege alienigena et sua gente, quantum a suis terrigenis persecutionem patiebatur. Favebant regi Wladislao magnates multi, et res illius
10 preferre conabantur. Inter quos Simon de Rozgon episcopus Agriensis primus omnium simul suis cum fratribus et pene omnibus partis superioris regni Hungarie baronibus nobilibusque pro novi regis parte laborabat. Et, cum Nicolaus de Wiilak
banus Wladislai regis faventium agmina crescere ac reginalem partem parvi pendi
vidit, infantemque regem aut prodesse aut obesse ad tunc non posse cogitavit, a
15 regina defecit, et novo regi adherens extollendam eiusdem in partem ceteris acrior fuit. Erat tunc in regno miles magnanimus nobili et claro Transalpine gentis de gremio natus Johannes de Hwniiad homo bellicosus et ad flectendum arma dirigendasque res bellicas natus et sicut piscibus aqua cervisque umbrosas lustrare
20 silvas, sic illi armorum bellique expeditio vita erat. Hunc hominem, ut dici presummitur, futura regni pro tutela rebus per ipsum gestis testantibus fata ab alto elegerant, peregrinisque de partibus regni Hungarie deduxerant intra oras. Fertur
enim, quod rex Sigismundus virtutis nomine genitoris militis huius pulsatus illum
25 partibus de Transalpinis suum traduxisset in dominium, suique regni illum incolam effecisset, et nihilominus digna perpetuaque eundem munitionis Hwniiad possessione, ubi nunc castrum nobile aspectuque delectabile erectum est, dotasset. Prefatus igitur Johannes de Hwniiad semper sui superioris lateri adherendo cum iam de virtute in virtutem crevisset, a minoribusque regni officiolatibus, quorum
usque ad tunc fretus fuisset honore, successivo incremento in tantum claruisset, quod ad wayuodatum partium regni Transsiluanarum suum extulisset titulum, vir
30 in regno non parum potens et ipse regi Wladislao adhesit. Fit igitur pro parte regis Wladislai cunctorum regni procerum convocatio, et Budensis civitas multorum adventu nobilium fervet, plebsque semper novo de principe gaudere solita civitatis per plateas leta fronte ferebatur. Venerant etiam ad hanc congregationem salvi conductus sub prerogativa dominus Dionisius cardinalis supradictus et Ladislaus
35 de Gara banus pluresque magnates, quos reginalis magis quam novi regis dilectio trahebat. Hi ceteris cum regnicolis castrum regale cum adissent, mox porte, que illos

820

821

822

21 elegerant a: eligerant b
35 magis quam a: magisque b

susceperant, eosdem remittere negarunt tamdiu, quousque novo regi fidelitatem servandam proprio sub iuramento promiserunt. Quibus peractis Ladislaus de Gara interim dimissus est minime, donec arcem Wysegradiensem, quam, ut premissum est, tenebat, compulsus regi Wladislao restituit.

<226.>

5 De coronatione regis Wladislai et de guerris subsecutis

823

Postquam autem rex Wladislaus castro Wysegradiensi potitus est, mox sacre tentata sunt conservatoria corone. In quibus res quesita dum non invenitur, magna in regis Wladislai parte turbatio orta est. Non ergo regem ipsum absque corona fieri voluerunt. Commotus enim est omnis cetus regnicolarum, quos benivolentiae
10 animus regi iunxerat, et simul cum ipso rege venerunt in Albam, ibique ordine sacerdotali laudum in contionem altis vocibus dissoluto regem eundem corona pro ornamento reliquiarum capitis sancti regis Stephani olim miro operis artificio preparata magno cum tripudio coronarunt. Tota inter hec plebs Hungarica
15 olim Alexandro Macedonum vita functo duces illius unitate, qua ipso vivente non minus quam armis vastum subegerant orbem, animi spreta illius latum dilaniaverant imperium, sic duces dominive Pannonici agri regnum regibus sub divis tranquillitatis amenitate tutatum magnarumque rerum, que concordia crescere solent, ubertate undique refertum diro Marte lacerarunt. Hi, qui colunt quique
20 metantur astra, regnum Hungarie signo subiacere sagittarii non vacue posuere. Nam incole illius, ut hoc veterum produnt preconia, semper tristibus insudaverunt armis, et cum extraneis rebus sanguinique parcunt peregrino, alternum fundunt cruorem, et in se ipsos mutuo sevientes per parentes perque se congestas gazas rapacem in predam convertunt. Huic tum antique, tum nostri evi geste res sufficienti
25 testimonio sunt, nec minus etas regiminis dicti regis Wladislai his rebus credibile edidit documentum. Nulla enim spiritualis secularisque dignitas supersedit ab armis, omnisque etas nocere prompta etati non parcebat, at discordia ductrice cuncti divisi regnicole pro incerto regis nomine pugnabant. Hi regem sequebantur Wladislaum, illi reginam Elizabeth illiusque filium preferre conabantur. Et quibus
30 in hostem frui domestica non sufficiebat manus, hostem extraneo de populo conducebant. Que postmodum res in regno flammis non modicas succendit.

22 alternum Bo: alteruum b a

24 Huic a: Hinc b

De conflictu baronum circa monasterium de Ziik

826

Cunctisque igitur dominis servisque dictarum partium sequacibus pro sua parte se alternatim sinistro oculo respicientibus et seua mente considerantibus, viri in regno potentes Ladislaus de Gara banus, Johannes Phiilpes de Korog, Andreas
5 Bothos de Harapk, Herricus filius Wayuode de Thamasii omne robur ipsorum in arma concitantes iniurias regine filiique illius propulsaturi secus monasterium de Cziikador, quem locum vulgus Zek appellare solet, castra metati sunt. Contra quos
10 prefati dominus Johannes de Hwnniad wayuoda et Nicolaus de Wiilak tunc banus Machouiensis compositis agminibus velisque extensis venientes in magna virtute bellandi illorum irruerunt super castra. Quapropter ingens clamor exuberat hoste in
15 utroque, nec minus timpana tubeque resonant partibus ex ambabus. Sed, cum regis Wladislai pars animo pugnat ferventiori, mox castra partis alterius perturbata sunt, dissolutaque per devia ferebantur, ac cuncti eorundem presidio castrorum nudati sparsim fugiebant, densarumque se silvarum latebris commendabant. Persequebantur eosdem wayuode ac bani milites, et non minus ac si hostem reperissent, ultra
20 marittimum gravi illos clade afficiebant, ubi et Andreas Bothos homo severus severa morte *interiit*. Herricus quoque filius Wayuode captus est. Ladislaus autem de Gara banus et Iohannes Phiilpes de Korog, quamvis aliis graviore corpore fuerint, in hoste tamen fuga vincendo ceteris non fuere graviore, elapsi enim per
25 fugam nunquam amplius campestrali certamine hostibus se suis offerre presumpserunt. Dominus ergo Johannes de Hwnniad wayuoda et Nicolaus de Wiilak banus direptis hostibus castris suis simul cum agminibus locupletati, deinde ammoto exercitu castra Siimonthorniia et Soklos aggressi obsidione gravare tentarunt. Que cum expugnare nequivissent, discedentes ab illis per regnum ferebantur, et quosque regnicolas regis Wladislai iugo obedire cogeabant.

De insultibus ex castro Strigoniensi factis
et de obsidione castris eiusdem

829

Eadem tempestate vir dignus viri nomine formaque et corporis dispositione inter ceteros regni Hungarie primores non ultimus, Thomas de Zeech frater domini
30 Dionisii Strigoniensis archiepiscopi castrum Comaron conservabat. Homo iste regine obsequiis pre ceteris magis deditus ex castro Strigoniensi in forti manu sepius

17 *interiit* Bo: *interiit* b a

19 *elapsi* a: *lapsi* b

31 *obsequiis* a: *obsequis* b

progrediens, in vicis regnicolarum a regina et illius filio dissidentium in ferro et igne
 vastitates non modicas edebat, veniensque opidum Termarum Hungarico idiomate
 Felhewiiz vocatum Budensi civitati annexum regis in conspectu succendit altasque
 in flammis, et obscurum redegit in fumum. Rex vero Wladislaus cum suam partem 830
 5 omni conamine pro se decertare animadvertit, baronesque regni sibi contrarios
 debellatos fuisse audivit, coadunatis armatorum copiis audax prosiliit in campum,
 primitusque castrum Strigoniense expugnare satagens illud circumquaque obsidio-
 ne cinxit, ac in monte sancti Thome munitione preparata obsidentes et obsessi
 10 et sanguinem fundebant. Quod cum dominus Dionisius archiepiscopus vidit, homo 831
 enim erat innate compassionis naturaque et moribus ac vita nobilis, mox in suspiria
 et lachrymas dissolutus dei iudicio se puniendum arbitratus est, nisi tante cladis
 comperceret fluctus. Quapropter mox ad regem interlocutores misit, laboravitque
 pro pace et treuga, quam et obtinuit. Rex igitur Wladislaus ammoto exercitu venit
 15 in comitatum Zaladiensem, duasque ibi expugnavit munitiones, quas tunc
 Theutunorum proterva detinebat manus, quarum altera Paka, altera Kiigiios
 vocitabantur. Quibus expugnatis felix rediit ad Budam.

<229.>

De his, que per nationes extraneas in regno acta fuere 832

20 Contulerat regina Elizabeth Alberti regis post mortem castrum Zoliense et
 ceteras illi annexas munitiones cuidam Johanni Jzkra denominato de Brandis
 homini Bohemo et arma flectere docto rapineque avido, et illum cunctis montanis
 civitatibusque Cassouie scilicet et ceteris nondum a regine et filii eius fidelitate
 discrepantibus in tutorem prefecerat. Iste Iohannes Izkra cum barones in se ipsos
 25 alternatim sevire vidit, mox [predabundus] omnem terram Matthie et provincias
 comitatusve Cassouiensi civitati vicinas et pene totam partem regni Hungarie
 superiorem predabundus invasit. Nocebat, quibus poterat, cunctis, his quoque
 maxime, quos ad reginam et eius filium sinistro sciebat esse corde. Conducto igitur 833
 extraneo milite in forti manu palam gradiens agrum lustrabat Hungaricum, castra
 metabaturque, ac omnia sibi occurrentia gravi rerum direptione incendioque
 30 vastabat. Hinc et Pangratus Liiptouiensis comitatus incola, homo plus, quam
 extraneus hostis, atrox ac Petrus Komorowzkii, necnon Akzamiith, Thalafwz,
 Riibald, Kerzkii, Wzriik et Zlowachko aliique nonnulli Bohemi, Poloni et Sclaii,

1 dissidentium a: desidentium b

6 fuisse: fore b a

25 Cassouiensi b: Cassouiense a

29 metabaturque a: metabantque b

30 Liiptouiensis Sb: Liiptoniensis a: Liipthoniensis b

quos preda delectabat, aggregario milite muniti omnem vim ipsorum regni in
 predationem converterunt, paratisque multis munitioibus et castris ligneis cuncte
 ipsis vicine regionis parti terrori erant. Quapropter res, intestinis que nequibant
 consummi guerris, has peregrina manus multa cum rapacitate diripiebat. Popularis 834
 5 conditio gravi premebatur censu, nec eidem crebra homagiorum solutio pacem
 redimebat, sed sola capitum pro tutela deserti antra ceteraque nemorum latibula
 inhabitare cogebatur. Ardebant civitates et ville vicibus iteratis succense, altumque
 eructantes fumum vicinum aerem confundebant. Sevi cunctam per Hungariam
 ferree etatis anniolvebantur, ac steriles agros dominorum servorumve cruentabat
 10 cedes. Innocentes quot persone fuderunt cruorem animamve simul, quot destitute
 suis fuere rebus, quot mulieres suis fuerunt viduate maritis, quot puelle virginali
 florentes decore suis invite cadentibus fuerunt spoliatae liliis temporibus in predictis,
 cum solum personas rebus nudatas omnibus futura ad tempora tanto in discrimine
 unicuique preservare sufficiebat. Quid autem comes Cilie Vlricus regine avunculus 835
 15 diebus in eisdem in illius vindictam operatus sit, senes regni Sclauonie memorantur
 usque modo, et illa gravibus non sine suspiriis ipsorum narrant filiiis. Nec fuit regno
 intrinsecis laboranti guerris vicinus quispiam, qui se illi hostem non exhibuisset.
 Hec fuerunt illa disturbia regni intra climata magnis fluctuantia procellis, que plus
 quam octo et viginti per annos sevis morsibus Pannoniam lacerarunt. Neque tantos
 20 guerrarum turbines multi pluries conati comprimere valuerunt. Sique eosdem
 modernus princeps noster inclitus rex Matthias circa millesimum quadringentesi-
 mum sexagesimum secundum domini annum in forti brachio tanto a fervore cessare
 non coegisset, dici posset, quod in multa rabie bulirent eadem disturbia usque hunc
 diem.

<230.>

25 De obsidione castri Nandoralbensis

836

Multa et varia una et eadem tempestate aguntur, non tamen simul et semel
 queunt enarrari. Nam eisdem annis, quibus prefatus quondam dominus rex
 Albertus vita functus est, cesar Thurcorum Amrates omne Seruie regnum, quod
 communi vocabulo Rasciam vocant, suo dominio subdiderat, ac castra et cunctas
 30 munitiones illius detinebat. Hic cum audivit omnem regnicolarum regni Hungarie
 cetum se intestinis guerrarum rodere morsibus, divisam plebem in sui deffensionem
 arbitratus est valere nihil. Quapropter regnum Hungarie invadere et primitus

- 3 nequibant a: nequiebant b
- 5 premebatur a: primebatur b
- 9 ferree a: ferre b
- 12 liliis a: libiis b
- 15 memorantur a: memoratur b
- 17 quispiam a: quippiam b
- 25 Nandoralbensis a: Nandoralbensem b

castrum Nandoralbense obsidione tentare cogitavit. Commoto igitur omni sui 837
 principatus armorum robore cunctisque bellicis apparatusibus, machinis et tormentis
 eductis veniens castrum predictum expugnandi gratia aggressus est. Erat tunc
 castrum in eodem capitaneus vir magnificus Johannes prior Aurane cognomento
 5 Zowanus Ragusiana de natione ortus, frater Mathkonis regnorum Dalmatie,
 Croatie et totius Sclauonie bani, vir strenuus et animo impavidus. Hic cum vidit
 hostem adventantem, obviam illi ivit, et nec sine certamine in castrum reversus est,
 sed cum hostilium copiarum ingens esset multitudo, longa decertatione manus illi
 conserere impar erat. Rediens igitur in castrum, que ad custodiam meniorum
 10 spectabant, debite providebat. Cesar vero Thurcorum circumquaque agminibus 838
 distributis ac excubiis undique ordinatis castro eidem gravi obsidione adhebat.
 Nihilominusque machinis et ceteris tormentorum generibus adaptatis altas turrium
 munitiones et menia precipitem dissipabat per ruinam, humilique terre adæquabat.
 Zowanus vero, et qui cum illo erant, ex tanti hostis visione tamque dura
 15 expugnatione minime stupefacti, sed ea, que ipsorum cure erant, agiler
 exercebant, et diurnis cesaris fatigationibus parietes castri prostratos nocturno
 labore muniebant, sepiusque de castro adinstar vespium erumpentes magnum in
 hoste tumultum faciebant. Cum igitur cesar ipse Zowanum in castri eiusdem tutela
 fortiter sibi obstare animadvertit, aliud genus insidiarum pro obtinendo castro
 20 eodem excogitavit. Est enim quidam colliculus castro ab eodem versus inimicas
 terras in medio miliari Hungarico vel citra distans, res, que ex altera sui parte
 geruntur, a conspectu castri predicti occultare habilis. Huius igitur colliculi 839
 sub umbra cesar ipse fossam subterraneam castri eiusdem usque ad interiora
 penetrantem longam latamque, per quam agmina post sese progredi possent,
 25 egerere statuit. Adhibitus est igitur labor continuus, et tot millia hominum terram
 tum propriis in artubus tum vero camelorum, equorum, onagrorum et asinorum
 officio egerendo fossam eandem in brevi tempore ad ipsius castri muros non longe
 distantem perduxerunt. Inter hec cesaris insidie vel divino nutu illis, qui de eiusdem
 castri conservatione potioem curam habebant, indicate sunt, vel autem, ut
 30 quibusdam dicere placuit, quod sagitta, nescitur per quem emissa, in castrum
 devolasset, cui carta quedam circumvoluta reperta extitisset, que fossam in loco
 memorato egeri castroque propinquam esse manifestasset. Unde Zowanus 840
 primo vel ultimo modo de cesaris voluntate instructus aliam de ipsius castri corpore
 progredientem fossam consimiliter subterraneam fosse cesaris obviam celeri cum
 35 labore effici, ac saletro bombardarumque pulveribus ac aliis rebus ardere

1 Nandoralbense a: Nandoralbensem b

3 eductis a: eductus b

14 tamque a: tanquam b

15 sed om. a

16 fatigationibus a: fatigis b / prostratos a: prostratas b

17 muniebant b: mnniebant a

18 cesar a: casar b

24 progredi a: progredere b

29 autem om. a

flammasque repentinas ac fumum vehementem subito edere valentibus impleri, orificiaque fosse eiusdem intrinseca artificiose fortiterque recludi, et tantummodo pro succendendis rebus et pulveribus prenotatis quoddam foramen irreclusum dimitti, hostemque occultas parantem insidias mira spectatione indesinenter plurimos per custodes subaudire fecit. Cumque hostilis fossa intra menia castris ad fossam per castrenses egestam deducta est, et rumor effodientium illam per custodes extitit auditus, mox ignis adhibitus omnes predictas res compositas succendit, et vehementi flamma fumoque omne vivens, homines scilicet et pecora, que intra eandem fossam erant, subita morte necavit. Quapropter cesar ipse cum nec hanc viam sibi in obtentione castris eiusdem iuvamine esse vidit, amissis, ut fertur, decem et septem sue gentis millibus et septem mensibus obsidione in eadem exactis confusus repatriavit.

<231.>

Dè bello per dominum Johannem wayuodam circa castrum
Nandoralbense commissio

Cum post hec eorundem temporum sub decursu dominus Iohannes de Hwniid wayuodatus Transsilvani et banatus Seweriensis honore claresceret, et in comitem Themesiensem creatus exigenteque rerum necessitate castro Nandoralbensi in predicto capitaneus factus extitisset, ac partes regni Hungarie inferiores usque ad flumen Thitie totaque Sclauonia ac cunctus ager inter Saue et Draue flumina medius dira Thurcorum rabie vastarentur, civitates et ville ac opida vehementes per flammam comburrerentur, res diriperentur, homines sine discretionem sexus et etatis aut interficerentur, aut perpetue servitutis iugo mancipandi abducerentur, omnibus regnicolis intrinsecis fluctuantibus odiis ac partibus regni prescriptis manifesto discrimine relictis, solus ipse dominus Iohannes wayuoda tantam Christiane religionis persecutionem amaro corde tulit. Quapropter post multos cum ipsis Thurcis, in quibus semper victor evasit, parciales congressus, dum eorundem dierum sub volumine wayuoda quidam Thurcorum Jzak nomine, qui castrum Zenderew ceterasque Rasciani regni arces et pene omnem Rasciam sive Seruiam ex dono prefati cesaris Thurcorum tenebat, suorum magna vi subditorum collecta castro Nandoralbensi circumiacentes vicis diripere exurereque ac novi capitanei animum tentare aggressus est, ipse dominus Iohannes wayuoda hostilem sciens conatum ea, que ad tantum hospitem tractandum pertinebant, componere non neglexit. Congregato enim peroptimo armatorum presidio ac ex illo aciebus ordinatis hostis se hosti in campo obtulit. Fit igitur magno cum impetu congressus utriusque hostis, et multi in belli primiciis sternuntur ab equis, clamor exoritur

1 edere a: odere b

3 irreclusum b: irrecclusum a

6 effodientium a: effodientium b

ingens, moribundum instat certamen, innumeri parte ex utraque cadunt interfecti. Jzak ergo wayuoda Hungaros aut vincere aut mori peroptasse videns mox terga vertit, et in veloci cursu sui equi versus castrum Zenderew simul cum suis, qui supererant, fugam iniiit vehementem. Unde dominus Iohannes wayuoda et omnis suorum militum cetus secuti sunt illos in ore gladii, quo dum ipsius castrum Zenderew mentia intuiti sunt, multos ex ipsis in cadavera redigentes. Tandem cum victoria et captarum magna cum opulencia rerum in castrum Nandoralbense redierunt.

<232.>

De bello et conflictu domini Johannis de Hwniid wayuode
in partibus Transsiluanis commisso

845

10 Post hanc ipsi domino wayuode divinitus datam victoriam non multo dierum
intervallo preterente alter Thurcorum exercitus gloria victoriarum ante hec tum de
Hungaria tum aliarum sibi vicinarum nationum de regnis reportatarum tumidus
magna presumens magnoque sue generationis populo ac armorum munimine non
modico suffultus duce quodam wayuoda Mezethbeg vocato homine austero resque
15 bellicas dirigere docto per terram Transalpinam clandestina quadam eruptione
alpiibus transitis regni Hungarie Transsiluanas irruit in terras. Gens crudelis et
cuncta offendere solita, queque sibi occurrebant, pietate absque aliqua ignis et ferri
vim adhibendo omnia vastabat, etasque aut conditio cuiquam aliquam non
ministrabat redemptionem. Hanc funestam eiusdem exercitus Thurcorum ante
20 eruptionem paucis diebus Iohannes wayuoda in ipsas Transsiluanas partes venerat,
aditaque civitate Albensi vulgari vocabulo Giiwlafeierwar vocata, quid de hoste
faceret, cogitabundus premeditabatur. Subitum enim tanti inimici propter
adventum copias adunare et illi occurrere sibi omnino negabatur, quapropter
maxima premebatur anxietate ita, ut ora illius ex nimiarum cogitationum impulsu
25 marcescerent, et labia scinderentur. Cum autem ipsi Thurci multis iam dicti
Transsiluani agri partibus percursitatis ingentem predam hominum rerumque ac
pecorum trahentes dicte civitati Albensi propinquum ad campum venerunt, sic, ut
incendia fumum eructantia illos non remote esse testarentur, dominus wayuoda
Iohannes alios sustinere valens se sustinere nequivit, quin totus excandescens in
30 vindictam tanto hosti obviandum esse statuit, militumque minus congrua in
comitiva conflicturus prosiliit in campum. Erat eisdem in diebus episcopus civitatis
eiusdem homo decentis reverentie, in rebus tamen rite agendis vehemens, et hic
ipsum dominum wayuodam comitatus est. Progredientes igitur cum incauti ad

846

847

848

- 12 reportatarum a: reportarum b
21 Albensi b: Albense a
25 marcescerent b: marcesserent a
29 nequivit a: nequit b

campum ville sancti Emerici pervenerunt, subito cuncte circumadiacentes valles
ingentia hostium agmina in abscondito latentia tantummodo adventum ipsius
domini wayuode expectantia effuderunt. Quid ultra? Ipse dominus wayuoda
campum deserere imparemque sibi hostem declinare coactus est. Fugiebant, qui
5 poterant, cuncti, qui autem in fuga deficiebant, per hostem aut capiebantur aut
interficiebantur. Ubi et pretactus Albensis episcopus in celeri cursu sui gradarii,
dum fugiens suo gradario trans decursum cuiusdam rivuli saltante in terram
decidisset, decollatus est. Extulit hec res cor Mezethbeg wayuode, ipsumque maiora
849 aggredi animavit. Quapropter omni sine timore Transsiluanas ferebatur per partes.

10 Gaudebat de preda, maxime de illa, quam sibi sors pugne obtulerat, hanc quidem
intactam suo deferre cesari cogitabat, ergo et vectores et custodes curruum in idem
servabantur. Inter hec dominus wayuoda Iohannes omnem ipsarum partium
militem, quem tam repentis temporis in spatio conducere potuit, in magna celeritate
congregavit, ulciscique ardens mox egressus hostem sequebatur. Cum autem hec
15 Mezethbeg wayuode nunciata sunt, fertur dixisse: Veniat, inquit, et nobis plus
quam pridem lucri faciat! Stabat ad tunc, cum hec dicta sunt, speculator domini
Iohannis wayuode Thurcorum dicto Mezethbeg wayuode astantium in medio, ac
omnia, que per ipsos de committendo bello collata sunt, audiebat. Festinanter
850 igitur ad dominum Iohannem wayuodam rediens secreta dixit illi: Tu et omnia

20 tuorum armorum insignia, quibus proprie persone uteris pro defensione, equique
tui color Mezethbeg wayuode prodita, et me presente robustissimi milites in armis
ceteris prestantiores delecti sunt, commissumque est illis, ut quamprimum te
circumveniant, et quam maxime tuam festinent ad interemptionem. Habebat
dominus wayuoda Iohannes inter alios militem unum Simonem nomine ex
25 generatione nobilium de Kamoniia ortum, a se in forma corporis non multum
differentem militarisque animi virtute suos inter socios non minus valentem. Cum
851 hoc igitur milite ipse dominus wayuoda arma et equum commutavit, ac ad eiusdem
defensionem milites nonnullos virium fortitudine bellandique desiderio perspicuos
deputavit, et tandem omnibus, que belli exigebat necessitas, multa discretione
30 ordinatis hostem priori victoria tumidum in quodam vico partium predictarum
suas ad bellum componentem acies in magna aviditate bellandi agressus est, et
tanquam turbo quidam vehemens irruit super illum, congressu quoque in primo
omnia illorum agmina perturbavit, ac varias in forti suorum brachio distinxit in
partes. Ferebatur hostis uterque per colles et valles, et semper tanto in certamine
35 gladius Hungaricus Thurcorum framee superferebatur. Sed quid profuit per
852 dominum wayuodam Simoni de Kamoniia designata custodia, qui mox in primiciis
belli prodentibus illum domini sui armorum insigniis loco eiusdem domini sui ipsa
custodia et fidelibus armis suis non obstantibus Thurcis wayuode eorum precepta
etiam cum interitu personarum fideliter exequentibus interfectus est, eapropter

9 aggredi a: agredere b

11 in om. b

22 delecti a: deleti b

30 priori a: prioria b / victoria a: victori b

convenit exercituum ducibus, ut suam parte ab adversa abscondant agnitionem. Nam sepius contingit, ut cadente duce ducti omnes cadant. Fervente igitur atrocissimo bello et Thurcis magis in sui defensionem quam in vincendum hostem laborantibus omnes captivi, quos ad villam sancti Emerici illis obtenta victoria
 5 dederat, eliberati, et mori potius quam illorum captivitate torqueri parati magna vi in sui defensionem laborabant hostes crudeliter perimentes. Dum igitur wayuoda 853
 Mezethbeg tantam sue partis conspexit cedem, cunctis sue partis agminibus fuga laborantibus et ipse fugam iniit, nec tamen hec fuga salutem sibi prestitit. Nam fugiens dum evadere conatur, inter alios fugientes, quos ipsi Hungari insequentes
 10 perimebant, ipse et filius suus interfecti sunt, captamque predam cum proprii capitis damno innumerabilique sue gentis strage refudit. Dominus ergo Johannes wayuoda omnibus captivis eliberatis predaque ab hoste erepta hostem magnam convertens in predam paucis admodum Thurcis fuge presidio salvatis felix et victor alpium usque
 15 ad iuga illos persecutus est, ac errabundum captivando hostem pluribus diebus campum tenuit cadaveribus refertum. Cuius victorie ingentis glorie fama hanc 854
 regno attulit utilitatem, ut Transalpinarum partium et Moldaue wayuode, preteritis qui temporibus a regno regibusque Hungarie discissi sacre corone rebellantes cesari Thurcorum predicto omnem vim ipsorum dedicaverant, domini Iohannis wayuode aut consilio inducti aut metu concussi ipsorum simul cum
 20 dominiis in pristinam redierunt fidelitatem obsequia consueta regi Wladislao exhibere iurando promittentes.

<233.>

De bello domini Johannis wayuode ad locum,
 qui Waskapu dicitur, commisso sequitur

855

Preter hec tam gloriosa per ipsum dominum Johannem wayuodam commissa
 25 certamina, ubicumque Thurcorum quevis turma particularis consuetam regni in depredationem quovis occulto tramite se ingerebat, ubique sors illos sinistra comitabatur. Nam semper milites ipsius domini Iohannis wayuode regni ad custodiam deputati illos profligabant. Omnes ergo illorum semite ad invadendum Hungarie agrum ab eisdem adempte erant, nec illis regni eiusdem intra oras micante
 30 solis iubare frameas eorum fulgurare fas erat. Cum igitur cesar Thurcorum Amrates totiens in suis actam stragem tantamque sue gentis mortalitatem ac terras 856
 Moldaue et Transalpinam illorumque dominos a se discessisse cogitabundus intra se sepius revolvit, animo admodum perturbatus statuit gravem de his, qui illum offenderant, exigere ultionem. Quapropter octoginta sue gentis millia ex delecto sui
 35 principatus milite virtute bellandi peroptimo coadunavit, ac bassam hominem in gerendarum sui regni rerum a se secundum illis in ducem prefecit, precepitque illi, ut

14 errabundum b: errabuudum a

15 refertum a: reffectum b

quam primum Transalpinas terras invaderet, et illas propterea, quod wayuoda
 eorundem ab ipso defecerat, quam primum depopularetur. Tandem inde in regni 857
 Hungarie Transsiluanas partes copias traduceret, in eisdemque de iniuriis per
 dominum Iohannem wayuodam sibi illatis penas in igne et gladio durissimas, quas
 5 posset, exigeret, et quam amarissime ulcisceretur. Hec cesaris intentio non solum
 plebee conditionis illarum partium populum tremulare fecit, verum etiam militaris
 officii homines durissimis cogitationibus involvit. Inter hec bassa omni sibi
 commissa cum gente secus castrum Kiisniikapol Danubium nautarum officio
 traiciens in magno suorum agminum fremitu cunctum Transalpinum agrum
 10 pervagatus est, ac omne, quod ipsum per fuge remedium declinare nequivit, aut in
 predam aut in cadaver redegit, post hec alpes transcendere iniunctamque sibi per
 suum cesarem servitutem exequi aggressus est. Dominus vero Iohannes wayuoda, 858
 quam sue defensionis commisse plebis depopulationem videre, mori potius paratus,
 precedentibus animatus victoriis armorum presidiis et militari manu adunatis
 15 invadere potius hostem, quam invadi ab illo peroptans viribus et numero impar
 illarum partium usque ad extremum persecutus est illum. Cum autem ad locum, qui
 Waskapu dicitur, extitit ventum, arduum magnumque et cunctis seculis memorabi-
 le in multo clangore hinc inde resonantium tubarum cum illo bellum commisit.
 Undique fit concursus hostium, decertatur viriliter parte ab utraque, bassa in sue
 20 gentis fidens multitudine terga vertere non cogitabat. Dominus vero Iohannes 859
 wayuoda mori aut vincere intentus omnino fuge immemor erat. Fervet igitur
 bellum ex utraque parte asperrimum, cedes fit maxima, multi cadunt hoste ex
 utroque, sed multo plures ex Thurcis, quapropter bassa et Thurci campum deserere
 et subite se committere fuge sunt coacti. Insequebantur illos Hungari, et cunctos, ad
 25 quos pervenire poterant, moribunda in cadavera redigebant ita, ut cunctus tanti
 certaminis campus tanta ex cede humano equorumve cruore conspersus ac crebris
 cadaveribus refertus, postea incalescente solis fervore olentem exalans tabem auras
 inficiebat peregrinas, et humanum illac aditum fieri negabat. Dominus siquidem 860
 Iohannes fuis tot hostium milibus multisque illorum maioribus captivatis, amplo
 30 thesauro et omni precioso exercitus eorum suppellectili in predam conversis, vir
 magnificus digno laudum preconio omne per evum recolendus bello fortiter
 suscepto, prudenter administrato felicissimeque gesto et confecto memorabilem
 victoriam reportavit, seque exhinc non solum regnicolis verum etiam nationibus
 extraneis sincere dilectionis affectu exhibuit toto corde amandum.

11 iniunctamque Bo: iniunctam quam b a
 24 ad om. b

vincendi desiderio committitur, non tamen equa sorte pugnatum est. Nam ipse 868
 bassa et omnis sibi commissa Thurcorum multitudo mox in primo impetu
 congressus terga verterunt, et precipiti se commiserunt fuge. Hungari vero hoc viso
 multa cum severitate persequabantur illos, et quem celer equi sui cursus ab instanti
 5 non eripiebat morte, cruentum per examen vita excedebat. Plurima igitur ibidem
 millia paganorum cecidere. Nam Hungaris captivare illos fastidio erat, quapropter
 omnes, quos fugientes pervenire poterant, multis confossos vulneribus interficie-
 bant. Duravit hec persecutio a vespertina hora incipiens mediam usque ad noctem.
 Bassa enim ipse certamen ea diei in parte propterea committere preelegerat, ut, si
 10 bello superaretur, saltem nocturne obscuritatis per remedium ab hoste eriperetur.
 Sed hec adinventio profuit sibi minime. Nam lunari sidere pleno noctem eandem 869
 suis radiis illustrante bassa ipse captus ac in multa tubarum voce noctis circa
 medium in castra Hungarica ad tentorium domini wayuode Iohannis deductus est.
 Sicque ipse dominus wayuoda sex bellis precipuis una et eadem via felici exitu gestis
 15 quinti mensis, postquam de Hungaria exierant, revolutione transacta exercitum
 ingenti hominum rerumve preda onustum regia ad castra incolumem reduxit, in
 signumque victoriae multa hostis vexilla sive banderia regi obtulit. Hec postmodum
 gloriosissime virgini Marie regni Hungarie patrone oblata in ecclesia eiusdem
 civitate in Budensi constructa futura pro memoria proque eiusdem virginis gloriose
 20 laude nostrum usque ad evum dependentia tantis victoriis ipsi domino wayuode
 celitus datis fidem perhibebant. Et, nisi mollem illorum pannum pulvis vetustasve
 consumpsisset, suspensa dependerent ibidem usque in hunc diem.

〈236.〉

De treugis inter regem Wladislaum et Thurcorum cesarem firmatis et de restitutione regni Rascie

870

25 Ex his tot illustribus triumphis totque preclaris victoriis id accessit, ut cesar ipse
 Thurcorum Amrates tremefactus missis caduceatoribus erga regem et dominum
 wayuodam pro treugis instanter laboravit. Rex igitur Wladislaus solennem suorum
 magnatum conventionem in civitate Zegediensi celebrari statuit. Ad quam undique
 multo regni nobile confluente venerunt et a cesare missi wayuode Thurcorum duo
 30 ad componendas treugas prescriptas idonei. Convenit est ergo decem annorum 871
 de induciis, et ex parte regis bassa Natuliensis dimittitur. Cesar quoque Thurcorum
 castrum Zenderew ceterasque cunctas Rasciani regni munitiones, quot et quas ante
 hec Georgio dezpoto demerat, eidem restituit. Et hec quidem inducie iuramentis

7 pervenire a: prevenire b

8 incipiens a: incept b

29 nobile b: nobili a

32 quot a: quod b

firmate extitere. Dominus enim Iohannes wayuoda pro rege et pro se proque omni
Hungarice plebis parte, dicti vero Thurcorum wayuode pro cesare eorum ac cuncta
dominii eiusdem gente tam dictarum decennialium treugarum, quam aliarum rerum
tunc firmatarum pro observatione realia deposuerunt iuramenta. Que utinam
5 nunquam deposita fuissent! Nam postea treugis eisdem per regem et dominum
wayuodam inducente prefato domino Juliano cardinali ruptis, velut quondam
Pompeiio, qui omnium hominum victoriosissimus evaserat, postquam equos in
porticu templi Hierosolimitani stabulavit, gloria victoriae dempta est, sic et bellice
res ipsius regis Wladislai et domini wayuode in antea aliam commutate sunt in
10 sortem. Valuit tamen harum compositio induciarum dezpoto. Cum enim Rasciani
regni de dominio eiectus fuisset penitus, his treugis intervenientibus in dominum,
qui prius erat, restitutus est.

<237.>

De bello domini Wladislai regis in partibus Romanie
circa opidum Warna prope ad littora maris commisso
15 et de interitu eiusdem sequitur

His igitur rebus hac via in hunc finem perductis, dominus Iulianus cardinalis
omni suo posse apud regem apudque dominum wayuodam instabat, ut rupto
induciarum federe Thurcorum cesarem armis invadrent. Dicebat enim, quod
promissa fides infidelibus servari deberet minime, deoque iniuriosum aiebat, quod
20 ipsi nobilem illam eis divinitus datam ecclesiastice religionis contra hostes victoriam
ingrato tractarent corde, ac dei voluntatem, que in hostem exequi deberet, hostis
commutassent in voluntatem. Impulit ergo illos crebris persuasionibus illicitum ad
facinus et viros, quos mars ferrumve totiens vincere nequivit, molli tantum lingua
vicit. Multos enim Christianorum principes eisdem armorum ferre opem
25 pollicebatur, de Bulgariaque ac de Albania et de Tratia, necnon et de illa
famosissima imperiali urbe Constantinapolitana magna militum subsidia ipsis
venire dicebat. Id ipsumque et principes idem ac dictorum regnorum incole
promittebant. Paruerunt tandem tanta sollicitati fiducia ac mox multo stipendario
milite conclamato bellicisque castris coaptatis et pluribus regni magnatibus
30 comitati circa castrum Orsowa Danubio transnavato hostilem in terram se
ingesserunt. Moventur ergo castra dietim de loco in locum, et omnis hostilis ager,
qui occurrebat, fumanti incendio et rerum direptione vastabatur, castra et
munitiones alia deditione subiugabantur, alia potenti incursu ferroque expugna-
bantur. Quapropter magis ac magis introrsum progredi visum fuit, donec regnis

8 victorie a: victoria b

9 commutate a: commitate b

10 harum a: horum b

16 finem b: finein a

32 vastabatur Bo: vastabantur b a

Bulgarie et Romanie pertransitis marina venerunt ad littora, Romanicique agri
 opida Warnae et Galata denominata se sponte offerentia in deditionem recipere, et
 iuxta eadem castra metati spectabant promissa ipsis venire auxilia. Sed proch dolor,
 sepius contigit, dum propriam domi quis negligit militiam, partibus in peregrinis
 5 male armatur aliena. Verum paulo ante multis comportatis spoliis, multis cedibus 876
 illatis ac magna parte dictorum regnorum in ignem et predam redacta damnisque
 plurimis illatis hostilem illesi poterant declinare congressum, preterite tamen ipsos
 hoste ab eodem reportate animabant victorie, idcirco temeritate quadam occupati,
 quamvis promissis frustrati sint auxiliis, incepto propterea a proposito non viso
 10 hoste reverti ingloriam esse iudicabant, et ob hoc ultimum estatis mensem et quasi
 omnem autumnum hostili in terra protractarunt. Tandem mensis Novembris die
 decima, que scilicet vigilie festi beati Martini ascripta est, cesar Thurcorum
 Amrates innumerabilibus paganorum cum agminibus instructis aciebus signisque
 colatis pugnaturus venit. E converso vero rex et dominus Iohannes wayuoda 877
 15 ceterique Hungarie domini, illic qui aderant, educta omni eorum vi de castris,
 aciebus armorum presidiiis resplendentibus suo ordine distributis et ordinatis,
 et unicuique acie duce deputato statuerunt, ut unamquamque aciem sui curru eadem
 velocitate tempore congressus sequi deberent. Hosti enim erant impares, metuebant
 ergo, ne ante pugnantes per hostem ultima acierum in parte invaderentur. His igitur
 20 hac serie compositis deus ab alto ibidem ipsis future signum ostendit calamitatis.
 Nam statim postquam signa sive vexilla auro micantia elevata, et micium ventorum
 tunc tempestive susurrantium flatibus extensa sunt, mox ventis eisdem impetuosis
 in turbinem concitatis et invalescentibus vexilla eadem diversas scissa et dilaniata in
 partes altum per aerem volabant. Tandem in multarum tubarum et timpanorum 878
 25 parte ab utraque resonantium sonitu Thurcorumque magno clamore exuberante
 uterque congregitur hostis. Franguntur hinc inde lancee et in earum fractione multi
 sternuntur ab equis, fervet bellum asperrimum, cedes fit maxima partibus ex
 ambabus, multo tamen maior ex Thurcis. Nullum quippe agmen illorum Hungarice
 militaris virtutis impetum sustinere poterat, quin subitam convertebatur in fugam.
 30 Sed quia Thurcorum longe lateque distenta agmina Hungarice gentis exercitum in
 numero ultra quam sextenario excedebant, parum igitur Hungaris fugitivas illorum
 acies persequi proficiebat. Nam redeuntibus illis a persecutione nova eis agmina
 occurrebant, ac in magno fremitu recenti illos bello vexabant. Consumpta est ergo 879
 35 cadaveribus utrique hosti terrori erat. Quapropter cuncto Thurcorum equitatu
 nutante et fuge intento solis castris cesareis innumerabilibus peditum agminibus
 munitis suo in loco magno cum timore stantibus, ubi rex Wladislaus hostilem
 equitatum fugere Amratemque cesarem et castra illius terrore concuti vidit, mox sui

- 9 promissis b: promissus a
 10 ingloriam b: inglorium a
 36 fuge a: fuga b
 38 equitatum b: equitum a

capitis pro custodia deputatum movit agmen, domino wayuoda et ceteris parte ex
 altera feroci bello insistentibus, cesaris castra invadere et penitus opprimere
 aggressus est. Cum igitur densa peditum venit inter agmina, multitudine illorum
 simul cuncto suo cum agmine obrutus pariterque et oppressus ac ibidem
 5 interemptus est, et victis iam debellatisque hostibus neque sibi quicquam de victoria
 sperantibus insperatam prebuit victoriam. Quare Hungari campo simul et castris 880
 eorum hosti relictis in fugam conversi fuere, multis ex eis, qui in persecutione
 hostium prius fugatorum occupati erant, de ceterorum lapsu ignorantibus. Qui
 tandem persecutione ab eadem regressi castris ipsorum in pretactis nocturne se
 10 quieti dedere. Cum autem immediate diem tam mestam subsequens nox adventans
 tenebrarum umbra cunctum operuit orbem, qui nondum per fugam parte ex
 utraque eorum reliquerant castra, in eisdem proxime advenientis diei usque ad
 lucem nocturnas duxerunt excubias. Audiebant innumerabiles cesorum nec mori
 nec vivere valentium, quibus cunctus circumadiacens campus mortua inter
 15 cadavera refertus erat, gemebundas voces et ululatus, attonitique lucem diei vix
 expectabant. Tandem rubescentem post auroram, que noctis tenebras et diei lucem 881
 mediat, dum sol ille clarissimus cuncta montium supra cacumina evectorum diem
 restituit clariorem, Thurci de fuga hostis dubii compositis agminibus quibusdam
 cesareis de castris egressi, castra Hungarica an sint milite referta, lentis passibus
 20 procedentes paulatimque eisdem appropinquantes diligenti scrutinio tentarunt.
 Cum autem in illis exiguam quandam hominum vocem immurmurare nullumque
 ad arma moveri aut causa belli in campum prosilire animadverterunt, omnis cesaree
 expeditionis peditatus irruit super illa, et eadem qualibet defensione orbata e
 vestigio conterens evertit, cunctis viventibus, qui in eisdem reperti sunt, aut captis
 25 aut interfectis. Ubi et prefatus dominus Iulianus cardinalis multique alii religiose 882
 vite viri, maxime de ordine fratrum cheriensium, castra inter eadem ultima solvisse
 debita feruntur, et preterea domini Iohannes Waradiensis ac Simon Agriensis
 ecclesiarum episcopi, necnon vir magnificus Stephanus de Bathor iudex curie regie
 maiestatis homo militari virtute perspicuus, cui et vexillum regium tanti discriminis
 30 in tremore sua exigente strennitate defferre confisum erat, huius conflictus in
 fluctibus perempti extitere. Hunc igitur in modum dominus rex Wladislaus, regum
 optimus, homo condecens proceritatis, fusca facie, nigris crinibus, in armis
 strenuus, in suos benivolus, morum honestate preclarissimus menteque et animo
 compositus regni sui quarto, domini autem millesimo quadringentesimo quadrage-
 35 simo quarto anno vite pariter et regimini mestum finem dedit.

12 diei a: die b

24 vestigio a: vastigio b / evertit a: everti b

25 prefatus b: prevatus a

28 iudex curie: inde curie b: in curia a

33 preclarissimus a: preclarissimis b

De captivitate domini Iohannis wayuode

883

Quamvis in huius discrimine belli victoriae gloria apud cesarem Amratem remanserit, multo tamen illam suorum ablutam sanguine reportavit. Plura enim vulnera sua gens ab Hungaris recepisse, quam eadem illis infixisse et ipse cesar
5 mortalitatis sui populi cedem maiorem ab eis percepisse relatione fide digna perhibetur. Huic rei sufficienti testimonio est, quod fugientes postmodum Hungaros sua ex gente persecutus est nemo. Habebat enim illorum quisque pro
sufficienti propria lambere vulnera. Inter hec dominus wayuoda Iohannes, dum
884 redeundo in partes pervenit Transalpinas, hostem ubi non timebat, hostis obviavit
10 illi. Nam Drakul partium earundem wayuoda, de cuius conductione sperabat, violentas in eum manus iniecit, et nedum mestum consolaretur hominem, verum captivitatis illum erumna affecit. Tandem cum ipse Drakul dominum wayuodam in eundem causam captivitatis nullam se habere premeditatus est, paucos post dies
15 multos eum muneribus, ut ipse sperabat, placatum regni Hungarie Transiluanas traducere fecit in partes.

De electione domini Iohannis wayuode in gubernatorem et de tallione per eundem a Drakul wayuoda exacta

885

Post hanc tandem belli tempestatem postque regis Wladislai lugubrem interitum, ne quis in regno alterius in offensam moveretur, per dominos prelatos et barones
20 regni interdictum est, et nihilominus, ut adveniente festo Penthecostes in campo Rakos conventio fieret omnium regnicolarum generalis, communi voto extitit statutum. Volvebatur millesimus quadringentesimus quadragesimus quintus domini annus, et festum penthecostes predictum instabat, ipsaque conventionione multorum adventu nobilium inundata ac latas dicti campi Rakos per planicies
25 undique diffusa, omnes, qui aderant, voto unanimi de regni comoditate deque eo, quem interim, donec rex Ladislaus filius regis Alberti puellus sue etatis quantum agens annum mentem ad consilia manumque ad arma extendere valeret, eiusdem regni in protectorem eligerent, multa cum discretione tractabant. Pendebant totius
886 communitatis ante oculos exactarum per ipsum dominum Johanem wayuodam
30 clara recordia rerum, et ideo multis hanc dignitatem in se descendere sperantibus

5 populi a: populi b

6 perhibetur a: prohibetur b

18 postque a: postquam b

19 alterius in b: in alterius a

20 Penthecostes a: Penchecostes b

30 recordia b: memoria a

hanc eandem solus ipse dominus wayuoda tulit. Electus est igitur omnium regni et
regis negotia tangentium rerum in gubernatorem. Quapropter cuncta Hungarici
regni plebs tali fulta protectore magnam mox dissoluta in exultationem alta voce
5 ferebatur, peractamque tante electionis post gloriam solis his, qui se huic honori
dignos esse credebant, eodem frustrati, corde tristi, vultu tamen simulata sub
imagine leto incedentibus quisque regnicolarum gaudens propria reversus est ad
habitacula. Placuit tandem post hec domino gubernatori a Drakul wayuoda 887
Transalpino sue captivitatis exigere tallionem, nondum enim ingrata per ipsum sibi
10 exhibita hospitalitas suo de corde discesserat. Mota igitur armate gentis contra
eundem copia non modica ac alpbis transcensis illius se ingressit in dominium,
universoque sui principatus agro perdomito eundem captivavit, et simul cum filio
suo in ordine geniture maiori decollari, quendam vero alterum partium earundem
wayuodam, puta filium quondam Dan wayuode, lumine privari fecit. Tali igitur a
15 Drakul wayuoda sue captivitatis pena exacta terra in eadem alium constituens
wayuodam compos sui voti reversus est in Hungariam.

<240.>

De repetitione corone et de vindicta propterea exacta

888

Inter hec domini Hungarie pertriste ferebant, quod sacrum diadema, quo reges
20 Hungarie coronari solent, puerulumque regem, qui iure nature illis dominari
debebat, rex Romanorum Fredericus detinebat. Timebant enim, ne puer aliena
enutritus in terra, a moribus et labio Hungarorum alter fieret. Conventum est igitur,
ut repeteretur, aut iretur in ultionem. Et, dum rex Romanorum petitis non flectitur,
ingentibus damnis pulsatur. Nam dominus gubernator secundo sui officii anno 889
25 pluribus armatorum agminibus compositis omnem Carinthie et Carneole agrum et
magnam partem Stirie crudeli cum severitate pervagatus est, res in predam,
homines in captivitatem civitatesque ac opida et villas ardentes in flammis
redigendo. Cum tandem ipsum Romanorum regem suorum regnorum depopula-
tione moveri vidit minime, multarum rerum et captivorum congerie onustus felix
30 rediit.

2 tangentium a: tangentes b

3 magnam b: magvam a

24 officii b: officii a

25 Carinthie a: Corinthie b

De bello domini gubernatoris in campo
Rigomezew commissio

5 Post hec dominus Iohannes de Hwniid gubernator omnes regni res undecumque
emergentes tanquam impositum suo humeri onus peroptima discretione guber-
nabat, regnumque hostili tuebatur ab incursu, nec annis in eisdem Thurcis
Hungarici agri in offensam ipsorum extendere frameam facultas occurrebat.
Tandem quarto sui gubernaminis anno ipse dominus gubernator in virtute bellandi
10 semper magna tentare presumens Thurcorum cesarem nova armorum expeditione
aggredi cogitavit. Conflavit igitur magnam militum manum, et omne, quod in 891
Hungaria in armis potens erat, unam redegit in expeditionem, ac castris bellicis,
machinarum, pixidum ac aliorum tormentorum hostem ferientium ingeniis munitis
et refertis primum autumnus circa mensem supra castrum Zewerini Danubium
15 transiit, et regnum Rascie eo, quod dominus illius expeditionem ad eandem vocatus
non accesserat, severo incursu pertransiens hostiles se gessit in terras, illasque in
igne et ferro domitabat, non tamen ut predam acturus, sed ut regnum occupaturus
transibat. Comitabantur dominum gubernatorem viri in regno potentes sanguine- 892
que et vicorum possessione preclari domini Emericus de Pelsewcz wayuoda
20 Transsiluanus, Ladislaus frater eiusdem, Emericus filius Wayuode de Marczali
ianitorum regalium magister, Raynoldus de Rozgon, Thomas de Zeech, Franko de
Thalowcz regnorum Dalmatie et Croatie banus, Iohannes Zekel domini gubernato-
ris consanguineus, Benedictus de Losoncz, Stephanus filius Bani de Alsolindwa et
alii quamplures virtute militari perspicui audacesque in bello, multis armorum
25 presidiis insignes. Nec minus cesar Thurcorum Amrates, qui tantam hostilitatis
manum contra se moveri audiebat, ad protegendum se erat sollicitus. Omnem enim 893
sui principatus manum, que ad arma extendi posse videbatur, commovit,
armavitque cunctum sue gentis militem et ad bellum instruxit, ac movens ingentia
sui populi agmina adveniendi hosti contrarius obviam ivit. Instabant mensis
30 Octobris medii dies, cum Hungarorum castra Rasciani agri transvecta per oras
Bulgarie cesari Thurcorum subiectas terras attigerant, et in expectando hoste in
campo Merule, quod Hungarico ideomate Rigomezeye vocatur, fixa manebant.
Ventum est tandem ad feriam quintam, festa que sanctorum Galli confessoris et

9 aggredi a: aggredere b

10 redegit a: redeget b

13 quod a: que b

16 Comitabantur a: Commitabatur b

17 Pelsewcz Sch: Pelsewcz b a

19 Raynoldus: Raywoldus b a

21 Alsolindwa b: Alsoliudwa a

23 tantam a: tantum b

30 Rigomezeye Sch: Rigomezrye b a

Luce euangeliste mediabat, cum cesar ipse Thurcorum veniens a castris domini gubernatoris suum non remote posuit hospicium. Levis ergo armature utriusque partis milites, quos effrena ducebat iuventus, quibusve manus conserere animi erat, hinc inde campo dediti concursu mutuo non sine mortalitate separabantur. Cum autem illa cunctum per evum memorabilis festivitatis sancti Luce euangeliste dies illuxit, solque infra meridianas celi per atria delatus venit ad horas, uterque hostis omnem armorum virtutem cunctumque sue expeditionis militem campi predicti effuderunt per planicies, nec erat aules parte in utraque, quem formido mortis tanti discriminis in sorte tanta hostium visa multitudine non occupasset. Ordinate sunt per dominum gubernatorem omni sua de gente, quam ducebat, acies octo et triginta, signaque sive vexilla illarum in medio claro depicta auro ferebantur, et unaqueque acies prima in fronte radiantibus munita armis stabat, ac duces illarum eadem circumquaque girantes corda militum monitis et persuasionibus ad bellum acuebant. E converso vero cesar Thurcorum omne gentis sue robur ingentia in agmina componens colatis signis, velut murus quidam continuus, omnem campi partem aspectui Hungarorum oppositam occupans lentis passibus propiabat. Cum autem ad unius sagitte iactum ventum est, cuncta mox utriusque partis timpana percussa terribilem ediderunt sonum, tubarumque hinc inde resonantium ad clangorem cuncte utriusque partis acies in multarum flexione lancearum omni virtutis eorum cum impetu concurrentes universo campo tanto ex motu gemitum quendam edente mutuam irruerunt in cedem. Ingens ergo exoritur lancearum fragor, multi hinc inde precipites bellantium inter pedes saucii deiiciuntur ab equis; horrendoque clamore morientium alta intonabant aera, densatur ambarum partium populus, nec pars sciebat cedere parti, magnaue ex densitate multorum manus hostem sibi propinquum magnam per horam ferire nequibat. Fortiori tandem impetu Hungaris in hostem utentibus Thurci plurimas dissoluti in turmas ab Hungaris longam campi per partem cede continua propellebantur, et rursus Thurci novis agminibus ex castris cesareis adiuti Hungaros eorum usque ad castra in manu occisionis gravabant. Inter hec et sagittarum densissimi imbres Thurcorum per peditatum excussi altum obumbrantes celi lumen Hungaros atrociter feriebant. Et, quamvis Hungaris hostem plus quam ducentis armatorum milibus tumentem viginti quattuor vel paulo plus milium pugnatorum in brachio sustinere impar et onerosum fuerit, non eapropter tanta hostium multitudo tantus armorum strepitus tantaque vulnerum infixio ipsa die eisdem fugam persuadere potuit, sed solis usque ad occasum invicti animo quanto durius cedebantur, tanto magis cedere nesciebant. Magna igitur virtute, maiori tamen pertinatia advenientis proxime noctis usque ad tenebras pugnantes maiorem in hoste faciebant stragem, quam ab illo suscipiebant. Consumptus est dies totus magno belli in fervore, et innumerabilibus ex utraque parte cesis campoque certaminis toto recentibus repleto cadaveribus, nox ipsa

- 8 aules **b a**: ullus **Bo**
 25 nequibat **a**: nequiebat **b**
 27 propellebantur **a**: propellabantur **b**
 32 pugnatorum **a**: pugvatorum **b**
 39 repleto **Bo**: repletis **b a**

superveniens furorem simul et arma partis utriusque suis diremit umbris. Ubi etsi eadem nocte parumper acies belli a labore resederint, totam tamen per noctem machinis et ingeniis extitit decertatum. Postquam autem immediate advenientis sabbati dies orientis solis per radios illustrata est, uterque hostis hesterno furore
5 tumidus ordinatis aciebus rursus prosiliit in campum. Concurritur de novo et durissimum ex utraque parte bellum committitur, in magno quoque tumultu sextam eiusdem diei usque ad horam decertatur. Inter hec cesar Thurcorum, dum milite Hungarico admodum paucos fessoque sua agmina turbare vidit, omnem sue gentis multitudinem, equitatum scilicet et peditatum movit, et in magna rabie super
10 acies superque agmina Hungarorum irrumpit, et non minus velut multarum quedam inundatio aquarum obruit, eos ac castra eorum evertens inscios fugere ad fugam coegit. Fugiebat quisque, nec in fugiendo quisquam ordo servabatur. Persecuti sunt eos Thurci magna cum atrocitate, donec sol occiduis demersus est in oris. Sed post hec non minus acerba Hungaris successit persecutio, nam die tenus fugientibus
15 Rasciani, quos in introitu offenderant, occurrentes eosdemque itinere fessos omnibusque armorum presidiis nudatos, velut a lupis territas oves, omni absque miseratione spoliabant, trucidabant et perimebant.

<242.>

De magnatibus, qui in hoc bello cecidere,
et de captivitate domini gubernatoris per dezpotum facta
et de exactis propterea penis

Ceciderunt bello in hoc domini supradicti Emericus de Pelsewcz, Ladislaus frater eiusdem, Emericus filius Wayuode de Marczali, Thomas de Zeech, Franco banus, Iohannes Zekel, Benedictus de Losoncz et Stephanus filius Bani de Alsoliindwa et quasi cuncta regni Hungarie militia extincta est. Dominus autem gubernator, cum
25 in celeri cursu sui equi tanta belli ex confusione procul a campo certaminis elongasset, omnique milite desertus tutricibus depositis armis errabundus per devia ferretur, duorum Thurcorum incidisse dicitur in manus. Dum vero agnitio eiusdem illis nota esset minime, abiectis in terram frameis manu tenus insilierunt in eum, ipsumque suis spoliabant vestimentis. Pendebat aurea crux domini gubernatoris in
30 collo, hanc alter Thurcorum eorundem cum rapere voluisset, mox dissensio inter illos orta est, mutuamque irruperunt in luctamen. Inter hec dominus gubernator ipsis luctantibus una ipsarum framearum arrepta irrumpit in eos, in virtuteque sui brachii alterum eorum tam graviter percussit, ut ille preceps in terram ruens extinctus est.

- 1 utriusque a: -que om. b
- 8 turbare a: turbare b
- 12 servabatur a: servabatur b
- 13 oris a: horis b
- 27 ferretur a: ferreretur b

Cumque et alterum ferire vellet, ille fuga elapsus eius evasit manus. Post hec dominus gubernator amplius procedens quendam Rascianum obvium sibi habuit. Hic licet rapine gratia lustraverit silvas, dum tamen hominem forma intuituque prestantem suam in presentiam emersisse conspexit, eiusdem ab offensa omnino abstinuit, vel autem quia dominus gubernator arreptam per ipsum frameam nondum abiecerat, idem Rascianus ipsum invadere ausus fuit minime. Cogitabundi ergo stetero ambo. Tandem dominus gubernator eundem Rascianum, ut sibi Nandoralbense usque ad castrum ducatum preberet, rogatum effecit, nihilominus illi condignam promittens remunerationem. Ille mox id se facturum obtulit, non tamen locum ad optatum, ut promiserat, sed ad castrum Zenderew ipsum deduxit. Postquam autem Georgio dezpoto dominum gubernatorem sui castris intra portas esse innotuit, immemor, quod virtus et opera hominis huius ipsum paucos tunc preteritos ante annos expulsionis calamitate affectum suo in regno novum effecerat dominum, ingratitude ductus vicio ingratum se illi exhibuit hospitem. Detineri enim illum iussit, et nec eum Hungarie dominis pro illius liberatione sollicito laborantibus restituit, donec idem dominus gubernator filium suum nomine Ladislaum natu maiorem erga manus illius sua in persona pro obside locavit. Quamvis autem ipse dominus gubernator bello in hoc sinistra comitatus fuerit fortuna, tamen quia potius armorum, quam animorum defectu illum apud hostem victoriam relinquisse constabat, grato ergo animo Hungarie proceres cuncti illius spectabant adventum. Huic rei documento est, quod eodem domino gubernatore erga festa domini natalia reveniente magnus nobilium cetus in civitate Zegediensi congregatus illius spectabat adventum, appropinquantique illi hillari in vultu se obvium dedit. Post hec dominus gubernator ingratitude dezpoti non minus quam sue captivitatis calamitatem ponderans refertis armis et milite dezpoto ab eodem sui delicti condignas exigere penas processit, invectusque forti in manu sui domini in agrum magnas in illo edidit vastitates, omnibusque castris et dominiis illius, que regni Hungarie ambitus cingebat, illum spoliavit. Et amplius illius laborasset in destructione, nisi dezpotus filium eiusdem sibi incolumem restituisset, Hungarieque primores tumentem eiusdem domini gubernatoris in vindictam animum per dezpotum petiti non compescuissent.

- 1 elapsus a: lapsus b
- 12 innotuit b: intonuit a
- 22 civitate b: civitatem a / Zegediensi b: egediensi a
- 26 delicti a: delecti b
- 27 domini a: domivii b
- 28 cingebat a: cigebat b
- 31 petiti b: peti a

De bellis domini gubernatoris intra limites
regni gestis

905

5 Multa et varia post hec dominus gubernator Bohemis in regni oppressione
agentibus eiusdem regni intra limites cum eisdem Bohemis gessit bella, et multas
eorundem Bohemorum munitiones Hungarici agri in desolationem variis erecta in
locis alias deditione, alias vi cepit, omnemque suarum expeditionum directionem
contra eosdem Bohemos fine felici consumasset, nisi opera proditionis in ipsum
dominum gubernatorem per primores Hungarie conflata eisdem Bohemis auxilium
prestitisset. Quanto enim res ipsius domini gubernatoris via prosperiori dirigeban-
10 tur, tanto magis plurimi dominorum in illum occulta tuebant invidia. Actum est
enim dominice incarnationis M CCCC LI anno, cum idem dominus gubernator
multo tum stipendario tum populari milite armatus munitionem per prefatum
Iohannem Izkra ad murum claustris sancti regis Stephani deprope ad opidum
Losoncz erectam obsidione cinxit, dietenusque forti expugnatione illam obpugnando
15 illius custodes siti et armis in tantum gravasset, quod iam de illius obtentione
finis optatus speraretur; prefatus tandem Izkra civitatum regalium regni partibus in
superioribus habitarum favore superbus, tum vero proditorum motus persuasione
proprio et auxiliatorum non modico munitus armatorum presidio suis, qui
munitione in pretacta circumventi erant, alaturus opem venit, secusque castra
20 ipsius domini gubernatoris ordinatis aciebus stetit. Sed, quid nequiciosa rebus in
bellicis valeat proditio, tunc patuit, cum nondum manus pugnatorum conserte
erant, et iam agmina proditorum domini gubernatoris de castris precipitem
proripuerant in fugam. Quare et ipse dominus gubernator campum et castra
deserere est coactus. Hanc quidem proditionem vir magnificus Stephanus de
25 Pelsewcz munitione sub pretacta fortuito ictu pixidis ad mortem vulneratus,
antequam moreretur, proprio ore extitit confessus. Interfectus est ibi preterea
nobilibus regni potioribus Iohannes Kompolthii de Nana, episcopus autem
Agiensis Ladislaus de Hederwara, cum esset claudus, evadereque nequiret, ibidem
extitit captivatus. Sicque Iohannes Jzkra campo et castris Hungarorum pariterque
30 et victoria potitus, tandem castrum Gede filiorum Lorandi dura tentavit
oppugnatione, sed castellanis eiusdem viriliter resistentibus voto frustratus
Agiense venit sub castrum. Cumque ibidem dictus Ladislaus episcopus idem
castrum proprie persone pro redemptione manibus ipsius Iohannis Jzkra assignare

906

907

908

- 4 eisdem a: eiusdem b
- 8 per a: pre b
- 14—15 obpugnando b: expugnando a
- 15 tantum a: tantam b
- 23 proripuerant b: proruperant a
- 27 Nana: Naua b a
- 31 oppugnatione a: oppugnationem b

voluisset, capitanei eiusdem castris, cum essent regnicole illarum partium,
 calamitatem, que exinde sequi potuisset, unius hominis preferentes miserie ipsum
 Iohannem Jzkra suo a proposito vacuum abire voluerunt. Post hec dominus 909
 gubernator novis assumptis armis gentibusque suis, que partes tutabantur
 5 inferiores, quorum militarem virtutem tumque fidelitatis constantiam priorum
 bellorum in tentamine expertus erat, adductis, munitiones ipsius Iohannis Jzkra ad
 claustrum de Saag secus fluvium Jpol et in monte Galch in opidoque Rosnawa et
 Scepsi novo erectas edificiorum invadens gravi obsidione vexavit, ac ad deditionem
 coegit. Munitionem vero eiusdem Iohannis Jzkra in Derenchen habitam, quam
 10 Bohemus quidam Walgatha vocitatus illius sub nomine detinebat, obsedit, et, cum
 esset in valle, novo in eandem genere excogitato vallem ipsam desubtus eiusdem
 munitionis alta aggere recludi faciens fluvium per eandem vallem decurrentem altas
 retorsit in aquas. Cumque illarum diluvium menia munitionis eiusdem transcende- 910
 ret, cunctisque in illa existentibus suffocationis mortem minaretur, hi, qui in illa
 15 erant, Bohemi personas in captivitatem et munitionem ipsam ad manus ipsius
 domini gubernatoris dedere. Tandem civitatem Zoliensem tante pernicii nidum et
 alitricem adiens eandem vehementi exussit igne, castrique Zoliensis in contrarium
 magnam erigere faciens munitionem armis militeque refertam relinquens ipsum
 Iohannem Jzkra armorum strepitu interim angustiavit, donec eundem ad pacis
 20 condimentum impulit.

<244.>

De Bohemis regnum Hungarie devastantibus, qui fratres nominati fuere

911

Tunc preter Iohannem Jzkra plurime in regno erant extranee nationes, omnem
 vim ipsarum regni eiusdem dedicaverant in molestiam. Petrus Komorowzkii
 25 comitatum Liptouiensem universum sue subegerat ditioni, Pangratus vero homo,
 ut supra dictum est, in Hungaria natus toto comitatu de Thwroc dominabatur,
 castraque Owar, Berench et Ztrechen usurpans in vastando regno non minus ceteris
 atrox erat. Hi mutuis se prosequabantur odiis, comitatusque predictos et omne,
 quod ipsis vicinum erat, alternatim gravibus spoliis excolebant. Erat et aliud genus
 30 latronum partes regni superiores vastantium. Hi ex colectivo quodam et gregario 912
 milite armorum presidiis crassati plurima sibi domicilia alia proditione et armis

- 7 Galch **b**: Galchur **a** / in opidoque **b**: in *om.* **a**
 12 aggere **b**: agere **a**
 13—14 transcenderet **a**: transcenderent **b**
 14 existentibus **a**: existentes **b** / minaretur **a**: et *add.* **b**
 18 armis *om.* **b**
 25 Liptouiensem: Liptouiensis **b**: Liptoniensem **a**
 28 prosequabantur **b**: persequabantur **a**
 30 gregario **a**: gragario **b**

aquisierant, alia novo edificationis opere adaptaverant, fraternum quoque nomen claustralium adinstar monachorum sibi usurpantes se ipsorum lingua bratrik vocitabant. Hi constitutis inter se capitaneis omnes regni ipsis contiguas partes maiori ceteris depredationum cedumque ac flammaram gravaminibus quassabant.

5 Tanta iam in regno illis creverat audacia, quod palam connubia tanquam perpetue in regno mansuri contrahebant. Nam et dominus gubernator, postquam superiorum regni partium magnates proditionis insidias sibi tendere et illos magis erga eum invidia quam recto corde duci animadvertit, in earundem partium tutamen postmodum tepidior fuit.

<245.>

10 De bello domini gubernatoris in terra Rascie
iuxta castrum Crusowcz commisso

913

Eadem tempestate cesar Thurcorum Amrates Georgium Rascie dezpotum sua in vicinitate dominio potiri egre ferens, grave enim in illum propter emissionem domini gubernatoris conceperat odium, magnam sue gentis partem ad arma

15 commovit, et illam cuiusdam wayuode sui Friczbeg denominati hominis bellicosi sub ductu Rascianas in partes direxit, ac illi, ut castrum Crusowcz ad litus fluvii Mura situatum antiquam per ruinam occupatum repararet, et ex illo Georgio dezpoto hostis fieret, strictius mandavit. Hac re audita dezpotus contremuit, cogitabundusque, quid faceret, diu intra se revolvit. Suas enim vires tanto posse

20 resistere hosti impares sciebat. Mox de iniuria domino gubernatori illata penituit. Sed cum nullam sibi tanto in discrimine redemptionem preterquam aut hosti cedere aut auxilio uti animadvertit, ad quem pro auxilio refugeret, ignorabat. Dicebat enim ad suos: Si domini gubernatoris erga me non offendissem voluntatem, hic esset homo, qui me periclitantem tantorum malorum erueret a procellis. Cum ergo

25 cuius se commendaret presidio, preter dominum gubernatorem invenit neminem, facie quasi rubore perfusa ad illius divertit auxilium. Dominus vero gubernator, cui cum Thurcis bellare magis quam iocundas adire coreas animo erat, mox plurimum sui exercitus militem conclamare iussit, coaptatisque armis dezpoti propria in persona ivit in succursum. Sciebant etiam Thurci, quod dezpotus ad se

30 defendendum arma parasset, ignorabant tamen, quod dominum gubernatorem suum conduxerat in auxilium, pacato ergo animo advenientem expectabant hostem. Dominus autem gubernator, ut eo celerius hostem adoriri posset, cum cunctis suorum armatorum et Rasciane gentis agminibus in transeundo totam noctem consumpsit. Exacta est igitur simul nox et via, diesque solis ad ortum et

914

915

- 4 gravaminibus b: gravamine a
- 5 Tanta b: Tanti a
- 17 occupatum a: occupatam b
- 20 domino gubernatori a: in dominum gubernatorem
- 27 magis quam a: magisque b / animo a: animi b

dominus gubernator ad hostem propinquarunt. Insurrexit inter hec nebula quedam, que utriusque hostis, ne se mutuo cernerent, tenebat oculos. Tandem cum nebula eadem orientis radios per solis sublevata est in altum, mox ferrate resplenduerunt acies. Agmina vero Thurcorum cum eadem sibi propinquas esse et
 5 inter eadem vexilla domini gubernatoris, que dudum cognoverant, ventilari viderunt, terga verterunt; et armis minime consertis subite se commiserunt fuge. Persequebatur eos fugientes cunctum domini gubernatoris levis armature robur, et quisque persequentium multa pugnandi cum aviditate illos perimebat. Quare cedes maxima secuta est de illis venturam usque ad noctem, multoque maior fuisset
 10 subsecuta, si eosdem advenientis noctis tenebre fugientes non occultassent. Ubi et prefatus Friiczbeg wayuoda multis sibi commisse gentis cum potioribus captivitatis calamitate affecti et domino gubernatori magno cum gaudio et solennitate presentati fuere. Quapropter ipse dominus gubernator victoria potitus in reditu civitatem Bidiniensem totius Bulgarie locum capitalem exuri fecit. Tandem
 15 universis captivis dezpoto assignatis felix cum triumpho venit in Hungariam.

<246.>

De reductione regis Ladislai et de creatione domini
 gubernatoris in perpetuum comitem

Inter hec cum Romanorum rex Fredericus regem Ladislaum suis regnicolis pacato animo sibi reddere petentibus dimittere negaret, mox nonnulli regnorum
 20 eiusdem regis Ladislai primores et comes Cilie Vtricus cum illis minacibus armis et militibus ad inferendas iniurias promptis magna in copia coadunatis Civitatem Novam et ipsum regem Romanorum in illa molesta circumquaque obsidione cinxerunt. Quapropter ipse Romanorum rex tum metu tum penuria victualium admodum laborans regem Ladislaum suorum regnorum proceribus reddere est
 25 coactus. Reductus est igitur puer princeps, et castri Wiennensis conversabatur in palaciis. Multi ad illum confluebant tum de suis tum de alienis regnis nobiles. Cum
 30 enim tam excellentibus tamque potentibus esset natus de parentibus, magnum in hominem illum evadere spectabant. Conventum fuit ergo, ut et dominus gubernator regnique domini et magnates cuncti ad exhibendos puero regi
 918 condignos honores fidelitatisque homagium prestandum illac irent. Nec dilatum extitit, quin omnis dominorum Hungarie pulchritudo in Wiennensem civitatem convoluta est. Et ipsa regis curia venerando dominorum cetu fervens dominis Hungarie predictis cunctos ceterorum eiusdem regis Ladislai regnorum inter primores locum eminentiorem dedit, et rex ipse suos pueriles in illorum aspectione

6 viderunt a: percici *add.* b

7 cunctum a: cuuctum b

23 Quapropter a: Quapropte b

28 evadere a: eunadere b

depascens oculos tantorum magnatum letabatur de favore. Consumpti sunt ideo
tante curialitatis in honore dies plurimi. Ubi et dominus gubernator onus sui officii, 919
quod iam octo per annos felici gestamine direxerat, sponte exiit, et millesimo
quadringentesimo quinquagesimo secundo instante domini anno regnum Hungarie
5 sanguinolentis suis suorumque laboribus omni industria, sollicitudine et bellicis
artibus preservatum regi Ladislao restituit. Propter quod ipse rex Ladislaus ipsum
dominum gubernatorem exactarum victoriarum longas orbis per partes diffusis
inclitis preconiiis prestantiumque operum laude dignis meritis erga se commenda-
tum alto in fano regali quoque in habitu et maiestatis sue in trono sedens
10 assistentibus sibi quampluribus ducibus, marchionibus ac regnorum suorum
prelatis et baronibus magna cum solennitate in comitem perpetuum Biiztricensem
sublimavit, et temporalem gubernatoris dignitatem predictam, quam usque tunc
suis meritis et regni necessitate exigente tenuerat, in perpetuam commutavit
hereditatem. Armorum quoque insigniis, puta corvo gestamine annulli de colore 920
15 flaveo in clipeo depicto, que ipse dominus comes usque tunc gestaverat, alia clara
insignia, rubeum scilicet leonem coronam unguibus rapere volentem albo in scuto
descriptum superaddidit, et maioris excellentie et dignitatis pro honore eundem
dominum comitem Biiztricensem insigniis eisdem adornavit. Peractis tandem
magno cum gaudio cunctis ipsius sublimationis cerimoniis idem rex Ladislaus
20 eundem dominum comitem multis muneribus et donariis regali largitate honora-
tum una cum ceteris dominis prelatis et baronibus paucos post dies remisit in
Hungariam.

<247.>

De adventu fratris Iohannis de Capistrano in Hungariam

921

25 Domino igitur comite Biiztricensi et cunctis regni Hungarie magnatibus ad
propria feliciter redeuntibus vir religiosus frater Iohannes de Capistrano fratrum
sancti Francisci regulari redimitus amictu, vita quoque sanctitatis perfulgidus
dominis cum eisdem in Hungariam venit. Summus enim Romane ecclesie pontifex
Nicolaus Thurcorum rabie Christiane religionis in persecutione acrius insistente,
30 populo catholico tanti periculi in procellis fluctuanti auxiliari et Thurcos contra
eosdem Christicolarum adunari satagens expeditionem, cunctis ad id se offerenti-
bus veniam delictorum futureque remissionem pene omnes per provincias predicari
et illis quidem rubeam ac desubtus alba cum sindone subductam parte pectoris in
sinistra applicandam crucis imaginem distribui debere apostolica bulla mediante

25 Biiztricensi b: Biztricense a

29 persecutione a: est add. b

30—31 Thurcos eosdem b: contra eosdem Thurcos a

33 alba a: albo b

statuerat. Huius quoque intentionis sue idem dominus apostolicus prefatum 922
fratrem Johannem de Capistrano constituerat operarium. Quapropter ipse frater
Johannes, cum sacro in dogmate magne esset autoritatis, non modicaque suorum
virtus meritorum ad cecos, claudos et infirmos ac spiritus immundos habentes
5 humano in conspectu clareret, multam in Almanie et Polonie partibus et in
Hungaria multam, maxime popularis conditionis plebem prefatum contra hostem
ad arma excitavit. Paulo quidem hanc ante tempestatem cesare Thurcorum Amrate
supradicto vita functo Machumetes filius eiusdem illi successerat, patre ceterisque
suis predecessoribus in effundendo Christiano sanguine inque agrorum direptione
10 truculentior et disciplina rei militaris pericior, copiis ac bellico apparatu opulentior
inque suos domesticos severior. Hic postquam regni potitus est gubernamine, 923
Constantinopolitanam urbem, dum sibi esset vicina alienamque teneretur per
manum, obprobrio habuit, et illam sevo semper intuitus est oculo, ac de illius
obsidione diu in animo revolvit aliudque, quam faciebat, dissimulans munitionem
15 quandam iuxta litus maris ad hostium Bosfori urbe ab eadem non magna in
distantia mira et incredibili celeritate extruxit. Hec res magnam movit in
Christianitate turbationem, cum ipsa munitio non aliud nisi urbi pretacte venturam
minari videbatur ruinam.

<248.>

De adventu regis Ladislai in Hungariam

924

20 Porro rex Ladislaus sue etatis tredecimo, dominice autem incarnationis
millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio anno comitis Vlrici aliorumque
multorum sui principatus nobilium in conductu eiusdem anni ea in parte, cum
carnes piscibus dominorum mensis cedere parabant, venit in Hungariam,
Budensique civitate intrata in illa admodum letus manebat. Eisdem vero in diebus
25 dominus comes Biiztricensis partes regni inferiores lustrabat. Sciebat enim plurimos
dominos de Hungaria et maxime comitem Vlricum non recta ad ipsum esse
voluntate. Metuebat igitur, ne apud regem cecas sibi insidias tenderent, in quas, si
incautus graderetur, de facili cadere posset. Salvi tandem conductus sub affidia ea 925
tempestate anni predicti, cum Titanei axis ductor veris instantibus primiciis piscium
30 hospitio relicto ad arietis cornua suos colligaverat equos, ipsis scilicet sacris
Quadragesimalibus diebus dominus comes Biiztricensis ac magnifici potentesque in
regno viri Thomas Zekel prior Aurane, Wlad Transalpinarum partium wayuoda,

- 5 multam a: multa b
- 15 Bosfori: Boffori b a
- 22 cum a: tum b
- 23 mensis a: mensas b
- 26 Hungaria a: Hungarie b
- 28 affidia b: securitate a
- 29 cum a: tum b

Ladislaus de Kaniisa et Sebastianus de Rozgon nobilesque Hungarie multi radiantibus stipati armis splendida in agmina distincti in forti brachio armorumque tutrici in presidio potius quam dicti salvi conductus confidentes in assecuratione pariter ad regem venerunt. Amabant hi magnates dominum comitem et pro illius
5 vita eorum vitam in discrimine ponere non formidabant. Conversatus est igitur dominus comes apud regem dies per plures, tandem recedendi licentia obtenta ad Themaswar descendit.

<249.>

De expugnatione urbis Constantinopolitane
per cesarem Thurcorum facta

926

10 Eiusdem anni sub decursu, quo rex Ladislaus in Hungariam venerat, primum estatis circa mensem cesar Thurcorum Machumetes armis in Grecos conversis contra inita cum imperatore illorum federa et contra iusiurandum omni Grecie formidolosum bellum intulit, ac innumeris undique copiis coactis cunctoque sui regni bellico apparatu moto urbem illam famosissimam Constantinopolim olim
15 Bizantium vocitatum veterum alumnam imperatorum et orbis dominatricem tumentis animi cum impetu terrestri marinaque obsidione aggressus est, mestamque urbem a Christianis regibus auxilia mendicantem ab omnibus tamen discrimini et eversioni derelictam armis et insultibus continuis adeo vexavit, ut et muliebris sexus defensionem adherere cogere. Sed quid profuit Grecis tam innumerabiles
20 contra hostes imparem extendere manum, cum cesar ipse novo expugnationis genere excogitato cuniculos et fossas subterraneas egerere faciens illis insidias tendebat marique tum cathenis tum ponte iuncto ac turribus ligneis eo usque erectis, ut muros urbis, qui altissimi erant, excederent illarumque de summitatibus Thurci omne, quod in urbe ad arma movebatur, imbribus sagittarum densissimis
25 offendebant, adhibito preterea machinarum ac tormentorum multiplici et invise magnitudinis genere muros illius precipitem per ruinam dissipari faciebat. Meniis tandem illius in magna parte humo tenus prostratis cesar ipse cunctum sue expeditionis robur ad invadenda urbis eiusdem interiora nimio timpanorum et tubarum in sono movit, ac post quartum et quinquagesimum obsidionis eiusdem
30 diem urbem ipsam summa vi et extrema pugna cepit. Ac illius imperatore in ipso
hostium ingressu multis vulneribus confosso pariter et extincto, omne, quod in illa pulcrum reperit divinum pariter et humanum, fedas Thurcorum per manus

927

928

8 Constantinopolitane a: Constantipolitane b

11 estatis b: etatis a

15 imperatorum a: imperatorem b

17 discrimini a: discrimi b

28 interiora a: interiori b

direptioni dedit, optimates illius captos et sibi adductos sevens princeps miserrime iugulare, sepulcra sanctorum evertere et illorum reliquias marinis aquis immergere fecit. Quis tante urbis casum tantopere deflendam Christiane religionis calamitatem tot tantaque ab hoste rabido in sacra atque prophana in viros ac mulieres per
5 immunitatem ac scelus passim patrata facinora pro merito rei vel verbis exprimere vel lachrymis prosequi aut narratione perstringere valet?

<250.>

De obsidione castri Nandoralbensis per cesarem Thurcorum facta

929

Morabatur rex Ladislaus castro in Budensi, et annus domini millesimus
10 quadringentesimus quinquagesimus quintusolvebatur, cum cesarem Thurcorum
Machumetem regno Hungarie invasionem minari et quam primum castrum
Nandoralbense expugnare velle auditum est. Hec fama non solum Hungarie
plebem, verum etiam cunctas vicinas regiones et quasi omnem Christianitatem
15 expugnatio totius catholice plebis ferebatur ante oculos, cunctisque terrori non
modico erat. Ipse siquidem cesar Thurcorum habita in Grecis victoria quasi alium
hominem indutus ambitione et superbia altiori tumescens Magni quondam
Alexandri Macedonum triumphalia ad ipsum redisse tempora arbitrabatur. Fertur
enim dixisse: Unus deus dominatur in celis, competens est, ut unus tantum princeps
20 dominetur terre. Hi rumores cum ad regem Ladislaum delati sunt, mox iuvenis
princeps intime expavit, et comes Vlricus, Almanico qui ducebatur bellice virtutis
animo, quique suis regem consiliiis dirigebat, non minus turbatus est. Non ergo
regni de tutela tractarunt, et nec ad obviandum hosti arma pararunt, sed velut
rumorum ignari unius noctis sub tenebris Budensi de castro exeuntes in
25 Wiennensem civitatem via immorata se contulerunt, et Budense castrum irreclusum
plus quam medium per mensem debita sine custodia stetit, dietenusque horrenda
adventus tanti hostis crebrescente fama illius in contrarium ad arma movebatur
nemo. Tandem subsequenter estatis ea parte adveniente, cum segetum spice
virentibus producte ex cespitibus iam crocescebant, Phebusque suum geminorum
30 per campum moveri faciebat curram, cum videlicet prefatus cesar Thurcorum
horrendo et multiplici bellico cum apparatu ac milibus Thurcorum ultra quam
quattuor centenis castrum Nandoralbense predictum terribili obsidione circum-
quaque adorsus est. Innumerabilium ergo cernebantur altis castri de menis
culmina tentoriorum longe lateque circumadiacentes campi per planicies extenso-
35 rum, hostis vero multitudinem visu comprehendere poterat nemo. Multas preterea

3 tantopere b: tantoopere a / deflendam b: defluendam a

4 sacra a: sacro b

12 expugnare b: expugnare a

29 crocescebant a: crocescebantur b

naves marinarum navium adinstar fabricatas ipse cesar adduxerat, et his quidem
 Danubii et Sauvi flumina secus idem castrum decurrentia adeo munierat, ut ad
 ferendam castris eidem opem navali officio uti valebat nemo. Ingenia quidem ac
 5 destructionem aliquando comportata fuisse credi possunt, iuxta castrum Crwsowcz
 mira agilitate conflata, propter sui enim magnitudinem longinquis de partibus
 apportari nequiverunt, maximis cum laboribus advexerat. Que tandem ea parte
 castris, qua campum respicit, apposita alia ex illis solidos castris eiusdem quaciebant
 10 quidem deorsum castris intra muros formidoloso impetu cadentes omne vivens,
 quod attingebant, adinstar fulminis subita morte extinguebant. Tonabant ergo die
 nocteque crebrius excusse machine, ac terribiles illarum tonitus usque ad civitatem
 Zegediensem et aliis circumquaque plus quam ad Hungaricalia viginti quattuor
 15 miliaria audiebantur. Nihilominusque continua succensio machinarum fumum
 eructans assiduum nobilem solis iurare rutilante aerem densa nubium caligine
 obumbrabat, advolantesque aure sulphureo miscebantur fetore et nec fervidus
 estatis dies, neque noctis obscura caligo obsidentibus et obsessis quieti erat, ut non
 omne tempus funebra decertatione expenderetur. Ruebant tanto ex impulsu
 20 nobilium turrim culmina, dissipabantur parietes, et alta menia hominem
 castrumve tutantia humo tenus sternebantur. Quid amplius dici potest, nisi quod
 obsessi intima mortis formidine percussi diem tantum expectabant extremum.
 Cunctas regni per partes tam acerbe tamque potentis obsidionis fama ferebatur,
 25 Hungarie tamen domini quadam desidia quasi gravi somno laborantes periture arci
 armorum auxilium ferebant minime. Adiit tandem hoc tremendum obsidionis
 genus vir innate virtutis et militie dominus comes Biiztricensis supradictus modico
 ad decertandum cum tanto hoste stipatus milite. Confluent Hungarice plurime per
 dictum fratrem Iohannem de Capistrano cruce signate gentes pro Christi nomine
 30 pugnature et de partibus Polonicalibus cruciferi quasi trecenti venere. Quapropter
 ipse dominus comes, quamvis, ut supra dictum est, cura gubernaminis exutus fuerit,
 tamen asueta in illo agente strennuitatis virtute sustinere non valuit, quin ut hostem
 35 adoriretur. Viam ergo quesivit, qua hostium naves a decursu fluminum predicto-
 rum remove obsidioneque laborantibus armorum presidium ferre posset.
 Conquisitis tandem navibus illas militibus armatis et cruce signata gente simul
 oneravit, tandem per flumen Danubii hostiles contra naves misit. Propter quod
 uterque hostis navali iungitur certamine. Ingens exuberat in Thurcis clamor, et
 Hungari quoque vocibus altis dominum Iesum pro auxilio invocabant. Via igitur ad
 fugam utrique hosti dempta acerrimum committitur bellum. Feruntur hinc inde
 altas Danubii per aquas utriusque partis naves, et multi ex illis mortalibus sauciati

6 longinquis a: longiquis b
 11 attingebant a: attingebant b
 16 miscebantur a: miscebatur b
 22 tamque a: tamquam b

vulneribus cadentes ibant in profundum, tantique sanguinis ex effusione clara Danubialis aqua immense cedis cruenta ostendebat vestigia, et recentibus pugili de utroque piscibus esce parabantur. Tandem longum belli post laborem vicerunt Hungari, acriusque irruentes in Thurcos naves eorum ferreis iunctas cathenis dissecantes vehementes succenderunt in flammis. Quod postquam Thurcorum cesari innotuit, dixisse fertur: Iam, inquit, gravius nostra potiemur voluntate. Dominus vero comes navali in certamine gloriam victoriae adeptus mox castrum adiit, et capitaneos illius iam mente consternatos et preter mortem nullam aliam sortem expectantes consolatus est. Quid, inquit, territi estis, an solum nunc vidistis Thurcos? Hi sunt illi, quos sepius fugavimus, nosque interdum fugimus ante illos. Cur illorum aspectus, quos multotiens vidistis, vos turbat? Nonne arma et vires illorum experti estis? Confidamus igitur, filioli, in Christo, pro cuius nomine crebrius nostrum fudimus sanguinem, et cum illius nostroque hoste eo fortius decertemus! Nonne Christus mortuus est pro nobis, et nos quoque moriamur pro illo. Estote ergo animo constantes et fortes in bello! Timidus, ut noscitis, est hostis. Sique deus nobiscum fuerit, de facili conteri potest. Nam et terga vertere consuevit, et illum in fugam labi fugientemque in patriam reverti non pudet. Quid amplius est disserendum, cum hec et vos tentastis meo sub ductu longa belli tedia ferentes? Per hec itaque et horum plurima verba perque suam presentiam dominus comes non modica illos animositate restituit. Firmavit insuper castrum novo milite, cruce signatam quoque gentem plurimam in illud introduxit, et, cum popularis foret conditionis armaque vertere esset ignara, dominus comes et illos, in quantum potuit, bello adaptavit. Audierat ante hec cesar Thurcorum predictus, quod genitor suus Amrates, dum viveret, sub eodem castro Nandoralbensi septem mensium consumpsisset obsidionem, et eodem potiri valuisset minime, ac absque victoria cum dedecore desub illo recessisset. Quapropter idem cesar Thurcorum astantibus sibi sui exercitus ductoribus ipsum genitorem suum vituperamine non modico affecit, seque idem castrum dies per quindecim expugnare posse dixit. Quem cum wayuoda Natulie suorum supremus wayuodarum se sic iactantem audivit, impetrata prius dicendi licentia ad verba illius ita respondit: Maxime cesar, iocundum aliquid vestre dignitatis in presentia me dicere expediret, timeo tamen, ne in posterum rei exitus me vestram apud clementiam redarguat, ac tamen scire debemus Hungaros ipsorum castra gravius cedere quam Grecos. Cum igitur iam nobilium culmina turrium deiecta meniaque in magna parte humo tenus prostrata iacerent, ac valles et fosse castris replete et terre adequate essent ita, ut hostis irruptioni nil penitus obstarent, et prescriptus quintus decimus dies prefate obsidionis eluxisset, mox cesar ipse adhuc rutilante aurora cunctam gentis sue

2 ostendebat a: astendebat b

6 inquit om. a

16 conteri a: contriri b

20 modica a: modice b

26 idem a: idemque b

36 obstarent b: obstaret a

multitudinem pulsantium timpanorum tubarumque hinc inde resonantium in voce
 commovit, furiosoque in impetu idem castrum aggressus est, ac cruentam per
 cedem illius penetravit in medium. Hungari vero, licet tanto cum hoste ipsos 940
 congregari impar fuerit, viribus tamen se defendebant totis, auxiliumque domini Iesu
 5 sepius acclamantes hostis in ruinam acriter insistebant. Instauratur ergo mortale
 bellum, et castrum decertatur in plateis. Cadunt hinc inde multorum cadavera
 interfectorum, multoque ex clamore ac innumerabilium ensium ex tinitu ingens in
 aere confusio reboabat, et sepius utrique hostes tum iste tum ille terga dare
 coguntur. Aderat et frater Iohannes de Capistrano. Hic velut in extasi positus et
 10 ceteri fratres cum illo humo tenus provoluti levata ad summum auxilium mente
 manibusque et oculis in celum defixis gemebundi orabant, et cum propheta quidem
 dicere potuissent: Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.
 Dominus vero comes Biztricensis hic minis, hic, ut pugnarent, instabat monitis. 941
 Michael quoque Ziilagii capitaneus et Ladislaus de Kaniisa, iuvenes militari virtute
 15 prestantes et acies armatorum, quas dominus comes adduxerat cum illis, necnon et
 agmina cruce signatorum dirutis stantes castrum in parietibus atrociter pugnabant.
 Iam Thurci sepius de castro expulsi et rursus dirum per certamen in illud ingressi
 Hungaris potentiores erant. Iam plurime domus in castro succense vehementes
 eructabant flammam. Iam cesaris vexilla in signum victoriae plurima castrum in
 20 mensis elevata tenebantur. Iam Hungari omni spe resistentie destituti retrocedere, si quo
 erat, cogebantur, crudescere enim unicuique imminentis mortis aspectus. Tandem 942
 cum fugam salutis sibi opem ferre posse nullam, sed tanti discriminis solam mortem
 esse redemptricem conspexerunt, rursus nomine domini Iesu altis vocibus invocato
 armis coaptatis et clipeis iunctis fortiori, ut poterant, cum impetu irruerunt in
 25 hostem. Funebre ergo renovatur certamen, multi hinc inde sanguinem simul et
 animam fundunt. Nec abest auxilium dei. Nam mox cuncta Thurcorum agmina
 tam fortem tamque animosum Hungarorum per impetum turbata versa sunt in
 fugam. Hungari ergo animositate resumpta et quasi novo potentie spiritu celitus
 adiuti in ore gladii persecuti sunt illos tam diu, donec cuncte machine ceteraque
 30 tormenta per illos castrum ad ruinam adhibita suorum sunt nudata custodiis. Propter 943
 quod Hungari omnes, quas Thurci constituerant, munitiones igne succenderunt,
 fortiusque clavis ferreis ad immittendum ignem apta machinarum clauerunt
 foramina. Nec ergo diei durante luce cessatum est a bello, sed illud, quod prius
 castrum artis in plateis agebatur, lato postea in campo interim, donec nox
 35 superveniens utrumque hostem sua disiunxit caligine, multa cum severitate extitit
 continuatum. Qualiter autem cesar ipse profundis eiusdem noctis sub tenebris
 castrum desub eodem fuga lapsus sit, pro comperto habet dicere nemo, ad laudem

3 penetravit a: petravit b

4 congregari a: congregere b

8 tum a: dum b / tum a: dum b

12 veniat b: veniet a

27 fortem a: forte b

tamen dei et cesaris eiusdem confusionem sufficit, ut cunctis bellicis spoliatus
 apparatibus omnibusque machinis et ceteris tormentorum generibus, quas et que
 illac advexerat, relictis, immensam sue gentis post cedem propriam in patriam
 rediit. Sed et in posterum huius castris memoria per quempiam sui in presentia facta 944
 5 grata fuit sibi nunquam. Quidam tamen de eiusdem cesaris fuga ita dixere, quod
 videlicet ipse cesar fervente atrociori bello, dum suos ad certamen cogeret, sagitta in
 pectore fuisset vulneratus, cecidissetque mox semivivus, ac sui eum rapientes inter
 manus sua ad tentoria detulissent. Ubi autem ad noctem ventum fuisset, Thurci et
 Natulie wayuodam et potius cunctos ipsorum optimates bello consumptos seque
 10 maximam stragem accepisse et ipsum cesarem velut exanimem vix palpitare
 prospexissent, territi, ne mane facto per Hungaros adorirentur, fugam inissent,
 cesaremque secum deferentes, ne idem ex itineris laboribus magis gravaretur, ex alia
 parte castris eorum Sarno vocati condescendissent. Cumque ibi cesar ipse ad se 945
 redisset, ac ubi iam esset, interrogasset, illi quoque eidem locum denotassent,
 15 dixisset cesar: Et cur aut qualiter ad hunc locum devenimus? Devicti sumus,
 inquit, per Hungaros, et Natulie wayuoda ac quasi omnes tui exercitus ductores
 interfecti sunt, nos quoque magnam accepimus stragem, ac, quod maius est, tuam
 serenitatem potius mori quam vivere suspicabamur. Fugimus ergo hunc usque ad
 locum. Et rursus, si etiam machine et cetera ingenia ibidem derelicta essent, cesar 946
 20 quesivisset, illi quidem omnia ibidem remansisse dum respondissent, cesar ipse mox
 intima cordis amaritudine exacerbatus dixisset: Afferte mihi venenum, ut gustem et
 moriar potius, quam cum dedecore meum revertar in regnum! Tali igitur exitu cesar
 Thurcorum sub castro Nandoralbensi cum Hungaris preliatus est, et, qui tumida
 mente superboque oculo solus cuncto terrarum orbi dominari volebat, iudicio
 25 divino rusticanam per manum, que potius sarculum quam arma tractavit, devictus
 est, et, qui multarum tubarum multorumque timpanorum in sono admodum letus
 venerat, tristis noctis sub silentio turpiter fugit.

<251.>

De obitu domini Iohannis de Hwnniad comitis Biztricensis

947

30 Post hec dominus comes Biiztricensis, qui tot tantosque sue iuventutis primevo a
 tempore bellorum exegerat labores, nondum senectutis etate demolitus, sed
 continuo armorum gestamine curarumque directione fatigatus et viribus exhaustus
 ibidem egrotavit, paucisque diebus ipsa egritudine laborans tandem in opidum

3 propriam a: propria b
 12 deferentes a: differentes b
 14 ubi iam a: obviam b
 22 revertar b: renertar a
 30 tantosque Bo: tantoque b a

Zemplen delatus in recommendatione prefati fratris Iohannis de Capistrano viri dei suo salvatori suum restituit spiritum. Oritur ergo planctus magnus omnem per Hungariam, et quasi cuncta Christianitas nimio dolore turbata est, dum suum propugnatores vita functum esse audivit. Nam et alta in celo fixa eius obitum
 5 **sidera prenunciaverant, admirandum siquidem sublimes in ethere sidus comatum eius ante sublationem apparuerat. Ipse etiam cesar Machumetes, quamvis per eundem dominum comitem prope suam ante mortem desub castro Nandoralbensis predicto fugatus sit, cum tamen per Georgium Rascie dezpotum eidem cesari pro consolatione mors ipsius domini comitis nunciata est, cesarem eundem defixo**
 10 **capite longam per horam subticuisse seque, quamvis sibi inimicus esset, sublationem eiusdem condolare et seculorum ab initio hominem sub principe nunquam talem fuisse ad nuncium dixisse perhibetur. Iste homo, quam quondam Solon Creso regi Lidorum omnium regum ditissimo percunctanti primam negavit beatitudinem, cunctos nostri evi inter mortales solus tulit. Nonne velut Tellus homo**
 15 **omnium Atheniensium prestantissimus, quem Solon Creso visis illius thesauris in beatitudine antetulit, liberis, de quibus erga omnes spes optima habebatur, summo rerum a conditore provisus est. Nonne et vitam multa undique fame gloria redolentem traduxit, obitusque illi persplendidissimus, tanquam ipsi Tello, obtigit, cum tanto cesare devicto et fugato magnifica victoriae, quam semper appetebat, sub**
 20 **laude triumphi dulcedine nondum suis e faucibus lapsa bono cum nomine diem clausit extremum. Cuius tandem corpus ubero suorum in fletu ad Albam Transsilvaniensem delatum honorifice extitit tumulatum. Obiit autem ipse dominus comes millesimo dominice incarnationis simulque quadringentesimo quinquagesimo sexto anno virgine suo ethereo solem hospitante in cubili. Quem**
 25 **cum prefatus frater Iohannes de Capistrano ultimis respiraminibus laborantem intuitus est, post illius recommendationem deo factam hoc flebile carmen dixisse fertur: Salve, aureola celi, cecidisti corona regni. Extincta es, lucerna orbis. Heu, corruptum est speculum, in quod inspicere sperabamus. Nunc tu devicto inimico regnas cum deo et triumphas cum angelis, o bone Iohannes. Erat quidem dominus**
 30 **comes homo mediocris stature, magne cervicis, crispium crinium colorem nucum castanearum servantium, magnorum oculorum, sereni intuitus, rubicunde faciei et in ceteris suis membris tam competenter tamque ornate dispositus erat, ut inter mille sua principalis agnosceretur esse persona. Duo sibi erant nati, ad quos non**
 35 **modico desiderio cuncta respiciebat Hungaria. Paterna enim merita hos quemque amare cogebant, et non minus virtutem naturamque paternam in hos descendere**

5 comatum a: comatu b

14 beatitudinem b: beatitudinem a

15 Atheniensium B0: Athemensium b a

18 illi a: illis b / persplendidissimus b: persplendidissimus a

30 nucum a: micum b

31 sereni a: serni b

34 Hungaria a: Hungatia b

spectabant. Horum in ordine geniture maior Ladislaus vocabatur, genitori in statura haud dissimilis, virtute quoque militari et morum honestate liberalitatisque humanitate iuvenis cunctos suos inter coetaneos prestantissimus. Iunior vero Mathias paterne sublacionis in diebus nondum annis solutus erat de puerilibus.
5 Hunc genitor, dum vivebat, intimo cordis amore amplexabatur, hunc et etatis sue agilitas omnium in oculis commendabat, cunctique illum intuentes magnum eum hominem futurum presagebant.

<252.>

De obitu fratris Johannis de Capistrano

952

At, qui mutuum vita ipsis comite in Christo amorem confovebant, hi nec in
10 sevientis diro examine mortis ab invicem sunt separati. Nam et prescriptus vir cathalogo sanctorum condigne asscribendus frater Johannes de Capistrano prefato domino comiti Biiztricensi sincera charitatis iunctus dilectione post decessum ipsius domini comitis non multos sub sole dies duxit, astrale magis quam terrenum peroptans atrium inhabitare, spirito ad celum evolante humo, de quo conditus erat,
15 divisum ab anima suum restituit corpusculum. Quod in claustro fratrum minorum de observantia, quorum sub habitu et ipse vitam sancti patris Francisci immitatus est, in opido Wiilak fundato debita conditum sepultura innumeris claruit miraculis, clarereque non desinit diem usque in presentem.

<253.>

De reditu regis Ladislai in Hungariam et de comite Cilie in castro Nandoralbensi decollato

953

20 Porro cum tante victoriae fama longas mundi per partes diffusa cuncte Christiane religioni gaudio esset, et prefatus rex Ladislaus, dum cesarem fugatum, dominum vero comitem vita excessisse audivit, mox in Hungariam redire statuit. Inter hec comes Cilie Vlricus dudum conceptam in quondam dominum comitem Iohannem
25 invidiam, qua via illam defuncto patre in illius filios parturire posset, multo sue mentis in fervore revolvebat. Cogitabat enim eosdem iuventutis mente duci, et eapropter suas per insidias eo citius illos subvertere posse arbitratur. Nam ipse
30 Iohannem regni Hungarie gubernamine potiri. Hunc quidem titulum consanguinei-

6 cum a: enim b

10 separati Bo: seperati b a

15 divisum a: divisim b

30—p. 274, l consanguineitatis b: consanguinitatis a

tatis iure sibi supra omnes competere iudicabat. Alia vero causa invidie exhinc orta erat, quod ipse quondam dominus comes Johannes ea tempestate, cum adhuc gubernaminis fungeretur officio, a Romanorum rege pro non restitutione corone et pueri regis penas exigens in ipsius comitis Vlrici tanquam eiusdem Romanorum regis partem tenentis se ingesserat offensam. Tertius quidem rancoris fomes inter 5 prefatum comitem Vlricum et dictos filios ipsius quondam domini comitis Johannis exinde causabatur, quod idem comes Vlricus tum regium latus tum omne, quod in Hungaria pingue, pulcrum et suave erat, ea, que ipsorum iuvenum comitum dirigebat manus, velut homo ambiciosus et intime superbus, in suam potestatem 10 redigere laborabat. Hec comitem Vlricum mentaneis corosionibus intrinsecus non modicum mordebant, hec ipse ad finem deducere peroptabat. Fertur enim, quod dixisset: Ego sum, inquit, homo ille, qui hoc canile linguagium hac de terra extirpabo. Non latebat iuvenes comites Vlrici comitis venenata rerum directio. Quapropter amara erga illum ducebantur recordatione, nec minus cunctum 15 Hungarie vulgus despecto illum intuebatur lumine. Elapsus est tandem sublationis ipsius domini comitis Iohannis annus, tempusque erat, cum estas autumnno appropinquante suos ultimos properabat ad limites, cum rex Ladislaus et comes Cilie Vlricus populari Almanica gente crucigera plurima stipati navali officio alta Danubii sulcantes magno cum strepitu venerunt in Hungariam, et primo Budensis 20 castri atris dies per aliquot inhabitatis tandem ad opidum Futhak denominatum descenderunt. Est autem hoc opidum campestrale secus decursum fluminis predicti in comitatu Bachiensis pingui in tellure longe lateque plateatim locatum. Ad hoc 25 opidum postquam ventum est, regio ex edicto solennis ibidem totius regni nobilium congregatio extitit celebrata. Et hac quidem congregatione multorum adventu procerum in dies crebrescente comes Ladislaus, qui regis Ladislai levem animum comitisque Vlrici metuebat insidias, more paterno multo armati militis tutamine vallatus ad regem venit. Placuit post hec regi Ladislao castro in Nandoralbensi potentie cesaris Thurcorum conspicere vestigia. Pariter ergo rex ac comites Vlricus et Ladislaus illac transierunt, cruciferique cuncti, qui de Almania venerant, navigio 30 secuti sunt illos. Inter hec hi, quibus regium patebat consilium, comiti Ladislao dicebant: De tuis rebus male agitur, comes enim Vlricus regium animum erga te pervertit, induxitque illum, ut tu ceterique omnes Hungari officiolatuum dignitati- bus, que hactenus tenuistis, spoliemini, et eedem dignitates Theutunis, qui regie voluntati magis, quam Hungari placent, locentur. Tuque quam primum de hoc 35 castro eiicieris. Et huic rei sufficienti testimonio est, quod hi Almani crucigeri tantum ea de causa huc adducti sunt. His auditis iuvenis homo admodum perturbatus est, ac cogitabundus ubique incedebat, sui que persuadebant, ut comes Vlricus captata temporis et loci habilitate interficeretur. Continuatum est occultum

12 inquit *om. a*

22 hoc *a: hunc b*

29 cruciferique *b: crucigerique a*

35 eiicieris *a: eiieceris b*

super his rebus consilium, et regni ex proceribus multi, quos similis cura mordebat, 959
 hec ita fieri laudabant. Iuvenem ergo hominem magna audacie virtute ferventem,
 qui effrenum iuventutis sue impetum vix continebat, crebris persuasionibus grande
 ad facinus impulerunt. Instabant eiusdem anni dies, cum inclitus presul Martinus
 5 dudum humili tugurio sublatus de terreno altisque celorum translatus ad
 mansiones, dulcifluum mustum boni saporis vertebat in vinum, et dies lune festum
 eiusdem sancti Martini subsequens orta est, in qua comes Ladislaus summo mane
 post repulsum per solis radios eiusdem diei diluculum domum ipsi comiti Vlrico
 10 habendo, ut fertur, mutuo colloquio adiit. Sed o inimica fatorum series, o longa per 960
 tempora pectoribus in intimis cecis alimentis nutrita sceleratissima invidia, que
 quam primum in anguem nostrum veterem transvertens hostem nostros locorum de
 ameno et alto de vertice boni prothoparentes deiicere fecisti, et que utrorumque
 comitum corda tanto inundaveras rancore, quod alter alterius abditis appetitibus
 15 intime anhelarent in necem, que tuis volvuntur in imis, tunc patuit, cum ambo
 comites, Vlricus scilicet et Ladislaus, una eadem tecti domo postibus clausis
 colloquio mutuam verso in iram primum verbis minacibus tandem radiantibus
 decertantes armis alter in alterius madidarunt cruore enses. Dum autem ante
 20 hostium stantium ipsius comitis Ladislai fidelium ad aures intrinseci rumor belli 961
 delatus est, intardi dissoluto domus hostio causam dubii scrutantur rumoris. Cum
 igitur comites utrosque bello insudare viderunt, mox eductis ensibus irruerunt in
 comitem Vlricum se suorum virium omni cum virtute defendentem, straveruntque
 illum framee ictu in pede graviter vulneratum, ac tandem prostratum ibidem
 25 ibidem concussit timor, quantave formidine intima ipsorum trepidarunt viscera,
 dum enses nudos sanguine tinctos humano castris per plateas radiare viderunt, ipsi
 sentire, omnes enim idem poculum, quod comes Vlricus bibit, se bibere cogitabant.
 Fuit autem comes Vlricus homo condecentis proceritatis in vultuque et corpore
 30 admodum veneris, crines ornabat, et ne barba apud amatrices etatem confunde-
 ret, illam radicitus evellere faciebat.

3 grande b: grandem a

17 minacibus b: mivacibus a

20 delatus a: delatns b / hostio: lege ostio

26 nudos Bo: nudas b a

31 radicitus a: radicitas b

De venia per regem Ladislaum super morte comitis
Vlrici comiti Ladislao data

962

Peracta tandem huiusmodi mora castro Nandoralbensi in predicto rex et comes
Ladislaus ceterique barones, comes scilicet palatinus Ladislaus Garaii vocitatus,
5 Michel Orzag de Gwth, Paulus filius Bani de Liindwa, ianitorum regalium magistri
et aulici regie maiestatis proceresque regni quamplures, qui regiam frequentabant
curiam, cum illis versus castrum Themeswar ipsorum flexerunt iter. Est enim
castrum hoc Hungarico in agro precipuum partibus regni in inferioribus ad litus
10 ad hoc appropinquatum est, comes Matthias et domina Elizabeth genetrix illius in
signum luctus sublacionis dicti quondam domini Iohannis comitis nigris amicti
stolis regi venere in occursum. Inducto ergo illo sublimia castrum eiusdem in palatia 963
excellenti illum, ut regiam decebat dignitatem, hospitio tractavere. Ubi et ipse rex
Ladislaus predictis sui regni baronibus ad utrumque latus suum stantibus comiti
15 Ladislao ad veniam prostrato temeritatem, quam in occidendo comite Vlrico
eiusdem regis, ut dictum est, consanguineo commiserat, expiavit et indulsit. Et, ne
rex ipse apud comitem Ladislaum quandocumque de exigenda mortis fraterne
vindicta suspectus haberetur, utrosque comites, Ladislaum scilicet et Mathiam
20 eodemque sub iuramento nunquam futuris in temporibus aliquam tallionem
comitibus ab eisdem ratione previa se exigere velle spopondit. Et in tam gloriose
fraternalis adoptionis signum ambos comites lugubri vestimento, quod paterne
mortis in memoriam deferebant, exui iussit, ac eosdem propria sua pro persona
964 rubeo de purpure sartitis vestibus amicare fecit. Sed o vestis inamabilis roseo
25 desuper vernans rubore, dum intrinsecus marturine, quibus subducta eras, vulpinas
postea transfiguratae fuerunt in pelles! O astutus et ab omni bono homine refutabilis
fraternalis contractus! Heu et evitabile bonaque indignum memoria per te regem
super tam caris tam excellentibus tamque sanctissimis et tam metuendis reliquiis
iuramentum prestitum! Heu infandum scelus, dum antiquitus divorum Hungarie
30 regum, quam tu tuum observasti iuramentum, simplicis verbi promissio firmius
extitit observata! An tue dispendium vite, tuum per te ruptum sacramentum tibi
non pepererit, dum per te prestiti iuramenti dies ultima anni primi non preterit,
divina ultione regnis pariter et vita excessisti.

1 venia a: exacia b

2 data a: facta b

8 Hungarico b: Vngarico a

De vindicta per regem Ladislaum a comitibus
Ladislaao et Mathia exacta

965

His itaque serie prenotata inter regem et comites peractis rex et comes Ladislaus
venerunt ad Budam, cum gaudioque ibidem manebant. Comes enim Ladislaus
5 regio fidens in iuramento ad regem recto corde erat. Omnem quidem indignationis
ardorem, si quem rex contra eum propter mortem comitis Vlrici concepisset,
extinctum fore arbitrabatur. In comite preterea palatino Garensi Ladislao
supradicto, cuius filiam adhuc vivente patre in consortem ducere disposuerat, hac in
re spem non modicam fundaverat. Cogitabat enim, si rex adversum eum in iram
10 excitaretur, palatinus, qui regem dirigebat, illam compesceret, sibique adiumento
fieret. Hac igitur spe comes Ladislaus deceptus, cum regem continua erga se videbat 966
duci benivolentia, illius de malignitate suspicabatur nihil. Sed quid sibi profuit in
comite palatino confidere, cum ipse palatinus comitis Vlrici de nece, qui sibi
avunculus erat, magis quam rex Ladislaus crudelem exigere affectabat vindictam.
15 Ipse ergo comes palatinus et Paulus Banfii pluresque, qui potius adulationibus
quam armorum directione regi serviebant, ac omnes illi, qui in patrem ipsius
comitis Ladislai conceptum rancorem illo vivente evomere nequierant, ad
exigendas a comite Ladislao sui facinoris penas crebris persuasionibus regem
fatigabant. Inquiebant enim: Tu rex es, et illum cuncta sequitur Hungaria. Hic 967
20 procerum vulgique favore superbus hac vice in comite Vlrico consanguineo tuo
tuum ad latus hec fecit. Timendum est, ne presumptuosus homo de tua persona
idem faciat. Rex es, sed interim Hungarie in regno non regnabis, donec ipse
supervivet. Motus est crebris persuasionibus regis Ladislai iuvenis animus,
parvaeque scintilla, que in vindictam necis prefati comitis Vlrici in pectore eiusdem
25 regis velut in oblivionem demersa vernabat, crebris persuasionum flatibus ardere
cepit. Cum ergo regis animum ipsorum votis inclinatum comperierunt, querebant
oportunitatem, unde eorum optatis eo celerius potiri valerent, timebant enim, ne 968
insidie per ipsos in occulto conflante detegerentur. Inter hec annunciatum est
Thurcos regni confiniis irruptionem minari. Quapropter comes Ladislaus paternam
30 volens imitari naturam plurimum militem stipendiarium partibus regni Hungarie de
superioribus usque ad civitatem Pesthiensem conducere faciens a rege impetrata
recedendi licentia Thurcis occurrere parabat. Illi vero, qui de comitis Ladislai
adversis gaudebant, regi, ne illum pateretur abire, antequam comitem Matthiam
loco sui in curiam sue maiestatis advenire faceret, incessanter consulebant. Econtra
35 et comiti Ladislao suggerebant dicentes: Si tibi a rege discedere voluntas est,
antequam regi valedixeris, iube ad regem tuum venire germanum. Licet enim, ut

7 arbitrabatur a: arbitratu b

30 imitari a: imitare b / naturam a: natram b / stipendiarium b: stipendiarium a

34 curiam b: curia a

alter vestrum semper regium latus comitet. Tu quoque regie maiestatis in curia tui germani rebus sua serie dispositis abire poteris, et, si quandocumque te absente apud regem quipiam tibi contrarium movebitur, germanus tuus nosque secum illa complanabimus. Et hac quidem sub astutia insidiarum artifices utrosque comites 969
5 oportunius circumvenire posse sperabant, nec illos eorum fefellit opinio. Nam statim, postquam comiti Ladislao his in rebus regia declarata est voluntas, ille inscius insidiarum immemorque, quod pater illi dixerat, ut caveret, ne simul cum germano aliquando domus regie inter limites clauderetur, antequam abiret, comitem Matthiam illac venire voluit. Quod postquam domine Elizabeth genitrici 10 eorundem comitum innotuit, mox expavit, et quasi futura presciens, ne comes Mathias interim, donec frater suus regia in curia conversaretur, illac acceleraret, instabat. Sed, quia fata suarum series rerum bonos vel malos ad exitus trahunt, comes Mathias fraternis mandatis potius quam maternis interdictis parens a matre cum lachrymis dimissus venit ad regem. Geminis igitur fratribus curie regie intra 15 ambitum existentibus tempus instabat, dum scilicet Quadragesimale ieiunium se observantes suum devexerat prope ad medium, et feria secunda proxima post dominicam Oculi claro solis radio illustrata meridiem constituerat, cum comes Ladislaus regium ad colloquium vocatus Ladislao de Gara palatino socero ipsius, in quo ipse, ut dictum est, intime confidebat, causam calamitatis eiusdem proferente 20 presentibus Paulo filio Bani, Iohanne Jzkra, Benedicto de Thwroc et quondam Almano Lomberger vocitato ibidem regia in domo extitit captivatus. Comes vero Mathias de his, que erga fratrem agebantur, inscius sua puerili innocentia nullam sibi opem ferente in quadam domo, que sibi pro hospitio castro in Budensi designata erat, reclusus est. Ambo tandem seorsum pervigili subiecti sunt custodie. 971
25 Cum vero nox superveniens eiusdem diei lucem commutavit in tenebras, Nicolaus de Wiilak wayuoda Transsilvanus lorica indutus tante rei spectaculo avidus suorum familiarium in commitiva illac venit, ad castrumque Budense mox intromissus est. Iste enim Nicolaus wayuoda comitis Ladislai casum non minus ardebat, et nec eiusdem in necem conflati consilii expers erat. Cum enim esset homo 30 honoris cupidus et ambitione non modica estuans altaque parentum de sanguine genitus, quondam dominum comitem Iohannem et suos natos in regno ac erga regem excellentiori nomine et titulo uti egre ferebat. Exhincque invidia erga illos ducebatur non modica. Postquam autem mox subsequens dies in lucem dissoluta 972
35 Ladislaus de Kaniisa viri egregii in regnoque tum sanguine tum agrorum possessione virtuteque militari prestantes necnon Caspar Bodo de Giiwrgii homo consilii sententia non ultimus, Georgius quoque Modrar magna rerum opulentia preditus, uterque Paulus Horwath ac quidam Almanus Frodnohar denominatus, milites armorum directione insignes et alii quidam, qui per quondam dominum 40 comitem Iohannem aut promoti aut ab infantia educati erga comites Ladislaum et

1 comitet b: comitetur a
3 movebitur a: movebatur b

Mathiam fideli familiaritate et amicitia ducebantur, captivitatis sunt affecti
 calamitate. Dum tandem detentionis eorundem comitum tertius dies vesperarum 973
 horam peregisset, et titaneus axis occiduas appropinquasset ad horas, comes
 Ladislaus iudicis et iuratorum civium Budensis civitatis ad manus, ut capitis
 5 plecteretur pena, assignatus ac sub multorum custodia armatorum ante castrum
 Budense in oppositum atrii Friispalotha denominati deductus pariterque ibidem et
 decollatus est. Contigit autem sue decollationis in tempore res non parvo pro
 miraculo narranda. Nam cum ipse comes Ladislaus decollaretur, et iam trinum sue
 decollationis sibi impressum post vulnus prostratus manibus ad tergum ligatis in
 10 terra iaceret, mox propriis in viribus erectus surrexit, seque preter prescripta tria
 vulnera in sua decollatione exacta de iure ampliori satisfactione non teneri, voce
 satis intelligibili dixit. Tandem omnibus circumstantibus rei ex novitate stupenti- 974
 bus, dum repente procedens post aliquot passus vestem, qua indutus erat, calcasset,
 in faciem cecidit, sicque iussu quorundam astantium, quibus hec res cordi erat,
 15 residuum decollationis illius consumatum est. Sed heu dolor, heu mesticia et heu,
 quantas huius comitis exitium diligentibus illum peperit angustias! Enimvero
 vidisses Hungaros quasi cunctos, nobiles scilicet et rusticos demisso capite consertis
 manuum extremitatibus cogitabundos quasi gravi somno occupatos incedere.
 Vidisses et multorum per ora recentia lachrymarum flumina decurrere. Dicit enim 975
 20 potest, quod, si popularis Hungarice gentis tumultus per crebras preconicas
 proclamationes perque horrendarum incussiones minarum sedatus non fuisset,
 sique ipse comes Ladislaus congrua diei in hora ad plateam sancti Georgii, ubi
 quondam triginta duo milites decollati extitere, suo pro exterminio eductus fuisset,
 ipsa plebee conditionis manus illum sue de dispendio vite eripuisset. Multi enim
 25 tunc pro vinearum cultu in civitatem convenerant, tantaque erga illum affectione
 ducebantur, ut sanguinem fundere ultricesque animas per mille vulnera in illius
 vindictam efflare eisdem non crudescebat. Et hec fuit causa, quare ipse comes 976
 Ladislaus non in loco alias consueto et diei horam circa ultimam extitit decollatus.
 Postquam autem decollatus est, mox atro involvitur tegumine positusque in feretro
 30 ad ecclesiam sancte Marie Magdalene defertur, totamque per noctem vigiles per
 excubias custoditur. Ac tandem prima aurore luce erumpente in ecclesia
 sacratissimi corporis Christi, ubi prefati triginta duo milites, quos quondam rex
 Sigismundus sue ire in impetu decollari fecerat, tumulati iacent, omni exequiarum
 et sepulture sine honore tumulatur. Fuit autem ipse comes Ladislaus, ut dictum est,
 35 in statura patri haud dissimilis, facie rotunda et fusca, crinibus longis castanearum
 colorem imitantibus, intuitu pius, humeris latus, in armis strennuus, satis audax et
 tam ad suos quam ad alienos benignus.

13 aliquot a: aliquos b

27 hec a: hic b

35 dissimilis a: obsimilis b

De vindicta et guerris in morte comitis Ladislai
in regno secutis

977

Quid autem profuit tanti facinoris persuasio his, qui iuvenilem regis Ladislai
animum, ut iuramentum transgrederetur, eorum consiliis perverterunt! Si divino
5 iudicio placuisset, humane sententiae idoneum fore videretur, quod ipsi et non rex
Ladislauis premissi periurii subissent tallionem. Sed arbitrari potest, quod fata hoc
tramite futuris rebus disponebant locum. Nihilominus tamen et hi, qui hoc facinus
conflaverant, apud plebem ignominiam et odium consecuti sunt, et multi alii, etiam
10 harum rerum expertes, ipsius comitis Ladislai fidelibus de nece domini ipsorum
continuis in armis ultionem exigentibus vite pariter et rerum ruinam hac de causa
subierunt. Subortum est quidem mox in regno acre disturbium, et sine discretione
15 ipsorum comitum de erumna gravis exigebatur pena. Enimvero Michael Ziilagii de
Horogzeg eorundem comitum avunculus multis tum domesticarum tum extrane-
arum nationum coadunatis sibi bellicosorum virorum presidii partes regni
Transsiluanas aggressus est, et brevi dierum in spatio omnes civitates et opida terre
illius sue subdidit ditioni, ac cunctos regales proventus parte regni de eadem regium
ad fiscum pertinentes suos sibi que adherentium convertit in census. Quid autem
20 ceteri, quos calamitas ipsorum comitum magis angebat, regni per climata fortes
possidentes munitiones ferri et ignis ministerio perque rerum direptionem fecerint,
si quem ea futuram propter memoriam conscribere delectaret, rem multis
conclusam suspiriis suorum ad notitiam deduceret posterorum.

978

De sorte ceterorum captivorum et de obitu
regis Ladislai

979

Post exitium tandem ipsius comitis Ladislai paucis diebus elapsis dominus
25 Waradiensis episcopus sue conditionis exigente merito domino Dionisio Strigo-
niensi archiepiscopo regium usque ad beneplacitum in captivitate servandus exitit
assignatus. Comes quoque Mathias quadam arca in domo ad latus turris
Isthwanwar edificata ad inferiores terras prospicienti pervigili sub custodia
servabatur. Ceteri quoque captivi non minus seorsum a comite Mathia reclusi
30 regium ad votum tenebantur. Volvebatur dies, et millesimus quadringentesimus

980

6 periurii a: periuri b

19 direptionem a: direptione b

25—26 Strigoniensi b: Strigoniense a

28 Isthwanwar Sch: Isthwanwr b a

quinquagesimus octavus domini annus instabat, verque anni eiusdem venusta
 florum amictus tunica suos iam posteros transpassaverat gradus, et fertili suum
 cesserat hospitium estati sole subterraneos agente gressus, nocte scilicet illa, que
 festum sacratissimi corporis Christi immediate subsequitur, nimiam in tenebrosita-
 5 tem dissoluta modicoque nimbi impetu Budense castrum concuciente omnes captivi
 eiusdem castri excelsos habiti intra muros comite Mathia et Paulo Modrar tantum
 regia in captivitate remanentibus ad Aquas Calidas Inferiores pendentibus castri de
 meniis quorundam duorum linthiaminum in ministerio se demittentes liberi
 abierunt. Dum autem regi Ladislao suorum captivorum innotuit eliberatio, simul 981
 10 cum illis, qui eorundem procuraverant captivitatem, admodum triste tulit
 pertimuitque. Nam prefati Sebastianus de Rozgon et Ladislaus de Kaniisa valebant
 in armis, et multa in regno gaudebant parentela. Rex ergo et sibi annexi barones hos
 eosdem in vindictam sui eo citius insurgere formidabant. Quapropter omni sue
 partis gente cito armata qualibet absque mora Wiennensem se transtulit ad
 15 civitatem, comitem quoque Mathiam sine aliquo vinculo et Paulum Modrar multis
 ferramentis compeditum, locuples enim erat auro, et se ab eodem ingentes
 thesauros extorquere posse sperabat, uno et eodem in curru locatos secum abduxit.
 Tandem modico temporis intervallo Wiene habitato in Bohemiam transiit, et 982
 20 comitem Mathiam Wiennensi in castro firma sub custodia reliquit. Dum autem
 Pragensi in civitate regali in pompa conversaretur, subita et tristi egritudine
 aggressus vitam pariter et perierium ultimo respiramine solvit. Utrum autem, ut
 quibusdam placuit, ordinante Georgio de Podebrad alias eiusdem regni gubernato-
 re letiferum per venenum, an vocatione divina occubuerit, ipse pro comperto dicere
 nequeo. Sepe enim multorum ora multas discoloratas in narrationes dissolvuntur,
 25 omnibus tamen fidem adhibere quis queat? Creverat ipse rex Ladislaus congruam
 sui corporis in proceritatem, glaucos quidem et crispas habebat crines, facies
 quoque illi alba erat rubenti permixta colore, et nasus recto diametro mediam inter
 faciem descendens parva quadam sui in medio tumescebat curvitate, morum vero
 probitate et prudentia sue etatis inter iuvenes non minus erat venustus. Obiit autem
 30 ipse rex Ladislaus anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo
 octavo supradicto, etatis quidem et regnorum suorum anno bis nono, cum scilicet
 eiusdem anni autumnus sue ultime compleverat orbem lune, eadem die anni
 subsequentis, qua comitibus Ladislao et Mathie, ut predictum est, premissum
 prestiterat iuramentum. Sepultusque ibidem Prage in ecclesia parochiali novissi-
 35 mam loco in eodem expectaturus resurrectionem.

3 cesserat a: cessarat b

10 qui b: qni a

22 quibusdam a: quibusdem b / Podebrad Sch: Bodebrad b a

23 occubuerit a: occupuerit b

31 nono b: novo a

35 resurrectionem om. a

De electione domini comitis Mathie in regem

984

Cum autem peregrinis ex relatis fama obitus ipsius regis Ladislai in regnum Hungarie venit, multos contristavit, maxime autem illos, qui eidem regi comitis Ladislai persuaserant necem, cum ultores effusi sanguinis ipsius comitis Ladislai eo avidius, eo animosius insurgere ac inceptam finem ad optatum perducere vindictam desiderare videbant. Quod et factum fuisset, si pro componendis regni rebus proque eligendo rege indicta per totum regnum Hungarie generalis universitati nobilium congregatio eorundem ultorum estuantem in vindictam animum non refrenasset. Ipsa tandem generali congregatione suis statutis in diebus, cum scilicet celer et ingeniosus notariorum calamus millesimum quadringentesimum quinquagesimum octavum domini annum de recenti scribere inceperat, multa nobilium tumultuositate omnes civitatis Pesthiensis per plateas fervente, Michael Ziilagii supradictus comitis Mathie, ut dictum est, avunculus cum genitrice eiusdem uno eodem de alvo natus multam virorum armorumque virtutem secum ducens congregationem nobilium ad eandem venit. Et hunc quidem Michaellem Ziilagii viri in regno potentes, quorum in pectoribus beneficiorum merita quondam domini comitis Johannis vivaci movebantur recordia, domini scilicet Thomas Zekel prior Aurane, Sebastianus de Rozgon, Ladislaus de Kaniisa et Pangratus de Zenthmiiklos cunctusque tam Transsiluanarum quam inferiorum regni partium cetus nobilium comitabantur. Qui dum in eandem civitatem Pesthiensem venientes comodum sibi cepissent hospitium, et nox eorum post decessum prima superveniens humano visui diei in claritate abditas celi palam fecit stellas, omnipotens ab alto eiusdem noctis sub profunditate altum Danubii flumen tam dura tamque solida constravit glacie, quod subsequenter diei luce orta cuncti Danubium transire volentes omni navigio remoto ipsius glaciei in dorso, velut quendam continuum per campum, nullo eos aquarum impedimento vetante incedebant. Domini vero Ladislaus de Gara palatinus, Nicolaus de Wiilak wayuoda, Paulus filius Bani de Liindwa, qui, ut dictum est, regalibus preerat ianitoribus, et ceteri quidam non magni momenti viri, qui scilicet prefatorum comitum Ladislai et Mathie procuraverant calamitatem, Budensi erant in castro, et ea, que erga comitis Mathie avunculum gerebantur, animo formidoloso ferebant. Quis autem putaret eosdem parva timoris anxietate concuti, dum exactores tallionis per ipsos commissi facinoris multa virtute armorum maximaque bellicosorum copia virorum vigere et hos quidem sibi vicinos esse conspiciunt? Et, si tutelam aliquam in flumen Danubii ipsis fieri posse sperassent, ipsa frustrati idem flumen spissis glatierum molis contectum intuebantur. Sique iam dicte generalis congregationis prerogativa per ipsumque Michaellem

985

986

987

988

17 recordia b: memoria a

22 abditas a: abdictas b

23 flumen a: flumem b

Ziilagii eis concessa affidia illos eosdem non animasset, dici posset, quod aliorum castris Budensis murorum in firmitate minime confisi atro prime noctis instante chaos fortassis dispersi loca petissent ipsis tutiora. Assecurati tandem ad civitatem Pesthiensem descenderunt, et cum his, qui civitate in eadem erant, simul iuncti de regis electione tractantes continuo in colloquio dies consumpserunt plures. Instabat Michael Ziilagii sibi que coadunata gens totalis et quasi omnis nobilium Hungarie cetus, ut comes Mathias in regem eligeretur. Supradictis vero Ladislao de Gara palatino, Nicolao de Wilak wayuoda et Paulo filio Bani de Lindwa cuncteque eorum cohorti nec id, ut comes Mathias regia potiat dignitate, annuere, dum commissi per ipsos sceleris graviolem exinde arbitrabantur illos se suscipere posse tallionem, neque eis omnino refutare cedebat ad libitum, dum vindicte mortis ipsius comitis Ladislai exigentium catervis undique circumdati eorundem mediosolvebantur inter tumultus. Saniori tandem freti consilio imminens vite aut rerum dispendium futuris committentes eventibus, accepto prius a prefato Michaele Ziilagii fidei iuramento, quod nunquam futurorum temporum in evolutione hoc crimen ipsis obicietur, et nec aliquando necis ipsius comitis Ladislai ab ipsis et eorum heredibus aliqua ultionis exigetur pena, et ipsi id, ut comes Mathias regale sublimetur in solium, annuerunt. Et quid facerent, nisi ut annuant, dum omne Hungaricum vulgus latas civitatis per plateas deambulans puerorumque cetus hinc inde cursitans loquebatur, et alta voce clamabat: Mathiam volumus esse regem, hunc nostra pro tutela deus elegit, hunc quidem et nos eligamus. Tanto enim cunctus eiusdem congregationis populus preter illos, in quibus commissi in eum criminis timor laborabat, erga ipsum ducebatur amoris desiderio, ut supra omnes delicias ipsum regium ad culmen pervenire optabant. Nobile ergo illud dominorum prelatorum, baronum procerumque regni consilium unitum est, omnique Hungarice genti placuit, ut comes Mathias regia adornatus dignitate regno Hungarie dominetur, et nihilominus eiusdem regale sceptrum prestito fidei iuramento venerari pariter et metuere sponderunt. Et, quia pueriles eiusdem comitis Mathie artus tam vasti negocia regni occurrentium rerum pre magnitudine sufferre non valere cogitabant, iam dictum avunculum suum, donec Fetontis axis quinquies annuales peragraret cursus, in eiusdem regni et ipsius electi regis gubernatorem prefecerant. Sed mira res! Adhuc hec tam solennis electio in penetralibus agebatur, nondumque ad populum eiusdem devenerat rumor, et iam Pesthiensis ecclesia solennem in cantum dissoluta de tam desiderabili electione deo laudes psallebat. Cum autem communis populi devenit ad notitiam, omne Hungaricum vulgus magno pre gaudio exultabat, ac campanarum ubique ecclesiarum pulsantium sonitu nimioque tubarum in clangore et multarum in modulamine fistularum necnon vocum in laudem dei canentium patule laxatarum melodia ingenti sonitu

25 baronum a: baronnm b

33 nondumque b: nondum a / Pesthiensis ecclesia a: Pesthiensem ecclesiam b

34 cantum a: cautum b / dissoluta b: prorumpens a

38 melodia a: melodio b

vicinus densabatur ether. Currebant hinc inde nuncii huius electionis gaudium his, qui absentes erant, differentes multisque muneribus onusti redibant. Postquam autem propinque noctis advenit crepusculum, ipsa nox in multorum accensione ignium illuditur, et quasi in diem ficticium multa congerie lignorum ardente
5 transmutatur. Dicitur quidem presumitur, quod primevo Hungaricarum rerum ab origine alicuius regis electio tanto cum gaudio tantaque cum gloria celebrata fuit nunquam.

<259.>

Quomodo dominus rex Mathias de captivitate liberatus
in Hungariam extitit reductus

993

10 Postquam autem ipsa tam felix electio finem expectatum sortita est, iam dictus Michael Ziilagii vulgi favore superbus regalibus Bude habitis ab atrii abstinere nolens multorum Hungarie dominorum in comitiva letus intravit, et principem occupavit ad novum. Ladislaus quoque Garenensis palatinus, qui antiquo regni de more eisdem presidebat, et eadem sibi ultronee voluntatis sub specie tristo tamen
15 intrinsecus corde cessit, seque inde clam tutiorem sibi ad partem transtulit. Quibus peractis prefatus Michael Ziilagii tumulum dicti comitis Ladislai adiit, funusque eiusdem exhumari faciens illud simul cum cunctis sibi circumstantibus deplanxit, ac tandem Transsiluanensem ad Albam transferre faciens idem paternum iuxta sepulcrum in multis obsequiis condere fecit. Eisdem in diebus electum regem supra
20 nominati Georgii de Podebrad potentia tenebat. Iste enim Georgius de Podebrad in regno Bohemie multarum possessione civitatum multeque consanguineitatis parentela cunctis eiusdem terre optimatibus ditior erat. Et hic dicto quondam rege Ladislao etate puerili occupato eiusdem regni Bohemie gubernaminis moderavit officium, post mortem vero eiusdem omnipotens fortuna regno in eodem regio in
25 trono eundem sedere non vetavit. Ad huius Georgii manus electum regem quidam sub hac sorte devenisse ferunt, quod videlicet dum adhuc comitis fungeretur nomine, eundem rex Ladislaus in diebus circa finem regalis sue pompe proximis Wienensi de arce ad se in Pragensem urbem deferre iussisset, et ea die, qua rex Ladislaus obiisset, dicte Pragensis urbis intra menia deductus extitisset, ipsoque
30 rege Ladislao vita functo cum ceteris Bohemicis rebus in potestatem eiusdem Georgii de Podebrad extitisset devolutus. Alii autem ipsius novi regis eliberationem ita factam fuisse mihi persuadebant, quod videlicet dictus Georgius de Podebrad statim, postquam ipse rex Ladislaus sua ultima clausisset respiramina, obitus eiusdem studiosus celasset famam, ac mortui regis anulare eiusdem de digitis
35 surripuisset sigillum, fecissetque scribere litteras, quas tandem eodem sigillo

994

995

996

4 ficticium a: ficticiem b

14 tamen a: ab *add.* b

15 inde a: ab illac b

consignari faciens ipsius regis Ladislai fictitio sub nomine his, quibus comitis
 Mathie custodia iniuncta erat, mandasset, ut mox eisdem litteris visis comitem
 Mathiam ipsarum litterarum ostensoribus assignarent, ipsique simul cum illo
 Pragensem usque ad civitatem venirent. Rex enim Ladislaus, dum Wienense
 5 castrum egressus est, hoc sigillum custodibus predictis in comitis Mathie rebus
 indubitabili pro signo reliquisse fertur. Credidissent ergo ipsi custodes fictis 997
 litteratoriis mandatis, et se eorundem immoratos exhibuissent factores. Nondum
 autem comes Mathias in supradictorum ductu nunciorum regni Bohemie ad oras
 10 Podebrad missi occurrissent, quorum in medio ipse comes Mathias Pragam usque
 tutus equitasset. Dum vero ipse Georgius de Podebrad eundem vidit, gavisus est
 valde, non modicam enim in eiusdem redemptionem auri partem se recipere posse
 cogitabat. Postquam autem audivit eundem comitem Mathiam regni Hungarie in
 15 agressus est, et eum multa confabulatione victum sue nate ad connubia inclinavit,
 nec in posterum repatriantem eum plurimi auri sine solutione abire tulit. Anno 998
 tandem electi regis primo, cum scilicet rigidus hiemis albor tepido perflatus zephiro
 frigidis dissolutis nivibus excelsis montium de culminibus profundas defluserat in
 valles, verisque expectata temperies avicularum ora gratos dissolvebat in cantus,
 20 ipse novus rex armato Bohemorum in conductu ad opidum Straznicze denomina-
 tum in partibus Moraue iuxta decursum fluminis Morwa situatum magna cum
 letitia extitit deductus, ubi mox suorum cetus nobilium immenso perfusus gaudio
 eum circumdedit, quorum tandem leta inter agmina letus desideratam ad patriam
 25 equitavit. Cum autem Budense ad castrum ventum est, mox multorum confluentia
 nobilium adventum desiderati regis prestolantium curia regis eiusdem magna cum
 gloria extitit decorata.

<260.>

Super quibusdam exercitiis domini Mathie regis compendium quoddam parvum

999

30 Nulla homine in hoc est natura, que eundem regnare dedignaretur, nam cunctos
 sui evi Christianos inter principes ipse unus est, qui alta facinorum cum gloria sui
 regiminis dirigit officium. Nonne et cesar Thurcorum Machumetes, qui hac nostra
 etate vivebat, sui que terrore omnem terrarum orbem quassabat, quique suorum pre

- 6 reliquisse a: relinquisse b
- 10 missi occurrissent om. b
- 13 audivit a: audivit b
- 17 tepido a: trepido b
- 19 cantus Bo: cautus b a
- 21 iuxta a: iuxtra b

magnitudine facinorum Magnus Machumetes nominari dignus fuit, rege de isto
 dixisse fertur: Ego et ipse, inquit, sumus omnes mundi inter principes, digne
 principis nomine qui vocamur. Nonne est, ut principem esse decet, in consiliis 1000
 peridoneus, in delinquentes clemens atque permisericors, in rebus regni admini-
 5 strandis solers et providus, animo strenuus, magna et ardua agredi audax, in
 laboribus tollerandis infatigabilis, in eventibus precogitandis preveniendisque
 perspicuus, in periculis evitandis cautus, in hostis insidiis consiliisque denudandis et
 pervertendis sagax, in omni re militari ac in cunctis sui regiminis exercitiis miro
 modo instructus, dissimulandi magister, glorie usque ad infinitum avidus et
 10 tanquam regnare natus? Iste rex a suis regnicolis turbata habuit sui regiminis 1001
 primordia, postquam autem viribus et animi discretione adolevit, quasi quodam
 gravi aquarum de diluvio emergens, omnia moderamine peroptimo complanavit.
 Hic sui principatus primos circa annos ingentem Thurcorum exercitum, qui
 comitatus Sirimiensis in depopulationem se ingesserat, castraque Kewlpen et
 15 Zenthdemeter ad litus alvei Zauae vi ceperat, potenti Marte fudit. Hic annos circa
 eosdem et Frederici Romanorum imperatoris ambiciosam cupidinem sceptrum regni
 Hungariae ardentem regemque ipsum quadam oportunitate per barones quosdam
 sibi attributa culmine regio spoliare volentem tum vi tum ingenio compescuit et
 20 extinxit. Tandem in Bohemos et Polonos, regnum qui maximis, ut supra dictum est, 1002
 premebant rerum direptionibus et incendiis, gladio converso eosdem post multam
 eorundem cedem mira celeritate compressit, fortiaque illorum domicilia et
 munitiones parvo admodum fultus milite evertit, a cedeque residuos per devia ac
 silvarum per latebras errare et extra regnum profugere coegit. Necnon et guerrarum
 procellas, que prefati quondam Wladislai regis a temporibus in regno gravi
 25 fluctuaverant tumultuositate, pulcra quadam discretione compescuit pariter et
 sedavit, pacemque peroptimam tot per annos desideratam omnes sui principatus
 per fines composuit. Post hec valida militum expeditione conflata plurimam partem 1003
 Seruie pervagatus est, ac magna vastitate terra in eadem in igne et ferro edita felix
 rediit. Harum demum rerum post expeditionem nondum equorum suorum sudore
 30 desiccato Boznense regnum, quod et Ramam vocamus, tunc Turchorum dominio
 subiectum aggressus est, castrumque Iaiicza tum loci natura tum vero meniorum
 altitudine munitissimum vi, alia vero terre eiusdem castra deditioe cepit.
 Omnesque cesaris Thurcorum milites sua de curia ad custodiam eorundem
 castrorum deputatos, quos gladius Hungarorum non consumpserat, ad gratiam et
 35 suam ditionem recipiens purpureis splendidis vestimentis secum deduxit, opti-
 mumque et novum genus victoriae reportavit.

3 decet a: solet b

9 dissimulandi Bo: dissimilandi b a

11 primordia a: premordia b

14 depopulationem b: depopulatioevem a

25 discretione a: discrectione b

De felici coronatione domini regis Mathie
et de quibusdam eiusdem expeditionibus

1004

Inter hec sacro regni Hungarie diademate a manibus Frederici Romanorum
cesaris magna cum difficultate rehabito rex Mathias sexto sui regni, dominice autem
5 incarnationis millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto anno in die cene
domini totius sui principatus spiritualis secularisve dignitatis dominis regnique sui
proceribus presentibus et de eiusdem coronatione gaudentibus more alias
observato magna cum solennitate feliciter extitit coronatus. Post hec Machumetem 1005
Thurcorum cesarem supradictum in expugnatione dicti castri Jaiicza formidoloso
belli cum apparatu insistentem solo exercituali sue expeditionis strepitu territavit,
cunctaque machinarum et tormentorum genera per eundem illac apportata ibidem
relinquere ac ipsum castro desub eodem victorie vacuum fugere coegit. Demum
magna exhinc suorum facinorum gloria subsequente quendam Bohemum Swiihla
denominatum virum in armis prestantem multo agregario milite fortem regni
15 Hungarie in depredationem ad opidum Koztholian sive Zenthwiid munitione sibi
preparata novas res molientem in forti manu circumvenit expugnavitque, ac
captum pluribus suis cum complicibus in furca suspensum ventorum flatibus
exposuit. Ceteros etiam suos comites, qui capti fuere, plurimos tabido suorum 1006
carcerum fetore fecit suffocari. Tandem universis partium regni Transsiluanarum
nobilibus omnique vulgo dementia ductrice suum regium contra culmen rebellione
moto, dum sibi novum principem elegissent, multaque convoluti in agmina aciebus
ordinatis regie maiestatis introitum prohibere niterentur, mox dominus rex ex
adverso velut turbo quidam vehemens suis ferratis cum aciebus, licet impar milite,
irruit super illos. Illi quidem manibus minime consertis terrore nimio percussi, velut
25 fere quedam indomite viso leone, fugerunt. Quos tandem dominus rex sui arbitrii 1007
iuxta libitum domitavit. Propter quod nonnulli illorum ea de causa, quam
subierunt, deflent rusticitatem usque in hunc diem. Abhinc vero milite quiete
minime recreato Moldauiam versus, puta regionem sacre corone regni Hungarie
subiectam, tunc rebellem suorum flexit habenas equorum. Dum igitur alpibus
30 transitis magnam terre eiusdem partem in forti manu peragrasset, et in quodam
regionis eiusdem opido Baniia vocato cuncta sua cum gente hospitium accepisset,
Stephanus wayuoda earundem partium dominus magna vi sui populi coadunata
noctis in conticinio regium irruit super exercitum, succenditque opidum, et

8 Machumetem a: Machumrtem b

11 illac b: illuc a

19 suffocari a: suffocare b

20 dementia a: demencia b

29 rebellem b: rebellam a

30 quodam a: quodem b

Hungaros tum somno tum vino occupatos ad arma excitavit. Elegerat enim 1008
Stephanus wayuoda nocturna sub umbra regium adoriri exercitum, ut, si in prelio
deficeret, saltem temporis obscuritas illi auxilio fieret. Fefellit tamen eum sua
opinio. Nam subito rex cuncto suo exercitu in timpanorum tubarumque sono
5 convocato et tum luna tum vero dicti opidi incendiis radiantibus furibundo cum
impetu irruit super illius agmina, ac post multam utriusque partis decertationem
postque maximam in Walahis factam stragem Stephanus wayuoda terga dare est
coactus. Quapropter rex triumphum preclarum atque memorabilem obtinuit. Unde 1009
et vexilla plurima in signum inclite victoriae sue Budam usque adduxit, que magna
10 cum celebritate in parochiali gloriosissime virginis Marie ecclesia locata cernuntur
etiam hodie. Hanc tandem victoriae sue post gloriam dominus rex ad instantiam
sancte matris ecclesie, tum ad preces Frederici Romanorum imperatoris contra
hereticos Hwziistas in Moravia et in Bohemia septenne continuavit bellum, ac
semper victor evadens omnem Moraue marchionatum cunctamque Zlesiam, sed et
15 Lusaciam sue ditionis efficiens in regem Bohemie eligi et illarum terrarum dominio
et principatu frui dignus fuit. Propter quod in tam celeberrime electionis sue
decorem et dignitatem in civitate Olomucensi hymnus iste infra scriptus nova
editione extitit decantus:

20 Maximo cultu veneranda cuiquam
egimus Nonis Maii iocunde
festa victricis crucis et beate
digna repente. 1010

25 Congredi gentes patrie Boheme,
presules vere fidei, barones,
urbium sanas licuit cohortes
Cristicolarum.

30 Colle constructum prominente templum
Olomucense laicisque cleris
perstrepit votis domino repletum
religiose.

Creditur Sacrum iugiter vocatum
Pneuma tot rectis animis dedisse,
publice clamant, placet, eligatur
ecce Mathias.

8 preclarum a: proclarum b

13 septenne a: sepcienne b

18 editione a: editiove b / decantus b: decantatus a

20 Nonis b: Novis a

31 iugiter b: precibus a

Clara delectus cito vota summit,
celicis iussis precibusque terre
mente discussus, pie Christe, pro te
flexus obedit.

5 Laudibus dignus placido Mathias 1011
addit assensu diadema regni
prepotens regno et titulum Bohemi
Panoniarum.

10 Xeniis Iesu referamus omnes
gloriam, cantus strepat et tubarum
clangor, ut nobis veniat vir equus,
terror in hostes.

15 Iste rex nostros animos fideles
allevet pressos reprimatque, mactet
cum suis sectis hereses iniquas
quam vehementer.

20 Xantus humentem ocius liquorem
linquet, arcturus iaciet et axem,
quam dei causam populosque princeps
deserat ob te.

<262.>

De infidelitate quorundam dominorum Hungarie 1012
contra dominum regem Mathiam commissa
et de victoriis eiusdem domini regis quibusdam

25 Domino rege ea tempestate res suas erga regnum Bohemie sorte felici dirigente
quidam dominorum Hungarie, hi autem maxime, quos sua benivolentia extulerat in
altum, potissime vero domini uterque Iohannes, alter Strigoniensis archiepiscopus,
alter vero episcopus Quinqueecclesiensis, in Sclauonia humilis sub tecto nobilitatis
geniti regia beneficia ingrata tractantes recordia, nedum res illius in Bohemia non

- 1 delectus a: dilectus b
- 8 Panoniarum a: idanoniarum b
- 18 arcturus b: arcurus a
- 19 quam a: quoniam b
- 20 ob a: oh b
- 25 extulerat a: extollerat b
- 28 recordia b: recordatione a

perturbassent, verum et regem ipsum sceptro regimineque Hungarico spoliare
 conati illustrem Kasiimirum Kasiimirii regis Polonie natum gente et armis
 Polonicalibus superbum regium in obprobrium per terram Scepes in regnum
 induxere, et castrum Nitriense illius tradidere ad manus. Hunc dominus rex 1013
 5 Mathias suspecti militis fretus presidio castro in eodem obsedit, obsessumque post
 nimium Polonorum interitum armis et fame adeo fatigavit, ut simul cum suis de
 salute desperaret, et proprii capitis damnum magis quam rerum timere cogeretur.
 Et amplius dominus rex illum fatigasset, si in suo milite non dubitasset, ipsumque
 Kasiimirum noctis obscuritas sue regie obsidionis e medio non subtraxisset. Tali
 10 ergo sorte Kasiimirus simul cum suis in Hungaria militans nedum sceptro potitus
 fuisset Hungarico, verum suo in reditu suum ad genitorem vix propriam salutem
 reportavit. Post hanc tandem tam solennem suam victoriam dominus rex super 1014
 munitiones Polonorum in *Zempleniensi* et de Saros comitatibus per eosdem
 earundem partium in molestiam erectas irruit expugnavitque easdem et funditus
 15 evertit, ac Polonos, qui illas tutabantur, gravi calamitatis captivitate mancipando
 ad declarandum sui triumphii gloriam Budam usque misit. Dehinc ad exigendam
 suarum iniuriarum tallionem in Poloniam exercitum sue gentis copiosum in magno
 armorum strepitu destinavit, infandasque regno in eodem in flammis direptioneque
 20 rerum multa sui obprobrii penas exigere fecit. Audivit demum regem Polonie
 Kaziimirum supradictum in Slesianas partes novas res moliri. Congregato igitur 1015
 tum aulicorum suorum tum vero stipendarii militis exercitu haud simili, quem rex
 Polonie contra eum ducebat, progressusque intravit Slesiam, et civitatis Wratista-
 uensis iuxta muros stativa posuit castra. E converso vero rex Polonie omnem sui
 25 domini ad arma valentem manum, Polonos scilicet ac Ruthenos, Lithwanos et
 Tartaros in unam redigens expeditionem venit, et a castris Hungaricis per unum
 miliare vel citra cunctam suorum castrorum vim locavit. Et quamvis tantus populus
 domino regi Mathie sueque genti terrori esset, non ergo in fugam lapsus est, sed
 30 quid sibi hostis presumeret, cogitabundus revolvebat. Transierunt igitur certi dies, 1016
 et nec eisdem currentibus rex Polonie aut suus miles Hungarica adoriri vel videre
 castra ausus fuit. Dominus vero rex non equaliter cum illo sue expeditionis navavit
 officium. Nam mox postquam regem Polonie erga arma desidia duci vidit, campo
 deditus hostilia turbabat castra. Equidem et milites sui de castris velut vespe
 quedam egredientes Polonos victualium questui deditos interficiebant et captiva-
 35 captivati captivantibus fastidio erant. Commisum fuit ergo per dominum regem,
 ne captivarentur, nisi quos prestantia captivitati dignos iudicaret, ceteri vero

- 2 illustrem a: illustrum b
 13 *Zempleniensi*: *Zemlemensi* b a
 21 stipendarii b: stipendarii a
 23 stativa a: statina b
 30 navavit a: nanavit b

captivi, si occurrerent, in altera tantum parte faciei secari et tandem dimitti
 deberent, ut, cum ad propria redirent, quod Hungaros viderunt, cicatrix illis
 testimonio fieret. Bina preterea dominus rex regis Polonie castra eidem opem 1017
 victualium ferentia profligavit pariter et dissipavit. Missoque inter hec magnifico
 5 viro Stephano de Zapoliia comite Scepusiensi perpetuo summo sue expeditionis
 capitaneo sui exercitus quadam cum parte in Poloniam tunc militis custodia
 orbatam, in illaque maximas vastitates ferri et ignis ministerio edere fecit. Talium
 igitur incursum procellis dominus rex Mathias regem Polonie agitatam adeo
 fatigavit, ut ipse rex Polonie in populo et equis pre fame macerie afficeretur,
 10 pacemque potius quam bellum expeteret. Postea utrisque regibus in campo
 tentiorum hanc solum propter causam extentorum sub umbra pari cum milite
 convenientibus pax illa peroptima, que armis componi nequivit, regum eorundem
 presentia composita est. Ubi et dominus rex Mathias regem Polonie suum 1018
 in papilionem introductum cunctis eiusdem regis Polonie comitibus, Polonis scilicet
 15 ac Ruthenis, Lithwanis et Tartaris domini regis Mathie tum dignitatis liberalitatem
 tum sui directionem admirantibus et stupentibus delicata tractavit hospitalitate.
 Tandem abhinc rediens castrum Thurcorum Sabacz denominatum ad litus fluminis
 Zaue per eosdem ex lignis terraque multum curiose perforti opere preparatum
 20 turribusque ac fossatis et vallibus necnon milite non minus munitum diro hiemis
 sub rigore obsedit et expugnavit. Post hec delecti egregiique militis conflata 1019
 peroptima expeditione rationabili causa ducente dominia Romanorum imperatoris
 Frederici in forti manu aggressus est. Ubi, licet pluries decertatum sit, semper
 tamen dominus rex triumpho gloria potitus omnes pene civitates ducatus Austrie, in
 Stiria quoque ac in Carinthia multas tutrici viro armisque et opibus divites ac
 25 murorum ambitu et turrium crebritate pulcras et fortes vi cepit, castra munitissima
 expugnavit, terramque et aquam earundem regionum sue subdidit dominationi.
 Inter quas et civitates illas celeberrimas famosasque, Viennam scilicet et Novam,
 30 quam suburbanis deliciis insignes nulla omnino hominum etate per quempiam
 regum vel imperatorum expugnatas vi cepit. Splendidoque suorum cum apparatu
 easdem ingressus civibus earundem sibi reluctantibus post illarum captionem ex
 innata sibi clementia et pietate in rebus et personis pepercit. Unde et civitate
 35 Wiennensi in eadem post sui captionem in laudem eiusdem domini regis Mathie hoc
 carmen metricum extitit editum:

2 viderunt **b**: viderint **a**
 5 Scepusiensi **a**: Scepusiensis **b**
 7 illaque **b**: illa **a**
 20—p. 292, 8 Post est **b** **a**: *om.* **a**₂
 22 decertatum **b**: decerratum **a**
 24 Carinthia **a**: Chorinthia **b**

Discite, mortales, nimis non fidere muris,
 menia quid valeant, capta Vienna docet.
 Strenua quid possit virtus et dextera regis,
 exemplo monstrat clara Vienna suo.
 5 O miranda nimis placidi clementia regis,
 cedere non novit, vincere cuncta solet.

Prefulgida rege de hoc per orbem fama volat, et ensis illius vicinis regionibus terrori
 est. Nec aliquando Machumetes ille Magnus, cuius framea pepercit nulli, vires regis 1020
 huius campestrali certamine tentare ausus fuit. Cum et desub castro Jaiicza, ut
 10 premissum est, deque Moldauia eiusdem ante gladium fugerit vehementer,
 expersque sui voti suam redierit in terram, victoriosum quidem hunc hominem
 reddidere fata. Quapropter in suorum gloriam facinorum hi versus compositi fuere: 1021

Sorte nova rediit Hunorum clarissima, quondam
 tempore que fuerat Atile, victoria, regis.

15 Domus thauernicalis et mensa regis huius tantis ornatibus et clenodiis, tantis 1022
 apparatibus tantisque aureis et argenteis nitet vasis et poculis, ut nullus regum
 Hungarie in his rebus tam gloriosus fuisse credatur. Huic rei testimonio est nobilis
 illa dieta inter ipsum regem ac illustrem Wladislaum regis Polonie natum in civitate
 Olomucensi celebrata. Ubi idem dominus rex tantas rerum novitates in gemmis et
 20 lapidibus preciosis ac in auro et argento, vasis scilicet et poculis ceterisque
 mensarum ac domorum regalium ornamentis in multitudine admiranda et invisa
 eiusdem civitatis in palaciis et plateis humano visui exhibuit intuendas, ut quondam
 Persarum Babilonieque rex Asuerus in memorabili illo convivio suo sui regni
 principibus vix tantarum gloriam rerum ostendisse cogitetur. Innumeram autem 1023
 25 multitudinem ingeniorum, bombardarum, machinarum ceterorumque tormento-
 rum, que ipse dominus rex in ruinam hostilium munitionum et castrorum in sua
 expeditione deferre solet, quis enarrare queat, cum omnia simul uno et eodem in
 loco visa sint per neminem. Dicit tamen potest, quod et in his rebus omnes
 Christianitatis reges supergrediatur. Multa et varia de hoc rege narranda essent,
 30 que sui pre magnitudine pre novitateque rerum vivacitate sunt digna, sed cum

- 1 nimis **b**: nimium **a**
 3 dextera **Sch**: dextra **b a**
 5 placidi **a**: placida **b**
 6 cedere: Ledere **b a**
 11 hominem **b a**: ut secundum Atilam *add.* **a**₂
 12—14 Quapropter regis **b a**: *om.* **a**₂
 13 clarissima **b**: maxima **a**
 14 fuerat **a**: fuit **b**
 16 apparatibus **a a**₂: appararibus **b**
 27 simul **a**₂: semel **b a**
 29 reges **b a**: regres **a**₂
 30 vivacitate **a a**₂: vinacitate **b**

suorum ingentium facinorum gloria singularem stilum et historiam maioremque me preter preconem expostulet, ea, que rege de eodem amplius scribentur, de temeritate, que me ad premissa exaranda coegit, veniam rogans meis autoribus linquo, qui eadem stilo altiori digniorique prosequuntur omnia particulatim, prout
5 acta fuere, sed et inimicicias, que regem adversus Romanorum imperatorem concitarunt, plenius enarrantes. Deo gratias!

5—6 sed enarrantes **b a**: *om.* **a**₂

6 Deo gratias **b**: Finit Chronica Hungarorum **a**: Finis **a**₂

Post opus Johannis de Thurocz in utraque editione (**b** et **a**) invenitur *Rogerii Carmen miserabile*, cuius textus criticus in SRH II. (pp. 551—588.) legi potest. Post hunc textum in **b** colophon sequitur, in **a** autem inveniuntur versus ignoti auctoris:

Quanta sit invicti terrena potentia sceptri,
Gloria, maiestas, fama, perennis honor;
Quis favor in meritis, terret que pena malignos,
Regnicolas fidos gratia quanta fovet;
Pace sub optata que copia deliciarum,
Marte sub adverso quantus ad arma vigor;
Quam celebres etiam victo super hoste triumpho,
Denique funebris que quoque pompa siet:
Cuncta hec Hunorum permonstrat Chronica presens
Lectorem alliciens ardua gesta sequi.
Rursus et insinuat fatum si flebile, sive
Murice vestitum sollicitudo premat,
Scilicet infide predura rebellio plebis;
Lurida pretendunt sepe aconita necem.
Insidie tristes, mendacia, proditioes
Purpureum assidue dant trepidare caput.
Lectorem tribuent aliena pericula cautum,
Sunt namque in cunctis tristia mixta iocis.

In **a** post hos versus sequitur colophon.

Colophon editionis **b**:

Illustrissimorum Hungarie regum chronica in inclita terre Morauie civitate Brunensi lucubratissime impressa finit feliciter. Anno salutis M CCCC LXXXVIII die XX Martii.

Colophon editionis **a**:

Serenissimorum Hungarie regum chronica bene revisa ac fideli studio emendata finit feliciter. Impressa Erhardi Ratdolt viri solertissimi eximia industria et mira imprimendi arte, qua nuper Venetiis nunc Auguste excellet nominatissimus. Impensis siquidem Theobaldi Feger concivis Budensis anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octavo tertio Nonas Iunii.

INDEX NOMINUM

Hic index nomina propria et ex eis derivata adiectiva textus Johannis de Thurocz continet. Numerus Arabicus paragraphos notat, numerus autem supra lineam scriptus significat, quotiens nomen in paragrapho inveniatur.

Abbreviationes in indice usitatae

a. C.	ante natum Christum	hab.	habitatores
aep.	archiepiscopus	hist.	historicus
apost.	apostolicus	Hung.	Hungaria, Hungarice, Hungari etc.
c.	circa	imp.	imperator, caesar etc.
card.	cardinalis	ins.	insula
cf.	confer	m.	mons, montes
com.	comitatus	op.	oppidum, urbs
Const.	Constantinopolitanus (-a, -um)	paenins.	paeninsula
ep.	episcopus	phil.	philosophicus
f.	filius, filia	pont.	pontifex
fam.	familia	Rom.	Romanus (-a, -um)
fl.	fluvius, amnis, rivulus etc.	S.	sanctus (-a)
fr.	frater	scr.	scriptor
g.	gens, populus etc.	v.	vide
geogr.	geographicus	†	mortuus (-a) est
h.	hodie		

A

- Aachen v. Aquisgranum
 Aaron pont. Hebraeorum 466
 Aba (Alba) rex Hung. (1041—1044) 272^a, 273²,
 274^a, 277², 278, 279, 280^a, 281², 282, 292, 314
 — genus Hung. 197, 218
 — Magnus sive Pulcher dux exercitus Hung. 498,
 500
 Abah castrum Bavariae 241
 Abásár v. Saar op.
 Abaújvár v. Castrum Novum
 Abiron fr. Dathan 293
 Achaya regio Graeciae 102, 125, 164
 Achilles f. Jaco 425
 Aquilegia v. Aquilegia
 Actica v. Attica
 Adalbertus, S., ep. Pragensis (†997) 223
 Adamite heretici Bohemi 763
 Adiuga v. Aduiga
 Adriaticum mare 164, 165, 561
 Aduiga (Adiuga) f. Lodovici I. regis Hung. 633,
 635, 724
 Affrica (Affricana pars mundi, Affricanus ager)
 16, 87, 89, 177, 184
 Affricana pars mundi v. Affrica
 Affricanus ager v. Affrica
 Agamemnon (Agamenon) f. Atrei 8
 Agamenon v. Agamemnon
 Agathirsus f. Herculis 43²
 Agatirsi g. Sarmatiae Europicae 71
 Agmund op. Stiriae 380, 399
 Agria (h. Eger) op. Hung. in com. Heves 439
 Agriense castrum 908, cf. Agria op.
 Agriensis ecclesia 463, cf. Agria op.
 — ep. 409, v. et Andreas (1275—1304), Emericus
 Czudar (1378—1384), Simon Rozgonyi
 (1439—1444), Ladislaus Hédervári (1447—
 1468)
 Agrippina v. Colonia

- Akus dux Cunorum** 403
— genus Hung. 218, 446
- Akzamiith quidam nobilis Bohemus** 833
- Aladarius f. Atilae** 189²
— pater Iacobi, nobilis Hung. 500
- Alamania v. Almania**
- Alamanicus v. Almanus**
- Alamanus v. Almanus**
- Alani hab. Alaniae** 55, 62, 85, 86², 140
- Alania regio Sarmatiae Europicae** 69
- Alaricus I. rex Gothorum (395—410)** 175, 179
- Alba v. Aba rex Hung., Alba Regalis, Nandoralbense castrum**
— **Bulgarica v. Nandoralbense castrum**
— **Iulia v. Alba Transsiluanensis**
— **Regalis (Regia; Alba, Weyzinburg, h. Székesfehérvár) op. Hung. in com. Fejér** 211², 284², 295², 301, 302, 303, 322, 325, 328, 356, 376², 394, 427, 450, 459, 460, 461, 462, 464, 468, 487, 491, 497, 501, 502, 504, 543², 551, 639, 686, 711, 810, 815, 823
— **Regia v. Alba Regalis**
— **Transsiluana v. Alba Transsiluanensis**
— **Transsiluanensis (Transsiluana, h. Alba Iulia) op. Transylvaniae in com. Fehér** 516, 949, 994
- Albani hab. Albaniae regionis ad mare Caspium** 67
- Albania regio Europae** 874
- Albensis basilica** 257, 267, cf. **Alba regalis**
— **civitas** 537, 538, cf. **Alba regalis**; 846, 847, cf. **Alba Transsiluanensis**
— **ecclesia** 258, 438, 501, 516, cf. **Alba regalis**
— **ep.** 848, cf. **Alba Transsiluanensis**
- Albertus dux Austriae (1336—1358)** 609
— **rex Hung. (1437—1439)** 801³, 806², 807, 808³, 810², 811, 832, 836, 885
- Albus v. Andreas I. rex Hung.**
- Alemanii v. Almani**
- Alemania v. Almania**
- Alexander Magnus rex Macedonum (a.C. 336—323)** 8, 18, 59, 81, 82, 83, 547, 548, 824, 930
— **pater Iohannis de genere Akus** 508
— **vaivoda Transalpinus, f. Bazarad** 553²
- Alexandria op. Aegypti** 25
- Alexandrinus philosophus** 93, cf. **Dionisius**
- Alhéviz v. Aquae Calidae Inferiores**
- Almani (Alemani, Almanici) hab. Almaniae** 102, 107, 241, 806, 958, 961
- Almania (Alamania, Alemania) regio Sueviae** 224, 225, 232, 234, 242, 465, 922, 957
- Almanici v. Almani**
- Almanicus v. Almanus**
- Almanus (Alamanus, Almanicus) quidam** 103, 242, 253, 451, 930, 956, 970, 972, v. et **Petrus rex Hung., Vencellinus**
- Almasi fam. Hung.** 415
- Almus f. Belae Caeci regis Hung.** 443
— **pater Arpad, dux Hung.** 201, 202², 206²
— **cœcus (Constantinus) f. Geysae I. regis Hung. (mendose f. Lamperti) (†1127)** 333, 409, 410, 411, 413, 418, 423³, 424, 437², 442²
- Alpra dux Cunorum** 470
- Alprosuri g.** 56
- Alsolindwa, de, v. Stephanus Bánfi**
- Alsoliudwa, de, v. Stephanus Bánfi**
- Altenburg, de, v. Conrardus**
- Amazones g. Asiatica** 85
- Ammorreii g. Palaestinae** 211
- Amrates I. imp. Turcorum (1359—1389)** 731, 732, 733
— **II. imp. Turcorum (1421—1451)** 808, 836, 856, 865, 870, 876, 879, 883, 892, 913, 922, 938
- Andreas ep. Agriensis (1275—1304)** 485
— **ep. Variadensis** 520
— **f. Andreae II. regis Hung.** 465
— **f. Karoli I. Roberti regis Hung., rex Siciliae** 505², 506, 520, 554, 555, 556, 559, 560, 561, 562², 563, 572³, 573, 575, 576², 653
— **plebanus de Sarus** 516
— **praepositus Albensis ecclesiae** 516
— **(Albus, Catholicus, Endre) I. rex Hung. (1046—1060)** 212, 228², 266, 285, 288², 289², 290, 291, 292³, 294, 295², 299², 301², 302, 303³, 304², 305, 306, 308, 309, 311³, 312², 313, 314³, 315, 318², 319, 320², 321³, 327, 333²
— **(Hierosolimitanus) II. rex Hung. (1205—1235)** 235, 236, 465³, 466, 467, 468, 479², 480, 481, 482
— **(Venetus) III. rex Hung. (1290—1301)** 479³, 482⁴, 483², 484³, 485²
— **de Angulo dux Venetorum (1343—1354)** 599
— **Bothos de familia Garensi** 817
— **Bothos de Harapk** 826, 827
— **Lackfi (f. Laczk) de Debregeth** 650
— **Lackfi (f. Laczk) vaivoda Transylvanus (†1359)** 566, 583, 592, 596²
- Andree, S., claustrum** 700
— **festum** 505
- Angli (Anglici) hab. Angliae** 158, 619
- Anglia regio Europae** 407, 762
- Anglici v. Angli**
- Angulo, de v. Andreas**
- Anianus, S., ep. Aurelianensis (†453)** 306, 321
- Anna f. Belae IV. regis Hung.** 486

Anranc v. Aurane
 Antakya v. Anthiochia
 Anthenor rex Thraciae 90, 167
 Anthiochia (h. Antakya) op. Syriae 413
 Anthoninus (Anthonius) aep. Florentinus
 (1446—1459) 8, 34, 37, 57, 93, 140, 144², 174
 Anthonius ep. Chanadiensis (1290—1306) 485,
 492
 — Nagy de Buda rebellis agrestis (†1437) 791²
 —, S., (†356) 35
 — v. Anthoninus
 Anthyocenus ep. v. Sigilbertus, S.
 Anthyothenus ep. v. Sigilbertus, S.
 Antrophagi v. Antropophagi
 Antropophagi (Antrophagi) g. Fenno-Ugrica 71
 Apia regio Persiae 69
 Apuli hab. Apuliae 231
 Apulia regio Italiae 164, 181², 223, 427², 431, 476,
 554², 555, 556, 560, 561, 583, 584, 653, 741, 755
 — v. Opulia
 Aquae Calidae Inferiores (Hung. Alhéviz, h. pars
 op. Budapest) 980
 Aquigranense (Aquisgranense) territorium 246,
 cf. Aquisgranum
 Aquila op. Italiae 573
 Aquilegia (Acquilegia) op. Venetiae 90, 165, 166,
 174³, 175, 176, 238
 Aquilegiensis patriarcha 383, cf. Aquilegia
 Aquillonis mare 63²
 Aquisgranense v. Aquigranense
 Aquisgranum (h. Aachen) op. Germaniae 626,
 793
 Arabia regio Asiae 208
 Arad op. Hung. in com. Arad 443
 Aragonia regio Hispaniae 236, 463, 481
 Aragonese g. Aragoniae 235
 Aras v. Araxis
 Araxis (h. Aras) fl. Armeniae 39
 Ardarius rex Gepidarum (c. 447—451) 126
 Argentina (Argentina civitas, Straspurg,
 Strazburg, Stospurg, h. Strasbourg) op. Alsa-
 tia 130³, 245²
 — civitas v. Argentina op.
 Arimaspi (Arismapsi) g. Scythiae 74, 77
 Arímaspi v. Arimaspi
 Aristoteles (Aristotiles) philosophus 547
 Aristotiles v. Aristoteles
 Armeni hab. Armeniae 237
 Arnoldus f. Buzad 233
 Arpad dux Hung. († c. 907) 98, 202², 206, 208,
 209², 211³
 Arriana perfidia 177, cf. Arriani
 Arriani heretici 183
 Asenech v. Assenes
 Asia 16, 60, 64, 66², 67, 69, 79, 84, 93, 731, 732
 Asiaces v. Asiatici
 Asiatica v. Scitia
 Asiatici (Asiaces) hab. Asiae 73, 95
 Asiaticum regnum 66, cf. Asia
 Asiaticus ager 184
 Assenes (Asenech) f. Gomer 19
 Asolo v. Asulum
 Assyria regio Asiae 25
 Assyrii hab. Assyriae 8, 27, 84, 184
 Asuerus v. Xerxes
 Asulum (h. Asolo) op. Venetiae 600
 Atha palatinus Hung. 332
 Athenienses v. Atheniensis
 Athenienses (Athemiensis) hab. Athenarum 949
 Athlamos dux Tartarorum 566
 Atila (Atilia, Ethele) rex Hunorum (†453) 5, 7², 9,
 12, 50, 96, 115⁴, 117, 122, 123, 124³, 125³, 126³,
 127², 128², 129², 130, 131, 132, 133², 134³, 137,
 138⁴, 139, 140, 141², 144⁴, 145², 147², 148²,
 149³, 150, 158², 159³, 160², 161³, 162⁴, 164,
 165, 167², 168, 170, 171, 174³, 175², 176, 177²,
 178, 180³, 181³, 182², 183³, 184², 187⁴, 188⁴,
 189, 194, 196, 197, 198, 202², 203, 207, 1021
 Atilia v. Atila
 Atiliana Colonia v. Buda Vetus
 Attica (Actica) regio Graeciae 733
 Auersa (Auersana civitas) op. Campaniae 572,
 576, 578, 584, 589², 590², 592
 Auersana civitas v. Auersa
 Augsburg v. Augusta civitas
 Augusta civitas (h. Augsburg) Sueviae 239, 242,
 244
 Auinion (h. Avignon) op. Galliae 560, 564, 575
 Aurane (Anrane) prior 592, v. et Johannes
 Tallóci, Thomas Székely
 Aureliana civitas (h. Orléans) Galliae 132, 134
 Ausonia regio Italiae 661
 Australes hab. Austriae 305, 473
 Austria (Austrie ducatus, — regnum, Austriense
 regnum) regio Europae 1, 109, 274, 275, 280,
 301, 452, 469, 482, 526, 530, 605, 609², 622,
 801, 810, 1019
 Austrie ducatus v. Austria
 — regnum v. Austria
 Austriense regnum v. Austria
 Avignon v. Auinion
 Aydua Cumana mulier 476

B

- Babel turris Babylonis 25
 Babilon op. Babyloniae 25², 29
 Babilonia castellum Cayri in Aegypto 466
 — regio Asiae 1022
 Babócsa v. Boboča
 Babót v. Bobuch
 Bachiensis hab. com. Bachiensis 344, 365, 370
 Bachiensis com. Hung. 956
 Bachy m. Hung. 379
 Bacia v. Vacia
 Bactria regio Scythiae Asiaticae 69
 Bactriani g. Bactriae 84, 185
 Bager pater Stephani, comes Zaladiensis (1275—1276) 500
 Bajót v. Boyoth
 Bakony v. Bokon silva
 Bakonybél v. Beel
 Balatini lacus v. Balaton
 Balaton (Balatini lacus, Palatinus) lacus Hung. 217, 306, 321
 Banfy v. Paulus Bánfy
 Bánhida v. Bani pons
 Bani f. v. Paulus Bánfy, Stephanus Bánfi
 Baniia (h. Baia) op. Moldaviae 1007
 Bani pons (Boni pons, h. Bánhida, pars op. Tatabánya) op. Hung. in com. Komárom 198
 Bank banus palatinus regni Hung. etc. (c. 1199—1222) 465³
 Barbantia v. Brabantia
 Barbara uxor Sigismundi regis Hung. (1392—1451) 801
 Bari v. Barum
 Bari civitas v. Barum
 Barletta v. Barletum
 Barletum (h. Barletta) op. Apuliae 584
 Barnabo (Bernabos) Visconti vicecomes Mediolanensis (1354—1385) 608, 642
 Bartholomeus legatus apost. ad Lodovicum I. regem Hung. 597
 — Tót f. Laurentii magister pincernarum regalium Hung. (1351—1352) 570, 583
 —, S. 466
 Barum (Barii civitas, h. Bari) op. Apuliae 560, 584
 Basel v. Basilea
 Basilea (h. Basel) op. Helvetiae 129
 Báta v. Batha
 Báticaszék v. Cziikador
 Batha (h. Báta) op. Hung. in com. Tolna 771
 Bathor v. Stephanus Báthori
 Bator (Batur) Opus f. Martini, vir Hung. 334, 348³, 364⁴, 372, 382³
 Batur miles Hung. 449, 450
 — v. Bator Opus
 Bauari g. Bavariae 281
 Bauaria regio Germaniae 225, 241, 272, 274, 277, 452, 491², 661
 Bazarad (Bozorad) vaivoda Valachorum 512³, 513, 514², 515, 517
 Bazias v. Buzias
 Beatrix uxor Karoli I. Roberti regis Hung. (1306—1319) 501
 Bebek fam. Hung. 583, v. et Emericus, Stephanus
 Bečej v. Bechey
 Becheium (h. Novi Bečej) castellum Hung. in com. Torontál 788
 Bechey (h. Bečej) op. Hung. in com. Bács 400
 —, de v. Emericus Becsei
 Beel (h. Bakonybél) monasterium Hung. in com. Veszprém 299
 Behemia v. Bohemia
 Beke (Bele) f. Thomae de genere Barsa 492
 Bela f. Chele, dux exercitus Hunorum 96, 114, 186
 — dux f. Belae IV. regis Hung. 471
 — (Benyn) I. rex Hung. (1060—1063) 212, 229², 266, 285², 286, 287³, 288³, 289², 290, 293, 305², 306², 308, 311, 312, 315, 316³, 317, 318, 319², 320², 321⁴, 322³, 327³, 328², 389, 411, 442
 — (Cecus) II. rex Hung. (1131—1141) 233, 234, 423³, 438², 439², 442², 448, 450², 451, 460³, 461
 — III. rex Hung. (1172—1196) 235, 462², 463, 465²
 — IV. rex Hung. (1235—1270) 465, 468³, 469⁴, 470, 471, 472, 473, 479, 483, 486, 503
 — v. Belus banus
 — v. Buda fr. Atilae
 Bele v. Beke
 Beler f. Kear 202
 Belial daemon 611
 Beliud consiliarius Geysae ducis Hung. 213, 214²
 Belus banus Hung. 454
 — castrum Hung. 293
 — pater Nini regis Assyriorum 27
 Bendegicz v. Bendegwz
 Bendegwz (Bendegicz, Bendekuz) f. Turdae, dux Hunorum 96, 123, 193, 202
 Bendekuz v. Bendegwz
 Benedictus ep. Iauriensis (1439—1442, †1445) 816
 — ep. Vesprimiensis (1290—1308) 492
 — f. Both nobilis Hung. (†1114) 425², 426²
 — f. Ergae, cancellarius uxoris Andreae II. regis Hung. 467
 — f. Hemi, dux exercitus Lodovici I. regis Hung. 602²

- VIII. pont. Rom. (1012—1024) 258
 — XI. pont. Rom. (1303—1304) 489
 — Losonczy (de Losoncz) nobilis Hung. (†1448) 892, 900
 — Thuróczy (de Thwroc) magister ianitorum regalium Hung. (1462—1464) 970
 Beneta ep. Hung. 295, 296, 299², 300
 Beneuentanus aep. 556
 Benyn v. Bela I. rex Hung.
 Beograd v. Nandoralbense castrum
 Bereg castellum Hung in com. Bereg 500
 Bereka nomen personale 54
 Berench (h. Branč) op. Hung. in com. Nyitra 911
 Berend f. Sulthan 202
 — (Bercud) pater Martini magistri 518
 Bereud v. Berend Pater Martini magistri
 Bergamo v. Pergama
 Bernabos v. Barnabo
 Bertoldus (Pertoldus) dux Brabantiae (913—917) 245
 Bertramus comes Hung. 236
 Besançon v. Bizantia
 Bessi v. Bisseni
 Bezen dux Theutonicorum 431, 432
 Bezermen (h. Hajdúböszörmény) op. Hung. in com. Szabolcs 788
 Beztertus v. Beztricus
 Beztricus (Beztertus, Beztritus) ep. Hung. (†1046) 295, 299²
 Beztritus v. Beztricus
 Beztur f. Budli 202
 Bidiniensis civitas v. Bidinium
 Bidinium (Bidiniensis civitas, Bodon, Budonium, Budum, Budunum, h. Vidin) op. Bulgariae 473, 612², 736, 916
 Bihac v. Byhegh
 Biharea v. Bihor
 Bihar (h. Biharea) op. Hung. in com. Bihar 335, 355, 400, 406
 Bihoriense agmen 369
 Bisseni (Bessi, Byseni, Bysseni) g. Sarmatiae Europicae 63, 99, 203, 237, 310, 342³, 344², 345⁴, 346, 378³, 379⁴, 430, 454
 Bistrița v. Biztritia
 Bizantia (Bizantium, h. Besancon) op. Galliae 131, 278
 Bizantium v. Constantinapolis, Bizantia
 Bizantium census 323³
 Biiztricensis comes 919, 920, 921, 924, 925, 934, 941, 947², 952, cf. Biztritia, v. et Iohannes Hunyadi
 Biztritia (h. Bistrița) op. Transylvaniae 611
 Blasius Forgách magister pincernarum regnarium Hung. (†1386) 693², 696, 703
 Blasko de Borotin dux exercitus Husitarum (c. 1432) 789, 790
 Bobocho (h. Babócsa) op. Hung. in com. Somogy 234
 Bobuch (Bobuth, h. Babót) op. Hung. in com. Sopron 281, 376
 Bobuth v. Bobuch
 Bodajk v. Bodohath
 Bodebrad v. Georgius de Podebrad
 Bodo v. Caspar Bodo de Giiwrgii
 Bodohath (h. Bodajk) m. Hung. in com. Fejér 308
 Bodon v. Bidinium
 Bodrog op. Hung. in com. Bodrog 407
 Bodus f. Bokon 394
 Boetia regio Graeciae 733
 Bofforus v. Bosforus
 Bogdan dux Valachorum (1334—1335) 630²
 Bohemi g. Bohemiae 216, 237, 276, 305, 319, 321, 333, 334³, 359, 370, 373, 374, 405, 408, 409, 410, 428³, 429², 430³, 470², 473², 501, 522², 523³, 708, 797, 832, 833, 905⁵, 910, 911, 997, 998, 1002, 1010
 Bohemia (Behemia, Bohemiense regnum, Bohemum regnum) regio Europae 1, 238, 266², 285, 334², 359, 360, 405, 485², 486³, 488, 526, 530, 565², 622, 634, 646, 762², 765, 767, 784², 796², 800, 806³, 982, 994², 997, 1009², 1011, 1012
 Bohemicalis scropha 730
 Bohemica res 995
 Bohemicum agmen, idioma 365, 763
 Bohemicus exercitus, miles 280, 790
 Bohemiense regnum v. Bohemia
 Bohemum regnum v. Bohemia
 Bohemus quidam 334, 909, 1005
 Bokon pater Bodi 394
 — (Bokonium, h. Bakony) silva Hung. 321, 420, 422, 625
 Bokonium v. Bokon silva
 Bologna v. Bononiensis civitas
 Bolug f. Zambur 202
 Bondofard f. Farkas 202
 Boni pons v. Bani pons
 Bonifacius VIII. pont. Rom. (1294—1303) 482, 489
 Bononiensis civitas (h. Bologna) Galliae Cispadanae 608
 Bor fam. Hung. 218, 465
 — f. Hunoris 202
 Borealis oceanus v. Sciticus oceanus

- Borich (Borichius, Boricho, Borochius) f. Colomani regis Hung.** (†1155) 422, 444², 445⁴, 446, 447, 448, 449³, 457², 458³, 459
Borichius v. Borich
Boricho v. Borich
Boristenes (h. Dņeper) fl. Sarmatiae Europaeae 80
Borochius v. Borich
Boron (Boronch, Borouch, h. Braniĉevo) castrum et op. Rasciae 436, 437
Boronch v. Boron
Borouch v. Boron
Bors comes Hung. 439²
 — miles Hung. 348²
Borsna v. Borsua
Boržava v. Borsua
Borsua (Borsna, h. Boržava) castellum Hung. in com. Bereg 395
Bosiljevo v. Gomnech
Bosforus (Bofforus) fretum 923
Bostardia regio Scythiae 61
Both pater Benedicti 425
Bothos fam. Hung. v. Andreas Bothos
Botond dux exercitus Hung. 247, 248
Boyoth (h. Bajót) castrum Hung. in com. Esztergom 235
Bozna (Boznense regnum) pars Mysiae Superioris 610², 628², 715, 716, 768², 769, 1003
 — superior (Werhbozaniia) pars Boznae 780²
Boznense regnum v. Bozna
Boznenses hab. Boznae 716, 770
Boznensis banus v. Stephanus Kotromaniĉ
 — ep. v. Nicolaus, Peregrinus
 — rex 717
Bozorad v. Bazarad
Bozwtha fl. Croatiae 706
Brabantia (Barbantia) regio Galliae 245
Bran v. Therch
Branburgenses v. Brandeburgenses
Branĉ v. Berench
Brandeburgenses (Branburgenses) hab. Brandeburgensis marchiae 473
Brandenburgensis marchio v. Sigismundus rex Hung.
Brandis, de v. Johannes Giscra
Braniĉevo v. Boron
Brašov v. Brasso
Brasso (h. Brašov) op. Transylvaniae 619
Bratislava v. Posen
Brentha fl. Venetiae 602
Brescia v. Brixia
Brindisi v. Brundisium
Britania regio Europae 407
Britanni (Britones, Brittani) g. Britanniae 140, 158
Britones v. Britanni
Brittani v. Britanni
Brixia (h. Brescia) op. Galliae Transpadanae 176
Broda (h. Uheršký Brod) op. Moraviae 613
Brundisium (h. Brindisi) op. Apuliae 427
Bua nobilis Hung. 289, 290
Bud comes Hung. 447, 448
Buda (Budawara, Budense castrum, Budensis civitas) op. Hung. (h. pars op. Budapest) 161, 162, 484, 487, 488, 489², 490, 492, 494, 509, 534, 623, 671, 673, 676, 690, 702, 708², 709, 710, 727, 728, 735, 754, 755, 788, 801, 802, 804, 810, 814, 819, 822, 829, 831, 862, 869, 924, 929, 930², 956, 965, 970, 971, 973², 980, 988, 993, 998, 1009, 1014
 — Vetus (Atiliana Colonia, Eczelpurg, O Buda, h. Óbuda, pars op. Budapest) 159, 162², 259²
 — (Bela) fr. Atilae, dux Hunorum 96, 115, 124², 158, 161²
 — barbatus, f. Egruth consiliarius Petri regis Hung. 265³, 269, 273, 290
Budatétény v. Thetem
Budawara v. Buda op. Hung.
Budense castrum v. Buda op. Hung.
Budenses cives 494
 — presbiteri 489
Budensis arx 815
 — civitas v. Buda op. Hung.
 — ecclesia 377
 — ins. (h. Margitsziget) 471, 473
 — iudex 488
 — prepositus v. Stephanus Kanizsai
Budli (Rudli) f. Chanad 202
Budonium v. Bidinium
Buduh v. Bidinium
Budunum v. Bidinium
Bug v. Hyppanis
Bugar pater Radoani 351
Buhna nobilis Hung. 289, 290
Buken f. Bondofard 202
Bulchu f. Bolug 202
 — v. Uerbulchu
Buldi ep. Hung. (†1046) 295, 299
Bulgari g. Bulgariae 198, 256², 259, 343³, 344, 346, 349, 473², 734
Bulgaria regio Thraciae 240², 247, 343, 396, 434, 435, 530, 612², 616², 714, 734, 736, 863, 874, 875, 893, 916
Bulgarica Alba v. Nandoralbense castrum
 — ora 865
Burgundi (Burgundiones) hab. Burgundiae 140, 241, 269
Burgundia regio Galliae Celticae 131, 278, 735

Burgundiones v. Burgundi
Buzad banus Hung. 233
— genus Hung. 233²
Buzias (Bazias) pagus Hung. in com. Szerém 342,
351
Byhegh (h. Biháč) op. Croatiae 567
Bykas consiliarius Geysae I. regis Hung. 359, 362
Byzantium v. Constantinopolis

C

Čakovec v. Chakthornia
Calabria regio Italiae 181
Calamanus v. Colomanus
Caldea regio Asiae 25²
Calman v. Colomanus
Calvus v. Ladislaus, Zirind
Campania regio Galliae 231, 236
regio Italiae 592
Candesia regio Scythiae ad mare Caspium 69
Canosa di Puglia v. Canusium
Canusium (h. Canosa di Puglia) op. Apuliae 587²
Capadoces g. Cappadociae 19
Capistrano, de v. Iohannes
Capo d'Istria v. Chapisteria
Capol, de v. Iohannes Kaplai
Cappuani milites 578
Capua v. Capuana civitas
Capuana civitas (h. Capua) op. Campaniae 592
Carinthei (Corinthei) g. Austriae 332
Carinthia (Chorinthia) regio Austriae 165, 238²,
239, 275, 889, 1019
Carneola regio Austriae 239, 889
Carobertus v. Karolus I. Robertus rex Hung.
Carraria, de v. Franciscus
Caserta regio et op. Campaniae 231
Casmarius III. rex Poloniae (1333—1370) 615
Caspar Bodo de Giiwrgii magister ianitorum regis
Hung. (1490) 972
Caspie porte Caspii maris 91
Caspium g. ad mare Caspium 67
Cassa (Cassouia, Cassouiensis civitas, h. Košice)
op. Hung. in com. Abauj 498, 499², 832²
Cassenses hab. Cassae 499
Cassouia v. Cassa
Cassouiensis civitas v. Cassa
Castelfranck (Castellum, h. Castelfranco) op.
Venetiae 174, 601²
Castelfranco v. Castelfranck
Castellum v. Castelfranck
— Geminum v. Geminum Castellum
Castrum Novum (h. Abaujvár) op. Hung. in com.
Abauj 292, 336, 418

— Porte (h. Kapuvár) op. Hung. in com. Sopron
376
Catania v. Cathona
Cathalani (Gothi-Alani) g. Catalaniae 86²
Cathalanici (Cathalonici) campi Galliae 127, 138,
141, 147, 150, 165²
Cathalonici campi v. Cathalanici campi
Catholicus v. Andreas I. rex Hung.
Cathona (h. Catania) civitas Siciliae 181
Caucasie porte 91
Caucasus m. 39, 67, 79
Cecilia, S., virgo 451, 597
Cecus v. Almus cecus, Bela II. rex Hung.
Celle (h. Mariazell) op. Austriae 626
Cenad v. Chanadinum
Cesar v. Iulius Cesar
Chaak fam. Hung. 212², 233
— pater Iohannis Csák 494
Chaba f. Atilae regis Hunorum 188, 189, 192³,
193², 194, 196⁴, 197, 202
Chaknara v. Chakuara
Chakthornia (h. Čakovec) castellum Hung. in
com. Zala 581, 651
Chakuara (Chaknara) op. Hung. in com. Fejér
212
Chalapinus imp. Turcorum (1389—1403) 737,
761
Chalibes g. Scythiae 72
Chalom (h. Chalon-sur-Saône) op. Galliae Lug-
dunensis 131
Chalon-sur-Saône v. Chalom
Cham f. Noe 15, 16³, 22, 24, 32, 202
Chanaan (Chanan) f. Cham 22, 211
Chanad f. Buken 202
— v. Chanadinum
Chanadiensis cathedra 299
— ep. v. Anthonius, Gerardus, Jacobus Longo-
bardus
Chanadinum (Chanad, h. Cenad) op. Hung. in
com. Csanád 279, 291, 298
Chanadinus Telegdi aep. Strigoniensis (1330—
1349) 520, 540
Chanan v. Chanaan
Chananei g. 22
Chapisteria (h. Capo d'Istria) op. ad mare Adria-
ticum 166
Chato Censorius, M. Porcius (a. C. 234—149) 181
Cheel pater Iohannis 602
Chele dux Hunorum 96
Chensa miles Aversanus 572
Chocoyd v. Chotoyd
Chomani v. Cuni
Chorinthia v. Carinthia
Chosroe (Chosdre) rex Persarum 94

- Chotoyd (Chocoyd, Thoroyd) ager Hung. 363, 365, 400
 Chour (h. Csór) pagus Hung. in com. Fejér 421
 Chowka famulus Stephani Kont 729
 Christiana domina 437
 Christus v. Iesus
 Chosdre v. Chosroe
 Chumani albi g. 63, 99
 Chumania nigra regio 99
 Chus f. Cham 22², 23², 32, 202
 Chwpor fam. Hung. v. Paulus Csupor de Monozló
 Cicia v. Ticia
 Cilices g. Asiae Minoris 20
 Cilie comes 801, 816, 835, 917, 953², 956, v. et Hermannus, Vtricus
 Cinkota v. Zingota
 Cisdanubiales partes 779
 Civitas Nova (h. Wiener Neustadt) op. Austriae 469, 917, 1019
 Ciz comes Hung. 436
 Clara Zách f. Feliciani (†1330) 510
 Claudus v. Karolus II. Claudus rex Neapolis
 Clemens V. (mendose IV.) pont. Rom. (1305—1314) 497
 — VI. pont. Rom. (1342—1352) 562, 563
 Clementia f. Rodolphi I. imp. Rom. 484
 Clitharcus scr. hist. 26
 Colocensis aep. v. Johannes
 Colomanus ep. Varadiensis 426, v. et — rex Hung.
 — f. Andreae II. regis Hung. 465, 468, 479
 — f. Borichi 422
 — (Cunues Calman) rex Hung. (1095—1116) 231, 333, 399, 409², 410², 411³, 412, 422, 427², 428, 432, 442, 444, 445, 457
 Colonia Agrippina (Coloniensis civitas, h. Köln) op. Germaniae 158², 276
 — Atiliana v. Buda Vetus
 Coloniensis civitas v. Colonia Agrippina
 Columna, de, fam. Italica 557
 Comani albi v. Chumani albi
 Comaron (h. Komarno) op. Hung. in com. Komárom 829
 Concordia (h. Concordia Sagittaria) op. Venetiae 176
 — Sagittaria v. Concordia
 Coneglanum (Coniiglianum, h. Conegliano) op. Venetiae 600, 604
 Conegliano v. Coneglanum
 Coniiglianum v. Coneglanum
 Conrardus I. dux Bavariae (1047—1053) 408³
 — II. imp. Rom. (1024—1039) 228
 — III. rex Germaniae (1138—1152) 456²
 — I. rex Rom. (911—918) 239, 242²
 — de Altenburg 228
 — de Kathancis 572
 — de Wolfard dux exercitus Theutonici 584, 585, 595²
 Constanciense concilium v. Constanciensis sinodus
 Constanciensis sinodus (Constanciense concilium) 767, 769
 Constantia f. Petri III. regis Aragoniae 463
 — (h. Konstanz) op. Sueviae 129
 Constantina (h. Konstantin) op. Macedoniae 437
 Constantinapolis (Bizantium, Constantianopolitana urbs, Constantinopolis, Constantinopolitana urbs, Constantinopolitana —, h. Istanbul) op. Thraciae 187, 247², 740, 874, 923, 926³, 929
 Constantinopolitana urbs v. Constantinapolis
 Constantinopolis v. Constantinopolis
 Constantinopolitana imperatrix 434
 — urbs v. Constantinopolis
 Constantinus V. imp. Const. (741—775) 203
 — v. Almus cecus f. Geysae I. regis Hung.
 Constantipolitana urbs v. Constantinopolis
 Copulch f. Krul 400
 Corinthei v. Carinthei
 Corinthia v. Carinthia
 Cornelius Nepos scr. hist. 75
 Cornes v. Gwillermus Cornes
 Corniola v. Carneola
 Corosmani v. Corosmina
 Corosmina (Corosmani) g. 61, 65, 66, 193
 Cozma de genere Pázmány comes Hung. 433
 Cracouia (Cracouiensis civitas, Krokow, h. Kraków) op. Poloniae 404, 450, 565, 813
 Cracouiensis civitas v. Cracouia
 Cremona op. Galliae Transpadanae 176
 Cresus rex Lydorum 948, 949
 Croaci hab. Croatiae 567², 699, 705, 716
 Croatia pars Illyrici 392², 530, 567², 568, 707, 708, 717, 740, 813, 837, 892
 Crupa castellum Croatiae in com. Zágráb 708
 Crusowcz (h. Kruševac) op. Mysiae Superioris 913², 932
 Csepel-sziget v. Magna insula
 Csór v. Chour
 Ctesius (Ethesios) medicus Persarum 26
 Cumani v. Cuni
 Cumania regio Sarmatiae Europicae 474, 530
 Cumanice adv. 477
 Cumanici v. Cuni
 Cumoni v. Cuni
 Cund dux Hung. 215

Cuni (Chomani, Cumani, Cumanici, Cumoni, Cuvi) g. Sarmatiae Europicae 203, 237, 288², 335³, 336³, 337, 339³, 340, 342, 395³, 396², 400², 402³, 403³, 404, 415², 416, 417, 440⁴, 441², 459, 470, 474, 475², 476, 477, 478³, 517, 627²
 Cunes Calman v. Colomanus rex Hung.
 Cupan f. Cund 215
 — f. Miscae 254
 — dux Simigiensium (†997) 225, 227, 252⁴, 253, 254²
 — ep. Hung. 415
 Cupchek mulier Cumana 476
 Curiacius v. Curiacus
 Curiacus (Curiacius) pater Georgii 567, 568²
 Cui v. Cuni
 Cyriacus pont. Rom. (c. 328) 158
 Cyrus rex Persarum (a. C. 559—529) 83
 Czikkador (Zek, Ziik, h. Báticasék) monasterium Hung. in com. Tolna 826³
 Czyglamezew pagus Hung. 194

D

Daan vaivoda Valachorum (1374—1386) 773², 887
 Dăbica v. Dobuka
 Daci (Dati) g. Daciae 72, 101
 v. Dani
 Đakovo v. Diako
 Dalmacum regnum v. Dalmatia
 Dalmatia (Dalmacum regnum, Dalmaticum —) pars Illyrici 102, 163, 165, 332³, 392², 417, 427, 428, 530, 567, 569², 599³, 603, 604, 651, 669, 717, 740, 755, 813, 837, 892
 Dalmaticum regnum v. Dalmatia
 Dalmatienses (Dalmatini) g. Dalmatiae 428, 716
 Dalmatini v. Dalmatienses
 Dama f. Bor 202
 Damasius, S., I. pont. Rom. (366—384) 96
 Dani (Daci) g. Daniae 123, 160
 Daniel dux Ruthenorum 468
 Danubialis (Danubrilis) aqua 534, 935
 Danubius fl. Europae 18, 95, 104², 105², 106, 108, 161, 191, 206, 207², 208, 209, 210⁴, 224, 241, 274, 276, 295, 297, 298², 299, 300, 304, 308, 370, 372, 376, 381, 396, 398, 403, 488, 534, 616, 619, 723, 736, 740, 761², 787², 790, 803, 817, 857, 862, 874, 891, 931, 935², 956, 986², 988
 Danubrilis aqua v. Danubialis aqua
 Darius I. rex Persarum (a. C. 521—485) 82
 Dathan fr. Abiron 293

Dati v. Daci
 Datia provincia Rom. 69
 Daudid f. Andreae I. regis Hung. 306, 333²
 — rex Iudaeorum 430
 Debrecen v. Debreczen
 Debreczen (h. Debrecen) op. Hung. in com. Bihar 788
 Debregezh, de v. Laczk filii
 Debuka v. Dobuka
 Decerbia regio Scythiae 69
 Demes (h. Dömös) op. Hung. in com. Esztergom 327, 420, 424
 Demesiensis ecclesia 420, cf. Demes op.
 Demetrius f. Nicolai comes Hung. 485, 498³, 500
 Denecher v. Deuecher
 Dentia regio Scythiae 61
 Deodatus comes Apuliae 223²
 Derenchen (h. Drienčany) op. Hung. in com. Gömör 909
 Deseu f. Dionisii miles Hung. (†1330) 518
 — Was (Wos) miles Hung. 617
 Desiderius aep. Colocensis 330, 387
 Detreh v. Detricus
 Detricus de Verona rex Ostrogothorum (475—526) 103², 104², 105², 107, 108, 109², 111, 113³, 114, 127, 128², 188, 189, 190, 192
 Deuecher (Denecher) fidelis Petro regi Hung. 290
 Diako (h. Đakovo) op. Hung. 703
 Digna mulier 173
 Dîmbovița v. Domboycha
 Dioderus v. Diodorus
 Diodorus (Dioderus) Siculus scr. hist. 26, 39, 40
 Dionisius philosophus Alexandrinus 53, 67², 93
 — Szécsi (de Zeech) aep. Strigoniensis (1440—1465) 816, 822, 829, 831, 979
 — Szécsi (de Zeech) f. Nicolai magister dapi-ferorum regis Hung. (1330) 512, 513, 518
 Diósd v. Gyod
 Dñeper v. Boristenes
 Dobor castrum Bosnae 715, 717
 Dobuka (Debuka, h. Dăbica) op. Transylvaniae 335
 Domboycha (Domloika, h. Dîmbovița) castellum Transalpinum 617
 Dominicus f. Stephani dicti Porch magister tavernicorum regis Hung. (c. 1301) 485
 — Gilétfi f. Nicolai palatini comes de Hont (c. 1358) 583
 — Osfi (f. Osl) banus de Macsó (1342—1353) 620
 Domloika v. Domboycha
 Dömös v. Demes
 Don v. Thanais
 Donch comes de Zólyom et Liptó 514, 518, 520

Draco Latinus medicus Colomani regis Hung. 424
 Drag. de v. Thomas Drágy
 Dragmer Valachus castellanus de Dímbovița 617
 Drakul vaivoda Transalpinus 884², 885, 887²
 Draua (Trawa, Hung. Dráva) fl. Hung. 581, 759, 842
 Dráva v. Draua
 Drienčany v. Derenchen
 Drugech v. Drugeth
 Drugeth (Drugech) fam. Hung. v. Iohannes, Nicolaus
 Dula princeps Alanorum 55
 Duracium (h. Durrësi) op. Epirotarum 575, 576
 Durrësi v. Duracium

E

Eberhardus dux Carinthiae 238
 Eczelpurg v. Buda Vetus
 Ed f. Chabae 193, 202
 Edemen f. Chabae 193, 197
 Edirne v. Idropolis
 Eger v. Agria
 Egidius legatus apost. 608
 Egrus monasterium Hung. in com. Csanád 467
 Egruth pater Budae consiliarii 265
 Egyptii hab. Aegypti 22, 44², 46, 48, 83, 184
 Egyptium mare 48
 Egyptus (Mesarim, Mesraim) regio Africae 22², 25, 44, 45, 47, 48
 Ehius v. Ethius
 Eisenach v. Ysmaca
 Eiulak v. Euilath
 Eiulath v. Euilath
 Elderboh dux exercitus Hung. (†1357) 603
 Elena uxor Belae II. regis Hung. 443
 Eleud f. Vgek 201, 206
 Elisa f. Iavan 20
 Elisei g. 20
 Elizabeth, S., f. Andraec II. regis Hung. 465², 467
 — f. Sigismundi regis Hung., uxor Alberti regis Hung. (†1442) 801, 811², 815², 817, 819, 825, 832, 861²
 — uxor Karoli I. Roberti regis Hung. 502², 506, 531, 554², 555, 556, 557
 — uxor Lodovici I. regis Hung. 567, 633, 639, 648, 692, 694, 697, 706, 708
 — Szilágyi (†1483) 962, 969
 El-Quds v. Hierosolima
 Emerici, S., villa Hung. in com. Fehér 848, 852
 Emericus ep. Varadiensis (1297—1305) 485
 — rex Hung. (1196—1204) 463², 464

—, S., f. Stephani I. regis Hung. (†1031) 250, 251, 259, 261, 263², 264², 395, 539
 — Bebek banus de Macsó (1399—1400) 607
 — Becsei (Bechey) castellanus de Léva (†1334) 510
 — Czudar ep. Agriensis (1378—1384) 607
 — Marczali (Marchali) magister ianitorum regis Hung. (†1448) 813, 892, 900
 — de Pelsewcz vaivoda Transylvaniae 892, 900
 Emilianus ager regio Italiae 176
 Endre v. Andreas I. rex Hung.
 — miles Hung. 307
 — sectator Borichi 450
 Eneas f. Anchisis 90
 — v. Pius II. pont. Rom.
 Enech uxor Nemroth 30, 31, 33
 Engadi vallis fl. Inn 123
 Enodbilus nomen personale 201
 Enzem v. Euzem
 Eolides g. 20
 Epiiros v. Epirus
 Epirus (Epiiros) regio Illyrici 59, 809
 Erdeeln v. Transsiluane partes
 Erdeclu v. Transsiluane partes
 Erdel v. Transsiluane partes
 Erdeleu v. Transsiluane partes
 Erdclii v. Zoltan Erdélyi
 Erdeln v. Transsiluane partes
 Erdelu v. Transsiluane partes
 Erdewelwe v. Transsiluane partes
 Erga pater Benedicti cancellarii reginae Hung. 467
 Erhardus dux Lotharingiae 245
 Erney comes Hung. 356², 366⁴, 370, 373², 375
 Erodotos v. Herodotus
 Eruli g. Germanica 126
 Escembu serviens Cunus 402
 Esedones g. Scythiae extra Imaum 71, 72
 Este v. Esth
 Estensis marchio 480, cf. Esth op.
 Esth (h. Este) op. Venetiae 480
 Esztergom v. Strigonium
 Ethele v. Atila
 Ethereus sponsus S. Ursulae 158
 Ethesios v. Ctesius
 Etheus f. Opos 202
 Ethewl v. Thanais
 Ethiopes g. Africae 22²
 Ethiopia regio Africae 61, 65, 66
 Ethius (Ehius) patricius Rom. (†454) 131, 133, 138, 140², 144, 145, 146
 Etolia regio Graeciae 809
 Eugenius IV. pont. Rom. (1431—1447) 793
 Euila f. Chus 23

Eulath (Eiulak, Eiulath) regio Schythiae 30, 33
Europa 16, 60, 61, 64², 66³, 69, 79, 93, 95, 184, 732
Europea pars 73, 93, 732
Eutropia, S., (†451) 151, 154², 156
Euzem (Enzem) de genere Almási 403, 415
Ewfrates fl. Asiae 25
Ewthweys v. Iohannes Ötvös

F

Fabiani et Sebastiani, S., festum 330
Fanciska speculator Hung. 336
Farkans v. Farkas
Farkas (Farkans) f. Othmar 202
Federicus v. Fredericus II. imp. Rom.
Felhewiiz v. Thermarum op.
Felicianus Zách (Zaach) nobilis Hung. (†1330)
506³, 507, 508, 509, 510, 511², 512
Felicis, S., festum 484
Fercen v. Ferteu
Ferlorum Paiier (Vestnempti) locus 283²
Ferrara v. Ferraria
Ferraria (h. Ferrara) op. Galliae Cispadanae 176
Ferteu (Fercen, Hung. Fertő) stagnum Hung. 379
Fertő v. Ferteu
Fetan v. Feton
Feton (Fetan) f. Solis 658, 991
Filimer (Silimer) rex Gothorum 34
Firmanus v. Philippus
Flandria regio Galliae Belgicae 159
Florentinus aep. v. Anthonius
Folcus sectator Borichi 446
Forgach v. Blasius Forgách
Forgonia (?) op. Venetiae 600
Forum Iulii (h. Friuli) regio Italiae 176, 240
Franci g. Franciae 17, 91, 140, 435, 456, 457, 458⁴,
735, 738², 739, v. et Galli
orientales pars Francorum 241
Francia pars Galliae et Germaniae 18, 229, 231,
312, 407, 457, 526
Francisci, S., festum 559
—, S., fratres 921, 952
—, S., ordo 95, 804
Franciscus I. Carrara (de Carraria) dux Patavii
(1355—1393) 605
— Foroliuensis (de Furliuo) 574
Franck ep. Hung. (c. 1075) 351
Franco dux Gallorum 17, 18²
v. Franko
Frankfurt (h. Frankfurt am Main) op. Franco-
niae 234
Frankfurt am Main v. Frangkfurt

Franko (Franco) Tallóci (de Thalowcz) banus
Dalmatiae et Croatiae (†1448) 785, 892, 900
Fredericus dux Austriae (1230—1246) 469
— (Federicus) II. imp. Rom. (1215—1250) 230,
463
(Fridericus) III. imp. Rom. (1440—1493) 818,
888, 917, 1001, 1004, 1009, 1019
Fridericus v. Fredericus III. imp. Rom.
Frigea ore 90
Friiczbeg dux exercitus Turcorum 913, 916
Frisingensis ep. v. Otho
Frisones g. Germaniae 160
Friuli v. Forum Iulii
Frodnohar Almanus quidam 972
Fulbertus ep. Hung. 438
Furliuo v. Franciscus Foroliuensis
Futhak (h. Futog) op. Hung. 956
Futog v. Futhak

G

Gaab vir Hung. 449, 450
Gabriel comes Hung. 455
Gadericus pater Philimer regis Gothorum 34
Galambocz (h. Golubac) op. Mysiae Inferioris
760, 761
Galata (h. Galați) op. Mysiae Inferioris 875
Galatee g. 17
Galați v. Galata
Galch (Galchur) m. Hung. 909
Galchur v. Galch
Galiacius Visconti vicecomes Mediolanensis
(1354—1378) 608
Galici v. Galli
Galli (Galici) g. Galliae 17, 150, 569, 603, 660, 735,
738, v. et Franci
, S., festum 893
Gallia (Gallie) regio Europae 8, 75, 131², 133, 148,
159, 161, 165, 219, 246
Gallicana milliaria 593
Gallicia provincia Hispaniae 132, 530
Gallie v. Gallia
Gallipalis v. Gallipolis
Gallipolis (Gallipalis, h. Gelibolu) op. Thraciae
733
Gara, de v. Andreas Bothos, Iohannes Garai,
Ladislaus —, Nicolaus —, cf. Garensis fam.
Garam (Goron) fl. Hung. 226, 253
Garensis domus 746, cf. Garensis fam.
— fam. Hung. v. Andreas Bothos, Iohannes
Garai, Ladislaus —, Nicolaus —, cf. de Gara
— palatinus v. Nicolaus Garai

- Gebarth ep. Ratisbonensis (1036—1060) 308, 309^s, 310
- Gede (h. Hodejovec) op. Hung. in com. Gömör 908
- Gelibolu v. Gallipolis
- Gelonii g. Scythiae 71
- Gelonus f. Hercules 43²
- Geminum Castellum (h. Ikervár) op. Hung. in com. Vas 357
- Gentiles g. 23
- Gentilis de Monteflorum card. S. Martini in Montibus (†1312) 496²
- Georgiani agri Scythiae Europicae 73
- Georgius f. Andreae I. regis Hung. 306
- miles Hung. 348²
- , S., 356, 728, 975
- Bebek magister tavernicorum reginalium Hung. (c. 1330—1389) 583
- Branković despotes Rasciae (1427—1456) 787, 862, 871, 902, 913², 948
- Czudar (Zudar) comes de Szepes (c. 1377) 607
- Lackfi (Waydafii) banus de Macsó (1392—1393) 726, 727
- Modrar nobilis Hung. 972
- Niger capellanus Geysae I. regis Hung. 363
- de Podebrad (Bodebrad, Pobedrad) rex Bohemiae (1458—1471) 982, 994², 995², 996, 997²
- v. Gregorius f. Curiaci
- Gepide g. Europae 126
- Gerardus, S., ep. Chanadiensis (†1046) 279, 295, 296², 297³, 298, 299³, 333
- Gerion monstrum 40
- Germania regio Europae 69, 103, 127, 129, 163, 165, 188, 189², 786, 794
- Germanica g. (natio) 190, 191, 765
- natio v. Germanica g.
- Germanicum litus 75
- Germanicus exercitus 104
- Gerrus fl. Scythiae Europicae 80
- Gertrud uxor Wilhelmi ducis Venetorum 269²
- Gertrudis de Almania uxor Andreae II. regis Hung. (†1213) 465
- Geruasii et Prothasii, S., festum 461
- Gethe g. Europae 34, 51, v. et Gothi
- Gethycus sermo 34
- Gewr v. Iaurinum
- Geycha v. Geysa II. rex Hung.
- Geysa dux Hung. (c. 971—997) 98, 123, 213, 222, 224, 226, 227, 237, 250², 252²
- (Magnus) I. rex Hung. (1074—1077) 230, 288, 306, 316, 328, 329², 330⁴, 332², 333, 335², 339, 345, 350², 352⁴, 353, 354, 355, 356³, 357, 362², 363², 365, 367³, 368, 369, 370, 371⁶, 372², 374, 376³, 377³, 378², 380, 382, 383, 385², 387, 388², 389, 409, 411²
- (Geycha) II. rex Hung. (1141—1162) 234, 438, 443, 451², 456³, 457, 458, 459, 460, 461, 462
- Giiwaleierwar v. Alba Transsiluanensis
- Giiwrgii, de v. Caspar Bodo
- Gileti f. fam. Hung. v. Dominicus Gilétfi, Iohannes —, Nicolaus —
- Gnosius v. Strabo Gnosius
- Godin (h. Hodoniv) op. Moraviae 486
- Golgata (h. Hlohovec) op. et castellum Hung. in com. Nyitra 216
- Golubac v. Galamboc
- Gomer (Gomor) f. Iaphet 17, 19
- Gomnech (h. Bosiljevo) castellum Hung. in com. Kőrös 612
- Gomor v. Gomer
- Gorgonia op. Venetiae 600
- Goron v. Garam
- Gotfridus dux Lothoringorum (1044—1069) 275, 276
- dux Meraniae 238
- Gothi g. Europae 34, 38, 51, 57, 58², 59⁴, 85, 86, 88⁴, 93, 99, 123, 133, 140, 143, 144², 145, 160, 175, 179, v. et Gethe
- Alani v. Cathalani
- occidentales (Wissegothi) pars Gothorum 133²
- orientales pars Gothorum 126
- Gotia regio Gothorum 69
- Gozzilo I. dux Lothoringorum (†1044) 276
- Grack comes Hung. 414
- Greca perfidia 95
- Greci g. Graeciae 8, 19, 91, 189, 196, 237, 247³, 248, 249², 343³, 344, 346, 349², 352², 354, 435, 436⁵, 471, 731³, 732, 733², 809, 926, 927, 930, 939
- Grecia regio Europae 18, 192³, 196², 249, 259, 396², 434², 435, 437, 439, 456, 731, 740, 809, 926
- Grecum op. 733
- Grecus quidam 247², 248
- Gregorii generatio 229²
- Gregorius (Georgius) f. Curiaci, rebellis Croatus 567, 568²
- f. Keleed 234
- patriarcha Aquileiensis 238
- XI. pont. Rom. (1370—1378) 608
- Guido presbyter card. tituli S. Ceciliae 597
- Guncel speculator Hung. 453
- Gurk miles Geysae II. regis Hung. 457
- Gurke f. Gurke de genere Csák, vexillarius regis Hung. (†1312) 500²
- de genere Csák, pater Gurke et Michaelis 500

Güssing v. Kiscen
 Guthkeled genus Hung. 230³
 Gwillermus Cornes fr. regis Galliae 229
 Gwth, de v. Michael Ország
 Gymes (h. Gymeš) op. Hung. in com. Nyitra 693²
 Gymeš v. Gymes
 Gynla v. Gyula
 Gyod (h. Diósd) pagus Hung. in com. Pest 295
 Györ v. Iaurinum
 Gyoze septem Hung. 220, v. et Lazari, Margyorkak
 Gyula dux Cunorum 336
 — (Julius) dux exercitus Hunorum 158²
 — (Gywla) dux Hung. 213², 214
 — pater Sarolt 250
 — (Gynla, Gywla) f. Gyulae, avunculus Stephani I. regis Hung. 214, 255³, 258
 — f. Ladislai 213
 — Chenesichus pater Nicolai 508
 Gywla v. Gyula

H

Haab ep. Vaciensis (1297—1312) 485
 Hadolch v. Hadolth
 Hadolth (Hadolch, Hoholdus, Hoholt) fam. Hung. 233³
 Hainburg v. Haymburg
 Hajdúböszörmény v. Bezermen
 Haram castrum in ripa Istri 435
 Harapk, de v. Andreas Bothos
 Harnad (Hung. Hernád) fl. Hung. 499
 Harsandorfer Theutonicus miles Hung. (†1346) 570
 Haserhag, de v. Stephanus Hássági
 Haymburg (h. Hainburg) op. Austriae 470
 Hebraica lingua v. Hebreum
 Hebraice questiones 16
 Hebreum (Hebraica lingua) 22², 24
 Hederwara fam. Hung. 726, v. et Ladislaus Hédervári, Laurentius —
 Hedrich v. Hedricus
 Hedricus (Hedrich) fr. Volphgeri 224³
 Heinburg (Hemburg) fam. Stiriae 224
 Henricus v. Herricus
 Hellespontus fretum 732, 733
 Hem pater Benedicti 602
 Hemburg v. Heinburg
 Hercules f. Iovis 40, 41³, 42, 43
 Herfold, de, comes 234
 Hermanni generatio 232²
 Hermannus comes Ciliae (†1435) 801

Hermich v. Hernuch
 Hernád v. Harnad
 Hernistus Poth legatus regis Salomonis 228
 Hernuch (Hermich) marchio Theutonicorum 379
 Herodotus (Erodotus) scr. hist. 26, 40
 Herricus dux Austriae 452
 — f. Herrici de genere Héder, banus Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae (1380—1383) 482, 485
 — (Henricus) III. imp. Rom. (1039—1056) 230, 272, 274², 309, 314
 — pater Herrici de genere Héder 482, 485
 — Kőszegi comes Hung. 491
 — Tamásy (f. Wayuode de Thamasii) comes Siculorum (†1448) 817, 826, 828
 Herwoiia dux Spaethii (†1416) 768, 772²
 Heticus philosophus 90
 Heysa v. Geysa I. rex Hung.
 Hieronimus, S. (†420) 16, 19, 21², 23, 29, 629
 — Pragensis sectator Johannis Hus (†1416) 767
 Hierosolima (Hierosolym, Hierusalem, Ierosalem, Irosolym, Irusalem, h. El-Quds, Yerushalayim) op. Palestinae 413, 419, 456², 466, 467, 572, 575
 Hierosolimi hab. Hierosolymae 467
 Hierosolimitanum templum 872
 Hierosolimitanus (Ierosolomitani) v. Iohannes Hierosolimitanus, S.
 — v. Andreas II. rex Hung.
 Hierosolym v. Hierosolima
 Hierusalem v. Hierosolima
 Hircania regio Asiae 63, 69
 Hismahelite v. Saraceni
 Hispani g. Hispaniae 19, 237
 Hispania regio Europae 147, 229, 235³, 236, 407, 481
 Hlohovec v. Golgata
 Hód v. Hood
 Hodejovec v. Gede
 Hodonin v. Godin
 Hoholdus v. Hadolth
 Hoholt v. Hadolth
 Honoria soror Valentiniani III. imp. Rom. 183
 Honorius (Hunorius) Flavius imp. Rom. (395—423) 189, 192, 196
 Hood (h. Hód) lacus Hung. in com. Csanád 474
 Horozzeg, de v. Michael Szilágyi
 Horwath v. Horwathii
 Horwathii (Horwath) fam. Hung. v. Iohannes Horváti, Paulus —
 Hostiensis ep. v. Nicolaus
 Hunedoara v. Hwniid
 Hungara (Hungarica) quedam puella 340, 348
 Hungari (Hungarica g., — natio, — plebs, Hunga-

- rici, *Hungaricum vulgus*, *Hungaricus populus*.
 — *tumultus*) g. *Hungariae* 2, 4³, 5, 6, 14, 16,
 30³, 32, 33, 38, 49, 50, 55, 56, 60, 62, 87², 93²,
 94², 95², 96, 98, 100, 109, 110, 111, 113, 123,
 139, 162, 187, 191², 194, 195², 196², 197³, 198²,
 199³, 200², 201, 203, 204, 208³, 210³, 211², 212,
 214, 218³, 219³, 220, 222³, 227³, 237, 238²,
 239⁵, 240², 241², 242³, 244, 245, 247³, 248²,
 249³, 250, 265, 271, 272³, 273², 274, 276³, 277²,
 278², 280⁴, 281³, 282², 283, 284⁵, 285, 288, 291,
 292, 293³, 295², 301², 305, 307, 310, 311, 313,
 319, 321, 324, 325, 329, 330, 334, 336, 337²,
 338², 339², 343⁴, 345², 346, 347⁴, 348, 349³,
 367, 372, 376, 378, 380, 383, 390, 402, 403,
 404², 405, 412, 414, 416, 417², 418, 419, 427,
 431, 432², 434, 435, 436³, 438, 440², 444, 451,
 452, 453, 454⁴, 455², 457, 469³, 471, 474, 484,
 485, 486, 488², 492, 518, 519, 551, 581, 585,
 586, 588, 590, 602, 618, 647, 649, 674, 683, 686,
 726, 730, 739², 744², 765, 768², 770³, 788, 797,
 798, 799, 800, 801, 802⁴, 803², 804², 805², 806,
 809, 824, 844, 853, 859, 865, 868², 871, 878²,
 880, 883², 888, 893, 895, 897⁵, 899², 908, 934,
 935, 936, 939, 940, 941², 942², 943, 944, 945,
 946, 958², 974, 975, 990, 991, 992, 1003, 1007,
 1016, 1023
- Hungaria** (*Hungaric partes*, — *terre*, *Hungari-*
cum regnum, *Hungaricus ager*, *Hungatia*) 1, 4,
 9, 12, 14, 100, 218, 219, 223, 233, 236, 237², 239,
 241, 255³, 261², 264, 268, 269, 270, 271³, 273,
 275², 276, 277², 280², 284², 285³, 288, 289⁴,
 290², 291⁵, 292, 294, 303, 306², 307², 308³,
 309², 312, 313, 314, 315, 318, 319², 324², 325²,
 327, 328⁴, 329³, 330, 333, 334², 341², 342, 372,
 375, 376, 378, 380, 381³, 388, 389, 391, 395,
 399, 400², 401, 403⁴, 404, 405, 406, 407, 408²,
 409, 410, 412, 415, 416, 417, 418, 423, 427²,
 428², 430, 433², 434³, 435, 438, 444², 445, 448,
 451², 452², 453, 455, 456⁶, 461, 467, 468², 469²,
 473², 476, 477, 478, 479², 480³, 481², 482, 483³,
 484, 488, 489, 490, 491², 493, 496², 499, 503,
 506, 522², 523³, 524, 525, 526, 530², 537, 550,
 551, 554, 555, 556, 558, 560, 561³, 563, 564,
 566, 572², 573, 575, 576, 577³, 581, 582, 585,
 591, 595², 600, 601², 606, 607, 608, 612², 618,
 622², 623², 627, 630³, 631, 641, 645, 651, 653,
 655, 657², 659², 660², 661, 663, 670, 678, 679,
 680, 685, 686, 687², 690, 701, 708, 713, 714,
 724, 741, 744, 747, 750, 753², 754, 759³, 760,
 768, 784, 788², 789, 790, 791, 794, 795, 800²,
 801, 806, 808², 809, 810, 812², 814³, 816, 818,
 819, 820, 824, 829, 832, 833, 836², 845, 854,
 855, 857, 862, 869, 877, 884, 886, 887, 888²,
 890, 891, 900, 903², 904², 905², 911², 916, 918²,
 919, 920, 921³, 922, 924³, 925, 926, 929², 933,
 947, 951, 953², 954, 955, 956², 962, 964, 967²,
 968, 984², 989, 991, 993², 997², 1001, 1004,
 1005, 1007, 1012², 1013, 1022
- Hungarica arma** 697
 — *castra* 869, 881, 1015, 1016
 — *chronica* 51, 53, 144
 — *generatio* 15, 740
 — *gens* v. *Hungari*
 — *habena* 678, 733
 — *historia* 12, 60
 — *militaris virtus* 878
 — *natio* v. *Hungari*
 — *plebs* v. *Hungari*
 — *quedam puella* v. *Hungara quedam puella*
 — *scita* 284
- Hungaricum milliarium** 932
Hungarice dicitur 255
 — *partes* v. *Hungaria*
 — *res* 50, 718, 742, 755, 992
 — *terre* v. *Hungaria*
 — *vires* 660
- Hungarici v. Hungari**
 — *mores* 477
- Hungaricum culmen** 659, 662
 — *ideoma* 115, 202, 671, 829, 893
 — *presidium* 723
 — *regimen* 742, 806, 1012
 — *regnum* v. *Hungaria*
 — *robur* 769
 — *sceptrum* 679, 716, 1012, 1013
 — *vulgus* v. *Hungari*
- Hungaricus ager v. Hungaria**
 — *gladius* 851
 — *miles* 790, 899
 — *populus* v. *Hungari*
 — *tumultus* v. *Hungari*
- Hungarie, medium** 207, 295, 838
 — *partes inferiores regni* 842
 — *partes superiores regni* 754²
- Hungarus quidam** 247, 248, 288, 802, 803
- Hungatia v. Hungaria**
- Huni** g. 7, 14, 30³, 31, 32, 33, 34, 37², 38, 49, 51, 55,
 57⁴, 58, 59³, 67², 85, 87², 88³, 89, 93³, 94³, 95,
 96², 97, 98², 100, 101, 104, 105, 106, 107³, 108³,
 109, 110, 111, 112², 113², 114³, 116, 121, 122,
 123², 125, 133, 144², 146, 147, 149, 152, 154,
 157², 158, 159, 162, 164², 171, 172, 174, 178,
 187, 189⁴, 190, 192, 194², 195, 196, 200, 203,
 1021
- Hunor f. Nemroth dux Hunorum** 30, 31, 32, 33,
 51, 54, 55, 61, 98, 202

Hunorius v. Honorius
Hunt dux exercitus Hung. 226², 253
Huziste heretici Bohemi 762², 764, 765², 796²,
806³, 807², 1009
Hwniid (h. Hunedoara) castellum Transylvaniae
in com. Hunyad 821
—, de, fam. Hung. v. Iohannes Hunyadi
Hwz fam. Bohemica v. Iohannes Hus
Hylea regio Scythiae 40
Hyppanis (h. Bug) fl. Sarmatiae Europicae 80

I, J, Y

Jaco v. Iacobus
Jacob v. Iacobus
Iacobus (Jaco, Jacob) comes Borsodiensis 425
— ep. Scepusiensis 485, 487
— fr. Italicus (†1476) 804²
— I. rex Aragoniae (1213—1276) 481
—, S., apostolus 332, 555, 703
— f. Aladarii miles Hung. (†1312) 500
— Longobardus medicus Karoli I. Roberti regis
Hung. 520
— Pignataro (de Pinathariis) praefectus Aversae
591
Iadrensis civitas v. Iadria
Iadria (Iadrensis civitas, Iadriensis civitas, Zadar,
h. Zadar) op. Dalmatie 163, 166, 417, 569²,
570, 603
Iadriensis civitas v. Iadria
Jagula v. Ladislaus dux Lithuaniae
Iaiicza (h. Jajce) op. Bosnae 1003, 1005, 1020
Jajce v. Iaiicza
Iako genus Hung. 225
Ialomija v. Jlumcza
Jan praefectus Soproniensium 344, 345
Ianan v. Iauan
Iancha Szécsi magister pincernarum regis Hung.
512
Ianus f. Vathae paganus Hung. 293²
— f. Vrosae 430, 431
Iaphet f. Noe 15, 16⁴, 17, 19, 24, 32, 33, 51
Iason (Ioson) f. Aisonis 190
Iauriensis ep. v. Benedictus
— porta 254
Iaurinum (Gewr, h. Győr) op. Hung. in com.
Győr 224, 281, 309, 330
Iauan (Ianan) f. Iaphet 19, 20
Iaxartes (h. Sir Daria) fl. Sogdianae 80
Idropolis (h. Edirne) op. Mysiae 247
Ierosalem v. Hierosolima
Ierosolimitanus v. Hierosolimitanus

Yerushalayim v. Hierosolima
Iesus (Ihesus) Christus 95, 153, 180, 203, 227, 251,
255, 259, 265, 267, 293, 296³, 298, 300, 303,
327, 392, 407², 408, 411, 412, 452, 456², 466,
467, 490, 518, 540, 543, 545, 559, 584, 597, 607,
610, 622, 694, 766, 775, 793, 805, 867, 934, 935,
937², 940, 942, 952, 963, 976, 980, 1010, 1011
Ihesus v. Iesus
Ikach rex Bosnae 780, 781², 782
Ikervár v. Geminum Castellum
Jlia gener Vid, comes Hung. 351², 414
Ilion v. Troyanum Ilion
Illirici hab. Illyrici 129
— fl. 219
Ilok v. Wiilak
Jlumcza (h. Ialomija) fl. Valachiae Transalpiniae
617
Imanus v. Imaus
Imaus (Imanus) m. Asiae 16, 67
India regio Asiae 61
Indice naves 75
Ingwa silva inter Hungariam et Transylvaniam
358, 359
Innocentius V. pont. Rom. (1276) 597
— VI. pont. Rom. (1352—1362) 608
Inphis v. Memphis
Iohanna I. regina Siciliae (1343—1382) 555, 559,
575³, 580, 582², 588, 592
Iohannes aep. Colocensis (1301) 485, 487²
— aep. Ravennae (452—477) 177
— f. Cheel 602
— f. Othonis praepositus Symigiensis (1135—
1137) 447
— XXII. pont. Rom. (1316—1334) 520
— rex Bohemiae (1310—1346) 522, 565
— de Capistrano (1386—1456) 921², 922², 934,
940, 947, 950, 952²
— Csák (f. Chaak) f. Csák iudex curiae regis
Hung. (c. 1311—c. 1315) 494
— de Dominis ep. Varadiensis (1440—1444) 882
— Drugeth comes palatinus Hung. (1328—1333)
508
— Garai (de Gara) f. Nicolai nobilis Hung. (c.
1386—1435) 746, 769, 771
— Garai (de Gara) f. Pauli bani de Macsó, ep.
Vesprimiensis (1346—1357) 597
— Gilétfy f. Gileti nobilis Hung. (c. 1335—1356)
583
— Gilétfy f. Nicolai magister tavernicorum rega-
lium Hung. (1360—1371) 583
— Giscra (Izkra) de Brandis dux exercitus Bohe-
morum († c. 1467) 832², 906, 908³, 909², 910,
911, 970

- Hierosolimitanus (Ierosolomitanus), S. 592
- Horváti (de Horwath, de Horwathi, Horwathii) banus de Macsó (†1394) 650, 651, 699, 702, 703, 709, 714², 715, 716², 717
- Hunyadi (de Hwniid) gubernator Hung. (1446—1453, †1456) 820, 821, 826, 828, 842³, 843, 844, 845, 846, 847, 849², 850², 853, 854, 855³, 857, 858, 859, 860, 862³, 863, 865, 866, 869, 871, 877, 883, 884, 885, 886, 890, 947, 950, 953, 954², 955, 956, 962, 971, 972, 985, v. et Biiztricensis comes
- Hus (Hwz) reformator religionis (1369—1415) 762, 765, 767
- Kanizsai (de Kaniisa) aep. Strigoniensis (1387—1418) 724, 741
- Kanizsai f. Laurentii nobilis Hung. 584
- Kaplai (de Capol) gubernator Rutheniae (1382) 607
- Kerzkii miles Bohemus 833
- Kompolthii de Nana magister pincernarum regis Hung. (1425—1429, †1451) 907
- Korpádi (de Korpad) nobilis Hung. (†1388) 727
- Kőszegi f. Henrici comes palatinus Hung. etc. 482
- Küküllei (de Kykullew) 550
- Maróthy (de Maroth) banus de Macsó etc. (c. 1366—1428) 743, 753, 769, 771
- Ötvös (Ewthwews) civis de Pest (†1439) 803
- de Palisna prior Auranae 650
- Pannonius ep. Quinqueecclesiensis (1460—1472) 1012
- Pataki f. Alexandri vicedapifer reginae Hung. 508
- Philippus Kórógyi (Phiilpes de Korog) iudex curiae regis Hung. (1439—1440) 826, 828
- Székely (Zekel) banus Croatiae (1445—1448) 892, 900
- (Zowanus) Tallóci Ragusinus prior Auranae (c. 1439—1442) et capitaneus Nandoralbensis (†1445) 785, 837², 838², 840
- Tamásy (de Thamasii) vaivoda Transylvaniae etc. (c. 1403—1418) 817
- Thuróczy (de Thwroc) scr. hist. (c. 1435—c. 1488) 2, 641
- Vitéz ep. Varadiensis (1445—1465), aep. Strigoniensis (1465—1472) 972, 1012
- Wykleff heresiarcha (1324—1384) 762
- Žižka (Siiska) dux exercitus Husitarum (1360—1424) 766²
- Johannis, S., claustrum 805
- , S., cruciferi 497
- , S., ecclesia 484, 487
- , S., ordo 529
- Iordanis v. Iordanus
- Iordanus (Iordanis) scr. hist. 37²
- Iosephus Flavius scr. hist. 16, 24, 26
- Ioson v. Iason
- Iosua dux Hebraeorum 474
- Jpol (Hung. Ipoly) fl. Hung. 909
- Ipoly v. Jpol
- Irosolym v. Hierosolima
- Irusalem v. Hierosolima
- Isidorus aep. Hispalensis (†636) 51, 64, 69
- Ysinaca (Isinacum, h. Eisenach) op. Thuringiae 159, 219
- Isinacum v. Ysinaca
- Israel regio Syriae 390
- (Israel) filii g. 22, 211, v. et Iudei
- Israhel v. Israel
- Istanbul v. Constantinopolis
- Isten deus 783²
- Ister fl., pars inferior fl. Danubii 18
- Isthwanwar (Isthwanwr) op. Hung. 979
- Isthwanwr v. Isthwanwar
- Istra v. Jstria
- Jstria (h. Istra) regio Italiae 399
- Itali v. Italici
- Italia regio Europae 8, 90, 167, 174, 175, 177, 180, 182, 183², 239, 480, 481, 526, 554, 574, 595, 600, 642, 660, 786, 794
- Italica lingua 669
- Italice naves 668
- opes 183
- ore 85, 697
- Italici ulcici 695
- (Itali) hab. Italiae 90, 102, 655, 695, 696, 697, 699
- Italicus exercitus 104, 242
- princeps 669
- quidam 650, v. et Iacobus fr.
- Juan rebellis Hung. 439²
- Juanca litteratus, clericus Geysae I. regis Hung. 363
- Iudas traditor 362
- Iude, S., festum v. Simonii et Iude, S., festum
- Iudei g. Iudaeae 494, 622⁴, v. et Israel filii
- Iula comes Hung. 416
- Iulianus comes 451
- Cesarini card. (1398—1444) 861, 872, 873, 882
- Iulii v. Forum Iulii
- Iulius Cesar, C. (a. C. 100—44) 59, 746
- Solinus scr. geogr. 68, 70
- Julius v. Gyula dux exercitus Hunorum
- Iuriani hab. Georgiae 61, 65, 66
- Iustinianus I. imp. Const. (527—565) 94

Jwan f. Niliptii nobilis Hung. 568
Jzak vaivoda Turcorum 843, 844
Izkra v. Iohannes Giscra de Brandis

K

- Kadar (Radar) f. Beler 202
— genus Hunorum 96
— rector Hunorum 97
Kadicha f. Berend 202
— f. Chele dux exercitus Hunorum 96, 114, 186
Kajászó v. Keazo
Kakas f. Stephani Porchi magister agazonum
regalium Hung. 500
Kamoniia fam. Hung. 850, v. et Simon Kemény
Kaniisa, de, fam. Hung. v. Iohannes Kanizsai,
Ladislau —, Laurentius —, Nicolaus —,
Stephanus —
Kanisa fl. Hung. 327
Kapuvár v. Castrum Porte
Karaso (Karasu, Hung. Karassó) fl. Hung. 436²
Karassó v. Karaso
Karasu v. Karaso
Karolus f. Karoli I. Roberti regis Hung. (†1321)
502
— IV. imp. Rom. (1346—1378) 522, 613², 646
— III. rex Franciae (898—929) 240
— II. Claudus rex Neapolis (1289—1309) 483²
— I. Magnus rex Neapolis (1266—1284) 476, 483
— Martellus f. Johanna reginae Siciliae (1345—
1346) 576
— Martellus (Marcellus) rex Hung. (1290—1295)
483, 484
— II. Parvus rex Hung. (1385—1386) 12, 641, 642,
643, 644, 645, 653³, 654, 657, 659, 663², 666,
667², 668, 669², 670², 671³, 672, 673², 674²,
675, 676⁴, 677, 678, 681, 685², 686², 687, 688²,
691, 692², 693, 694, 695, 696, 699², 701, 702²,
705, 707, 708, 741
— I. Robertus (Carobertus) rex Hung. (1301—
1342) 14, 483³, 484⁷, 485², 488², 489, 491, 496³,
497, 498², 501, 502², 504, 506, 511, 512, 522,
523², 524, 525², 527, 530, 531, 535, 543², 544,
545², 551, 553, 554, 623
Karum (h. Sremski Karlovci) op. Hung. in com.
Szerém 727
Kasiimirus v. Kaziimirus
Kathanciis, de v. Conrardus
Katherina f. Lodovici I. regis Hung. 633, 634
Kazar princeps Bissenorum 345
Kazimerius v. Kaziimirus
Kaziimirus v. Kaziimirus
Kaziimirus f. Kaziimiri IV. regis Poloniae 1012
— (Kazimirius, Kazmyrius, Kazmyrus) III. rex
Poloniae (1333—1370) 525, 543, 565²
— (Kasiimirius, Kasiimirus, Kazimerius, Kaziim-
irius) IV. rex Poloniae (1447—1492) 812,
813, 1012, 1013², 1014
— (Kazmerius) Piast dux de Cieszyn 501
Kazimirius v. Kaziimirus
Kazmerius v. Kaziimirus
Kazmyrius v. Kaziimirus
Kazmyrus v. Kaziimirus
Keam fr. Kulam 214
Kean dux Bulgarorum et Sclavorum 256, 259
Kear f. Keue 202
Keazo (Kewehaza, Keweoza, h. Kajászó) locus
Hung. in com. Fejér 110³
Keesmawr (h. Zeiselmauer) ager Austriae Inferio-
ris 111², 187²
Keisla uxor Stephani I. regis Hung. 232, 258, 261,
265, 269³
Keled f. Damae 202
— genus Hung. 234²
Kelenfeld v. Kelenfewld
Kelenfewld (Kelenfeld, h. Kelenföld) op. Hung.
(h. suburbium Budapest op.) 106, 298
Kelenföld v. Kelenfewld
Keme (Kewe) f. Chele dux Hunorum 96, 114, 186
Kemej v. Kemej
Kemej (h. Kemej) ager Hung. 361, 364
Kene v. Keue arx
Kenesich v. Nicolaus
Kereszeg castrum Hung. in com. Bihar 478
Kerkii v. Iohannes
Kestelci (h. Kesztölc) ager Hung. in com. Tolna
357
Kesztölc v. Kestelci
Keue f. Keled 202
— (Kene, h. Kovin) arx Mysiae Inferioris 355
Kewe f. Bendegwz dux Hunorum 96, 109, 110
— v. Keme
Kewehaza v. Keazo
Keweoza v. Keazo
Kewerd (h. Quero) op. Venetiae 600
Kewlpen castellum Hung. 788, 1001
Kewres (Hung. Körös) fl. Hung. 406
Kewrewsdwarhel (Rewrewsdwarhel) op. Sla-
voniae 757
Kiev v. Kyo
Kígyókó v. Kiigiios
Kiigiios (h. Kígyókó) castellum Hung. in com.
Vas 831
Kiisniikapol v. Nicapolis Minor
Kiitani g. Asiae 62

- Kiscen (h. Güssing) op. Hung. in com. Vas 224
 Kolkothfew fons in Croatia 567
 Köln v. Colonia Agrippina
 Komarno v. Comaron
 Komorowzkii v. Petrus
 Kompolthii v. Iohannes
 Konia v. Nicolaus Szécsényi
 Konstantin v. Constantia
 Konstanz v. Constantia
 Konth v. Nicolaus, Stephanus
 Kopay Palásthy (†1330) 510²
 Kopulch f. Krul dux Cunorum 402²
 Korealis oceanus v. Sciticus oceanus
 Kornechium op. Pannoniae Inferioris 579
 Korog, de v. Iohannes Philippus Kőrögyi
 Kőrös v. Kewres
 Korpad, de v. Iohannes Korpádi
 Košice v. Cassa
 Kothumbania (h. Kutná Hora) op. Bohemiae 766
 Kovin v. Keue
 Kozthollian (Zenthwiid, h. Nagykosztolány) castellum Hung. in com. Nyitra 1005²
 Kraków v. Cracouia
 Kremheylich uxor Atilae regis Hunorum 189
 Krokow v. Cracouia
 Krul pater Kopulch 400
 Kruševac v. Crusowcz
 Kulam fr. Keam 213, 214²
 Kulche f. Ompud 202
 Kund dux Hung. 206
 Kusid f. Kund 206, 207², 215
 Kutesk dux Cunorum 395³
 Kutná Hora v. Kothumbania
 Kwn Laczlo v. Ladislaus IV. rex Hung.
 Kykullew, de v. Iohannes Küküllei
 Kykyllewar, de v. Petrus Ruffus castellanus de Küküllő
 Kyo (Riio, h. Kiev) op. Moschoviae 203
 Kyquinus nomen personale 229
 Kyrieleys m. Transylvaniae 337
- L**
- Laczk filii de Debregezth fam. Hung. v. Andreas Lackfi, Michael —, Nicolaus —, Paulus —, Stephanus —
 Laczlo v. Ladislaus IV. rex Hung.
 Ladislaus dux Opuliae (†1401) 614
 — f. Colomani regis Hung. (1101—c. 1112) 417
 — f. Donch miles Hung. 518
 — f. Iohannis Tamásy vaivodae Transylvaniae 817
 — f. Karoli Parvi, rex Neapolis (1387—1414) 741, 742, 747³, 759
 — f. Karoli I. Roberti regis Hung. (†1329) 502, 506
 — f. Keled 234
 — f. Thomae miles Hung. (†1312) 500
 — f. Vernerii iudex Budensis 488, 490, 494
 — pater Gyulae 213
 —, S., I. (Pius) rex Hung. (1077—1095) 230, 260, 288, 306, 316, 335², 339, 340³, 341, 345, 352, 354², 355, 357, 358, 359, 360, 363⁴, 365, 367², 368, 369², 370², 371⁴, 372, 373², 374², 376², 377², 382, 385⁶, 386², 389², 390, 391, 392², 393², 394³, 395², 396, 400, 401², 402, 404, 406, 410², 411², 434, 544
 — II. rex Hung. (1162—1163) 443, 459, 460²
 — III. rex Hung. (1204—1205) 464², 465
 — (Kwn Laczlo) IV. rex Hung. (1272—1290) 474⁴, 475, 476, 478³, 479, 482², 486
 — V. rex Hung. (1440—1457) 815², 885, 917⁴, 918, 919², 920, 924², 926, 929, 930, 953², 956, 957², 962, 963, 965, 966, 967, 977², 979, 981, 983², 984, 994, 995³, 996³
 — rex Hung. v. Wenceslaus III. rex Bohemiae
 — IV. rex Poloniae (1319—1333) 502
 — Calvus (Zaar) nepos Toxun ducis Hung. 212, 229, 250, 266, 304
 — Garai (de Gara) comes palatinus Hung. (†1459) 817², 822², 826, 828, 962, 965, 970, 987, 989, 993
 Hédervári (de Hederwara) cp. Agriensis (1447—1468) 907, 908
 Hunyadi f. Iohannis (1433—1457) 903, 951, 957², 958, 959, 960², 962², 963³, 965³, 966³, 968³, 969, 970, 971, 972, 973², 975, 976², 977², 979, 983, 984², 987, 989, 990, 994
 — (Jagula) rex Poloniae (1382—1434) 635², 724
 — Kán vaivoda Transylvaniae (1297—1315) 492, 496², 497
 — Kanizsai (de Kaniisa) vaivoda Transylvaniae (1459—1461) 925, 941, 972, 981, 985
 — Pálóczi (de Palocz) iudex curiae regis Hung. (†1470) 813
 — de Pelsewcz comes Hung. 892, 900
 — Siculus nobilis Hung. (†1369) 617
 —, S., claustrum Hung. (h. Pilisszentlászló) 623
 Laiik vaivoda Transalpinus (1366—1372) 616, 617, 619
 Lajta v. Leytah
 Lallus capitaneus Aquilae (c. 1345) 573²

- Lambriones g. Galliae 140
 Lampertus comes Hung. (c. 1135) 446
 — f. Belae I. regis Hung. 306, 357, 358, 363, 442
 Lanca regina Ruthenorum 414
 Langres v. Ligo
 Lapus fl. Hung. 335
 Latine sonat 228
 Latini g. Latii 104, 110, 175, 237, 245, 270², 294²,
 372², 380, 569, v. et Romani
 Latinum presidium 678
 Latinus v. Draco, Villermus
 Laurentius ep. Hung. (†1100) 415
 —, S., claustrum prope Budam 623²
 — Hédervári (de Hederwara) comes palatinus
 Hung. (†1447) 814
 — Kanizsai (de Kanisa) comes Zaladiensis (c.
 1324) 584
 — de Monach (†1429) 644
 — Tót (Sclausu Toht, Tot, Toth) magister taver-
 nicorum regis Hung. (†1349) 534, 570, 573, 583
 Lays v. Lodowicus
 Lazari septem Hung. 220, v. et Gyoza, Margyor-
 kak
 Leel dux exercitus Hung. 216, 242, 243²
 — f. Leuente 202
 Leitha v. Leytah
 Leo, Magnus S., I. pont. Rom. (440—461) 180²,
 181, 182
 Leopach (h. Ljubljana) op. Pannoniae Superioris
 238
 Lepoldus VIII. dux Austriae (1358—1386) 605²
 Leuenta v. Leuente f. Vazul
 Leuente f. Kulche 202
 — (Leuenta) f. Vazul (mendose f. Ladislai Calvi)
 (†1047) 212, 266, 285, 288², 289², 290, 291,
 292³, 294, 295², 299, 301, 303, 304, 318, 333
 Leuiatan monstrum 444
 Leukes f. Laurentii Tót 583
 Levice v. Lewa
 Lewa (h. Levice) arx Hung. in com. Bars 510
 Leweld (h. Lövöld) monasterium Hung. in com.
 Veszprém 625²
 Leytah (Saar, h. Lajta, Leitha) fl. Hung. et
 Austriae 219²
 Libanus m. Asiae 531
 Lidi g. Lydiae 948
 Ligo (h. Langres) op. Galliae Celticae 131
 Liguria regio Italiae 179
 Liipthoniensis v. Liptouiensis
 Liindwa, de v. Paulus Bánfy
 Linthar ep. civitatis Vercellinae 240
 Lipova v. Lippa
 Lippa (Lippna, Lippua, h. Lipova) op. Hung. in
 com. Arad 503², 629
 Lippna v. Lippa
 Lippua v. Lippa
 Lipton v. Liptouiensis com.
 Liptouiensis (Liipthoniensis) com. (Lipton)
 Hung. 514, 911
 — v. Pangratius Szentmiklósi
 Lithwani g. Lithvaniae 160, 564, 606², 607, 635,
 1015, 1018
 Lithwania regio Sarmatiae Europicae 163, 812
 Ljubljana v. Leopach
 Lochka dux Ruthenorum (c. 1338) 524
 Lodomeria regio Sarmatiae Europicae 288, 530
 Lodomerius dux Rutheniae (1141—1153) 459
 Lodowicus dux Dyrachii 575
 — (Lays), S., ep. Tolosanus (†1297) 503, 504
 — (Ludowicus) IV lantgravius Turingiae
 (1217—1227) 467
 — (Lays, Ludowicus) I. rex Hung. (1342—1382)
 14, 504, 506, 525, 531, 543, 545, 546, 550, 551²,
 552, 553, 554, 555, 561, 562², 564, 565, 568,
 572², 573, 574, 575, 577², 579, 583, 593, 595,
 615, 620, 624, 633², 636, 638, 639, 646, 648,
 650², 652, 653², 671, 672, 674, 675, 678, 685,
 687, 692, 705, 711, 731, 733
 — (Ludowicus) VII. rex Franciae (1137—1180)
 458
 — de Tarento maritus Iohannae I. reginae Neapo-
 lis (1320—1362) 575³, 580², 581², 582, 588³,
 590, 596
 Lombardia (Longobardia) regio Italiae 176, 240³,
 246, 793
 Lombardici hab. Lombardiae 107, v. et Longo-
 bardi
 Lomberger quidam Almanus 970
 Longobardi g. Longobardiae 102, 104, 175², v. et
 Lombardici
 Longobardia v. Lombardia
 Longobardus quidam 102, v. et Iacobus
 Lorandi filii fam. Hung. 908
 Lorandus f. Thomae vaivoda Transylvaniae 475
 Losoncz (h. Lučenec) op. Hung. in com. Nógrád
 906
 —, de, fam. Hung. v. Benedictus Losoncz,
 Stephanus —
 Lothoringensis ducatus v. Lothoringia
 Lothoringi hab. Lothoringiae 276
 Lothoringia (Lothoringensis ducatus) regio Gal-
 liae 245²
 Lövöld v. Leweld
 Luce, S., festum 893, 894

Lucenec v. Losoncz op.
 Lucera v. Lutheria
 Lucie, S., festum 501
 Lucumburgensis terra 501
 Ludowicus v. Lodowicus
 Lugdunum (h. Lyon) op. Galliae 131
 Lupus, S., ep. Trecacensis (427--479) 149²
 Lusacia regio Sclavorum 1009
 Luteriani g. 140
 Lutheria (h. Lucera) op. Apuliae 588
 Luxeuil-les-Bains v. Luxonium
 Luxonium (h. Luxeuil-les-Bains) op. Burgundiae
 131
 Lyon v. Lugdunum

M

Macedones g. Macedoniae 824, 930
 Macedonia regio Graeciae 59, 102, 125, 164, 437,
 733
 --, de, fam. Hung. v. Nicolaus f. Petri
 Machabei fam. Hebraica 347
 Macho, banus de v. Machouiensis banus
 Machouiensis banus (banus de Macho) v. Domi-
 nicus f. Osl, Ladislaus Garai, Nicolaus
 Nicolaus Újlaky
 Machumetes I. imp. Turcorum (1413--1421) 780
 (Machumtes) Magnus II. imp. Turcorum
 (1451--1481) 922, 926, 929, 948, 999², 1005,
 1020
 Machumtes v. Machumetes Magnus
 Mâcon v. Masticon
 Madaii f. Iaphet 19
 Magaria regio Scythiae 61
 Magna ins. (h. Csepel-sziget) ins. Hung. 473
 Magnus v. Aba dux exercitus Hung., Alexander,
 Geysa I. rex Hung., Karolus I. rex Neapolis,
 Leo I. pont. Rom., Machumetes II. imp.
 Turcorum
 Magog f. Iaphet 19, 32, 33, 51
 Magor f. Nemroth dux Hunorum 30, 31, 32, 33,
 51, 54, 55, 61, 98
 Magyari g. Hungariae 33, 203, v. et Hungari
 Maiorica (Maiorita, h. Mallorca) ins. Maris
 Interni 236
 Maiorita v. Maiorica
 Maletesta de Maltestis II. dux Ariminensis
 (†1364) 574
 Mallorca v. Maiorica
 Mandula mulier Cumana 476
 Manfordia v. Manfredonia
 Manfredonia (Manfordia, Manfrodonia) op.
 Apuliae 560, 584

Manfrodonia v. Manfredonia
 Mangali v. Tartari
 Mangalia regio Asiae 61, 65
 Manthwa (h. Mantova) op. Venetiae 176
 -- v. Philippus de Manthua
 Mantova v. Manthwa
 Maramorosium regio Transylvaniae 630
 Marcellus v. Martellus
 --, S., ep. Hung. 410
 Marchali v. Marczali
 Marchard v. Marcharth
 Marcharth (Marchard) dux Alemanorum 357,
 373, 378
 Marchia regio Hung. 412
 Marchomani g. Germaniae 126
 Marcianus, Flavius, imp. Const. (450--457) 125,
 187
 Marcus comes Hung. 409
 Marczali (Marchali) fam. Hung. v. Emericus
 Mardia regio Mediae 69
 Margaretha f. Philippi II. regis Franciae 229
 -- uxor Lodovici I. regis Hung. (1335--1349) 564,
 633
 Margaritha, S. 466
 Margarithe, S., virginis festum 478
 --, S., virginis monasterium 425
 Margitsziget v. Budensis ins.
 Margyorkak septem Hung. 220, v. et Gyoza,
 Lazari
 Maria f. Lodovici I. regis Hung., uxor Sigismundi
 regis Hung. (†1395) 633, 634, 646², 653, 699,
 711, 714, 722, 724
 f. Stephani V. regis Hung. (†1323) 483, 503
 -- uxor Belae IV. regis Hung. (†1270) 471
 uxor Karoli I. Roberti regis Hung. (c. 1306--
 1318) 501²
 , S., virgo 267, 296, 350, 406, 452, 775, 778, 869
 Márianosztra v. Noztra
 Mariazell v. Celle
 Marie, S., virginis basilica 158, 284
 --, S., virginis ecclesia 368, 1009
 , S., virginis festum 267, 564, 800
 Marie Magdalene, S., ecclesia 976
 --, S., festum 449
 Marinus Falieri dux Venetorum (1354--1355) 605
 Mark comes Hung. 425
 Marmara v. Waskapu
 Marochia regio Africae 132
 Maroth v. Iohannes Maróthy
 Marothus (Moratus, Morothus) pater Zwatapo-
 lug ducis Bohemiae 198, 199³
 Mars deus 70, 650, 657, 661
 Martellus (Marcellus) fam. v. Karolus Martellus

- Martini, S., cenobium** 254
 , S., festum 356, 516, 522, 876, 959
Martinus civis iuratus Budensis (†1307) 495
 dux rusticorum Hung. (c. 1437) 791²
 f. Berendi magister Hung. 518
 f. Miscae 254
 miles Hung. 307
 pater Bator Opus 334, 364, 372
 (Matrinus), S., ep. Turonensis (†400) 102², 103,
 104², 105², 107, 108, 109², 111, 113, 125, 252,
 369², 496, 959
 de Opavia (†1278) 88
Martunherman civis iuratus Budensis (†1307) 495
Masechab v. Mesechab
Mason v. Moson
Masticon (h. Mâcon) op. Burgundiae 131
Mathias I. rex Hung. (1458—1490) I, 835, 951,
 962, 963, 965, 968, 969³, 970, 972, 979², 980,
 981, 982, 983, 984, 985, 987, 989², 990², 991²,
 993, 996³, 997³, 999, 1004², 1010, 1011, 1012,
 1013, 1015, 1017, 1018², 1019
 Gathalóci ep. Vesprimiensis (1440—1457) 816
Mathko Tallóci banus Croatiae etc. (†1444) 785,
 813, 837
Matrinus v. Martinus, S.
Mattheus miles Colomani regis Hung. 416²
 -- Csák de Trinchinio comes palatinus Hung. etc.
 (†1321) 485, 498³, 501, 506²
Matthie terra regio Hung. 790, 832
 --, S., festum 560
Mauritius pater Simonis 608, 616
Medi g. Mediae 19, 123
Mediolanenses hab. Mediolani 608
Mediolanensis civitas v. Mediolanum
Mediolanum (Mediolanensis civitas, h. Milano)
 op. Galliae Transpadanae 179, 793
Megyér op. Hung. 356
Mella v. Pomponius Mella
Memphis (Inphis) op. Aegypti 25
Menfew (h. Ménfő) op. Hung. in com. Győr 281
Ménfő v. Menfew
Menorca v. Minorica
Meoticum mare v. Meotis
Meotida palus v. Meotis
Meotis (Meoticum mare, Meotida palus) palus
 Scythiae Europicae 35, 39, 48, 52², 54², 57², 61,
 66, 69, 79, 94, 95, 99
Meraeus quidam 140
Merania regio Europae 238
Merche vaivoda Valachorum (1387—1418) 773,
 774
Merse fam. Hung. 229²
Merule campus v. Rigomezeye
- Mesan v. Moson**
Mesarim v. Egyptus, Mesraim
Mesechab (Masechab) op. Asiae Minoris 19
Meses porta Hung. 335²
Mesopotamia (Mesopotanea) regio Asiae 25
Mesopotanea v. Mesopotamia
Mesraim (Mesarim) f. Cham 22
 v. Egyptus
Messia regio Europae 102, 125, 164, 780
Messiani (Misi) g. Messiac 198, 216, 734
Metellus, Q. Caecilius, Celer proconsul Galliae (a.
 C. 62) 75
Mettense territorium 246
Meysnensis provincia (regio) marchionatus Saxo-
 niae Superioris 234²
 marchio 234
Mezethbeg (Mezethbeo, Mezethweg) dux exerci-
 tus Turcorum 845, 848, 849², 850, 853
Mezethbeo v. Mezethbeg
Mezethweg v. Mezethbeg
Mezötúr v. Thwr
Michael (Mihal), S., (Zenthmihal) archangelus
 783²
 (Michel) f. Gurke de genere Csák, miles Hung.
 (†1312) 500
 (Michel) f. Petri miles Hung. (†1312) 500
 f. Toxun ducis Hung. 235², 236, 250²
 (Michel) praepositus de Posega 516
 Lackfi f. Ladislai nobilis Hung. 583
 (Michel) Ország (de Gwth) comes palatinus
 Hung. (†1484) 701, 784, 962
 Szilágyi de Horogszeg gubernator Hung. etc.
 (†1461) 941, 978, 985², 988, 989, 990, 993, 994
Michaelis, S., archangeli festum 736
Michel v. Michael
Mihal v. Michael
Mike f. Beztur 202
Milano v. Mediolanum
Minorica (Minorita, h. Menorca) ins. Maris
 Interni 236
Minorita v. Minorica
Minosloy I. dux Russiac (1125—1132) 459
Minutius fl. Liguriae 179
Mircod dux Cunorum 415
Mirmammon sultanus 132
Misca f. Radi nobilis Hung. 254²
 f. Boleslai I. regis Poloniae (†1034) 285, 286
Misi v. Messiani
Miske f. Mike 202
Mitrovica v. Syrmia et Zenthdemeter
Modesti v. Viti et Modesti, S., festum
Modrar fam. Hung. v. Georgius, Paulus
Moldau v. Molduani

- Moldauia (Muldauia) pars Rutheniae** 99, 630², 718, 854, 856, 1007, 1020
Molduani (Moldau) hab. Moldauiae 620, 718²
Monach, de v. Laurentius
Monialis v. Morialis
Moniorod m. Hung. 368, 369, 373
Monoch miles Cunus 416³
Monopoli v. Monopolis
Monopolis (h. Monopoli) op. Apuliae 427
Monozlo, de, genus Hung. v. Paulus Chwpor
Mons Cassinus (h. Monte Cassino) op. Latii 592
Monte Cassino v. Mons Cassinus
Monte S. Angelo v. Sancti Angeli mons
Moratus v. Marothus
Morauia regio Germaniae 238, 470, 474, 543, 613², 614², 752, 800, 998, 1009²
Morava (Morua, Mura) fl. inter Austriam, Moraviam et Hungariam 314, 486, 913, 998
Moralis (Monialis) fr. prior Auranae (1350) 592
Moroth (h. Pilismarót) op. Hung. in com. Esztergom 306
Morothus v. Marothus
Mortundorff (h. Nagymarton) op. Hung. in com. Sopron 235
Morua v. Morava
Mosoch f. Iaphet 19
Moson (Mason, Mesan, Musim, Musun) arx Hung. in com. Moson 301, 321, 329, 372, 375², 378, 380
Mozqua regio Russiae 95
Moynolth de genere Akus miles Hung. 446
Moyotech miles Hung. 307
Moyesus dux Iudaeorum 221
Mukačevo v. Mwkach
Muldauia v. Moldauia
Mura fl. Hung. 581
— v. **Morava**
Murthmur vir Hung. 300³
Musim v. Moson
Musun v. Moson
Mwkach (h. Mukačevo) op. Hung. in com. Bereg 788
Mykolth uxor Atilae regis Hunorum 185
Myksa comes Hung. (c. 1137) 449²
Mysnenses hab. Misnae 237
- N**
- N. f. Colomani regis Hung.** 422
—, S., **Zaduriensis ep.** 418
Nagymarton v. Mortundorff
Nandoralbense castrum (Alba, Alba Bulgarica, Nandorfeyerwar, Nandorfeywar, Taurinum, h. Beograd) op. Rasciae 342⁴, 343, 786, 787², 836², 842², 843, 844, 902, 929², 931, 938, 946, 948, 953, 957, 962
Nandorfeyerwar v. Nandoralbense castrum
Nandorfeywar v. Nandoralbense castrum
Napoli v. Neapolis
Natulia regio Turciae 939, 944, 945
Natuliensis bassa 865, 871
Nana, de v. Iohannes Kompolthii
Neapolis (Neapolitana civitas, — urbs, h. Napoli) op. Campaniae 555, 556², 559², 560, 574³, 575, 577, 578², 580², 582, 589, 598, 655
Neapolitana civitas, — urbs v. Neapolis
Neapolitani hab. Neapolis 578
Neapolitanus aep. 556
Nemphroth v. Nemroth
Nemroth (Nemphroth) f. Chus 23, 24, 26, 29⁴, 30², 31, 32², 50², 51, 123, 202
Nepos v. Cornelius Nepos
Nesmel op. Hung. in com. Komárom 810
Newri g. Scythiae Europicae 70, 72, 80
Nicapolis (Nikapol, h. Nikup) op. Thraciae 758
— **Maior (h. Nikopol) op. Thraciae** 731, 736
— **Minor (Kiisniikapol)** 723, 857
Nicasius ep. Remensis (400—407) 151, 154
Nicolai, S., claustrum Budae 735
Nicolaus, S., ep. Myrae 560
— **comes praekonum** 317, 318
— **ep., notarius Andreae I. regis Hung.** 309
— **ep. Boznensis (1301—1303)** 485
— **ep. Hostiensis** 489
— **(Nicom, Nicon, Niconus) ep. Zagradiensis (1350—1356), aep. Strigoniensis (1358—1366)** 584, 600, 610
— **f. Gyulae Kenesich comes Hung.** 508
— **f. Lamperti comes Hung.** 446
— **pater Demetrii comitis Poseniensis** 485, 498, 500
— **V. pont. Rom. (1447—1455)** 921
—, S., **ep.** 584
— **praepositus Albae Transylvanensis** 516
— **(Nicon) Drugeth (Drugeth) iudex curiae regis Hung. (†1355)** 508, 592, 596
— **(Nicon) Garai (de Gara) comes palatinus Hung. (†1386)** 619, 620, 648, 652, 692, 695, 704, 746
— **Giléti (f. Gileti) comes palatinus Hung. (1342—1356)** 556, 583
— **Kanizsai (de Kaniisa) (†1404)** 743

- (Nicom, Nicon) Kont (Konth) f. Laurentii
Tót, comes palatinus Hung. etc. (†1367) 573,
583, 589, 601, 610, 613
- (Nicon, Nicons) Lackfi (f. Laczk) vaivoda
Transylvanus (†1369) 583, 588, 608, 616, 617,
618
- (Nicolus, Nicons) f. Petri de Macedonia, dux
exercitus Hung. 779², 781, 782
- Secundinus (Secundini, Secunduri) 92, 737
- (Konia) Szécsényi f. Thomae 583
- Szécsi (de Seech, Zeech) comes palatinus
Hung. (†1387) 512, 565, 583
- Újlaky (de Wiilak) banus de Macsó, rex
Boznae etc. (†1477) 817, 820, 826, 828, 971²,
987, 989
- Nicolus v. Nicolaus f. Petri
Nicom v. Nicolaus
Nicon v. Nicolaus
Nicons v. Nicolaus
Niconus v. Nicolaus
Nicopalitana v. Nicopolitana
Nicopolitana expeditio 744
Nicota dux Graecorum 349, 350
Niger v. Georgius, Zanissa
Niir (h. Nyírség) regio Hung. in com. Szabolcs
215, 335, 354, 791
Niis (h. Niš) op. Illyrici 354, 355
Nikapol v. Nicapolis
Nikopol v. Nicapolis Maior
Nikup v. Nicapolis
Niliptius pater Jwan 567, 568
Nilus fl. Aegypti 48
Nin v. Nona
Ninus rex Assyriorum 8, 27, 84
Niš v. Niis
Nitria v. Nitria
Nitria (Nitriense castrum, h. Nitra) op. Hung. in
com. Nyitra 265, 382, 1012
Nitriense agmen 369
— castrum v. Nitria
Nitrienses hab. Nitriae op. 382
Nitriensis ep. v. Vitus
Noe m. (h. Novaj) Hung. in com. Fejér 211
— patriarcha 15, 16, 23, 32, 202
Nog filii ecclesia 361
Nomade g. Scythiae Europicae 72
Nona (h. Nin) op. Dalmatiae 166
Noricus exercitus 280
Normani g. Normandiae 160
Noruegia (Nouergia) regio Scandinaviae 101
Nouelli comes 573
Nouergia v. Noruegia
Nova v. Civitas Nova
- Novaj v. Noe m.
Novi Bečej v. Becheium
Novum Castrum v. Castrum Novum
Noztra (h. Márianosztra) op. Hung. in com. Hont
624²
Nubia regio Africae 25
Nuremburg (h. Nürnberg) op. Bavariae 232
Nürnberg v. Nuremburg
Nyírség v. Niir
- O
- O Buda v. Buda Vetus
Óbuda v. Buda Vetus
Olachi v. Vlachi
Olachus castellanus 617
Oldamur dux Cunorum 474
Oliuerius (Oliueus) nobilis Hung. 231²
Oliueus v. Oliuerius
Olomouc v. Olomucensis civitas
Olomucensis civitas (h. Olomouc) op. Moraviae
1009, 1022
Olomucense templum 1010
Omodeus f. David iudex curiae et comes palatinus
Hung. (†1311) 485, 499, 500
Ompud f. Miske 202
Opole v. Opulia
Opos f. Kadicha 202
Opour dux Hung. 248
Opulia (Apulia, h. Opole) ducatus Silesiae 614
Opus v. Bator Opus
Oradca v. Waradinum
Orechovo v. Oriszum
Oriszum (h. Orechovo) castellum Bulgariae 736
Orlamundi fam. 233
Orleans v. Aureliana civitas
Orosii v. Paulus Orosius
Orosius v. Paulus Orosius
Orpheus f. Calliopes 670
Orsona v. Orsoua
Orsoua (Orsona) fl. Hung. 428
Orşova v. Orsowa
Orsowa (h. Orşova) op. Hung. 874
Orzaagh fam. Hung. v. Michael Ország
Osl pater Dominici 620
Osul praefectus regis Cunorum 336, 337
Othmar f. Kadar 202
Othmarus comes Hung. 424², 438
Otho IV. dux Bavariae (1290–1307), rex Hung.
(1305–1307, †1312) 491², 493, 496
— dux Bohemorum (†1087) 359, 363, 365, 367,
369, 374, 408, 447

— ep. Frisingensis (1137—1158) scr. hist. 91
— quidam 455
— de Braunschweig dux Bavariae (†1393) 661
Othocarius v. Othocarus
Othocarus (Othocarius) II. rex Bohemiae (1253—
1278) 470², 473, 474, 486
Owar arx Hung. in com. Trencsén 911
Ozora (Ozoza), de v. Pipó
Ozoza v. Ozora
Oztrogo v. Ztrego

P

Padova v. Padua
Padua (Paduana urbs, Pictauia, h. Padova) op.
Venetiae 90, 167, 176², 240
Paduana urbs v. Padua
Paduanus dominus 605
Padus (h. Po) fl. Italiae Superioris 179
Paganus (Hung. Pogány) fl. Hung. in com. Temes
402
Paiier v. Ferlorum Paiier
Paka (h. Páka) castellum Hung. in com. Zala 831
Páka v. Paka
Palatinus v. Balaton
Palocz, de, fam. Hung. 784, v. et Ladislaus Pálóczi
Pangratus Szentmiklósi (Lipthoniensis de
Zenthmiklos) comes Thurocensis 833, 911,
985
Pannonia (Pannonica regio, Pannonicus ager,
Pannonie regnum, Panoniarum —, Pannonia)
regio Europae 4, 18, 93, 95, 99, 100², 101, 102,
104, 110, 111, 115², 140, 147, 161, 164², 165,
183², 184, 186, 187, 193², 194², 195², 196, 197³,
198³, 199, 200², 201², 203³, 206, 209, 211³,
214², 218, 219, 221, 222, 223, 228, 229, 234²,
238, 239, 240, 299, 465, 488, 494, 496, 824, 835,
1011
Pannonica regio v. Pannonia
Pannonicus ager v. Pannonia
Pannonie regnum v. Pannonia
Panoniarum regnum v. Pannonia
Pantecapes fl. Scythiae Europicae 80
Papia v. Ticinum
Paris f. Priami 17
— op. Galliae Lugdunensis 18
Parisani hab. Paridis 427
Parthi g. Parthiae 84
Parvus v. Karolus
Pasaiithes I. imp. Turcorum (1389—1403) 733,
734, 737, 759, 780
Passau v. Patauia
Pataui hab. Patauiae 422

Patauia (h. Passau) op. Bavariae 418
Paterini (Patrini) heretici 628²
Patrini v. Paterini
Paul nobilis Hung. 423
Pauli, S., apostoli limina Romae 554, 556
—, S., festum 524
—, S., heremite ordo 623
Paulus ep. Iauriensis 438
—, S., apostolus 20, 259
—, S., Thebanus heremita 623², 626
— Bánfy (Banfy, Bani f. de Liindwa) magister
agazonum regis Hung. (†1475) 962, 966, 970,
987, 989
— Csupor de Monoszló banus Sclavoniae
(1412—1415) 769, 772³
— Germanus f. Iohannis miles Hung. (†1357) 602
— Horváth banus Croatiae et Dalmatiae (1459—
1463) 972
— Horváti ep. Zagrabienensis (c. 1379—1386) 650,
654, 715
— Lackfi (Laczk f.) nobilis Hung. 583, 588, 609
— Modrar nobilis Hung. 980, 981
— Nagymartoni f. Simonis, iudex curiae regis
Hung. (1328—1349) 556
— Orosius (Orosii) scr. hist. 7, 58, 59, 67, 93
Pavia v. Ticinum
Paznan genus Hung. 226, 433
— magister equitum Hung. 226, 253
Pécs v. Quinqueecclesie
Pelis (Pelisum, Hung. Pilis) m. Hung. 426, 465,
623
Pelisum v. Pelis
Pelsewcz (Pelsewcz), de, fam. Hung. v. Emericus,
Ladislaus, Stephanus
Peregrinus de Saxonia ep. Bosnensis (1349—
1356) 628
Pergama (h. Bergamo) op. Lombardiae 176
Pericei montes 90
Perko v. Petko
Perse (Persii) g. Persidis 82, 94, 126, 740, 1022
Persii v. Perse
Persida provincia v. Persys
Peryda terra v. Persys
Persys (Persida provincia, Peryda terra) regio
Asiae 30, 31, 53, 94
Pertoldus v. Bertoldus
Pest v. Pesth
Pesteh v. Pesth
Pesth (Pesteh, Pesthiensis civitas, h. Pest) pars op.
Budapest 295, 297, 377, 476, 488, 497, 968, 985,
986, 988
Pesthiensis civitas v. Pesth
— ecclesia 991

- Petergozdia (h. Petrova-gora) m. Hung. 427
 Péteri v. Petri filii curia
 Petermanus (Peturmanus) iudex Budensis (c. 1300–1307) 490, 495
 Petherfii v. Nicolaus f. Petri
 Pethersii v. Nicolaus f. Petri
 Petko (Perko) banus Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae (c. 1437) 785
 Petoma v. Petouia
 Petouia (Petoma, h. Ptuj) op. Stiriae 275
 Petri filii curia (op. Péteri in com. Pest) 365
 —, S., apostoli altare in basilica Romae 558, 594
 —, S., apostoli basilica (ecclesia, limina) Romae 554, 556, 558, 594
 —, S., apostoli basilica (cathedralis ecclesia) Albae Regalis 330, 468
 —, S., apostoli ecclesia Vaciae 376
 —, S., apostoli festum 524
 Petronelle, S., virginis festum 494
 Petrova-gora v. Petergozdia
 Petrud consiliarius Hung. 359, 362
 Petrus castellanus de Bereg (†1312) 500
 — comes Hung. 410, 416³
 — de genere Aba, dux exercitus Hung. 364²
 — fr. dominicanus 516
 — pater Michaelis militis Hung. 500
 — pater Thomae comitis de Liptó 556
 — rex Croatiae et Dalmatiae 427
 — (Alamanus, Theutonicus, Venetus) rex Hung. (1038–1041, 1044–1046) 230, 267, 269³, 270³, 271, 272⁶, 273³, 274⁴, 276², 277, 281², 282, 284², 285, 289², 290³, 292, 294³, 301³, 302, 307, 314
 —, S., apostolus 259, 302, 367, 377
 — vicevaivoda Transylvaniae (†1369) 617
 — Czudar banus Sclavoniae (c. 1368–1381) 607, 608², 614
 — Komorowzkii dux Bohemorum 833, 911
 — de Macedonia pater Nicolai 779, 781, 782
 — Poháros (Poharos) comes de Abaúj (c. 1344–1358) 565
 — Ruffus castellanus de Küküllő (Kykyllewar), (†1369) 617
 — Siculus nobilis Hung. (†1369) 617
 — de Trinchinio pater Matthei Csák 498
 Peturmanus v. Petermanus
 Pezli vir Hung. 273
 Phasis (h. Rioni) fl. Colchidis 69, 80
 Phebus deus 711, 931
 Phiilpes v. Iohannes Philippus Kórógyi
 Philippus aep. Strigoniensis (1262–1272) 472
 — ep. Firmanus (1273–1300) 477²
 — nepos Karoli II. Claudi regis Neapolis 575
 — de Manthua (†1356) 574
 Phocis regio Graeciae 733
 Phut f. Cham 22
 — fl. Africae 22
 Phuthei g. Africae 22
 Pictaui v. Padua
 Pilis v. Pelis
 Pilismarót v. Moroth
 Pilisszentkereszt v. Sancta Crux
 Pilisszentlászló v. Ladislaus, S., claustrum Hung.
 Pilisszentlélek v. Sanctus Spiritus
 Pinathariis, de, fam. Hung. v. Iacobus Pignataro
 Pipo de Ozora (Ozoza) comes Florentinus (1369–1426) 785
 Pippinus rex Francorum (752–768) 91
 Pirrhus rex Epirotarum (a. C. 318–272) 59
 Pius (Eneas, Senonus ep.) II. pont. Rom. (1458–1464) Aeneas Sylvius Piccolomini Senensis 81, 91, 92, 95, 737
 — v. Ladislaus, S., I. rex Hung.
 Plinius Secundus maior (Veronensis), C., scr. (23–79) 68, 75
 Po v. Padus
 Pobegrad v. Georgius de Podebrad
 Poch Újlaky (de Wylak) pater Vgemi 482
 — vir religiosus 450
 Podebrad v. Georgius de Podebrad
 Pogány v. Paganus
 Poharos v. Petrus Poháros
 Pola (h. Pula) op. Istriae 166, 399
 Polona quaedam 501
 Poloni g. Poloniae 237, 286⁴, 305, 404, 418, 444, 448², 449, 502, 522², 564, 724, 1002, 1013, 1014², 1015, 1016, 1018
 Polonia (Poloniense regnum) regio Europae 229, 285³, 287, 288², 305, 306, 318², 319, 328, 357, 404, 409², 411, 418, 449, 502, 523², 525², 526, 530, 543, 564, 565², 615³, 635³, 812, 922, 1012, 1014², 1015², 1016², 1017⁴, 1018², 1022
 Polonicae partes 934
 Polonica arma 1012
 Polonicalis manus 806
 — militia 814
 Polonici fines 428, 434
 Polonicus exercitus 329
 Poloniense regnum v. Polonia
 Polonus quidam 198, 286, 450
 Pomerani (Pomorani) hab. Pomeraniae 286³, 287
 Pomeranicus (Pomoranicus) census 287
 Pomeranus (Pomoranus) quidam 286², 287²
 Pomorani v. Pomerani
 Pomoranicus v. Pomeranicus
 Pomoranus v. Pomeranus

Pompeius Magnus, Gn. (a. C. 106–48) 872
 (Pompeus) Trogus scr. hist. 44, 69
 Pompeus v. Pompeius
 Pomponius Mella scr. geogr. 70
 Pannonia v. Pannonia
 Ponticum mare (Pontus) 48, 53¹, 60, 69²
 Pontus v. Ponticum mare
 Porch fam. Hung. v. Stephanus
 Porte v. Castrum Porte
 Portugalia v. Portugalia
 Portugalia (Portugalia) regio Hispaniae 786
 Posega (Posegawar, h. Slavonska Požega) op.
 Hung. in com. Pozsega 516, 714
 Posegawar v. Posega
 Poson (Posoniensis civitas, h. Bratislava) op.
 Hung. in com. Pozsony 307¹, 375, 378, 385²,
 393, 451, 455, 795
 Posoniensis civitas v. Poson
 Potentia (h. Potenza) op. Galliae Transpadanae
 166
 Potentiana aqua 191
 civitas Hung. 104, 106, 108
 Potenza v. Potentia
 Poth dux exercitus Theutonicorum 319, 320, 321,
 378
 fam. Hung. 228¹
 Potokiensis com. Hung. 508
 Praga (Pragensis civitas, urbs, h. Praha) op.
 Bohemiae 408, 796, 800, 982, 983, 995², 996,
 997
 Pragensis civitas v. Praga
 ep. 408, v. et Adalbertus, S.
 urbs v. Praga
 Praha v. Praga
 Priamus rex Troiae 17
 Prothasii v. Geruasii et Prothasii, S., festum
 Pruteni g. Prussiae 160
 Ptholemeus (Ptholomeus), Claudius, scr. geogr.
 68
 Ptholomeus v. Ptholomeus
 Ptuj v. Petouia
 Pula v. Pola
 Pulcher v. Aba Magnus
 Pyrisk f. Ladislai I. regis Hung. (†1133) 434

Q

Quadi (Sgnadi) g. Suevorum 126
 Quero v. Kewerd
 Quinqueecclesie (Quinqueecclesiensis civitas, h.
 Pécs) op. Hung. in com. Baranya 302, 330, 717
 Quinqueecclesiensis civitas v. Quinqueecclesie
 ep. v. Iohannes Pannonius

R

Rab v. Rha
 Raba fl. Hung. 281
 Rábca v. Rabtha
 Rabcha v. Rabtha
 Rabeha v. Rabtha
 Rabtha (Rabcha, Rabeha, Rapcha, Hung.
 Rábca) fl. Hung. 277, 281¹, 356, 473
 Raceni v. Rasciani
 Rachia v. Rascia
 Radar v. Kadar
 Radi f. Vencellini 254²
 Radoan f. Bugar comes palatinus Hung. 351
 Ragusiana natio v. Ragusiani
 Ragusiani (Ragusiana natio) hab. Ragusii 785,
 837
 Rakos (Raptus, h. Rákosmező) campus Hung.
 497, 885²
 Rákosmező v. Rakos
 Rakus fl. Hung. 367
 Rama pars Bosnac 530, 1003
 Rapcha v. Rabtha
 Rapolt miles Almanus 451, 455
 Raptus v. Rakos
 Rasceanus ager v. Rascia
 Rascia (Rachia, Rasceanus ager, Rasciane partes,
 Rascianum regnum, Rascianus ager) pars
 Mysiae Superioris 620, 736, 761, 787, 809, 836,
 843², 862², 863, 864, 870, 871, 872, 891, 893,
 913¹, 948, v. et Seruia
 Rasciana g. v. Rasciani
 Rasciane partes v. Rascia
 Rasciani (Raceni, Rasciana g.) g. Rasciae 620,
 899, 915
 Rascianum regnum v. Rascia
 Rascianus ager v. Rascia
 quidam 901, 902²
 Rasdi dea 293
 Ratispona (h. Regensburg) op. Bavariae 244, 245,
 284, 309
 Ratoldi generatio Hung. 231²
 Rauensis v. Rauennensis
 Rauenna op. Aemiliae 176, 177, 183, 481
 Rauennanes cives 178
 Rauennensis (Rauenensis) ep. 180
 Raynoldus Rozgonyi (de Rozgon) magister taver-
 nicorum regis Hung. (†1472) 892
 Regecz (Regeg, h. Regéc) castellum Hung. in com.
 Abaúj 788
 Regéc v. Regecz
 Regeg v. Regecz
 Regensburg v. Ratispona

- Reggio Calabria v. Regio**
Regio (h. Reggio Calabria) op. Bruttii 181
Reims v. Remensis civitas
Remensis civitas (h. Reims) op. Galliae Belgicae 148, 150, 159
Remigii, S., festum 502
Renenses hab. Germaniae 237
Renoldi genus Hung. 229
Renus (h. Rhein) fl. Germaniae 130, 158, 219, 245²
Retia regio Germaniae 69
Rewrewsdwarhel v. Kewrewsdwarhel
Rha (Rab) fl. Scythiae Europicae 68
Rhein v. Renus
Rhône v. Rodanus
Rigomezew v. Rigomezeye
Rigomezeye (Merulo campus, Rigomezew, Rigomezrie, h. Kosovo) campus Rasciae 890, 893²
Rigomezrie v. Rigomezeye
Riibald dux Bohemus 833
Riio v. Kyo
Rioni v. Phasis
Riparioli g. Germaniae 140
Riphei m. 60, 66, 69, 73, 74, 79
Rivalto v. Rivus Altus
Rivus Altus (h. Rivalto) op. Italiae 174
Robertus dux Dyrachii (†1356) 575
— rex Neapolis et Siciliae (1309—1343) 520, 521³
— Guiscardus (Viscardus) dux Apuliae et Calabriae (1058—1085) 431
— v. Karolus I. Robertus rex Hung.
Rodanus (h. Rhône) fl. Galliae 132
Rodolphus I. Habsburgensis rex Germaniae (1273—1291) 484, 486
Rodos v. Rodus
Rodus (h. Rodos) ins. Maris Interni 740
Roma (Romana urbs) op. Latii 113, 177, 179², 180, 182, 556, 557, 592, 593², 789, 793
Romana ars 328
— curia (Romanum collegium) 259, 462, 554, 558, 654, 861
— ecclesia 95, 96, 258, 259, 608, 700, 794, 921
— historia 88, 94
— manus 124
— menia 85
— urbs v. Roma
Romani (Romanus populus) hab. Romae op. et Romani imperii 58, 81, 82, 83, 90, 94, 102, 103³, 108, 111, 125, 130, 133, 136, 144, 145², 148², 158, 160, 166, 180, 239, 406, 501, 548, 593², 594, 608, 760², 793, 800, 806, 818, 819, 888², 889, 917³, 954², 1001, 1004, 1009, 1019, 1023, v. et Latini
Romania regio Europae 863, 864, 873, 875
Romanicus ager 875, cf. Romania
Romanum agmen 112
— collegium v. Romana curia
— imperium (regnum) 85, 88, 128, 789
— regimen 765, 769, 793
— regnum v. Romanum imperium
Romanus cesar v. Karolus IV. imp. Rom., Sigismundus rex Hung., imp. Rom.
— exercitus 111, 112, 114, 138, 139, 140, 146, 159, 165, 166
— patricius 131
— pontifex 95
— populus v. Romani
Rosatium (h. Rosazzo) castellum Venetiae 299
Rosazzo v. Rosatium
Rosnawa (h. Rožňava) op. Hung. in com. Gömör 909
Rotkauerne op. Venetiae 600
Rotundum mare 62
Rozgon, de, fam. Hung. 784, v. et Raynoldus Rozgonyi, Sebastianus —, Simon —
Rožňava v. Rosnawa
Rudli v. Budli
Ruffus v. Petrus
Ruscia (Rutenia, Ruthemia) regio Sarmatiae Europicae 195, 288, 291, 304, 355, 357, 359, 404, 414, 418, 422, 425, 432, 449, 459, 606, 607²
Rutenia v. Ruscia
Ruthemia v. Ruscia
Rutheni g. Rutheniae 56; 99, 195, 306, 404², 414, 415, 444, 448², 459, 468, 524, 1015, 1018, v. et Theutonici

S

- Saag** (h. Šahy) op. Hung. in com. Hont 909
Saar fl. Hung. v. Lcýtah
— (h. Abasár) op. Hung. in com. Heves 283
Saba f. Chus 23
— regina 557
Šabac v. Sabacz
Sabacz (h. Šabac) castellum Rasciae 1018
Sabaria (h. Szombathely) op. Hung. in com. Vas 102, 175³
Sabatha f. Chus 23
Sabatheni v. Sabbatani
Sabbatani (Sabatheni) g. 23
Sabbati porta Budae op. 699
Sabbine, S., ecclesia in pago Diósd 295
Sabei g. 23
Sacci g. Scytharum 72
Šahy v. Saag

- Sajó v. Seo fl.
 Salerno v. Salernum
 Salernum (h. Salerno) op. Campania 530, 589², 592, 596
 Salomon (Solomon) rex Hung. (1063—1074) 228², 230³, 306, 312, 314², 315⁴, 316³, 318, 319, 324, 328³, 329⁴, 330³, 332, 333², 335², 337, 338, 350, 352³, 357, 359, 360, 362², 364², 366, 367, 368, 370, 371³, 372, 375², 376, 378³, 379³, 380³, 381, 382², 383, 384, 385⁶, 386³, 387², 388, 390, 393⁵, 394⁵, 395², 396, 397, 398, 399, 409
 — rex Iudaeorum (c. a. C. 955—915) 430
 — balistarius Salomonis regis Hung. 347
 Salona op. Illyrici 165
 Salvatoris, S., monasterium ad Szekszárd 327, 357
 Samberg, de, fam. Hung. 234
 Sambuck, de, fam. Hung. 231
 Samson dux exercitus Iudaeorum 430
 — pater Thomae et Thurdae 446², 447, 448²
 Sancta Crux (h. Pilisszentkereszt) claustrum Hung. 623
 Sancti Angeli m. (h. Monte S. Angelo) op. Italiae 530
 — Seuerini (Severina domus) fam. Neapolitana 223, 660
 Sanctus Spiritus (h. Pilisszentlélek) claustrum Hung. 623
 Saraceni (Hismahelite) g. 237², 347⁴, 348, 349, 407
 Sardonian (h. Skradin) op. Dalmatiae 166
 Sarmate g. Sarmatiae 140
 Sarno op. Rasciae 944
 Sarolt f. Gyulae 213, 250
 Saros com. Hung. 1014
 Sarub v. Sarus
 Sarus (Sarub) arx Hung. in com. Sáros 498, 516
 Satharci g. Europica 73
 Satu Mare v. Zathmar
 Saua v. Zaua
 Saul f. Sophiae 439
 — vir Hung. 450
 Sauus v. Zaua
 Saxones g. Saxoniae 31, 140, 237
 — (Theutonici) Cassenses hab. Cassae op. 499²
 — Transylvanici hab. Transylvaniae 552²
 Saxonia regio Germaniae 219, 241, 452
 Scafati v. Stafach
 Scekach castellum prope Iadram 569
 Scemen f. Ethei 202
 Scenia v. Segnia
 Scepes (Sepes) com. Hung. 498, 1012
 Scepsenses equites 498
 Scepsensis ep. v. Iacobus
 Scepsi (h. Moldava nad Bodvou) op. Hung. in com. Abaúj 909
 Scepusiensis comes v. Stephanus Szapolyai
 Scete v. Scite
 Schylperg v. Wertes hegie
 Scicilia v. Sicilia
 Scita f. Hercules 43³
 Scite (Scete, Scitica natio, Scitici) g. Scythiae 19, 32, 39, 43, 44, 45, 46³, 48, 51, 59, 63, 72, 78, 81, 82², 83³, 84³, 87, 193, 196, 244
 Scitia (Scitica pars mundi, — patria, — regio, Scitice partes, Sciticum regnum) regio Scytharum 5, 9, 12, 16, 34, 40, 48, 56², 57, 59, 60², 61², 62², 63², 64⁴, 65, 66³, 67, 69⁴, 70², 73, 74, 77, 79², 80, 81², 82, 85², 87², 89², 92, 93², 94, 95, 96², 106, 122, 188, 192, 193², 195, 196², 197, 201, 205, 211, 218, 221
 — Asiatica regio Asiae 68, 69, 70, 76, 80, 90, 93², 94, 95
 Scitica arma 84
 — consuetudo 112, 211
 — natio v. Scite
 — pars mundi v. Scitia
 — patria v. Scitia
 — regio v. Scitia
 Scitice litere 195
 partes v. Scitia
 Scitici v. Scite
 Sciticum regnum v. Scitia
 Sciticus amnis 80²
 — mos 110
 — oceanus (Borealis , Korealis , Septemtrionale pelagus, Septentrionalis oceanus) 39, 69, 75³
 Scitotauri g. Tauricae 72
 Sclaii g. Slavonie 256², 259, 629², 833
 Sclauonia pars Illyrici 401, 567, 757, 813, 835, 837, 842, 1012
 Sclaus v. Laurentius Tót
 Sebastiani v. Fabiani et Sebastiani, S., festum
 Sebastianus Rozgonyi (de Rozgon) vaivoda Transylvaniae (1458—1461) 925, 972, 981, 985
 Sebe Zách f. Feliciani (†1330) 510
 Sebus f. Budae comes Hung. 265, 266, 273
 Secundini v. Secundinus
 Secundinus (Secundini, Secunduri) fam. v. Nicolaus
 Secunduri v. Secundinus
 Seech, de, fam. Hung. v. Nicolaus Szécsi
 Segnia (Scenia, Viscenia, h. Senj) op. Dalmatiae 166, 561, 669
 Segniense litus 668, cf. Segnia

- Segnienses cives 669, cf. Segnia
 Segusa civitas Galliae 246
 Sem f. Noe 15, 16³, 24
 Semiramis regina Assyriae 25
 Sempte (h. Šintava) op. Hung. in com. Nyitra 382
 Senarum ep. v. Pius II. pont. Rom.
 Senj v. Segnia
 Sennar regio Asiae 29
 Senonenses m. Galliae 246
 Senonus ep. v. Pius II. pont. Rom.
 Sentapolug v. Sentepolug
 Sentepolug (Sentapolug) I. dux Bohemiae
 (1107—1109) 373, 408
 Seo (Seyo, Hung. Sajó) fl. Hung. 218, 447, 448,
 469
 ager Hung. 444, cf. Seo fl. Hung.
 Seon rex Amorreorum 211
 Sepes v. Scepes
 Septemtrionale pelagus v. Sciticus oceanus
 Septentrionalis oceanus v. Sciticus oceanus
 Serawal (h. Serravalle) op. Venetiae, h. pars op.
 Vittorio Veneto 600
 Seres g. Asiae 68², 71
 Sernia v. Seruia
 Serravalle v. Serawal
 Seruia (Sernia) pars Mysiae Superioris 434, 438,
 496, 530, 836, 843, 863, 1003, v. et Rascia
 Seuerini v. Sancti Seuerini
 Severina domus v. Sancti Seuerini
 Sevilla v. Sibila
 Sewericensis banatus Hung. 842
 Seyo v. Seo fl.
 Sgnadi v. Quadi
 Sibenburg v. Transsiluane partes
 Šibenik v. Sibinicum
 Sibila (h. Sevilla) op. Castiliae 132²
 Sibinicum (h. Šibenik) op. Dalmatiae 166
 Sicambria op. Pannoniae Inferioris 18, 106, 124,
 125, 127, 129, 161², 162², 163, 184, 186, 188,
 190, 191²
 Sicilia (Scicilia) ins. Italiae 483, 503, 520, 521,
 562², 572, 575, 580, 596, 653, 654, 700
 Siculi (Zekel) g. Transylvaniae 194³, 195, 196²,
 430, 454, 566³, 616²
 Siculus v. Diodorus, Ladislaus, Petrus
 Sidnicensis dux 613
 Sigibertus v. Sigilbertus
 Sigilbertus (Sigibertus), S., ep. Antiochensis, scr.
 hist. (†1112) 33, 34, 93, 140, 144²
 Sigismundana copia 761, cf. Sigismundus rex
 Hung.
 Sigismundus marchio Brandenburgensis, rex
 Hung. (1387—1437), imp. Rom. (1433—1437)
 634, 646, 671, 673, 694, 701², 708³, 711, 713,
 714³, 716, 717, 718², 721², 722², 723, 724³, 725,
 726, 728², 730, 731, 733, 734, 735, 736, 740²,
 741, 742, 743, 747³, 748, 751², 752, 753, 754,
 755², 756, 758, 759, 760, 762, 765², 767, 772,
 774, 782, 784³, 786, 787, 788, 789, 793², 794,
 796, 800, 801, 815, 821
 —, S., rex Burgundionum (516—523, †524) 129²,
 269²
 Siiska v. Iohannes Žižka
 Siklós v. Soklos
 Silimer v. Filimer
 Simigium (h. Somogyvár) op. Hung. in com.
 Somogy 225, 377
 Simon Kemény (de Kamonia) miles Hung.
 (†1440) 850, 852
 — Móríchidai (f. Mauritii) dux exercitus Hung.
 608, 616
 — (Symon) Nagymartoni comes Hung. 235³,
 236²
 — Rozgonyi (de Rozgon) ep. Agriensis (1439—
 1444) 819, 882
 Simonis et Iude, S., apostolorum festum 810
 Simonthorna v. Simonthornia
 Simonthornia (h. Simontornya) op. Hung. in
 com. Tolna 828
 — (Simonthorna, Simothorna), de, fam. Hung. v.
 Stephanus Simontornyai
 Simontornya v. Simonthornia
 Simothorna v. Simonthornia
 Šintava v. Sempte
 Sir Daria v. Iaxartes
 Širia v. Wiilagowar
 Sirmienses v. Sirmienses
 Sirmiensis v. Sirmienses
 Sirmienses (Sirmienses) civitates in com. Szerém
 759
 Sirmienses (Sirmienses) com. Hung. 1001
 Sitiatau (Sitiaten) vicus Hung. in com. Komárom
 295
 Skradin v. Sardonia
 Slankamen v. Zalamkemen
 Slavonska Požega v. Posega
 Slesia (Slesiane partes) regio Germaniae 1009,
 1014, 1015
 Slesiane partes v. Slesia
 Sofija v. Sophia op.
 Soklos (h. Siklós) castrum Hung. in com. Baranya
 746, 828
 Solinus v. Iulius
 Solomon v. Salomon
 Solon archon Atheniensis 948, 949
 Solth vir Hung. 428, 429³, 431

- Somogyvár v. Simigium
 Sophia (h. Sofija) op. Bulgariae 864
 – f. Henrici III. imp. Rom. (†1102) 312, 314
 soror Stephani II. regis Hung. 439
 Sophiriana v. Saphirianus
 Saphirianus (Sophiriana) dux exercitus Alexandri Magni 83
 Sopron v. Supronium
 Sopronienses hab. Sopron 344, 345
 Spaletii v. Herwoiia, cf. Spaletum.
 Spaletum (h. Split) op. Dalmatiae 165
 Spleb v. Spaletum
 Srebreznica v. Zrebernek
 Sremski Karlovci v. Karum
 Stafach (h. Scafati) castellum Campaniae 589
 Staufen v. Sthoph
 Stephani, S., regis claustrum prope Losoncium 906
 —, S., regis feria aut festum 497, 519
 Stephanus f. Andreae II. regis Hung. (1236–1271) 480, 481², 482
 f. Bageri miles Hung. (†1312) 500
 f. Karoli I. Roberti regis Hung. (†1354) 519, 531, 561
 f. Keled 234²
 , S., prothomartyr 466
 , S., I. rex Hung. (1000–1038) (dux 997–1000) 211, 214, 223², 225, 226², 237, 250^a, 252^a, 253², 254², 255³, 256, 257, 258, 260³, 263², 264³, 266, 267³, 269, 272, 284, 289², 303, 314, 327, 395, 452, 539, 544, 627, 686, 689, 823
 II. rex Hung. (1116–1131) 417, 428³, 431, 432, 434, 435², 437³, 438, 440, 442
 III. rex Hung. (1162–1172) 460², 461, 462
 — IV rex Hung. (1163, †1165) 233, 443, 459, 461²
 V. rex Hung. (1270–1272) 470, 473², 474, 483², 503
 I. vaivoda Moldaviae (1390–1392, 1395–1399) 718, 719, 721
 III. vaivoda Moldaviae (1456–1504) 1007, 1008²
 — Bánfi (f. Bani de Alsolindwa, Alsoliudwa) nobilis Hung. (†1448) 892, 900
 — Báthori (de Bathor) iudex curiae regis Hung. (†1493) 882
 Bebek iudex curiae regis Hung. (1360–1369) 583, 613
 — Hássági (de Haserhag) iudex curiae regis Hung. (1475–1493) 640
 Kanizsai (de Kaniisa) praepositus Budensis 584, 741
 — Konth nobilis Hung. (†1393) 726, 729²
 — Kotromanić banus Bosnensis (1322–1354) 567, 633
 — Lackfi (f. Laczk) f. Ladislai, vaivoda Transylvaniae etc. (†1353) 577, 578³, 579, 580³, 581, 582, 589², 650², 651
 Lackfi (f. Laczk) f. Stephani, comes palatinus Hung. (†1397) 715, 741, 742, 743, 744, 756, 757², 758, 760
 Losonczy (de Losoncz) nobilis Hung. 773², 774
 Pelsőczy (de Pelsewcz) vir Hung. 907
 Porch magister tavernicorum regis Hung. 485, 500
 Simontornyai (de Simonthorna, de Simonthorna) nobilis Hung. 650, 715, 741, 750
 — Szapolyai (de Zapoliia, de Zapolya) comes Scepusiensis 1017
 II. Uroš rex Serviae 496
 Sthephel dux exercitus Hung. 436
 Sthoph (h. Staufen) castellum in Baden 230
 Stircz (h. Zirc) monasterium Hung. in com. Veszprém 321
 Stiria regio Austriae 165, 239, 380, 818, 889, 1019
 Strabo Gnosius scr. geogr. (†19) 68, 75
 Strachmerus dux Bulgariae (†1398) 612
 Strasbourg v. Argentina
 Straspurg v. Argentina
 Strazburg v. Argentina
 Strážnice v. Strazniicze
 Strazniicze (h. Strážnice) op. Moraviae 998
 Střečov v. Ztrechen
 Strigoniense castrum v. Strigonium
 Strigoniensis aep. v. Philippus (1262–1272), Thomas (1305–1321), Chanadinus Telegdi (1330–1349), Nicolaus (1358–1366), Iohannes Kanizsai (1387–1418), Dionisius Szécsi (1440–1465), Iohannes Vitéz (1465–1472) archiepiscopus 487
 dominus v. Dionisius Szécsi
 — porta 254
 presul 688
 — vicarius v. Iohannes Küküllei
 Strigonium (Strigoniense castrum, h. Esztergom) op. Hung. in com. Esztergom 355, 461, 471, 618, 829², 830
 Štrigovo v. Ztrego
 Stropurg v. Argentina
 Strozburg v. Argentina
 Sulthan f. Bulchu 202
 Sumpnia op. Campaniae 589
 Supronium (h. Sopron) op. Hung. in com. Sopron 281
 Susdali g. Susdaliae 99

Susdalia regio Rusciae 63, 203
 Swathepolug v. Zwatapolug
 Sweui g. Sueviae 75, 126
 Sweuia regio Germaniae 219², 230², 239, 241, 242
 Swihla dux exercitus Bohemorum 1005
 Sycan m. 18²
 Sycana fl. 18
 Sycantia paenins. Europica 34
 Syculus v. Diodorus
 Syma pater Mark 425
 Symad genus Hung. v. Tyodor Symádi
 Symigiensis dux 252²
 prepositus v. Iohannes f. Othonis
 Syrmia (h. Mitrovica) op. Hung. in com. Szerém
 526
 Százhalombatta v. Zazhalom
 Szeged v. Zegeciensis civitas
 Székesfehérvár v. Alba Regalis
 Szekszárd v. Zewkzard
 Szombathely v. Sabaria

T

Tállya v. Thaliia
 Talna (h. Tolna) op. Hung. in com. Tolna 438
 Tarentinus princeps 575, cf. Lodowicus de Tarento
 Tarento, de. fam. Italica v. Lodowicus
 Tarnokwelgh (Tarnokwlg. Tarnokwlgie) ager
 Hung. in com. Pest 100, 107, 113
 Tarnokwlg v. Tarnokwelgh
 Tarnokwlgie v. Tarnokwelgh
 Tarsia regio Asiae 61, 65, 66
 Tartar v. Tatar
 Tartari (Mangali) g. Asiae 468⁴, 469², 475², 476,
 499, 566², 630, 1015, 1018
 Tartaricus ritus 627, cf. Tartari
 Tata genus Hung. 223²
 op. Hung. in com. Komárom 223⁴
 Tatar (Tartar) dux Cunorum 440², 441
 Tatun genus Hung. 304
 Taurina civitas (h. Torino) op. Galliae Transpa-
 danae 246
 Taurinum v. Nandoralbense castrum
 Teano v. Theanum
 Tellus homo Atheniensis 949²
 Temes fl. Hung. 401, 412, 413, 962
 Teofrastus scr. phil. 77
 Termarum (Felhewiiz) op. Hung. 829²
 Ternauiia (h. Trnava) op. Hung. in com. Pozsony
 634, 790
 Terra di Lavoro v. Terra Laboris

Terra Laboris (h. Terra di Lavoro) regio Italiae
 181
 Terra Sancta 466², 479, 497
 Terrestrina (h. Trieste) op. Istriae 166
 Teruisina civitas (Teruisium, h. Treviso) op.
 Venetiae 600, 601, 605
 Teruisini hab. Teruisinae civitatis 605
 Teruisium v. Teruisiana civitas
 Thabor op. Bohemiae 806
 Thalafwz dux Bohemorum 833
 Thaliia (h. Tállya) castellum Hung. in com.
 Zemplén 788
 Thalowcz, de. fam. Hung. v. Franko Tallóci
 Thamasii, de. fam. Hung. v. Iohannes Tamási
 Thanais (Ethewl, h. Don) fl. Sarmatiae Europicae
 16, 32, 39, 60², 61, 62⁴, 65², 66³, 68, 69, 79, 95²,
 99, 124, 163
 Tharsis op. Ciliciae 20
 f. Jauan 20
 Thaurus m. Asiae Minoris 16
 Theanum (h. Teano) op. Apuliae 584
 Themensiensis comes 842
 Themeskez ager Hung. 779
 Themeswar (h. Timișoara) op. Hung. in com.
 Temes 501, 519, 925, 962
 Theodoricus I. rex Visigothorum (419–451)
 133², 140, 143, 144²
 Therch (h. Bran) castellum Hung. in com. Fogar-
 as 619
 Thessalia regio Graeciae 59, 164, 733
 Thessalonicensis civitas (h. Thessalonike) op.
 Macedoniae 809
 Thessalonike v. Thessalonicensis civitas
 Thetem (h. Budatétény, pars op. Budapest) op.
 Hung. 104
 Theutoni v. Theutonici
 Theutonia regio Europae 242, 309, 310, 313, 321,
 384, v. et Germania
 Theutonice (Theutunice) sonat (dicitur) 228, 284
 Theutonicus (Theutoni, Theutonicus populus,
 Theutuni) g. Germaniae 162, 191, 205, 269,
 270², 271², 272, 274², 276, 282, 283, 285, 289,
 291, 294², 301, 307⁴, 310, 313³, 319, 320, 328²,
 356, 357, 364, 372², 373, 378, 380, 382, 383,
 384, 406, 422, 431 (pro Rutheni), 451, 452²,
 453², 454³, 455², 469, 584, 585, 590², 595, 600²,
 602, 603, 802³, 803², 804, 805, 831, 958, v. et
 Germani, Almani, Saxones
 Theutonicus v. Harsandorfer, Petrus rex Hung.
 capitaneus 577
 furor 270
 — miles 603
 mos 226

- *populus v. Theutonicus*
Theutonus (*Theutunus*) *quidam* 802
Theutuni v. Theutonicus
Theutunice v. Theutonicus
Theutunus v. Theutonus
Thewcer rex Troiae 89²
Thokaii (h. Tokaj) *castellum Hung. in com. Zemplén* 788
Tholosana civitas (h. Toulouse) *Galliae Narbonensis* 150
Tholosanus ep. 503, cf. *Tholosana civitas*
Thomas aep. Strigoniensis (1305—1321) 495
—, *S, apostolus* 466
— *f. Petri comes de Liptó* (c. 1343) 556
— *f. Samsonis comes Hung.* (c. 1173) 446
— *fr. Nicolai archiepiscopi Strigoniensis, magister equitum Hung.* 600, 601², 602, 603
— *pater Belae viri Hung.* 492
— *pater Ladislai miles Hung.* 500
— *pater Lorandi miles Hung.* 475
— *Drágyi (de Drag) cancellarius personalis praesentiae regis Hung.* 1
— *Széchényi vaivoda Transylvaniae* 512, 583
— *Szécsi (de Zech, Zeech) f. Nicolai, magister tavernicorum regis Hung.* 817, 829, 892, 900
— *Szentgyörgyi (mendose Thomas Zekel) prior Auranae* (1446—1457) 925, 985
— *Zekel v. Thomas Szentgyörgyi*
Thome, S., m. Hung. 830
Thomiris regina Scytharum 83
Thorismundus rex Visigothorum (451—453) 144, 145⁴, 146
Thoroyd v. Chotoyd
Thurci (*Turi*) *g. Asiae et Europae* 89², 90, 91, 722², 723², 731, 732, 733², 734, 736², 737³, 759⁴, 761², 768, 773, 779, 780², 782, 783, 788, 808, 809, 836, 838, 842, 843³, 845, 846, 847, 849, 851, 852², 853, 854, 855, 856, 859², 862², 863³, 864², 868, 870³, 871², 873, 876, 878³, 879, 881, 890², 892, 893², 895, 897³, 899², 900, 901, 913, 914, 915, 916, 921², 922, 926², 927, 928, 929², 930, 931², 935, 936³, 938², 941, 942, 943, 944, 946, 957, 968², 999, 1001, 1003², 1005, 1018
Thurda f. Samsonis comes Hung. 446
Thwr (h. Mezôtúr) *op. Hung. in com. Szolnok* 788
Thwroc com. Hung. 911
—, *de, fam. Hung. v. Iohannes Thuróczy, Benedictus* —
Thybis mare Scythiae 71
Thyras f. Iaphet 19
Ticia (*Cicia, Tiscia, h. Tisza*) *fl. Hung.* 99, 103, 124, 187, 282, 320², 361, 363, 365, 400², 413, 842
Ticino v. Ticinus
Ticinum (*Papia, h. Pavia*) *op. Galliae Transpadanae* 175, 179
Ticinus (h. Ticino) *fl. Galliae Transpadanae* 175
Tihany v. Tyhon
Tiidewrew op. Hung. in com. Bács 808²
Timbrea virgo 664
Timișoara v. Themeswar
Tininiensis ep. 813
Tiscia v. Ticia
Tisza v. Ticia
Tiszavárkony v. Warkun
Tiszavarsány v. Warsaw
Titanei axis ductor 925
Titus vir Hung. 446
Togatha fl. Scythiae 63, 65, 66
Toht v. Laurentius Tót
Toizlan vir Hung. 273
Tokaj v. Thokaii
Tolna v. Talna
Torino v. Taurina civitas
Tot v. Laurentius Tót
Toth v. Laurentius Tót
Toulouse v. Tholosana civitas
Toxon v. Toxon
Toxon (Toxon) dux Hung. (c. 955—c. 971) 98, 123, 202, 219, 249, 250, 304
— *op. Hung. in com. Pest* 304
Traces g. Thraciae 19
Tracia regio Graeciae 69, 102, 125, 164, 732
Traconte insule 90
Traguria (h. Trogir) *op. Dalmatiae* 166
Trahe (*Trece, h. Troyes*) *urbs Galliae Lugdunensis* 149
Traisama (h. Traisen) *fl. Austriae* 275
Traisen v. Traisama
Transalpina v. Transalpine partes
— *g. v. Vlachi*
— *terra v. Transalpine partes*
Transalpine gentes v. Vlachi
— *partes (Transalpina, Transalpina terra, Transalpine terre, Transalpini termini, Transalpinus ager) pars Valachiae* 616³, 619, 718, 722, 773², 821, 845, 854, 856², 857, 884, 925
— *terre v. Transalpine partes*
Transalpini termini v. Transalpine partes
Transalpinus ager v. Transalpine partes
— *vaivoda v. Alexander, Bazarad, Drakul*
Transdanubiales partes ilung. 111, 714
Transilvana provincia v. Transsiluane partes
— *terra v. Transsiluane partes*
Transilvane terre v. Transsiluane partes
Transilvania v. Transsiluane partes

Transsiluana Alba v. Alba Transsiluana
 — ecclesia 550
Transsiluane hore 6
 — partes (Erdeeln, Erdeclu, Erdel, Erdeleu, Erdeln, Erdelu, Erdewelwe, Sibemburg, Transil-uana provincia, — terra, Transil-uane terre, Transsiluanensis pars, Transsiluania, Transsil-uanus ager, — wayuodatus, Ultra Siluam regnum, Ultrasiluanum —, h. Transilvania, Hung. Erdély) regio Hung. 194, 203, 205, 206², 213, 254, 255², 256, 395, 400², 492, 552, 566, 616, 791, 821, 842, 845², 846, 847, 849, 857, 884, 978, 985, 1006
Transsiluanensis Alba v. Alba Transsiluana
 — pars v. Transsiluane partes
 — wayuoda v. Transsiluanus wayuoda
Transsiluania v. Transsiluane partes
Transsiluaniensis Alba v. Alba Transsiluana
Transsiluanus ager v. Transsiluane partes
 — dux v. Gyula f. Gyulae, avunculus Stephani I. regis Hung.
 — wayuoda v. Andreas Lackfi, Emericus Pelső-czi, Ladislaus Kán, Nicolaus Lackfi, — Új-laky, Stephanus Lackfi, Thomas Széchényi
 — wayuodatus v. Transsiluane partes
Trawa v. Draua
Trece v. Trahe
Trenchen v. Trinchinium
Trenčín v. Trinchinium
Treuerense territorium (h. Trier) Galliae 246
Treviso v. Teruisina civitas
Trier v. Treuerense territorium
Trieste v. Terrestrina
Trinchinium (Trenchen, Trinthinium, h. Trenčín)
 op. Hung. in com. Trencsén 333, 613²
 — (Trinchinum, Trynczinum) v. Mattheus Csák, Petrus
Trinchinum v. Trinchinium
Trinthinium v. Trinchinium
Trnava v. Ternauia
Trogir v. Traguria
Trogus v. Pompeius Trogus
Troyana res 40
 — urbs v. Troyanum Ilion
Troyani hab. Troiae op. 17, 19, 90, 167, 175
Troyanum bellum 85, 89
 — genus 89
 — Ilion (Troyana urbs) op. Asiae Minoris 8, 18, 90
Troyes v. Trahe
Trynczinum v. Trinchinium
Tubal f. Iaphet 19
Tulln v. Tulna

Tulna (h. Tulln) op. Austriae 109, 111, 275
Tunisiium regio Africae 236
Turda f. Scemen 202
Turegum (h. Zürich) op. Helvetiae 609
Turi v. Thurci
Turingi hab. Turingiae 31, 126, 237
Turingia (Turringina) regio Germaniae 159, 219, 234, 241, 467
Turnu Severin v. Zeurin
Turringina v. Turingia
Tuscia regio Italiae 793
Tyberis fl. Italiae 557
Tyhon (h. Tihany) paenins. Hung. in com. Veszprém 305, 321
Tyodor (Tyodorius) Symádi vir Hung. 446, 448, 449
Tyodorius v. Tyodor

U, V, W

Vác v. Vacia
Uacha nobilis Hung. 423
Vacia (Bacia, h. Vác) op. Hung. in com. Pest 363, 367, 373, 376, 383, 388
Vaciensis ecclesia 377
 — ep. v. Haab
Vacz heremita 367
Vag fl. (Hung. Vág) 382
Valahi v. Vlachi
Valens imp. Rom. (364—378) 7, 96
Valentinianus III. imp. Rom. (425—455) 183²
Walgatha dux exercitus Bohemorum 909
Walmer rex Ostrogothorum 126
Walohi v. Vlachi
Wandali g. Germaniae 87, 88, 89
Warad v. Waradinum
Waradiensis ecclesia 406, 800
 — ep. 340, 356², v. et Andreas, Colomanus, Emericus, Iohannes de Dominis, Iohannes Vitéz
Waradinum (Warad, h. Oradea) op. Hung. in com. Bihar 406, 410, 411, 501
Warkun (h. Tiszavárkony) op. Hung. in com. Szolnok 316, 413²
Warna (h. Varna) op. Thraciae 873, 875
Warsan (h. Tiszavarsány) op. Hung. in com. Heves 788
Was v. Deseu Was
Waskapu (h. Marmara) angustiae in com. Hunyad 855, 858
Wasserburg v. Vazunburg
Vatha paganus Hung. 293², 294, 297, 333
 — vir Hung. 356²

- Waydafii v. Georgius Lackfi
 Wayuode f. v. Herricus Tamásy
 Vazul patruelis Stephani I. regis Hung. 250, 263,
 265², 266, 273, 304
 Vazunburg (h. Wasserburg) op. Bavariae 225
 Vecellini genus 364
 Uegetius scr. 548
 Vencellinus Alamanus comes Hung. 225², 253²,
 254
 Wenceslaus II. rex Bohemiae (1278—1305) 485,
 486², 488, 490, 494
 — (Ladislaus) III. rex Bohemiae (1305—1306),
 rex Hung. (1301—1304) 485, 486, 488⁶, 491
 Venecensis civitas v. Venetie
 — quidam 299, cf. Venetie op.
 Venerius v. Vernerius
 Veneti g. Venetiae 174², 175², 427³, 555, 569³,
 570², 571, 599, 600², 601², 602², 603², 604³
 Venetie (Venecensis civitas, h. Venezia) op. Vene-
 tiae 174², 269, 479, 481², 598, 599², 600², 605,
 623
 — puelle 571, cf. Venetie op.
 Venetus v. Andreas III. rex Hung., Petrus rex
 Hung.
 homo 644
 Venezia v. Venetie op.
 Venus dea 185
 Uerbulchu dux exercitus Hung. 217, 242, 243
 Vercelli v. Vercellina
 Vercellina (h. Vercelli) op. Galliae Transpadanae
 240
 Werhbozaniia v. Bozna superior
 Vernerius (Venerius) dux Urslingensis (†1354)
 579²
 — pater Ladislai iudicis Budensis 488, 494
 Verona op. Venetiae 95, 176, 595
 —, de v. Detricus
 Veronensis v. Plinius
 Veronica imago 559
 Vértes v. Wertes hegie
 Wertes hegie (Schylperg, h. Vértes) m. Hung. 313²
 Vesois rex Aegyptiorum (c. a. C. 274) 83
 Wesprimiensis ep. v. Benedictus, Iohannes Garai,
 Mathias Gathalóci
 — porta 254
 Vestnempti v. Ferlorum Paiier
 Veszprém v. Wezprem
 Vetus Buda v. Buda Vetus
 — Venetia regio Italiae 174
 Weyzinburg v. Alba regalis
 Wezprem (h. Veszprém) op. Hung. in com.
 Veszprém 199
 Vgeg v. Vgek

- Vgek (Vgeg) f. Ed 201, 202, 206
 Vgemus v. Vgrinus
 Vgra fidelis Colomano regi Hung. 409
 Vgrinus (Vbrinus, Vgemus) f. Poch, iudex curiae
 regis Hung. 482, 485
 Uherský Brod v. Broda
 Vicenza v. Vincentia
 Vid comes regalis Hung. 230, 344², 350², 351⁴,
 352, 353, 356³, 357³, 360⁶, 361², 365, 366, 367,
 369, 370², 374², 375²
 Vidin v. Bidinium
 Wien v. Vienna
 Wienensis arx 995
 Wiener Neustadt v. Civitas Nova
 Vienna (Wiennensis civitas, h. Wien) op. Au-
 striae 109, 810, 918, 930, 981, 1019⁴
 Wiennense castrum 917, 982, 996
 Wiennensis civitas v. Vienna
 Wiilagowar (h. Şiria) castellum Hung. in com.
 Zaránd 788
 Wiilak (h. Ilok) op. Hung. in com. Valkó 952
 —, de, fam. Hung. v. Nicolaus et Poch Újlaki
 Wilhelmus dux exercitus Theutonicorum 319,
 320, 321
 — pater Petri regis Hung. 269²
 — Drugeth comes palatinus Hung. (†1342) 592,
 596
 Villerinus v. Villermus
 Villermus (Villerinus) Latinus abbas Hung. 358
 — dux Alemanorum 378
 — fr. regis Francorum 407
 Vilungard centurio Hung. 307
 Vincentia (h. Vicenza) op. Lombardiae 176
 Vincentius scr. hist. (c. 1264) 34, 59, 93
 Uisca (Uisce) vir Hung. 273, 289, 290
 Uisce v. Uisca
 Viscentia v. Segnia
 Visegrád v. Wysegrad
 Wissegothi v. Gothi occidentales
 Vitalis vir Hung. 450
 —, S. 745
 Viti et Modesti, S., festum 499
 Vitus Vasvári ep. Nitriensis (c. 1343) 556
 Vlachi (Transalpina g., Transalpine gentes, Vala-
 hi, Walohi, Wolachi) g. Valachiae 164, 512,
 515³, 517, 518², 617², 618², 619², 630⁴, 719,
 720, 722², 723, 820, 1008
 Wlad vaivoda Valachiae (1431—1445) 925
 Wladislaus I. rex Hung. (1440—1444), VI. rex
 Poloniae (1434—1444) 811, 812, 813, 815, 819,
 820, 821, 822², 823³, 825², 826, 828, 830, 831,
 854, 861³, 862², 863, 870², 872, 873, 879, 882,
 885, 1002

— rex Bohemiae (1471—1516) 1022
 Vlricus comes Ciliae (1404—1456) 816, 835, 917, 924², 930, 953², 954², 955⁴, 956, 957², 958², 959, 960, 961³, 962, 963, 965, 966, 967²
 ep. Augustae civitatis (923—973) 242
 Vlta op. Germaniae 245
 Ultra Siluam regnum v. Transsiluane partes
 Ultrasiluanum regnum v. Transsiluane partes
 Vng (h. Užgorod) castellum Hung. in com. Ung 395
 Vnsoer fl. Hung. in com. Bihar 400
 Wolachi v. Vlachi
 Wolfard, de v. Corradus, Wolfardus
 Wolfardus de Wolfard dux exercitus Theutonico-
 rum 577, 578, 584, 595²
 Volphgerus fr. Hedrici 224
 Wos v. Deseu Was
 Vosos miles Hung. 450
 Uraczlaus I. dux Bohemiae (1034—1055) 276
 Wratislauensis civitas (h. Wrocław) op. Silesiae 1015
 Wratislaus dux Bohemiae (†921) 238
 Vrbanus V pont. Rom. (1362—1370) 608²
 Wriik v. Wzriik
 Wrocław v. Wratislauensis civitas
 Uros nobilis Hung. 423
 — I. princeps Rasciae 438
 — II. princeps Serviae (1140—1151) 455
 Vrosa miles Hung. 307
 — pater Iohannis comitis palatini Hung. 430
 Urs dux Hung. 218
 Vrsini fam. Italica 557
 Ursula, S. 158
 Wykleff v. Iohannes
 Wyssegrad (Wyssegradiense castrum, Wyssegradiensis arx, — civitas, h. Visegrád) arx et op. Hung. in com. Pest 394, 502, 507, 519, 520, 522, 524, 525, 533, 543², 544, 561, 566, 576, 598, 699, 700, 817, 822, 823
 Wyssegradiense castrum v. Wyssegrad
 Wyssegradiensis arx v. Wyssegrad civitas v. Wyssegrad
 Užgorod v. Vng
 Vzora banatus Hung. 715
 Wzriik (Wriik) nomen personale 833

X

Xantus fl. Asiae Minoris 1011
 Xerses v. Xerxes
 Xerxes (Xerses, Asuerus) rex Persarum (a. C. 485—465) 740, 1022

Y

v. apud litteram I

Z

Zaach fam. Hung. v. Felicianus Zách
 Zaar v. Ladislaus Calvus
 Zacharias, S., pont. Rom. (741—752) 203
 Zadar v. Iadria
 Zador v. Iadria
 Zaduriensis ep. v. N., S.
 Zagrabia (Zagrabiensis civitas, h. Zagreb) op. Hung. in com. Zággráb 520, 667, 669
 Zagrabiensis civitas v. Zagrabia
 — (Zegrabiensis) ep. 717, v. et Nicolaus
 — episcopatus 612
 — presul v. Paulus Horváti
 Zagreb v. Zagrabia
 Zala fl. Hung. 308
 — (h. Zalavár) op. Hung. in com. Zala 357
 Zaladiensis com. Hung. 831
 Zalamkemen (h. Słankamen) castellum Hung. in com. Szerém 342, 788
 Zalavár v. Zala op.
 Zambur f. Zamur 202
 Zámoly v. Zamur pagus
 Zamoskewz regio Hung. 791
 Zamur f. Leel 202
 — (h. Zámoly) pagus Hung. in com. Fejér 302
 Zamus fl. Hung. 335
 Zanissa v. Zauissa
 Zapolya, de, fam. Hung. v. Stephanus Szapolyai
 Zathmar (h. Satu Mare) op. Hung. in com. Szatmár 788
 Zaua (Saua, Sauus) fl. (Hung. Száva) 342, 343², 344, 715, 716, 727, 759, 787, 842, 931, 1001, 1018
 Zauissa (Zanissa) Niger eques Polonicus (†1428) 761
 Zazhalom (h. Százhalombatta) locus Hung. in com. Pest 104², 108
 Zeech, de, fam. Hung. v. Dionisius Szécsi, Nicolaus —, Thomas —
 Zegediensis civitas (h. Szeged) op. Hung. in com. Csongrád 870, 903, 932
 Zegrabiensis v. Zagrabiensis
 Zegzard v. Zewkzard
 Zeiselmawer v. Keesmawer
 Zek v. Cziikador
 Zekel fam. Hung. v. Iohannes Székely, Thomas —
 — v. Siculi

Zelice (h. *Zselice*) fl. Hung. in com. Zala 308
Zelyobris rex Hunorum 94
Zelyz (h. *Zselic*) ager Hung. in com. Somogy 332
Zemen genus Hunorum 96
Zemere vicebanus de Macsó 620
Zemlen v. Zemlin
Zemlin (*Zemlen, Zemplen, h. Zemun*) op. Hung. in com. Szerém 412², 461, 947
Zemplemensis v. Zempleniensis
Zemplen v. Zemlin
Zempleniensis (Zemplemensis) com. Hung. 1014
Zemun v. Zemlin
Zenderew (Zendrew, Zewerinum) op. Rasciae 809, 843, 844², 871, 891, 902
Zendrew v. Zenderew
Zenrin v. Zeurin
Zenthdemeter (h. *Mitrovica*) op. Hung. in com. Szerém 1001
Zenthmihal v. Michael archangelus
Zenthmiklos, de v. Pangratius Szentmiklósi
Zenthwiid v. Koztholiiian
Zeurin (Zenrin) com. Hung. 512, 619
— (*Zenrin, h. Turnu Severin*) op. Hung. in com. Szörény 513², 619
Zewerinum v. Zenderew
Zewkzard (Zegzard, Zugzard, h. Szekszárd) op. Hung. in com. Tolna 327², 357, 387
Zigetfen v. Zigetfeu
Zigetfeu (Zigetfen) vicus Hung. in ins. Csepel 372
Ziik v. Cziikador
Zilagii fam. Hung. v. Michael Szilágyi
Zingota (h. *Cirkota*) allodium Hung. in com. Pest 368
Zirc v. Stircz
Zirind Calvus pater Cupan ducis Simigiensium 252
Zlowachko dux exercitus Polonorum 833
Znoiima (h. *Znojmo*) op. Moraviae 800
Znojmo v. Znoiima
Zobolch capitaneus Hung. 213³
Zoliense castrum (Zoliensis civitas, h. Zvolen) op. Hung. in com. Zólyom 832, 910²
Zoliensis civitas v. Zoliense castrum
Zolium com. Hung. 514
Zolomerus rex Dalmatiae (1075—1088) 332, 392²
Zoltan Erdélyi (Erdelii) 256²
— f. *ducis Arpad* 202²
Zonuk comes Hung. (†1046) 295, 300³
Zothmund vir Hung. 307
Zounuk vir Hung. 359
Zowanus v. Iohannes Tallóci
Zoward dux exercitus Hunorum 181
— (*Zuard*) genus Hung. 181, 216
Zrebermek (h. *Srebrenica*) op. Bosnae 610
Zselic v. Zelyz
Zselice v. Zelice
Ztrechen (h. *Střečov*) op. Hung. in com. Trencsén 911
Ztrego (Oztrogo, h. Štrigovo) op. Hung. in com. Zala 581, 651
Zuard v. Zoward genus Hung.
Zudar v. Georgius Czudar
Zug equus 340
Zugzard v. Zewkzard
Zürich v. Turegum
Zultan dux Bissenorum 378, 379
Zvolen v. Zoliense castrum
Zwatalopolug (Swathepolug, Zwathepalug) f. Marothi dux Bohemiae (870—894) 198, 199, 207², 211, 238
Zwathepalug v. Zwatalopolug
Zylagii v. Michael Szilágyi

TOMI ANTE HOC TĚMPUS
EDITI IN SERIE NOVA

Tomus I

ANTONIUS DE BONFINIS
RERUM UNGARICARUM
DECADES

Ediderunt
M. KULCSÁR et P. KULCSÁR
pp. 285 — ISBN 963 05 0515 0

Tomus II

PETRUS RANSAANUS
EPITHOMA RERUM
HUNGARARUM

Edidit P. KULCSÁR
pp. 232 — ISBN 963 05 0994 6

Tomus III

JOHANNES VITĚZ DE ZREDNA
OPERA QUAE SUPERSUNT

Edidit I. BORONKAI
pp. 290 — ISBN 963 05 1513 X

Tomus IV

CHRISTIANUS SCHESAEUS
OPERA QUAE SUPERSUNT
OMNIA

Edidit F. CSONKA
pp. 547 — ISBN 963 05 1740 1

Tomus V

SIMON PROXENUS A SUDETIS
COMMENTARII DE ITINERE
FRANCOGALLICO

Edidit D. MARTÍNKOVÁ
pp. 127 — ISBN 963 05 1845 0

Divulgatur per
KULTURA

G 39

ISBN 963 05 3625 0